MARY SHELLEY

SON İNSAN

Çeviri: BELKIS KORKMAZ

CAN

KLASİKLER

Gotik edebiyat alanı, kadın yazarların sivrildiği bir türdür. Bazı eleştirmenler bu olguyu kadın yazarların özel yaşamlarında babalarından, sevgililerinden ve kocalarından gördükleri baskı, taciz ve zulümden etkilenmelerine bağlarlar. Mary Shelley de 1826'da yayımlanan *Son İnsan* romanıyla gotik edebiyata özgü bilimkurgunun alt türü olan apokaliptik romanın ilk modern örneğini veren ve bu türün önde gelen yazarı oldu. Vahiy ya da gelecekle ilgili sırların aydınlığa kavuşturulması anlamındaki apokalips sözcüğünden türemiş olan apokaliptik kurgu, salgın hastalık, nükleer savaş, sibernetik ayaklanma, doğaüstü olaylar, ekolojik felaketler ya da başka afetler yüzünden uygarlığın sonunun gelmesini irdeler.

Son İnsan, bugün sıradan sayılacak kadar yaygınlaşmış bir konuyu, insanlığın yok oluşunu ele alan ilk büyük romandır. Shelley, bir salgının Batı dünyasındaki etkilerini Romantik dönemin akıcı üslubuyla dramatize eder ve gerçek kişilerin yansıması olan zıt karakterler eksenindeki bir kurguyla aktarır. Romandaki başlıca karakterler kısmen ya da tamamen Shelley'nin çevresindeki kişilerden esinlenmiştir. Örneğin doğal bir cennet arayışı içinde tanıdıklarını peşinden sürükleyen Adrian, yazarın eşi Percy Bysshe Shelley'nin kurgulanmış portresidir. Yunanlılarla savaşmak için İngiltere'den yola çıkan ve İstanbul'da ölen Lord Raymond ise Lord Byron'ın yaşamından esinlenmiştir. Roman, yazarın "seçkinler" diye adlandırdığı çevresini kaybetmekten duyduğu acıyı ve dünyanın anlamsızlığını, bireyin tarihi yönlendirme gücünden yoksun oluşunu da dile getirir. Shelley günlüğünde "son insan"dan "*alter ego'm*, ikinci benliğim, yoldaşlarımın benden önce ölmesiyle sevgili bir gruptan geri kalan yadigâr" olarak söz eder.

MARY SHELLEY

SON İNSAN

Bundan sonra hiç kimseye
gelecekte onun ya da çocuklarının
başına gelecekler söylenmesin.

MILTON (*Kayıp Cennet*)[1]

1. Çev. Enver Günsel, Pegasus Yayınları, 2007.

Yazarın önsözü

Napoli'yi 1818 yılında ziyaret ettim. O yılın 8 Aralık günü, yol arkadaşım ve ben Baiae sahillerine serpilmiş durumdawki kalıntıları gezmek için Körfez'i aştık.[1] Durgun denizin yarısaydam ve parıltılı suları, yer yer suyosunlarıyla örülmüş eski Roma villalarından kalan parçaları örtüyor, güneş ışınlarının kırılmasından ışıltılı renkler alıyordu; mavi ve berrak öğe, sanki Galateia sedef arabasının içinde üzerinden henüz kayıp geçmiş, ya da Kleopatra Nil Nehri'nden daha uygun bir güzergâh olarak sihirli gemisi için onu seçmiş gibiydi. Kış olmasına karşın erken ilkbaharı andıran, insanı canlandıran ılık hava, sakin koyları ve Baiae'nin mutluluk yayan burunlarını ağır ağır gezip dolaşan, oraları bırakıp gitmek istemeyen her gezginin kısmetine düşen huzurlu zevk duygularının uyanışını kolaylaştırıyordu.

Sözde Elysion Çayırları'nı ve Averno Gölü'nü ziyaret ettik; yıkık tapınakları, hamamları ve klasik yerleri gezdik; en sonunda Cumaea'lı Sibylla'nın ışıksız mağarasına girdik. Bizim *lazzeroni*'ler[2] ellerinde, karanlık yer altı

1. Körfez sözcüğüyle Napoli Körfezi kastediliyor.
2. Yazar, burada rehberlik yapan kişileri kastediyor.

dehlizlerinde neredeyse koyu kırmızı bir renk alan meşaleler taşıyorlardı. Dehlizlerin zifiri karanlığı ışığı açgözlülükle kuşatıyor, alevleri yutmaya gitgide daha bir istekli görünüyordu. İkinci bir dehlize götüren tavanı kemerli doğal bir geçitten geçtik, oraya da girip giremeyeceğimizi sorduk. Rehberler ellerindeki meşalelerin, o dehlizi kaplayan suda yansımasına dikkat çekerek kendi izlenimlerimizi edinebilmemiz için bizi yalnız bıraktılar; ama Sibylla Mağarası'na ne yazık ki ancak oradan gidilebileceğini ekleyerek. Bu durum bizim merak ve heyecanımızı kışkırttı, geçide girmek için ısrar etmeye başladık. Bu türden girişimlerde genellikle olduğu gibi, biraz inceleme yapınca güçlükler azaldı. Nemli patikanın her iki yanında "ayak basacak kuru yer"[1] keşfettik. Sonunda, *lazzeroni*'nin Sibylla Mağarası olduğuna güvence verdiği büyük, terk edilmiş, karanlık büyük bir oyuğa vardık. Epeyce hayal kırıklığına uğramıştık, ama biz yine de, kutsal ziyaretçinin izlerini hâlâ taşıyabilirlermiş gibi oyuğun boş, kaya duvarlarını dikkatle inceliyorduk. Bir yanda küçük bir açıklık vardı. Acaba nereye götürüyor? Sorduk: Buraya girebilir miyiz? Elinde meşale tutan vahşi görünümlü yabani, *"Questo poi, no"*[2] diye yanıtladı. "İlerleyebilirsiniz, ama çok değil, orayı hiç kimse ziyaret etmez."

"Yine de deneyeceğim," dedi yol arkadaşım. "Asıl büyük mağaraya götürebilir. Yalnız mı gideyim, yoksa bana eşlik eder misin?"

İlerlemeye hazır olduğumu işaret ettim, ama rehberlerimiz benim bu niyetime karşı çıktılar. Bizim pek de alışık olmadığımız yerli Napoli ağzıyla büyük bir laf kalabalığı yaparak orada hayaletlerin bulunduğunu, çatının

1. "Güvercin konacak kuru yer bulamadı, çünkü her yer suyla kaplıydı" ifadesinden uyarlama yapılmış. Eski Ahit, "Yaratılış", 8:9.

2. (Lat.) Bu dediğiniz mümkün değil.

çökebileceğini, bizi almayacak kadar dar olduğunu, içinde suyla dolu derin bir deliğin bulunduğunu ve boğulabileceğimizi söylediler. Arkadaşım adamın elindeki meşaleyi alarak bu tiradı kısa kesti ve biz tek başımıza ilerledik.

Başlangıçta bizi zar zor alan geçit çabucak darlaştı ve basıklaştı; hemen hemen iki kat olmuştuk, ama yine de geçidin içinden geçerek yolumuza devam etmeye kararlıydık. Sonunda daha geniş bir boşluğa girdik, alçak tavan yükseldi, ama biz bu şansımızı kutlarken meşalemiz bir hava akımıyla söndü, zifiri karanlıkta kaldık. Rehberler ateşi yeniden canlandırmak için yanlarında malzeme taşıyorlardı, ama bizim yanımızda yoktu; tek çaremiz geldiğimiz yoldan geri dönmekti. Girişi bulabilmek için daha geniş olan boşluğu ellerimizle yoklaya yoklaya yürümeye başladık, bir süre sonra başardığımızı sandık. Bununla birlikte o boşluğun, yukarı tırmandığı besbelli ikinci bir geçit olduğu anlaşıldı; nereden geldiğini bilmediğimiz bir şey, boşluğun içine çok kararsız zayıf bir ışık verse de, o boşluk da bir önceki gibi son buldu. Gözlerimiz yavaş yavaş loşluğa alışmaya başlayınca bizi dosdoğru ileriye götüren bir geçit olmadığını, ama mağaranın bir tarafından, daha kolay bir yola benzeyen ve ışığın oradan yayıldığını anladığımız tepedeki alçak bir kemere tırmanılabileceğini anladık. Epeyce zorlanarak yukarı çıktık, daha aydınlık yeni bir geçide geldik, bu geçit de bir önceki gibi başka bir yokuşa götürüyordu.

Bu geçitlerden birbiri ardına bir dizi geçtikten sonra –sırf kararlılığımız sayesinde yapabilmiştik bunu– tavanı kemerli, kubbe biçiminde geniş bir mağaraya vardık. Ortadaki bir delik Cennet ışığını içeri alıyordu. Ne var ki delik, böğürtlenlerle ve gölgede yetişebilen ağaççıklarla, gündüzü örten ve mekâna ağırbaşlı dinî bir hava veren bir perdeyle örtülür gibi kapatılmıştı. Mağara genişti, hemen hemen yuvarlaktı, bir ucunda, Yunan sediri bü-

yüklüğünde taş bir yükselti vardı. Burada hayat olduğuna ilişkin tek işaret, üstteki tepede otlarken açıklığı fark etmeyip baş aşağı düşen bir keçinin kar gibi bembeyaz iskeletiydi. Bu felaketin üstünden belki çağlar geçmiş, keçinin yukarıda yaptığı yıkım, yüzlerce yaz boyunca büyüyen bitki örtüsüyle kapanmıştı.

Mağaranın geri kalan döşemesi, yaprak yığınlarından, ağaç kabuğu parçalarından, bir de olgunlaşmamış Hint mısırı tanelerini koruyan yeşil kabuğun iç kısmına benzer beyaz, zar gibi bir maddeden oluşuyordu. Bu noktaya erişmek için verdiğimiz mücadeleden yorgun düşmüştük, onun için taş sedire oturduk, yukarıdan çoban çocukların bağrışları ve koyun çıngıraklarının sesi geliyordu. Sonunda, eline etrafa yayılmış yapraklardan alan arkadaşım haykırdı: "Bu Sibylla Mağarası. Bunlar Sibylla'nın yaprakları." Dikkatle inceleyince, tüm yaprakların, ağaç kabuğu parçalarının ve diğer her şeyin üzerinde yazılar bulunduğunu keşfettik. Bize daha da şaşırtıcı gelen şey, bu yazıların çeşitli dillerde yazılmış olmasıydı; kimisi yol arkadaşımın aşina olmadığı eski Arami dilinde ve piramitler kadar eski Mısır hiyeroglif yazısıyla yazılmıştı. Daha da tuhaf olanı, bir kısmının ise modern dillerde, İngilizce ve İtalyanca yazılmış olmasıydı. Loş ışıkta çok az şey çıkarabiliyorduk; ama kehanetler, olayların, hem de son zamanlarda geçmiş olayların ayrıntılı bağıntılarını içeriyor gibiydi; yaprakların nazik ve yetersiz sayfalarına günümüzde çok iyi bilinen, ancak modern tarihe ait adlar, keder ya da coşku, zafer ya da yenilgi nidaları geçirilmişti. Bu kesinlikle Sibylla Mağarası'ydı; aslında tıpatıp Vergilius'un betimlediği gibi değildi, ama bu topraklar deprem ve volkan tarafından öyle sarsılmıştı ki, yıkıntı izleri zaman tarafından silinip ortadan kaldırıldığı halde değişim mutlak olmamıştı; bu yaprakların muhafaza edilmiş olmasını büyük olasılıkla mağaranın

ağzını kapatmış olan tesadüfe ve onun biricik açıklığını fırtınaya karşı geçirimsiz kılan, hızlı büyüyen bitki örtüsüne borçluyduk. Üzerlerinde ne yazdığını en azından birimizin önünde sonunda anlayacağı bu tür yapraklardan aceleyle bir seçki yaptık, sonra hazinemizle yüklenmiş olarak hava boşluğu olan mağaraya veda edip binbir güçlükle rehberlerimize yeniden katılmayı başardık.

Napoli'de kaldığımız süre içinde –bazen yalnız başıma olmak üzere– bu mağaraya güneşle aydınlanmış denizde süzülerek sık sık gidip her seferinde stokumuza ekleme yaptık. O zamandan beri hayat bana başka bir şey yapmayı dayatmadığında ya da ruhsal durumum böylesi bir çalışmayı engellemediğinde kendimi bu kutsal kalıntıları deşifre etmeye adadım. Onların harikulade ve etkileyici anlamları, kederliysem beni rahatlatarak ve hayal gücümü doğanın ve insan aklının enginliklerinde gözüpek sınırlara tırmandırarak çabalarımı genellikle ödüllendirdi. Bir zaman için emeklerim yoldaşsız değildi; ama o zaman geçti; çabalarımın seçkin ve eşsiz yoldaşıyla birlikte emeklerimin çok değerli ödülü de benim için yok olup gitti:

Di mie tenere frondi altro lavoro
Credea mostrarte; e qual fero pianeta
Ne' nvidiò insieme; o mio nobil tesoro?[1]

Kırılgan Sibylla yapraklarında yaptığım en son keşifleri açıklıyorum. Dağınık ve bağlantısız olduklarından onların arasında bağlantı kurmak ve çalışmayı tutarlı bir biçime sokmak zorunda kaldım. Ancak ana öz, bu şiirsel rapsodilerin içerdiği gerçeklere ve Cumaea kızının gökten aldığı ilahi sezgiye dayanmaktadır.

1. (İt.) "Dallarımın yeni meyvelerinin tadına bakabilseydin keşke. / Hangi gezegen ördü aramıza yüksek duvarını ölümün?" Francesco Petrarca (1304-1374).

Dizelerin konusuna ve Latin şairin onları İngilizce yazışına sık sık hayret etmişimdir. Bazen, belirsiz ve karmaşık olmaları yüzünden şimdiki biçimlerini bana, kendilerini deşifre edene borçlu olduklarını düşünmüşümdür. Raffaello'nun San Pietro'da bulunan *İsa'nın Nura Bürünüşü* kompozisyonunun mozaik kopyasını oluşturan resmedilmiş parçaları sanki başka bir sanatçıya vermişiz gibi; sanatçı onları kendi aklının ve yeteneğinin şekillendirdiği bir tarzda bir araya getirirdi. Hiç şüphe yok ki, Cumaea'lı Sibylla'nın yaprakları benim elimde ilgi ve merak uyandırma ve kusursuzluk bakımından kayba uğradılar. Onları böyle değiştirdiğim için yalnızca asıl biçimlerinde anlaşılmaz olmaları beni haklı gösterebilir.

Emeklerim uzun yalnızlık saatlerini şenlendirdi ve beni, eski sevecen yüzünü benden çevirmiş olan bir dünyadan çıkarıp imgelem ve güçle ışıldayan bir dünyaya yükseltti. Okurlarım, büyük mutsuzluğu ve acıklı değişimi anlatışımda nasıl teselli bulabildiğimi soracaklar mı? Yaradılışımızın gizemlerinden biridir bu, benim üzerimde tam bir hâkimiyet kuran ve etkisinden kaçamadığım gizemlerden biri. Hikâyenin gelişimine kayıtsız kalmadığımı ve elimdeki malzemeden sadakatle aktardığım anlatının bazı bölümlerinde kederlendiğimi, hayır, kederlenmek de değil, acı çektiğimi itiraf ediyorum. Ama yine de insan doğası böyledir işte, aklın heyecanı benim için değerliydi, fırtınayı ve depremi, insanın fırtınalı ve yıkıcı hırslarını resmeden hayal gücü, gerçek üzüntülerimi ve sonsuz pişmanlıklarımı, o sahte üzüntü ve pişmanlıkları, acının ölümcül iğnesini çekip alan düşünceye büründürerek yumuşattı.

Bu özrün gerekli olup olmadığını pek bilmiyorum. Çünkü yaptığım uyarlama ve çevirinin gerçek değerini, kırılgan, yıpranmış Sibylla yapraklarını düzenlerken ve onlara hayat verirken zamanımı ve kusursuz olmayan yeteneklerimi ne kadar iyi kullandığım belirleyecektir.

Birinci bölüm

I

Ben, hayalimde uçsuz bucaksız okyanusları ve yolu izi olmayan kıtalarıyla canlanan yerkürenin yüzeyinde, o devasa bütünün içinde ancak önemsiz bir nokta olarak beliren, denizlerle çevrili bir kuytuluğun, bulutlarla gölgelenmiş bir toprağın çocuğuyum; ne var ki bu önemsiz nokta, zihinsel güç alanında kendisinden çok daha büyük ve çok daha kalabalık nüfuslara sahip ülkeleri kat kat geride bırakır. Çünkü, insan için güzel ve büyük olan her şeyi yalnızca insan aklının yarattığı ve "Doğa"nın onun yalnızca baş yardımcısı olduğu çok doğrudur. Bulanık denizin kuzeyinde, uzaktaki İngiltere, şimdi, rüzgârları alt eden ve dalgaların üstünde gururla ilerleyen, büyük ve mürettebatı usta bir gemi kılığında rüyalarıma giriyor. İngiltere, çocukluk günlerimde benim için tüm evrendi. Memleketimin tepelerinden bakıp da göz alabildiğine uzanan, hemşerilerimin barınaklarıyla alacalanmış ve yine onların emekleriyle verimli olmaya boyun eğdirilmiş ovaları ve dağları gördüğüm zaman yerkürenin merkezinin tam bu noktada olduğu benim için kesinleşirdi, kürenin geriye kalanı bir masaldı; ne unutmak için hayal gücümü kullanmaya ne de anlamak için herhangi bir çabaya değecek bir masal.

Benim kaderim, ta en başından beri, insan hayatının

akışı üzerinde hâkimiyet kurabilen değişkenliğin gücünün hayata geçmiş bir örneğidir. Bunun bana kalıtım yoluyla geçtiği söylenebilir. Babam, doğanın imrenilesi bir zekâ ve imgelem gücünü büyük bir cömertlikle bahşettiği, ama sonra, onun ceviz kabuğundan hayat sandalını, dümen yerine geçecek akıl ve kılavuz yerine geçecek kavrayış yetisini eklemeksizin o rüzgârların insafına terk ettiği insanlardan biriydi. Tanınmamış bir aileden geliyordu, ama koşullar onu erkenden ön plana çıkardı ve babadan kalma küçük mirası, görkemli kibar hayatında ve aktörü olduğu lüks hayat sahnesinde çok geçmeden savrulup gitti. Kısa süren tasasız gençlik günlerinde zamanın soylu işsiz güçsüzleri ona büyük hayranlık duyarlardı. Hatta partinin entrikalarından ve zorlu kraliyet görevlerinden kaçıp babamın arkadaşlığında hiç bitmeyen eğlence ve neşe havasını bulmaya çalışan genç hükümdarın ona duyduğu hayranlığın, ötekilerden geri kalır yanı yoktu. Babamın asla kendi kontrolü altında olmayan dürtüleri, onu daima içinden yalnızca kendi dehasıyla çıkabileceği güçlüklerin içine sürüklerdi. Katlanarak artan namus ve ticari borçları babam gamsızlıkla ve uslanmaz bir neşeyle taşırdı, oysa onun yerinde başkası olsa sırtı yere gelirdi. Zengin sofralarında ve meclislerinde arkadaşlığı öylesine gerekliyken kusurlarının hoş görülmesi onun başını döndürüyordu.

Bu çeşit bir popülarite de, diğerleri gibi, geçicidir. Babamın mücadele etmek zorunda kaldığı çeşit çeşit zorluklar, kendisini bu zorluklardan kurtarmak için sahip olduğu olanaklarla kıyaslanınca korkunç bir hızla artıyordu. Böyle zamanlarda, ateşli ilgisiyle Kral onun yardımına koşar, sonra arkadaşını kibarca azarlardı. Babam düzeleceğine dair kesin sözler verir, ama sosyal eğilimleri, her zamanki gıdası olan beğenilme açlığı, en önemlisi de onu büsbütün avucunun içine alan kumar

iblisi bu güzel kararı gelip geçici yapar, verdiği sözleri boşa çıkarırdı. Mizacına özgü hızlı algılayışıyla, seçkin topluluk içindeki gücünün yavaş yavaş kaybolduğunu fark etti. Kral evlendi, İngiltere Kraliçesi olarak moda ve zevklerin başı olan kibirli Avusturya Prensesi onun kusurlarına sert gözlerle bakmaya, hükümdar kocanın ona karşı sevecenliğini hor görmeye başladı. Babam sonunun yaklaştığını hisseti, ama fırtına öncesi sessizlikten yararlanıp kendisini kurtarmak yerine, kaderinin hilekâr ve zalim efendisi zevk tanrıçasına daha büyük kurbanlar vermeye başladı.

Mükemmel bir insan olan, ama kolayca yönetilen Kral şimdi zorba eşinin gönüllü müridi olmuştu. Kraliçe onu, babamın düşüncesizliğine ve aptallıklarına önce aşırı bir hoşnutsuzlukla, sonra da tiksintiyle bakmaya yöneltti. Babamın varlığının bu bulutları dağıttığı doğruydu; onun sevgi dolu içtenliği, parlak nükteleri ve cana yakın saf tavırları karşı konulmazdı. Babam Kral'ın üzerindeki etkisini, hatalarıyla ilgili hikâyeler Kral arkadaşının kulağına ancak onun uzağındayken sel gibi dökülmeye başladığı zaman kaybetti. Kraliçe'nin maharetli yönetimi bu ayrılıkları uzatmaya ve suçlamaları bir araya getirmeye adandı. Sonunda Kral'ın babamı sürekli bir huzursuzluk kaynağı olarak görmeye başlaması, onun kısa süreli dostluğunun vereceği keyif karşılığında sıkıcı öğütler vermesi gerekeceğini, doğruluğunu babamın bile yalanlayamayacağı daha da acıtıcı aşırılıkları dinlemek zorunda kalacağını anlaması sağlandı. Sonuç şuydu: Kral bir kere daha onu yola getirmeyi deneyecekti, başarısız olması durumunda da onu temelli başından savacaktı.

Bu türden bir buluşma hiç kuşkusuz en ilginç ve en dokunaklı sahnelerden biriydi. Öncesinde alçakgönüllü olmasını sağlayan, şimdi ise kâh yalvararak kâh paylayarak öğüt verirken onu yücelten aşikâr iyiliğiyle kudretli

bir Kral, arkadaşının gerçek ilgi alanlarına geri dönmesi ve aslında onu çabuk terk edecek tutkularından kararlılıkla uzak durması için, büyük yeteneklerini, kendisinin, yani hükümdarının dayanak olup destekleyeceği ve öncülük edeceği doğru bir alanda kullanması için yalvarıyordu. Babam bu şefkati hisseti; bir an için gözünün önünde tutkulu hayaller uçuştu ve halihazırdaki uğraşılarının yerine daha soylu görevleri geçirmesinin iyi olacağını düşündü. Kendisinden beklenen sözleri içtenlikle ve coşkuyla verdi, Kral'ın devam eden himayesinin göstergesi olarak ondan acil borçlarını ödeyebilmek ve yeni kariyerine iyi bir koruma altında başlamak için bir miktar para aldı. Aynı gece, daha minnettarlıkla ve iyi niyetlerle dolup taşarken bu miktarın tamamını ve hatta onun iki katını kumar masasında kaybetti. İlk kayıplarını geri alma isteğiyle babam iki katını riske etti, böylece asla ödeyemeyeceği bir namus borcuna girdi. Kral'a yeniden başvurmaya utandığı için Londra'ya, Londra'nın sahte zevklerine ve üstüne yapışıp kalan talihsizliklere sırtını döndü, yanına biricik yoldaşı yoksulluğu alarak Cumberland'ın tepelerinin ve göllerinin ortasında kendisini yalnızlığa gömdü. Onun zekâsı, nüktedanlığı, kişisel çekiciliği, büyüleyici tavırları ve sosyal yetenekleri uzun zaman unutulmadı, ağızdan ağza tekrarlandı durdu. Sosyetenin bu gözdesinin, soyluların bu yoldaşının, saray çevresinin ve zevk düşkünlerinin meclislerini yabancı bir ışıkla aydınlatan, ihtişamla parlayan bu göz kamaştırıcı ışının şimdi nerede olduğu sorulsa, gözden düştüğünü, mahvolmuş bir adam olduğunu duyardınız; vermiş olduğu haz karşılığında madden memnun edilmeyi hak ettiğini ya da parlak aklının sürdüğü uzun saltanatın bir emekli aylığına layık olduğunu hiç kimse aklına getirmiyordu. Kral yokluğunun yasını tutuyor, onun deyişlerini tekrarlamayı, birlikteyken başlarından geçen maceraları aktarmayı ve

yeteneklerini göklere çıkarmayı seviyordu, ama hepsi bu kadardı, hatıralar bununla bitiyordu.

Babam unutulmuştu gerçi, ama unutamazdı. Kendisine havadan ve besinden daha gerekli olan şeyi kaybettiği için üzülüyordu; hazzın coşkusunu, soyluların hayranlığını, seçkinlerin hayatının lüks ve ışıltılı yaşantısını kaybetmişti. Bu üzüntü onu bir sinir buhranına kadar götürdü; ona, hastalığı sırasında çatısının altında barındığı yoksul rençperin kızı baktı. Kız şirindi, uysaldı, en önemlisi ona karşı sevecendi. Sosyete dilberlerinin eski gözdesinin, bu düşkün durumunda bile, alçakgönüllü rençper kızına soylu ve harikulade yaradılışlı bir varlık görünmesinde şaşılacak bir şey de yoktur zaten. Aralarındaki yakınlık, işi, benim ürünü olduğum uğursuz bir evliliğe kadar vardırdı. Annemin tüm şefkatine ve sevimliliğine karşın, kocası düşkün konumu için yeriniyordu. Çabalamaya alışık olmayan bir insan olarak babam giderek büyüyen ailesinin geçimine nasıl katkıda bulunacağını bilmiyordu. Bazen Kral'a başvurmayı düşünüyordu, ama gurur ve utanç onu bir süre için alıkoydu; yokluk, onu herhangi bir çaba harcamak zorunda bırakacak kadar buyurgan olmadan da öldü. Bu felaketten önce, bir aralık geleceğe baktı, eşini ve çocuklarını içinde bırakacağı perişan durumu acıyla seyretti. Son çabasını insanın içine işleyen bir belagatle yazdığı, yer yer, bu ruhun ayrılmaz bir parçası olan zekâ pırıltılarıyla ışıldayan bir mektup yazmak için harcadı. Dul karısını ve yetimlerini hükümdar efendisine emanet ediyordu, onların bu sayede, kendisi hayattayken bakıldıklarından daha iyi bakılmaları güvenceye alınacağı için memnundu. Mektubu, zahmet gerektirmeyen bu son dileği yerine getireceğinden ve onu Kral'ın bizzat ellerine teslim edeceğinden emin olduğu bir asilzadeye emanet etti.

Borç içinde öldü, pek az olan varlığına alacaklıları

tarafından hemen el kondu. Başında iki çocukla kalan meteliksiz annem, mektuba asla gelmeyecek olan yanıtı üzüntü içinde haftalarca, aylarca bekledi. Babasının kulübesinin dışında hiçbir deneyimi yoktu, derebeyinin malikânesi onun hayal edebileceği başlıca görkemdi. Babam hayattayken kraliyet ailesi üyelerinin ve saray çevresinden insanların isimleriyle tanışıklığı olmuştu, ama bu isimlere anlam veren ve gerçeklik kazandıran babamın ölümünden sonra onun kişisel deneyimiyle hiç uyuşmayan bu tür şeyler ona yine bulanık ve hayalî gelmeye başladılar. Herhangi bir durumda yeterince cesaret toplayıp da sağlığında kocasının adlarını andığı soylu şahıslara başvurmaya karar vermiş olsa, başarısızlığa uğrayacağı korkusu onun bu düşünceyi kafasından kovmasına yol açardı. O nedenle korkunç yoksulluktan çıkış yolu görmüyordu; ateşli bir hayranlıkla düşünmeye devam ettiği o harika varlığın kaybından duyulan kedere eklenen bitmez tükenmez üzüntüler, ağır iş, doğuştan kırılgan olan sağlığı, sonunda onu en ağırından yokluk ve sefaletin içinden çekip kurtardı.

Öksüz çocuklarının durumu büsbütün perişandı. Annemin babası ülkenin başka bir yerinden gelmiş bir göçmendi ve öleli çok olmuştu. Çocukları ellerinden tutacak herhangi bir yakınları yoktu; yersiz yurtsuzdular, muhtaçtılar, kimsesizdiler, onlara yapılacak en küçük yardım bir lütuf meselesiydi, yoksuldan daha yoksul oldukları halde onlara yalnızca köylü çocukları gözüyle bakılıyordu, anne baba ölerek oranın eli sıkı hayırseverlerine değersiz bir miras bırakmışlardı.

İki çocuğun büyüğü olan ben, annem öldüğünde beş yaşındaydım. Ebeveynlerimin aralarındaki konuşmalardan hatırladıklarım ve annemin, ne olur ne olmaz, bir gün ufak da olsa bana bir yararı dokunabilir düşüncesiyle babamın arkadaşlarıyla ilgili aklıma sokmaya çabala-

dıkları, beynimde belli belirsiz bir hayal gibi dönüp duruyordu. Nasıl ve neden olduğunu bilmeden farklı olduğumu, arkadaşlarımdan ve koruyucularımdan üstün olduğumu düşünüyordum. Kral ve soyluların isimlerinin uyandırdığı incinmişlik hissi bana yapışıp kalmıştı, ama bu tür duygulardan eyleme geçmek için nasıl yararlanacağım konusunda herhangi bir çıkarım yapamıyordum. Kendimle ilgili olarak ilk gerçek bilgim, Cumberland'da vadilerin ve dağların ortasında korumasız bir öksüz olduğumdu. Bir çiftçinin hizmetindeydim, elimde çoban değneği, yanımda köpeğim, yakındaki yaylalarda kalabalık bir sürüyü güdüyordum. Böylesi bir hayatı övmek için söyleyebileceğim fazla bir şey yok; bu hayatın acıları, zevklerini kat kat geride bırakıyordu. Özgürlük vardı, doğayla arkadaşlık vardı, bir de gözü kara bir yalnızlık. Bunlar romantik de olsa aksiyon sevgisiyle ve genç olmanın ayırıcı niteliklerinden olan insandan anlayış bekleme arzusuyla uyuşmuyordu. Ne sürüyle ilgilenmek ne de mevsimlerin değişip durması, tutkulu ruhumu ehlileştirmeye yeterli oluyordu. Açık havadaki yaşantım ve dolduramadığım zamanlarımın çok oluşu beni ayarttı, yolsuz bazı alışkanlıklar edinmeme yol açtı. Kendim gibi arkadaşsız olanlarla görüşmeye başladım. Onlardan bir çete kurdum, onların şefi ve lideri oldum. Sürülerimiz otlaklarda yayılırken biz, birbirimize tıpatıp benzeyen çoban çocuklar, köylülerin öfkesini ve kinini üstümüze çeken bir sürü şeytanlık planlayıp onları uygulardık. Ben yoldaşlarımın lideri ve koruyucusuydum, onların arasında sivrildiğim için de onların yaptığı kötülüklerin cezasını çekerdim. Fakat ben onları savunmak için cezalandırılırken ve acılara kahramanca katlanırken, karşılığında onların övgüsünü ve itaatini ödül olarak talep ederdim.

Böylesi bir okulda yetişirken haşin, buna karşılık kararlı bir mizacım oldu. Bana babamdan geçen beğenilme

açlığı ve kendime pek hâkim olamayışım eziyetlerle beslenince beni gözüpek ve korkusuz yaptı. Elementler gibi işlenmemiş, güttüğüm hayvanlar gibi cahildim. Kendimi sık sık onlarla kıyaslar, başlıca üstünlüğümün gücümde olduğunu keşfedince, dünyaya başlıca hükmedenlerden aşağıda olmamın güç bakımından onlardan aşağıda bulunmam yüzünden olduğuna inandırırdım kendimi. Böylece, ince felsefeden nasipsiz olan ve hak ettiğim toplumsal konumdan daha aşağıda bulunduğuma ilişkin yakamı bırakmayan bir hisle kovalanan ben, uygar İngiltere'nin tepeleri arasında, Eski Roma'nın bir kurt tarafından yetiştirilen kurucusu gibi, kaba bir vahşi olarak dolaşıp duruyordum. Benim için tek bir yasa vardı, en güçlünün yasasıydı bu; en erdemli davranışım da asla boyun eğmemekti.

Ama yine de kendimle ilgili söylediğim bu cümleden biraz geri adım atmama izin verin. Annem ölürken, onun yarı unutulmuş ve yanlış uygulanmış öğütlerine ek olarak öbür çocuğunu ciddi ciddi nasihat ederek benim ağabeyce koruyuculuğuma emanet etti; işte benim büyük bir istekle ve yaradılışımın elverdiği sevecenlikle elimden geldiğince en iyi şekilde yerine getirdiğim tek görev oydu. Kız kardeşim benden üç yaş küçüktü, küçükken ona baktım ve bize değişik ilgi alanları kazandıran cinsiyet farklılığı büyük ölçüde bizi ayırdığı zaman bile kız kardeşim ateşli sevgime konu olmaya devam etti. Kelimenin tam anlamıyla öksüz ve yetim olan bizler yoksulların en yoksulu ve hor görülenler içinde en aşağı sıralardaydık. Gözüpekliğim ve cesaretim bana bir çeşit saygın antipati sağlıyorsa bile, kardeşimin küçüklüğü ve cinsiyeti onun zayıflığını gösterdiğinden şefkat duygusu uyandırmıyor, ona sayısız incinme olarak yansıyordu; kişiliği ise aşağı konumunun kötü etkilerini zayıflatacak kadar oluşmamıştı.

Garip bir yaratıktı, benim gibi o da babamızın tuhaf

yaradılışından çok şey almıştı. Çehresi sırf anlamdı; gözleri siyah değildi gerçi, ama aşılmaz bir derinliğe sahipti; akıllı bakışlarında birbiri arkasına enginlikleri keşfedeceğinizi ve gözlerinin ruhu olan ruhunda, bir düşünce evreninin barındığını hissedeceğinizi sanırdınız. Solgun ve sarıydı, altın saçları şakaklarında toplanıyor, saçının parlak renk tonu altındaki parlak mermerle karşıtlık oluşturuyordu. Yüzünün ifade ettiği duygu inceliğiyle pek uyuşmadığı besbelli kaba saba köylü giysisi, tuhaf bir şekilde onunla yine de uyumluydu. Kalbinde ve bakışlarında taşıdığı Cennet'le Guido'nun azizlerinden biri gibiydi, öyle ki onu gördüğünüzde yalnızca onun içindekini düşünürdünüz, kıyafeti, hatta çehresinde ışıldayan gözleri bile ikinci planda kalırdı.

Sevimli ve soylu duygularla dolu olsa da zavallı Perdita'm[1] (Bu garip ismi kardeşime can çekişen babası vermişti.) bütünüyle bir azize yaradılışında değildi. Tavırları soğuk ve iticiydi. Ona sevgiyle bakan insanlar tarafından büyütülmüş olsa, farklı olabilirdi, ama sevgisiz ve ilgisiz büyümüş, şefkat yokluğuna güvensiz ve sessiz olmakla karşılık vermişti. Üzerinde otorite kuranlara karşı itaatkârdı, ama sürekli bir bulut alnına çöküp kalmıştı; ona yaklaşan herkesten düşmanlık bekler gibiydi, davranışları da bu duygu tarafından harekete geçiriliyordu. Zamanının büyük bölümünü elinden geldiğince yalnız geçiriyordu. İnsan ayağının basmadığı yerlerde dolaşır, tehlikeli yükseltilere tırmanırdı, yeter ki bu ziyaret edilmeyen yerlerde kendisini yalnızlıkla sarıp sarmalasın. Sık sık koruluktaki patikalarda saatler boyu bir aşağı bir yukarı yürüyerek zaman geçirir, çiçeklerden ve sarmaşıktan taçlar örer ya da gölgelerin oynaşmasını ve ışı-

1. (İt.) *Perdita:* kayıp, yitik. Shakespeare'in romantik dramı *Kış Masalı*'nın kahramanı, kaçırılıp bir çoban ailesinde büyüyen prenses.

ğın yapraklarda titreşmesini seyrederdi. Bazen bir derenin kenarına oturur düşünmeye ara verir, suya çiçek ya da çakıltaşları fırlatır, onların nasıl yüzdüğünü ya da nasıl battığını seyrederdi; veya yelken yerine bir tüyün takıldığı ağaç kabuklarından ya da yapraklardan yapılmış kayıkları yüzdürür, teknesinin deredeki ivinti yerlerinin ve sığlıkların arasından ilerleyişini büyük bir dikkatle izlerdi. Bu arada onun aktif düş gücü hiç durmamacasına çalışır, binlerce olay dizisi örerdi; "karada ve denizde acıklı kazalar"[1] hayal ederdi, kendi yarattığı bu hayal dünyasında zevkten kendisini kaybeder, gündelik hayatın can sıkıcı ayrıntılarına gönülsüzce dönerdi.

Yoksulluk onun üstünlüklerini örten bir buluttu, onun içindeki her iyi şey, üzerine sevginin bereketli çiyi düşmediği için can vermek üzereymiş gibi görünüyordu. Ebeveynlerini hatırlama konusunda bile benimle aynı avantaja sahip değildi; bana, erkek kardeşine, biricik arkadaşı olarak sıkı sıkıya yapışmıştı, ama bana bağlılığı koruyucularının ona duyduğu hoşnutsuzluğu yetkinleştiriyor, yaptığı her yanlışın onlar tarafından abartılıp bir suça dönüştürülmesine yol açıyordu. Miras aldığı ince zekâsına ve kibar görünüşüne uygun bir hayat ortamında yetiştirilmiş olsa, ona neredeyse tapınılırdı, çünkü erdemleri de kusurları kadar önemliydi. Babasının kanını soylu yapan tüm özellikler onun kanını da niteliyordu; asalet damarlarında cömertçe akıyordu; kurnazlık, kıskançlık ya da adilik onun tabiatının karşıtlarıydı. Yüzü dostça bir duyguyla aydınlandığında bir imparatoriçe yüzü olabiliyordu; gözleri parlak, bakışları korkusuzdu.

Kardeşim ve ben konumumuz ve yaradılışlarımız gereği alışılmış sosyal ilişki biçiminden eşit derecede ko-

1. Shakespeare, *Othello*, I. Perde, III. Sahne.

puk olsak da aramızda keskin bir zıtlık vardı. Ben hep arkadaşlığın beni coşturmasına ve alkışlanmaya ihtiyaç duyardım. Perdita tümüyle kendi kendine yeten birisiydi. Benim uygunsuz alışkanlıklarım ve mizacım dışadönükken, o içedönüktü. Benim hayatım somut gerçeklikler arasında geçerken onun hayatı bir hayaldi. Benim düşmanlarımı sevdiğim bile söylenebilirdi, onlar beni galeyana getirerek bana bir çeşit mutluluk verirlerdi. Perdita ise arkadaşlarından hoşlanmaz gibiydi, çünkü arkadaşları onun düşlere dalmasını engelliyordu. Benim tüm duygularım, hatta büyük sevinçlerim ve zafer sarhoşluklarım bile, paylaşılmazsa acılaşıyordu. Perdita ise neşe içindeyken bile yalnızlığa kaçar, duygularını açıklamadan ya da duygularını paylaşacağı birisini aramaya girişmeden günlerce durabilirdi. Dahası, duruşunda en soğuğundan ilgisizlik okunurken sever, arkadaşının bakışı ve sesi üzerinde uzun uzadıya sevgiyle yoğunlaşabilirdi. Bir algı onda bir duygu olur, dışındaki nesnelerle ilgili algısını kendi aklının ürünü olan algılarla bir araya getirmedikçe o nesneler hakkında konuşmazdı. Havayı ve çiyi emen ve onları en güzel meyve ve çiçekler biçiminde geri veren verimli bir toprak gibiydi; sonra yeni tırmıklanmış, görülmeyen tohumlarla daha yeni ekilmiş o topraklar gibi çoğu zaman kara ve dalgalı olurdu.

Perdita, bakımlı çimenliği alçalarak Ullswater Gölü'ne inen bir kulübede oturuyordu; arkada bir kayın koruluğu tepeye doğru uzanıyor, çağıldayan bir dere yokuştan aşağı akarak kavaklarla gölgelenmiş kıyılardan hızla göle dökülüyordu. Ben, bir çiftçinin yanında onun tepeler arasında yüksekte inşa edilmiş evinde oturuyordum. Evin arkasında sarp bir kayalık yükseliyordu, kuzeye baktığından yarıklarında yaz boyunca kar bulunurdu. Sürüyü gün ağarmadan otlağa götürür, onlara bütün gün göz kulak olurdum. Eziyetli bir hayattı, çünkü yağmur ve soğuk

güneş ışığından daha fazlaydı, ama doğanın gücünü hafife almak benim gururumdu. Ben sıvışıp yoldaşlarımla buluşmaya gittiğimde sadık köpeğim koyunlara bekçilik eder, ben de yoldaşlarımla birlikte düzenlediğimiz dolapları çevirmeye giderdim. Öğleyin onlarla yeniden buluşur, komşuların avlaklarında avladığımız ganimeti neşeyle oynaşan alevlerde pişirmek için ocak yeri hazırlayıp ateşi tutuştururken bizim için hazırlanan köylü çıkınlarını küçümseyerek fırlatıp atardık. Ardından, Çingene misali kazanın çevresinde oturup yemeğimizi yerken, kıl payı kurtuluşlarımızı, köpeklerle yapılan çarpışmaları, pusuları ve kaçışları anlatan hikâyeler gelirdi. Öğle saatleri sürüden ayrılıp kaybolmuş bir kuzuyu aramakla, sayesinde cezadan sıyırdığımız ya da cezadan sıyırmaya çalıştığımız tertipler kurmakla geçerdi. Benim sürü akşamları ağıla girer, ben de kız kardeşimin yanına giderdim.

Bununla birlikte, eski bir deyişle kazasız belasız kurtulduğumuz pek nadirdi. Lezzetli azığımızı dayakla ve hapisle öderdik. Bir keresinde, on üç yaşımdayken, bir aylığına taşra cezaevine gönderildim. Davranışlarımda hiçbir düzelme olmadan çıktığım gibi, bana zulmedenlere karşı duyduğum nefret de on kat arttı. Kuru ekmek ve suya talim etmek mizacımı ehlileştirmediği gibi, yalnız başına hapsedilmek de bana soylu düşünceler aşılamadı. Kızgındım, sabırsızdım, mutsuzdum; mutlu saatlerim yalnızca intikam planları yaptığım saatlerdi, mecburi yalnızlığım sırasında o planları kusursuz hale getirdim, öyle ki sonraki mevsim boyunca –eylül başında serbest bırakılmıştım– kendim ve yoldaşlarım için bol ve lezzetli yiyecek sağlamakta asla başarısızlığa uğramadım. Harika bir kıştı. Şiddetli soğuk ve kalın kar hayvanları uysallaştırmış, yöre beylerini yerlerine yurtlarına bağlamıştı. Yiyebileceğimizden daha çok av etimiz vardı, bizim yemediklerimizle sadık köpeğim de semirdi.

Böylece yıllar geçti. Yıllar bendeki özgürlük aşkını artırmaktan başka işe yaramadı, bir de benim gibi vahşi ve kaba olmayanlara karşı küçümseme duygumu çoğaltı. Hızla büyüyüp on altı yaşımda, görünüm olarak yetişkin bir erkek oldum. Uzun boylu ve atletik yapılıydım. Güç becerileri konusunda talimliydim, kötü hava koşullarına alışıktım. Derim güneşten kararmıştı, gücümün farkındaydım, yere emin adımlarla basıyordum. Hiç kimseden korkmuyordum, hiç kimseyi de sevmiyordum. Sonraları, o zamanlar ne biçim bir insan olduğuma hayretle bakar, uygunsuz kariyerime devam etmiş olsam nasıl bir hayırsız olacağımı düşünürdüm. Yaşamım bir hayvanın yaşantısı gibiydi, aklım ise, vahşi hayvan doğasının biçimlendirdiği akıl düzeyine dönüşme tehlikesi içindeydi. Vahşi alışkanlıklarım bana henüz telafisi imkânsız bir zarar vermemişti, fiziksel güçlerim o alışkanlıkların etkisiyle gelişti, serpildi, aynı otoriteye tabi olan beynim ise dirençli niteliklerle doluyordu. Ama övündüğüm bağımsızlığım artık zaman zaman beni bir tiran gibi davranmaya teşvik ediyordu. Özgürlük ahlaksızlığa dönüşüyordu. Erkekliğin kenarındaydım, ormandaki ağaçlar kadar güçlü tutkular içimde kök salmıştı, tehlikeli biçimde dal budak salarak hayat yolumu gölgeleyecek duruma gelmişlerdi.

Çocukluk maceralarımın ötesine geçen girişimlerde bulunmak için yanıp tutuşuyordum ve gelecekte yapacaklarımla ilgili ölçüsüz hayaller kuruyordum. Eski arkadaşlarımdan uzak duruyordum, çok geçmeden de onları kaybettim. Onlar, hayatta kendileri için biçilen rolleri yerine getirmeye gönderildikleri yaşa gelmişlerdi. Yol gösterecek ya da yönlendirecek kimsesi olmayan yersiz yurtsuz ben ise kalakalmıştım. Yaşlılar beni ibret olsun diye göstermeye, gençler kendilerinden farklı bir yaratık olarak bana şaşkınlıkla bakmaya başladılar. Onlardan nefret

ediyordum, derken düşüşün en uç ve en kötü noktasına geldim, kendimden de nefret etmeye başladım. Vahşi alışkanlıklarıma sarıldım, hem de onları kısmen hor gördüğüm halde; uygarlıkla yaptığım savaşa devam ettim, ama o çevreye ait olma ümidini de içimde taşıyarak.

Babamın eski yaşantısı hakkında annemin söylediklerinden hatırladıklarımı kafamda evirip çeviriyordum. Babamla ilgili sahip olduğum, dağ kulübelerinde rastlanabileceğinden daha büyük bir seçkinliğe işaret eden birkaç anıyı düşünüp duruyordum, ama onların içindeki hiçbir şey, beni başka ve daha güzel bir hayata götürmek için yol göstermiyordu. Babamın soylularla ilişkileri varmış, ama o ilişkilerle ilgili olarak, sonrasında yüzüstü bırakılmış olduğundan başka bir bildiğim yoktu. Kral'ın adı –ölmekte olan babamın son yakarışlarını yönelttiği, ama o yakarışları insafsızca görmezden gelen– merhametsizlik, haksızlık tasavvurlarıyla, bunun sonucu olarak da güceniklikle ilişkiliydi. Ben, olduğumdan daha büyük bir şey için gelmiştim dünyaya, büyük olacaktım da; ama büyüklüğün, en azından benim sakat algılarıma göre, iyilikle bağlantısının olması gerekmezdi ve vahşi düşüncelerim, farklı olma hayallerinde baş kaldırırken ahlaki kaygıların kontrolü altında değildiler. Bunun sonucu olarak ben zirvede duruyordum, ayaklarımın dibinde ise bir kötülük denizi dalgalanıyordu. Onun içine atlamak ve hedefimin önüne çıkan her şeyin üstünden taşkın bir sel gibi geçmek üzereydim ki, beklenmedik bir etken kaderimin akıntısına karıştı, benzetilecek olursa, onun taşkın akıntısını çayırlıkların ortasında geçen bir dereciğin sakin sakin akan kıvrımlarına dönüştürdü.

II

İnsanların hareketli uğrak yerlerinden uzakta oturuyordum, savaş ve politik değişiklik haberleri bizim dağ barınaklarına yalnızca zayıf bir ses olarak ulaşıyordu. İngiltere çocukluğumda çok önemli mücadelelere sahne olmuştu. 2073 yılında, babamın eski arkadaşı olan İngiltere'nin sonuncu kralı, tebaasının sertlik kullanmadan yaptığı protestoların gücü yüzünden tahtından feragat etti, bir cumhuriyet kuruldu. Tahtından indirilen hükümdara ve ailesine büyük mülkler verildi, hükümdara Windsor Kontu unvanı ve eski bir kraliyet konutu olan Windsor Şatosu verildi, geniş topraklarıyla şato kraliyet ailesine tahsis edilen servetin bir parçasıydı. Kral çok geçmeden öldü, arkasında iki çocuk bıraktı, biri oğlan biri kız.

Avusturya Sarayı'nın prensesi olan eski kraliçe, kocasını, zamanın zorlamalarına karşı direnmesi için uzun süre harekete geçirmeye çalıştı. Kraliçe kibirli ve korkusuzdu, içinde iktidar aşkı vardı, kendisini bir krallıktan yoksun bırakan kocasını şiddetle küçümsüyordu. Saltanattan mahrum kalmaya ve İngiltere Cumhuriyeti'nin sıradan bir üyesi olmaya yalnızca çocuklarının hatırına razı oldu. Dul kalınca, tüm gücünü, hırslı niyetlerini gerçekleştirebilmek için oğlu ikinci Windsor Kontu Adrian'ın eğitimine harcadı. Çocuk annesinin sütüyle beslendi, kaybedilmiş tacını geri almak için sarsılmaz bir kararlılık aşılanarak büyüdü. Adrian şimdi on beş yaşındaydı. Okuma tutkunuydu, yaşının çok üstünde bilgi ve yeteneklerle donanmıştı. Annesinin görüşlerine karşı çıkmaya başladığı ve cumhuriyetçi ilkelere meylettiği söyleniyordu. Bununla birlikte, kibirli Kontes, ailesinin eğitim sırlarını güvenip de hiç kimseye açmadığı için olabilirdi bu. Adrian

yalnızlık içinde yetiştirildi, yaşıtlarından ve kendi sınıfından çocuklardan ayrı tutuldu. Şimdi bilinmeyen bazı durumlar, annesinin, onu, kendisinin doğrudan gözetiminden ayırıp başka bir yere göndermesine yol açmıştı. Cumberland'a gelmek üzere olduğunu işitiyorduk. Windsor Kontesi'nin bu kararını açıklayan binlerce söylenti dolaşıyordu ortalıkta, olasılıkla hiçbiri doğru değildi, ama İngiltere sarayının son hanedanın soylu evladını aramıza alacağımız her geçen gün daha da kesinleşiyordu.

Ullswater'da, bu aileye ait, içinde malikânesi olan büyük bir mülk vardı. Üstün bir zevkle düzenlenmiş, av hayvanlarının bol bulunduğu büyük bir park da bu mülkün eklerinden biriydi. O avlağı sık sık yağmalamıştım, ihmal edilmiş olması benim akınlarımı kolaylaştırırdı. Genç Windsor Kontu'nun Cumberland'ı ziyaret edeceği kararlaştırılınca, onun gelişi için evi ve araziyi hazırlamak üzere işçiler çıkıp geldi. Odalar restore edilip eski görkemlerine kavuştular, harap durumdaki park düzene sokuldu, alışılmamış bir özenle korunmaya başlandı. Bu haberler beni aşırı derecede rahatsız etti. Uykudaki anılarımı, hareketsiz incinmişlik duygularımı ayağa kaldırdı. Kendimi artık uğraşılarıma veremiyordum; tüm planlarımı ve çevirdiğim dolapları unutmuştum; yeni bir hayata başlar gibiydim, hem de iyi şeyler vaat etmeyen bir hayata. Halat çekme oyunu şimdi başlayacak, diye düşünüyordum. Babamın umutsuzluk içinde kaçıp geldiği bu yere o törenlerle gelecekti. Onun bahtsız evlatlarını, hükümdar babasına öylesi boş bir güvenle emanet edilmiş olan bahtı kara yoksul çocuklarını görecekti. Bizim varlığımızı öğrenmesi, biz yakınındayken, tıpkı babasının babama uzaktayken ve yokluğunda yaptığı gibi bize aşağılayarak davranması bana daha önce olup bitenlerin doğal sonucu görünüyordu. Bu unvan sahibi gençle –babamın arkadaşının oğluyla– işte böyle karşılaşacak-

tım. O hizmetkârlarla kuşatılmış olacaktı, soylular ve soyluların oğulları onun dostları olacaktı. Bütün İngiltere onu konuşuyordu; onun gelişi, gök gürültülü fırtına misali uzaktan işitiliyordu; cahil ve zevkleri incelmemiş ben, onunla karşılaşırsam eğer, onun parlak maiyetinin gözünde beni göründüğüm aşağılık varlık yapan nankörlüğün kanıtını bizzat taşıyor olacaktım.

Kafam tamamen bu düşüncelerle doluydu, genç Kont'a tahsis edilen konuta sık sık gitmekten alamıyordum kendimi. Düzenlemelerin gidişatını izliyor, Londra'dan getirilen lüks eşyalar indirilip malikâneye taşınırken yük arabalarının başında duruyordum. Oğlunu soylu bir ihtişamla kuşatmak eski Kraliçe'nin planlarının bir parçasıydı. Değerli halıları ve ipekli duvar kumaşlarını, altın süs eşyalarını, baştan başa kabartmalı metalleri, armalarla süslü mobilyaları, kısacası unvan sahibinin çevresinde olması gereken ve bir kral evladının görmesi gereken her şeyi görüyordum. Onlara bakıyor, sonra kendi basit giysilerimi süzüyordum. Bu farklılık nereden geliyordu? Nereden olacak, değer bilmezlikten, samimiyetsizlikten, prensin babası tarafından yüzüstü bırakılmış olmaktan. Hiç kuşkusuz ona da, kanına kibirli annesinin kanı karışan, krallığın zenginleri ve soyluları arasında gözbebeği olarak kabul edilen ona da, babamın adını küçümseyerek ağzına alması ve benim himaye görme konusundaki haklı taleplerimle alay etmesi öğretilmişti. Onun azametinin göz kamaştırıcı bir rezaletten başka bir şey olmadığına, altın ipliklerle katışık dokunmuş bayrağını benim rengi atmış eski püskü sancağımın yanına dikerek kendi üstünlüğünü değil, alçaklığını açığa vurduğuna inandırmaya çalışıyordum kendimi. Ama yine de ona imreniyordum. Güzel atlarının ahırı, usta ellerden çıkma değerli silahları, ona düzülen övgüler ve duyulan hayranlık, emre amade uşağı, yüksek konumu ve gördüğü büyük saygı; bütün

bunları benden zorla çekip alınan şeyler olarak görüyor, bütün bunlara tuhaf ve azap çektiren bir acıyla imreniyordum. Hülyalı Perdita, Windsor Kontu'nun gelmek üzere olduğunu, benim öfkeli ruh halimi taçlandırmak istercesine kendinden geçerek söylediğinde hayallerinden sıyrılıp gerçek hayata dönmüş gibiydi.

Ben terslenerek sordum:

"Bu seni sevindiriyor mu?"

"Doğrusu sevindiriyor, Lionel," diye cevapladı. "Onu görmeyi gerçekten çok istiyorum. Kralımızın oğlu. Herkes ona hayranlık duyuyor, onu seviyorlar ve unvanının erdemlerinin içinde en önemsizi olduğunu söylüyorlar. O cömert, cesur ve nazik birisi."

"Dersini pek güzel öğrenmişsin," dedim. "Harfi harfine tekrarlamayı da öğrenmişsin, ama Kont'un erdemleriyle ilgili bildiğimiz kanıtları unutuyorsun. Bize karşı cömertliği içinde bulunduğumuz bolluktan belli, cesurluğu bize gösterdiği koruyuculuktan, nezaketi de bizi fark etmesinden belli. Onun unvanı, onun en önemsiz erdemi diyorsun, değil mi? Ne de olsa, tüm erdemleri konumundan kaynaklanıyor; zengin olduğu için cömert diyorlar, güçlü olduğu için cesur, iyi hizmet gördürdüğü için de nazik diyorlar. Varsın öyle desinler, varsın tüm İngiltere öyle olduğuna inansın, ama biz onu biliyoruz, o bizim düşmanımız, bizim cimri, korkak, küstah düşmanımız. Sahip olduğunu söylediğin niteliklerin bir zerresiyle donanmış olsaydı, bize karşı adil davranırdı, çünkü düşen bir düşman bile olsa ona acırlar. Babası babamı incitti, tahtında dokunulamaz olan babası, nankör kralla arkadaşlık etmeye tenezzül ederek aslında kendisini alçaltmaktan başka bir şey yapmayan babamı hor görmeye kalkıştı. Onların evlatları olan bizlerin de düşman olması gerekir. Haksızlıkların farkında olduğumu görecek, intikamımdan korkmayı öğrenecek."

Kont birkaç gün sonra geldi. Yoksul mu yoksul kulübelerde oturan herkes onu karşılamak için dışarı akan insan selini taşırmaya gitti. Perdita bile, geçenlerde yaptığım sert konuşmaya karşın, gönüllerin sultanını görebilmek için anayola süzüldü. Bayramlık elbiselerini giyinmiş köylülerin gruplar halinde tepelerden aşağı indiğini görünce yarı deliye dönen ben, o tepelerin başı dumanlı doruklarına kaçtım ve etrafımdaki çıplak kayalıklara bakıp haykırdım: "Onlar, 'Yaşasın Kont', diye bağırmazlar!" Gece bastırıp da çiseleyen yağmurla ve soğukla baş başa kalınca da dönmedim eve. Çünkü her kulübenin Adrian için düzülen övgülerle çınlayacağını biliyordum. Ellerimin ayaklarımın hissizleştiğini ve buz kestiğini hissettiğim zaman duyduğum acı, çılgın nefretim için besin görevi görmeye başladı. Dahası, acı içindeyken zafer kazanmış gibiydim, çünkü acı, benim aldırışsız hasmıma karşı duyduğum nefret için sebep ve bahane sağlıyormuş gibi geliyordu. Her şeyi ona yüklüyordum, çünkü baba ve oğlu tümüyle birbirine karıştırıyordum, babasının bizi yüzüstü bırakmasından oğlunun büsbütün habersiz olabileceğini aklıma bile getirmiyordum. Elimle ağrıdan çatlayan başıma vururken haykırdım: "Gününü görecek o! Öcümü alacağım. Bir Spanyel gibi her şeyi sineye çekmeyeceğim! Züğürt ve kimsesiz de olsam, hakaretlere uysallıkla boyun eğmeyeceğimi anlayacak!"

Her geçen gün, her geçen saat, bu abartılı yanlışlara eklemeler yaptı. Ona yapılan övgüler, savunmasız göğsümü sokan çok sayıda engerek yılanının iğnesi gibiydi. Onu güzel bir ata binmişken uzaktan görsem kan beynime sıçrıyordu; hava onun varlığıyla adeta zehirleniyordu, anadilim olan İngilizce, duyduğum her cümle onun adına ve onun şanına bağlandığı için aşağılık bir jargona dönüşüyordu. Beni yiyip bitiren bu yürek yangısını, onda nefret duygusu uyandıracak bazı fenalıklar yaparak

yatıştırmak için yanıp tutuşuyordum. Onun, benim içimde dayanılmaz bazı duygulara sebep olması ve tenezzül edip de hayatta olduğumdan ve bu duyguları yaşayacağımdan haberdar olduğunu gösterecek bir şey yapmaması kırıcılığının doruk noktası olacaktı.

Çok geçmeden, Adrian'ın kendi parkında ve avlağında bulunmaktan büyük zevk aldığı anlaşıldı. Asla avlanmıyordu, ama avlağında bol bol bulunan sevimli ve neredeyse evcil hayvan sürülerini saatlerce seyrediyor, onlara her zamankinden daha büyük özen gösterilmesini emrediyordu. Burası, benim saldırı planlarım için bir fırsattı, ben de aktif yaşam biçimimden gelen tüm vahşi taşkınlığımla bu fırsattan yararlandım. Bizim çeteden kalan en atılgan ve yolsuz davranan birkaç yoldaşıma onun mülkünde avlanma macerası yaşamak için öneride bulundum, ama hepsi tehlikeden ürktü. Böylece intikamımı almak için tek başıma bırakılmış oldum. Kahramanlıklarım önce fark edilmedi, ben de iyice cesaretlendim; çiy düşmüş çimenlerdeki ayak izleri, kırılmış dallar ve katledilen hayvanlardan kalan izler sonunda beni ele verdi, avlak bekçileri durumu anladı. Daha sıkı izlemeye koyuldular. Yakalandım ve hapishaneye gönderildim. Hapishanenin loş duvarlarına girdiğimde zafer sarhoşuydum, "Şimdi kim olduğumu öğrenecek," diye bağırdım, "tekrar tekrar öğrenecek." İçeride kaldım, ama sadece bir gün. Akşam serbest bırakıldım, bana söylendiğine göre bizzat Kont'un emriyle serbest kalmıştım. Bu haber beni tarafımdan yükseltilen onur tepesinin zirvesinden fırlatıp aşağı attı. Beni küçümsüyor, diye düşünüyordum, ama asıl benim onu küçümsediğimi öğrenecek, onun cezalandırmalarını da affetmelerini de eşit derecede hor gördüğümü öğrenecek. Serbest bırakılmamın ikinci gecesi avlak bekçileri tarafından yeniden yakalandım, yeniden hapsedildim, sonra yeniden bırakıldım. Sonra dör-

düncü gece, işte böyle azimliydim, yasak parkta beni yeniden buldular. İnatçılığım, avlak bekçilerini efendilerinden daha çok öfkelendiriyordu. Kont, bekçilere, yeniden yakalanacak olursam beni yanına götürmelerini emretmişti. Onun yumuşaklığı, bekçilerin, benim suçuma denk gelmeyen bir sonuç beklemelerine neden olmuştu. Onlardan biri, beni yakalayanların içinde ta en başından önder olanı, beni üstlerine devretmeden önce hıncını almaya kararlıydı.

Ayın geciken batışı ve çok dikkatli davranmak zorunda oluşum, çıktığım bu üçüncü seferde o kadar çok zamanımı aldı ki, karanlığın yerini alacakaranlığa bıraktığını fark edince bir korku nöbetine tutulur gibi oldum. Kuşlar yukarıda tatsız şarkılar söyleyerek uyanırken ve dalların arasında oynaşan serin sabah rüzgârı her köşeden bir ayak sesi geliyormuş gibi beni kuşkuya düşürürken, ben ellerimin ve dizlerimin üstünde, ağaçların altındaki bitki örtüsünün çok sık olduğu gölgelik bir sığınak aramak için eğreltiotunun dibinde sürünmeye başladım. Çite yaklaşırken kalbim hızla çarpıyordu. Bir elim çit çubuklarından birinin üstündeydi, kendimi öbür tarafa atmak için yalnızca bir sıçrayış kalmıştı ki, iki bekçi yattıkları pusudan üstüme atıldılar. İçlerinden biri beni yere serip şiddetle kamçılamaya koyuldu. Ayağa fırladım, elimde bıçak vardı, bıçağı adamın havadaki sağ eline sapladım, derin, büyük bir yara açtım. Yaralı adamın kudurmuş çığlıkları, yoldaşının bas bas bağırarak lanet okuyuşu, benim ondan aşağı kalmayan bir düşmanlıkla ve öfkeyle verdiğim karşılıklar koyakta yankılanıyordu. Gün, bizim vahşi ve patırtılı çekişmemize büsbütün zıt göksel bir güzellikle giderek aydınlanıyordu. Yaralı adam, "Kont!" diye bağırdığında ben ve düşmanım hâlâ mücadele ediyorduk. Benim direncimden nefes nefese kalan bekçinin Herakles gibi kavrayışından kurtulup ayağa fır-

ladım. Bana zulmedenlere öfkeli bakışlar yöneltiyordum, sırtımı bir ağaca verip kendimi sonuna kadar savunmaya kesin karar verdim. Giysilerim yırtılmıştı, ellerim gibi onlar da yaraladığım adamın kanıyla lekelenmişlerdi. Bir elim ölü bir kuşu –zorlukla elde edilmiş avımdı o– tutuyordu, öbüründe bir bıçak vardı. Saçlarım karmakarışıktı. Yüzüm, elimde sımsıkı tuttuğum, üzerinden damlayan kanla benim aleyhime tanıklık eden o aletin taşıdığı aynı suçlu işaretlere bulanmıştı. Dış görünüşüm bütünüyle yabani ve pisti. Yapı olarak uzun boylu ve kaslı olduğumdan, zaten gerçekte de olduğum gibi, medeniyet görmemiş tam bir haydut gibi görünüyor olmalıydım.

Kont'un gelişi beni şaşırttı ve kalbimi ısıtan kızgın kanın tamamıyla yanaklarıma hücum etmesine yol açtı. Kont'u daha önce hiç görmemiştim. Hayalimde, kibirli ve amirane tavırlı bir genç canlandırıyordum, beni azarlayacağını, lütfedip konuşsa bile bunu tepeden bakan bir üstünlük edasıyla yapacağını düşünüyordum. Cevabım hazırdı; onun tam kalbine diken gibi batacağını hesapladığım bir serzenişte bulunacaktım. O sırada yanımıza geldi, dış görünüşü bir meltem esintisiyle karanlık öfkemi dağıttı; yüzünde aşırı duyarlılık ve incelik okunan, uzun, ince, sarışın bir çocuk duruyordu karşımda. Sabahın güneş ışınları ipek gibi saçlarını altın rengine boyuyor ve aydınlık çehresine ışık ve görkem saçıyordu. "Ne oluyor?" diye haykırdı. Adamlar kendilerini canla başla savunmaya başladılar. "İkiniz birden şuncacık çocuğa, ha! Ayıp!" diyerek onları bir yana çekti. Sonra yanıma kadar geldi. "Verney," diye haykırdı, "Lionel Verney, ilk karşılaşmamız böyle mi olacaktı? Biz, birbirimizle arkadaş olmak için doğmuşuz. Gerçi kötü kader bizi ayırdı, ama sen yine de, bize miras kalan, bundan böyle bizi bağlayacağına inandığım arkadaşlık bağını kabul etmez misin?"

Konuşurken bana diktiği ciddi gözleri ruhumun en

derinindekileri okuyor gibiydi; onun en tatlı melodiyi andıran heyecan verici sesi, hayat için gerekli kanı bedenimin derinliklerine hareket ettirerek içimde sessiz bir yankı uyandırırken, benim vahşi, kindar yüreğim, kendisine çarpan bu tatlı iyiliğin bütün etkisini hissetti. Cevap vermek, onun iyiliğini onaylamak, onun teklif ettiği arkadaşlığı kabul etmek istiyordum, ama bu kaba dağlının sözcükleri, uygun sözcükleri yetersizdi. Elimi uzatacaktım, ama elimdeki suçlu lekeler beni bundan alıkoydu. Adrian çekimser halime acıdı, "Benimle gel," dedi, "sana söyleyeceğim çok şey var. Benimle birlikte eve gel. Kim olduğumu biliyor musun?"

"Evet," diye haykırdım. "Şimdi, sizin kim olduğunuzu bildiğime ve hatalarımı, hayır, suçumu affedeceğinize inanıyorum."

Adrian sevecenlikle gülümsedi, avlak bekçilerine emirler verdikten sonra yanıma geldi, elimden tuttu, birlikte malikâneye yürüdük.

Hayır, kalbimin en derin köşelerini daha ilk karşılaşmamızda yumuşatan ve tüm ruhumu önünde secde ettiren şey Adrian'ın yüksek konumu değildi, hele hele şimdiye kadar söylemiş olduklarım hesaba katılırsa bundan hiç kimse şüphe duymayacaktır. Onun erdemlerini, duyarlılığını, herkesi büyüleyen kibarlığını böyle içtenlikle hisseden tek insan da ben değildim. Onun canlılığı, zekâsı, etkin iyilikseverlik ruhu, fethi tamamlıyordu. Bu genç yaşta çok okumuştu, yüksek felsefe ruhuyla dolup taşıyordu. Bu ruh, başkalarıyla ilişkilerinde, ona, karşı konulmaz bir inandırıcılık havası katıyordu, öyle ki "akıl liri" nin[1] tellerine kusursuz bir beceriyle dokunan, böylece ilahi bir armoni çıkaran esin dolu bir müzisyen gibiydi.

1. Yazar, eşi Percy Shelley'nin "To The Lord Chancellor" adlı şiirine gönderme yapıyor.

Görünüşte pek de bu dünyanın insanı değildi; zayıf bedeni, içinde yaşayan ruhuyla aşırı yüklüydü. Sırf akıldı; "Hele bir kamış dayayın göğsüne,"[1] kamış onun gücünü hemen ele geçirecekti, ama gülümsemesinin gücü aç bir aslanı ehlileştirecek ya da silahlı bir alay adamın silahlarını ayaklarının dibine bırakmasına yol açacaktı.

Günü onunla geçirdim. Başlangıçta geçmişten ya da olmuş bitmiş özel hiçbir şeyden söz açmadı. Büyük ihtimalle bana güven vermek istiyor ve kafamdaki dağınık düşünceleri toparlayabilmem için bana zaman tanıyordu. Genel konular üzerine konuşuyordu, bana daha önce üzerinde hiç düşünmemiş olduğum fikirler verdi. Kütüphanesinde oturuyorduk, Eski Yunan bilgelerinden ve onların insan aklı üzerinde yalnızca sevgi ve akıl gücüyle elde ettiği egemenlikten söz ediyordu. Oda, o bilgelerden birçoğunun büstleriyle süslüydü. Bana onların niteliklerini anlattı. O konuşurken, onun etkisi altına girdiğimi hissediyordum, övünüp durduğum gururum ve gücüm bu mavi gözlü çocuğun ağzından bal damlayan konuşması karşısında boyun eğmişti. Uygarlığın, bulunduğum vahşi ormandan girilmez görünen bakımlı ve etrafı çevrili mülküne, onun tarafından minik bir kapı açılmıştı. İçeriye adım attım, girerken anayurdumun toprağına ayak bastığımı hissettim.

Akşam olunca geçmişe döndü. "Anlatacak bir hikâyem var," dedi. "Ve geçmişle ilgili bir sürü açıklamam. Sen onu kısaltmama belki yardımcı olabilirsin. Babanı hatırlıyor musun? Ben onu görme mutluluğuna erişemedim, ama adı ilk çocukluk anılarımdan biridir; onun adı, insanda cesur, güzel, çekici ne varsa hepsinin birleşimi olarak kazındı aklıma. Arkadaşlarına ölçüsüz yağdır-

1. Shakespeare, *Othello*, V. Perde, II. Sahne.

dığı ve ne yazık ki kendine pek azı kalan iyilikle dolup taşan kalbi zekâsı kadar çarpıcıydı."

Bu övgüsünden cesaret alarak babamla ilgili hatırladığım ne varsa sorularına cevap olarak anlatmaya başladım. O da babamın vasiyette bulunduğu mektubun ihmal edilmesine hangi koşulların neden olduğu konusunda bana hesap verdi. Aradan zaman geçince, Adrian'ın o zaman İngiltere kralı olan babası, konumunun tehlikeye girdiğini hissetmeye başladığında, gençlik arkadaşını, kraliçesinin taşkın öfkesinin önünde bir dağ gibi durarak kendisini koruyabilecek, kendisiyle parlamento arasında aracılık görevini üstlenebilecek arkadaşını, gitgide daha sık, gitgide daha da utanarak anmaya başlamış. Babam kumar masasında yenilgiye uğradığı o gece Londra'yı bırakıp gittikten sonra, Kral ondan hiçbir haber almamış. Aradan yıllar geçip de onu bulmak için çaba harcamaya başladığında ise ondan hiçbir iz kalmamış; onu her zamankinden daha çok severek ve özleyerek anılarına tutunmuş ve oğluna görev vermiş; bir gün bu değerli arkadaşla karşılaşacak olursa, ona kendi adına her türlü yardımı yapmasını, ayrılığa ve ondan hiçbir haber çıkmamasına rağmen, hayatının sonuna kadar ona bağlı kaldığına inandırmasını istemiş.

Babamın hükümdar efendisine hitaben yazdığı son dileğini teslim edilmek üzere emanet ettiği asilzadenin vârisi, Adrian, Cumberland'a gelmeden kısa bir süre önce mührü bozulmamış olarak genç Kont'un eline vermiş. Mektup, eski tarihli bir kâğıt yığınıyla birlikte bir kenara atılmış, onu ortaya çıkaran da yalnızca bir rastlantıymış. Adrian mektubu derin bir ilgiyle okumuş ve orada, öyle sıklıkla anılan dehanın yaşayan ruhunu ve zekâsını bulmuş. Babamın inzivaya çekildiği ve öldüğü yerin adını, onun yetim çocuklarının varlığını öğrenmiş. Ullswater'a gelişiyle parkta karşılaşmamız arasındaki kısa zaman ara-

lığında, karşımıza çıkmadan önce, bizimle ilgili araştırmalar yapmış ve bizim yararımıza bir dizi plan hazırlamakla meşgul olmuş.

Onun babamdan söz ediş biçimi gururumu okşuyordu. Yaptıklarından yalnızca Kral'ın son dileğinin yerine getirilmesi, diye söz ederek iyilikseverliğinin üstünü incelikle örtmesi benim gururumu okşuyordu. Onun gönül alıcı davranışları ve ifadelerindeki cömert sıcaklık bende daha belirsiz bazı duyguları, ondan önce pek tanımadığım saygı, hayranlık ve sevgi duygusunu da hareketе geçirdi. O, sihirli gücüyle taşlaşmış kalbime dokundu, bir sevgi kaynağı fışkırdı, engel tanımaz, saf bir kaynaktı fışkıran. Akşam ayrıldık. Elimi sıktı, "Yeniden görüşeceğiz. Yarın bana gel," dedi. Bu kibar eli sıkıca kavradım, bir yanıt vermeye çalıştım, ama cahilliğim, ağzımdan, coşkuyla söylediğim, "Tanrı seni korusun,"dan başka bir şeyin çıkmasına izin vermedi. Ok gibi fırlayıp uzaklaştım, benim için yepyeni olan duygularla yüklüydüm.

Huzur bulamıyordum. Kendimi tepelere attım; tepeleri hafif bir rüzgâr yalıyordu, yukarıda ise yıldızlar parlıyordu. Çevremdeki nesnelerin farkına bile varmaksızın koşuyordum, bedenimi yorarak içimde mücadele eden ruha hâkim olmaya çabalıyordum. "İşte kudret bu!" diye düşünüyordum. Kolların, bacakların güçlü olmasında, kalbin katı olmasında, yırtıcı ve gözü kara olmakta değil kudret; şefkatli, sevecen ve yumuşak olmakta. Biraz durdum, ellerimi sıktım ve dinini yeni değiştirmiş birisinin güçlü coşkusuyla bağırdım: "Benden kuşkulanma Adrian, ben de akıllı ve iyi bir insan olacağım!" Sonra iyice duygulanıp yüksek sesle ağlamaya başladım.

Bu duygu fırtınası geçince kendimi daha bir sakin hissettim. Yere uzandım, dizginleri düşüncelerimin eline verdim, önceki yaşantımı aklımdan geçirmeye koyuldum. Yüreğimin çok sayıdaki hatasını ilmik ilmik çöz-

meye başladım ve şimdiye kadar nasıl kaba saba, vahşi ve değersiz olduğumu keşfettim. Ancak bu kez pişmanlık duymadım, çünkü kendimi yeniden doğmuş gibi hissediyordum. Ruhum silkinmiş, günahsız ve sevgi dolu yeni bir hayata başlamak için geçmiş günahların yükünü üstünden atmıştı. Bugün olup bitenlerin doğurduğu yumuşak duygularla çatışacak sert ya da kaba hiçbir şey kalmamıştı. Annesinin okuduğu duaları peltek peltek tekrarlayan bir çocuk gibiydim ve yoğrulabilen ruhum, ne arzu ettiğim ne de karşı koyabildiğim usta bir el tarafından yeniden şekillendirildi.

Bu, Adrian'la arkadaşlığımın başlangıcıydı, o günü hayatımın en talihli günü olarak yâd etmeliydim. Şimdi insan olmaya başlamıştım. İnsanın düşünsel ve ahlaki doğasını, hayvanın onu karakterize eden doğasından ayıran o kutsal sınırdan içeri alınmıştım. Yeni arkadaşımın cömertliğine, bilgeliğine ve hoş davranışlarına uygun karşılıklar verebilmek için en iyi duygularım harekete geçmişti. O, babasının arkadaşının uzun yıllar yüzüstü bırakılmış oğluna, üstünlüklerini ve yeteneklerini başkalarının ağzından çocukluğundan beri işittiği o dâhi varlığın oğluna, aklının ve zenginliğinin hazinelerini bütünüyle kendine özgü soylu bir iyilikle savurganlık derecesinde açmaktan sonsuz bir zevk alıyordu.

Artık ölmüş olan Kral tahttan feragat ettikten sonra siyaset sahnesinden çekilmişti, ne var ki aile yaşantısı ona pek mutluluk vermiyordu. Eski kraliçe ev yaşantısı için gerekli hiçbir niteliğe sahip değildi, üstelik kocası tahttan inince sahip olduğu cesaret ve atılganlığın da hiçbir değeri kalmamıştı. Kocasını küçümsüyordu, duygularını gizlemeye bile gerek görmüyordu. Kral, karısının zorlamasına boyun eğerek eski arkadaşlarını terk etti, ama onun güdümündeyken yeni arkadaşlar edinmedi. Görüşecek kimsesi olmadığından neredeyse daha kü-

çücük olan oğluna yöneldi; Adrian'ın erken gelişen yetenekleri ve duyarlılığı, babasının ona güvenmesini olanaklı kılıyordu. İçinde babamın da önemli roller oynadığı eski zamanlarla ilgili olayları tekrar tekrar anlatan babasını dinlemekten asla bıkmazdı. Babamın güçlü ifadeleri çocuğa aktarılıyor, çocuk da söylenenleri unutmuyordu; babamın zekâsı, çekici yanları anlatılıyordu, hatta pişmanlık duygusuyla kusurları bile kutsanıyordu. Babamın kaybından içtenlikle üzüntü duyuluyordu. Kraliçe'nin bu eski gözdeden nefret edişi bile, babamı, kral oğlunu ona karşı hayranlık beslemekten yoksun bırakma konusunda etkisiz kalıyordu. Kraliçe'nin nefreti acımasızdı, alaycıydı, küçümseyiciydi; ne var ki onun erdemlerine de yanlışlarına da aynı ağır suçlamaları getiriyordu, sadık dostluğuna ve sevgide seçici olmayışına, çıkarını gözetmeyişine ve savurganlığına, zarif tavırlarının karşı konulmaz çekiciliğine ve ayartmalara kolayca teslim oluşuna, hepsine... Kraliçe'nin ikili vuruşunun kötü sonuç verdiği anlaşıldı, hedefi vuramamıştı. Onun öfkeli nefreti, Adrian'ın babamı, kendi deyişiyle, insanda cesur, güzel, çekici ne varsa hepsinin birleşimi olarak tasavvur etmesine engel olamadı. O nedenle, hayranlık duyulan bu adamın çocuklarını öğrenince, kendi konumunun ona sağladığı tüm zengin olanakları o çocuklara bahşetmek için bir plan hazırlamasında şaşılacak bir şey yoktu. Beni, dağlarda çoban bir serseri, bir kaçak avcı, cahil bir vahşi olarak bulunca bile iyiliğinden hiçbir şey kaybetmemişti. Bizim yüzüstü bırakılmamızdan bir dereceye kadar babasını kusurlu görmesine, kendisini de bu durumu telafi etmek için yapılabilecek her şeyi yapmak zorunda hissetmesine ek olarak, benim kaba saba görünüşümün altında, sırf hayvani cesaretten ayırt edilebilen bir ruh yüceliği ışığının seçildiğini ve yüz olarak babama benzediğimi, bunun da babamın erdemlerinin ve yete-

neklerinin onunla birlikte yok olmadığını gösteren bir kanıt olduğunu söylemekten de mutluydu. Soylu genç dostum, babamdan miras almış olabileceğim her ne olursa olsun, onun eğitimsizlik yüzünden kaybolmaması gerektiğine karar vermişti.

Sonraki görüşmelerimizde bu plan üzerinde ilerlerken, beni, kendi zekâsını bezemiş olan eğitim çalışmalarına katılmayı isteyecek kadar etkiledi. Çevik aklım bu yeni fikre bir kere kapılınca ona büyük bir açgözlülükle sarıldı. Başlangıçta, babamın erdemleriyle rekabet ederek Adrian'ın arkadaşlığına layık olmak, hırsımın en büyük hedefiydi. Ama çok geçmeden, bende günlerimi ve gecelerimi okuyarak ve çalışarak geçirmeme yol açan merak duygusu ve gerçek bilgi susuzluğu doğdu. Doğanın panoraması olarak adlandırabileceğim şeyle, mevsimlerin değişimiyle, göğün ve yeryüzünün çeşitli görünümleriyle zaten yeterince tanışıktım. Ama önceleri entelektüel dünyanın önüne çekilmiş olan perde kalkıp da evreni yalnızca duyu organlarıma göründüğü biçimiyle değil de, en bilge insanların algıladığı gibi görmeye başlayınca ufkumun birdenbire genişlemesiyle irkildim ve büyülendim. Şiir sanatı ve onun ürünleri, felsefe, felsefenin araştırmaları ve sınıflandırmaları bende uyuyan fikirleri uyandırdı, bana yeni fikirler verdi.

Gemi direğinin tepesinden Amerika kıyılarını ilk kez keşfeden denizci gibiydim; ben de tıpkı onun gibi meçhul diyarları yoldaşlarıma anlatmak için sabırsızlanıyordum. Ne var ki hiç kimsenin yüreğinde, benim içimdeki aynı bilgi aşkını uyandıramıyordum. Perdita bile beni anlayamıyordu. Genel olarak gerçekliğin dünyası diye adlandırılan dünyada yaşamıştım ve şimdi o dünya, gördüğüm her şeyde, gözlerimin bana aktardığının dışında daha derin anlamlar bulabileceğim yeni bir ülke olarak sunuyordu kendini. Hayalci Perdita bütün bunları yalnızca eski bir

okuma üzerine yapılan yeni bir yorum olarak görüyordu; onun kendi yorumu hoşnut olmak için yeteri kadar zengindi. Beni, daha önceleri anlattığım maceraları nasıl dinliyorsa öyle dinliyor, verdiğim bu türden bilgiye arada sırada ilgi gösteriyordu, ama buna, benim yaptığım gibi, kendi varlığının bütünleyici bir parçası olarak bakmıyordu. Oysa ben bilgiyi bir kez edindikten sonra dokunma duygusu gibi benim ayrılmaz bir parçam olurdu.

Adrian'ı sevme konusunda ikimiz de hemfikirdik. Gerçi Perdita çocukluktan henüz çıkmadığı için Adrian'ın erdemlerini benim gibi takdir edemiyor ya da onun gerçekleştirmeye çalıştığı şeylere ve görüşlerine aynı sempatiyi duyamıyordu. Ben hep Adrian'ın yanındaydım. Onun mizacında, onunla görüşmelerimize sevgi dolu ve dünyevi olmayan bir hava katan bir duyarlılık ve sevimlilik vardı. O zaman, kendi göğünden neşeyle şarkı söyleyen bir tarlakuşu gibi şen olur, bir kartal gibi düşünceli süzülür, yumuşak bakışlı bir güvercin gibi masum olurdu. Perdita'nın ciddiyetini dağıtabilir, benim tabiatımdaki azap veren tez canlılığın acısını alabilirdi. Geriye dönüp baktığımda, huzursuz arzularımı ve çevremdeki insanlarla yaptığım üzücü kavgaları kötü bir rüya gibi görüyordum. Bana öyle geliyordu ki, ruhum, sanki başka bir bedene girmiş, o bedenin dinlenmiş sinir sistemi ve sinirlerin işleyiş biçimi, görünen dünyanın beynimdeki aynaya yansımasını değiştirmişti. Aslında öyle değildi; gücüm aynıydı, yine eskisi gibi çevremden içtenlikle ve açgözlülükle ilgi bekliyordum, eskiden olduğu gibi yine hareketli bir yaşam için can atıyordum. Erkekçe niteliklerim beni terk etmemişti, çünkü büyücü Urania, Samson ayaklarının dibine yatınca onun saçlarını bağışlamıştı; ama her şey yumuşayıp insanileşti. Adrian beni yalnızca tarihin ve felsefenin soğuk gerçekleriyle de eğitmiyordu. Onların araçlarıyla bana delidolu ve cahil ruhuma nasıl boyun eğdirece-

ğimi öğretirken, aynı zamanda kalbini okumama ve harikulade karakterini hissetmeme ve anlamama izin verdi.

İngiltere'nin eski kraliçesi, oğlunun kafasına, oğlu daha küçücük bir çocukken gözüpek ve hırslı hedefler sokmaya çabalamıştı. Oğlunun dehayla ve eşsiz yeteneklerle donanmış olduğunu görüyordu; o yetenekleri ileride kendi amaçları doğrultusunda kullanabilmek uğruna geliştiriyordu. Onun bilgi aşkını ve ateşli cesaretini körükledi; hatta dizginlenemez özgürlük sevgisini bile, çoğu kere gözlendiği gibi, ona emretme tutkusu kazandırır ümidiyle hoş gördü. Onu, babasının tahttan vazgeçmesi üzerinde etkili olanlara karşı içerleyecek ve onlardan intikam almayı isteyecek bir anlayışta yetiştirmeye gayret etti. Bu konuda başarılı olamadı. Büyük ve bilge bir ulusun kendi kendisini yönetme hakkı üzerinde ısrar etmesi konusunda sunulan raporlar, tahrif edilmiş de olsa, oğlunda hayranlık uyandırdı. Annesi yine de umutsuzluğa düşmedi. Kraliçe, iktidar sevdasına ve kraliyet ailesinden geliyor olmanın kibirli gururuna, güçlü bir hırs, sabır ve kendine hâkim olma niteliklerini ekledi. Kendisini oğlunun karakterini incelemeye adadı. Onu överek, kınayarak ve öğütler vererek gerekli telleri bulup onlara dokunmaya gayret etti; dokunuşları sonucunda çıkan melodi kulağına ahenksiz geldiği halde o yine de ümitlerini onun yetenekleri üzerine inşa etti ve sonunda oğlunu kazanacağına kesin olarak inandı. Şimdi bir çeşit sürgün hayatı yaşamasının nedenleri ise bambaşkaydı.

Eski kraliçenin şimdi on iki yaşında bir de kızı vardı. Peri kız kardeş... Adrian ona böyle derdi. Sevimli, hayat dolu, küçük bir yaratık, duyarlı mı duyarlı, içten mi içten. Soylu dul işte o çocuklarıyla birlikte sürekli olarak Windsor'da otururdu. Kendi yandaşlarından, memleketi Almanya'dan gelen yolculardan ve birkaç yabancı bakandan başka hiçbir ziyaretçi kabul etmezdi. Kabul ettikleri

arasında, Bağımsız Yunan Eyaletleri'nin İngiltere Büyükelçisi Prens Zaimi, eski kraliçenin gözünde pek özel bir yere sahipti. Prens Zaimi'nin kızı genç Prenses Evadne zamanının büyük bölümünü Windsor Şatosu'nda geçirirdi. Kontes, bu hayat dolu ve zeki Yunan kızıyla zaman geçirerek her zamanki gerginliğinden sıyrılıp biraz gevşeme fırsatı buluyordu. Kontes'in kendi çocuklarıyla ilgili hesapları, onlar hakkında ağzından çıkacak her söze ve davranışına kısıtlama getirirdi. Oysa Evadne asla korkmayacağı bir oyuncaktı, üstelik Evadne'nin yetenekleri ve neşesi Kontes'in tekdüze hayatına küçümsenemeyecek bir ferahlık veriyordu.

Evadne on sekiz yaşındaydı. İkisi birlikte çok zaman geçiriyor olsalar da, Adrian'ın çok genç oluşu onların ilişkilerinin niteliği konusunda kuşku duymayı önlüyordu. Ne var ki Adrian, genel insan doğasının ötesinde ateşli ve sevecen bir kalbe sahipti; ayrıca, Yunan dilberi çocuğa iyilikle tatlı tatlı gülümserken o sevmeyi öğrenmişti bile. Arkadaşımın tüm kalbiyle sevmesine tanık olmak, Adrian'dan büyük olduğum halde hiç sevmemiş olan bana tuhaf görünüyordu. Onun duygusunda ne kıskançlık ne huzursuzluk ne de güvensizlik vardı. Onunki bağlılık ve güvendi. Hayatı, sevdiğinin varlığına karışıp kaybolmuştu; kalbi sevdiğinin kalbine hayat veren atışlarla uyum içinde atıyordu. Hayatının gizli yasasıydı bu; seviyor ve seviliyordu. Onun için evren, seçtiği insanla birlikte oturacağı bir konuttu. Toplum düzeni ya da olaylar zinciri onun mutlu ya da mutsuz olması üzerinde etki edebilecek şeylerden değildi. Varsın hayat ve sosyal ilişkiler düzeni kaplanlarla dolu balta girmemiş bir orman olsun! Yanılgılar sisinin içinde, hayatın vahşi ve karanlık kuytuluklarının ortasında güvenle ve keyifle yolculuk yapabilecekleri dolaşık olmayan çiçekli bir patika vardı. Onların yolu, iki yanında yıkıcı duvarlar yük-

selirken, ayakları ıslanmadan geçebilecekleri Kızıldeniz geçidi gibiydi.

Ne yazık ki eşi benzeri olmayan bu insan örneğinin talihsiz yanılgısını yazmak neden bana düşüyor? Bizim doğamızda, bizi daima acıya ve mutsuzluğa sevk eden nedir? Biz zevk için yaratılmamışız, yine de zevk veren duygulara uyum sağlayabiliriz, ancak hayal kırıklığı, hayat sandalımızın şaşmaz kılavuzudur ve bizi insafsızlıkla karaya oturtur. Sevmek, sevilmek ve vazgeçilmez masum bir tutkudan sevinç dermek için, bu üstün yetenekli gençten daha uygun yaratılmış kim vardır ki? Kalbi yalnızca birkaç yıl daha uyumuş olsa kurtulmuş olabilirdi. Ne var ki onun kalbi, daha bir çocuk kalbiyken uyandı; gücü vardı, ama bilgisi yoktu ve öldürücü ayaz, zamanından önce açan goncayı nasıl dondurursa öyle kırıldı.

Evadne'yi ikiyüzlülükle ya da âşığını aldatma isteğiyle suçlamıyordum, ama gördüğüm ilk mektubu onun Adrian'ı sevmediğine inandırdı beni. Mektup incelikle yazılmıştı, bir yabancı olduğu halde dile çok hâkimdi. Elyazısı olağanüstü güzeldi; hiç sevmemiş olan, üstelik bu işlerde çok acemi olan ben bile, kâğıdın kendisinde ve katlanma biçiminde zevkli bir şeyler olduğunu anladım. İfadesinde sevecenlik, minnettarlık ve şirinlik fazlasıyla vardı, ama aşk yoktu. Evadne, Adrian'dan iki yaş büyüktü; on sekiz yaşında hangi genç kız kendisinden küçük birisini çok sevmiştir? Onun heyecansız mektuplarını Adrian'ın ateşli mektuplarıyla kıyaslıyordum. Adrian'ın ruhu saflaşıp yazdığı sözcüklerde yoğunlaşıyor gibiydi. Sözcükler beraberlerinde aşk hayatından bir parça taşıyarak kâğıdın üstünde nefes alıyor gibiydiler; işte o parça Adrian'ın hayatıydı. Yazma işinin kendisi onu bitkin düşürürdü; o da sırf kalbinde uyanan duygu yoğunluğundan yazdıklarının başında gözyaşı dökerdi.

Adrian'ın ruhu yüzünde okunurdu, gizleme ya da

yalan onun yaradılışındaki korkusuz içtenliğe taban tabana zıttı. Evadne aşk hikâyelerinin Adrian'ın annesine açıklanmaması gerektiği konusunda diretiyordu, Adrian bir süre karşı koyduktan sonra dayanamayıp kabul etti. Boşuna verilmiş bir tavizdi bu; Adrian'ın tavırları sırrını hemencecik ele verdi, durum eski kraliçenin keskin gözünden kaçmadı. Onun tüm davranış biçimini karakterize eden aynı uyanıklıkla anladığını belli etmedi, ama oğlunu çekici Yunan kızının çevresinden uzaklaştırmak için elini çabuk tuttu. Adrian Cumberland'a yollandı, ne var ki âşıkların kendi aralarında haberleşmesi konusunda Evadne tarafından hazırlanan plan ondan etkili bir şekilde gizlendi. Böylelikle, sevgilileri ayırmak için Adrian'ın uzaklaştırılması işe yaramadığı gibi, onları birbirlerine daha sıkı bağlarla bağladı. Adrian bana hiç durmamacasına İonyalı sevdiğinden söz ediyordu. Onun ülkesi, ülkesinin antik tarihi ve son zamanlarda verdiği unutulmaz mücadeleler, hepsi Evadne'nin güzelliğine ve mükemmelliğine katılıyordu. Ondan uzakta olmayı kabullenmişti, çünkü Evadne öyle istiyordu, onun etkisi olmasa sevgisini bütün İngiltere'nin önünde açıklar, annesinin karşı çıkışına sarsılmaz bir kararlılıkla direnirdi. Evadne kadınca sağgörüsüyle, Adrian'ın kararları ne kadar kesin olursa olsun, yıllar Adrian'ın gücüne ağırlık kazandırıncaya kadar hiçbir işe yaramayacağını anlıyordu. Belki de sevmediği birine –en azından yüreğinin ona fısıldadığı, bir gün bir başkasına karşı hissedebileceğini söylediği ateşli tutkuyla sevmediği birine– dünyanın gözü önünde bağlanmayı istemeyen pusuda bekleyen bir duygu da olabilirdi bu. Adrian onun yasaklamalarına boyun eğdi, bir yılı Cumberland'da sürgünde geçirdi.

III

O yılın ayları, haftaları ve saatleri mutlu, fazlasıyla mutlu geçti. Hayranlık, şefkat ve saygıyla el ele giden dostluk, eskiden Amerika'nın ayak basılmamış doğal ortamları, yersiz yurtsuz rüzgârlar, çalkantılı denizler gibi yabani olan yüreğimde bir sevinç sığınağı kurdu. Doymak nedir bilmez bilgi açlığı ve Adrian'a sınırsız düşkünlüğüm hem kalbimi hem de aklımı meşgul etmek için birleşti ve ben sonuç olarak mutluydum. Genç insanların taşkın ve konuşkan sevincinden daha saf ve daha kaygısız mutluluk olabilir mi? Gölde kayığımızın içinde, dere kenarlarında ve kavakları çevreleyen çitin yanında; vadide ve tepede, aptal koyunları gütmektense, soylu bir sürüyü, yeni doğan fikirler sürüsünü gütmek için çoban değneğimi bir kenara atar, okur ya da Adrian'ı dinlerdim. Onun söz ettiği her şey, ister aşkıyla ilgili olsun, ister insanlığın ilerlemesiyle, beni aynı şekilde kendimden geçirirdi. Arada sırada uygunsuz davranma isteğim yeniden depreşir, macera aşkım, otoritelere karşı koyma isteğim geri gelirdi, ama yalnızca Adrian'ın yokluğunda; onun içten gözlerinin yumuşak etkisinde, annesinin buyurduğu her şeyi yapan beş yaşındaki bir çocuk kadar uslu ve iyi olurdum.

Adrian, Ullswater'da bir yıl kaldıktan sonra Londra'ya gitti, bizim yararımıza bir sürü planlamayla geri döndü. Hayata atılmalısın, dedi; on yedi yaşındasın, ne kadar gecikirsen, kaçınılmaz olan çıraklık dönemi de o kadar yorucu olur. Kendi hayatının mücadeleyle geçen bir hayat olacağını öngörüyor, çabalarında onun yanında olmam gerektiğini düşünüyordu. Bu göreve daha iyi hazırlanabilmek için şimdi ayrılmamız gerekiyordu. Adrian soyadımı ilerlemek için iyi bir referans olarak görüyordu.

Bana, kariyerime en iyi koşullarda başlayabileceğim bir iş sağladı; Viyana'daki büyükelçinin özel sekreteri olma görevini. İki yıl içinde ülkeme dönecektim, tanınmış ve isim yapmış birisi olarak.

Ya Perdita? Perdita, Evadne'nin öğrencisi, arkadaşı ve küçük kız kardeşi olacaktı. Adrian her zamanki düşünceliliğiyle onun bu durumda özgür olmasını sağladı. Bu yüce gönüllü arkadaşın teklifleri nasıl reddedilebilirdi? Reddetmek istemiyordum, ama hayatımı, bilgimi ve gücümü, işe yaradıkları ölçüde hepsini, onun bana bahşettiği şeylerin hepsini, tüm becerilerimi ve ümitlerimi yalnızca ona adayacağıma tüm kalbimle ant içtim.

Varacağım yere giderken heyecanlı ve ateşli bir beklentiyle kendime böyle söz veriyordum. Olgun bir insan olduğumuzda elde etmeye söz verdiğimiz her şeyin gerçekleşmesini çocukluğumuzda nasıl bekliyorsak öyle. Çocukça uğraşıları bir kenara bırakıp hayata atılma zamanı gelmiş gibi görünüyordu. Hatta Vergilius, Elysion Çayırları'nda, kendilerini ölümlü bedenlerine yeniden döndürecek dalganın suyundan içmeye can atan mutlu ruhları betimler. Gençler, Elysion Çayırları'nda nadiren bulunurlar, zira imkânların ötesine geçen arzuları onları meteliksiz bir borçlu gibi yoksul bırakır. En bilge filozoflar, bize, dünyanın tehlikelerini, insanların kalleşliğini ve kendi yüreklerimizin ihanetini anlatırlar, ama herkes, hayat denizinin sayısız akıntısına ulaşmak için ceviz kabuğu gibi yepelek sandallarını korkusuca limandan çıkarıp yelken açarak küreklere asılmaktan geri durmaz. Ömürlerinin baharında "altın kumsallara" demir atan ve kumsallara serpişmiş rengârenk deniz kabuklarını toplayanların sayısı ne kadar da azdır. Ama ömürlerinin sonbaharında hepsi, yarılmış direkleri ve yırtık yelkenleriyle kıyının yolunu tutar; ya kıyıya varmadan kazaya uğrar ya da dalgaların dövdüğü bir sığınak veya ıssız bir kıyı şeridi

bulur, kendilerini oraya atıp arkalarından kimse ağlamadan orada ölürler.

Şimdi felsefeyi bırakalım! Hayat önümde, ben de ona bir an önce sahip olmak için acele ediyorum. Ümit, onur, sevgi ve masum hırs benim rehberlerim, ayrıca ruhum korku nedir bilmiyor. Şimdiye kadar olanlar, hoş da olsa, geçmişte kaldı, şimdi, yalnızca değişmek üzere olduğu için güzel, başlamak üzere olanın ise hepsi benim. Kalbim hızla attığına göre korkuyor muyum? Hayır, büyük beklentiler kanımın kabarmasına neden oluyor. Sanki gözlerim zamanın puslu gece yarısını delip geçecek ve onun karanlık derinliklerinde olanları seçecek, ruhumun tüm isteklerinin gerçekleştiğini orada görecek.

Mola zamanı! Yolculuk sırasında hayal kurabilir ve kaygısız kanatlarla hayat denilen abidenin zirvesine ulaşabilirim. Şimdi onun eteklerine vardım, kanatlarım kapalı, kudretli yıldızlar önümde, harikulade mabede adım adım çıkmam gerekiyor.

Konuş! Hangi kapı açık?

Beni yeni bir konumda izleyin. Bir diplomat; neşeli bir kentin zevk düşkünü ahalisinden biri; gelecek vaat eden bir genç; büyükelçinin gözdesi. Bütün bunlar Cumberland'lı çoban için şaşılasıydı, olağanüstüydü. Nefesimi tutup aktörleri, "Ne didinen, ne eğiren / Süleyman gibi şanlı zambaklar"[1] olan neşeli sahneye daldım.

Çok geçmeden, hemen kapıldım bu baş döndürücü girdaba, çalışmayla geçen saatlerimi ve Adrian'ın arkadaşlığını unuttum. Tutkulu bir beğenilme özlemi ve aranılan birisi olmak için taşıdığım güçlü istek hâlâ ayırıcı özelliklerimdi.

1. Yeni Ahit, "Matta", 6:28-29.

Güzellik beni kendimden geçiriyor, erkekte olsun, kadında olsun etkileyici tavırlar gönlümü fethediyordu. Bir gülümseme kalbimin atışını hızlandırdığında, ben bunu esrime olarak adlandırıyordum; bir süreden beri taptığım idole yaklaştığımda bedenimde akan kanın tutuştuğunu hissediyordum. Sadece hayvani ruhun akışı bile Cennet'ti, gece biterken tek şey diliyordum: bu sarhoş eden serabın tekrarlanmasını. Süslü odaların göz alıcı ışığı, şahane elbiseler içindeki harika vücutlar, dans figürleri, seçkin müziğin insanı heyecana salan sesi, duygularımı hoş bir rüyada gibi sarıp sarmalıyordu.

Bu, bir çeşit mutluluk değil midir? Ahlakçılara ve bilgelere soruyorum. Soruyorum, onların saatlerini dolduran o ölçülü hayallerin dinginliğinde, girdikleri o derin meditasyonlarda, zevk okulundaki genç bir aceminin esrimesini hissederler mi acaba? Onların Cennet'i arayan dingin bakışlarının ışığı, aceminin gözlerini kör eden o tutkulu parıldamayla bir olabilir mi? Ya da, soğuk felsefenin etkisi, onların ruhunu, "Gençlik cümbüşünün o aziz işiyle meşgul"[1] aceminin sevinciyle aynı sevince boğabilir mi?

Ama gerçekte, bir münzevinin sessiz meditasyonu da, bir zevk düşkününün gürültülü aşka gelişi de insanın yüreğini hoşnut edemez. Birinden huzursuz kurgulara ulaşırız, ötekinden bıkkınlık gelir. Akıl, düşüncelerin ağırlığı altında gücünü kaybeder, tek amaçları eğlence olanlarla ilişkisinde ise solar. Onların dalgın iyilikseverliğinde bereket yoktur, o sığ suların gülümseyen dalgacıklarının altında sivri kayalar gizlenir.

Hayal kırıklığı, yorgunluk ve yalnızlık, beni, sevinç toplamak için çoraklaşmış kalbime dönmeye zorladığında

1. Yazar bu ifadeyi, Percy Bysshe Shelley'in Homeros'tan yaptığı *Hymn to Mercury* (Merkür'e Övgü) çevirisinden almış.

artık böyle hissediyordum. Keyifsiz ruhum sevgiyle konuşulacak bir şeyler arar, bulamayınca omuzlarım çökerdi. İşte böyle, başlangıçta bana sunduğu tasasız zevke rağmen Viyana'daki günlerimden hüzünlü bir izlenim kaldı. Goethe, gençlikte aşk olmadan mutlu olamayacağımızı söyler. Sevmiyordum, ama başkaları için bir anlam ifade etme konusunda huzursuz bir arzuyla dolup taşıyordum. Vefasızlığın ve duygusuz işvenin kurbanı oldum, sonra umutsuzluğa düştüm ve hoşnutsuzluğumun bana dünyadan nefret etme hakkını verdiğini sandım. Yalnızlığa geri döndüm; yine kitaplarıma yöneldim, yeniden Adrian'la arkadaşlık etmek şiddetli bir istek haline geldi.

Aşırı olduğunda kıskançlığın zehirli özelliklerini taşıyan rekabet duygusu bu isteği şiddetlendiriyordu. O dönem bir hemşerimin adı ve başarıları bütün dünyayı hayran bırakıyordu. Onun yaptıklarıyla ilgili anlatılanlar, gelecekte yapacaklarıyla ilgili tahminler, o zaman sohbetlerin şaşmaz konusuydu. Kendi hesabıma kızmıyordum, ama bu idolün aldığı övgüleri, Adrian'ın kısmeti olan defne tacından koparılan yapraklarmış gibi hissediyordum. Ama şöhretin bu gözdesi, meraklılar dünyasının sevgilisi hakkında ayrıntıya girmem gerekiyor.

Lord Raymond, soylu ama yoksul düşmüş bir ailenin kalan tek üyesiydi. İlk gençliğinden beri soyunu hoşnutlukla anar, varlıksız oluşuna acı acı dövünürdü. Öncelikli amacı yükselmekti, bunu nasıl yapacağı ikinci derecede önemliydi. Kibirli olmakla birlikte herhangi bir saygı gösterisine can atardı; hırslıydı, ama hırsını göstermeyecek kadar gururluydu; onurlu işler yapmaya istekliydi, öte yandan tam bir zevk düşkünü olarak hayatın içine daldı. Eşikte, gerçek ya da gerçekdışı bazı hakaretlerle karşılandı; hiç beklemediği yerlerde püskürtüldü; gururunun kaldıramayacağı hayal kırıklıklarına uğratıldı. Öcünü alamayacağı bir hor görülmeyle kıvrandı; İngil-

tere'yi terk etti; güzel günler gelip de İngiltere, şimdi hor gördüğü kişinin gücünü hissedebilecek duruma gelinceye kadar dönmemeye ant içerek terk etti İngiltere'yi.

Yunan savaşlarında bir maceracı oldu. Gözü kara cesareti ve çok yönlü yetenekleriyle dikkatleri çekti. Bu yükselen ulusun sevgili kahramanı oldu. Ülkedeki en önemli görevlerden birine gelmesini engelleyen tek şey başka bir uyruktan olmasıydı; kendi ülkesinin vatandaşlığından çıkmayı reddetmişti. Başkaları unvan ve protokol olarak ondan yüksek olsalar da, Lord Raymond yine de hepsinin üstünde bir konuma sahipti. Yunan ordularını zafere götürmüştü, onların utkuları bütünüyle Raymond'un başarısıydı. O görününce tüm şehir onu karşılamak için dışarı dökülürdü; onun şanını, yiğitliğini ve yüce gönüllü oluşunu konu edinen yeni şarkılar ulusal havalara uyarlanıyordu.

Yunanlılarla Türkler arasında bir ateşkes yapılmıştı. Lord Raymond o sırada beklenmedik bir şansla İngiltere'de çok büyük bir servetin sahibi oldu. Daha önce hakettiği, ama ondan esirgenen saygıyı görmek ve yükselmek için şöhretle taçlanmış olarak geri döndü. Gururlu yüreği bu değişime isyan etti. Eskiden hor görülen Raymond'un şimdi nesi farklıydı? Bu değişime elde ettiği servet biçimindeki güç yol açıyorsa eğer, o gücü demir boyunduruk olarak hissetmeleri gerekirdi. Böylece güç, tüm çabalarının hedefi oldu; şimdiye kadar vurmayı amaçladığı hedefi yükseltecekti. Apaçık hırsında ya da gizli entrikalarda bir tek amacı vardı: Kendi ülkesindeki en yüksek konumu elde etmek.

Bu hikâye beni iyice meraklandırdı. Onun İngiltere'ye dönmesinden sonra birbirini izleyen olaylar bende daha güçlü sezgiler doğurdu. Diğer üstünlüklerinin yanında son derece yakışıklıydı, herkes ona hayrandı, kadınların gözdesiydi. Kibardı, tatlı dilliydi; hayran bırak-

ma sanatında üstüne yoktu. Böyle birisinin hareketli İngiliz dünyasında başaramayacağı ne olabilirdi? Değişim değişimi doğuruyordu. Hikâyenin tamamı bana ulaşmıyordu, çünkü Adrian yazmayı bırakmıştı, Perdita ise kısa ve öz yazan bir mektup arkadaşıydı. Adrian'ın –o uğursuz sözcüğü nasıl yazmalı?– delirdiği, Lord Raymond'un eski kraliçenin gözdesi olduğu ve kızıyla evlenmeye aday olduğu söylentisi dolaşıyordu. Hepsi bu kadarla kalmıyordu, dahası vardı; gözü yükseklerde bu asilzade, Windsor hanedanının kraliyet tacında hakkı olduğu iddiasını canlı tutuyordu, böyle olunca, Adrian'ın akıl rahatsızlığının tedavi edilmez olması ve Raymond'un onun kız kardeşiyle evlenmesi durumunda sihirli saltanat çemberi hırslı Raymond'un alnını çevreleyebilirdi.

Yüzlerce ağızdan yayılan dedikodu böylesi bir hikâyeyi duyuruyordu. Bu türden bir hikâye, Viyana'da, gençlik arkadaşımdan uzakta kalmamı artık çekilmez hale getiriyordu. Şimdi, ettiğim yemini yerine getirmeliydim; onun tarafına geçip müttefiki olmalı ve onu desteklemeliydim. Elveda saray eğlenceleri, elveda siyasi entrikalar, tutku yumağı ve budalalıklar, selam sana İngiltere! Vatanım İngiltere, kendi evladını kabul et! Sen bütün ümitlerimin sahnesisin, o sahnede oynanan tiyatro beni tüm kalbimle ve ruhumla sürükleyip gelişiminin içine çekebilecek biricik oyundur. Kesinlikle karşı konulmaz, ilahi bir güçle bir güç beni oraya çekiyordu. İki yıl uzakta kaldıktan sonra kıyılarına ayak bastım, duyacağım her açıklamadan korkuyor, hiçbir şeyi sorup öğrenme cesareti bulamıyordum. İlk önce Windsor Ormanı'nın kenarındaki bir kulübede –Adrian'ın bağışlarından biri– oturan kız kardeşimi ziyaret etmeye karar verdim. Ondan koruyucumuzla ilgili gerçeği öğrenecektim; kız kardeşimin Prenses Evadne'nin koruyuculuğundan neden alındığını, herkese üstün gelen ve herkesten yukarıdaki Ray-

mond'un arkadaşımın kaderi üzerinde nasıl bir rol oynadığını öğrenecektim.

Daha önce Windsor civarında hiç bulunmamıştım; arazinin, Antik Çağlardan kalma ormana yaklaştıkça artan bereketi ve güzelliği beni hayran bıraktı. Yüzyıllar içinde büyüyen, hayatta kalan, sonra çürüyen heybetli meşe kalıntıları orman sınırının eskiden nereye kadar dayandığına işaret ederken, parçalanmış çit tahtaları ve orman ağaçlarının altında büyüyen çalılık ve ağaççıkların bakımsızlığı bu arazi parçasının, kökenleri XIX. yüzyılın başlarına dayanan şimdi ise olgunluğun saltanatını süren genç ağaçlandırmalara terk edildiğini gösteriyordu. Perdita'nın basit ve gösterişsiz evi ormanın en kadim kısmının kenarındaydı. Evin önünde, doğuya doğru sonsuzmuş izlenimi veren, batı tarafından ise Chapel Ormanı ve Virginia Water korusuyla bitişik Bishopgate fundalığı uzanıyordu. Kulübenin arka tarafını ormanın ulu ataları gölgeliyordu; gövdelerinin büyük kısmı çürüklerle ve oyuklarla dolu, genç ağaçların düzgün güzelliğine karşıt fantastik gruplar oluşturan, altlarında geyiklerin otladığı ulu atalar. Köhnemiş kalıntılar yıkık dökük, çürümüş halde birbirlerine sokulurken ve onların rüzgâr tarafından dövülen zayıf sürgünleri –rüzgâr mağduru bir grup– derin derin iç çekerken, sonraki dönemin dölleri genç ağaçlar, dimdik ve gelecek zamana doğru korkusuzca büyümeye hazır duruyorlardı.

Doğanın azametine boyun eğmiş gibi görünen, unutulmuş zamanların ulu kalıntıları arasında sinmiş izlenimi veren basık kulübeyi, tahtaları enine olarak aralıklı dizilmiş bir parmaklık çevreliyordu. Baharın çocukları olan çiçekler evin bahçesini ve pencere önlerini süslüyordu. Bütün bu sadeliğin ortasında, evin içinde oturanın ince zevkini gösteren bir zarafet vardı. Etrafı çevrili bahçeye kalbim çarparak girdim; girişte onun her za-

manki gibi melodik sesini duydum, daha kendisini görmeden bana iyi olduğunu anlatan sesini.

Bir an sonra Perdita kapıda belirdi; genç kadınlara özgü sağlıklı bir güzellikle karşımda duruyordu, arkamda bıraktığım dağlı kızdan farklıydı gerçi, ama yine de onunla aynıydı. Ne gözleri çocukluğunda olduğundan daha derin olabilirdi ne de yüzü daha anlamlı; ama ifadesi yine de değişmiş ve gelişmişti. Akıl gelip alnına oturmuştu; gülümsediğinde yüzü en yumuşağından bir duyarlılıkla bezenip güzelleşiyordu; alçak, tonu değişken sesine sevgi, ahenk kazandırıyor gibiydi. Vücudu çok kadınsı orantılara sahipti; uzun boylu değildi, ama dağ yaşantısı hareketlerine özgürlük kazandırmıştı, öyle ki, beni karşılamak için koridorda sekercesine yürürken hafif adımlarının çıkardığı ayak sesleri zar zor duyuluyordu. Ayrılırken kendimi tutamayıp büyük bir içtenlikle onu bağrıma basmıştım. Simdi yeniden buluşuyorduk, yeni duygular uyanıyordu. Bu değişken sahnede birbirimizi yetişkin oyuncular olarak gördüğümüzde çocukluk artık geride kalmıştı. Duraksadık, ama sadece bir anlığına; kontrol altındaki kenetlenme duygusu ve kardeşlik sevgisi kabarıp yüreklerimize doludizgin yeniden hücum etti, en şefkatli duygularla kucaklaştık.

Bu coşkulu duygu patlaması geçince sakinleşip oturduk, geçmişten ve bugünden söz ettik. Onun yazdığı mektupların soğukluğuna dokundurma yaptım, ama birkaç dakikayı birlikte geçirmek, bunun nereden kaynaklandığını anlamama yeterli oldu. İçinde, yalnızca çocukluğundan tanıdığı birisine yazarak açıklayamayacağı yeni duygular doğmuştu; ama yeniden görüştük ve samimiyetimiz araya sanki birbirimizden çekinmemizi gerektirecek hiçbir şey girmemişçesine tazelendi. Ben yurtdışındaki geçici kalışım sırasındaki olayları ayrıntılarıyla anlattım, sonra ülkedeki değişikliklere, Adrian'ın

yokluğuna ve onun neden böyle bir münzevi hayatı sürdüğüne ilişkin sorular sormaya başladım.

Arkadaşımın adını andığımda kız kardeşimin gözlerini dolduran yaşlar ve yüzünün değişen rengi bana kadar ulaşan söylentilerin doğruluğunu gösteriyordu. Ama söylentiler öyle korkunç bir anlamla yüklüydü ki, hemen inanamazdım. Adrian'ın yüce düşünce evreninde gerçekten bir kargaşa mı vardı, delilik iyi donanımlı lejyonları darmadağınık mı etmişti ve artık kendi ruhunun efendisi değil miydi? Sevgili arkadaşım, bu kötü dünya senin hassas ruhuna uygun bir iklime sahip değil; sen onu, kış gelmeden tüm yapraklarını koparıp titreşen varlığını kudurmuşçasına esen rüzgârların insafına çırılçıplak terk eden hain insanların eline verdin. O yumuşak gözler, o "ruhun aynası" gözler anlamlarını yitirdiler mi ya da onlar artık deliliğin korkunç hikâyesini mi anlatıyorlar? Yoksa o ses artık "olağanüstü bir müzikle" konuşmuyor mu? Korkunç, çok korkunç! Bu değişimden dehşete düşüp ellerimle yüzümü kapatıyorum, sel gibi akan gözyaşları bu inanılmaz yıkımdan duyduğum acıya tanıklık ediyor.

Perdita benim ricama boyun eğerek işi bu aşamaya vardıran hazin koşulları ayrıntılarıyla anlattı.

Adrian'ın, her türlü doğal zarafetle donatılmış, düşünsel bakımdan üstün niteliklere sahip, herhangi bir kusurla lekelenmemiş (onun korkusuz düşünce özgürlüğü bir tek şeye indirgenmedikçe tabii) dürüst ve saf aklı, Evadne'nin aşkına kurban edilecek bir adak olarak adanmıştı. Adrian ruhunun hazinelerini, mükemmelliğe ulaşma hedeflerini ve insanlığı ilerletme planlarını korunmak üzere Evadne'ye emanet etmişti. Üzerine yetişkin bir erkek havası çöktükten sonra, onun, kişisel gerekçelerle ya da sağduyunun dürtüsüyle değişmekten uzak tasarı ve teorileri, içinde kabardığını hissettiği güçten dolayı yeniden pekişti. İzlediği yolun güçlüklerle dolu

olduğunu her gün giderek daha çok anladıkça Evadne'ye olan aşkı köklerini iyice derinlere saldı, ödülünü alkışlarda ya da hemcinslerinin minnettarlığında değil, hele planlarının başarılı olmasında hiç değil, kendi kalbinin onaylamasında ve her çabasını hafifletecek, her fedakârlığını telafi edecek olan Evadne'nin aşkında ve ilgisinde araması gerektiğine daha çok inandı.

Tek başına ve insanların uğrak yerlerinden uzakta yaptığı başıboş pek çok gezintide İngiliz devletinin yönetimiyle ve halkın kalkındırılmasıyla ilgili görüşlerini olgunlaştırdı. Düşüncelerini, onları hayata geçirmesini olanaklı kılacak gücü eline geçirinceye kadar gizlemesi gerekiyordu. Ama o sabırsızlanıyordu, çünkü araya yılların girmesi gerekiyordu, dürüst kalpliydi ve korkusuzdu. Annesinin tasarılarına karşı çıktığını kısaca açıklamakla kalmadı, etkisini, aristokratların gücünün azaltılması, refah ve ayrıcalıkların daha çok eşitlenmesi ve İngiltere'ye daha yetkin bir cumhuriyetçi devlet sisteminin getirilmesi için kullanacağını da açıkladı. Annesi onun teorilerini önce çılgınca sayıklamalar olarak gördü. Ama teoriler öyle sistematik oluşturulmuştu ve savlar öyle iyi destekleniyordu ki, annesi önemsemiyor görüntüsü verse bile içten içe korkmaya başlamıştı. Adrian'ı ikna etmeye çalıştı, ancak çok kararlı olduğunu anlayınca ondan nefret etmeyi başardı.

Söylemesi tuhaf, ama bu duygu bulaşıcıydı. Adrian'ın var olmayan iyiyle ilgili büyük coşkusu, otoritenin kutsallığını hor görmesi; heyecanı ve tedbirsizliği, bunların hepsi hayatın alışılagelmiş gidişatına taban tabana karşıttı. Dünya nimetlerine düşkün olanlar ondan korkuyorlardı; gençler ve cahiller ise onun ahlaki görüşlerinin yüce keskinliğini anlayamıyor ve kendilerine benzemediği için ondan hoşlanmıyorlardı. Evadne onun sistemine girdi gerçi, ama soğuktu. Adrian'ın kendi amacını açıkça

belirtmesini doğru buluyordu, ama o amacın halk yığınları tarafından daha anlaşılır olmasını istiyordu. Evadne' de bir çilekeş ruhu hiç yoktu, ayrıca düşmüş bir vatanseverin utancını ve yenilgisini paylaşmaya da niyetli değildi. Adrian'ın güdülerinin temizliğini, yüce gönüllülüğünü, kendisine içten ve ateşli bağlılığını biliyordu; onun da Adrian'a büyük bir düşkünlüğü vardı. Adrian, Evadne'nin şefkatine, onu, bütün ümitlerini sakladığı hazine dairesi yaparak karşılık verdi.

O sırada Lord Raymond, Yunanistan'dan döndü. Birbirine Adrian ve Raymond kadar zıt iki insan daha bulunamazdı. Raymond, karakterindeki tüm aykırılıklara karşın kesin olarak bu dünyanın insanıydı. Hırsları aşırıydı ve onun üzerinde genellikle egemenlik kurduklarından her zaman kendi çıkarları doğrultusunda davranamazdı, ama en azından kendini haklı çıkarmak onun en başta gelen hedefiydi. Toplum yapısına, kendi hayat izlerinin çıktığı kumaşı taşıyan bir düzeneğin parçası gözüyle bakardı. Yeryüzü ayaklarının altına serilmiş geniş bir yoldu; gökyüzü onun için yapılmış bir gölgelikti.

Adrian büyük bütünün bir parçası olduğunu hissediyordu. Yalnızca insanlıkla yakınlığı yoktu, bütün doğa onun akrabasıydı. Dağlar ve gökyüzü dostları, göklerin rüzgârları ve yeryüzünün çocukları oyun arkadaşlarıydı. Bu kudretli aynanın yalnızca odağı olan kendisi hayatının varlık evreniyle karışıp kaynaştığını hissediyordu. Onun ruhu sevgiydi, güzelliğe ve yetkinliğe tapınmaya adanmıştı. Adrian ile Raymond görüştüler ve yıldızları barışmadı. Adrian politikacının dar görüşlerini küçümsüyor, Raymond ise insanseverin iyiliksever hayallerini aşırı derecede hor görüyordu.

Raymond'un gelişiyle; yenilgiye ve hakarete uğraması durumunda Adrian'ın kendisi için sığınak olarak güvence altına aldığını sandığı sevinç bahçelerini ve ko-

runaklı yolları acımasız tek bir esintiyle harabeye döndüren fırtınanın bulutları toplanmaya başladı. Yunanistan'ın kurtarıcısı, zarif asker, görünüşünde ve duruşunda Evadne'nin ana yurduna özgü her şeyi ve Evadne'nin en aziz saydığı şeyleri çağrıştıran Raymond'u Evadne sevdi. Kendisini yeni duygulara kaptırdı, duygularını incelemek, davranışlarını, kalbindeki imparatorluğu aniden ele geçiren o zorba duygudan başka herhangi bir duyguyla yönlendirmek için şöyle bir durup düşünmedi. O duyguya teslim oldu ve yumuşak duygularla ahenk içinde olmayan bir kafa yapısının doğal sonucu olarak Adrian'ın ilgisi ona tatsız gelmeye başladı. Kaprisli oldu; Adrian'a gösterdiği sevecenliğin yerini sertlik ve itici bir soğukluk aldı. Adrian'ın anlamlı yüzünde yabanıl ya da acıklı yakarışlar yakalayınca yumuşadı, bir süreliğine de olsa ona karşı yine eskisi gibi sevecen oldu. Ne var ki Evadne'nin davranış biçimindeki bu dalgalanmalar duyarlı gencin ruhunu derinden sarstı. Evadne'nin sevgisini kaybetmek onun için bütün dünyayı kaybetmek demekti; akıl evreninin korkunç fırtınalarının, o fırtınaların gelişini titreyerek bekleyen kırılgan varlığına saldırmak üzere olduğunu her sinir hücresiyle hissediyordu.

O zamanlar Evadne'yle birlikte oturan Perdita, Adrian'ın çektiği eziyeti görüyordu. O Adrian'ı ağabeyi gibi seviyordu. Ona yol gösterecek, onu koruyacak, anne babaların yaptığı gibi sık sık zorbalığa başvurmadan onu eğitecek bir ağabey gibi. Adrian'ın erdemlerine tapıyordu; Evadne'nin, kendisini pek dikkate almayan birisi uğruna Adrian'ı nasıl derde düşürüp canını sıktığını, küçümseme ve öfkeyle karışık duygularla izliyordu. Yalnız ve umutsuz Adrian, dayanıklılık ve ıstırap onun akıl hâkimiyetini ikiye böldüğü sırada, kız kardeşimi sık sık arar ve üstü örtülü ifadelerle mutsuzluğunu açıklardı. Ne çare! Onlardan biri çok geçmeden galip çıkacaktı. Öfke,

onun duygularının bir parçası olmadı. Kime öfkelenecekti? Sebep olduğu acıların farkında olmayan Raymond'a mı? Uğruna kanlı gözyaşları akıttığı ve kendi acıları arasında gelecekteki yazgısı için kederlendiği –zavallı, hatalı kız, köleydi o tiran değil– Evadne'ye mi? Bir keresinde kız kardeşimin eline Adrian'ın bir yazısı geçmiş. Yazı gözyaşlarıyla lekeliymiş; kim olsa yazıyı aynı şekilde gözyaşlarıyla ıslatabilirdi.

"Hayat," diye başlıyordu yazıya, "roman yazarlarının betimlediği şey değildir; içinden dans adımlarıyla geçilen, tüm figürler tamamlanınca dansçıların oturup dinlenebilecekleri şey değildir. Hayat varsa orada hareket ve değişim de vardır. Biz ilerleriz, her düşünce onu doğuran bir başka düşünceyle, her eylem ondan önceki bir eylemle bağlantılıdır. Hiçbir sevinç ya da üzüntü yoktur ki, arkasında, sonsuza kadar doğurulan ve doğuran, böylece bizim hayatımızı hayat yapan zinciri ören bir döl bırakmadan ölsün:

Un dia llama à otro dia
y ass i llama, y encadena
llanto à llanto, y pena à pena.[1]

Gerçekten de hayal kırıklığı, insan hayatının koruyucu tanrıçasıdır; daha gelmemiş zamanın eşiğinde oturur, olaylar ortaya çıkarken onları düzenler. Eskiden yüreğim kuş gibi hafifti; kendi ruhumun saçtığı güneş ışığıyla aydınlanan dünya çok daha güzel görünürdü. Ah, şu ölümlü rüyada aşk ve yıkım neden hep birbirine bağlıdır? Öyle ki, bu sevimli canavar için yüreklerimizi ne

1. "Bir gün bir başka günü çağırır / O da bir diğerini / Gözyaşını gözyaşına, acıyı acıya / Bağlayarak bir zincirin halkaları gibi." Pedro Calderón de la Barca (1600-1681), *El principe constante* (Daimi Hükümdar).

zaman bir in yapsak, yoldaşı da onunla birlikte içeriye dalar, yuva ve sığınak olabilecek ne varsa acımasızca harabeye döndürür.

Mutsuzluk Adrian'ın sağlığını yavaşa yavaş bozmaya başladı, derken aklı da aynı tiranlığa boyun eğdi. Davranışları tuhaflaştı; bazen öfkeden gözü dönüyor, bazen de suskun bir melankoliye gömülüyordu. Evadne, Paris'e gitmek için ansızın Londra'dan ayrıldı. Adrian da peşinden gitti, gemi hareket etmek üzereyken ona yetişti. Orada ikisinin arasında ne geçtiğini hiç kimse bilmiyor, ama Perdita o günden sonra Adrian'ı bir daha görmedi. Hiç kimsenin bilmediği bir yerde, annesinin bu amaçla arayıp bulduğu insanların eşliğinde gözlerden uzak yaşıyordu.

IV - Birinci kısım

Ertesi gün, Lord Raymond, Windsor Şatosu'na giderken yolunun üstündeki Perdita'nın kulübesine uğradı. Kız kardeşimin yüzünün canlanması ve ışıldayan gözleri onun sırrını bana yarı yarıya açmış oldu. Lord Raymond çok serinkanlıydı. İkimize de nezaketle hitap ediyordu; duygularımızı hemen anlamış ve bizimle bütünleşmiş gibiydi. Konuşurken durmadan değişen, ama her değişimde güzel kalan yüzünü inceliyordum. Gözleri zaman zaman kin ve öfkeyle ışıldasa da genel olarak yumuşak ifadeliydi. Solgun yüzünün her niteliği inatçılığının ağır bastığını anlatıyordu. Küçümseme, dudaklarının –kadınlara göre güzelliğin ve aşkın tahtı olan dudaklarının –sık sık alayla kıvrılmasına yol açsa da gülümsemesi pek hoştu. Genellikle yumuşak olan sesi bazen tiz,

ahenksiz bir notayla insanı şaşırtıyor, bu da sesindeki tatlılığın doğal olmaktan ziyade çalışarak edinilmiş bir özellik olduğunu gösteriyordu. Böyle karşıtlıklarla dolu, kararlı ve kibirli, uysal ve vahşi, şefkatli ama yine de kayıtsız, şaşılası bir beceriyle kadınların hayranlığını ve sevgisini kazanmanın yolunu buluyordu; bir bakmışsınız onların duygularını okşuyor, bir bakmışsınız onlara zulmediyordu, ama ne olursa olsun, her zaman bir despot olarak kalıyordu.

Şimdi ise cana yakın görünmeye çalıştığı apaçıktı. Konuşması, ağzından çıkan her cümleyi bir ışık parıltısına dönüştüren, keskin bir zekâ, neşe ve derin bir gözlemciliğin karışımıydı. Çok geçmeden benim gizli nefretimi alt etti. Onu ve Perdita'yı gözlemlemeye, onun aleyhine duyabileceğim her şeyi aklımda tutmaya çalışıyordum. Ama her şey öyle içten ve öyle büyüleyiciydi ki, arkadaşlığının verdiği zevkin dışında bir şey düşünemez oldum. Beni, yakında bir parçası olacağım İngiliz politika ve sosyete sahnesine alıştırma düşüncesiyle bir dizi anekdot anlatıp birçok şöhreti kısaca tanıttı. Esprili ve renkli, akıcı sohbeti bütün duyularımı zevke boğuyordu. Başka bir durum olmasa aslında bütünüyle muzaffer olacaktı. Adrian'dan söz açtı, dünya işlerini iyi bilenler coşkuya nasıl yaklaşırsa onun Adrian'a yaklaşımı da aynı öyleydi. Fırtınanın yaklaştığını hissetti ve bulutları dağıtmaya çabaladı; ne var ki benim güçlü duygularım bu nazik konunun böyle hafife alınmasına izin veremezdi. Onun için kesin bir dille şöyle dedim:

"Windsor Kontu'na sadakatle bağlı olduğumu belirtmeme izin verin; o benim hem arkadaşım, hem velinimetim. Onun iyiliği karşısında saygıyla eğiliyorum, görüşlerini paylaşıyorum ve geçici olduğuna inandığım şimdiki hastalığına acı acı ağlıyorum. Bu hastalık, özelliğinden dolayı, Kont'un saygı ve sevgiyle anılması dışında

herhangi bir şey duymayı benim için sözcüklerle anlatılamayacak kadar üzücü hale getiriyor."

Raymond yanıtladı, ancak yanıtında gönül alıcı hiçbir şey yoktu. Anladım ki, onun yüreği dünya nimetlerine tapan idollerden başka herhangi bir şeye bağlananları hor görüyor. "Her insan," diye başladı söze, "aşk, onur ve zevk gibi bir şeyin hayalini kurar. Siz arkadaşlık hayali kuruyor ve bir manyağa bağlanıyorsunuz. Neyse, böyle bir eğiliminiz varsa, kuşkusuz istediğiniz gibi davranma hakkına sahipsiniz..."

Bazı düşünceler canını acıtıyor gibiydi, yüzünün bir anlığına acıyla çarpılması öfkemi azalttı. "Hayalciler mutludur," diye sürdürdü konuşmasını, "yeter ki uyandırılmasınlar! Keşke ben de hayal edebilsem! Ama ben kör edici gün ışığında yaşıyorum; gerçekliğin gözü kamaştıran parıltısı benim için sahneyi altüst ediyor. Arkadaşlığın hayali bile beni terk etti, aşk ise..." Birden durdu, dudak büktü, ama dudak büküşünün aşka mı yönelik olduğunu, yoksa kendisi onun kölesi olduğu için kendisine mi yönelik olduğunu anlayamadım.

Bu konuşma Lord Raymond'la görüşmelerimiz için tipik bir örnek oluşturabilir. Onunla içli dışlı oldum. Her geçen gün, bana onun güçlü ve çok yönlü yeteneklerine giderek daha çok hayran olma fırsatı verdi. Yetenekleriyle birlikte, zarif, esprili güzel konuşma becerisi ve şimdiki büyük serveti, onu, İngiltere'de en çok korkulabilecek, en çok sevilebilecek ve en çok nefret edilebilecek insan haline getirmişti.

Saygıyı değilse bile ilgiyi hak eden kökenim, Adrian'la daha önce bağlantımın olması, sekreterliğini yaptığım büyükelçinin desteği ve Lord Raymond'la şimdiki yakınlığım bana İngiltere sosyete dünyasının ve politik çevrelerinin kapısını kolayca açtı. Deneyimsizliğime karşın ilk olarak bir içsavaşın arifesinde olduğumuzu hisse-

tim. Tarafların her biri sert, öfkeli ve uzlaşmazdı. Parlamento, aristokratlar, demokratlar ve kraliyet yanlıları olarak üçe bölünmüştü. Adrian tercihini cumhuriyetçi modelden yana kullandığını açıkladıktan sonra lidersiz ve rehbersiz kalan monarşi yanlıları yok olmaya yüz tutmuştu. Ama Lord Raymond monarşi yanlılarının lideri olarak ortaya çıkınca monarşi yanlısı grup yeniden canlandı, hem de daha da güçlenerek. Bunların bir kısmı önyargıları ve eskiden beri süregelen bağlılıkları yüzünden kraliyet yanlısıydı; partinin keyfi zorbalığından da aristokratların amansız despotizminden korktukları gibi korkan pek çok kişi ise ılımlı bir eğilim gösteriyordu. Parlamento üyelerinin üçte birinden çoğu Raymond'un tarafına geçti, üstelik sayıları da sürekli artıyordu. Aristokratlar büyük servetlerine ve nüfuzlarına ümit bağlamışlardı. Reformcular halkın kendi gücüne güveniyorlardı. Tartışmalar sertti, politikacı grupların hedef belirlemek amacıyla yaptığı toplantılarda geçen konuşmalar daha da sertti. Birbirlerine hakaretler yağdırıyor, ölümüne direnmekle tehdit ediyorlardı. Halkın katıldığı mitingler ülkenin huzurlu düzenini bozuyordu; bütün bunlar savaştan başka neyle sonuçlanabilirdi? Savaşın yıkıcı alevleri ileri doğru atılmak üzereydi ki, askerî gücün yokluğu, sözlü şiddet dışında her tür şiddete duyulan ortak nefret ve birbirine düşman liderlerin özel ortamlarda karşılaştıkları zaman birbirlerine içtenlikle kibar davranmaları, hatta dostluk göstermeleri sayesinde alevlerin geriye çekildiğini izledim. Binlerce sebep, beni olayların gidişatına pek az katılmaya ve aldıkları her dönemeci büyük bir dikkatle izlemeye yönlendiriyordu.

Perdita'nın Raymond'u sevdiği gözümden kaçamazdı; Raymond da, Verney'in güzel kızına hayranlık ve sevgi besliyor gibi geliyordu bana. Bununla birlikte, biliyordum ki, Raymond'un Windsor Kontluğu'nun olası vari-

siyle evlenmekte acele etmesinin asıl nedeni bu evlilikten büyük yararlar ummasıydı. Eski kraliçenin tüm arkadaşları Raymond'un da arkadaşlarıydı. Raymond'un Windsor'da kraliçeyle görüşme yapmadığı bir hafta olmazdı.

Adrian'ın kız kardeşini hiç görmemiştim. Şirin, cana yakın ve etkileyici bir kız olduğunu duymuştum. Onu acaba nasıl görebilirdim? Bir olaydan kaynaklanacak olası bir değişimin daha iyiye ya da daha kötüye götüreceğine ilişkin açıklanması olanaksız sezgilerimizin olduğu zamanlar vardır. Daha iyiye ya da daha kötüye götürecek olsun, o değişimden korkar ve ondan kaçınırız. İşte öyle bir nedenle, bu soylu küçük hanımdan çekiniyordum. Bana göre o hem her şeydi, hem de hiçbir şeydi. Onun başka birisiyle yan yana anılan ismi beni korkutup ürkütüyordu. Lord Raymond'la evliliği üzerine bitip tükenmeyen tartışmalar benim için gerçek bir azaptı. Adrian aktif hayattan uzaklaşınca, o güzel Idris, olasılıkla annesinin hırslı planlarının kurbanı olacak gibime geliyordu. Ben ortaya çıkıp yoğun baskılara karşı onu savunmalı, mutsuzluktan korumalı, ona her insanın hakkı olan özgür seçme hakkını sağlamalıydım. Ama bunu nasıl yapacaktım? Benim araya girmemi o bizzat kendisi hor görürdü. Ondan sonra da umursamayacağı ya da küçük göreceği birisi olurdum, en iyisi uzak durmaktı; çılgın İkaros misali yiğit bir tutkuna dönüşmeme fırsat vermemeli, kendimi onun ve alaycı dünyanın önüne atmamalıydım.

İngiltere'ye döndükten birkaç ay sonra bir gün, kız kardeşimi ziyaret etmek için Londra'dan ayrıldım. Onun arkadaşlığı benim için en büyük teselli ve sevinçti. Onu göreceğim zaman hep keyiflenirdim. Konuşmaları isabetli yorumlarla ve yargılarla dolup taşardı. Çok güzel çiçeklerin kokularıyla dolu, görkemli dökme heykellerle, antika vazolarla, Raffaello, Correggio ve Claude'un en

güzel resimlerinin kendisi tarafından yapılan kopyalarıyla süslü kameriyesinde, kendimi, politikacıların gürültülü çekişmelerinin ve sosyete dünyasının anlamsız uğraşılarının lekelemediği ve onların giremeyeceği bir peri masalında sanırdım. Bu sefer kardeşim yalnız değildi. Konuğunu tanımakta gecikmedim; şuursuz hayranlığıma konu olan, o zamana kadar görmediğim Idris'ti.

En güzel, en akıllı ve en iyi olanı, hangi isabetli hayranlık ve sevinç kavramlarıyla, hangi seçkin ifadelerle ve hangi akıcı üslûpla betimleyebilirim? Onu çevreleyen ışık halesini, onda, kendini göstermek için usanmadan bekleşen binlerce zarafeti aktarma konusunda bir araya gelen sözcükler nasıl da yetersiz kalıyor. Bu çekici yüze bakınca insanı çarpan ilk şey onun iyiliği ve samimiyetiydi; alnına dürüstlük, gözlerine sadelik, gülümseyişine göksel bir merhamet gelip oturmuştu. Uzun, narin bedeni meltem esintine tutulmuş bir kavak ağacı gibi zarafetle hareket ediyordu. Tanrıça misali yürüyüşü, göğün en üst katından yeni inmiş kanatlı bir meleğin yürüyüşü gibiydi. Cildinin inci gibi beyazlığı temiz bir pembelikle renklenmişti. Sesi bir flütün alçak, yumuşak tenor tonunu andırıyordu. Karşıtıyla betimlemek belki de en iyisi. Kız kardeşimin güzelliğini ayrıntılı anlatmıştım, ama yine de o Idris'e hiç mi hiç benzemiyordu. Perdita sevdiği zaman bile içe kapanık ve ürkekti, Idris ise açık yürekli ve güvenliydi. Biri geri çekilip yalnızlığa gömülerek hayal kırıklığına ve incinmeye karşı kendini güvenceye alırdı. Öteki ise hiç kimsenin ona zarar vermeyeceğine inanarak hayatın içinde ilerlerdi. Wordsworth, sevilen bir kadını doğanın iki güzel nesnesine benzetmiştir. Ne var ki onun dizeleri bana benzerlikten ziyade hep karşıtlık gibi görünmüştür:

Bir menekşe, saklı gibi gözlerden,
Yosunlu bir taşın dibinde hemen,
Bir yıldız gökte bir başına ışıldarken,
Nasıl güzelse, o da öylesine güzel.[1]

Şirin Perdita işte böyle bir menekşeydi, kendisini havaya emanet etmekten bile korkan, gözlerden saklanmak için kuytuluğa sinen, ama yine de tüm güzelliğiyle kendisini ele veren, onu arayıp sindiği yalnız kuytuda bulanların emeklerini binlerce güzellikle ödüllendiren bir menekşe. Idris, ılık bir gecenin sönük çelenginde yalnız bir görkemle ışıldayan yıldız gibiydi; kendini, kendisi gibi göklerle akraba olmayan her şeyden hayal edilmez bir uzaklıkla yalıtarak her çeşit kötülükten korunan, hükmü altındaki dünyayı aydınlatıp sevindirmeye hazır bir yıldız gibi.

Bu katıksız güzelliği Perdita'nın kameriyesinde ciddi bir sohbetin başında buldum. Kız kardeşim beni görünce ayağa kalktı, elimi tutarak, "İşte geldi, tam ihtiyaç duyduğumuzda. Bu Lionel, kardeşim," dedi.

Idris de ayağa kalktı ve göksel mavi gözlerini bana yöneltti. Büyük bir nezaketle, "Tanıtılmaya pek de ihtiyacınız yok. Bizde, babamın çok değer verdiği bir resim var, o resim sizin isminizi hemen açıklıyor. Verney, siz bu bağı kabul ediyorsunuz, ben de kardeşimin dostu olarak size güvenebileceğimi hissediyorum," dedi.

Sonra gözleri yaşlarla dolu ve titrek bir sesle devam etti:

"Sevgili dostlarım, sizi ilk kez ziyaret ederken yardım istememi, arzularımı ve korkularımı açmamı lütfen tuhaf karşılamayın. Sizden başka hiç kimseye anlatmaya

1. William Wordsworth, *Lyrical Ballads* (Lirik Baladlar), 1798.

cesaret edemezdim. Tarafsız gözlemcilerin sizden övgüyle söz ettiklerini işittim. Kardeşimin dostlarısınız, o nedenle herhalde benim de dostumsunuz. Ne söyleyebilirim ki? Bana yardım etmeyi reddederseniz mahvoldum demektir." Gözlerini kaldırarak şaşkınlıktan donup kalan dinleyicilerine baktı. Sonra duygularını kontrol edemiyormuş gibi haykırdı:

"Kardeşim! Sevgili, bahtsız Adrian! Senin başına gelen felaketleri nasıl anlatmalı? Hiç şüphe yok ki, şimdi konuşulan dedikoduyu ikiniz de işittiniz, bu iftiraya belki inandınız da. Ama o deli değil! Bunu Tanrı tahtının ayakucundaki meleklerden biri söylese inanmam, asla, asla inanmam. Ona haksızlık edildi, ihanete uğradı, hapsedildi; onu kurtarın! Verney bunu yapmalısınız. Adanın hangi köşesine kapatılmış olursa olsun arayıp bulun. Onu bulun, ona eziyet edenlerin elinden kurtarın, onu kendine getirin, koca dünyada ondan başka sevecek hiç kimsem yok!"

Onun böyle şirinlikle ve coşkuyla ifade ettiği çağrı içimi merakla ve merhametle doldurdu. Heyecan verici sesiyle ve bakışıyla, "Bunu yapmayı kabul ediyor musunuz?" diye sorduğunda ben, hayatımı Adrian'ı kurtarmaya ve onun iyiliğine adayacağıma kararlılıkla ve içtenlikle ant içtim. Sonra hangi planı izleyeceğim ve onun tutulduğu yeri bulabilmek için hangi araçların kullanılabileceği üzerine konuşup tartıştık. Biz büyük bir ciddiyetle konuşurken Lord Raymond haber vermeden içeri girdi. Perdita'nın titremeye başladığını ve sapsarı kesildiğini gördüm, Idris'in yanakları ise kıpkırmızı kesilmişti. O içeri girince yaptığımız özel görüşmenin kesilmesine herhalde şaşıracaktır, diye düşünüyordum, ama öyle bir şey olmadı. Sohbet arkadaşlarımı selamladıktan sonra beni de içtenlikle selamladı. Idris bir an ne yapacağını bilemedi, sonra çok tatlı bir sesle, "Lord Raymond, ben

sizin iyiliğinize ve saygınlığınıza güveniyorum," dedi.

Raymond kibirle gülümseyerek başını eğdi, "Lady Idris, gerçekten güveniyor musunuz?" diye cevapladı vurgulayarak.

Idris onun düşüncelerini okumaya çalıştı, sonra ağırbaşlılıkla cevapladı: "Nasıl isterseniz. İnsanın herhangi bir şekilde kendini gizleyerek küçültmemesi şüphesiz en iyisidir."

"Gücendirdiysem özür dilerim," diye cevapladı Raymond. "Bana güvenseniz de güvenmeseniz de, ilerideki dileklerinizin gerçekleşmesi için elimden gelen her şeyi yapacağıma inanın, dilekleriniz ne olursa olsun."

Idris gülümseyerek teşekkür ettikten sonra gitmek için ayağa kalktı. Lord Raymond, Windsor Şatosu'na kadar eşlik etmek için iznini istedi, Idris de kabul etti, kulübeden birlikte çıktılar. Gün ışığı, hazinenin aslında kurşun olduğunu gösterinceye kadar bir altın hazinesi bulduklarını sanan ben ve kız kardeşim gerçek iki ahmak gibi kaldık; güneş ışığında oynaşan, sonra örümcek ağına yakalanan aptal, bahtsız iki sinek gibi. Pencereye yaslanıp o muhteşem iki yaratığı, orman açıklıklarında gözden kaybolunca kadar izledim. Sonra döndüm. Perdita henüz yerinden kıpırdamamıştı. Gözleri yere dikilmişti, yanakları solgun, dudakları bembeyazdı. Hareketsizdi, kaskatı kesilmişti. Acı, vücudunun her uzvuna damgasını vurmuş, öylece oturuyordu. Biraz korkmuştum, elini tutmak istedim, ama o ürpererek elini çekti, kendini toparlamaya çabaladı. Benimle konuşması için ona yalvardım. "Şimdi değil," diye yanıtladı, "Sevgili Lionel, sen de konuşma. Hiçbir şey *söyleyemezsin*, çünkü hiçbir şey bilmiyorsun. Seninle yarın görüşürüz, şimdilik hoşça kal." Kalktı, odadan çıkmak için yürüdü, ama çıkarken durdu, yoğun düşünceler sanki onda derman bırakmamış gibi kapıya yaslanıp, "Lord Raymond büyük olasılıkla geri

dönecektir. Ona, beni bugün mazur görmesini söyler misin, kendimi iyi hissetmiyorum. İsterse yarın görüşürüz, seninle de. Sen onunla birlikte Londra'ya dönsen iyi olur. Orada Windsor Kontu'yla ilgili olarak üzerinde anlaştığımız araştırmaları yapar, yarın yola çıkmadan önce bana uğrarsın. Yarın görüşürüz!"

Duraksayarak konuşuyordu, konuşmasını derin bir iç çekişle tamamladı. Ricalarını yerine getireceğimi söyledim, odadan çıktı. Sistemli dünya düzeninden, her şeyin belirsiz, çelişkili ve anlaşılmaz olduğu kaosun içine atlamış gibi hissediyordum kendimi. Raymond'un Idris'le evlenecek olması her zamankinden daha çekilmez bir hale gelmişti, ama yine de, benim tutkum, daha doğuşundan bir dev de olsa, aşırı tuhaf, çılgın ve hayata geçirilemez olduğu için Perdita'da algıladığım acıyı hemen yaşamamam gerekirdi. Nasıl davranmalıydım? Perdita bana güvenmiyordu; Idris'in belki de en gizli o sırrını açık etme tehlikesine girmeksizin Raymond'dan bir açıklama talep edemezdim. Ertesi gün gerçeği Perdita'dan öğrenecektim, bu arada... Ben giderek çeşitlenen derin düşüncelere iyice daldığım sırada Lord Raymond geri döndü. Kız kardeşimi sordu, ben de onun mesajını ilettim. Kısa bir an düşündükten sonra Londra'ya hemen dönüp dönmeyeceğimi ve kendisine eşlik edip edemeyeceğimi sordu. Kabul ettim. Çok düşünceliydi, atlarımızı sürerken yolun büyük bir kısmında hiç konuşmadı. Sonunda, "Dalgınlığım için sizden özür dilemeliyim. Mesele şu ki, Ryland'in önergesi bu akşam görüşülecek, ben de vereceğim yanıtı düşünüyorum," dedi.

Ryland Halk Partisi'nin lideriydi, gerçekçi ve iş bilir bir insandı, etkileyici konuşmalar yapardı. İngiliz devletinin mevcut statüsünü ve cumhuriyetin temel yasalarını değiştirmek için yapılacak her türlü girişimi vatan hainliği ilan eden bir yasa tasarısı hazırlama yetkisini elde

etmişti. Bu önerge Raymond'a ve onun monarşiyi yeniden hayata geçirmek için çevirdiği entrikalara yönelikti.

Raymond, bu akşam Parlamento'ya giderken ona eşlik edip edemeyeceğimi sordu. Adrian hakkında bilgi edinmem gerektiğini hatırlayınca ona eşlik edemeyeceğimi söyledim. O ise, "Olmaz," dedi; "Sizi, gelmenizi engelleyen sorundan kurtarabilirim. Windsor Kontu'yla ilgili bilgi toplayacaksınız. Ben, sorularınıza hemen cevap verebilirim. O, Dunkeld'de Athol Dükü'nün malikânesinde. Rahatsızlığı daha yeni yeni ortaya çıkarken oradan oraya seyahat edip duruyordu. Ne zaman ki, bu romantik inziva köşesine vardı, oradan ayrılmak istemedi. Biz de Dük'le birlikte orada kalmaya devam etmesi için gerekli düzenlemeleri yaptık," dedi.

Bu bilgiyi aktardığı özensiz ses tonu beni rahatsız etmişti. Bozuldum ve kuru bir sesle cevap verdim. "Verdiğiniz bilgi için size minnettarım, bu bilgiden yararlanacağım."

"Yararlanırsınız Verney," dedi. "Eğer kararlıysanız, amacınızı gerçekleştirmenize yardımcı olurum. Ama rica ederim, önce bu geceki çekişmenin sonucuna ve kazanmak üzere olduğum zafere –zaferin benim için yenilgi olmasından korkarken zafer olarak adlandırılabilirse tabii– tanıklık edin. Ne yapabilirim? En büyük ümitlerim gerçekleşmek üzere. Eski kraliçe bana Idris'i veriyor. Adrian kontluk için kesinlikle uygun değil. Üstelik kontluk benim elimde bir krallığa dönüşecek. Tanrı'nın izniyle bu olacak. Önemsiz Windsor Kontluğu; elinden alınamaz hakları devralan kişiyi tatmin etmeyecektir. Kontes bir kraliçe olduğunu asla unutamıyor ve çocuklarına ufalmış bir miras bırakmayı gururuna yediremiyor. Onun gücü ve benim aklım kraliyet tahtını yeniden kuracak ve bu alna kraliyet tacı oturtulacak. Bunu yapabilirim. Idris'le evlenebilirim."

Birdenbire durdu, yüzü gölgelendi, yüz ifadesi içindeki tutkuların etkisiyle tekrar tekrar değişti. Ben, "Idris sizi seviyor mu?" diye sordum.

Gülerek, "Amma da soru," diye yanıtladı. "Elbette sevecek, evlendiğimiz zaman benim de onu seveceğim gibi."

"Geç başlamış olacaksınız," dedim alaylı alaylı. "Evliliğin aşkın beşiği değil mezarı olduğu düşünülür. Demek ki onu sevmek üzeresiniz, ama henüz sevmiyorsunuz, öyle mi?"

"Lionel, beni sorguya çekmeyin. Idris'e karşı görevimi yerine getireceğim, emin olun. Aşk! *Aşka* karşı yüreğimi katılaştırmalıyım. Onu, gücünü aldığı güven abidesinden defetmeli, önüne barikat kurup içeri almamalıyım. Aşk pınarı artık kaynamamalı, suyu kurumalı ve aşka bağlı tutkulu tüm duygular yok olup gitmeli; benim hükmetmeyeceğim, bana hükmedecek aşkı demek istiyorum. Idris kibar, güzel, şirin bir kız. İnsanın ona karşı sevgi hissetmemesi olanaksız, ben de ona karşı içten bir sevgi besliyorum. Ama bana aşk demeyin; aşk bir tirandır, aynı zamanda tirana boyun eğdirendir. Aşk, şimdiye kadar beni fethedendi, şimdi ise benim esirim. Açgözlü bir ateş, ehlileştirilmesi mümkün olmayan vahşi bir hayvan, zehirli bir yılan. Hayır, hayır, benim onunla işim yok. Lionel, söyleyin, bu genç hanımefendiyle evlenmemi uygun buluyor musunuz?"

Meraklı gözlerini bana dikti, söz dinlemeyen yüreğimin sıkıştığını hissettim. Soğukkanlı yanıtladım –sakin sözcüklerin dile getirdiği düşüncelerim aslında soğukkanlı olmaktan ne kadar da uzaktı! "Asla! Lady Idris'in kendisine âşık olmayan birisiyle evlenmesine asla razı olamam," dedim.

"Çünkü ona siz kendiniz âşıksınız."

"Lord Hazretleri'nin benimle alay etmesine gerek yok; ben ona âşık değilim, ona âşık olmaya cesaret edemem."

"En azından sizi sevmiyor," diyerek küstahça sürdürdü konuşmasını. "Kalbinin boş olduğundan emin olmasam hükmetmekte olan bir kraliçeyle bile evlenmezdim. Hayır, Lionel! Bir krallık kudret ifadesidir, kulağa hoş gelen kelimeler de hükümdarlığın üslûbunu oluşturan kelimelerdir. Eski zamanların en kudretli insanları hükümdarlar değil midir? İskender bir hükümdardı, insanların en bilgesi Süleyman bir hükümdardı, Napoléon bir hükümdardı, Caesar bir hükümdar olma girişiminde bulunurken öldü, bir püriten ve kral katili olan Cromwell tahta çıkmaya can atıyordu. Adrian'ın babası, İngiliz kraliyetinin kırılmış olan asasını elinden bıraktı. Ama ben, yere serilmiş bitkinin kopan parçalarını yapıştıracağım, onu besleyip büyüterek dünyanın tüm çiçeklerinden daha yükseğe çıkaracağım.

Adrian'ın yerini rahatlıkla söylediğim için şaşırmanıza gerek yok. İktidar hırsımı bir yalan üzerine, hem de Kont'un deliliği gibi doğru olup olmadığı kolaylıkla anlaşılacak türden bir yalan üzerine inşa edecek kadar aşağılık ya da ahmak olduğumu sanmayın. Daha yeni Adrian'ın yanındaydım. Idris'le evlenmeye karar vermeden önce, onun iyileşme olasılığının olup olmadığını değerlendirebilmek için yeniden görmeyi aklıma koymuştum. O iyileşemeyecek bir hasta."

Benim nefesim daraldı.

"Acıklı ayrıntıları uzun uzadıya anlatmaya kalkışmayacağım," diye sürdürdü Raymond. "Adrian'ı görecek ve kendiniz değerlendireceksiniz. Ama korkarım ona yararı dokunmayacak ziyaretiniz size dayanılmaz bir acı verecektir. Onu gördüğümden beri keyfim kaçtı. Sağduyusu kaybolmuşken bile kusursuz ve kibar olduğu halde, ben ona sizin tapındığınız gibi tapmıyorum, yine de onun iyileştiğini görmek için taç hayallerimi, üstüne üstlük sağ kolumu verirdim."

Sesinde derin bir acıma hissi vardı. "Anlaşılmaz bir varlıksınız," diye bağırdım, "İçinde kaybolduğunuz anlaşılan bu istenç labirentinde nereye varmaya çalışıyorsunuz?"

"Gerçekten, nereye? Ümit ediyorum ki, bir taca, değerli mücevherlerle süslü altın bir taca. Ne var ki bir tacı gece gündüz düşlediğim halde, yine de cesaret edemiyorum; işgüzar bir iblis ara sıra gelip aradığım şeyin aslında bir soytarı kukuletasından başka bir şey olmadığını söylüyor, bilge olsam onu çiğneyip geçeceğimi ve onun yerine Doğu'nun tüm taçlarına ve Batı'nın tüm başkanlıklarına değer olanı seçeceğimi fısıldıyor."

"O nedir?"

"Onu seçersem öğrenirsiniz, şimdi konuşmaya cesaretim yok, hatta düşünmeye bile."

Yeniden sustu, kısa bir aradan sonra gülerek bana döndü. Neşesine küçümseme duygusu eşlik etmediğinde, sevinci yüzünün her çizgisini mutlulukla kaplayan gerçek bir sevinç olduğunda, olağanüstü dikkat çekici, tanrısal bir güzelliğe kavuşuyordu. "Verney," dedi, "İngiltere kralı olduğum zaman ilk işim Yunanlılarla birleşmek, Konstantinopolis'i almak ve tüm Asya'ya boyun eğdirmek olacak. Bir cengâver, bir fatih olmak niyetindeyim; Napoléon'un adı benim adımın önünde saygıyla eğilecek ve Napoléon hayranları onun kayalık mezarını ziyaret etmek ve yenilmiş olanın erdemlerini göklere çıkarmak yerine benim büyüklüğüme tapacaklar ve şanlı kazanımlarımı yüceltecekler."

Raymond'u yoğun bir ilgiyle dinliyordum. Engin hayal gücünde tüm yeryüzünü yönetebilen, ancak iş kendisine hükmetmeye gelince korkup geri çekilen birisini dinlerken kulak kesilmekten başka ne yapabilirdim ki; kendi mutluluğum da, çok sevdiğim herkesin kaderi de onun sözlerine ve iradesine bağlıyken. Sözlerinin sakladığı gizli anlamları tahmin etmeye çalışıyordum. Per-

dita'nın adı hiç anılmamıştı gerçi, ama hiç kuşkum yoktu ki, açıkladığı amacı gerçekleştirme yolunda Perdita'ya âşık olması onu duraksatan tek şeydi. Aşka, yüce ruhlu kardeşimden daha çok kim layık olabilirdi? Bir imparatoriçenin bakışlarına sahip olan, Raymond'u, Raymond'un kendisini sevdiği kadar seven, bununla birlikte Raymond'un tutkusu kendi hırsıyla şiddetli bir savaş içindeyken, kırgınlık yüzünden tutkusunu bastıran kardeşimden başka kim, bu kendi kendini yücelten kralın evlenme teklifini hak edebilirdi?

Akşam birlikte Parlamento'ya gittik. Raymond, yapılacak görüşmelerde planlarının ve gelecek umutlarının tartışılıp karara bağlanacağını bildiği halde keyifli ve rahattı. Salona girdiğimizde on binlerce arı kovanının vızıltısını andırır bir uğultuyla serseme döndük. Bağıra çağıra ya da tok sesle konuşan çatık kaşlı politikacılar gruplar halinde toplanmışlardı. İngiltere'nin en zengin ve en etkili insanlarının oluşturduğu aristokrasi partisi, konu, onların katılımı olmadan tartışılacağından diğerleri kadar gergin görünmüyordu. Şöminenin yanında Ryland ve yandaşları vardı. Ryland tanınmamış bir aileden geliyordu, ama fabrikatör babasından kalan çok büyük bir servete sahipti. Gençliğinde kralın tahttan çekildiğine ve Lordlar Kamarası'yla Avam Kamarası'nın birleşmesine tanık olmuştu. Halkın bu kazanımlarını destekliyordu. O kazanımları pekiştirip geliştirmek hayatının amacıydı. O zamandan beri toprak sahiplerinin nüfuzu artmaya başlamıştı. Ryland önceleri Lord Raymond'un kendisine muhalefet eden partilileri yanına çeken entrikalarını izlemekten rahatsız değildi. Ne var ki iş şimdi çok ileriye gidiyordu. Yoksullaşan soylular, yitirilmiş olan güç ve haklarını kendilerine iade edecek bir olay gözüyle baktıkları monarşinin geri dönüşüne şimdi alkış tutuyordu. Hemen hemen yok olmaya yüz tutmuş krallık ruhu in-

sanların akıllarında yeniden boy atmaya başladı. İşte onlar, kendiliklerinden boyun eğen gönüllü köleler, boyunlarını boyunduruğa doğru uzatmaya hazırdı. Kimi dimdik ve yiğit insanlar devletin direkleri olarak hâlâ duruyordu, ama cumhuriyet sözcüğü ayaktakımının kulağına tatsız gelmeye başlamıştı. Pek çokları da –onların çoğunluk olup olmadığı yakında öğrenilecekti– kraliyetin yaldızını ve şaşaasını özlüyordu. Ryland karşı koymaya kalkıştı. Bu partinin yalnızca kendisi hoşgörü gösterdiği için yükselebildiğini, ama şimdi müsamaha gösterme zamanın geçtiğini ve yurttaşlarının gözünü kör eden örümcek ağlarını elinin tek hareketiyle süpürüp atacağını açıkladı.

Raymond salona girince arkadaşlarının gürültülü denebilecek alkışlarıyla karşılandı. Onun çevresine toplandılar, kaç kişi olduklarını hesaplamaya ve kendilerini henüz açıklamayan falanca filanca üyelerin şimdi neden kendilerine katıldığını ayrıntılarıyla anlatmaya koyuldular. Parlamentoda bazı ufak tefek hazırlıklar yapıldıktan sonra liderler salondaki yerlerini aldılar. Gürültü Ryland konuşmak için ayağa kalkıncaya dek sürdü. Ondan sonra en küçük fısıltıyla yapılacak herhangi bir yorum o sessizliğin içinde duyulur hale geldi. O ayaktayken tüm bakışlar, bu dev yapılı, tok sesli, zarif olmasa da etkileyici tavırlı adama takılı kaldı. Bakışımı, onun dikkat çekici, demirden yapılmış çehresinden Raymond'un gülümsemeyle maskelenmiş, herhangi bir kaygının okunmadığı yüzüne çevirdim. Ama yine de dudakları hafiften titriyor, oturduğu sırayı kaslarını harekete geçiren sarsıcı bir güçle sıkı sıkı tutuyordu.

Ryland, İngiliz İmparatorluğu'nun halihazırdaki durumunu överek başladı konuşmasına. Geçmişi, babalarımızın zamanında az kalsın bir içsavaşa sürükleyecek olan çekişmeleri, sonuncu kralın tahttan feragat edişini ve cumhuriyetin kuruluşunu hatırlattı. Bu cumhuriyeti ta-

rif etti, cumhuriyetin ülkenin her bireyine sonuna kadar yükselebilme hakkı verdiğini, hatta her bireyin geçici olarak ülkenin başına geçebilecek kadar yükselebileceğini anlattı. Kraliyet ruhuyla cumhuriyet ruhunu karşılaştırdı; cumhuriyetin tüm kurumlarının, içimizde en aşağı konumda olan insanı bile daha güzele ve daha iyiye yöneltmeye hizmet ederken, ötekinin insanların aklını köleleştirmeye nasıl eğilimli olduğunu açıkladı. İngiltere'nin nasıl güçlendiğini, vatandaşların sahip olduğu özgürlük araçları sayesinde nasıl yürekli ve bilge olduklarını gösterdi. O konuşurken tüm yürekler gururla kabarıyor, her birinin yüzü, bir İngiliz olduğunu, dolayısıyla, şimdi sözü edilen mutlu hayatı destekleyip ona katkıda bulunduğunu hatırlamaktan sevinçle pembeleşiyordu. Ryland'in coşkusu iyice arttı, gözleri çakmak çakmaktı, sesi coşkusunun gücünü yakaladı. "Bütün bunları değiştirmek, bizi eski güçsüz ve kavgalı günlerimize geri döndürmek isteyen, İngiltere'ye yurtları olarak sahip çıkan tüm insanlara borçlu olduğumuz onuru bir tek kendisine bağlamaya kalkışan, kendi adını ve unvanını ülkenin adının ve unvanın üstüne çıkarmaya çalışan bir tek insan var," diye sürdürdü konuşmasını. O anda Raymond'un yüzünün renginin değiştiğini gördüm. Gözlerini konuşmacıdan ayırmış yere bakıyordu. Dinleyiciler dönüp kâh birine kâh ötekine bakıyorlardı. O sırada konuşmacının sesi onların kulaklarını doldurmaya devam ediyor, açıkça suçlayan sesinin gümbürtüsü duyular üzerinde etkili oluyordu. Ona etkileme gücünü kazandıran cesur dilinin ta kendisiydi; herkes onun doğruyu söylediğini biliyordu. Bilinen ama kabul edilmeyen o doğruyu. Ryland gerçekliğin üstünü örten maskeyi çekip çıkardı. Raymond'un ortalıkta sinsi sinsi sürünerek ilerleyen niyetleri, şimdi, onun çehresindeki önüne geçilmez değişimleri izleyen herkes tarafından fark edilen –hatta ormanda değil de bir koyda–

avlanmış bir geyik gibi duruyordu. Ryland konuşmasını, kraliyet gücünü yeniden yükseltmeyi yeltenen her girişimin devlete ihanet suçu ve mevcut devlet düzenini değiştirmek isteyen herkesin de vatan haini sayılmasını önererek bitirdi. Konuşmayı coşkulu sevinç çığlıkları ve gürültülü alkışlar izledi.

Ryland'in teklifi desteklendikten sonra Lord Raymond konuşmak için kalktı; yumuşak yüzü, huzur veren tavırları, tatlı bir melodiyi andıran sesi, zarafeti ve kibarlığı, rakibinin yüksek, orgu çağrıştıran sesinden sonra bir flütün tatlı üfleyişi gibi geliyordu. Önerge sahibi saygıdeğer üyenin lehinde konuşmak için kalktığını söyledi, yalnız küçük bir düzeltme yapması gerekiyordu. O, eski zamanlara dönmeye, babalarımızın çekişmelerini ve kralın tahttan çekilmesini anmaya hazırdı. İngiltere'nin onurlu ve sonuncu hükümdarı, ülkenin açıkça görünen iyiliği uğruna büyük bir asaletle ve yüce gönüllülükle kendisini feda etmiş ve ancak tebaasının kanı pahasına elde tutulabilecek bir güçten yoksun kalmıştı. Artık tebaa olarak değil, arkadaşlar ve yoldaşlar olarak adlandırılan bu insanlar da duydukları minnet karşılığında ona ve ailesine bazı haklar ve ayrıcalıklar bahşettiler, diyordu Raymond. Onlara geniş bir mülk tahsis edilmiş, böylece Büyük Britanya'nın unvan sahipleri arasında en önde gelen yeri edinmişlerdi. Yine de onların eski miraslarını unutmadıkları varsayılabilir; aile vârisinin eskiden sahip olduğu miras hakkını geri almak için girişimde bulunması durumunda, onun, tahtta hak eden diğer insanlarla aynı şekilde cezalandırılması merhametsizlik olurdu. Raymond, böylesi bir girişimi destekleyeceğini söylemedi gerçi, ama böyle bir girişimin affedilebilir olduğunu söylemiş oldu. Tahtta hak iddia eden kişinin savaş ilan edecek ve kraliyet bayrağı dikecek kadar ileri gitmemesi durumunda suçuna hoşgörülü bir gözle bakılmalıydı.

Değişiklik önerisinde, iktidar gücünü Windsor kontlarının sahip olduğu hakka dayanarak talep edecek kişi lehine kanun tasarısında bir istisna getirilmesi gerektiğini söyledi.

Raymond, cumhuriyetçiliğin ticari ruhuna karşı krallığın görkemini canlı ve parlak renklerle betimlemekten geri durmadı. İngiliz monarşisinde yaşayan her bireyin, şimdi olduğu gibi o zaman da, iktidarın başına geçme görevi istisna olmak koşuluyla her türlü yüksek unvan ve görevi –üstelik pısırık cumhuriyet yönetiminin sağlayabileceği trampa tacirliğinden daha yüksek ve daha soylu unvanları– elde edebildiğini savundu. Bir tek bu istisna yüzünden iş nereye vardı? Zenginlerin ve nüfuz sahiplerinin durumu aday listesini zorunlu olarak en zengin birkaç kişiyle sınırlandırdı. En çok korkulacak şey de, üç yılda bir yapılan mücadelenin ortaya çıkardığı hoşnutsuzluk ve kavganın tarafsızların gözünde cumhuriyetin üstünlüğünü ortadan kaldırmasıdır. Dilinin akıcılığını ve ifadelerindeki incelikli dönüşleri, konuşmasını canlı ve etkileyici kılan zekâsını ve doğal alaycılığını tam olarak aktaramam. Başlangıçta ürkekti, sonra büsbütün kendinden emin oldu. Durmadan değişen yüzü insanüstü bir ışıltıyla aydınlandı. Bir müzik gibi farklılaşan sesi etkileyici bir ezgi gibiydi.

Onun konuşmasının ardından yapılan tartışmaları aktarmanın yararı yok. Meselenin özünü ikiyüzlülükle saptıran, laf kalabalığına getirip söylenenlerin gerçek anlamını örten türde parti konuşmaları yapıldı. Önerge kabul edilmedi, Ryland öfke ve umutsuzlukla uzaklaştı. Sevincinden düğün bayram eden Raymond ise gelecekteki krallığıyla ilgili hayaller kurmaya gitti.

IV - İkinci kısım

İlk bakışta aşk acaba var mıdır? Varsa, onun doğası, yavaş gelişen ve uzun gözlemlere dayanan aşkın doğasından nasıl farklılaşır? Etkileri belki öyle sürekli olmaz, ama sürdüğü müddetçe şiddetli ve yoğundur. Toplumun yolu, izi olmayan labirentlerinde neşeden yoksun yürürüz, ta ki, bizi o labirentten çıkarıp Cennet'in kapılarını açan bu anahtarı buluncaya kadar. Doğamız, şekilsiz bir boşlukta, yanmayan bir meşale gibi sönük uyur, ta ki ateş gelip ona dokunana kadar; hayatın özü, ayın ışığı, güneşin şanı olan o ateş gelip dokununcaya kadar. O ateşin çakmaktaşı ve çelikten çıkarılmış olmasının ve kara fitile yavaş yavaş iletilen bir aleve özenle dönüştürülmüş olmasının ya da kendisine akraba bir güçten hızla parlayan bir ışık ve sıcaklık olmasının ve yolumuzu, ümitlerimizi birdenbire aydınlatmaya başlamasının ne önemi vardır ki? Kalbimin en derinlerindeki kaynak fokurdamaya başlamıştı; bir anı, pelerin gibi beni her yanımdan sarıp sarmalamıştı. Her yeni anda, geçmiş anlarda hissetmiş olduğumdan daha farklı hissediyordum. Idris'in ruhu soluduğum havada süzülüyordu. Gözlerini eğmiş, hep ama hep benim gözlerime bakıyordu. Unutulmaz gülümsemesi, cansız bakışımı kör ediyor, sanki güneş tutulmasında, karanlıkta ve boşlukta değil de, hayır öyle değil de, insani duyularım için aşırı göz kamaştırıcı, bilinmedik, yeni ve parlak bir ışık altındaymışım gibi yürümeme neden oluyordu. Her yaprağa, evrenin en küçük parçacığına varlığımın tılsımı kazınmıştı (αα'nin sümbüle kazınmış olması gibi)[1]; O YA-

1. Yunan mitolojisinde genç Hyakinthos kıskanç bir öfkeyle öldürülür. Kanının aktığı yerde "Eyvah!" anlamındaki αα (ai) harflerinin biçimini alan bir çiçek açar; çiçeğe *hyakintos* (sümbül) adı verilir.

ŞIYOR! O VAR! diye yazıyordu sanki. Duygularımı çözümlemeye, kendimi eleştirmeye, vahşi tutkumu dizginlemeye henüz zamanım yoktu. Her şey bir tek düşünce, bir tek duygu, bir tek bilgiydi; o benim hayatımdı!

Ne var ki, zar atılmıştı bir kere; Raymond, Idris'le evlenecekti. Neşeli düğün çanları şimdiden kulaklarımda çınlıyordu. Halkın yeni evlileri nasıl tebrik ettiğini işitiyordum. Hırslı soylu, en aşağıdan havalanıp bir kartalın uçuş hızıyla kraliyet yüceliğine yükselmişti; bir de Idris'in aşkına. Ama daha değil! Idris ona âşık değildi. O, bana dostum demişti; bana gülümsemişti; bana güvenip yüreğinin en aziz dileğini açmıştı, Adrian'ın iyiliğini istemişti. Bunu düşününce donmuş kanımın buzu çözüldü, bir hayat ve aşk dalgası, hızla yükselip ilerledi; tabii yoğun düşüncelerim değiştiğinde yeniden alçalmak üzere.

Tartışmalar sabahın üçünde bitti. Allak bullak olmuştum. Sokaklardan açgözlü bir hızla geçtim. O gece gerçekten de deliydim. Daha doğuşundan beri dev olarak adlandırdığım aşkım, umutsuzlukla mücadele ediyordu. Savaş alanı olan yüreğim birisinin demir ökçesiyle yaralanmış, ötekinin sel gibi akan gözyaşlarıyla ıslanmıştı. Gün, bende nefret uyandırarak ağardı. Kaldığım yere döndüm, kendimi bir kanepeye attım, uyudum. Uyku denebilirse tabii, çünkü düşüncelerim hâlâ uyanıktı. Aşk ve umutsuzluk mücadeleyi sürdürüyorlardı, ben de dayanılmaz bir acıyla kıvranıyordum.

Sersemlemiş olarak uyandım. Üstümde büyük bir baskı hissediyordum, ama baskının nereden geldiğini bilmiyordum. Deyim yerindeyse, beynimin meclis salonunda toplanmış bulunan bazı bakanlara düşüncelerini soruyor gibiydim. Çok geçmeden, gereğinden çabuk, her şeyi hatırladım, gereğinden çabuk, azap çektiren gücün etkisiyle kollarım bacaklarım titremeye başladı, gereğinden çabuk, bir köle olduğumu anladım!

Lord Raymond, hiç haber vermeden aniden içeri girdi. Neşeliydi, Tirol özgürlük şarkısını söylüyordu girerken. Başını eğerek beni nezaketle selamladı, Apollon Belvedere'nin büstünün kopyasının karşısındaki bir kanepeye attı kendini. Somurtarak cevapladığım bir-iki hoşbeşten sonra Raymond büste bakarak birden haykırdı: "Bu fatihi andırdığımı söylüyorlar! Fena düşünce değil; çıkaracağım yeni paralarda bu baş kullanılacak ve itaatkâr tebaam için gelecekteki başarılarımın işareti olacak."

Bunu büyük bir neşeyle, yine de dostça bir edayla söyledi, gülümsedi, ama kibirle değil de, kendisini tatlı tatlı alaya alarak. Sonra aniden yüzü gölgelendi, kendisine özgü tiz ses tonuyla haykırdı: "Dün gece şanlı bir mücadele verdim; Yunanistan ovaları bile daha büyük bir zafer kazandığımı görmedi. Şimdi ülkenin en önde gelen insanıyım, tüm halk şarkılarının kahramanı ve ihtiyar kadınların dualarını adadığı kişi. Siz ne düşünüyorsunuz? Memleketinizdeki göl, etraftaki tepelerin her oyuğunu, her uzantısını nasıl yansıtıyorsa, ona benzer biçimde, insan ruhunu okuduğunuzu düşünen siz, hakkımda ne diyorsunuz? Geleceğin kralı mı, bir melek mi, yoksa bir şeytan mı, hangisi?"

Bu alaycı ton benim dopdolu, kaynaşan yüreğimle ahenksizdi. Küstahlığı beni çileden çıkardı, hınçla karşılık verdim: "Ne melek ne de Şeytan, Cehennem'in kıyısına lanetlenmiş birisi." Benzinin attığını, titremeye başlayan dudaklarının bembeyaz kesildiğini gördüm. Öfkesi benim öfkemi iyice ateşlemekten başka bir işe yaramadı, bana dikilen gözlerine kararlı bir bakışla karşılık verdim. Aniden gözlerini kaçırdı, yere bakmaya başladı, bir damla gözyaşı kara kirpiklerini ıslatmış gibi geldi. Yumuşadım, elimde olmadan duygulanarak cevap verdim: "Değerli Lordum, aslında öyle değilsiniz."

Sustum, hatta açığa vurduğu heyecan karşısında

saygıyla karışık bir korku duydum. Sonunda, dudağını hırsını dizginlemeye çalışırmışçasına ısırarak, "Evet" dedi, "öyleyim! Verney, siz beni tanımazsınız; ne siz ne dün gece bizi dinleyenler ne de İngiltere'de başka herhangi bir insan beni tanır. Kral seçilecekmiş gibi görünüyorum; bu el, kraliyet asasını tutmak üzere, bu alın yaklaşmakta olan kraliyet tacını her sinir hücresiyle hissediyor. Kendimi güçlü, kudretli ve zafer kazanmış görüyorum; kubbeyi destekleyen bir sütun gibi durduğum için. Oysa ben bir sütun değil bir kamışım! Hırsım var, bu hırs da hedefine ulaşıyor. Düşlerim ve hayallerim gerçekleşti. Bir krallık, onu kabul etmemi bekliyor. Düşmanlarım bozguna uğradı." Kalbine hiddetle vurarak, "Ama isyan burada, engel burada; bu despot yüreği yaşatan kanı akıtabilirim, ama bir tek kalp vuruşu kaldığı sürece ben onun kölesiyim," dedi.

Kırık dökük bir sesle konuşuyordu, sonra başını eğdi, yüzünü elleriyle kapatıp ağlamaya başladı. Ben hâlâ kendi hayal kırıklığımın acısını çekiyordum. Bu sahne beni dehşete düşürdü, ama o duygulanım nöbetine müdahale edemedim. Sonunda sakinleşti, kendini kanepeye arttı. İçinde yaşanan şiddetli mücadeleyi yansıtan değişken yüz ifadesi haricinde bir süre sessiz ve hareketsiz kaldı. Sonunda ayağa kalktı, her zamanki ses tonuyla konuştu. "Verney, zaman beklemez, gitmem gerek," dedi. "Asıl söyleyeceğimi söylemeden gitmeyeyim. Yarın Windsor'a giderken bana eşlik eder misiniz? Arkadaşlığım, onurunuza leke sürmeyecek, iyi ya da kötü, ama bu, muhtemelen bana yapacağınız son hizmet olacak. Önerimi kabul eder misiniz?"

Elini neredeyse mahcup bir tavırla uzattı. Ben hızla düşünüyordum; evet, bu dramın son sahnesine tanık olacaktım. Üstelik davranış biçimi beni fethetmiş, ona karşı içim yine sevecenlikle dolmuştu. Emirlerini bekle-

diğimi söyledim. "Tamam, o zaman. Bu benim için başlama işareti olacak," dedi neşeyle. "Yarın saat yedide yanıma gelin. Sadık ve bağlı olun, kısa zamanda başmabeyinci olursunuz."

Öyle söyleyip hızla çıktı, atına atladı, öpmem için elini uzatırmış gibi bir hareket yaptı ve gülerek veda etti. Yalnız kalınca acı veren bir çabayla, onu bu öneriyi yapmaya neyin ittiğini sezmeye ve yarın neler olacağını öngörmeye çalıştım. Saatlerin nasıl geçtiğini anlayamadım. Düşünmekten başım ağrıyordu, sinirlerim aşırı endişeli düşüncelerle kaynaşmaktan iyice gerilmiş gibiydi. Yanan başımı sıkıca tuttum, ateşli elim sanki iyileştirecekmiş gibi.

Ertesi gün belirlenen saatte gittim, Lord Raymond beni bekliyordu. Onun arabasına binip Windsor'a doğru yola çıktık. İçimdeki çalkantıyı açığa vuracak herhangi bir işaret vermemeye kararlıydım, bu konuda kendimi hazırlamıştım.

"Ryland, o gece beni etkisiz hale getirmeyi düşünürken nasıl bir hata yaptı?" dedi. "Güzel konuştu, hem de çok güzel. Öylesi bir konuşma, orada toplanmış ahmaklara ve düzenbazlara hitaben değil, sırf bana karşı yapılmış olsa daha başarılı olurdu. Ben yalnız olsam, onun mantığını anlamaya çalışarak dinlerdim. Ama o, beni kendi sahamda ve kendi silahlarımla vurmaya çabalarken beni kışkırtmış oldu, olay herkesin bekleyebileceği gibi bitti."

Kuşkuyla gülümseyip cevapladım: "Ben de Ryland'in düşündüğü gibi düşünüyorum, arzu ederseniz onun kanıtlarını tekrar edeyim; o zaman, bu kanıtlar sizin kralcı tavrınızı vatanseverliğe dönüştürebilecek mi görürüz."

"Tekrarın yararı olmaz," dedi Raymond. "Onları zaten çok iyi hatırlıyorum, üstelik benim de öne sürebileceğim çürütülemez inandırıcılıkta pek çok kanıtım var."

Kendisi açıklamadı, ben de cevabıyla ilgili hiç yorum yapmadım. Sessizliğimiz birkaç mil boyunca sürdü, ta ki ağaçsız tarlalar ve gölgeli korular ya da parklar önümüze güzel kır manzaraları serinceye kadar. Manzara ve arazi üstüne bir iki hoşbeş ettikten sonra Raymond şöyle dedi:

"Felsefeciler insanı doğanın küçük bir örneği olarak niteler ve insan ruhunda, çevremizde işlemekte olduğu görülen mekanizmanın tamamı için bir yansıma bulurlar. Bu teori benim için sıklıkla bir eğlence kaynağı olmuştur. Boş zamanlarımda böyle benzerlikler bulmak için yaratıcılığımı seferber etmişliğim çoktur. Lord Bacon, 'Müzikte büyük bir hoşluk yaratan ahenksizlikten ahenge geçiş, bazı tatsızlıkların ardından daha da pekişen bağlılıklara benzer,'[1] demez mi? Kaynakları kendi doğamızda bulunan tutku kabarması ne denizdir ama! Erdemlerimiz, kendilerini durgun ve sığ suda gösteren oynak kumlara benzer; ama dalgalar yükselmeye görsün, rüzgâr onları karıştırmaya görsün, umudunu kumların sürekliliğine bağlayan babayiğit, kumun ayaklarının altından kaydığını hisseder. Dünyanın âdetleri, gereklilikleri, eğitim ve uğraşlar, bizim amaçlarımızı, bulutların yaptığı gibi önüne katıp tek yöne süren rüzgârlardır. Ama gök gürültülü bir fırtına, aşk, nefret ya da hırs kılığında esmeye görsün, uçuşan bulutlar, ânında geriye dönerler, hem de direnen havaya karşı zaferle ilerleyerek."

"Evet," diye yanıtladım ben. "Doğa bizim gözümüze daima bir hasta olarak görünür, oysa insanın içinde, kaderi yönetmeye muktedir, hiç olmazsa ona bir şekilde galip gelinceye kadar, sert rüzgâra karşı volta vurabilen etkin bir öz var."

1. Francis Bacon, *Sylva Sylvarum* (Orman Ormana), 1627.

"Sizin saptamanızda gerçek olandan çok aldatıcı olan var," dedi yol arkadaşım. "Biz kendimizi, tabiatlarımızı ve yeteneklerimizi seçerek mi şekillendirdik? Örneğin, ben kendimi, çalgı telleri ve perdeleri olan yaylı bir çalgı gibi görüyorum. Ne var ki akort vidalarını döndürmeye ve düşüncelerimi bir alt perdeye ya da bir üst perdeye geçirmeye gücüm yok."

"Başkaları sizden daha iyi müzisyen olabilir," dedim.

"Ben başkalarından değil, kendimden söz ediyorum," diye yanıtladı Raymond. "Hem ben de başkaları kadar iyi giden bir örneğim. Kalbimi belli bir sese göre akort edemem ya da kendi isteğime göre değişiklikler yapıp çalamam. Biz doğmuyor, doğuruluyoruz; ne kendi anne babamızı ne de sosyal konumumuzu seçiyoruz. Başkaları tarafından eğitiliyoruz ya da dünyanın şartları bizi eğitiyor; işte, bu eğitim ve doğuştan gelen eğilimlerimiz ikisi birlikte, arzularımızın, tutkularımızın ve dürtülerimizin gelişip serpildiği topraktır."

"Söylediklerinizde doğru birçok şey var," dedim. "Yine de, şimdiye kadar hiç kimse, bu teoriye göre hareket etmemiştir. Bir seçim yaparken kim, 'Bunu tercih ediyorum, çünkü buna zorunluyum,' der ki? Tam tersine, insan karar verirken kendisini harekete geçiren irade özgürlüğünü –siz onu yanılgı olarak niteleyebilirsiniz– içinde hissetmez mi?"

"Kesinlikle öyle!" diye yanıtladı Raymond. "Kopmaz zincire bir halka daha. Şimdi, umutlarımı yok edecek ve kraliyet pelerinini, sıradan bir bedene giydirmek için üstümden çekip alacak bir eylemde bulunsam, bu benim açımdan özgür irade sonucu yapılmış bir eylem olur muydu?"

Böyle konuşurken Windsor'a gidilen alışılmış yoldan değil de Englefield Green köyünün içinden Bishopgate fundalığına doğru gittiğimizi fark ettim. Idris'in bu gezin-

tiye konu olmadığını, Raymond ve Perdita'nın yazgısının kararlaştırıldığı sahneye tanıklık etmek için götürüldüğümü kestirmeye başladım. Raymond yol boyunca besbelli bocalayıp durmuştu, Perdita'nın kulübesine girerken kararsızlığı her hareketinden anlaşılıyordu. Onu merakla izliyordum; tereddütünün devam etmesi durumunda, Perdita'nın kendine hâkim olmasına yardımcı olacaktım; taca sahip olmakla, kusursuzluğu ve sevgisi bir krallıktan fazlasına değen Perdita'yı seçmek arasında gidip gelen bu adamın kararsız aşkını reddetmesini öğütleyecektim.

Perdita'yı çiçeklerle süslü kameriyesinde oturmuş gazete okurken bulduk. Onu umutsuzluğa mahkûm ettiği apaçık parlamento tartışması haberini okuyordu. Çökük gözlerinde ve cansız hareketlerinde çaresizlik okunuyordu. Güzelliği bir bulutla gölgelenmişti. Sık sık iç geçirmesi çektiği acının işaretleriydi. Bu manzara Raymond'u ânında etkiledi. Gözleri şefkatle ışıldamaya başladı, pişmanlık davranışlarını samimiyet ve dürüstlükle ısıttı. Perdita'nın yanına oturdu. Gazeteyi elinden alıp şöyle dedi: "Sevgili Perdita'm delilerin ve ahmakların çekişmesiyle ilgili bir tek sözcük daha okumayacak. Beni küçümsersiniz korkusuyla, çılgınlığımın hangi raddeye vardığını öğrenmenize izin vermeyeceğim. Ama yine de, sizin karşınıza bir mağlup olarak değil, bir fatih olarak çıkma arzusunun bu sözlü savaş sırasında bana esin verdiğine inanın."

Perdita, Raymond'un yüzüne afallamış gibi baktı. Anlamlı yüzü bir an için sevecenlikle ışıldadı. Onu sadece görmek bile başlı başına mutluluktu. Ne var ki acı bir düşünce, sevincini gölgelemekte gecikmedi. Yaklaşmakta olan ağlama nöbetini engellemeye çalışarak gözlerini yere eğdi. Raymond konuşmasını sürdürdü: "Şirin kız, size rol yapmaya ya da kendimi olduğumdan başka göstermeye, zayıf ve değersiz görünmeye kalkışmayacağım,

çünkü o zaman, sizde, bana karşı sevgiden çok küçümseme duygusu uyandırmış olurum. Ama siz beni seviyorsunuz; beni sevdiğinizi hissediyor ve biliyorum, en güzel hayallerim bundan besleniyor. Rehberiniz gurur ya da mantıksa beni pekâlâ reddedebilirsiniz. Öyle yapın; benim kararsızlığımı kaldıramayan yüce yüreğiniz, gönül indirip de benimkine kadar eğilmeyi reddederse öyle yapın. İstiyorsanız, yapabiliyorsanız, benden yüz çevirin. Beni affetmeniz için tüm ruhunuz sizi sıkıştırmıyorsa, yüreğiniz, beni ta içine kabul etmek için kapılarını ardına kadar açmıyorsa benden vazgeçin, benimle bir daha konuşmayın. Gerçi size karşı affedilemeyecek günahlar işliyorum, ama yine de gururluyum. Beni bağışlarken içinizde zorlama olmamalı, bana armağan edeceğiniz sevginizde hiçbir çekince kalmamalı."

Perdita yere bakmaya başladı, şaşırmış olmakla birlikte memnundu. Benim varlığım onu utandırıyordu. Öyle ki, dönüp sevgilisinin gözlerine bakmaya ya da onu sevdiğine inandırmak için ağzını açmaya cesaret edemiyordu. Yüzü kıpkırmızı kesildi, teselli edilemez görünüşünün yerini yürekten hissedilen bir sevinç ifadesi aldı. Raymond kolunu onun beline dolayıp konuşmasını sürdürdü:

"Sizinle, ölümlü insanın hayal edebileceği o en yüksek ümit arasında gidip geldiğimi yadsımıyorum. Ama artık hiç tereddütüm kalmadı. Beni alın, kendi isteğinize göre şekillendirin, kalbime ve ruhuma sonsuza kadar sahip olun. Benim mutluluğuma katılmayı reddederseniz, İngiltere'yi hemen bu gece terk eder, bir daha da ayak basmam.

Lionel dinleyin, bana tanık olun, incittiğim için beni affetmesini sağlayın; onu, benim olması için ikna edin."

"İkna etmeye gerek yok," dedi kıpkırmızı kesilen Perdita. "Değerli vaatlerinizden başka hiçbir şeye gerek yok, yüreğim onların doğru olduğunu fısıldıyor."

Aynı akşam üçümüz birlikte ormanda yürüyüşe çıktık. Mutluluğun verdiği çenebazlıkla aşk hikâyelerini bana ayrıntılarıyla anlattılar. Mutlu aşkın, kibirli Raymond'u ve içine kapanık Perdita'yı hoplayıp zıplayan şen çocuklara dönüştürdüğünü, onların karşılıklı ve tam hoşnutluk havası içinde kendilerine özgü o ciddiyeti kaybettiklerini görmek çok hoştu. Lord Raymond daha bir ya da iki gün önce, gözünün önünde saltanat, savaş ve zafer hayalleri uçuşurken, kaygılı bir yüzle ve düşüncelerin ağırlığı altında ezilen bir yürekle, bütün enerjisini, rakiplerini susturmaya ve kral asasının eline pek de ağır gelmeyeceğine İngiltere'nin parlamenterlerini ikna etmeye yöneltmişti. Şimdi ise annesinin sevecen bakışlarının eşliğinde oradan oraya koşturan yaramaz bir çocuk gibiydi. Perdita'nın küçük, güzel elini dudaklarına bastırırken hırsları yok olmuştu. Sevinçle ışıldayan Perdita ise durgun havuza bakıyordu, kendi görüntüsü değildi hayranlıkla seyrettiği, kendisinin ve sevdiğinin oluşturduğu, onları ilk kez yan yana gösteren yansımayı kendinden geçerek tadını çıkara çıkara seyrediyordu.

Yanlarından uzaklaştım. Onlar karşılıklı sevginin sarhoşluğunu yaşıyorlarsa, ben de hayalime yeniden kavuşmuştum. Windsor'ın kraliyet kulelerine bakıyordum. Beni "Güzellik Yıldızım"dan ayıran duvar yüksek, parmaklık sağlamdı. Ancak aşılmaz değildi. Idris, Raymond'un olmayacak. Güzel çiçek, birkaç yıl daha kendi bahçende kal, çabalarım ve zaman bana seni dermeye hak kazandırıncaya kadar. Umutsuzluğa düşme, benden de umutsuzluğa düşmemi isteme! Şimdi ne yapmalıyım? Önce Adrian'ı arayıp bulmalı, sonra onu Idris'e kavuşturmalıyım. Eğer doğruysa, Adrian, Raymond'un söylediği gibi deliyse, sabırla, sevgiyle, hiç bıkmadan şefkatle bakmak onu iyileştirecektir. Haksızlık edildiği için hapsedildiyse kararlılık ve cesaret onu kurtaracaktır.

Âşıklar yeniden yanıma gelince kameriyede birlikte akşam yemeğine oturduk. Gerçekten de masal gibi bir yemekti. Hava, meyvelerin ve şarabın güzel kokusuyla dolduğu halde ne yedik, ne de içtik. Gecenin güzelliği bile fark edilmedi. Dış öğeler onların sevinç sarhoşluğunu artıramazdı. Ben de düşüncelere daldım. Gece yarısı yaklaşınca ben ve Raymond şehre dönmek üzere kardeşimle vedalaştık. Raymond neşeyle dolup taşıyordu. İkide bir şarkılar mırıldanıyordu. Kafasındaki her düşünce, bizimle ilgili her hedef, onun neşesinin saçtığı güneş ışığıyla parıldıyordu. Beni hüzünlü olmakla, aksi olmakla ve kıskançlıkla suçladı.

"Hayır, öyle değil," dedim. "Düşüncelerimin sizin kafanızdakiler kadar iç açıcı olmadığını itiraf etsem de öyle değil. Adrian'ı görmemi kolaylaştıracağınıza söz vermiştiniz. Sözünüzü tutmanız için yalvarıyorum. Buralarda oyalanamam. İlk ve en iyi arkadaşımı teselli etmeye, hatta onun illetini iyileştirmeye can atıyorum. Hemen Dunkeld'e gitmem gerek."

"Sizi gidi gece kuşu," diye yanıtladı Raymond. "Bana, akıl harabesinde, sazlıklarla kaplı tarlanın ortasında duran oymalı bir sütun parçasından daha onarılmaz görünen o hüzünlü yıkıntıyı hatırlatarak parlak düşüncelerimi nasıl da karartıyorsunuz. Onu iyileştirebileceğinizi hayal ediyorsunuz, öyle değil mi? Deadalus bile Minotauros'un etrafına, deliliğin Adrian'ın hapsedilmemiş mantığına ördüğü kadar karmaşık bir labirent örmemiştir. Ne siz, ne de başka bir Theseus labirentte yol bulabilecek, çünkü labirente götüren ipin ucu acımasız başka bir Ariadne'nin elinde."

"Siz Evadne Zaimi'yi kastediyorsunuz, ama o İngiltere'de değil."

"Burada olsaydı bile, onu görmenizi salık vermezdim. Tam bir delilik içinde çürüyüp gitmesi, hastalıklı bir

aşkın sistemli mantıksızlığının kurbanı olmasından iyidir. Adrian'ın uzun süreli hastalığı Evadne'nin onun beynindeki izlerini herhalde tümüyle silmiştir. O izlerin yeniden ortaya çıkmaması daha hayırlı olur. Onu Dunkeld'de bulabilirsiniz, uysal ve söz dinler, tepelerde ve ormanda dolaşıp duruyor ya da çağlayanın yanına oturmuş su sesini dinliyordur. Saçlarına iliştirilmiş çiçeklerle, gözlerinde anlamsız düşüncelerin izleri, sesi kırık, eriyip tükenmiş, bir gölgeye dönüşmüş olarak bulabilirsiniz. Çiçekler ve otlar toplayıp kendine taçlar örüyor ya da sararmış yaprakları ve ağaç kabuklarını derede yüzdürüyor, onlar güzel güzel ilerlediğinde çok seviniyor, battıkları zaman gözyaşı döküyor. Yemin ederim ki onu görünce, çocukluğumdan beri ilk kez acı gözyaşları döktüm."

Bu son açıklama olmasa da onu bir an önce görmek istiyordum. Yalnız yola çıkmadan önce Idris'i bir kez daha görmeye çalışsam mı karar veremiyordum. Bu kararsızlık ertesi gün çözümlendi. Raymond sabah erkenden yanıma geldi. Adrian'ın ağır hasta olduğu ve zayıf bünyesinin bu hastalığın üstesinden gelemeyecek gibi göründüğü haberi gelmişti. "Yarın annesi ve kız kardeşi onu bir kere daha görmek için İskoçya'ya doğru yola çıkacaklar," dedi Raymond.

"Ama ben bugün gidiyorum!" diye haykırdım. "Hemen şimdi bir balon kiralayacağım. En geç kırk sekiz saat içinde orada olurum, rüzgâr uygun olursa daha da önce. Hoşça kalın Raymond. Hayattaki eşinizi seçtiğiniz için mutlu olun. Kaderin bu cilvesi beni yeniden canlandırdı. Ben delilikten korkuyordum, hastalıktan değil. İçimden bir ses Adrian'ın ölmeyeceğini söylüyor. Bu rahatsızlık belki de bir dönüm noktasıdır ve belki de iyileşebilir."

Yolculuk sırasında şansım yaver gitti. Balon yerden yarım mil kadar yükseldi ve uygun bir rüzgârda hızla ilerledi. Balonun tüylü pervaneleri muhalif olmayan ha-

vayı yarıyordu. Yolculuğumun üzücü amacına karşın, ümidimin tazelenmesi, hava taşıtının hızlı gidişi ve insanı canlandıran güneşli havayla keyiflendim. Pilot tüylü dümene dokunmuyor gibiydi, ama geniş, açık kanatların narin düzeneği insanın duyularını rahatlatan bir uğultu çıkarıyordu. Bahar uçuşunu yapan yabani bir kuğunun sırtındaymış gibi hiçbir engelle karşılaşmadan hızla ve güvenle uçarken aşağıda düzlükler ve tepeler, dereler ve mısır tarlaları seçilebiliyordu. Araç, dümen çarkının en hafif hareketine itaat ediyordu. Rüzgâr sabit bir hızla estiğinden yolumuzun üstünde hiçbir engelle karşılaşmıyorduk. İnsanın doğa üzerindeki egemenliğiydi bu; uzun zaman araştırılan, yakınlarda kazanılan, ama geçmişte şairlerin prensi tarafından öngörülen bir güç. O dizeleri aktarıp yüzyıllarca önce yazıldığını söylediğimde pilot büyük şaşkınlık yaşadı:

> Ah! İnsan aklı, az mı icat ettiğin kötülükler?
> Tuhaf şeylerin peşindesin. Kim düşünebilir,
> Senden başka kimin aklına gelir,
> Kocaman insanın bir kuş gibi süzüleceği,
> Bomboş göklerde yolunu bulabileceği?[1]

Pert'te yere indim. Saatlerce havada kalmaktan çok yorulduğum halde dinlenemezdim, yalnızca aracımı değiştirdim, havadan gitmek yerine Dunkeld'e karayoluyla gittim. Tepelerin başlangıcına vardığımda güneş doğuyordu. Çağların geçmesiyle Birnam Tepesi genç bir ormanla yeniden kaplanmıştı, zamanın Athol Dükü tarafından XIX. yüzyılın başında dikilen daha yaşlı çamlar ise manzaraya ağırbaşlılık ve güzellik veriyordu. Yükse-

1. Shakespeare'e atfedilen "Daidalos'un Hikâyesi" adlı şiirden.

len güneş önce çamların tepelerini renklendirdi. Dağlarda eğitilmiş birisi olarak doğanın güzelliklerine karşı çok duyarlıydım, şimdi, belki de can çekişmekte olan sevgili arkadaşımı göreceğim günün arifesinde, o uzak ışınların görüntüsünden garip biçimde etkilenmiştim. Hiç şüphesiz o ışınlar uğursuzdu, ama ben onları mutluluğumun bağlı olduğu arkadaşım için iyi alametler sayıyordum.

Zavallı! Hasta döşeğinde boylu boyunca uzanmış yatıyordu, yanakları ateşten kızıldı, gözleri yarıkapalıydı, nefesi düzensizdi, güçlükle soluyordu. Ama onu böyle görmek, aklı yerinde olmadığı halde hayvani işlevlerini aralıksız yerine getirdiğini görmekten daha az acı vericiydi. Yatağın başucuna oturdum. Gece gündüz yanından ayrılmadım. Ruhunun hayatla ölüm arasında gidip geldiğini görmek; yanaklarının alev alev yandığını, o ateşin, hayat yakıtını tüketen ateşin ta kendisi olduğunu bilmek; aşk sözcüklerini ve bilgece sözleri bir daha dile getiremeyecek olan inleyen sesini duymak; çok yakında kefene sarılacak kol ve bacaklarının dermansız devinimini görmek; bu acı bir görevdi. Çabalarımı karara bağlamak için kaderin kullandığı üç gün ve üç gece böyle geçti. Endişeden ve uykusuzluktan süzülmüş, bir hayalete dönmüştüm. Sonunda Adrian'ın gözleri azıcık aralandı, ama ne olursa olsun, hayata dönüşün bakışıydı bu. Solgun ve güçsüzdü, sert yüz çizgileri iyileşmenin başlamasıyla yumuşadı. Beni tanıdı. Çehresi, tanımanın bakışıyla ışıldadığında, şimdi onun elinden daha ateşli olan elimi sıktığında ve adımı söylediğinde, sanki kocaman bir bardak dolusu sevinçli ıstırap içmiş gibi oldum! Geçmişteki akıl hastalığından sevincimi gölgeleyecek hiçbir şey kalmamıştı.

Aynı akşam annesi ve kız kardeşi geldi. Windsor Kontesi yaradılıştan güçlü duygularla donanmıştı, yüreğindeki yoğun duyguların yüzüne yansımasına hayatı bo-

yunca pek ender izin vermişti. Yüzünün çalışarak kazanılmış hareketsizliği, yavaş, telaşsız hareketleri ve yumuşak ama melodik olmayan sesi, bütün bunlar onun ateşli hırslarını ve sabırsız yaradılışını gizleyen bir maskeydi. Çocuklarından hiçbirine bir nebze olsun benzemiyordu. Gururla yanan, kara ve ışıltılı gözleri, Adrian'ın da Idris'in mavi parıltılı, samimi, yumuşak ifadeli gözlerine hiç mi hiç benzemiyordu. Tavırlarında görkemli ve heybetli bir şeyler vardı, ama ikna edici hiçbir şey, yumuşak hiçbir şey yoktu. Uzun boylu, ince ve zayıftı, yüzü hâlâ çekiciydi, simsiyah saçlarında aklar yok denecek kadar azdı, alnı çıkık ve güzeldi, kaşları biraz dağınık olmasa ondan etkilenmemek, hatta korkmamak imkânsız olurdu. Tüm ılımlılığına karşın Idris'in annesine karşı koyabilen tek kişi olduğu anlaşıldı. Onda, başkasının özgürlüğüne kastetmeyeceğine, ama kendi özgürlüğünü kutsal saydığına ve tecavüz edilmesine izin vermeyeceğini gösteren bir korkusuzluk ve açık yüreklilik vardı.

Kontes, bitkin düşmüş bana lütfedip şöyle bir merhametle bakmadı, ilgilendiğim için sonradan soğukça teşekkür etmekle yetindi. Idris onun gibi değildi. İlk bakışı kardeşi içindi. Kardeşinin elini tuttu, onun gözlerini öptü. Şefkat ve sevgi dolu bakışları kardeşine takılı kaldı. Bana teşekkür ederken gözleri yaşlarla parlıyordu. Heyecandan neredeyse titreyen sesi ifadelerinin anlamını zayıflatmadı, tam tersine daha bir güzelleştirdi. Sırf göz, sırf kulak kesilmiş annesi, çok geçmeden araya girdi. Anladım ki, annesi beni sessiz sedasız göndermek istiyor. Öyle ya, şimdi yakınları gelmişken oğlunun bana ihtiyacı yoktu. Rahatsız olmuştum, yorgundum, ama yine de, nasıl ifade edeceğimi bilemesem de, görev yerimi terk etmemeye karar verdim. Derken, Adrian beni yanına çağırıp elimi sıkı sıkı tuttu ve bırakıp gitmememi istedi. Bizi dinlemiyormuş gibi yapan annesi bunun ne anlama

geldiğini hemen kavradı ve ona karşı nasıl direndiğimizi gördü ve bu konuda geri adım attı.

Ondan sonraki günler benim için acı doluydu. Öyle ki, beni göz hapsinde tutan ve aziz saydığım arkadaşıma bakma görevini benim için üzücü ve sinir edici bir işe dönüştüren kibirli hanımefendinin isteğine hemen boyun eğmediğim için bazen pişmanlık duyuyordum. Hiçbir kadın, Windsor Düşesi gibi bütünüyle akıldan yapılmış gibi görünmemiştir. Hırsları isteklerine, doğal ihtiyaçlarına bile boyun eğdirmişti; çok az uyuyup pek bir şey yemiyordu. Bedenini bir makine gibi gördüğü anlaşılıyordu. O makinenin sağlığı, planlarını gerçekleştirebilmesi için gerekliydi, ama makinenin duyuları ona hiçbir haz sağlamıyordu. Doğaya karşı kazandığı zafer kusursuz bir erdemin ürünü değilse eğer, doğamızın hayvani yanına bu kadar egemen olabilen birisinde, ürkütücü bir şey vardır. Üstüme çöken bu sıkıntının heyecanıyla daha da az yiyen ben bile gücümü kaybetmemek için kendimi bir şeyler yemeye zorlarken, herkesin uyuduğu sırada uyanık kalan, yapı olarak zaten az yiyen Kontes'in oruç tutan bedenini korkuya kapılmadan izleyemiyordum. Çocukları üzerinde etkili olma şansımı yok etmeye ya da hiç olmazsa azaltmaya ve benim planlarımı, sanki etten kemikten yapılmamış insanüstü bir varlığın acımasız, telaşsız ve inatçı azmiyle bozmaya kararlıydı. Aramızdaki savaşı sonunda söze hiç dökmeden kabul ettik. Bir tek kelime bile etmeden, birbirimize hemen hemen hiç bakmadan, ikimizin de birbirimize teslim olmamaya kararlı olduğumuz pek çok meydan savaşı yaptık. Kontes konumunun tüm avantajlarını kullandı, böylece mağlup oldum, ama yine de teslim olmayacaktım.

Canım sıkkındı. Yüzüme sağlıksız ve sinirli bir ifade yerleşti. Adrian ve Idris bunu görüyor, uykusuz geçirdiğim gecelere ve endişeli oluşuma veriyorlardı. Onlar,

dinlenmem ve kendime dikkat etmem konusunda bana ısrar ederlerken, ben, onların iyi dileklerinin ve her gün daha iyiye gittiğini gözlediğimiz arkadaşımın iyileşmesinin benim için en iyi ilaç olduğuna onları tüm içtenliğimle inandırmaya çalışıyordum. Adrian'ın yüzünü yeniden hafif bir pembelik kapladı, çehresi ve dudakları, kötü sonla tehdit eden o kül rengi solgunluğunu kaybetti; kesintisiz çabalarımın değerli ödülüydü bu; Idris'in minneti ve gülümsemesi eklendiğinde cömert Tanrı çabalarımın karşılığını kat kat fazlasıyla vermişti.

Birkaç hafta geçince Dunkeld'den ayrıldık. Idris ve annesi hemen Windsor'a döndü. Ben ve Adrian ise, Adrian'ın devam eden güçsüzlüğü yüzünden yavaş yavaş ve sık sık mola vererek yolculuk ediyorduk. Verimli İngiltere, hastalığı yüzünden uzun zaman kapanıp kalan, açık havanın ve manzaranın tadını çıkaramayan yoldaşıma birbiri arkasına neşeli manzaralar sunuyordu. Kalabalık şehirlerin ve ekilip biçilen ovaların içinden geçtik. Çiftçiler bereketli hasadı kaldırırken, ufak tefek köy işlerleriyle meşgul sağlıklı ve mutlu kadın ve çocuklar, görünce insana yaşama sevinci veren neşeli öbekler oluşturuyorlardı. Bir gece, kaldığımız handan çıkıp önce bir patikadan aşağı doğru, sonra, çimenli bir yamacı tırmanarak geniş bir manzaraya açılan, tepeleri ve vadileri, kıvrılarak akan ırmakları, kara ormanları ve ışıltılı köyleri gören yüksek bir noktaya gelinceye kadar ağır ağır yürüdük. Güneş batıyordu. Veda etmekte olan güneş ışınlarının altın rengine boyadığı bulutlar, engin gökyüzünde, yeni kırkılmış koyunlar misali başıboş geziniyorlardı. Ötelerde yaylalar parlıyordu, akşamın telaşlı uğultusu bizim kulağımıza uzaklardan gelirken ahenk kazanarak ulaşıyordu. Sağlığına yeniden kavuşmanın taze gücüyle dolu Adrian kendinden geçerek haykırdı: "Ah, mutlu yeryüzü ve yeryüzünün mutlu sakinleri! Ey insan, Tanrı senin için muhte-

şem bir saray yaptı, sen de onun içinde oturmaya layıksın. Ayaklarımızın dibine serilmiş yeşil halıya ve başımızın üstündeki mavi kubbeye bak; her şeyi doğuran ve besleyen tarlalar, her şeyi kapsayan ve kavrayan Cennet yolu. Şimdi, bu akşam saatinde, dinlenme ve tefekküre dalma zamanında, bana öyle geliyor ki, tüm kalpler, aynı sevgi ve şükran ilahisini okuyarak nefes alıp veriyor. Ve biz, eski zaman rahipleri gibi dağ zirvelerinde durmuş onların bu duygusunu dile getiriyoruz.

Oturduğumuz yapıyı elbette çok merhametli bir güç inşa etti ve binanın varlığını sürdürebilmesi için gerekli yasaları koydu. Nihai amacımız mutlu olmak değil de yalnızca varlığımızı sürdürmek olsa, haz duyduğumuz aşırı lükse ne gerek olurdu? Oturduğumuz dünyanın böyle güzel olmasına ve doğuştan gelen içgüdülerimizin zevk algılarımızı yönetmesine ne gerek olurdu? Hayvani düzeneğimizin beslenmesi bile zevke dayanır; tarla ürünü besinlerimiz eşsiz renk tonlarına boyanmış, iç açıcı kokularla donatılmıştır, lezzetleri hoşumuza gider. Eğer O çok iyi olmasa, durum böyle olur muydu hiç? Mevsimlerin zararlı etkilerinden korunmak için evlere ihtiyaç duyarız; hangi malzemelerle donanmış olduğumuza bir bakın; ovaların üzerinde yükselen, tekdüze olmayışlarıyla insanın gözünü okşayan taş yığınları manzarayı renklendirirken yapraklarla bezenmiş ağaçlar büyür.

İyi'nin ruhunun barınağı yalnızca dış nesneler değildir. Tahtında bilgeliğin saltanat sürdüğü, orada oturan ressamın, yani hayal gücünün kalemini günbatımı renklerinden bile daha hoş renk tonlarına batırıp sıradan hayatı canlı renklerle süslediği insan aklına bakın bir de. Ah, hayal gücü, nasıl da soylu bir nimettir bahşedenin büyüklüğüne yaraşan; gerçekliğin kurşuni renklerini çekip alır, tüm düşünceleri ve hisleri göz alıcı bir örtüyle sarıp sarmalar; bizi, güzelliğin eliyle, hayatın çorak denizlerinden,

büyük mutlulukların bahçelerine, çardaklarına ve kayranlarına çağırır. Ya aşk? Aşk tanrısal bir armağan değil midir? Aşk ve onun çocuğu ümit, yoksulluğa zenginlik, zayıfa güç ve dertliye mutluluk bahşeden Ümit?

Benim bahtım kapalıymış. Uzun zaman kederle arkadaşlık ettim, deliliğin karanlık labirentine girdim ve çıktım, ama yarı diri, yarı ölü olarak. Yine de hayatta olduğum için Tanrı'ya şükrediyorum. Onun tahtı olan gökleri ve ayağını dayadığı tabure olan yeryüzünü gördüğüm için Tanrı'ya şükrediyorum. Tanrı'nın günlerinin değişip durduğunu, ışık çeşmesi güneşi, uysal, gezgin ayı gördüğüm için mutluyum. Sevmiş olduğum için, hemcinslerimle karşılıklı olarak sevinç ve üzüntülerimizi paylaşma deneyimini yaşamış olduğum için mutluyum. Şu an, beynimdeki düşünce akışının bedenimdeki kan akışı gibi hareket ettiğini hissetmekten mutluyum; Var olmak başlı başına zevktir ve ben yaşadığım için Tanrı'ya şükrediyorum!

Sizler, doğanın sevecen bağlarıyla bağlı olan sizler, yoldaşlar, arkadaşlar, sevgililer, evlatları için sevinçle didinip duran babalar; çocuklarına bakarken doğum acılarını unutan anneler; ne eğiren, ne didinen, yalnızca seven ve sevilen çocuklar; sizler hepiniz, toprak ananın mutlu yavruları, benim sözlerimi tekrarlamıyor musunuz?

Ah, dünyamızda ölüm ve hastalık olmasa keşke! Ah, nefret, zorbalık ve korku insan kalbine artık yuvalanmasa; herkes hemcinslerinin arasında bir kardeş, miras aldığı engin ovaların ortasında sıcak bir yuva bulabilse; gözyaşının kaynağı kurusa ve dudaklar keder ifadelerini bir daha söyleyemez olsalar. Ey yeryüzü, göğün iyiliksever gözünün altında uyuyan seni kötülük ziyaret edebilir mi hiç ya da keder senin talihsiz yavrularını mezara götürebilir mi? Susun, susun da kötü ruhlar duyup bayram etmesinler! Seçim bizim elimizde, biz isteyelim, dünya-

mız bir Cennet'e dönüşsün. Çünkü istemin her şeye gücü yeter, ölümün oklarını köreltir, hasta yatağını ferahlatır ve acının gözyaşlarını siler. Tüm gücünü türdeşlerine yardım etmek için kullanmazsa insanoğlunun ne değeri olur? Ruhum sönmekte olan bir kıvılcım, bünyem parçalanan dalga kadar güçsüz; ama bana kalan zihinsel ve bedensel gücümün tamamını bir tek bu işe adıyorum ve türdeşlerime yapabildiğim kadarıyla iyilik etme görevini üstleniyorum."

Adrian'ın sesi titremeye başladı, gözlerini yukarı kaldırmış, ellerini kavuşturmuştu, duygu yoğunluğundan narin bedeni öne eğilmiş gibiydi. Bir sunak taşında, sönmekte olan bir alev, göklerin kabul ettiği kurbanın közlerinin üstünde nasıl titreşirse, hayatın özü de Adrian'ın içinde öyle can çekişiyormuş gibiydi.

V

Windsor'a gelince Raymond ve Perdita'nın Kıta Avrupa'sına gitmek için yola çıktığını öğrendim. Kız kardeşimin kulübesini sahiplendim. Windsor Şatosu'nu görecek kadar yakın oturduğum için şükrediyordum. Perdita'nın evliliği yoluyla İngiltere'nin en zengin insanlarından biriyle akraba olduğum ve İngiltere'nin en soylu insanıyla çok samimi bir dostluk bağım olduğu halde, o sırada hayatımın hiçbir döneminde görmediğim kadar büyük bir yoksulluk içindeydim. Raymond'un dünyevi ilkelerini biliyor olmam, ne kadar büyük sıkıntı içinde olursam olayım ona başvurmamı engellerdi. Adrian'a gelince; onun kesesinin benim için hep açık olduğunu, onunla bir can olduğumuza göre servetlerimizin de ortak

olması gerektiğini boşu boşuna tekrarlayıp duruyordum. Birlikteyken onun cömertliğinin benim yoksulluğuma deva olacağını asla düşünemiyordum. Yardım önerilerini, yardıma ihtiyacım olmadığına inandırmaya çalışıp yalan söyleyerek aceleyle geçiştiriyordum. "Ben boş boş gezerken sen beni destekle. Aklını ve servetini kendi türünü desteklemeye adayan sen, çabalarını, hiç gereği yokken, güçlü, sağlıklı ve çalışabilir insanlar için boşu boşuna harcayabilir misin?" Ona böyle söyleyebilir miydim?

Saygın bir göreve başlayabilmem için nüfuzunu kullanmasını istemeye de cesaret edemiyordum, çünkü o zaman, Windsor'dan ayrılmak zorunda kalırdım. Şato duvarlarının etrafında, insanı gizleyen sık ağaçlıkların altında dolaşıp duruyordum. Kitaplarım ve aşkla ilgili düşüncelerim tek dostumdu. Antik Çağ'ın bilgeliği üzerine kitaplar okuyup ruhumun sevdiğini saklayan mutlu duvarları gözlüyordum. Bununla birlikte kafam yine de boştu. Kendimi eski zamanların şiirine verdim, Platon ve Berkeley'in metafiziği üzerine çalışıyordum. Yunan ve Roma tarihini, İngiltere'nin önceki dönemlerini okuyor ve gönlümün sultanını izliyordum. Geceleri, odasının duvarlarında gölgesini görebiliyordum. Gündüzleri çiçek bahçesindeyken, parkta her zamanki arkadaşlarıyla at üstünde gezinti yaparken seyrediyordum. Kendimi gösterirsem büyü bozulacakmış gibi geliyordu, ama sesinin müziğini dinliyordum ve mutluydum. Okuduğum her kadın kahramana onun güzelliğini ve eşsiz erdemlerini yakıştırıyordum; örneğin, kör Oidipus'a Eumenid'ler ormanına kadar yol gösteren, Polyneikes'i cenaze töreniyle gömen Antigone'ye; Prospero'nun kimsenin ziyaret etmediği mağarasındaki Miranda'ya; İon Adası'nın kumsallarındaki Haidee'ye. Aşırı ihtiras dolu aşk aklımı başımdan almıştı, ama beni ateş gibi vahşi bir gurur kapladı ve kendimi sözle ya da bir bakışla ele vermemi engelledi.

Bu arada, kendime zengin düşünsel ziyafetler çekerken, bir köylü, zaman zaman ormanın sincaplarından çaldığım zayıf öğünümü görse beni küçümserdi herhalde. İtiraf ediyorum ki, çocukluğumun yolsuz maceralarına dönmek, ağaçlara tünemiş, neredeyse ele gelen, parlak gözlerini eğmiş bana bakan sülünleri vurup düşürmek beni sıklıkla cezbediyordu. Açlık yüzünden hassaslaşan hayal gücüm bana, o kuşların mutfağımda şişe geçirilmiş olmasının yeşil dallarda durmalarından daha iyi olacağını düşündürtüyordu, ama ben onların aslında Adrian'ın malı olduğunu, Idris'in yavruları olduğunu biliyordum:

Yine de,
İrademi çelikleştirdim ve yemedim.[1]

Duygularla besleniyor, "lezzetli kırıntılar" uyanıkken ulaşılmaz olduğundan onları boşu boşuna düşlemekle yetiniyordum.

Ne var ki bu dönemde varlığımın tüm düzeni değişmek üzereydi. Verney'in öksüz, yetim ve yüzüstü bırakılmış oğlu, toplum mekanizmasına altın bir zincirle bağlanmanın ve hayatın getirdiği tüm yükümlülüklerin, tüm bağların altına girmenin arifesindeydi. Mucizeler benim lehime gerçekleşmek üzereydi, sosyal hayatın düzeneği dev bir çabayla geri itilmek üzereydi. Ey, okuyucu, ben bu mucizeler hikâyesini anlatırken dinle!

Bir gün Adrian ve Idris, yanlarında anneleri ve her zamanki arkadaşlarıyla ormanda at üstünde gezinti yaparlarken Idris kardeşini diğer süvarilerden uzağa bir kenara çekip aniden sordu:

"Arkadaşın Lionel Verney'e ne oldu?"

1. Yazar bu ifadeyi, Percy Bysshe Shelley'in Homeros'tan yaptığı "Merkür'e Övgü" çevirisinden almış.

Adrian, kız kardeşimin kulübesini işaret ederek, "Oturduğu evi bu noktadan bile görebilirsin," diye yanıtladı.

"Öyle mi?" dedi Idris. "Bu kadar yakındaysa bizi görmeye neden gelmiyor? Neden bizimle birlikte olmuyor?"

"Ben onu sık sık ziyaret ediyorum," diye cevapladı Adrian. "Ama onun varlığı içimizden birini rahatsız ettiğine göre bizi neden ziyaret etmediğini kolayca tahmin edebilirsin."

"Tahmin ediyorum," dedi Idris. "Öyleyse, o nedenlerle savaşmaya cesaret edemem. Peki, zamanını nasıl geçiriyor, inzivaya çekildiği o kulübede neler yapıyor, neler düşünüyor?"

"Hayır, tatlı kardeşim," diye yanıtladı Adrian. "Cevaplayabileceğimden daha çoğunu soruyorsun. Onunla ilgileniyorsan, neden ziyaretine gitmiyorsun? Büyük onur duyacaktır, böylece ona duyduğum minnet borcunun bir kısmını öder, kaderi onu incittiği için biraz teselli etmiş olursun."

"Onun ziyaretine giderken sana seve seve eşlik ederim," dedi hanımefendi. "Ona olan borcumuzdan kurtulmak istediğimden değil, çünkü o borcun karşılığı senin hayatın, o nedenle hep ödenmemiş kalmalı. Yarın birlikte at üstünde bir gezinti düzenleriz, ormanın o kısmından geçerken de ona uğrarız." Ertesi akşam, sonbahar havası değişip bozduğu ve serin bir yağmura çevirdiği halde Adrian ve Idris kulübeme geldiler. Beni, Curius[1] gibi çürük çarık birkaç meyveyle kendime ziyafet çekerken buldular. Ne var ki, bana, Sabiniler'in altın rüşvetinden daha değerli hediyeler getirdiler; ne onların paha biçilmez dostluk hazinesini ne de bağışladıkları sevinci

1. Romalı komutan Manius Curius Dentatus, eski Romalı sadeliğini ve tutumluluğunu simgeler.

reddedebilirdim. Hiç şüphe yok ki, Leto'nun[1] şanlı ikizleri, dünya daha bebeklik çağındayken, bu çorak kayalığı[2] güzelleştirmek ve aydınlatmak için çıkıp geldiklerinde, bu melek kardeşlerin basit kulübemde ve minnettar yüreğimde karşılandıkları kadar iyi karşılanmamışlardır. Bir aileymişiz gibi hep birlikte şöminenin başına oturduk. Konuşmalarımız, her birimizi meşgul ettiği besbelli olan konular üzerine değildi. Ama her birimiz, ötekinin ne düşündüğünü kestirebiliyorduk. Seslerimiz farklı konuları dile getirse de gözlerimiz, hiçbir ağzın dile getiremediği binlerce şeyi sessiz bir dille anlatıyordu.

Bir saat sonra kalktılar. Beni mutlu bırakıp gittiler; kelimelerle anlatılamayacak kadar mutlu. Esrimemin hikâyesini anlatmak için insan dilinin ölçülü seslerine gerek yoktu. Idris beni ziyaret etmişti. Idris'i tekrar tekrar görecektim; hayal gücüm, bu bilginin dışına çıkamıyordu. Havalarda uçuyordum; bana huzursuzluk veren ne bir kuşku, ne bir korku, hatta ne de bir ümit vardı. Ruhum bu tatmin edici, umulmayan, deliye döndüren dolu dolu sevinci sıkıca kucakladı.

Adrian ve Idris günlerce ziyaretime gelmeyi sürdürdüler. Bu bahtiyar sohbetlerde, aşk, coşkulu bir arkadaşlık kılığında kudretli ruhunu giderek daha çok hissettiriyordu. Idris bunu algıladı. Evet, dünya ilâhı, ben onun bakışlarında ve hareketlerinde senin niteliklerini görüyorum; senin ahenkli sesinin onun tarafından yansıtıldığını işitiyorum; sen bizim için yumuşak ve çiçekli bir yol hazırladın, tüm şefkatli düşünceler o yolu süsledi, senin ismin, Ey Aşk, anılmadı, ama sen, Zamanın Ruhu, sen orada duruyordun, yüzün peçeli, ne var ki o örtüyü bir

1. Yunan mitolojisinde ikiz kardeşler Artemis ve Apollon'un annesi.

2. Hamlet, dünyadan "çorak kayalık" diye söz eder. Shakespeare, *Hamlet*, II. Perde, II. Sahne.

ölümlünün eli değil, ancak zaman kaldırabilirdi. Anlaşılır sesleri çıkaran organlarımız, kalplerimizin birliğini dile getirmiyordu, çünkü uygun olmayan koşullar, dudaklarımızda gezinip duran ifadenin söze dökülmesine hiç şans tanımıyordu.

Ey, kalemim! Sana rehberlik eden elimi duraksatan şimdiki düşüncelerden önce, şimdiye kadar neler olup bittiğini yazmak için acele et. Başımı kaldırıp da ıssız yeryüzünü görürsem, o sevgili gözlerin ölümlü pırıltılarını kaybetmiş olduğunu, o güzel dudakların kıpkırmızı yapraklarının solduğunu ve suskun kaldıklarını anlarsam, o zaman, ben de sonsuza kadar susarım!

Ama Idris'im sen yaşıyorsun, şimdi bile karşımda hareket ediyorsun! Ey Okur! Ormanda açıklık bir yer, çimenli bir boşluk vardı; çekilip giden ağaçlar o kadife gibi alanı aşk tapınağı olarak bırakmışlardı. Gümüş Thames Nehri onu bir yanından kuşatıyordu ve bir söğüt eğilmiş, rüzgârın görünmez eliyle karmakarışık ettiği su perisininki gibi saçlarını suya daldırıyordu. Etraftaki meşe ağaçları bir bülbül ailesinin eviydi; şimdi oradayım. Gençliğinin baharındaki Idris yanı başımda, hatırlatırım, ben yalnızca yirmi iki yaşındayım, sevdiğim ise ancak on yedinci yazını görmüş. Güz yağmurlarıyla kabaran nehir, alçak alanları su altında bıraktı; en sevdiği kayığına binen Adrian ise suya batmış bir meşe ağacının en üst dalını çekip koparmak gibi tehlikeli bir eğlenceye daldı. Ey Adrian, hayattan usandın mı ki, böyle tehlikeli oyunlar oynuyorsun?

Adrian istediği şeyi elde etti ve kayığını selin içinde ilerletiyor; biz gözlerimizi ayıramadan korkuyla ona bakıyorduk, ama akıntı onu bizden uzaklaştırdı. Çok daha alçak bir alanda karaya çıkmak zorunda bıraktı. Yanımıza tekrar gelebilmek için kocaman bir daire çizmesi gerekti. Kıyıya atlarken "Kurtuldu!" dedi Idris. Adrian ko-

pardığı meşe dalını zafer işareti olarak başının üstünde sallıyordu. "Onu burada bekleyeceğiz."

Yalnızdık. Güneş batmış, bülbüller şarkı söylemeye başlamıştı. Akşam yıldızı, batı tarafında henüz solmamış ışık selinin içinde kendini göstere göstere parlıyordu. Melek sevgilim mavi gözlerini, kendisinin benzeri olan o hoş simgeye dikti. "Yıldızın canı ışık nasıl da titreşiyor," dedi. "Titreşen ihtişamı, durumunu açıklıyor gibi. Biz yeryüzünde nasılsak, onun durumunun da orada aynı öyle, sallantıda ve eğreti olduğunu anlatıyor. Korkuyor ve bana öyle geliyor ki, seviyor da."

"Sevgili, yüce gönüllü dostum, yıldıza bakma," diye haykırdım. "Onun titrek ışınlarında aşk arama. Uzak dünyalara bakma. Bir duygunun yalnızca hayalinden söz etme. Uzun zaman sessiz kaldım. Seninle konuşmayı uzun zamandır deliler gibi istiyordum, sana, ruhumu, hayatımı, tüm varlığımı sunmak istiyordum. Sevgilim, yıldıza bakma, ya da bak, izin ver, o sonsuz parıltı benim için yalvarsın. Sessizce ışıldarken benim tanığım ve avukatım olsun; ışık yıldız için neyse, aşk da benim için aynı. Onun ışığı yok edildiği için sönmedikçe seni seviyor olacağım."

Bu ânın bizi kendimizden geçiren heyecanı dünyanın duygusuz gözlerinden hep saklı kalmalı. Onun zarif vücudunun heyecanla dolup taşan yüreğime yaslanışını hâlâ hissederim. O ilk öpücüğü hatırladığımda, hâlâ nefesim kesilecek, nabzım duracakmış gibi olur. Adrian'ın yaklaştığını duyduk, yavaşça ve sessizce onu karşılamaya gittik.

Kız kardeşini eve götürdükten sonra bana gelmesi için Adrian'a yalvardım. Aynı akşam, ormanda ay ışığının aydınlattığı patikalarda yürürken arkadaşıma kalbimi açtım, kalbimin heyecanını ve ümidini, her şeyi. Bir an için endişelenmiş gibi göründü. "Bunu fark etmeliydim," dedi. "Şimdi ne kavgalar olacak! Beni bağışla Lionel, annemle çekişme beklentisinin beni rahatsız etmesine şaşırma, baş-

ka türlü olsa, kız kardeşimi sana emanet etmekle en güzel ümitlerimin gerçekleştiğini sevinçle itiraf ederdim. Şimdiye kadar bilmiyorsan eğer, annemin Verney soyadına karşı duyduğu büyük nefreti çok yakında öğrenmiş olacaksın. Idris'le görüşeceğim, ondan sonra bir arkadaşın yapabileceği her şeyi yapacağım. Idris'in görevi, seven bir insan olarak üstüne düşeni yapması, tabii buna gücü yeterse."

Kardeşler, annelerini razı etmek için nasıl bir yol izleyecekleri konusunda hâlâ tereddüt ederlerken, bizim buluşmalarımızdan kuşkulanan anne, çocuklarını bu konuda suçlamaya başladı. Dürüst kızını yalancılıkla suçluyordu. Onları, düşüncesiz babalarının hovarda gözdesinin oğlu olmaktan başka bir erdemi olmayan, hiç şüphesiz övündüğü babası kadar değersiz birisine yakışık almayacak derecede ilgi göstermekle suçluyordu. Bu suçlama üzerine Idris'in gözleri birden parladı, annesini yanıtladı: "Verney'i sevdiğimi inkâr etmeyeceğim. Onun değersiz olduğunu kanıtlayın, ben de onu bir daha görmeyeyim."

"Sevgili Madam," dedi Adrian. "Onu görmeniz, onunla dostluk kurmanız için size yalvarmama izin verin. Onun ne kadar bilgili olduğunu, nasıl parlak yeteneklere sahip olduğunu görünce, benim gibi, siz de şaşıracaksınız. (Hoşgörülü okur beni bağışlasın. Bu, boşuna bir büyüklenme değil; boşuna değil, Adrian'ın böyle düşündüğünü bildiğimden. Onun böyle düşünmesi yalnız kalbime şimdi bile hâlâ sevinç verir).

"Çılgın ve aptal çocuk!" diye bağırdı öfkeli hanımefendi. "Senin itibarını yükseltmek için hazırladığım planları ideallerinle ve teorilerinle mahvetme yolunu seçtin. Ama kardeşinin geleceği için hazırladığım planları bozamayacaksın. Aklınızı başınızdan alan şeyi pek güzel anlıyorum, çünkü bu gencin, kötü eğilimlerini bir yılan gibi sinsice gizleyen ebeveynini başından atması için babanıza karşı da aynı mücadeleyi verdim. O günlerde, onun

çekici yanlarını, kalpleri fethedişini, zekâsını, kibar davranışlarını sık sık duyardım. Bu örümcek ağına yalnızca sinekler düştüğünde sorun yok, ama soylu ve kudretli olanların bu boş iddiaların zayıf boyunduruğu karşısında boyunlarını uzatmaları olur şey midir? Kız kardeşin gerçekten önemsiz biri olsa, tıpkı babasına benzeyen, sana, o aşağılık babası gibi, simgelediği o aptalları ve alçakları hatırlatması gereken adamın karısı olmayı hak eder, ben de onu uğursuz kaderiyle seve seve baş başa bırakırdım, ama Lady Idris, unutma, damarlarındaki kanın rengini veren yalnızca İngiliz kraliyet kanı değil, sen aynı zamanda bir Avusturya prensesisin. Kanının her damlasıyla imparatorlarla ve krallarla akrabasın. Bu durumda, babasının lekeli adından başka bir mirası olmayan, eğitilmemiş bir çoban oğlan için uygun bir eş misin?"

"Onu savunmak için yapabileceğim tek şey var," diye yanıtladı Idris. "Aynısını kardeşim de önerdi. Lionel'le görüşün, benim çoban oğlanla konuşun..."

Kontes öfkeyle araya girdi. "Senin ha!" diye haykırdı. Sonra, heyecanlı yüz ifadesi yumuşadı, küçümseyen bir gülümsemeyle konuşmasını sürdürdü. "Bunu başka bir zaman konuşacağız. Idris, şimdi tüm istediğim, annen olarak rica ettiğim tek şey, o zıpçıktıyı bir ay boyunca görmemen."

"Bunu yapamam," dedi Idris. "Bu ona çok acı verir. Onun duygularıyla oynamaya, onun aşkını önce kabul edip sonra onu yüzüstü bırakarak canını yakmaya hakkım yok."

Gözleri öfke dolu, dudakları titreyerek cevap verdi annesi:

"Bu mesele çok ileri gitti."

"Hayır, Madam," dedi Adrian. "Kardeşim onu bir daha görmemeyi kabul etmedikçe onları bir ay boyunca ayırmak boşuna eziyet olacaktır."

Eski kraliçe acı bir küçümsemeyle, "Elbette," dedi. "Onun aşkı ve Idris'in aşkı, onların çocukça heyecanları; yıllardır beslediğim umutlarla ve endişelerle, kralların çocuklarının görevleriyle, o genç kızın miras aldığı ve devam ettirmesi gereken yüksek ve ağırbaşlı davranış biçimiyle çok uyumlu. Benim ise tartışmaya ve yakınmaya kalkışmam uygunsuz kaçar. Ama o bir aylık süre içinde evlenemeyeceğine dair belki lütfedip bana söz verirsin, ha?"

Bu soru bütünüyle ironik bir tarzda sorulmamıştı. Idris, asla yapmayı düşünmediği bir şey için ciddi ciddi söz vermesini annesinin neden ısrarla istediğini anlayamadı. Ancak söz bir kere istenmişti, o da söz verdi.

Şimdi her şey çok keyifliydi. Her zamanki gibi buluşuyor, gelecekteki planlarımız üzerine korkusuzca konuşuyorduk. Kontes çok sevecendi, her zaman olduğunun tersine çocuklarına karşı yumuşaktı, öyle ki, çocuklar sonunda razı olacağı konusunda ümitlenmeye başlamışlardı. Kontes çocuklarından çok çok farklıydı, onların zevklerine çok çok yabancıydı, o nedenle çocukları anneleriyle ilişkilerinde mutluluk bulmazlar ya da sevecenliğinin ve yumuşaklığının devam etmesini bekleyemezlerdi, ama annelerini uysal ve müşfik görmekten hoşnuttular. Hatta bir keresinde Adrian ona beni kabul etmesini önerecek kadar ileri gitti. Annesi ise kız kardeşinin şimdilik sabırlı olmaya söz verdiğini anımsatıp gülümseyerek reddetti.

Bir aylık süre hemen hemen bitmek üzereyken, Adrian, Londra'daki bir arkadaşından, önemli bir konuda yardımcı olması için acilen gelmesini rica eden bir mektup aldı. Kendisi art niyetsiz olan Adrian aldatılmaktan korkmuyordu. Onu Staines'e kadar uğurladım. Morali çok iyiydi. Idris'i onun yokluğunda göremeyeceğim için çabuk döneceğine söz verdi. Adrian'ın aşırı neşesinin

bende aksi duygular uyandırması tuhaftı. Kötü bir şeyler olacağı hissinden kurtulamıyordum. Eve oyalana oyalana dönerken Idris'i görünceye kadar kaç saat geçmesi gerektiğini hesapladım. Neden böyle olması gerekiyordu? Adrian gelinceye kadar neler olabilirdi neler! Annesi Adrian'ın yokluğunu fırsat bilip Idris'e dayanabileceğinin çok ötesinde baskı yapamaz mıydı ya da onu tuzağa düşüremez miydi? Ertesi gün, başıma ne gelirse gelsin, Idris'le görüşüp konuşmaya karar verdim. Bu karar beni rahatlattı. Hayatımın ümidi ve sevinci sevdiceğim, seni hemen yarın göreceğim. Ahmak, bir dakika daha gecikmeyi nasıl düşünebilirsin!

Yattım. Gece yarısını geçince kapıya şiddetle vurulmaya başlayınca uyandım. Kış ortasındaydık, kar yağmıştı, yağmaya da devam ediyordu. Rüzgâr yapraksız ağaçlarda ıslık çalıyor, ağaçlara düşen kar tanelerini ânında silkeliyordu. Rüzgârın kederli uğultusu ve devam eden kapı vurulması tuhaf bir şekilde rüyalarıma karışıyordu. Sonunda kendime geldim. Aceleyle giyinip bu telaşın nedenini anlamak ve davetsiz misafire kapıyı açmak için koştum. Çevresinde uçuşan karlar gibi bembeyaz kesilmiş yüzüyle, kenetlenmiş elleriyle Idris duruyordu karşımda. "Kurtar beni!" dedikten sonra tutmasam az kalsın yere yığılacaktı. Ama hemen kendine geldi, büyük bir enerjiyle, hatta şiddetle, atları hemen eyerlememe ve onu Londra'ya kardeşinin yanına götürmeme, en azından onu kurtarmam için yalvarmaya başladı. Benim atım yoktu, ellerini ovuşturmaya başladı. "Ne yapabilirim?" diye haykırdı. "İkimiz de mahvolduk, sonsuza kadar! Gel, benimle gel Lionel. Benim burada kalmamam gerek. En yakın *post-house*'dan[1] bir posta arabası tutabiliriz. Belki

1. (İng.) Posta arabası durağı.

hâlâ zamanımız vardır! Gel, beni kurtarmak ve korumak için gel!"

Perişan giysileriyle, karmakarışık saçlarıyla, korkuyla bakan gözleriyle, ellerini kıvırıp bükerek yürekler acısı taleplerde bulunurken "Acaba o da delirdi mi?" diye düşündüm içim yanarak.

"Canım benim," deyip göğsüme bastırdım. "Başka bir yere gitmektense biraz uzan daha iyi. Dinlen, sevgilim. Ben hemen bir ateş yakacağım. Çok üşümüşsün."

"Dinlenmek mi!" diye haykırdı. "Uzanmak mı! Saçmalıyorsun Lionel! Gecikirsek mahvoluruz. Gel, beni hepten terk etmek istemiyorsan, yalvarırım gel."

Prenses olarak doğan, bolluk ve lüks içinde el bebek gül bebek büyütülen o Idris, fırtınalı bir kış gecesi kraliyet konutundan çıkıp gelsin ve benim basit kulübemin eşiğinde durup yalvarıp yakararak, karanlık ve fırtınanın içinde onu alıp kaçırmamı istesin; bu ancak bir rüya olabilirdi. Onun ağlamaklı ses tonunu yeniden duymak, onun alımlılığını yeniden görmek bunun bir hayal olmadığına beni inandırdı. Birisinin duymasından korkarmış gibi etrafına ürkek ürkek bakınarak fısıldadı; "Öğrendim ki, yarın, yani bugün, ne de olsa yarına girdik, şafak sökmeden yabancılar gelecek, annemin tuttuğu Avusturyalılar gelip beni Almanya'ya götürecekler; hapsetmek, evlendirmek ya da her ne içinse, senden ve kardeşimden uzağa götürecekler. Beni kaçır, yoksa çok geçmeden burada olurlar!"

Onun böyle ısrarlı ve aceleci olması beni korkuttu. Anlattığı tutarsız hikâyede bir yanlışlık olduğunu düşündüm, ama daha fazla tereddüt etmeden ona itaat ettim. Şatodan buraya üç millik yolu gecenin bir yarısı, kalın kar örtüsünün içinde bata çıka tek başına gelmişti. Posta arabası bulmak için bir buçuk mil ötedeki Englefield Green'e ulaşmamız gerekiyordu. Gücünün ve cesareti-

nin ancak benim kulübeme gelinceye kadar dayandığını, ama şimdi dermanının kesildiğini söyledi. Artık yürümeye gücü yoktu. Onu desteklediğim halde ayaklarını sürüye sürüye yürüyordu. Mola vere vere, titreme nöbetleriyle ve yarı baygınlıklarla yarım mil kadar gittikten sonra desteklediğim kolumdan kurtulup karların üzerine düştü. Gözyaşlarına boğularak artık ilerleyemeyeceğini, kaldırılması gerektiğini açıkladı. Onu kaldırdım. Hafif bedeni göğsüme yaslandı. İçimdeki sıkıntıdan ve savaşan duygulardan başka yük hissetmiyordum. Derken, içimi taşkın bir sevinç kapladı. Soğuktan buz kesmiş kolları bir torpil balığı gibi yeniden vücuduma dokundu, onun acısını ve korkusunu anlayarak ürperdim. Başı omzuma yaslandı, nefesi saçlarımı dalgalandırdı, kalbi benimkinin yanı başında atıyordu, hissettiğim aşırı heyecan beni titretiyor, kör ediyor, eritiyordu. Ağzından aniden boşanan bastırılmış inilti, boşu boşuna engellemeye çalıştığı dişlerinin takırdaması, acele etmem ve onu kurtarmam gerektiğini bana yeniden hatırlattı. Sonunda, "İşte Englefield Green. Han orada. Fakat sevgili Idris, birileri seni bu tuhaf halde görürse, düşmanlarımız kaçtığını çok geçmeden öğrenebilirler," dedim. "Arabayı tek başına kiralasam daha iyi olmaz mı? Bu arada seni güvenli bir yere bırakacağım. Sonra hemen dönerim."

Haklı olduğumu, onu istediğim yere bırakabileceğimi söyledi. Müştemilat binalarından birinin kapısının aralık olduğunu fark ettim. Kapıyı itip açtım. Etrafa saçılmış samanlarla bir döşek hazırladım, onun bitkin bedenini o döşeğe yerleştirip üstünü paltomla örttüm. Orada bırakmaya korkuyordum, çok bitkin ve halsiz görünüyordu. Ama o hemen canlandı, kendisiyle birlikte korkusu da canlandı. Geç kalmamam için yine yalvardı. İnsanları handan çağırıp bir araç ve at edinmek, atları arabaya kendim koştuğum halde dakikalarca sürdü. Oy-

sa her dakika bir asır değerindeydi. Arabanın biraz ilerlemesini söyledim, handan gelen insanların içeri girmelerini bekledim, postacı çocuğun, arabayı Idris'in bulunduğu noktaya yanaştırmasını ancak ondan sonra buyurdum. Idris biraz iyileşip ayağa kalkmış sabırsızlıkla beni bekliyordu. Onu kaldırıp arabanın içine yerleştirdim. Dört atlı arabamızla Londra'ya saat beşten önce, yani onu aramaya başlayacakları ve peşine düşecekleri saatten önce varacağımıza emin olduğumu söyledim. Sakinleşmesi için ona yalvardım. İçtenlikle boşanan gözyaşları onu biraz rahatlattı, sonra nasıl korktuğunu, nasıl bir tehlike atlattığını yavaş yavaş anlatmaya başladı.

Adrian'ın ayrıldığı günün gecesi, annesi, bana duyduğu sevgiyle ilgili olarak Idris'i yumuşak bir tavırla uyarmaya kalkışmış. Ama onun ileri sürdüğü her gerekçe, başvurduğu her tehdit, yaptığı her öfkeli iğneleme boşuna gitmiş. Annesi, Raymond'u benim yüzümden kaybettiğini düşünüyormuş. Ben onun hayatındaki uğursuzlukmuşum. Hatta Adrian'ın yükselme ve iktidarla ilgili her türlü hedeften çılgınca ve aptalca vazgeçme isteğini artırmakla ve onu onaylamakla suçluyormuş beni. O sefil dağlı şimdi de kızını çalmak üzereymiş. Idris, öfkeli hanımefendinin sevecen davranmaya ve yumuşaklıkla ikna etmeye yeniden asla gerek görmediğini anlattı. Öyle yapsa direnmek çok zorlaşırdı. Durum böyle olunca, şirin kızın soylu ruhu benim gibi küçümsenen bir değersizi savunmaya, onunla müttefik olmaya kalkıştı. Annesi konuşmasına küçümseyen ve zafer kazanmış bakışla son vermiş. Onun bakışı Idris'te bir an için kuşku uyandırmış. Yatmak için ayrıldıkları zaman Kontes, "Yarın tavrının değişeceğine inanıyorum. Biraz rahatla. Seni üzdüm. Git uyu. Sana çok huzursuz olduğum zaman kullandığım bir ilaç yollayacağım. Rahat uyursun."

Huzursuz düşüncelerle dolu güzel başını daha yas-

tığa koymamış ki, annesinin hizmetçisi bir yudum ilaç getirmiş. Bu yeni gelişme, onu yeniden kuşkulandırmış. İlacı almamayı düşündürecek kadar telaşlandırmış. Ama tartışmaktan hoşlanmadığı için ve tahminlerinde haklılık payının olup olmadığını öğrenme isteğiyle, her zamanki dürüstlüğünün tersine ilacı içmiş gibi yapmış. Buna neredeyse içgüdüsel olarak karar verdiğini söylüyordu. Annesinin sert sözleri onu üzmüş olduğundan, şimdi de alışılmamış korkular yüzünden gözüne uyku girmemiş, en ufak bir sesten irkiliyormuş. Çok geçmeden odanın kapısı yavaşça açılmış, Idris sıçrayınca, "Daha uyumamış," diye bir fısıltı duymuş ve kapı yine kapanmış. Kalbi çarparak yeni bir ziyaret beklemeye başlamış, kısa bir aradan sonra odasına yeniden girilmiş, annesiyle bir hizmetçinin girdiğine emin olunca sakinleşip uyuyormuş numarası yapmaya karar vermiş. Bir ayak sesi yatağına yaklaşmış, annesinin, "Küçük budala, oyunun sonuna geldiğini daha anlayamadın," diye mırıldandığını duyunca Idris kıpırdamaya cesaret edememiş, daha da şiddetlenen çarpıntısını dindirmeye çalışmış. Zavallı kız, bir an için, annesinin kendisine zehir içirmek istediğini sanmış, az kalsın ayağa fırlayacakmış. Annesi yataktan biraz uzaklaşıp yanındakiyle konuşunca Idris yine kulak kesilmiş: "Acele et," demiş annesi. "Kaybedecek zaman yok, saat on biri çoktan geçti. Onlar sabah beşte burada olacaklar. Sadece yolculuk için gerekli giysileri al. Bir de mücevher kutusunu." Hizmetçi söyleneni yapmış. İkisi de pek az konuşmuş gerçi, ama müstakbel kurban hiçbir sözcüğü kaçırmamış. Idris kendi hizmetçisinin adını duymuş; "Hayır, hayır," diye cevaplamış annesi. "O bizimle gelmiyor. Lady Idris İngiltere'yi ve İngiltere'ye ait her şeyi unutmalı." Sonra, "Yarın geç saatlere kadar uyanmaz, o zaman da zaten denizde oluruz," demiş. Hizmetçi sonunda her şeyin hazır olduğunu bildirmiş. Annesi

tekrar Idris'in başucuna gelmiş. "Avusturya'da hiç olmazsa boyun eğeceksin. Seni itaat etmek zorunda bırakacakları Avusturya'da, onurlu bir hapishane hayatıyla kendine yakışır bir evlilik arasında tercih yapmaktan başka seçeneğin kalmayacak."

Sonra ikisi birden odadan çıkmış. Annesi çıkarken "Sessiz ol. Hiç kimse uyumak için onun gibi hazırlanmış olmasa da herkes uyuyor, kimsenin şüphelenmesini istemiyorum, yoksa direnmesi için onu uyandırabilirler, o zaman kaçabilir. Odama gel. Kararlaştırılan saate kadar orada kalacağız," demiş. Sonra gitmişler. Paniğe kapılan, ama aşırı korku yüzünden canlanan ve cesaretlenen Idris aceleyle giyinmiş, annesinin odasının yakınından geçmeden arka merdivenden aşağı inmiş ve alçak bir pencereden çıkarak şatodan kaçmayı akıl etmiş, sonra da kar, rüzgâr ve karanlığa rağmen benim kulübeme gelmiş. Kulübeme ulaşıp da kaderini benim ellerime emanet edinceye kadar cesaretini kaybetmemiş, kendini umutsuzluğa ve bastıran yorgunluğa ancak ondan sonra teslim etmiş.

Onu elimden geldiğince yatıştırmaya çalıştım. Ona sahip olmanın ve onu kurtarmanın mutluluğu ve kanatlı sevinci benimdi. Ama onu yeni heyecanlara ve endişelere salmamak için, *per non turbar quel bel viso sereno*[1], sevincimi dizginledim. Yüreğimin ateşli dansını bastırmaya çalıştım. Aşırı şefkatle parlayan gözlerimi ondan çevirdim, beni kendimden geçiren sevincimi karanlık geceye ve fırtınalı havaya mırıldanarak gururla anlattım. Londra'ya çok çabuk varmışız gibi geldi, ama sevgilimin, kardeşinin kollarındayken, her türlü kötülükten uzakta, kardeşinin suçlamayan koruması altında nasıl mutlu olduğunu

1. (Lat.) "Onun aydınlık yüzünü karartmamak için." Francesco Petrarca (1304-1374).

gördükten sonra çabuk varmamıza üzülemezdim.

Adrian annesine, Idris'in kendi gözetiminde ve koruması altında bulunduğunu bildiren kısa bir mektup yazdı. Beş-altı gün geçtikten sonra, sonunda, Köln'den gönderilmiş bir cevap geldi. Kibirli ve hayal kırıklığına uğramış hanımefendi şöyle diyordu: "Windsor Kontu'nun ve kız kardeşinin, huzuru yalnızca çocuklarının varlığını unutmakta bulmayı uman incinmiş annelerine yeniden hitap etmesinin artık hiçbir yararı yok. Onun arzuları yok edildi, planları altüst edildi. Halinden şikâyet etmiyor; kardeşinin sarayında, çocuklarının itaatsizliği için teselli bulamayacak belki (evlat nankörlüğünün tesellisi yoktur), ama onu yazgısıyla olabildiğince barıştıracak bir konum ve hayat tarzını bulacak. Bu koşullar altında çocuklarıyla herhangi bir iletişim kurmayı kesinlikle reddetmektedir."

Beni en iyi arkadaşımın kız kardeşiyle, delicesine sevdiğim Idris'le birleştiren tuhaf ve inanılmaz olaylar zinciri böyleydi. Idris, mutluluğumuzun önünde duran önyargıları ve engelleri kolaylıkla ve cesaretle kaldırdı, kalbini verdiği insana elini uzatmakta hiç tereddüt etmedi. Ona layık olmak, yeteneklerimi ve gücümü kullanarak onun düzeyine yükselmek, onun aşkına özverili ve yorulmak nedir bilmeyen bir ilgiyle karşılık vermek, eşsiz hediye için edebileceğim biricik teşekkür biçimiydi.

VI

Okuyucu şimdi, kısa bir zaman dilimi geçtikten sonra, mutlu çevremizle tanışsın. Adrian, Idris ve ben Windsor Şatosu'na yerleştik. Lord Raymond ve kız kardeşim, Lord Raymond'un, bizim hâlâ basık ev dediği-

miz, bir zamanlar her bakımdan yoksul, hatta ümit bakımından bile yokluk içinde yaşadığımız, bizi bekleyen büyük mutluluğu içinde otururken öğrendiğimiz Perdita'nın kulübesinin yakınında, Great Park'ın sınırında yaptırdığı bir evde oturuyorlardı. Farklı uğraşlarımız, ama ortak eğlencelerimiz vardı. Günlerimizi ormanın yapraklı örtüsünün altında kitaplarımızla ve müzik eşliğinde geçirdiğimiz olurdu. Bu, güneşin semavi tahtında bulutsuz bir görkemle oturduğu, rüzgârsız havanın, huzurlu duyguları sarıp sarmalayarak rahatlatan berrak suların aktığı bir banyo gibi göründüğü ülkemizdeki o nadir günlerde oluyordu yalnızca. Bulutlar gökyüzünü örtüp de rüzgâr bulutları dağıttığında, onları örseleyip ipliklerini tiftik tiftik çıkardıktan sonra kopardığı parçalarla göğün ovalarını baştanbaşa kapladığında, biz atlarımıza biner, dinlenecek güzel başka köşeler aramaya koyulurduk. Kesintisiz yağmurlar başlayıp da bizi dört duvar arasına hapsettiğinde, sabah çalışmalarını izleyen akşam eğlenceleri müzik ve şarkılarla başlardı. Idris'in müziğe doğuştan yeteneği vardı. Çok iyi işlenmiş sesi pes ve ahenkliydi. Raymond ve ben konserin bir kısmını verirdik, Adrian ve Perdita ise gönüllü dinleyicilerimizdi. O zaman yaz böcekleri gibi şen, çocuklar gibi şakrak olurduk. Birbirimizi gülümseyerek karşılar, birbirimizin çehresinde hoşnutluk ve sevinç okurduk. En önemli şenliklerimiz Perdita'nın kulübesinde düzenlenirdi; geçmişten söz etmekten ve gelecek hayalleri kurmaktan hiç bıkıp usanmazdık. Aramızda kıskançlık ve huzursuzluk nedir bilinmezdi. Korku ya da değişim isteğinin huzurumuzu bozduğu hiç olmamıştı. Başkaları mutlu olabiliriz derlerdi, biz ise mutluyuz derdik.

Ayrıldığımız zamanlarda, genellikle Idris ve Perdita dolaşmaya gider, biz ise kalıp ulusların meselelerini tartışır, hayat felsefesi üzerine konuşurduk. Bu konuşmala-

ra asıl lezzet veren şey eğilimlerimizin farklılığıydı. Adrian'ın bilgi birikiminde ve etkili söz söylemede üstünlüğü vardı; ne var ki Raymond kıvrak bir zekâya sahipti, hayatı iyi bilir, hayat bilgisi kendisini Adrian'ın karşısında gösterince tartışmanın ateşi düşmezdi. Bazen günlerce süren çevre gezilerine çıkar, güzelliğiyle ya da tarihiyle bilinen yerleri ziyaret etmek için ülkeyi bir baştan ötekine geçerdik. Kimi zaman Londra'ya gider, kalabalık halk eğlencelerine katılırdık; kimi zaman da bizim inziva köşemize o kalabalığın arasından insanlar akın ederdi. Bu değişiklikler, kendi çevremizin getirdiği sevinçleri, cennet gibi ormanımızın huzurunu, sevgili şatomuzun salonlarında geçirdiğimiz mutlu akşamları daha iyi algılamamızı sağlardı, hepsi bu.

Idris yaradılış itibariyle alışılmışın dışında açıksözlü, uysal ve şefkatliydi. Yüreğini ilgilendiren her konuda katı ve kararlı olsa da hep yumuşak huyluydu. Sevdiklerine boyun eğerdi. Perdita onun kadar kusursuz değildi, ama sevgi ve mutluluk onu geliştirmiş, çekingenliğini azaltmıştı. Samimi, olumlu ve mantıklıydı. Kavrayışı iyi, ufku geniş, hayal gücü canlıydı. Ruhumun eşsiz kardeşi Adrian, hassas ve mükemmel Adrian, herkesi seviyor ve herkes tarafından seviliyordu, ama mutluluğunu tamamlayacak öbür yarısını bulmak ona yine de kısmet olmamıştı. Adrian bizi sık sık bırakır, tek yoldaşı kitaplarıyla ormanlarda dolaşır ya da küçük kayığıyla gezinirdi. İçimizde genellikle en neşeli oydu, ama içimizde sadece o, zaman zaman ümitsizlik nöbetlerine tutulurdu. Narin bedeni hayatın yükünü taşıyamıyor gibiydi. Ruhu bedeniyle karışıp kaynaşmaktan ziyade yalnızca içinde oturuyormuş gibi görünüyordu. Adrian'a neredeyse Idris'e bağlı olduğumdan daha bağlıydım. Idris onu öğretmeni, arkadaşı, en büyük hayallerini gerçekleştirmesini sağlayan koruyucusu olarak seviyordu. Raymond, hırslı, hu-

zursuz Raymond, hayatın büyük geniş yolunun ortasında dinleniyordu, bizden biri olmak için, tarla çiçeklerinden biri olmak için saltanat ve üne kavuşma planlarını terk etmiş olmaktan hoşnuttu. Onun krallığı Perdita'nın kalbiydi, tebaası ise onun düşünceleri. Perdita tarafından seviliyor, üstün bir varlık olarak ondan saygı görüyordu. Perdita ona itaat ediyor, hizmet ediyordu. Raymond'la ilgiliyse Perdita hiçbir görevden, hiçbir özveriden, hiçbir hizmetten yüksünmüyordu. Perdita bizden ayrı oturur Raymond'u izlerdi, onun kendisinin olduğunu düşünmenin sevinciyle ağlardı. Varlığının derinliklerinde Raymond için bir tapınak dikmişti, onun her yeteneği, kendini Raymond'a hizmet etmeye adamış bir rahibeydi. Zaman zaman huysuz ve kaprisli olur, sonra acı bir pişmanlıkla kıvranır, bütünüyle geri dönerdi. Raymond doğası gereği, kendini hayatın akışına bırakıp akıntı aşağı sakin sakin yüzecek birisi olmadığından Perdita'nın inişli çıkışlı ruh hali tam ona göreydi.

Evliliklerinin ilk yılında Perdita, Raymond'a şirin bir kız evlat verdi. O minyatür modelde babasının her özelliğini izlemek ilginçti. Tıpkı onunkiler gibi hafiften küçümseyen dudaklar ve utkulu bir gülümseyiş, aynı zeki gözler, aynı alın ve aynı kestane rengi saçlar. Elleri, parmaklarının tırnaklara doğru giderek incelmesi bile benziyordu. Perdita'nın canının içiydi o! Zaman geçince ben de baba oldum. Bizim küçük yavrumuz, eğlencemiz ve sevincimiz, binlerce yeni ve tatlı duygu uyandırdı.

Yıllar böyle geçti, hem de yıllar. Her ay yeni bir ayı, her yıl, geçen yıla benzeyen yeni bir yılı getirdi. Gerçekten de hayatlarımız, "Hissetmek, düşünmek, anlamak, hatırlamak için olduğu kadar, sevmek için de yaratılmış ruhlarımızın sevmeye doğal bir eğilimi vardır," diyen Plutarkhos'un bu güzel düşüncesinin canlı örnekleriydi. Değişimden, aktif uğraşılardan konuşuyorduk, ama bizi

bu inziva köşesine bağlayan büyüyü bozacak gücü bulamıyor, Windsor'da kalmayı sürdürüyorduk.

Pareamo aver qui tuttu il ben raccolto
Che fra mortali in più parte si rimembra.[1]

Şimdi çocuklarımızla da meşgul olduğumuzdan, aylaklık için bahanemiz olmuştu, onları daha parlak bir gelecek için hazırlamak gerekiyordu. Sonunda, huzurumuz kaçtı, beş yıldır sessiz sakin akıp giden yaşantımız, bizi o tatlı rüyadan uyandıran engel ve setlerle kesintiye uğradı.

İngiltere'nin yeni "Kral Vekil"i seçilecekti. Raymond'un önerisi üzerine, izlemek hatta seçime katılmak için Londra'ya hareket ettik. Eğer Raymond hayatını Idris'le birleştirmiş olsaydı bu görev, daha yüksek bir konum için Raymond'a atlama taşı işlevi görecekti, onun güç ve şan arzusu en yüksek ölçüyle ödüllendirilmiş olacaktı.

Londra'ya giderken Raymond bunu düşünüyor muydu acaba? Onu izliyordum, ama pek bir şey çıkaramıyordum. Çok neşeliydi, çocuğuyla oynuyor, söylenen her sözü eğlenceye vuruyordu. Perdita'nın yüzünde bir bulutun dolaştığını fark ettiği için böyle yapıyor olabilirdi. Perdita kendini toparlamaya çalışıyordu, ama ara ara gözleri yaşlarla doluyor, Raymond'a ve kızına, onların başına bir şey gelmesinden korkarmış gibi kederle bakıyordu. Gibisi fazla, zaten öyle hissediyordu. Kötü bir önsezi Perdita'nın yakasını bırakmıyordu. Pencereden ormana ve araya başka nesnelerin girmesiyle kayboluyormuş gibi görünen şatonun kulelerine bakarken birden heyecanla haykırdı: "Mutluluk manzaraları! Sadık

1. (İt.) "Biz burada, ölümlüler tarafından bilinen / Her şeyi bulduk onlara layık olan." Ludovico Ariosto'nun *Orlando Furioso* (Çılgın Orlando) destanından.

aşkla kutsanmış manzaralar, sizi bir daha ne zaman göreceğim? Bir daha gördüğümde acaba hâlâ sevilen ve mutlulukla dolup taşan Perdita mı olacağım, yoksa bu ormanlarda, hayalete dönmüş bedenim mi dolaşacak kederle ve perişan bir halde?"

"Neler söylüyorsun, küçük aptal!" diye haykırdı Raymond. "Küçük kafanda neler kuruyorsun da ansızın böyle büyük bir umutsuzluğa düştün? Biraz neşelen, yoksa seni Idris'e devredip arabaya Adrian'ı çağıracağım. Adrian'ın keyfimi bütünüyle paylaştığı hareketlerinden anlaşılıyor."

Adrian at sırtındaydı. Atını arabaya doğru sürdü, onun neşesi Raymond'un neşesiyle birlikte kız kardeşimin can sıkıntısını dağıttı. Londra'ya akşam girdik. Hyde Park yakınlarında kalacağımız yerlere dağıldık.

Ertesi sabah Raymond erkenden beni ziyaret etti. "Bana yardım edeceğinizden tam olarak emin olmadan geldim yanınıza. Ama yine de, benim gibi düşünseniz de düşünmeseniz de, önerimi yapmaya kararlıyım. Yalnız aramızda kalacağına söz verin. Başarılı olmama yardım etmek istemezseniz bile, en azından bana engel olmamalısınız."

"Peki, söz veriyorum. Ya şimdi..."

"Aziz dostum, biz Londra'ya ne için geldik? Kral vekili seçimlerinde hazır bulunmak ve evet ya da hayır oyumuzu düzenbaz ... Dükü'ne ya da şu yaygaracı Ryland'e vermek için, değil mi? Sizi Londra'ya bunun için getirdiğime inanıyor musunuz? Hayır, bizim kendi kral vekilimiz olacak. Bir aday çıkarıp onun başarılı olmasını sağlayacağız. Adrian'ı aday göstereceğiz. Doğuştan hak ettiği, sahip olduğu erdemlerle zaten layık da olduğu gücü ona bahşetmek için elimizden geleni yapacağız.

Cevap vermeyin. Karşı çıkma sebeplerinizin hepsini biliyorum ve onları sırasıyla yanıtlayacağım. Birincisi, başa geçmeyi kabul edip etmeyeceği. Onu ikna etmeyi bana bırakın. Bu konuda yardımcı olmanızı istemeyece-

ğim. İkincisi, ormanda böğürtlen toplamak ve yaralı keklikleri tedavi etmek yerine bir ulusu yönetmesinin daha iyi olup olmayacağı. Aziz Lionel, biz evli insanlarız, eşlerimizi eğlendirmek ve çocuklarımızla oynamak, zamanımızı yeterince dolduruyor. Ama Adrian yalnız, eşsiz, çocuksuz, uğraşsız. Uzun zamandır gözlüyorum. Onu hayatın içine daha çok katacak uğraşların özlemini çekiyor. Eskiden çektikleri yüzünden yorgun düşmüş kalbi, hastalığı henüz atlatmış bir organ gibi dinleniyor, her türlü heyecandan kaçınıyor. Ama onun kavrayışı, merhameti, erdemleri, uygulamaya geçmek ve kendilerini gösterebilmek için uygun bir zemine gereksinim duyuyorlar. İşte, biz ona bu zemini sağlayacağız. Üstelik, Adrian'ın dehasının, ayak basılmamış dağ patikasında açan bir çiçek gibi hiç meyve vermeden sararıp solarak bu dünyadan göçüp gitmesine yazık olmaz mı? Doğa'nın bu üstün düzeneği amaçsız tasarladığını düşünebilir misiniz? Bana inanın ki, onun kaderinde, yurdu İngiltere için sonsuz iyiliklere sebep olmak var. Doğa ona her şeyi cömertlikle bahşetmemiş mi? Doğduğu aile, zenginliği, yetenekleri, iyiliği? Herkes onu çok sevmiyor mu, ona hayranlık duymuyor mu? Herkese karşı sevgisini açıkça göstermek için çaba harcarken kendisi bundan mutlu olmuyor mu? Şimdiden ikna olduğunuzu görüyorum, onun için gelin ve ben bu akşam Parlamento'da onu aday olarak gösterirken beni destekleyin."

"Tezlerinizi mükemmel biçimde açıkladınız," diye yanıtladım. "Adrian da kabul ederse, karşı çıkmak imkânsız. Şart koşacağım tek şey, onun rızası olmadan hiçbir şey yapmayın."

"Gerçi başlangıçta başka türlü düşünmüştüm, ama haklı olduğunuza inanıyorum," dedi. Raymond. "Öyle olsun. Hemen şimdi Adrian'ın yanına gidiyorum. Kabul etmeye eğilimliyse eğer, siz geri dönüp Windsor Orma-

nı'nda yeniden bir sincap olması için onu ikna etmeye çalışarak çabalarımı boşa çıkarmayacaksınız. Idris, siz de bana ihanet etmeyeceksiniz, değil mi?"

"Bana güvenin," diye cevapladı Idris. "Tarafsızlığımı kesinlikle koruyacağım."

"Bana gelince," dedim, "arkadaşımızın bu göreve layık olduğuna ve onun kral vekilliğinden İngiltere'nin çok büyük yararlar sağlayacağına inanıyorum, halkımızı böylesi bir iyilikten yoksun bırakmak istemeyecek kadar inanıyorum. Yeter ki Adrian halka böyle bir iyilikte bulunmayı kabul etsin."

Adrian akşamüstü ziyaretimize geldi. "Siz de mi bana komplo kuranlardansınız?" diye sordu gülümseyerek. "Zavallı bir hayalciyi bulutlardan indirip onu, göksel ışınların ve havanın yerine, dünyevi görkemin havai fişekleriyle ve cümbüşüyle kuşatma konusunda Raymond'la aynı fikirde misiniz? Beni daha iyi tanıdığınızı sanıyordum."

"Seni çok iyi tanıyorum, öyle bir konumda mutlu olabileceğini düşünmüyorum. Ancak başkalarına yapacağın iyilik kabul etmene neden olabilir, çünkü büyük olasılıkla teorilerini hayata geçirebileceğin zaman geldi. Hayalinde canlandırmaktan hoşlandığın mükemmel devlet sistemine götürecek düzenlemeleri ve değişiklikleri yapabilirsin."

"Unutulmaya yüz tutmuş bir hayalden söz ediyorsun," dedi Adrian. Konuşurken yüzü hafiften bulutlanıyordu. "Çocukluk hayallerim, gerçekliğin ışığında çoktan sararıp soldu. Ulusları yönetmeye uygun birisi olmadığımı şimdi biliyorum. Kendi ölümlü bedenimin küçük krallığını sağlıklı bir düzende tutabilirsem bu bana yeter. Ama Lionel, soylu arkadaşımızı sürükleyenin ne olduğunu görmüyor musun? Belki kendisinin bile bilmediği, ama benim açıkça gördüğüm şeyi. Lord Raymond ko-

vanda bir erkek arı olmak ve bizim kır hayatında mesut mutlu yaşamak için asla yaratılmamış. Hayatından hoşnut olması gerektiğini, şu anki durumunun yükselme olanağını engellediğini düşünüyor. O nedenle kendisi için bir değişiklik planlamıyor, hatta içinden bile geçirmiyor. Ama beni yüceltme düşüncesi altında, aslında kendisi için yeni bir yol, çoktandır uzaklaştığı o aktif hayatın yolunu çizdiğini görmüyor musun?

Ona yardımcı olalım. O, soylu ve savaşçı, insan aklını ve insanın kendisini güzelleştirebilecek her niteliğiyle büyük bir insan; İngiltere'nin kral vekili olmaya uygun. Ben, daha doğrusu biz onu aday gösterirsek kesinlikle seçilecek, bu yüksek görevin faaliyetleri içinde üstün zihnî yeteneklerini kullanacağı ortamı bulacaktır. Buna Perdita bile çok sevinecek. Raymond'la evlenmeden önce hırslarını örtülü bir kor gibi içinde saklayan, evlenerek ümitlerini bir süreliğine gerçekleştirmiş olan Perdita, nazlı bir çekingenlikle ve şirinlikle, kendi payına düşenden hoşnutluk duyarak lordunun yücelmesine ve ilerlemesine çok sevinecektir. Bu toprağın bilgeleri olarak bizler de şatomuza döner, Cincinnatus gibi[1] günlük işlerimize koyuluruz, arkadaşımız bize ve bizim yardımımıza ihtiyaç duyuncaya kadar."

Adrian değerlendirme yapmayı sürdürdükçe tasarı daha da uygulanabilir görünüyordu. Adrian'ın sosyal hayatın içine girmemek kararlılığı aşılacak gibi değildi. Sağlığının kolayca bozulacak gibi olması da buna karşı yeterli bir gerekçeydi. İkinci adım, Raymond'un saygınlık bulmak ve yükselmekle ilgili gizli arzularını itiraf etmesini sağlamaktı. Biz konuşurken içeri girdi. Raymond'

1. Lucius Quinctius Cincinnatus (MÖ 519-430). Efsaneye göre mütevazı koşullarda yaşarken Roma'ya diktatör olarak seçilir, düşmanı yener, sonra da çiftçiliğe geri döner.

un, Adrian'ı kral vekilliğine aday gösterme tasarısını, Adrian'ın karşılama biçimi ve verdiği cevaplar, Raymond'un kafasında bizim şimdi tartışmakta olduğumuz tabloyu çoktan canlandırmıştı. Yüzü ve davranışları kararsızlığını ve endişesini ele veriyordu. Ne var ki endişesi, düşüncemizi sonuna kadar götüremeyeceğimiz ya da bu konuda başarısız olabileceğimiz, kararsızlığı ise bir yenilgiyi göze almak gerekip gerekmeyeceğini bilememekten kaynaklanıyordu. Bizden duyduğu birkaç söz ona kararını verdirdi, gözleri ümit ve sevinçle ışıldamaya başladı. Eski alışkanlıklarına ve en büyük hayallerine bu kadar uygun gelen yeni bir kariyere başlama düşüncesi, onu yine eskisi gibi enerjik ve cesur yaptı. Sonra onun seçilme şansını, diğer adayların niteliklerini ve seçmenin eğilimlerini tartışmaya koyulduk.

Bütün bunların sonunda yine de yanlış hesap yapmıştık. Raymond eski popülaritesini büyük oranda kaybetmiş, yandaşları tarafından terk edilmişti. Toplumsal hayattan uzaklaşmış olması unutulmasına yol açmıştı. Raymond'un Parlamento'daki eski destekçilerinin çoğu, Raymond bir zamanlar Windsor Kontluğu'nun vârisi olarak ortaya çıktığında onu bir idole dönüştürmeye heveslenen kraliyet yanlılarıydı. Oysa şimdi, onun taşıdığı özellikleri kendi içlerinden birçoğunun da taşıdığını, onu kendilerinden ayıran farklı hiçbir özelliğinin olmadığını düşünüyorlar, o nedenle ona karşı ilgisiz kalıyorlardı. Ama yine de Raymod'un hâlâ pek çok arkadaşı, üstün yeteneklerinin hayranları vardı; onun Parlamento'da bulunmasının, güzel ve etkileyici konuşmalarının, hitabet yeteneğinin ve etkileyici güzelliğinin coşkulu bir heyecan uyandıracağını hesaplıyorduk. Adrian, insanlardan uzak yaşamasına ve parti ruhuna bütünüyle aykırı teorilerine karşın, birçok arkadaşını kendi adayına oy vermeye kolaylıkla ikna edebilirdi.

... Dükü ve Lord Raymond'un eski rakibi Mr. Ryland diğer adaylardı. Dük, cumhuriyetin tüm aristokratları tarafından kendilerini temsil etmeye uygun aday olarak görülüyor ve destekleniyordu. Ryland popüler adaydı. Lord Raymond listeye ilk olarak eklendiğinde başarı şansının az olduğu anlaşıldı. Onun aday gösterilmesini izleyen görüşmelerden biz utanarak ve mahcup olarak ayrıldık, Raymond'un ise morali iyice bozulmuştu. Perdita bizi acı bir dille suçluyordu. Çünkü çok umutlanmıştı, planımıza hiç karşı çıkmamış, tam tersine memnuniyetini açıkça göstermişti. Fakat planımızın açıkça başarısızlığa uğramasıyla düşüncelerinin düzeni bozulmuştu. Raymond'un bir kere heyecana geldikten sonra Windsor'a gönül rahatlığıyla dönmeyeceğini düşünüyordu. Raymond'un düzeni altüst olmuş, huzursuz ruhu uykusundan uyanmıştı; hırs, herhalde hayatı boyunca artık onun yoldaşı olacaktı. Bu ilk girişiminde başarısız olursa, bunu, mutsuzluğun ve şifasız bir hoşnutsuzluğun izleyeceğini seziyordu. Perdita'nın düşüncelerine ve sözlerine acılık veren belki de kendi hayal kırıklığıydı; bize hiç acımıyordu, zaten kendi endişelerimiz de huzursuzluğumuzu iyice artırıyordu.

Gösterdiğimiz adayı desteklememiz gerekiyordu. Ertesi akşam kendisini seçmene tanıtması için Raymond'u ikna etmeye çalışıyorduk. Uzun zaman inat etti. Bir balona binecek, adını ve küçük düşürüldüğünü hiç kimsenin bilmediği dünyanın uzak bir köşesine gidecekti. Ama bunun bir yararı yoktu; girişimi kayıtlara geçmiş, niyeti tüm dünyaya duyurulmuştu. Onun utancı insanların belleğinden sonsuza kadar silinmeyecekti. Hiç olmazsa mücadele ettikten sonra başarısız olması, çarpışmaya girmeden uçup gitmesinden iyiydi.

Bu düşünceyi benimsediği an değişti. Ruhsal çöküntü ve can sıkıntısı onu terk etti. Yeniden canlandı, yaşa-

ma sevinciyle doldu. Çehresi zafer gülümsemesiyle ışıldadı; hedefi için sonuna kadar mücadele etmeye karar verince, davranışları ve yüz ifadesi arzularının gerçekleşeceğinden emin görünmeye başladı. Perdita öyle hissetmiyordu. Sonunda daha büyük bir duygu patlamasından çekindiği için Raymond'un neşesi onu korkutuyordu. Gerçi Raymond'un görünüşü bizi umutlandırıyordu, ama Perdita'nın ruhunu acıtmaktan başka işe yaramıyordu. Bir yandan onu gözünün önünden kaybetmekten korkuyordu, öte yandan ruhi dengesinde herhangi bir değişim fark etmekten. Raymond'un söylediği her şeyi can kulağıyla dinliyor, ama yine de onun sözlerine, kendi ümitlerine ters düşen ve taşıdıkları anlamların dışında bambaşka anlamlar yükleyerek kendine eziyet ediyordu. Tartışmalarda hazır bulunmaya cesaret edemiyor, evde kalıp büsbütün kuruntuya kapılıyor, küçük kızının üstüne kapanıp ağlıyordu. Yaşadığı kontrolsüz ruhsal çalkantılar yüzünden konuşurken, bakarken deliye dönmüş gibi görünüyordu.

Lord Raymond, dinleyenlerin onayını hissettirmeden kazandığı, korkusuz ve kendinden emin bir konuşmayla tanıttı kendini Parlamento'ya. ... Dükü'nden ve Mr. Rayland'den sonra konuştu. Söylediklerini elbette önceden hazırlamamıştı. Başta çekinerek konuşuyordu, fikirlerini açıklarken ve ifadeleri seçerken tereddüt ediyordu. Ama yavaş yavaş ısındı, sözcükler kolayca dökülmeye başladı. Dili canlı, sesi ikna ediciydi. Geçmişine değindi, Yunanistan'daki başarılarından, ona kendi ülkesinde gösterilen saygı ve güvenden söz etti. Şimdi, yaşının ilerlemesi, kazandığı sağduyu ve evlilik yemini edip ülkesine iyice bağlandıktan sonra bu güveni neden kaybetmiş olsundu? Güven talebinde bulunma hakkının azalmaması, tersine çoğalmış olması gerekirdi. İngiltere devletinden söz etti; İngiltere'nin güvenini sağlamak ve

İngiltere'nin gelişmesini sürdürmek için alınması gereken önlemleri anlattı. Ülkenin mevcut durumu için parlak bir tablo çizdi. O konuşurken çıt çıkmıyordu, öyle büyük bir dikkatle dinliyorlardı ki, kafalardaki düşünceler askıya alınmıştı. Zarif ve güzel konuşması dinleyicilerin duygularını esir alıyordu. Ayrıca, bir dereceye kadar, tüm taraflar için uygun bir adaydı. Aristokratlar onun geldiği aileden hoşnuttu, Halk Partisi'ne çok yakın olan Adrian tarafından gösterilmiş bir aday olması Dük'e ya da Mr. Rayland'e güvenmeye yatkın olmayan birtakım seçmenlerin onun tarafına geçmesine neden oluyordu.

Çekişme şiddetliydi, sonucu da şüpheliydi. Kendi başarımız için çaba harcamamız gerekse, ne Adrian ne de ben o kadar kaygılı olurduk. Ama arkadaşımızı bu girişimde bulunması için biz kışkırtmıştık, şimdi onun zafer kazanmasını sağlamak da bize düşüyordu. Onun yeteneklerine çok değer veren Idris bu olayla yakından ilgileniyordu. Ümit etmeye cesaret edemeyen, korkuları yüzünden perişan olan zavallı kız kardeşim ise bir huzursuzluk nöbetinin içine saplanıp kalmıştı.

Her akşam planlarımızı tartışıp dururken günler birbirini kovaladı. Geceler, sonuca ulaşmayan müzakerelerle geçiyordu. Sonunda kriz gelip dayandı. Seçim yapmayı bunca süredir erteleyen Parlamento'nun artık karar vermesi gerekiyordu. Çünkü saat on ikiyi geçip de yeni gün başlayınca, anayasaya göre Parlamento dağılıyor, yetki süresi tükeniyordu.

Biz ve yandaşlarımız Raymond'un evinde toplandık. Saat beş buçukta Parlamento'nun yolunu tuttuk. Idris, Perdita'yı yatıştırmaya çalışıyordu, ama zavallı kızın içinde bulunduğu çöküntü, onu kendini kontrol edebilme gücünden yoksun bırakmıştı. Odada bir aşağı bir yukarı yürüyüp duruyor, birisi içeri girdiğinde kendi kötü akıbetini bildireceğini sanarak vahşi bakışını onun

yüzüne dikiyordu. Şirin kız kardeşimin hakkını vermem gerekir; bu kadar acıyı kendisi için çekmiyordu. Raymond'un kendi başarısına nasıl önem verdiğini bir tek o biliyordu. Raymond bize karşı öyle neşeli, öyle umutlu bir görüntü veriyordu ki, aklındaki gizli saklı işleri tahmin edemezdik. Zaman zaman gelen sinirli bir titreme, sesinde beliren keskin bir ahenksizlik, anlık dalgınlık nöbetleri, Perdita'ya Raymond'un kendisini nasıl zorladığını anlatıyordu. Üstelik Perdita onunla odasında baş başa kalıyor, onun ortalıkta zoraki neşeye dönüşen karamsarlığını görüyor, huzursuz uyuduğunu, eziyetli hırçınlığını fark ediyordu. Bir keresinde gözyaşlarını görmüştü; gururu kırıldığı için gözlerinde biriken, ama gururunun kovmayı başaramadığı iri gözyaşı damlalarını görünce kendi gözyaşlarına güçlükle hâkim olabilmişti. Bu durumda Perdita'nın sinirlerinin bu kadar gerilmesinde şaşılacak bir şey yoktu! Onun içinde bulunduğu ruhsal çöküntüyü kendime böyle açıklıyordum. Ne var ki hepsi bu değildi, arkasından başka bir sebep daha çıktı ortaya.

Gitmeden önce sevgili eşlerimizle vedalaşacak bir an yakaladık. Başarı konusunda pek umudum yoktu. Idris'e, kardeşime göz kulak olmasını rica ettim. Yanına yaklaşınca kız kardeşim beni kolumdan yakalayıp başka bir odaya götürdü: Kendini kollarıma atıp ağlamaya başladı, uzun zaman ve hıçkırıklara boğularak acı acı ağladı. Onu sakinleştirmeye çalıştım. Umudunu kaybetmemesini istedim. Başarısız olmamız durumunda bunun doğuracağı kötü sonuçların ne olabileceğini sordum. "Sevgili kardeşim," diye haykırdı, "çocukluk koruyucum, sevgili, çok sevgili Lionel, kaderim pamuk ipliğine bağlı. Şimdi hepiniz yanımdasınız. Çocukluk yoldaşım sen; kan bağıyla bağlı olduğum yakınımmış gibi sevdiğim Adrian; can kardeşim Idris ve onun çocuğu. Ah, belki de sonuncu kez etrafımı böyle kuşatıyorsunuz."

Birden durdu, sonra haykırdı: "Neler söyledim? Aptalın tekiyim ben!" Yüzüme delirmiş gibi baktı, sonra hemen sakinleşti, anlamsız sözleri için özür diledi, bunları söylediğine göre herhalde gerçekten delirdiğini, yoksa Raymond hayattayken mutlu olması gerektiğini söyledi. Ağlamayı sürdürdüğü halde gitmeme sesiz sakin izin verdi. Raymond giderken Perdita'nın elini tuttu yalnızca, ona anlamlı anlamlı baktı, Perdita ise anladığını ve onayladığını anlatan bakışlarla karşılık verdi.

Zavallı kız! Kim bilir o an nasıl acı çekiyordu! Perdita'ya, anlaşılan bencil bir duygu yüzünden çektirdikleri için Raymond'u tam olarak asla affedemedim. Girişiminde başarısız olması durumunda, İngiltere'ye bir daha dönmemek üzere, hiçbirimizle vedalaşmadan Yunanistan'a doğru yola çıkmayı planlıyormuş. Perdita, Raymond'un arzularına uyardı, çünkü onun memnuniyeti Perdita'nın hayatındaki en önemli amaçtı, Perdita'nın mutluluğunun tacıydı. Ne var ki hepimizi bırakıp gitmek, arkadaşlarını, en mutlu yıllarını birlikte geçirdiği sevgili yoldaşlarını bırakmak ve bu korkunç kararı gizlemek Perdita'nın beyin gücünün neredeyse tamamını ele geçiren bir görevdi. Perdita yol hazırlıklarını yapmakla görevlendirilmişti. Bu karar gecesinde, bizim yokluğumuzdan yararlanarak seyahatin ilk durağına gideceğine dair Raymond'a söz vermişti. Raymond yenilgisi kesinleştikten sonra bizim yanımızdan gizlice sıvışıp onun yanına gidecekti.

Bu plandan haberdar olduğum zaman kardeşimin duygularını pek az dikkate aldığı için incindiğim halde, yine de, uzun uzun düşününce, Raymond'un, bilincini ele geçirip suçluluk duygusunu yok edecek kadar güçlü bir çalkantının zoruyla böyle davrandığını anlamaya başladım. İçinde bulunduğu bunalımlı duruma tanıklık etmemize izin vermiş olsa, aklın rehberliği altında hareket etme şansı çoğalırdı. Ama sakin görünmek için verdiği

mücadele, onun sinirlerini, kendini kontrol edebilme gücünü çökertecek kadar yıpratmıştı. Gerçi en kötü ihtimalle bizimle vedalaşmak, bize danışmak için deniz kıyısından geri gelirdi. Ama Perdita'ya yüklenen görev kendisininkinden kolay değildi. Ona, kimseye söylemeyeceğine dair yemin ettirmişti; dramda tek başına oynanması gereken bir rol olduğu için Perdita'nın rolü düşünüp yaratılabilecek en eziyetli roldü. Neyse, hikâyeme geri döneyim.

Parlamento'daki görüşmeler bundan önce uzun ve gürültülü geçiyordu, yalnızca tartışmış olmak için tartışılıyordu. Oysa şimdi, herkes, o meşum an geldiğinde seçimin daha yapılmamış olmasından korkuyordu. Parlamento'ya alışılmamış bir sessizlik egemendi, üyeler fısıltıyla konuşuyordu, yapılması gerekli olağan işlemler hızla ve sessizce yapıldı. ... Dükü seçimin birinci turunda yarışma dışı kaldı. O nedenle seçim Lord Raymond'la Mr. Rayland arasında kaldı. Mr. Rayland başlangıçta zaferden emindi, ta ki Lord Raymond görününceye kadar. Mr. Rayland oy toplama işine ancak Raymond aday listesine eklenince canla başla sarıldı. Her akşam geliyordu, bakışlarına sabırsızlık ve öfke yerleşti, St. Stephen Salonu'nun karşı tarafından bize sert sert bakıyordu, sanki yalnızca kaş çatarak bizim umutlarımızı söndürebilecekmiş gibi.

İngiliz Anayasası'nda her şey barışın daha iyi korunabilmesi için düzenlenmişti. Sonuncu güne yalnızca iki adayın kalmasına izin verilir, olanak varsa, kalan iki aday arasındaki son çarpışmayı ortadan kaldırmak amacıyla, geri çekilmeyi gönüllü olarak kabul eden adaya ödül vaat edilir, kabul etmesi durumunda, geliri yüksek ve saygın bir görev verilir, sonraki seçimde kazanması kolaylaştırılırdı. Bununla birlikte, şimdiye kadar herhangi bir adayın bu yola başvurduğu bir durum hiç olmamıştı, onun için bu kanun kullanılmaz olmuş, kendi aramızda-

ki tartışmalarda hiçbirimiz bunun sözünü bile etmemiştik. Kral vekilliği seçimi için bir komite oluşturmamız önerildiği zaman, Ryland'i aday gösteren üye ayağa kalkıp bizi büyük bir şaşkınlığa uğratarak Ryland'in adaylıktan çekildiğini duyurdu. Verdiği haber önce sessizlikle karşılandı, ardından anlaşılmaz bir uğultu yükseldi. Başkan, Lord Raymond'un usule uygun olarak seçildiğini duyurduğu zaman alkış tufanı koptu, ortalığı zafer çığlıkları sardı. Öyle anlaşılıyordu ki, Mr. Rayland geri çekilmemiş olsa bile yenilgiden korkmamıza hiç gerek yokmuş, herkes bizim adayımızın tarafında birleşmiş olacaktı. Şimdi mücadele bitince, tüm yürekler, başarılı olan arkadaşımıza karşı yine eskiden duydukları saygı ve hayranlıkla atmaya başladı. Herkes, İngiltere'nin şimdiye kadar, o yüce makamın çetin görevlerini yerine bu kadar iyi getirebilecek böyle bir kral vekili görmediğini düşünüyordu. Salonda çok sesin oluşturduğu bir tek ses yankılanıyordu; Raymond'un adını heceleyen bir ses.

Raymond içeri girdi. Ben en yukarıdaki koltuklardan birinde oturuyordum. Kürsüye giden koridorda yürüdüğünü gördüm. Doğal alçakgönüllülüğü zafer sevincini yenmişti. Etrafına ürkek ürkek bakıyordu. Gözlerinin önünde pus varmış gibiydi. Yanımda oturan Adrian aceleyle kalktı, sıralardan aşağı sıçrayarak indi, bir dakika içinde onun yanındaydı. Adrian'ın gelişi arkadaşımızı yeniden canlandırdı. Konuşmaya başlayınca kararsızlığı yok oldu, kazandığı zaferin tüm heybetiyle ışıldamaya başladı. Önceki kral vekili ona yemin ettirdi, görev nişanlarını sundu. Ondan sonra Parlamento dağıldı. Devletin önde gelen simaları yeni yöneticinin çevresini sardı, ona hükümet sarayına kadar eşlik ettiler. Adrian aniden ortadan kayboldu. Raymond'un çevresinde yalnızca yakın arkadaşlarımız kalınca başarısından dolayı arkadaşımızı kutlaması için yanında Idris'i getirdi.

Peki, Perdita neredeydi? Başarısız olması durumunda hiç kimseye fark ettirmeden kaçmayı titizlikle planlayan Raymond, başarılı olursa Perdita'nın bundan nasıl haberdar olacağını planlamayı tamamen unutmuştu. Üstelik Perdita bu duruma uyum gösteremeyecek kadar huzursuzdu. Raymond, Idris gelince, ona kız kardeşimi soracak derecede kendinden geçmişti. Perdita'nın gizemli yok oluşunu duyar duymaz kendine geldi. Gerçi Adrian kaçağı arayıp bulmak için çıkıp gitmişti bile. Perdita'nın kontrolsüz endişesinin onu Parlamento civarına getireceğini ve başına kötü bir şey geldiğini düşünüyordu. Raymond ise hiçbir açıklama yapmadan aniden yanımızdan ayrıldı; kapıdan çıkmasıyla, yerleri şiddetle döven yağmura ve rüzgâra rağmen atını caddeden aşağı dörtnala sürdüğünü duymamız bir oldu. Onun ne kadar uzağa gitmesi gerektiğini bilmiyorduk, kısa bir zaman sonra Perdita'yla birlikte saraya döneceğini ve baş başa kaldıkları için üzülmeyeceklerini tahmin ederek biz de oradan ayrıldık.

Perdita ise çocuğuyla birlikte Dartford'a varmış, tesellisiz ağlıyordu. Yolculuklarının devamı için gerekli hazırlıkların hepsini yaptırmış, uyuyan çocuğunu yatırmış, beş-altı saattir çok büyük acılar çekerek bekliyordu. Bazen dışarı bakıp doğa güçlerinin birbirleriyle savaşını izliyor, onların da kendisine savaş ilan ettiğini düşünüyor, ümitsiz bir çaresizlik içinde yağmurun tıpırtısını dinliyordu. Bazen de çocuğunun üstüne eğiliyor, babasına nasıl benzediğini fark ediyor, babasını mutsuz yapan aynı tutkuları, aynı kontrolsüz dürtüleri büyüyünce onun da göstermesinden korkuyordu. Sonra Raymond'un çehresini sık sık aydınlatan o güzel gülümsemenin aynısını küçük kızının yüzünde görerek gurur ve sevinçle dolup taşıyordu. Benzerliği ayırt etmek onu sakinleştiriyordu. Kocasının sevgisiyle nasıl bir hazineye sahip olduğunu; onun, kendi çağdaşlarınınkini aşan üstün başarıla-

rını, dehasını, kendisine bağlılığını düşünüyordu. Az sonra, dünyada onun dışında sahip olduğu her şeyi pekâlâ gözden çıkarabileceğini, hayır, gözden çıkarmak da değil, kocasının içindeki o yüce iyilik gayesini güvenceye almak için her şeyini kefaret adağı olarak seve seve verebileceğini düşünmeye başladı. Çok geçmeden, Raymond'a bağlılığının kanıtı olarak feleğin kendisinden bu fedakârlığı talep ettiğini, bunun da sevinçle yapılması gerektiğini düşünmeye başladı. İnzivaya çekilmeleri için Raymond'un seçtiği Yunan adasındaki yaşantılarını, orada Raymond'u teselli edişini, güzel Clara'nın üstüne titreyişini, at üstünde birlikte yapacakları gezintileri, kendisini onu rahatlatmaya adayışını canlandırdı hayalinde. Bu tablo gözüne öyle güzel bir ışıkta göründü ki, tersinin olmasından, Londra'da sürecekleri, Raymond'un artık bütünüyle ona ait olmayacağı, kendisinin Raymond için tek mutluluk kaynağı olmayacağı o görkemli ve kudretli hayattan korkmaya başladı. Kendisine kalsa yenilgiye uğramasını dileyecekti, ama Raymond'un han avlusuna dörtnala girdiğini duyunca ne dileyeceği konusunda kararsızlığa düşmesi yalnızca Raymond'u düşündüğü içindi. Onun yağmur ve fırtınadan sırılsıklam olmuş halde bir an önce yanına gelmekten başka hiçbir şey düşünmeden yalnız başına gelmesi, bozguna uğrayıp tek başına kalmasından, vatanları İngiltere'den, bu utanç sahnesinden kaçıp Yunanistan adalarının yabanmersini ormanlarında saklanmak için yola çıkmalarından başka ne anlama gelebilirdi ki?

Hemen Raymond'un kollarına atıldı. Raymond başarıya o derece alışmıştı ki, bu haberi hayat arkadaşına aktarması gerektiğini unutmuştu. Onun kollarının arasındayken Perdita'nın hissettiği tek şey, kendisine sahip olduğu sürece Raymond'un umutsuzluğa düşmeyeceğine dair içten bir güvendi. "Bu iyi," diye haykırdı. "Sevdi-

ğim, bu muhteşem! Ah, Perdita'n yanında olduktan sonra gözden düşmekten korkma, kötü kaderden korkma. Çocuğumuz hayattayken ve gülümsemeye devam ederken üzülmekten korkma. Nereye istersen oraya gidelim. Bize eşlik eden aşk pişmanlıklarımızı önleyecektir."

Raymond'un kolları arasındayken bunları söyleyen Perdita, sözlerine onun gözlerinde onay aramak için başını arkaya attı. Raymond'un gözleri tarifsiz bir sevinçle parlıyordu. "Bak hele kral vekili eşine, benim küçük hanımefendime," dedi çapkınca. "Neler söylüyorsun? Kafanda sürgün ve bilinmezlikle ilgili bayağı bir hikâye örmüşsün, oysa senin daha parlak bir ağ üzerinde, altın ipliklerle örülmüş ince bir kumaş üzerinde düşünmen gerekir."

Perdita'yı alnından öptü, ama onun zaferine pek sevinemeyen, ani düşünce değişimiyle sarsılan hırçın kız yüzünü onun göğsüne bastırıp ağlamaya başladı. Raymond onu sakinleştirdi, ona kendi ümitlerini ve arzularını benimsetmeye çalıştı. Çok geçmeden Perdita'nın yüzü sevgiyle ışıldamaya başladı. O gece nasıl da mutluydular! Nasıl da sevinçle dolup taşıyorlardı!

VII

Arkadaşımızın yeni görevine iyice yerleştiğini gördükten sonra yönümüzü Windsor'a çevirdik. Windsor ayrılığın acısını hissettirmeyecek kadar yakındı Londra'ya. Raymond ve Perdita ile kral vekilliği sarayında vedalaştık. Kız kardeşimin bir oyunda oynuyormuşçasına havaya girip rolünü gereken ciddiyetle oynamaya çalıştığını görmek çok güzeldi. Gururu ve davranışlarındaki alçakgönüllülük hiçbir zaman böylesi bir savaşa girmemiş-

ti. Ürkekliği yapay değildi, ama gereği gibi takdir edilmediği düşüncesinden kaynaklanıyordu ki, dünyanın kendisini umursamadığına ilişkin belli belirsiz bir düşünce Raymond'u da nitelendiriyordu. Ama öte yandan Perdita, Raymond'a göre başkalarını daha çok düşünürdü. Çekingenliğinin bir kısmı da çevresindeki insanlarda aşağılık duygusu uyandırmama isteğinden kaynaklanıyordu, oysa bunu yapmak aslında aklından bile geçmiyordu. Idris, geldiği aile ve eğitim durumu nedeniyle protokol adabına daha yatkındı, ne var ki bu tür işleri alışkanlıktan kaynaklanan bir kolaylıkla yaptığından bu onun için sıkıcı bir işe dönüşüyordu. Oysa Perdita'nın tüm zorluklara karşın durumundan hoşnut olduğu anlaşılıyordu. Biz ayrılırken Perdita'nın kafası yeni fikirlerle öyle doluydu ki, gittiğimiz için pek de üzülecek durumda değildi. Vedalaşırken sevgi doluydu, bizi çok yakında ziyaret edeceğine söz verdi. Ayrılmamıza neden olan koşullardan şikâyetçi değildi. Raymond'un coşkusu ölçüsüzdü; yeni kazandığı gücü nasıl kullanacağını bilmiyordu. Kafası yeni planlarla doluydu. Henüz hiçbirine karar vermemişti, ama kendine, arkadaşlarına ve dünyaya, kral vekilliği döneminin çok başarılı, hayranlık uyandıran bazı işlerle dikkat çekeceğine söz veriyordu.

Windsor Şatosu'na sayımız azalmış olarak dönerken bunlardan konuşup değerlendirmeler yapık. Politik karmaşadan kaçtığımız için çok sevinçliydik, kat kat daha keyifli olan yalnızlığımızı özlüyorduk. Zaman geçirmek için uğraşı bulmaya ihtiyacımız yoktu gerçi, ama ateşli yaradılışım şimdilerde yalnızca düşünsel çabalara yönelmişti. Sıkı çalışmanın, hiç şüphe yok ki boş kalırsam hemen içine düşeceğim miskinlik nöbetini geçirmek için en iyi ilaç olacağını anlamıştım. Perdita kızı Clara'nın bizimle birlikte Windsor'a gelmesine izin vermişti. Clara ve benim sevimli iki ufaklık sürekli ilgi ve eğlence odağıydı.

Rahatımızı kaçıran tek şey Adrian'ın sağlık durumuydu. Sağlığı bozulmuştu. Ama gözlerindeki ışıltının çoğalması, bakışlarının daha bir canlı olması, pembeleşen yanakları yüzünden hasta olduğundan şüphelenmemiştik. Ağrısı sızısı yoktu, hastalanma korkusu da yoktu. Hevesle kitaplarına gömülüyor, sevdiklerinin, yani bizim yanımızda dinleniyordu. Arada bir Raymond'u görmek ve olayların gelişimini izlemek için Londra'ya gidiyordu. Clara'yı genellikle yanında götürüyordu. Çocuğu, hem anne ve babasıyla görüşsün, diye yanına alıyordu, hem de bu zeki bakışlı sevimli çocuğun çocuksu gevezeliklerini dinlemekten hoşlanıyordu.

Londra'da her şey yolunda gidiyordu. Seçimler tamamlanmış, yeni parlamento toplanmıştı. Raymond binlerce yararlı tasarıyla uğraşıyordu. Kanallar, sukemerleri, köprüler, görkemli binalar ve kamu hizmeti binalarının yapımına başlanmıştı. İngiltere'yi bereketli ve görkemli bir sahneye dönüştürecek, yoksulluğu ortadan kaldıracak, insanların bir yerden ötekine hemen hemen *BinBir Gece Masalları*'ndaki şehzadeler Hüseyin, Ali ve Ahmet[1] gibi kolaylıkla yolculuk etmesine olanak sağlayacak projelerle meşguldü hep. İnsanların yeryüzündeki yaşantısı meleklerin sonsuz mutluluğundan aşağı kalmayacak, hastalıklar defedilecek, emek ağır yüklerinden kurtarılacaktı. Bu da olmayacak gibi görünmüyordu. Sosyal bilimler ve bilimsel keşifler tüm tahminleri geride bırakan bir hızla ilerlemişti. Besinler adeta kendiliğinden fışkırıyordu. Makineler insanın her ihtiyacını kolaylıkla karşılamak için vardı. Kötü yönetim varlığını hâlâ sürdürüyordu. İnsanlar mutlu değildi, ama mutlu olamayacakları için değil, güçlerini toplayıp kendi yarattıkları engelle-

1. Masaldaki uçan halı kastediliyor.

ri yıkmadıkları için. Raymond onlara bu yararlı iradeyi kazandıracak; toplum düzeni kusursuz kurallara göre bir kere kurulduktan sonra bir daha asla bozulmayacaktı. Ulusların başarılı bir savaşçısı olarak tarihe geçme konusundaki ezeli hayalini sırf bu umutlar için terk etmişti; kılıcını bir kenara bırakmış, barış ve barışın parlak başarısını devam ettirmeyi amaç edinmişti. Ülkesinin velinimeti olmayı hedefliyordu.

Üzerinde çalıştığı sanat projeleri arasında heykel ve resimler için ulusal bir galeri kurma tasarısı da vardı. Cumhuriyete bağışlamayı düşündüğü pek çok heykel ve tabloya sahipti. Bu yapı kral vekilliğinin büyük övüncü olacağından galerinin inşa edileceği planın seçimi konusunda çok titizleniyordu. Yüzlerce proje getirilmiş, ama o hepsini geri çevirmişti. Çizim için İtalya ve Yunanistan'a bile çağrı yapmıştı. Ne var ki proje, kusursuz güzelliğinin yanında çok özgün olma niteliğini de taşımak zorunda olduğundan Raymond'un çabaları bir süre için sonuçsuz kaldı. Sonunda, iletişim için bir adresin verildiği ve sanatçı adının belirtilmediği bir çizim geldi. Çizim benzersiz ve mükemmeldi, yalnız kusurları vardı, hatta öyle kusurlar ki, zevkli bir el ve göz tarafından çizilmiş de olsa bir mimarın elinden çıkmadığı anlaşılıyordu. Raymond projeyi zevkle inceledi, incelemeyi sürdürdükçe yanlışlar çoğalıyordu, ama yine de baktıkça, daha bir hoşuna gidiyordu. Verilen adrese, tasarımcıyı görmeyi arzu ettiğini, kendisi ve projenin yaratıcısı arasında yapılacak görüşmede önerilecek bazı değişiklikler yapılması gerekebileceğini bildiren bir mektup gönderdi.

Bir Yunanlı geldi. Orta yaşlıydı, akıllı bir adama benziyordu. Ama öyle sıradan bir görünüşü vardı ki, Raymond onun tasarımcı olduğuna pek inanamadı. Adam mimar olmadığını itiraf etti, ama bina fikri ona çok çarpıcı gelmiş, o da kabul edileceğine dair hiçbir umut taşıma-

dan projeyi yollamıştı. Konuşkan değildi. Raymond sorular sormaya başladı, ama aldığı çekingen yanıtlar dikkatini yeniden çizime yöneltti. Hataları ve yapılmasını istediği değişiklikleri gösterdi. Düzeltmeleri plan üzerinde hemen yapabilmesi için Yunanlıya bir kalem vermek istedi. Ziyaretçi söylenenleri çok iyi anladığını ve evde çalışacağını söyleyerek öneriyi reddetti. Sonunda Raymond ona çıkması için izin verdi.

Adam ertesi gün geldi. Çizim yeniden yapılmıştı, ama kusurların çoğu olduğu gibi duruyordu, önerilen bazı değişiklikler ise yanlış anlaşılmıştı. "Gelin," dedi Raymond. "Dün size uydum, ama bugün siz benim ricama uyacaksınız. Kalemi alın."

Yunanlı kalemi eline aldı, ama bir sanatçı becerisiyle tutmuyordu. Sonunda, "Lordum, itiraf etmeliyim ki, bu çizimi ben yapmadım. Gerçek tasarımcıyı görmeniz mümkün değil. Söylediklerinizin benim aracılığımla aktarılması gerekiyor. Onun için cehaletimi hoş görmenizi ve dileklerinizi bana açıklamanızı istirham ederim. Zamanla memnun kalacağınızdan eminim," dedi.

Raymond boşuna sorguluyordu. Gizemli Yunanlı başkaca hiçbir şey söylemedi. Sanatçıyla bir mimar görüşebilir miydi acaba? Bu rica bile reddedildi. Raymond yapılmasını istediği değişiklikleri tekrarladıktan sonra ziyaretçi gitti. Bununla birlikte arkadaşımızın vazgeçmeye niyeti yoktu. Bu gizemin nedeninin alışılmamış bir yoksulluk olduğundan kuşkulanmaya başladı, sanatçı perişan giysileriyle ve yoksul evinde görülmek istemiyordu herhalde. Sanatçının kim olduğunu öğrenme düşüncesi Raymond'u daha çok heyecanlandırdı, meçhul yeteneği iyice merak etmeye başladı. Sonraki gelişinde Yunanlıyı izlemesi ve hangi eve gireceğini öğrenmesi için bu tür konularda yetenekli birisini görevlendirdi. Görevli denileni yaptı, kendisinden istenen bilgiyi getir-

di. Yunanlıyı metropolün en yoksul caddelerinden birine kadar izlemişti. Raymond sanatçının oraya yerleşerek gözlerden uzak yaşamasına şaşırmadı, ama bunu öğrenmesi kararını değiştirmedi.

Aynı akşam, kendisine bildirilen adrese tek başına gitti. Ev bakımsız, pis görünüyordu, büyük bir yoksulluğu anlatıyordu. Ne yazık, diye düşündü Raymond, İngiltere'nin bir "Cennet"e, dönüşmesi için daha çok şey yapmam gerekiyor. Kapıya vurdu. Kapı yukarıdan çekilen bir iple açıldı. Kırık dökük merdiven tam karşısındaydı, ama görünürde hiç kimse yoktu. Kapıya yeniden vurdu, ama boşuna. Sonra sabırsızlandığı için daha fazla beklemek istemedi, karanlık, gıcırdayan merdivenden çıkmaya başladı. Asıl amacı, özellikle şimdi, sanatçının oturduğu evin sefaletini gördükten sonra, yetenek sahibi, ama yokluk içindeki birini rahatlatmaktı. Açlıktan zayıf düşmüş, gözleri dehayla ışıldayan bir genç canlandırdı hayalinde. Onu incitmekten biraz korkuyordu, ama ona büyük bir nezaketle şefkat gösterince ret cevabı almayacaktı, buna inanıyordu. Kalbi şefkate kapalı insan var mıdır? Mağdur aşırı yoksulluk çekerken bile iyiliğin sözümona aşağılamasına izin vermeyebilir, ama iyiliği yapanın coşkusu sonunda onu teşekkür edecek kadar yumuşatabilir. Bu düşünceler, evin en üst katındaki odanın önünde duran Raymond'u cesaretlendirdi. Diğer odalara girmeyi boşu boşuna denedikten sonra odalardan birinin eşiğinde bir çift Türk işi küçük terlik gördü. Kapı aralıktı, içeriden ses gelmiyordu. Büyük olasılıkla içeride kimse yoktu, aradığı insanı bulduğundan emin maceracı Kral Vekili, masanın üstüne bir kese bırakıp sessizce ayrılmak üzere odaya girmeyi kafasına koymuştu bir kere. Böyle düşünerek kapıyı yavaşça açtı, ama odada birisi vardı.

Raymond daha önce yoksul bir evi hiç ziyaret etme-

mişti, o nedenle gözünün önüne şimdi serilen manzara kalbini acıttı. Zemin çok yerde çökmüştü, çıplak duvarlar dökülüyordu, tavan yer yer su almıştı. Bir köşede eski püskü bir yatak duruyordu. Odada iki sandalyeyle kaba ve kırık bir masadan başka hiçbir eşya yoktu. Masanın üstündeki teneke bir şamdanda bir mum yanıyordu. Bu iç karartıcı ve yürek dağlayıcı manzaranın ortasında Raymond'u şaşırtan bir düzen ve temizlik havası vardı. Düşünceleri uçup gitti, çünkü dikkati aniden bu iğrenç odada oturana kaydı. Bir kadın masanın başında oturuyordu. Küçük elini mum ışığına karşı gözüne siper yapmıştı, diğer eli ise kalem tutuyordu. Gözünü önündeki çizime dikmişti. Raymond onun kendisine sunulan proje olduğunu hemen anladı. Kadının görünüşü tüm dikkatini bu işe verdiğini anlatıyordu. Siyah saçları örgülüydü, saçları bir Yunan heykelindeki gibi kalın örgüler halinde kıvrılıp başının etrafına sarılmıştı. Giysileri yoksuldu, ama duruşu bir zarafet örneği seçilecek kadar zarifti. Raymond'a onu daha önce sanki bir yerde görmüş gibi geldi. Odada yürümeye başladı, kadın gözlerini kaldırıp bakmadı, modern Yunan dilinde "Orada kim var?" diye sormakla yetindi. Raymond aynı dilde yanıtladı: "Bir dost." Kadın başını kaldırıp bakınca Raymond onun Evadne Zaimi olduğunu gördü. Bir zamanlar Adrian'ın tutkulu sevgisine konu olan, soylu Adrian'ı şimdiki ziyaretçisinin uğruna reddeden, sonra sevdiği tarafından ilgi görmediği için kırılan umutlarıyla ve yüreğinde acıyla memleketi Yunanistan'a dönen Evadne. İngiltere'ye, böyle bir eve onu kaderin hangi cilvesi getirmiş olabilirdi?

Raymond onu tanımış, kibar iyilikseverliği yerini çok sıcak bir şefkat ve sevecenlik duygusuna bırakmıştı. Evadne'nin şu haliyle görünümü Raymond'un yüreğine bir ok gibi saplandı. Yanına oturdu, elini tuttu, derin bir merhamet ve şefkatle dolu binlerce şey söyledi. Evadne

cevap vermedi, büyük, siyah gözlerini yere eğdi, sonunda kirpiklerinde gözyaşı parıldadı. "Demek oluyor ki," dedi, "şefkat, hiçbir yoksunluğun, hiçbir mutsuzluğun yapamayacağını yapabilir; işte ağlıyorum." Gerçekten de çok gözyaşı döktü. Başını bilinçsizce Raymond'un göğsüne gömdü. Raymond onun elini tuttu, gözyaşıyla ıslanmış çöküк yanaklarını öptü. Artık acılarının bittiğini söyledi; teselli sanatında Raymond'dan iyisi yoktu. İkna etmeye ya da söylev vermeye kalkışmadı, ama gözleri sevgiyle parlıyordu. Mağdurun gözünün önüne güzel tablolar getirdi. Onun okşamaları rahatsız etmezdi, çünkü bir anne incinmiş çocuğunu hangi duyguyla öpüyorsa Raymond'un okşamalarını doğuran da o aynı duyguydu. Samimi duygularını mümkün olan her şekilde göstermek, talihsizin incinmiş ruhuna merhem sürmeye hazır olduğunu anlatmak istiyordu.

Hatta Evadne sakinleşince Raymond neşelendi. Onun yoksulluğunu alaya alıyordu. Evadne'ye aslında yoksulluk değil, yoksulluğa bağlı olarak hissettiği alçalma ve utanç duygusuydu bu kadar ağır gelen, içinden bir ses Raymond'a böyle olduğunu söylüyordu. Konuşarak bu duyguyu yok etmeye çabalıyordu. Kâh hararetli bir övgüyle dayanıklılığından söz ediyor, kâh onun eski durumunu kastederek ona "Maskeli Prensesim," diye hitap ediyordu. Yardım etme konusunda içten önerilerde bulunuyordu, ama Evadne'nin zihni başka düşüncelerle o kadar meşguldü ki, önerileri kabul edecek ya da geri çevirecek durumda değildi. Raymond sonunda, ertesi gün yeniden ziyaret edeceğine söz verip ayrıldı. Eve karışık duygularla döndü, bir yandan Evadne'nin perişanlığına içi acıyordu, öte yandan ona yardım edebileceği için sevinçliydi. Kendisine bile açıklayamadığı bazı nedenler, bu olayı Perdita'ya anlatmasını engelledi.

Ertesi gün bulabildiği bir pelerini giyip kılık değişti-

rerek yeniden gitti. Evadne'nin memleketinde yetişen bir sepet dolusu pahalı meyve aldı, onların üstünü güzel çiçeklerle örterek arkadaşının oturduğu perişan çatı katına kadar kendisi taşıdı. İçeri girerken, "Evin damındaki küçük serçeme getirdiğim kuşyemlerine bakın," diye bağırdı.

Evadne başına gelenleri anlattı. Babası yüksek konumuna rağmen sonunda servetini çarçur etmiş, hatta hovarda bir yaşam sürerek adına leke getirmiş, nüfuzunu kaybetmişti. Sağlığı bozulmuş, tedavi ümidi kalmamıştı. Ölmeden önce, kızını, yetim kaldığında payına düşecek yoksulluktan kurtarmak en büyük arzusuydu. Onun için Konstantinopolis'te oturan varlıklı bir Yunanlı tüccarın, kızıyla evlenme önerisini kabul etmiş, evliliği kabul etmesi için de kızını ikna etmişti. Evadne memleketi Yunanistan'ı terk etmiş, babası ölmüştü. Yavaş yavaş tüm arkadaşlarından kopmuş ve gençliğindeki tüm bağlantılarını kaybetmişti.

Yunanlılar ile Türkler arasında bir yıl önce patlak veren savaş talihi tersine çevirmiş, bir yığın felaket getirmişti. Kocası iflas etmiş, sonra bir kargaşa ortamında ve Türkler tarafından yapılması olası bir katliam tehlikesi karşısında bir gece yarısı kaçmak zorunda kalmışlar; bir sandalla, onları doğrudan bu adaya getiren seyir halindeki bir İngiliz gemisine ulaşmışlardı. Yanlarına alabildikleri birkaç mücevher onları bir süre geçindirmişti. Evadne tüm gücünü kocasının bozulan moralini düzeltmek için harcamış. Varını yoğunu kaybetmesi, gelecek konusunda hiçbir ümidinin kalmaması ve yoksulluğun mahkûm ettiği işsizlik bir araya gelip kocasını deliliğin sınırına getirmiş. İngiltere'ye vardıktan beş ay sonra intihar etmiş.

Evadne konuşmasını, "O zamandan beri ne yaptığımı, burada oturan zengin Yunanlıların yardımına neden başvurmadığımı, memleketime neden geri dönmediğimi soracaksınız herhalde?" diye sürdürdü. "Vereceğim ce-

vap hiç şüphesiz sizi tatmin etmeyecektir. Ama bu tür yollara başvurarak rahatlama aramaktansa, her çeşit sefalete katlanmam için yeterli bir cevap. Savurgan Zaimi'nin de olsa bir soylunun kızı kendi dengi olan ya da kendisinden aşağı insanların önüne –çünkü ondan daha yukarıda olanlar yok– bir dilenci gibi çıkmalı mı? Onların karşısında boynumu eğip yaşamak için gururumu satmalı mıyım? Bir çocuğum ya da beni hayata bağlayan başka bir bağ olsa bunu yapacak kadar alçalabilirim, ama şu durumda dünya benim için acımasız bir üvey anne. Gururumu, verdiğim savaşı ve umutsuzluğumu mezarda unutmak için bana her şeyi çok gören dünyayı seve seve bırakırım. Çok yakında o an zaten gelecek; keder ve açlık varlığımın temellerini altından oydu. Çok kısa bir zaman sonra göçüp gideceğim. Ruhum, kendimi öldürme suçuyla lekelenemeden, alçalmanın hatırasıyla incinmeden sefil bedenimi fırlatıp atacak, böylece dayanıklılığı ve kanaatkârlığı için hak ettiği ödülü bulmuş olacak. Siz de gururlu ve kararlısınız, ama bu size yine de delilik gibi görünebilir. Öyleyse, gururumun uslanmazlığına ve kararımın değişmez oluşuna şaşırmayın."

Hikâyesini böylece bitirip onu memleketlilerinden yardım arama çabasına girmekten alıkoyan nedenleri açıkladıktan sonra Evadne sustu. Ama hâlâ söyleyecek çok şeyi varmış da onları ifade edecek kelimeleri bulamıyormuş gibiydi. Buna karşılık Raymond düşündüklerini çok güzel ifade ediyordu. Sevgili arkadaşına toplumdaki eski konumunu, kaybettiği rahat hayatı yeniden kazandırmak arzusu onu canlandırdı, bu konudaki tüm dileklerini ve niyetlerini büyük bir coşkuyla sayıp dökmeye koyuldu. Ama Evadne onu durdurdu, İngiltere'de bulunduğunu tüm arkadaşlarından saklayacağına dair Raymond'un söz vermesini istedi. "Windsor Kontu'nun yakınları hiç kuşku yok ki Kont'u incittiğimi düşünüyorlar,"

dedi mağrur bir edayla. "Kont'un kendisi belki de beni aklayacak ilk kişi, ama ben aklanmayı hak etmiyor olabilirim. O zaman da her zamanki gibi içimden geldiği gibi davranmıştım. Bu sefil ev hiç olmaza davranışımın çıkarsız olduğunu gösterebilir. Her neyse, onların hiçbirinin karşısında, hatta beni bulamamış olsaydınız siz Lord Hazretleri'nin karşısında bile kendimi savunmak istemezdim. Davranışlarımdaki istikrar, 'Paçavralar içindeki gururlu Evadne'ye bakın' ya da 'İşte sefil prenses', türünde alay cümlelerine konu olmaktansa ölmeyi yeğleyeceğimi gösterecektir. Bu düşüncede engerek yılanı zehri var; sırrımın tarafınızdan ele verilmeyeceğine söz verin."

Raymond söz verdi, ama bunu yeni bir tartışma izledi. Evadne, izni olmadan kendi yararına herhangi bir projeye girişmeyeceğine, ayrıca herhangi bir yardım önerisinde bulunmayacağına dair Raymond'un söz vermesini istedi. "Beni kendi gözümde küçük düşürmeyin," dedi, "yoksulluk uzun zamandır benim yoldaşım. Yüzü serttir, ama dürüsttür. Onursuzluk ya da onursuzluk saydığım şey yanıma yaklaşırsa mahvolurum." Raymond onun bu duygusunu alt etmek için pek çok kanıt getirdi, onu hararetle ikna etmeye çalıştı, ama Evadne ikna olmadı. Tartışma onu telaşlandırdı, Raymond onu küçük düşüren önerilerinde ısrar edecek olursa onu asla bulamayacağı, açlığın acılarına son verecek ölümü hemen getirecek bir yere kaçıp saklanacağına ciddi ciddi ateşli yeminler etmeye başladı. Kendisine bakabileceğini söyledi. Sonra kendini geçindirmek için yaptığı ve az miktarda gelir elde ettiği desenler ve resimler gösterdi. Raymond şimdilik boyun eğdi. Bir süre suyuna gittikten sonra dostluğun ve mantığın sonunda günün galibi olacağından emindi.

Ne var ki Evadne'yi yöneten duygular varlığının derinliklerine kök salmıştı. Raymond'un hiçbir şekilde anla-

yamayacağı kadar derindeydiler. Evadne, Raymond'u seviyordu, hayallerinin kahramanıydı o. Raymond'un hayali, kalbinin sabit dokusuna aşkla oyulmuştu. Ona, yedi yıl önce, gençliğinin baharında bağlanmıştı. Raymond Türklere karşı savaşarak Evadne'nin ülkesine hizmet etmiş, topraklarının her karışını hâlâ savunmak zorunda olan Yunanlıların çok değer verdiği askerî şanını Evadne'nin ülkesinde kazanmıştı. Evadne'nin aşkı, Yunanistan'dan dönüp de İngiltere'de göründüğünde Perdita ile kraliyet tacı arasında bocalayan Raymond'un aşkını elde edemedi. Raymond kararsızlık içindeyken Evadne İngiltere'den ayrılmıştı. Evlilik haberi Evadne'ye ulaştı ve aşkının pek kötü beslenen tomurcukları bütünüyle sararıp soldu, hayatının ışığı söndü, aşkın her nesneyi kendi rengine bulayan gül rengi halesi solup gitti; hayatı olduğu gibi kabul etmekten ve kurşuni renkteki gerçekliği olabildiğince iyi değerlendirmekten memnundu. Evlendi. Yaradılışının huzursuz enerjisini beraberinde yeni hayatına götürmüştü; düşünceleri tutkuya dönüşmüş, tutkusunu Eflâk Prensesi unvanını ve gücünü elde etmeye yöneltmişti. Kocası bu prensliğin başına geçtiğinde ülkesine iyilik yapabileceği düşüncesi Evadne'nin vatanseverlik duygularını okşuyordu. Hırsın da aşk gibi gerçeğe uymayan bir sayıklama olduğunu yaşayarak öğrendi. Amacına ulaşmak için Rusya'yla el altından iş görmesi hem Bâb-ı Ali'de öfke uyandırdı, hem de Yunanistan hükümetinin düşmanlığını kazandı. Her iki taraf onu hain olarak görüyordu, bunu kocasının iflası izledi. Ölümden ancak zamanında kaçarak kurtuldular. Böylece Evadne yüksek hayallerinden İngiltere'deki yoksulluğun içine düştü. Bu hikâyenin büyük bölümünü Raymond'dan gizledi. Yunanlılar arasında kime başvurursa başvursun, ülkesinde yeni yeni sürmekte olan özgürlük filizlerini budayacak yabancı despotizminin tırpanını ülkesine getirerek suçla-

rın en ağırını işlemekle suçlanan birisi olarak geri çevrileceğini ve kovulacağını da anlatmadı.

Kocasının tümüyle yıkılmasına kendisinin yol açtığını biliyordu. Bunun sonuçlarına, şiddetli acının doğurduğu suçlamalara ya da daha kötüsü, kocasının beyni tamamen hareketsizliğe gömüldüğü zaman, suskun ve devinimsiz olduğu için bir o kadar acı veren çaresiz, şikâyet etmeyen çöküntüye katlanmak için kendisini zorluyordu. Kocasının ölümüne neden olmakla suçluyordu kendisini. Suç ve suçun cezaları çevresini sarmış görünüyordu. Aslında iyi niyetli olduğunu düşünerek boşuna vicdanını rahatlatmaya çalışıyordu. Onu yaptıklarından dolayı yargılayan herkes, kendisi de onların arasındaydı, yaptıklarının doğurduğu sonuçlara göre yargılıyordu. Kocasının ruhu için dua ediyordu. Kaderine kendi kendisini mahvetme suçunu yazması için Tanrı'ya yalvarıyordu. İşlediği günahın cezasını çekmek için yaşayacağına yemin ediyordu. Pek yakında onu tüketmesi gereken bu sefaletin ortasında tek avuntusu Raymond'la aynı ülkede yaşıyor olması ve onunla aynı havayı solumasıydı. Kral vekili olarak Raymond'un adı dillerden düşmüyordu, başarıları, tasarıları ve ihtişamı her sohbetin konusuydu. Bir kadın yüreği için, o kadının sevdiği insanın şanından ve başarılarından daha değerli hiçbir şey yoktur. Böyle olunca, Evadne onun şöhretiyle ve başarılarıyla kendinden geçiyordu. Kocası hayattayken bu his ona bir suçmuş gibi gelirdi. O duyguyu bastırır, üzüntü duyardı. Kocası ölünce aşk denizi yeniden kabarıp eski yükseltisine kavuştu, gürültülü dalgalarıyla ruhunu su altında bıraktı. Evadne onun dizginlenemez gücüne bir kurban gibi teslim oldu.

Ama Raymond onu bu düşkün konumunda asla görmemeliydi, asla! Onu, güzelliğin zirvesinden düşmüş –öyle düşünüyordu– adı yüzkarasına dönüşmüş, ruhun-

da suçun ağırlığını taşır halde bu tavan arasında yoksulluk içinde otururken görmemeliydi. Kendisini Raymond'dan çok iyi gizliyordu gerçi, ama Raymond'un kamu görevi, Evadne'nin onun her yaptığından, hayatının akışından, hatta yaptığı görüşmelerden bile haberdar olmasını olanaklı kılıyordu. Hayatındaki tek lüks her gün gazeteleri görmek ve Kral Vekili'nin yaptıklarına ve hakkında yazılan övgülere doya doya sevinmekti. Ama bu sevinç kedersiz bir sevinç değildi. Perdita'nın adı hep Raymond'un adıyla birlikte anılıyordu. Olguların güvenilir tanıklığı evliliklerinin mutlu bir evlilik olduğunu doğruluyordu. Sürekli beraberdiler. Zavallı Evadne, Raymond'un adını niteleyen Vekil sözcüğünü, ona tüm çalışmalarında ve sevinçlerinde eşlik eden sadık hayat arkadaşı şahsiyetin adıyla yan yana yazılmaksızın okuyamıyordu. Her satırda, "Onlar ve Ekselansları" sözcükleriyle karşılaşıyor, sözcükler kötülük iksirine dönüşüp kanına karışarak tüm kanını zehirliyordu.

Ulusal Galeri projesiyle ilgili duyuruyu işte o gazetelerde görmüştü. Kral Vekili'ne gönderdiği projeyi, Doğu'da gördüğü yapılardan hatırladıklarını zevkle bir araya getirip onları dâhiyane bir çabayla bir proje bütünlüğü içerisinde tasarlayarak hazırlamıştı. Sevdiği insana, bilinmeyen ve unutulmuş birisi olarak iyilik yapma düşüncesi onu kendinden geçiriyordu. Taşta ölümsüzleşecek ve gelecek kuşaklara Raymond'un ismiyle birlikte kalacak çalışmasının bir an önce tamamlanmasını coşkulu bir gururla bekliyordu. Habercinin saraydan dönmesini sabırsızlıkla bekler, Kral Vekili'nin her açıklamasını, onun her görüşünü can kulağıyla dinlerdi. Raymond açıklamalarını kime hitaben yaptığını bilmiyor olsa da, Evadne için sevdiğiyle iletişim kurmaktan daha büyük bir mutluluk olamazdı. Çizimin kendisi Evadne için eşsiz bir değere sahipti, öyle ya, Raymond o çizimi görmüş

ve övmüştü, sonra kendisi ona yeniden dokunmuştu; kaleminin her çizgisi, ruhundaki en derin ve en tarifsiz duyguları yüceltmek için yapılmış bir mabedi çağrıştıran nefes kesici bir müziğin ezgilerinden biri gibiydi. Raymond'un sesi kulağına ilk kez çalındığında, eskiden duyulmuş ama asla unutulmamış o sesi duyduğunda bunları düşünüyordu. Yine de hissettiği duygu patlamasına hâkim olup onu sakin bir nezaketle karşıladı.

Gurur ve sevecenlik yüreğinde savaşmaya başladı, sonunda uzlaştılar. Raymond'u, kader yanına getirdiği için görecekti. Bağlılığı ve özverisi onun arkadaşlığına layık olmalıydı. Ama Evadne'nin Raymond'la ilgili hakları ve çok değer verdiği özgürlüğü, iyilik edenle iyiliği kabul eden durumuna düşülerek, çıkar düşüncesiyle ya da maddi yükümlülüklerle ilintili karmaşık duyguların devreye girmesiyle zedelenmemeliydi. İradesi olağanüstü güçlüydü. Duyusal arzularına zihinsel arzularının önünde boyun eğdirebilir, tartışmaya açık bir konuda kadere ödün vermektense soğuğa, açlığa ve yoksulluğa dayanabilirdi. Ne yazık! İnsan ruhunda böylesi bir irade ve kendi doğasını böylesi aşağılayarak bu derece umursamayış, ahlaki yetkinliğin en uç noktasıyla bağlantılı olamazdı! Evadne'nin, mahrumiyetin acılarına direnmesine olanak sağlayan kararlılığı, tutkularının aşırı derecede güçlü olmasından kaynaklanıyordu. Kararlılığının göstergesi olan yoğun inatçılığı, onun bu sefalete boyun eğerek saygısını kaybetmemeye çalıştığı o idolün ta kendisini mahvetmeye mahkûmdu.

Görüşmeye devam ettiler. Evadne arkadaşına hikâyesinin tamamını yavaş yavaş anlattı; Yunanistan'da isminin aldığı lekeyi, kocasının ölümünden payına düşen günahın ağırlığını, her şeyi. Raymond ona, adını temize çıkarmayı ve gerçek bir vatansever olduğunu tüm dünyaya göstermeyi teklif etti, ama Evadne, vicdan azabını

yalnızca halihazırda çekmekte olduğu acılar aracılığıyla rahatlatmayı ümit ettiğini, şu an hastalıklı olabileceğini düşündüğü ruhsal durumu için meşguliyetin en iyi ilaç olduğunu söyledi ve bir ay boyunca kendisine iyilik yapmakla ilgili herhangi bir tartışmaya girmekten kaçınması konusunda söz vermesini istedi, isteklerinin bir kısmına ancak ondan sonra boyun eğeceğine söz verdi. Herhangi bir değişikliğin onu Raymond'dan ayıracağını kendisinden saklayamazdı, oysa şimdi Raymond'u her gün görüyordu. Raymond'un Adrian ve Perdita ile bağlantısından hiç söz açılmamıştı. Raymond, Evadne için bir meteordu, saati geldiğinde onun göğünde yükselen, görünüşüyle mutluluk getiren, batsa da yok olmayan yalnız bir yıldızdı. Yoksul barınağına her gün geliyor, varlığı onun evini güzel kokulu, cennet ışığıyla aydınlanmış bir tapınağa dönüştürüyordu. Raymond onun hezeyanlarını paylaşıyordu. "Dünyayla kendi aralarına duvar ördüler." Duvarın arkasında binlerce kudurmuş Harpya[1], vicdan azabı ve mutsuzluk, içeriye saldıracakları saati bekliyordu. İçeride ise masumiyetin huzuru, dünyayı umursamayan gaflet, aldatıcı sevinç ve ümit, durgun ama güvenilmez suya demirlemiş öylece bekliyordu.

İktidar ve şan hayallerine kapılmış Raymond, doğa ve insan aklı üzerinde bütünüyle hâkimiyet kurmayı umarken kendi kalbinin toprakları dikkatinden kaçıverdi ve bu unutulmuş kaynaktan, onun iradesini yıkıp deviren, şan, ümit ve mutluluğu alıp umursamaz denize götüren kudretli bir sel doğdu.

1. Yunan-Roma mitolojisinde fırtına ve ölümü simgeleyen kanatlı ifritler.

VIII

Bu arada Perdita ne yapıyordu?

Raymond'un kral vekilliğinin ilk aylarında ikisi ayrılmaz bir bütündü. Raymond her projeyi Perdita'yla tartışıyor, her plan Perdita tarafından onaylanıyordu. Şirin kız kardeşim kadar mutlu birisini daha önce hiç görmemiştim. Anlamlı bakan gözleri aşkla ışıldayan iki yıldızdı, ümit ve gönül rahatlığı bulutsuz yüzüne gelip yerleşmişti. Lordunun başarıları onu sevinçten ağlatacak kadar mutlu ediyordu. Tüm varlığı Raymond'a adanmış bir adaktı. Alçakgönüllü yüreğinde kendini beğenmişlik varsa, bu, çağının seçkin kahramanını elde etmiş olmasından ve zaman, aşkın klasik beslenme kaynaklarını alıp götürdükten sonra bile dört yıl daha onu elinde tuttuğunu düşünmesinden kaynaklanıyordu yalnızca. Perdita'nın duyguları doğdukları zamanki kadar tamdı. Tutkunun hakikatsiz ışıltısının yok olması için beş yıl geçmesi gerekiyormuş. Çoğu erkek, kadın yüreğinin sevdiği adamı süslemeye alışık olduğu o kutsal örtüyü insafsızca yok eder. Raymond öyle değildi. O, hükümdarlığı hiç küçülmeyen bir büyücüydü, gücü hiç sarsılmayan, gündelik yaşantısının ayrıntılarında ona hep aynı çekicilik, zarafet ve görkemin eşlik ettiği bir kraldı. Doğanın ona doğuştan bahşettiği o tanrısal yücelikten mahrum edilemezdi. Perdita, Raymond'un gözünün önünde güzelleşiyor ve yetkinleşiyordu. Eski çekingen, dalgın kız kardeşimi, Raymond'un çekici ve açık yürekli eşi olarak tanıyamıyordum. Onun çehresini aydınlatan deha, şimdi güzelliğine tanrısal bir yetkinlik veren iyilik ifadesiyle birleşmişti.

En üst seviyesine ulaşmış mutluluk, iyiliğin kız kardeşidir. Istırap ve cana yakınlık birlikte bulunabilir, yazarlar, bu ikisinin birleşimini betimlemeyi hep sevmiş-

lerdir. İnsancıl ve dokunaklı bir ahenk vardır o tabloda. Ne var ki eksiksiz mutluluk meleklere ait bir niteliktir, onun için bu niteliğe sahip olanlar melek gibi görünürler. İnananları sunaklarında insan kurban etmeye sürükleyen din, korkuyu bizzat kendisi yaydığı halde, korkunun dinin anası olduğu söylenir. Oysa mutluluktan kaynaklanan din hoş bir gelişmedir; insan yüreğine ateşli şükürler ettiren ve içimizden taşan duyguları yaratıcımızın önüne serdirten, hayal gücünün anası, şiirin dadısı olan, dünyanın gözle görünen düzeneğine iyilikçi zekâ bahşeden ve yeryüzünü üstü gökyüzüyle örtülü bir mabet yapan o din. İşte böylesi bir mutluluk, iyilik ve dindi Perdita'nın ruhunu dolduran.

Beş yılı Windsor Şatosu'nda mutlu insanlar topluluğu olarak birlikte geçirmiştik. Perdita konuşmalarında sık sık çok mutlu hayatından söz ederdi. Eski alışkanlığından ve sevgisinden olsa gerek, taşkın sevincini paylaşma konusunda beni Adrian ve Idris'e tercih ederdi. Görünüşte birbirimizden çok farklı da olsak, ona bu tercihi yaptıran belki de birbirimize benzediğimiz bazı gizli yönler ve aramızdaki kan bağıydı. Genellikle günbatımında, loş, gölgeli orman patikalarında birlikte yürürken onu sevinçli bir ilgiyle dinlerdim. Güven onun tutkusuna ağırbaşlılık kazandırıyor, aşkının karşılıklı olduğunu bilmekle gerçekleşmemiş hiçbir dileği kalmıyordu. Raymond'un küçük bir kopyası olan kızının doğumu onun memnuniyetini doruğa çıkardı, onları kutsal ve çözülmez bir bağla birbirlerine bağladı. Kocası onu taca yeğlediği için Perdita kimi zaman gurur duyardı. Kimi zaman da seçim yapmakta zorlandığı için onun şiddetli acılar çektiğini hatırlardı. Ama geçmişle ilgili bu hoşnutsuzluk onun şimdiki sevincini çoğaltmaya yarardı yalnızca. Güçlükle kazandığı şeye şimdi bütünüyle sahipti, o yüzden de çok daha değerliydi. Raymond'a biraz uzaktan

bakar, yakalandığı fırtınadan kurtulup da kendisini istediği limanda bulan birisinin çılgın sevinciyle (Ah, çok daha taşkın bir sevinçle!) onu izlerdi. Sonra taşkın sevincinin gerçekliğinden daha çok emin olmak için onun kollarına koşardı. Derin kavrayışına ve parlak hayal gücüne ateşli sevgisinin eklenmesi Perdita'yı Raymond için kelimelerle anlatılmayacak kadar değerli yapıyordu.

Perdita'nın hoşnutsuzluk hissetmesi, ancak Raymond'un tam olarak mutlu olmadığını düşünmesinden kaynaklanabilirdi. Şöhret tutkusu ve ölçüsüz hırs Raymond'un gençliğinin ayırt edici nitelikleriydi. Birini Yunanistan'da kazanmıştı, ötekini aşk uğruna feda etmişti. Zekâsını kullanabileceği yeterli alanı, üyelerinin hepsi incelik ve bilgiyle donanmış, çoğunun kendisi gibi üstün yeteneklerle sivrildiği ev yaşantısında bulmuştu. Yine de, onun yeteneklerinin serpilebileceği toprak hareketli bir yaşantıydı, bizim münzevi hayatımızın tekdüzeliği ona zaman zaman sıkıcı geliyordu. Gurur onu yakınmaktan alıkoyuyordu. Perdita'ya sevgisi ve ona duyduğu minnettarlık, onun aşkına layık olma dışındaki tüm istekleri üzerinde uyuşturucu etkisi yapıyordu. Bu duyguların onu ziyaret ettiğini hepimiz gözlüyorduk, ama hiç kimse buna Perdita kadar üzülmüyordu. Perdita'nın Raymond'a adanmış hayatı onun yaptığı seçimi ödüllendirmek için küçük bir kurban niteliğinde olsa da yeterli değildi. Yoksa Raymond, Perdita'nın veremeyeceği başka bir tatmine mi ihtiyaç duyuyordu? İşte bu, onların mutlu, mavi göğündeki tek buluttu.

Raymond'un iktidara geçişi her ikisi için de sancılı oldu. Ama Raymond yine de emeline ulaşmıştı işte. Doğa onu bu iş için şekillendirmiş gibiydi, makamını dolduruyordu. Eylem açlığını, en üst derecede, yorulmadan, usanmadan gideriyordu. Zevki ve dehası, güzelliğin ruhunu yakalamak ve göstermek için insanoğlunun icat

ettiği her üslupta uygun ifadesini buluyordu. Kalbinin iyiliği, yurttaşlarının mutluluğu için çalışırken asla yorulmamasını sağlıyordu. Harika ruhu, insanların sevgisini ve saygısını kazanma arzusu şimdi meyvelerini toplamaya başlamıştı. Gerçi bu büyük heyecan geçiydi, ama olsun, böyle olması belki de daha iyiydi. Böyle olunca onun güçten aldığı zevk duygusunu alışkanlık köreltmeyecek; heyecan sonunda belirli bir olgunluğa ulaşıp da tükendiğinde mücadeleler, hayal kırıklığı ve yenilgi onu bekliyor olmayacaktı. Uzun süren bir iktidarın sonucunda elde edilebilecek şan, otorite ve başarıyı üç yıl sürecek kral vekilliği döneminde elde etmeye kararlıydı.

Raymond fazlasıyla dışadönüktü. Şimdi sahip olduklarını başkalarıyla paylaşamıyor olsa bundan zevk alamazdı. Ama Perdita'nın kişiliğinde kalbinin isteyebileceği her şeye sahipti. Perdita'nın aşkı onda sevgi doğuruyordu; kavrayışı, sözcük daha Raymond'un ağzından çıkmadan onu anlamasına yol açıyordu; zihinsel yetenekleri Raymond'a yardımcı olmasını olanaklı kılıyordu. Raymond, Perdita'nın değerini biliyordu. Evliliklerinin ilk yıllarında, Perdita'nın ruh halinin değişken olması ve henüz kontrol altına alınmamış olan tabiatını bozan inatçılığı Raymond'un hislerinin doruk noktasına ulaşması bakımından hafifften engel oluşturuyordu. Perdita'nın diğer niteliklerine eklenen şimdiki değişmez dinginliği ve uysallığı Raymond'un ona duyduğu saygının, ona karşı hissettiği sevgiyle eşitlenmesini sağladı. Birbirlerini memnun etmek için ne yapmaları gerektiğini tahmin etmeye çalışarak yolun ortasında sendelemiyor, büyük mutluluğun bitmesinden korkmuyorlardı. Geçen beş yıl, onların romantizmini alıp götürmeksizin duygularına ağırbaşlı bir kesinlik kazandırdı. Bir çocukları oldu, ama doğum annenin çekiciliğinden hiçbir şey eksiltmedi. Perdita'nın neredeyse beceriksizliğe varan ürkekliği yerini zarif bir kararlılığa bı-

raktı. Yüzündeki tipik çekingenlik ifadesi, içtenlik ifadesiyle yer değiştirdi. Sesi heyecan verici bir yumuşaklık kazandı. Yirmi üç yaşındaydı. Eş ve anne olarak kutsal görevlerini yerine getiren, şimdiye kadar çok istediği her şeye sahip olmuş, dişiliğinin zirvesinde bir kadındı. Raymond ondan on yaş büyüktü. Onun eski güzelliğine, çehresinin asaletine, etkileyici duruşuna; soylu iyilikseverliği, dostça şefkati ve başkalarının dileklerine karşı nazik ve yorulmak nedir bilmez ilgisi de eklendi.

Aralarındaki ilk sır, Raymond'un Evadne'ye yaptığı ziyaretlerdi. Raymond bahtsız Yunanlının dayanıklılığına ve güzelliğine vurulmuştu. Evadne'nin ona karşı hiç değişmeyen ilgisi açığa çıkınca, Raymond bu tutkulu ve karşılıksız aşkı hangi davranışıyla hak ettiğini şaşkınlıkla sordu. Bir süre için Evadne hayallerinin biricik konusu oldu. Perdita, Raymond'un düşüncelerinin ve zamanının kendisiyle paylaşmadığı bir konuyla dolu olduğunu fark etti. Kız kardeşim merak ve hırçın kıskançlık gibi basit duygulardan yoksundu. Raymond'un sevgisiyle sahip olduğu hazine Perdita için damarlarında dolaşan kandan daha gerekliydi:

"Bir kez kuşkulanmaya gör / Hüküm verilmiş demektir,"[1] diyecek olsa, Othello'dan daha doğru söylemiş olurdu.

Şimdilik kocasının kendisinden uzaklaştığından kuşkulanmadı. Bu gizeme, onun yüksek konumuyla ilgili bir durumun neden olduğu tahmininde bulunmakla yetindi. Şaşırmış ve üzülmüştü. Raymond'un yalnızca kendisine ait olacağı özel hayata dönmesinden önce kaç uzun gün, ay ve yıl geçmesi gerektiğini hesaplamaya koyuldu. Bir süre için bile olsa kendisinden bir şeyler gizlemesin-

1. Shakespeare, *Othello* III. Perde, III. Sahne.

den hoşlanmamıştı. İçi içini yiyordu, ama kocasının bir tek kendisini sevdiği konusunda güveni hiç sarsılmadı. İkisi birlikteyken, korku onu kontrolü altında tutmadığında, kendisini doludizgin mutluluğa bırakıyordu.

Zaman geçti. Raymond tehlikeli maceranın ortasında aniden durup sonuçlarını düşünmeye başladı. Önünde iki olasılık vardı. Evadne'yle buluşmaları Perdita için ya bir sır olarak kalacaktı ya da sonunda onun tarafından öğrenilecekti. Arkadaşının muhtaç durumu ve duygularının çok gergin olması, Raymond'un ondan uzaklaşmak isteğini açıklamasına engel oluyordu. Hayat arkadaşının candan sohbetine ve katışıksız ilgisine ise daha ilk günden ebediyen elveda demişti. Yüreğinin içini ve gizemli davranışlarını Perdita'nın gözünden saklayabilmesi için Türk kıskançlığının icat ettiği peçenin daha kalını ve Vathek'in[1] çıkılması imkânsız kulesinden daha yüksek bir duvar gerekliydi. Bu düşünce ona dayanılmaz bir acı veriyordu. Açık yürekliliği ve sosyal duyguları Raymond'un doğasının en temel özellikleriydi. Onlar olmasa davranışları sıradanlaşırdı; onlar olmasa Perdita'yla ilişkisine görkem saçmak, aşk uğruna tahtı geri çevirdiği için övünmek, güneş çıktığında kaybolan gökkuşağının renkleri gibi sönük ve anlamsız olurdu. Ama çare yoktu. Aklını süsleyen dehayı, sadakati ve cesareti, ruhunun tüm enerjisini sonuna kadar kullansa zamanın tekerini bir milim geriye döndüremezdi. Olmuş olan, gerçekliğin silinmez kalemiyle yazılmıştı bir kere. Ne acı ne de gözyaşı, geçmişin sonsuz defterine yazılmış olan gerçekleşmiş eylemin bir harfini bile silmeye yeterdi.

Bu, sorunun en iyi yanıydı. Ya Perdita kuşkulanır da

1. William Beckford, *Vathek*, 1782. Romanda kibirli halife Vathek, "Tanrı'nın sırlarına erişebilmek amacıyla haddini bilmez bir merakla" devasa bir kule inşa eder.

bir karara varırsa? Bunu düşününce dizlerinin bağı çözüldü, alnını soğuk terler bastı. Çoğu erkek onun korkusuyla alay edebilir. Ama o geleceği okuyordu; Perdita'nın huzuru onun için çok değerliydi, Perdita'nın suskun acısı çok kesin ve çok korkunç olurdu, Raymond'un cesaretini kırmayacak gibi değildi. İzleyeceği yola çabucak karar verdi. Başına en kötüsü gelir de Perdita gerçeği öğrenirse, onun suçlamalarına ya da değişen bakışlarının çektiği acıyı görmeye dayanamazdı. O zaman İngiltere'yi, arkadaşlarını, gençliğinin geçtiği yerleri, gelecekle ilgili umutlarını terk edip gidecek, başka bir ülke arayacak ve hayata başka yerlerde yeniden başlayacaktı. Buna karar verince sakinleşti. Seçmiş olduğu dolambaçlı yoldan geçerken kader atlarını sakınarak sürmeye çalışıyordu, değiştiremeyeceği şeyi daha iyi saklayabilmek için tüm gücünü seferber etti.

Perdita ile Raymond arasındaki güven başkalarıyla yaptıkları haberleşmeler konusunda aralarında gizli saklı olmamasını olanaklı kılardı. Birbirlerinin mektuplarını açarlardı, hatta şimdi bile, birinin kalbinin derinlikleri ötekine açıktı. Aniden bir mektup geldi ve Perdita mektubu okudu. Mektup durumu açıklıyor olsa Perdita'nın beyninden vurulmuşa dönmesi gerekirdi. Ama öyle olmadığı halde, titreyerek soğuk ve solgun bir yüzle Raymond'un yanına gitti. Raymond yalnızdı, yakında verilmiş bazı dilekçeleri inceliyordu. Perdita sessizce girdi, karşısındaki bir kanepeye oturdu, ona öyle büyük umutsuzlukla bakmaya başladı ki, en acı çığlıklar ve en korkunç inlemelerin aktardığı mutsuzluklar bile onun bakışında canlı ifadesini bulan mutsuzluğun yanında çok sönük kalırdı.

Raymond önce başını kâğıtlardan kaldırmadı, ama kaldırıp da onun değişen yüzündeki perişanlık ifadesini görünce dehşete düştü. Bir an için kendi meselesini ve korkularını unuttu, şaşkınlıkla sordu: "Canımın içi, neyin

var, ne oldu?" Perdita, "Hiçbir şey," diye cevapladı önce, sonra, "bir şey var," diye aceleyle sürdürdü konuşmasını. "Raymond, benden bir şeyler gizliyorsun. Son zamanlarda nereye gidiyorsun, kiminle görüşüyorsun, bunu benden neden saklıyorsun? İneden güvenine layık görülmüyorum? Hayır, seni sorularla boğmak istemiyorum, istediğim bu değil. Tek soru yeterli; büsbütün bir zavallı durumuna mı düştüm?"

Kâğıdı titreyen eliyle uzattı, sonra Raymond kâğıdı okurken hiç kıpırdamadan oturup bembeyaz bir yüzle ona bakmaya başladı. Raymond Evadne'nin elyazısını tanıdı, tüm kanı yüzüne hücum etti. Mektubun içeriğini ve her şeyin gün yüzüne çıktığını yıldırım hızıyla anladı. Yalan söylemek ve numara yapmak yaklaşan felaketin yanında pek önemsiz kalıyordu. Perdita'nın şüphelerini ya tümüyle dağıtacaktı ya da onu sonsuza kadar terk edecekti. "Canımın içi," dedi, "suçum büyük, ama beni bağışlamalısın. Saklamaya başlamakla yanlış yaptım, ne var ki senin üzülmeni istemediğim için böyle yaptım, geçen her gün geriye dönmemi zorlaştırdı. Üstelik bu satırların mutsuz yazarına iyilik yapma heyecanına kapılmıştım."

Perdita nefes alamaz oldu. "Peki," diye haykırdı, "devam et öyleyse!"

"Hepsi bu kadar. Bu kâğıt her şeyi anlatıyor. Çok zor duruma düştüm. Yanlış yapmış olabilirim, ama elimden gelenin en iyisini yaptım. Sana olan aşkım hiç azalmadı."

Perdita başını kuşkuyla salladı. "Böyle olamaz," dedi, "ben böyle olmadığını biliyorum. Sen beni aldatabilirsin, ama ben aldanmam. Seni, kendimi, hayatımı, her şeyi kaybettim!"

Raymond gururlu gururlu sordu: "Bana inanmıyor musun?"

"Sana inanmak mı!" diye haykırdı Perdita: "Bana sadık olduğunu bilmek için her şeyimi verirdim, ölüme

bile seve seve giderdim, yeter ki ölürken bunu bileyim! Ama bu mümkün değil!"

"Perdita," diye devam etti Raymond. "Kenarında durduğun uçurumu görmüyorsun. Şimdiki davranış çizgisine gönülsüz ve acısız girmediğime inanabilirsin. Sende kuşkuların uyanacağını biliyordum, ama o kuşkuları tek sözümle dağıtabileceğime güveniyordum. Umudumu, bana duyduğun güvenden alıyordum. Beni sorgulayabileceğini, cevaplarıma dudak büküp dikkate almayabileceğini mi düşünüyorsun? Benden kuşku duyabileceğini, belki izleyebileceğini, sorguya çekip sonra da inanmayabileceğini mi düşünüyorsun? Daha o kadar düşmedim, onurum o kadar yerlerde değil. Sen beni sevdin, ben sana taptım. Ama insani duyguların hepsinin bir sonu vardır. Varsın bizim sevgimiz tükensin, ama bunun yerini güvensizlik ve karşılıklı suçlama almasın. Şimdiye dek arkadaştık, sevgiliydik, bırak da düşman olmayalım, birbirimizin hafiyesi olmayalım. Şüphe altında yaşayamam, bana inanmıyorsan, ayrılalım!"

"Kesinlikle öyle," diye haykırdı Perdita. "İşin buraya geleceğini biliyordum! Zaten ayrı değil miyiz? Zaten aramızda okyanus gibi uçsuz bucaksız, uçurum gibi derin bir su uzanmıyor mu?"

Raymond ayağa kalktı, sesi bozuktu, yüzü çarpılmıştı, fırtına öncesi sessizliğini taşıyormuşçasına sakin cevapladı: "Kararımı bu kadar filozofça karşılamana çok sevindim. Mağdur eş rolünü hayranlık derecesinde iyi oynayacağın anlaşılıyor. Zaman zaman bana haksızlık ettiğin düşüncesi içini acıtacak, ama yakınlarının tesellisi, dünyanın sana acıması, melek kadar masum olduğunun bilinciyle hissedeceğin gönül rahatlığı sana merhem gibi gelecektir; beni bir daha asla görmeyeceksin!"

Raymond kapıya doğru yürüdü. Söylediği her sözcüğün yalan olduğunu unutmuştu. O derece havaya gir-

di ki, canlandırdığı sözde masumiyete kendisi bile inandı. Hayali kişiyi canlandıran aktörler hiç ağlamazlar mı? Raymond canlandırdığı rolü onlardan daha gerçekçi bir duyguyla oynuyordu. Gururla konuşuyordu, kendisini incinmiş hissediyordu. Perdita başını kaldırıp baktı, Raymond'un bakışında kızgınlık gördü. Eli kapının kolundaydı. Perdita ayağa fırladı, onun boynuna atıldı, hıçkırıklara boğularak içini çeke çeke ağlamaya başladı. Raymond, Perdita'nın elini tuttu, onu kanepeye götürdü, yanına oturdu. Perdita'nın başı Raymond'un omzuna düştü, titremeye başladı, bedenini kâh sıcak basıyordu, kâh soğuk bir ürperme geliyordu. Onun duygulandığını gören Raymond yumuşak bir sesle, "Bir sarsıntı geçirdik, ama senden bir kızgınlık ânında ayrılmayacağım. Sana çok şey borçluyum. Altı yıllık katışıksız bir mutluluk borçluyum. Her şey geride kaldı. Şüphe damgasıyla yaşayamayacak ve kıskançlık konusu olamayacak kadar çok seviyorum seni. İkimiz de, ancak ayrılmamız durumunda kendimizden ağırbaşlı ve yerinde davranışlar bekleyebiliriz. Ancak o zaman, birbirimizi, karakter özelliklerimiz yüzünden aşağılamamış oluruz. Şimdiye kadar güven ve sadakat ilişkimizin esasıydı. Bunlar yok olduğuna göre, hayatın tohum tutmamış, içi boş kabuklarına tutunmayalım. Çocuğun var, kardeşin var, Idris ve Adrian var..."

"Ya senin?" diye haykırdı Perdita. "Sana bu mektubu yazan var."

Raymond'un gözleri bir an dizginlenemez bir öfkenin pırıltılarıyla ışıldadı. En azından bu suçlamanın doğru olmadığını biliyordu. "Sen öyle düşünmeye devam et," diye bağırdı, "bağrına bas bu düşünceyi, başının altına yastık yap, gözüne uyku girsin diye afyon yap. Memnun olurum. Tanrı hakkı için, Cehennem'de bile senin sözlerinden daha az yalan var."

Perdita, Raymond'un sözlerindeki ateşli ciddiyete şaşırıp kaldı. "Raymond, sana inanmayı reddetmiyorum. Tam tersine, söylediklerine kesin olarak inanmaya söz veriyorum; sen yeter ki beni eskisi gibi sevdiğini, bana bağlı kaldığını söyle. Kuşku, kuruntu, kıskançlık o saat dağılıp gidecek. Biz de yine eskisi gibi tek yürek, tek umut ve tek hayat olarak devam edeceğiz."

Raymond küçümseyen soğuk bir sesle, "Sana bağlı kaldığımı zaten söyledim," dedi. "Bir kere söylediğimde inanmıyorsan üç kere daha söylememin hiçbir yararı olmaz. Bir daha söylemeyeceğim, çünkü söylediğim ve senin küçümseyerek dikkate almadığın şeye ekleyebileceğim hiçbir şey yok. Bu tartışma ikimize de yakışmıyor. İtiraf etmeliyim ki, asılsız olduğu kadar da kaba olan suçlamalarını cevaplamaktan yoruldum."

Perdita, Raymond'un öfkeyle çevirdiği yüzünün ifadesini okumaya çalıştı. Gücenmiş hali o kadar gerçek ve doğal görünüyordu ki, kuşkuları ânında dağıldı. Perdita'nın sevgiyle bağlantısı olmayan herhangi bir duyguyu yıllardır yansıtmayan çehresi yeniden aydınlandı, hoşnut bir ifadeye büründü. Bununla birlikte, Raymond'u yumuşatıp yatıştırmak öyle kolay olmadı. Raymond önce Perdita'yı dinlemeyi reddetti. Ama Perdita'nın vazgeçmeye niyeti yoktu. Yeter ki kendisine eskisi gibi âşık olduğuna emin olsun, onun öfkesini dağıtmak için her türlü çabayı göstermeye, ricalarda bulunmaya hazırdı. Sonunda dinlemeye ikna etti; Raymond gururla, konuşmadan oturuyordu gerçi, ama dinliyordu. Perdita önce ona güveninin sonsuz olduğunu söyledi; bunu biliyor olması gerekirdi, öyle olmasa ısrar edip onu alıkoymazdı. Birlikte geçirdikleri mutlu yıllardan uzun uzun söz etti. Çok yakın ve mutlu oldukları sahneleri onun gözünün önüne getirdi. Gelecekteki hayatlarını canlandırdı, kızlarından söz etti, derken davetsiz gözyaşları Perdita'nın gözlerini

doldurdu. Perdita gözyaşlarını savuşturmaya çalıştıysa da onlar ısrarcıydılar. Sonunda konuşamayacak hale geldi. Daha önce ağlamamıştı. Raymond bu üzüntü ifadesine dayanamadı. Kim bilir, belki de aslında inciten durumundayken incinmiş erkek rolü oynamaktan biraz utanmıştı. Ayrıca Perdita'yı gerçekten çok seviyordu. Başını eğişi, parlak saç lüleleri, endamı onda sevgi ve hayranlık uyandırıyordu. Perdita konuşurken ahenkli sesi içine işlerdi. Raymond çok geçmeden yumuşadı, kendisini Perdita'yı asla aldatmadığına inandırmaya çalışırken, bir yandan da onu teselli edip okşuyordu.

Raymond bu sahneyi, daha yeni işkenceye uğramış ve bu işkencenin tekrar yapılacağını bilen bir adam gibi yalpalayarak terk etti. Düpedüz yalan olanı onaylayıp yeminler ederek kendi onuruna karşı suç işlemişti. Bunu bir kadına yaptığı doğruydu, o nedenle kimileri tarafından o kadar alçak bir davranış olarak görülmeyebilirdi, ama onun için öyle değildi; kimi aldatmıştı? Kendisine güvenen, sadık, sevgi dolu Perdita'sını aldatmıştı; oynadığı masumiyet gösterisiyle yüce gönüllü güvenini zorla kazandığı, bunu düşününce içinin çok acıdığı Perdita'sını. Raymond'un kafa yapısı ne öyle kabaydı ne de hayat onu bu düşüncelere karşı duyarsız yapacak kadar ona hoyrat davranmıştı. Tam tersine o sırf duyarlılıktı. Pis havanın kendisine dokunmasından çekinen ve dokununca sönen temiz bir ateşti. Oysa şimdi, bulaşan pislik özüne işlemişti, bu değişim daha da acıtıcıydı. Raymond'un böylesi bir savaş alanına dönüşen aklı deliliğe sürüklenirken, doğru ve yalan, aşk ve nefret arasındaki kesin sınırlar kaybolmuştu, Cennet, Cehennem'e karışmak için düşüncesizce ileri atılmıştı. Kendisini samimiyetle aşağılıyor, Perdita'ya kızıyordu, bütün bunlarla bağlantılı olan Evadne konusu tatsızlaşıp zalimleşiyordu. Onun her zaman efendisi olan tutkular, aşk tarafından sarılıp sarma-

landıkları uzun uykularından taze güçler kazanarak uyanmışlardı, kaderin onun yakasını bırakmayan ağırlığı belini bükmüştü; ıstırapların en kötüsü olan ve aşırı hoşgörüsüz vicdan azabı tarafından örseleniyor, işkence ediliyordu. Bu huzursuz durum yerini yavaş yavaş kasvetli, sessiz bir öfkeye ve ruhsal bir bunalıma bıraktı. Ona tabi olanlar ya da onun dengi olanlar –halihazırdaki görevindeyken dengi olanlar varsa tabii– daha önce hep nazik ve iyiliksever davranışlarıyla ayırt edilen birisinde öfke, alaycılık ve sertlik görmekten şaşkındılar. Devlet işlerini zevk almadan yapıyor, sonra hem felaketi hem de kurtuluşu olan yalnızlığına çekilmek için acele ediyordu. Yunanistan'da onu zafere götürmüş olan o atılgan ata binmiş, sıkıntılı ruhunun sancılarını dindirmek için öldürücü alıştırmalarla kendisini yoruyordu.

Zehrin etkilerinden kurtulan biri kendine nasıl gelebilirse, o da öyle yavaş yavaş kendine gelmeye başladı, başını heyecan ve tutkunun sisinden çıkarıp sakin düşüncenin atmosferine daldı. Yapılacak en iyi şeyin ne olduğunu düşünmeye koyuldu. İlk önce, herhangi bir mantıklı dürtü yerine, davranışlarını deliliğin yönetmeye başladığı andan itibaren ne kadar uzun zaman geçtiğine şaşırıp kaldı. Bir ay geçmiş, bu süre içinde Evadne'yi görmemişti. Evadne'nin, onun yüreğinde varlığını hâlâ sürdüren çok az duyguyla bağlantılı gücü büyük oranda zayıflamıştı. Evadne'nin kölesi değildi artık, onun âşığı değildi artık. Onu bir daha asla görmeyecekti, tamamen geriye dönerek Perdita'nın güvenini hak edecekti.

Yine de, o böyle kararlıyken, düş gücü ona oyun oynuyor, gözünün önüne Yunan kızının sefil evini getiriyordu. Evadne'nin soylu ve yüce ilkelerinden dolayı daha konforlu başka bir eve geçmeyi reddettiği o evi. Onu ilk tanıdığı zamanki parlak konumunu ve görünümünü; Konstantinopolis'te Doğu görkeminin her türlü

zenginliğiyle kuşatılmış yaşantısını; şimdi içinde bulunduğu büyük yoksulluğu, aralıksız her gün çabalayıp durmasını, ümitsiz yalnızlığını, çektiği açlıktan solan yanaklarını düşündü. Yüreği acıma hissiyle dolup taştı. Onu bir kere daha görecek, insanların arasına, toplumsal konumuna geri döndürmenin bir yolunu bulacaktı. Ondan sonra doğal olarak bunu ayrılık izleyecekti.

O bir ay boyunca Perdita'dan uzak durduğunu, ondan kendi vicdan azabından kaçar gibi kaçtığını düşündü. Ama işte yine kendindeydi. Bütün bunlar düzeltilecekti. Bundan sonraki sadakati dingin hayatlarındaki o biricik lekenin anısını silecekti. Bunu düşününce keyiflendi, benimseyeceği davranış biçimini ciddiyetle ve kesin olarak belirledi. Tam da o gece kendi onuruna düzenlenen bir şenlikte (19 Ekim, "kral vekili" seçilişinin yıldönümü) bulunacağına dair Perdita'ya söz verdiğini hatırladı. Bu şenlik, önlerindeki mutlu yıllar için iyi bir işaretti herhalde. Önce Evadne'ye uğrayacak, ama kalmayacaktı. Haber bile vermeden uzun zaman ortadan kaybolduğu için ona bir açıklama borçluydu, kendisini affettirmesi gerekiyordu. Sonra da Perdita'nın yanına gidecek, aklından çıkan o dünyaya, toplumsal görevlerine, parlak konumuna, gücünü kullanmaya geri dönecekti.

Bundan önceki sayfalarda anlatılan sahneden sonra Perdita, Raymond'un tutum ve davranışlarının bütünüyle değişeceğini umuyordu. Serbestçe iletişim kurmayı, onun hayat sevincini oluşturan o sevgi dolu ilişkinin alışkanlıklarına geri dönmeyi bekliyordu. Ne var ki Raymond hiçbir uğraşında Perdita'ya katılmadı. Günlük işlerini ondan ayrı yaptı. Dışarı çıkıyordu, ama Perdita onun nereye gittiğini bilmiyordu. Bu hayal kırıklığının verdiği acı azap vericiydi, şiddetliydi. Bu durum ona kötü bir rüya gibi görünüyor ve aklından çıkarmaya ça-

balıyordu. Ama Nessos'un gömleği gibi[1] etine yapışmış, şiddetli acılar çektirerek onun hayat enerjisini tüketiyordu. Perdita çok az insanın sahip olduğu bir şeye, (böyle bir iddia paradoks gibi görünebilir gerçi) mutlu olabilme yetisine sahipti. Hassas yapısı ve yaratıcı hayal gücü onu zevk duygusuna karşı çok duyarlı hale getiriyordu. Sımsıcak yüreği, aşkı süsleyebileceği ve hayal gücünü tatmin edebileceği her şeyi Raymond'da bulunca, aşkı derin kökler saldı ve heybetli bir bitkiye dönüştürerek tüm ruhunu mutluluğu almaya hazır hale getirdi. Ama Perdita'nın varlığının dayanağı olan duygu, paylaşıldıkça sıradanlaşmışsa, birbiri ardına gelen sevgi gösterileri ve zarif davranışlar başka bir yere kaydıysa ve onun aşk evreni elinden çekilip alındıysa o zaman mutluluğun onu terk etmesi, yerine karşıtının gelmesi gerekirdi. Karakterindeki aynı nitelikler üzüntülerini iyice derinleştiriyor, hayal gücü onları abartıyor, duyarlılığı onu sürekli olarak üzüntülerini yeni biçimlerde algılamaya açık hale getiriyordu; aşk, yürek sızısını zehirliyordu. Kederlerinde ne baş eğme, ne sabır, ne de kendini koyuverme vardı; o kederle savaşırdı, onun altında kalıp can havliyle mücadele eder, direndikçe her acı daha da keskinleşirdi. Raymond'un bir başkasını sevdiği düşüncesi aklından çıkmıyordu. Raymond'un hakkını yemiyordu, onun kendisini şefkatle sevdiğini biliyordu; ama çekilişi henüz yapılmamış bir piyangoda on binlerle kazanmaya bel bağlayan birisine küçük bir ikramiye vermek, onu, biletinin boş çıkmasından daha çok hayal kırıklığına uğratacaktır.

1. Efsaneye göre Kentaur Nessos, Herakles'in zehirli okuyla vurulur, ölmeden önce zehirli kanına bulanmış gömleğini aşk büyüsü olarak kullanması için Herakles'in karısı Deianeira'ya verir. Deianeira saflıkla gömleği Herakles'e gönderince gömlek Herakles'in etine yapışır, sonunda da hem kendini suçlayan Deianeira hem de acıya dayanamayan Herakles'in kendilerini öldürmelerine yol açar.

Raymond gibi bir insanın sevgisi ve dostluğu paha biçilmez olabilirdi, ama sevginin ötesinde, dostluktan daha derinlerde, sarılıp sarmalanmış bölünemez aşk hazinesi vardı. Onu bir bütün olarak alırsanız değerini hiçbir aritmetik işlem hesaplayamaz; ondan alabileceğiniz en küçük miktarı alın ve adına parça deyin, onu bölmeye devam edin, paha biçilmez maden altın, sihirbazın parası gibi adi bir maddeye dönüşecektir. Aşkın gözlerinde anlam, sesinde ahenk vardır, gülümseyişi ışık saçar, onun çekiciliğinin tılsımına yalnızca bir kişi sahip olabilir. Aşkın ruhu ilkeldir, özü tektir, tanrısallığı bir bütündür. Raymond ile Perdita'nın kalpleri ve ruhları, dağdan aşağı inerken birbirine karışıp kaynaşan, parlak çakıltaşlarının üstünden ve yıldızçiçeklerinin yanından köpüre köpüre çağıldayarak akan iki dere gibiydi. Ama onlardan biri normal seyrini değiştirmeye görsün ya da birinin önünü tıkayan bir engel çıkmaya görsün öteki hemen eski yatağına geri çekilecektir. Perdita, hayatını besleyen suyun çekildiğinin farkındaydı. Ümitlerinin yavaş yavaş solmasına dayanamayarak mutsuzluk dönemini bir çırpıda sona erdirmek ve son zamanlardaki uğursuz olayları mutlu bir sonuca vardırmak için çabucak bir plan hazırlayıverdi.

Raymond'un kral vekilliği görevine yükselmesinin birinci yıldönümü yakındaydı. O günün görkemli bir şenlikle kutlanması gelenekselleşmişti. Perdita'nın içinden geçen çeşit çeşit duygu bu kutlama sahnesine öncekilere kıyasla kat kat daha fazla şaşaa katması için onu sıkıştırıp duruyordu. Ama yine de, gece için hazırlanırken, kendi acılarının başlangıcı olan bir olayı kutlamak için böyle didinip durmasına şaşırmadan edemiyordu. O güne lanet olsun diye düşündü, Raymond'da, kendimi ona adadığım aşkın dışında başka bir arzu doğuran o saatin gözü kör olsun; bana yeniden döneceği an ise sevinç

dolu olsun! Tanrı biliyor ya, onun yeminlerine güvenim tam, onun sadakatine inanıyorum, öyle olmasa şimdi karar verdiğim şeye ulaşmak için çabalamazdım. Her geçen gün bizi biraz daha ayırırken, her olay bizi ayıran duvarın üstüne bir taş daha yığarken iki yılı da böyle mi geçirelim? Hayır, Raymond'um, hayır biricik sevgilim, hayır Perdita'nın biricik varlığı! Bu gece, bu görkemli toplantı, bu muhteşem mekânlar ve gözü yaşlı sevgilinin gösterişli giyim kuşamı, hepsi senin görevden çekilmen için. Bir zamanlar kraliyet tacı beklentisinden benim için vazgeçmiştin. O zaman aşkımızın ilk günlerindeydik, o zaman yalnızca ümit verebiliyordum, mutluluk sözü veremiyordum daha. Şimdi sana verebileceklerimin hepsini deneyimlerinle biliyorsun; kalbimin yalnızca sana ait olduğunu, lekesiz aşkımı, sana hiç tereddütsüz boyun eğişimi, her şeyi. Bütün bunlarla kral vekilliği arasında tercih yapmalısın. Gururlu Vekil, bu gece senin son gecen! Perdita bu geceyi senin çok sevdiğin şaşaa ve görkemle donattı, ama sen, bu göz kamaştırıcı mekândan, bu soylu kalabalıktan, güçten ve yücelikten uzaklaşıp yarın sabah güneşiyle birlikte kır evimize dönmelisin. Çünkü ölümsüz sevinci elde etmek için bile olsa geçen haftalara benzeyen bir hafta daha geçirmeye katlanamam.

Saati geldiğinde önerisini yapmaya ve planının gerçekleşmesi için ısrar etmeye kararlı ve onun kabul edileceğinden emin olarak bu plan üzerinde düşünüp dururken Perdita hafifliyor, daha doğrusu sevincinden içi içine sığmıyordu. Mücadele beklentisiyle yanakları al al oluyor, gözleri zafer sevinciyle ışıldıyordu. Alnında imparatoriçe damgasını taşıdığından söz ettiğim, şimdi insanüstü bir varlığa yükselen, kaderin tekerini parmağıyla durdurabilecek sessiz bir güce sahipmiş gibi görünen kız kardeşim bütün kartlarını açarak kazanacağından emin-

di. Bundan önce böyle olağanüstü güzel göründüğü hiç olmamıştı.

Hikâyenin Arkadialı çobanları olan bizler bu kutlamada bulunmak niyetindeydik, ama Perdita gelmememizi ve Windsor'da bulunmamızı rica eden bir mektup yazdı. Planını bize açmasa da ertesi sabah Raymond'la birlikte bizim yanımıza, tam mutluluğu bulmuş olduğu bizim samimi çevremize dönüp eski hayatına yeniden başlamaya karar vermişti. Akşamın ilerleyen saatlerinde şenlik için hazırlanmış odalara girdi. Raymond, saraydan önceki gece ayrılmıştı. Toplantıyı şereflendireceğini söylemişti gerçi, ama henüz geri dönmemişti. Perdita eninde sonunda geleceğine inanıyordu. Bu kriz ortamındaki çatlak ne kadar büyük olursa, Perdita o çatlağı temelli olarak o kadar iyi kapatacağından emindi.

Daha önce de söylediğim gibi Ekim ayının on dokuzuydu, sonbahar kendini iyiden iyiye hissettiriyordu, hava kasvetliydi. Rüzgâr uğulduyor, yarı çıplak ağaçlar yazın süslendikleri kalan yapraklarından da mahrum kalıyorlardı. Çürümüş bitki kokusuyla dolu hava neşe ve ümidi yok ediyordu. Raymond verdiği kararla yüceldiğini hissediyordu, ama güneşin batmasıyla birlikte onun morali de düşüşe geçti. İlk önce Evadne'yi ziyaret edecek, sonra aceleyle Kral Vekili Sarayı'na gidecekti. Raymond, talihsiz Yunan kızının oturduğu evin civarındaki yoksul mu yoksul sokaklardan geçerken, şimdiye kadar ona nasıl davrandığını düşünüyor, huzursuzlukla kıvranıyordu. Önce, onun böylesi sefil bir konumda kalmasına izin veren anlaşmalara girdiği için, sonra, kısa süren güzel bir rüyanın ardından onu ümitsiz bir yalnızlığa, endişeli tahminlere ve hayal kırıklığına uğratan acı bir bekleyiş içinde bırakıp gittiği için. Evadne bu arada ne yapmıştı, kendisinin yokluğunu ve yüzüstü bırakışını nasıl karşılamıştı acaba? Daracık sokakları karanlık basma-

ya başlamıştı. O çok tanıdık kapı açıldığında merdivenler zifiri karanlığa gömülmüştü. El yordamıyla yukarı çıktı, tavan arasına girdi. Evadne'yi eski püskü yatağında serilmiş yatarken buldu. Konuşmuyordu, yarı ölü durumdaydı. Raymond binada oturan diğer insanlara seslendi, ama onlardan, hiçbir şey bilmedikleri dışında başka bir şey öğrenemedi. Evadne'nin hikâyesi Raymond için basitti, dişlerini kendi yüreğine geçiren vicdan azabı ve dehşet gibi basit ve açıktı. Evadne kendisini onun tarafından terk edilmiş bulunca günlük işlerini sürdürecek cesareti kaybetmiş; gururu, Raymond'a herhangi bir başvuruda bulunmasını yasaklamış; açlık, açılan odalarında günahsız olarak huzur bulacağı ölümün kapısında nazik kapıcı kılığında karşılamıştı onu. Gücü tükenirken yanına hiç kimse gelmemişti.

Evadne ölse, kayıtlarda, zalimliği kendisininkiyle kıyaslanabilecek başka bir cani bulunabilir miydi? Hangi iblis ondan daha ahlaksız davranabilir, hangi lanetli ruh cehennem azabına ondan daha çok layık olabilirdi? Fakat kendi kendini suçlama azabı Raymond'un kaderine yazılmamıştı. Doktor çağırdı. Evadne hayata dönünceye kadar endişe yüzünden asırlar gibi uzun gelen saatler geçti. Sonra Raymond onu oradan alıp daha rahat bir eve götürdü, hayatta olduğundan emin olmak için etrafında dönenip durdu.

Yaşadığı büyük endişe ve korkunun ortasında Perdita'nın kendi onuruna düzenlediği kutlamayı hatırladı. Onun onuruna! Tam da yoksulluk ve ölüm onun adına silinmez bir leke sürdüğü sırada. İşlediği suçlarla darağacını hak eden onun onuruna! Kaderin oyunu! Perdita hâlâ onu bekliyordu. Raymond bir kâğıt parçasına iyi olduğunu bildiren abuk sabuk birkaç sözcük yazdı, ev sahibesine, pusulayı saraya götürüp Kral Vekili'nin eşinin ellerine teslim etmesini emretti. Onu tanımayan ka-

dın, alaycı bir edayla, sarayda o hanımefendinin huzuruna çıkmasına, hem de böyle bir kutlama sırasında izin verilebileceğine nasıl ihtimal verebildiğini sordu. Bunun üzerine Raymond görevlilerin inanması için yüzüğünü çıkarıp kadına verdi. Böylece Perdita konuklarını ağırlayıp bir yandan da lordunun gelişini endişeyle beklerken onun yerine yüzüğü geldi, yoksul bir kadının bu yüzüğün sahibinden getirdiği pusulayı kendisine teslim etmek için beklediği bildirildi.

Görevlendirilme yüzünden yaşlı dedikoducunun gururu okşanmıştı, hem de Evadne'nin ziyaretçisinin Lord Raymond olduğunu şimdi bile anlamadığı halde; çünkü böyle bir şey aklına gelmezdi. Perdita onun attan düştüğünden ya da başına bu türden bir şey gelmiş olmasından korkuyordu, ta ki kadının söyledikleri onda yeni korkular uyandırıncaya kadar. İşgüzar bir ihtiyar, kötülük sever bir ulak değilse, rastgele gelişmiş kurnazlık duygusuyla da olsa, Evadne'nin hastalığından söz etmezdi; ama o, Raymond'un yaptığı sık ziyaretleri, boşboğazlıkla anlattı. Üstüne üstlük anlattıklarına, Raymond'un zalimliğini ve güvenilmezliğini gösteren abartılmış bazı ayrıntıları Perdita'yı doğruluğuna inandıracak şekilde eklemekten de geri durmadı. Kadının öldürücü hakaret gibi gelen iğrenç imalarının dışında en kötüsü de Raymond'un şimdi şenlikte bulunmayışı ve hiç beklenmedik mesajıydı. Perdita yüzüğe yeniden baktı, Raymond'a kendisinin hediye ettiği hemen hemen kalp şeklinde bir yakuttu. Asla yanılmayacağı elyazısına baktı, kocakarı onun kulaklarını dolduran doğru ve yanlışın birbirine girdiği tuhaf konuşmasına devam ederken, "Çok rica ediyorum, yalvarıyorum, konuklarının yokluğumdan kuşkulanmalarına izin verme," sözcüklerini kendi kendine tekrarlamaya başladı. Perdita sonunda kadına yol verdi.

Zavallı kızcağız yokluğunun gözden kaçmadığı top-

lantıya döndü. Biraz karanlıkça bir köşeye sessizce süzüldü, oradaki dekoratif bir sütuna dayanarak kendini toparlamaya çalıştı. Eli ayağı tutmaz olmuş, düşünemez hale gelmişti. Gözü, yanındaki oymalı bir vazoda duran çiçeklere daldı, o sabah düzenlediği nadir ve güzel bitkilere. Bu donakalmış haliyle bile onların parlak renklerini ve yıldız biçimlerini fark edebiliyordu. "Güzelliğin ruhunun canlı timsalleri," diye haykırdı. "Sizler ne cesaretinizi kaybedersiniz ne de yas tutarsınız. Benim yüreğimi sımsıkı kavrayan umutsuzluk size bulaşmadı! Ben, sizin duyarsızlığınıza ya da sizin dinginliğinize neden ortak değilim?"

Perdita sustu. Sonra, "Görev başına," diye düşündü. "Konuklarımın ne benim açımdan ne de onun açısından gerçeği algılamamaları gerekir. İtaat edeceğim; hiçbir şey öğrenmeyecekler, onlar gider gitmez ölsem bile. Gerçek olanın zıddını görecekler, çünkü ben hâlâ yaşıyor görüneceğim, aslında ölü olduğum halde." Bütün bunlar için kendine hâkim olması gerekiyordu, bu düşüncenin doğurduğu kendi kendine acımanın yol açtığı ağlama isteğini bastırmak gerekiyordu. Uzun uzun mücadele ettikten sonra nihayet başarılı oldu ve konukların yanına döndü.

Bütün gücünü, yaşadığı içsel çatışmayı saklamaya yöneltti. Nazik ev sahibesi rolünü oynaması, herkese ilgi göstermesi, eğlence ve zarafet odağının merkezi olarak ışıldaması gerekiyordu. Bunu yapmak zorundaydı, oysa derin bir üzüntü içindeydi, yalnız kalmaya can atıyordu, ormanın karanlık derinliklerinde ya da gecenin gölgelediği kasvetli bir çayırlıkta olmayı şimdi bulunduğu kalabalık odalara tercih ederdi. Ama yine de neşelendi. Ortalama görünmeyi başaramıyordu, her zamanki gibi yumuşak ve güler yüzlü de olamıyordu. Neşesindeki abartıyı herkes fark etti. Perdita'nın gülüşündeki keskinlik ve nükteli konuşmalarındaki kaba çıkışlar gözden kaçmasa

da, yüksek sınıftan insanların tüm yaptıkları hoş göründüğünden, tüm konuklar alkışlayarak onun çevresini sardı, oysa davranışlarındaki değişiklik dikkatli bir gözlemci karşısında onun sırrını ele verebilirdi. Perdita bir dakikalığına sussa, mutsuzluğun denetimli suları üstüne yürüyüp ruhunu yutacak, sönen umutları seslerini yükseltip çığlık atmaya başlayacak, şimdi sevincini paylaşıp onun hazırcevaplığını kışkırtan konuklar onun çırpınmalı bedbahtlığından korkup pusacaklarmış gibi geliyordu. Kendisini zorladığı sırada tek avuntusu, ışıklandırılmış bir saate bakıp yalnız kalıncaya kadar ne kadar zaman geçmesi gerektiğini içinden hesaplamaktı.

Sonunda insanlar azalmaya başladı. Erken ayrıldıkları için, kendi arzularıyla alay edercesine konuklarla şakalaşıyordu. Misafirler birbiri arkasına gidiyorlardı. Nihayet sonuncu ziyaretçinin de elini sıktı. Arkadaşı, "Eliniz ne kadar soğuk ve nemli," dedi. "Çok yoruldunuz, rica ederim bir an önce dinlenin." Perdita hafifçe gülümsedi. Arkadaşı gitti. Sokakta yokuş aşağı ilerleyen arabanın gürültüsü sonuncu konuğun da uzaklaştığını gösteriyordu. O zaman sanki arkasından düşman kovalıyormuş da ayaklarında kanatları varmış gibi hızla odasına koştu, hizmetçilerini çıkardı, kapıyı kilitledi, kendini çılgın gibi yere fırlattı, feryatlarını bastırmak için dudaklarını kanatıncaya kadar ısırdı; itişip kakışarak birbirlerini yaralayacak kadar büyük bir hızla arka arkaya içeri dalan, yılan saçlı tanrıçalar gibi korkunç, engerek yılanları gibi acımasız sayısız düşünce, yüreğinde yuvalanıp onu delirtecek hale getirirlerken o hiçbir şey düşünmemeye çalışarak umutsuzluk akbabasının avı gibi uzun zaman yerde yattı.

Sonunda ayağa kalktı, biraz sakinleşmekle birlikte, en az yerdeki kadar perişandı. Büyük bir aynanın önünde durdu, gözlerini aynadaki yansımasına dikti. Hafif ve zarif elbisesine, saçlarını süsleyen, güzel kollarını ve boy-

nunu saran mücevherlere, saten ayakkabılar içindeki küçük ayaklarına, bulutlu alnını ve üzüntüden çökmüş çehresini, uğursuz bir fırtınayı betimleyen bir tablonun muhteşem çerçevesi gibi çevreleyen gür ve parlak saç lülelerine baktı. "Ben bir vazoyum," diye düşündü. "Ümitsizliğin acı özüyle ağzına kadar dolu bir vazo. Elveda Perdita! Elveda zavallı kız! Kendini bir daha asla böyle görmeyeceksin. Lüks ve zenginlik artık senin değil. Yoksulluktan sürünürken evsiz barksız dilencilere gıpta edeceksin. Evsiz olduğum ne kadar doğru! Ne bir meyve ne de bir çiçek veren uçsuz bucaksız kupkuru bir çölde yaşıyorum. Perdita, o çölün ortasında, zincirlenmiş olduğun, oradan önünde uzayıp giden kasvetli düzlüğü gördüğün yalnız bir kaya var."

Saray bahçesine bakan penceresini ardına kadar açtı. Aydınlıkla karanlık mücadele halindeydiler, doğu tarafı pembemsi ve altın rengi ışınlarla kaplanıyordu. Yanan atmosferin derinliklerinde yalnız bir yıldız titreşiyordu. Serin sabah rüzgârı çiyle ıslanmış bitkileri okşuyor, sıcak odaya doluyordu. "Her şey devam eder," diye düşündü Perdita. "Her şey gelişir, geriler ve ölür! Öğle vakti geçip de yorgun gün, atlarını batıdaki ahırlara sürünce, göğün alevleri doğudan yükselir, alışık oldukları yoldan ilerleyerek göğün tepesine tırmanıp aşağı inerler. Onların süreci tamamlanınca güneş saati batıya doğru kararsız gölgeler savurur; günün gözkapakları açılır, kuşlar ve çiçekler, bitki örtüsü irkilir, serin rüzgâr uyanır. Sonunda güneş yüzünü gösterir ve görkemli alay göğün doruğuna tırmanır. Her şey gelişir, değişir ve ölür; yanan yüreğimdeki mutsuzluk hissinin dışındaki her şey.

Evet, her şey gelişir ve değişir; öyleyse aşkın kendi günbatımına doğru yolculuğa çıkmasında, benim lordumun değişmesinde şaşılacak ne var? Göksel ışıkların sabit olduğunu söyleriz, ama onlar, oradaki enginlikte yine

de hareket ederler, bir saat önce baktığım yere yeniden baksam, sonsuz gökyüzünün çehresi değişmiş olacaktır. Ahmak ay ve değişken gezegenler danslarını her gece değiştirirler. Göğün hükümdarı zaman zaman tahtını terk edip hükümdarlığını geceye ve kışa bırakır. Doğa yaşlanır, çürüyen organlarını atar; oluşum sona ermiştir! Öyleyse, ey Perdita, karanlık ve ölümün senin hayatının ışığını mahvetmesinde şaşılacak ne var?"

IX

Raymond'un ihanetinden emin olduğunda zavallı kız kardeşimin düşünceleri böylesine iç karartıcı ve dağınıktı. Onun tüm erdemleri ve tüm kusurları bu darbeyi tedavi edilemez hale getirmeye yönelmişti. Kardeşi olan bana, Adrian ve Idris'e sevgisi, yüreğinde hüküm süren tutkuya tabiydiler adeta. Hatta annelik şefkatinin yarısı, gücünü, çocuğunun yüz çizgilerinde ve ifadesinde fark ettiği Raymond'a benzerliğinden dolayı duyduğu sevinçten alıyordu. Perdita çocukluğunda çekingen hatta sertti, ama aşk onun tabiatının sertliklerini yumuşatmıştı. Raymond'la evliliği onun yeteneklerinin ve şefkatinin ortaya çıkmasına yol açmıştı; biri ihanete uğrayıp öteki kaybolunca bir dereceye kadar eski haline dönmüş oldu. Gördüğü o mutluluk dolu rüya sırasında unuttuğu takıntılı gururu uyandı ve sahip olduğu yılan iğnesiyle Perdita'nın yüreğini soktu. Boyun eğişi zehrin gücünü artırıyordu. Raymond'un aşkının kazandırdığı değerle Perdita kendi gözünde yücelmişti. Artık Raymond onu tercih etmediğinde değeri ne olacaktı? Onu kazanmış olmaktan ve elinde tutmaktan gurur duyuyordu. Ama

bir başkası onu elinden almış, büyük sevinci, üzerine su dökülmüş bir kor gibi sönmüştü.

Biz köşemize çekilmiş yaşayıp giderken onun başına gelen felaketten uzun zaman haberdar olmadık. Kutlamanın hemen ardından çocuğunu yanımızdan aldırdı, sonra da bizi unutmuş gibi göründü. Adrian onlara daha sonra yaptığı bir ziyarette bir değişiklik gözlemlediğini söyledi. Ama bunun nasıl bir değişiklik olduğunu söyleyemedi, nedeniyle ilgili bir tahmin yapamadı. Perdita ve Raymond toplum içinde hâlâ birlikte görünüyor, aynı çatı altında yaşıyorlardı. Uysal dostunu ürküten davetsiz bir kibir ya da beklenmedik, acı veren bir sertlik, davranışlarını ara sıra yoklasa da Raymond her zamanki gibi kibar ve saygılıydı. Yüzü bulutlanmamıştı, ama dudaklarına küçümseyen bir ifade yerleşmişti, sesi sertti. Perdita lorduna karşı şefkat ve ilgi doluydu, ama sessizdi ve kelimelerle anlatılamayacak kadar üzgündü. Süzülmüştü, yüzü solgundu, gözleri sık sık doluyordu. Ara sıra Raymond'a, "Böyle mi olacaktı?" dercesine bakıyordu. Kimi zaman da yüzünde, "Seni mutlu etmek için elimden gelen her şeyi yaparım," ifadesi okunuyordu. Ne var ki Adrian onun yüzünü okurken yanılıyor olabilirdi. Clara hep yanındaydı. Perdita'nın en huzurlu göründüğü zamanlar, tek başına kuytu bir köşeye çekilip kızının elini sessizce tuttuğu zamanlardı. Öyle olmasına karşın Adrian yine de gerçeği tahmin edememişti. Bizi görmeye Windsor'a gelmeleri için onlara ısrar etmişti, onlar da ertesi ay geleceklerine söz vermişlerdi.

Onlar gelmeden önce mayıs gelmişti. İlkbahar orman ağaçlarını yapraklarla, ormandaki patikaları binlerce çiçekle donatmıştı. Geleceklerini bir gün önce öğrendik. Perdita kızıyla birlikte sabah erkenden geldi. Raymond'un daha sonra geleceğini, işleri yüzünden kaldığını söyledi. Adrian'ın anlattıklarına bakarak onu üzgün

göreceğimi sanıyordum. Gerçi süzüldüğü, gözlerinin biraz çukura kaçtığı, parlak bir pembeliğin yayıldığı yanaklarının çöktüğü doğruydu, ama tam tersine, keyfi çok yerinde görünüyordu. Bizimle görüştüğü için mutluydu, çocuklarımızı okşuyor, nasıl büyüyüp geliştiklerine şaşıyor, onları övüyordu. Clara da arkadaşı Alfred'le yeniden görüşmekten memnundu. Perdita'nın da katıldığı çeşit çeşit çocuk oyunları gırla gidiyordu. Perdita kendi neşesini bize de geçirdi. Şatonun terasında hep birlikte eğlenirken bundan daha mutlu, daha kaygısız bir grup olamazmış gibi geliyordu. Clara bir gün, "Anne, burası can sıkıcı Londra'dan daha iyi," dedi. "Hem sen orada hep ağlıyorsun, şimdi güldüğün gibi gülmüyorsun hiç." Annesi, "Seni küçük aptal, sen konuşma bakayım," dedi. "Hem unutma, Londra'yı ağzına alanın yüzüne bir saat boyunca bakmayacağız."

Çok geçmeden Raymond geldi. Her zamanki gibi, bizim şen topluluğumuza karışmadı. Hep benimle ve Adrian'la konuşuyordu. Öyle olunca kendimizi gruptan yavaş yavaş koparmış olduk, Idris ve Perdita çocuklarla baş başa kaldılar. Raymond yaptırdığı yeni binalardan, yoksullar için daha iyi bir eğitim planı oluşturma düşüncesinden söz ediyordu. Âdet olduğu üzere Adrian'la tartışmaya giriyor, zaman su gibi akıp gidiyordu.

Akşama doğru yeniden bir araya geliyorduk. Perdita çalıp şarkı söylememiz için ısrar etti. Ulaştığı başarıdan bir örnek vermek istediğini söyledi. Londra'ya gittiğinden beri kendini müziğe vermişti. Şarkı söylüyordu, gerçi pek güçlü bir sese sahip değildi, ama çok hoş söylüyordu. Neşeli ezgiler dışında herhangi bir parça seçmemize izin vermedi. İçlerinden en neşelisini seçelim, diye Mozart'ın tüm operalarını birer birer saydı. Mozart müziği taşıdığı diğer üstün nitelikleri yanında, yürekten geldiği izlenimi veren herhangi bir müzikten daha çok yürekten

gelir. Mozart tarafından ifade edilen tutkuların içine girersiniz, ruhlarımızın efendisi Mozart bize ne hissettirmek istemişse onu hissedersiniz; üzülürsünüz, sevinçten deliye dönersiniz, öfkelenirsiniz ya da şaşırırsınız. Bir süredir neşeli bir ezgi çalıyordu, ama Perdita'ya geride kalmış geçmişi hatırlatarak yüreğinin tellerini titreten Raymond, Don Giovanni operasından *Taci, ingiusto core*[1] triosuna katılıp trionun şeytani yalvarışını yumuşatıp ona sevecenlik katınca, Perdita piyanonun başından kalktı. Önceleri Perdita'nın kendisine karşı aşk bağlılığı olarak algıladığı aynı ses, aynı ses tonu, aynı sözcüklerdi, ama şimdi durum başkaydı. Raymond'un ifade ettiği şeyle uyumsuz, ahenkli sesi Perdita'yı hüzün ve umutsuzlukla dolduruyordu. Arp çalan Idris az sonra *Figaro* operasından, terk edilen Kontes'in sadakatsiz Almaviva'nın değişmesinden dert yandığı tutkulu ve hüzünlü *Porgi, amor, qualche ristoro*[2] aryasına geçti. İçe işleyen kederin ta kendisi yayılıyordu bu aryadan. Idris'in, hüzünlü enstrümanının notalarıyla desteklenen tatlı sesi, şarkı sözlerinin ifadesini güçlendiriyordu. Aryanın bittiği dokunaklı yakarış sırasında bastırılmaya çalışılan hıçkırıklar dikkatimizi Perdita'ya yöneltti. Müziğin susması Perdita'yı kendine getirdi, koşarak salondan çıktı, ben de onun peşinden gittim. Önce benden kaçınmak istiyor gibiydi. Sonra ısrarlı sorularıma dayanamayıp boynuma atıldı, yüksek sesle ağlamaya başladı. "Sevgili kardeşim, Perdita bir kere daha, senin dost göğsünde bir kere daha içini dökebilecek. Kendime susma yasağı koymuştum, aylardır uyguluyordum. Şimdi ağlamakla kötü ediyorum, kederimi söze dökmekle daha da büyük bir yanlış yapıyo-

1. (İt.) Ah, hakkın yok kalbim, sus, konuşma.
2. (İt.) Ey aşk, hiç olmazsa biraz teselli ver.

rum. Konuşmayacağım! Çok mutsuz olduğumu bilmen yeter, hayatın renkli örtüsünün yırtılıp parçalandığını, karanlık ve kasvetle kefenlenmiş olarak sonsuza kadar oturacağımı, kederin kız kardeşim, sürekli gözyaşının yoldaşım olacağını bilmen yeterli!"

Onu teselli etmeye çalıştım, hiç soru sormadım! Okşayıp kucakladım, ona karşı çok derin bir sevgi duyduğumu, kaderinin değişmesiyle çok yakından ilgilendiğimi söyledim. "Çok hoş sözler," diye haykırdı. "Bu sevgi ifadeleri, kulağıma, eskiden çok sevip de unuttuğum bir müziğin sesi gibi geliyor. Ama boşuna, beni avutma konusunda hiçbir yarar sağlamayacaklarını biliyorum. Sevgili Lionel, geçmek bilmeyen şu son aylarda neler çektiğimi tahmin edemezsin. Eski çağlarda tövbe elbisesi giyen, başlarına toz toprak serpen, ekmeği külle karıştırarak yiyen, rüzgârlara açık dağ zirvelerini mesken edinip başlarına gelen talihsizlikler için yüksek sesle yeri ve göğü suçlayan ağıtçıların hayatlarını okudum. Böyle bir kederi yaşamak neden lüks olsun! Böylece insan her gün yeni yeni aşırılıklar keşfedip üzüntünün her çeşidinden, yeni yeni umutsuzluklardan çılgınca zevk alabilir. Ne yazık! Oysa ben, beni yiyip bitiren mutsuzluğu sonsuza kadar gizlemek zorundayım. Kederimi saklamak için, yalanın ışıltılı ipliklerinden bir peçe dokuyup yüzüme örtmeli, dudaklarımı sahte bir gülümsemeyle boyamalıyım. Aklımı kaçırıp delirmemek için yalnızken bile nasıl mahvolduğumu düşünmeye cesaret edemiyorum."

Kız kardeşimin gözyaşları ve heyecanı, onun, yanlarından biraz önce ayrıldığımız topluluğa yeniden katılmasını uygunsuz hale getirdi. O yüzden parkta dolaşmayı önerdim. Yaptığımız at gezintisi sırasında derdini söyleyip içini açması konusunda onu ikna ettim. Bunu yapmakla yükünden kurtulup rahatlayacağını, bir çaresi varsa, o çarenin kesin olarak bulunacağını sanıyordum.

Yıldönümü kutlamasının üstünden birkaç hafta geçtiği halde Perdita kafasını rahatlatamıyor, düşüncelerine boyun eğdirip onları bir düzen içine sokamıyordu. Zaman zaman, başkalarının kuruntu olarak görebilecekleri bir şey yüzünden kalbine bu derece acı çektirdiği için kendisini suçluyordu. Ama bu onu mantıklı düşünmeye götürmüyordu; Raymond'u öyle davranmaya iten nedenleri ve gerçeği bilmediği için olup bitenler ona gerçekte olduklarından daha kötü görünüyorlardı. Raymond sarayda nadiren bulunuyordu, o da ancak işlerinin Perdita ile baş başa kalmasına izin vermeyeceğinden emin olduğu zamanlar. Birbirleriyle nadiren konuşuyorlardı, açıklama yapmaktan kaçınıyor, biri diğerinin söyleyebileceği herhangi bir şeyden korkuyordu. Bununla birlikte Raymond'un tavırları ansızın değişti. Kız kardeşimle aralarındaki eski sıcak ve yakın ilişkiye geri dönme fırsatını yakalamak istermiş gibi görünüyordu. Ona duyduğu aşk yeniden alevleniyormuş gibiydi. Eskiden Perdita'nın her duygu ve düşüncesini sakladığı kutsal bir hazine olduğunu, ona ne kadar bağlı olduğunu unutamıyordu. Utanç duygusunun onu alıkoyduğu anlaşılıyordu; ama yine de güven ve sevgi duygusunu yeniden oluşturmak istediği çok açıktı. Perdita yeni bir hareket planı oluşturabilecek kadar toparlanır toparlanmaz uymaya karar verdiği bir plan hazırladı. Raymond'un aşkı geri döndürme isteğiyle ilgili işaretlerini sevecenlikle karşıladı, onun kendisine eşlik etmesinden kaçınmadı, ama hem samimi ilişkiye, hem de acı veren tartışmaya götürecek yolun önüne set çekmeye çabaladı. Gurur ve utançla karışık bir duygu Raymond'u bu seti aşmaktan alıkoyuyordu. Sonunda öfkeli sabırsızlık belirtileri göstermeye başladı. Perdita ise benimsediği yöntemin sürdürülemez olduğunu fark etti. Kendisini ifade etmesi gerekiyordu, ama cesaretini bir türlü toplayamadığından yazmaya karar verdi:

Bu mektubu yalvarırım sabırla oku. İçinde hiçbir suçlama olmayacak. Zaten suçlamanın da gereği yok; seni neyle suçlayabilirim ki?

Duygularımı bir dereceye kadar açıklamama izin ver, aksi halde ikimiz de birbirimizi yanlış anlayarak karanlıkta el yordamıyla dolaşıp duracağız; birkaç haftadan beri sürdürmekte olduğumuz hayattan hiç olmazsa birimizi çıkaracak ve daha uygun bir hayat tarzı sürdürmeye götürebilecek yoldan uzaklaşacağız.

Seni sevdim, seviyorum da. Bana bu satırları yazdıran ne öfke ne de gurur; onların ötesinde, daha derin, daha değişmez bir duygu. Hislerim yaralı. Tedavisi imkânsız. Öyleyse, çabaların gerçekten de buna yönelikse boşuna çabalamayı bırak. Bağışlamak! Geri dönmek! Boş laflar! Çektiğim acıyı önemsemem, ama yürüdüğümüz yoldan yeniden yürüyemeyiz.

Karşılıklı sevgi karşılıklı olarak tatmin edilebilir. Kalbimin içini okuduğuna, sana olan bağlılığımı, sadakatimi bildiğine inanıyorum. Senden başkasını asla sevmedim. Hayallerim sende hayat buldu. Şan, güç ve büyük amaçlar ayrılmaz parçaların oldu. Sana olan aşkım, dünyamı büyülü bir ışıkla aydınlattı; o dünya eskiden ayak bastığım, nesnelerin yalnızca sıradan ve bilinen kopyalarını ve eski durumları tekrarlayan ortak anamız olan dünya değildi artık. Bağlılık ve esrimenin yoğun duygularıyla yüceltilen bir tapınakta yaşıyordum. Yalnızca senin gücünü ve büyüklüğünü düşünerek yürüyen yoğunlaşmış bir varlıktım:

Gençliğim gibi yanı başımda duran,
Gerçeği benim için bir düşe döndüren,
Alışılmışı şafağın altın nefesiyle giydiren.[1]

"Hayatımın çiçeği kaybolup gitti." Beni kuşatan gecenin

1. Friedrich von Schiller, *Wallensteins Tod* (Wallenstein'ın Ölümü), 1799.

sabahı yok artık. Aşkın batışının doğuşu yok. Bir zamanlar dünyanın geriye kalanı benim için bir hiçti; sana onlardan biriymişsin gözüyle bakmazdım. Onlardan ayrıydın; yüreğimde yücelen, sevgimin biricik sahibi, ümitlerimin biricik öznesi, benim iyi olan öbür yarımdın.

Ah, Raymond, mutlu değil miydik? Güneş, bizden daha yoğun ve daha saf bir sevinçle gün ışığından zevk duyan başka birilerinin üzerinde ışıldamış mıdır acaba? Benim üzüldüğüm ihanet öyle sıradan bir ihanet değildi, öyle değil; o ihanet, parçaları olamayacak bir bütünün bölünmesi demek. Seçildiğin için giydiğin, seni içinde gördüğüm o cüppeyi umursamazlıkla çıkarıp attın ve pek çoklarından biri oldun. Bunu değiştirebileceğini hayal etme. Aşk ölümsüz olduğu için bir ilah değil midir? İşte o aşk, benim yüreğimi kendi tapınağı yaptığından, zaten kutsanmış görünmüyor muydum? Kendime karşı bile! Sen uyurken uzun uzun bakardım, sahip olduğum her şeyin putlaştırdığım, ama ölümlü olan o yüzde uyuduğunu düşündükçe mutluluktan erir, sevinçten ağlardım. O zaman bile beni sık sık ziyaret eden korkuları bu düşünceyle kovardım. Bizi birbirimize bağlayan duygular ölümsüz olmalı diye düşünür, ölümden korkmazdım.

Ölümden şimdi de korkmuyorum. Gözlerimi bir daha açmamak üzere kapatmaktan memnun olurum. Ama yok, yine de korkuyorum, çünkü ben her şeyden korkarım, çünkü hatıralara zincirle bağlı olduğum varlığın herhangi bir biçiminde mutluluk bir daha geri dönmeyecek, Cennet'te bile. Aşkının, kırılgan kalbimin ölümlü atışları kadar uzun ömürlü olmadığını düşünmeliyim. Onun her atışı:

Aşkın cenazesini
Bir daha dirilmemek üzere
Derine gömen ölüm çanı.[1]

1. Lord Byron, *Werner* (1822).

Ben mutsuzum; çünkü tükenmiş aşk için diriliş yoktur!

Seni yine de seviyorum. Sahip olduğum her şeyi senin iyiliğine adadım ve hep adayacağım. Raymond, dedikoducu dünyadan kaçmak için ve çocuğumuzun hatırına, yanında kalmaya, senin kaderini ve hedeflerini paylaşmaya hazırım. Böyle olmasını ister misin? Artık sevgili değiliz; kendimi herhangi birisinin arkadaşı olarak da niteleyemem, çünkü ben kayıp, mahvolmuş biriyim, kendi içine gömülmüş bir zavallıyım, o nedenle başkasına yarayacak bir düşüncem olamaz. Ama seni her gün görmek, halkın seni övdüğünü duymak, kızımıza karşı babalık sevgini koruduğunu bilmek, sesini duymak, artık benim olmadığın halde sana yakın olduğumu bilmek beni mutlu eder!

Bizi birbirimize bağlayan zincirleri koparmak istiyorsan tek sözün yeterli, isteğin yerine getirilecektir. Tüm suçu üstleneceğim. Varsın dünyanın gözünde acımasız ve zalim olayım.

Yine de, söylediğim gibi, hiç olmazsa şimdilik seninle aynı çatı altında yaşamaktan mutlu olurum. Gençliğimin ateşi söndüğünde, huzurlu yaşlılık çağı beni yiyip tüketen akbabayı ehlileştirdiğinde, aşk ve ümit ölüp gittiğinde, seninle yine arkadaş olabiliriz. Bu olabilir mi? Bu fani bedene ayrılmaz biçimde bağlı olan ruhum, bu duyarlı mekanizma, gençliğinin esnekliğini kaybettiğinde bile hissiz ve soğuk olabilir mi hiç? O zaman, ışıltısını kaybetmiş gözlerle, ak saçlarla ve kırışık bir alınla, şimdi boş ve anlamsız sözler gibi görünseler de, bir ayağım çukurdayken senin şefkatli ve gerçek arkadaşın olabilirim.

PERDITA

Raymond'un cevabı kısaydı. Perdita'nın, her türlü iyileşme düşüncesini dışarıda bırakarak içine gömüldüğü yakınmalarına ve üzüntülerine gerçekten ne cevap verebilirdi?

Acıtıcı mektubuna rağmen –acıtıcı demek zorundayım–

sen benim için en önemli insansın, senin mutluluğun, üzerinde en çok düşündüğüm şey. Sana en iyi görünen neyse onu yap; bir yaşam biçiminden ötekine göre daha çok haz alabilecek-sen sana engel olmama müsaade etme. Mektubunda sınırlarını çizdiğin planın uzun süreli olmayacağını tahmin ediyorum; ama sen kendi kendinin efendisisin ve izin vereceğin ölçüde senin mutluluğuna katkıda bulunmak benim en içten dileğim.

"Raymond'un kehaneti doğru," dedi Perdita. "Ne yazık! Gerçekten öyle olacak! Şimdiki yaşam biçimimiz uzun sürmez, ama yine de değişmesini ilk öneren ben olmayacağım. O, bende öldüresiye incittiği birisini görüyor. Ben onun şefkatinden hiçbir ümide kapılmıyorum. Onun çok iyi niyetli olması bile hiçbir şeyi değiştirmez. Kleopatra erimiş incisini barındıran sirkeyi nasıl bir mücevher gibi takamazsa, ben de aynı şekilde Raymond'un bana şimdi sunduğu aşkla memnun olamam."

Perdita'nın talihsizliğine kendisinin baktığı gözle bakmadığımı itiraf etmeliyim. Bana, ne olursa olsun olsun yara kapanabilir gibi geliyordu. Birlikte kalmaya devam ederlerse öyle olacaktı. Onun için Perdita'yı yatıştırmaya ve yumuşatmaya çalışıyordum. Bunu başarmanın mümkün olmadığını ancak uzun uzadıya çabaladıktan sonra anlayabildim. Perdita beni sabırsızlıkla dinleyip biraz da sert cevapladı: "İddialarından herhangi birinin benim için yeni olduğunu mu düşünüyorsun? Ya da ateşli arzularımın ve şiddetli ıstırabımın bütün bunları aklıma binlerce kere, hem de senin söyleyebileceğinden daha şevkli ve daha incelikli olarak getirmediğini mi düşünüyorsun? Lionel, sen kadın aşkının ne olduğunu bilmiyorsun. Mutlu günlerde, Raymond'un benim uğruma neleri feda ettiğini minnettar bir yürekle ve coşkulu bir ruhla kendi kendime sıkça tekrarlardım. Ben yoksul, eğitimsiz, arkadaşsız bir dağlı kızken o beni hiçlikten yükseğe çıkar-

dı. Hayatımdaki bütün değerli şeyler ondan kaynaklandı. O bana onurlu bir isim ve yüksek bir konum verdi; dünyanın saygısı bana onun şanından yansıdı; bütün bunlar aşkına eklenince, bende, bize hayatı Bağışlayan'a hissettiğimiz duygular uyandı. Ben ona yalnızca aşk verdim. Kendimi ona adadım. Yetkin bir varlık olmayan ben, ona layık olabilmek için çabalama görevini üstlendim. Aceleci mizacıma göz kulak oldum, ateşli, sabırsız karakterime boyun eğdirdim, içedönük oluşumu kontrol altına aldım, çabalarımın meyveleri onun mutluluğu olabilsin diye kendimi eğitebileceğim en kusuruz biçimde eğittim. Bunu bir hüner olarak görmüyordum. O bunların hepsini hak ediyordu; tüm çabalarımı, kendimi ona adayışımı, tüm fedakârlıkları. Onu hoşnut edecek bir çiçeği koparabilmek amacıyla çıkılması imkânsız bir Alp dağına tırmanabilmek için canımı dişime takardım. Sizi, sevgili ve yetenekli dostlarımı onun uğruna yalnızca onunla birlikte yaşamak için terk etmeye hazırdım. Başka türlüsünü yapamazdım. İstesem bile yapamazdım. Bize iki canımızın olduğu söylenecek olsa Raymond benim iyi canım olurdu. Öteki canımın sonsuza kadar onun kölesi olacağı iyi canım. Karşılıklı olmasını beklediğim tek şey vardı; sadakat: Buna layıktım, bunu hak ediyordum. Dağlarda yetiştiğim, soylularla ve zenginlerle herhangi bir ilgim olmadığı için bana yalnızca boş bir isim ve konum sağlayarak mı karşılık vermesi gerekir? Varsın onları da geri alsın. Aşkı olmadıktan sonra onların benim için hiçbir anlamı yok. Onların benim gözümde tek değeri ona ait olmalarıydı."

Perdita konuşmasını bu minvalde hararetle sürdürdü. Bütünüyle ayrılmalarının daha iyi olup olmayacağı sorusunu yöneltince şöyle cevap verdi: "Öyle olacak! Bir gün onun zamanı da gelecek. Bunu biliyorum, hissediyorum. Ama bu konuda bir ödleğim. Bu kusurlu birliktelik, oynadığımız bu evlilik oyunu, benim için tuhaf

biçimde çok değerli. Acı verdiğini, eziyetli olduğunu, sürdürülemez olduğunu kabul ediyorum. Damarlarımda hummalı bir ateşin sürekli olarak yanmasına neden oluyor, zehirle dolu, iyileşmez yaramı dağlıyor. Ama yine de ona sıkıca tutunmalıyım. Beni belki de yakında öldürecek, böylelikle hayırlı bir hizmette bulunmuş olacak."

Bu arada Raymond, Adrian ve Idris'le beraberdi. O açıksözlü bir insandı; Perdita'nın ve benim uzayan yokluğumuz dikkat çekiciydi. Aylardır kendisini zorunlu olarak tutan Raymond sonunda iki arkadaşıyla hiç çekinmeden konuşarak rahatlama şansı buldu. Evadne'yi hangi durumda bulduğunu anlattı. Başlangıçta Adrian'ı üzmemek için Evadne'nin adını sakladı. Ama olayı anlatırken söz konusu kişinin Evadne olduğu ortaya çıktı. Eski âşık onun çektiği acıları büyük bir heyecan ve gerginlikle dinledi. Idris, Perdita'nın Yunanlı hakkındaki kötü düşüncelerini paylaşıyordu, ama Raymond'un anlattıkları onu yumuşattı ve ilgisini çekti. Evadne'nin azmi, kararlı oluşu, hatta talihsiz ve hastalıklı aşkı bile hayranlık ve merhamet konusu oldu. Özellikle de 19 Ekim günü yaşanan olayların ayrıntıları, âşığının merhametine ve yardımına başvurarak kendi gözünde alçalmaktansa acı çekmeyi ve ölümü yeğlediği açıkça anlaşıldığı zaman. Evadne'nin sonraki davranış biçimi bu ilgiyi azaltmadı. Raymond tarafından şefkatle ve büyük bir özenle bakılarak açlıktan ve mezardan kurtulan Evadne nekahet dönemine özgü bir rahatlama duygusuyla başlangıçta coşkulu bir minnettarlık duygusuna ve aşka bıraktı kendisini. Ama iyileşmesiyle birlikte düşünme yetisi geri geldi. Raymond'a, onu uzun zaman görünmemeye iten nedenler konusunda sorular sordu. Sorularını Yunanlı inceliğiyle soruyor, mizacına özgü bir kararlılık ve kesinlikle sonuçlar çıkarıyordu. Raymond ile Perdita'nın arasında açılmasına neden olduğu yarığın onarılamaz olduğunu

tahmin edemezdi, ama bu koşullar altında o yarığın her geçen gün biraz daha genişleyeceğini, sonuç olarak sevdiği adamın mutluluğunu yıkacağını ve vicdan azabının dişlerini kendi yüreğine geçireceğini biliyordu. Doğru davranış biçiminin ne olduğunu algılar algılamaz o davranış biçimini benimsemeye ve Raymond'dan sonsuza dek ayrılmaya karar verdi. Çatışan tutkular, çoktandır devam eden aşk ve hayal kırıklığı, ona üzüntüsü için yalnızca ölümün yeterli bir sığınak olduğunu düşündürür hale getirdi. Ne var ki onu daha önce alıkoyan duygu ve düşünceler şimdi kat kat daha etkiliydiler; onun ölümüne neden olduğu düşüncesinin Raymond'un peşini hayatı boyunca bırakmayacağını, onun her sevincini zehredeceğini, her ümidini gölgeleyeceğini biliyordu. Üstelik Evadne için hayatı çekilmez hale getiren şiddetli ıstırap, genellikle intihara sürükleyen o usandırıcı, hayata karşı ilgisiz hale getiren sürekli mutsuzluk duygusunu da henüz uyandırmamıştı. Enerjik karakteri onu hâlâ hayatın kötülükleriyle mücadele etmeye yöneltiyordu. Hatta öyle ki, ümitsiz aşkına eşlik eden acılar bile teslim olması gereken bir fatih değil de, daha çok hakkından gelinmesi gereken bir düşman kılığında gösteriyordu kendini. Ayrıca, eski sevecenlikten, gülümsemelerden, sözlerden, hatta gözyaşlarından yüreğinde saklaması gereken anılar vardı, onları mezarda unutmak yerine, terk edilmişlik ve keder içinde de olsa hatırlayıp birer birer aklından geçirmeyi yeğlemesi gerekirdi. Evadne'nin kurduğu planı bütünüyle tahmin etmek olanaksızdı. Raymond'a yazdığı mektup bu tahmini yapabilmek için herhangi bir ipucu vermiyordu. Mektupta hayatını sürdürmek için gerekleri araçları bulma konusunda hiçbir tehlike olmadığına Raymond'a güvence veriyordu. Kendisini koruyup kollayacağına ve belki gelecekte bir gün kendisine daha yakışır bir konumda karşısına çıkacağına söz veriyordu.

Sonunda da umutsuzluğun ve değişmesi imkânsız aşkın güzel ifadesiyle ona elveda diyordu.

Bütün bunlar şimdi Adrian ve Idris'e aktarılmıştı. Sonra Raymond, Perdita'yla aralarına durduk yerde giren uğursuzluktan dolayı üzüntüsünü anlattı. Perdita'nın sert davranışlarına karşın –o bunu soğukluk olarak niteliyordu– onu yine de sevdiğini açıkladı. Bir zamanlar bir tövbekârın alçakgönüllülüğü ve bir kul itaatkârlığıyla ona boyun eğmeye; ruhunu ona emanet etmeye, onun vesayeti altına girmeye, onun kulu kölesi olmaya hazır olduğunu söyledi. Ama Perdita onun bu iyi niyetli girişimlerini reddetmişti. Şimdi ise bu türden kayıtsız şartsız boyun eğmelerin zamanı geçmişti artık, çünkü öylesine bir teslimiyetin aşka dayandırılması ve aşkla beslenmesi gerekirdi. Ama yine de Raymond'un tüm isteği ve çabaları Perdita'nın huzurlu olmasına yönelikti, boşuna uğraştığını anlarsa bu onun için en büyük huzursuzluk kaynağı olacaktı. Perdita şimdiki davranış biçimini değiştirmemekte ısrar ederse o zaman ayrılmaları gerekecekti. Aralarındaki anlamsız ilişki biçiminde olup bitenler onu delirtiyordu. Ama yine de ayrılmayı önermiyordu. Bu olaylara karışmış olanlardan birinin ölümüne sebep olma korkusu içine iyice işlemişti. O nedenle olayların akışına yön verme konusunda girişimde bulunmaya cesaret edemiyordu; çünkü geçtiği araziyi kendisi tanımıyordu ve arabaya binenleri onarılamaz bir yıkıma götürmekten korkuyordu.

Bu konu üzerinde beş-altı saat süren bir tartışmanın ardından Raymond gitmek için arkadaşlarının iznini istedi, Londra'ya döndü. İkisi hakkında aklımızdan neler geçeceğini bildiğinden Perdita'yla bizim yanımızda karşılaşmak istemedi. Perdita onun arkasından çocuğuyla birlikte gitmek için hazırlandı. Idris kalması için onu ikna etmeye çalıştı. Zavallı kız kardeşim öğütçüsüne

korkuyla bakıyordu. Raymond'un Idris'le konuştuğunu biliyordu. Bu isteğini açmış mıydı acaba? Öyleyse eğer, onların sürekli ayrılıkları için bir başlangıç mı oluşturacaktı bu? Normal olmayan bu durum yüzünden kız kardeşimin yaradılışındaki kusurların yeniden dirildiğini ve güç kazandığını söylemiştim. Idris'in kalma konusundaki ısrarını kuşkuyla karşıladı. Beni, benim sevgimden de yoksun kalmak üzereymiş gibi, bir kardeşten öte olduğumu, onun biricik dostu, son umudu olduğumu söyleyip onu sevmekten vazgeçmemem için dokunaklı bir sesle yalvararak kucakladı. Artan bir huzursuzlukla, büyük mutsuzluğunun hem nedeni, hem de yaşandığı yer olan Londra'ya doğru yola çıktı.

Bunu izleyen olaylar, Perdita'yı, kendini fırlatıp attığı karanlık uçurumun dibine daha varmadığına inandırdı. Mutsuzluğu her gün yeni bir şekil alıyordu. Her geçen gün gelişen beklenmedik bazı olaylar, Perdita'ya çarpan felaket katarını sonlandıracakmış gibi görünüyordu, oysa onlar katarı ileriye götürüyorlardı yalnızca.

Raymond'un ruhunun önde giden tutkusu başarma hırsıydı. Yeteneklerinin hazırda bekleyişi, insan ruhunu iyi anlaması ve insanları yönetebilme becerisi, yükselme konusundaki büyük özlemi; işte, Raymond'un hırsını kışkırtan ve besleyen şeyler. Fakat başarılı bir kahramanı tek başına yaratabilen hesaplı kitaplı ve buyurgan bir karaktere sahip olmasını önleyen başka nitelikleri de onun bütün bu özelliklerine karışıyordu. Raymond inatçıydı ama katı değildi; ilk önce iyiliksever davranır, kızdırılması durumunda ise sert ve gözü kara olurdu. En önemlisi, bir isteğinin peşine düştüğünde, o şey kanunsuz bile olsa acımasız ve kararlı olurdu. Zevk düşkünlüğü ve doğamızın daha yumuşak duyarlılıkları onun karakterinin önemli bir kısmını oluşturuyordu, kazanmak üzereyken onu alıkoyuyor, hırs ağlarını silip süpürüyor, yeni ve anlık bir

tutkusuna göz yumma uğruna haftalardır harcadığı emekleri unutturarak fatihi fethediyordu. Bu dürtülere boyun eğerek Perdita'nın kocası olmuş, onlar tarafından kışkırtılarak kendisini Evadne'nin sevgilisi olarak bulu vermişti. Şimdi ise ikisini de kaybetmişti. Teselli bulabilmek için ne sürekli ilişkinin sebep olduğu kendinden hoşnutluk duygusunu yaşayabiliyordu ne de kendini yasaklanmış fakat sarhoş eden haz duygusuna bırakmanın keyfini tadabiliyordu. Son zamanlarda yaşananlar yüzünden kalbi çok yorulmuştu. Perdita'nın küskünlüğü ve Evadne'nin kaçışıyla yaşama sevinci yok olmuş, Perdita'nın eğilip bükülmezliği umutlarının yok oluşuna son darbeyi indirmişti. Aralarındaki anlaşmazlık bir sır olarak kaldığı sürece Raymond, Perdita'nın yüreğindeki eski şefkati yeniden uyandırma ümidini taşıyordu. Oysa şimdi, biz olup biten her şeyi öğrendikten, Perdita kararlarını gerçekleştireceğine kendi kendisine yemin edercesine başkalarına açıkladıktan sonra Raymond yeniden bir araya gelme düşüncesini terk ederek Perdita'yı değiştiremeyeceği için durumu kabullenip olayların akışına alışmayı denedi. Aşka ve ona eşlik eden mücadele zincirine dönmeyeceğine yemin ederek bu tutkunun açtığı derin yaraların ilacını yalnızca tensel zevklerde aramaya koyuldu.

Alçalma bu türden maceraların kesin sonucudur. Gerçi kamu yararına olan planlarını gerçekleştirmeye devam etmesi ve kral vekilliği görevini yerine getirmeyi sürdürmesi durumunda bu sonuç hemencecik fark edilmeyecekti. Ama o, her konuda aşırıya kaçıp kendisini önüne çıkan ilk etkiye bırakarak bu yeni zevk alanının içine büyük bir heyecanla daldı ve rastgelen uygunsuz ilişkileri önünü arkasını düşünmeden yürüttü. Meclis salonunda görünmez oldu; yürüttüğü sayısız projeyi uygularken kendisine eşlik eden insan kalabalıklarını yüzüstü bıraktı. Eğlence, hatta hovardalık gündelik olağan işleri arasına girdi.

Perdita giderek artan başıbozukluğu korkuyla izliyordu. Bir an için bu çılgın gidişe set vurabileceğini ve Raymond'u sağduyulu davranmaya ikna edebileceğini düşündü. Boş hayal! Etkili olabileceği zamanlar geride kalmıştı. Raymond kurumlanarak dinliyor, küçümseyerek cevaplıyordu. Perdita onun vicdanında bir kıpırdanmaya gerçekten başarılı olduysa bile, Raymond'un içindeki sızı için duyarsız eğlencelerde uyuşturucu aramaya başlamasından başka işe yaramadı. Bunun üzerine Perdita kendisine has bir enerjiyle onun yerini doldurmaya çabaladı. Görünürdeki birliktelikleri Perdita'nın pek çok şey yapmasına olanak veriyordu. Ne var ki sonuç olarak hiçbir kadın bir Kral Vekili'nin, hele hele delilik nöbetine tutulmuşçasına tüm görgü kurallarını, tüm kuralları, tüm görevini ayaklar altına alıp kendisini sorumsuz bir özgürlüğe bırakmış bir Kral Vekili'nin giderek artan umursamazlığına çare olamazdı.

Bu tuhaf gelişmelerin haberi bize kadar ulaştı. Perdita aniden çıkıp yanımıza geldiği zaman biz, arkadaşımızın kendini toparlamasını sağlamak ve ülkesinin başına yeniden getirmek için nasıl bir yöntem benimseyeceğimiz konusunda henüz bir karara varamamış durumdaydık. Perdita bu acıklı değişimin seyrini ayrıntılarıyla anlattı, benim ve Adrian'ın Londra'ya gitmemiz ve gitgide tırmanan bu felakete bir çare bulmaya çalışmamız için bize yalvardı.

"Ona söyleyin," diye haykırdı. "Varlığımla artık onun canını sıkmayacağımı Lord Raymond'a söyleyin; beni iğrendirmek ve yanından kaçırmak uğruna bu yıkıcı sefahatin içine atılmasına gerek olmadığını söyleyin. O hedefe ulaşılmıştır. Beni bir daha asla göremeyecek. Yalnız bir dileğim var; vatandaşlarının ona düzdüğü övgüler ve İngiltere'nin gönenci, gençlik tercihimin doğru olduğunu göstersin."

Adrian ve ben şehre at üzerinde giderken Raymond'un davranış biçimi hakkında ve daha önce büyük ümitler beslememize neden olduğu halde şimdi o ümitlerimizin sönmesine yol açışı üzerine konuşup tartıştık. Arkadaşım ve ben aynı okulun öğrencisiydik, daha doğrusu aynı ilkeye sıkı sıkıya bağlıydık; insan hırsının biricik vicdanlı hedefi olan genel yarar ilkelerini sürekli olarak izlemenin biricik onurlu yol olduğu görüşünde arkadaşımın öğrencisiydim. Ne var ki her ikimiz aynı düşüncelere sahip olduğumuz halde onların uygulanması konusunda farklılaşıyorduk. Kızgınlık eleştirime bir acıtıcılık kazandırıyor, Raymond'un davranış biçimini en sert ifadelerle şiddetle kınıyordum. Adrian bu konuda daha yumuşak, daha anlayışlıydı. Benim koyduğum ilkelerin en iyisi olduğunu kabul ediyor, ama onların tek olduklarını reddediyordu. "Babam'ın evinde kalacak çok yer var"[1] metnini aktararak iyi ya da büyük olma biçimlerinin insan karakterleri kadar –birbirinin aynısı iki yaprağın bulunmadığı ormandaki yaprakların sayısı kadar olduğu söylenebilirdi– çeşitli olduğunda ısrar ediyordu.

Londra'ya gece saat on birde vardık. Tüm işittiklerimize karşın yine de Raymond'u St. Stephen Salonu'nda bulacağımızı tahmin ediyorduk. Onun için süratle Parlamento'ya doğru yöneldik. Meclis doluydu, ama Kral Vekili orada değildi. Liderlerin yüzlerinde sert bir hoşgörüsüzlük ifadesi vardı, lider yandaşlarının fısır fısır konuşup dedikodu etmeleri de bir o kadar hayra alamet değildi. Aceleyle Kral Vekili'nin sarayına gittik. Raymond'u yanında altı kişiyle birlikte yemek odasında bulduk. Şişe elden ele neşeyle dolaşıyordu. Bir-ikisinin kafası adamakıllı dumanlanmıştı. Raymond'un yanında oturanın anlattığı

1. Yeni Ahit, "Yuhanna", 14:2.

hikâye geriye kalanları gülmekten kırıp geçiriyordu.

Raymond, ortamın havasına girmiş olduğu halde ciddiyetinden hiçbir şey kaybetmeksizin oturuyordu. Keyfi yerindeydi, şen şakrak ve etkileyiciydi, bununla birlikte en cesur şakalarında bile onun karakterine özgü alçakgönüllülüğünden ve kendine saygısından ödün vermiyordu. Ama yine de, Raymond'un İngiltere'nin kral vekili olarak üstlendiği görevi ve bu görevi yerine getirmek için harcaması gereken çabayı düşününce zamanını harcadığı değersiz adamları ve onun en iyi yanını ondan alıp götürmek üzere olan sarhoş değilse bile neşeli ruh halini izlemek beni son derece kızdırmıştı. Ben bu sahneyi ayakta seyrederken, Adrian bir gölge gibi onların arasına süzüldü, ağırbaşlı sözleriyle ve bakışlarıyla topluluğa çekidüzen vermeye çabaladı. Raymond, onu görmekten memnun olduğunu açıklayarak Adrian'ın gecenin ziyafetine katılmasını istedi.

Adrian'ın bu davranışı beni öfkelendirdi. Raymond'un ahbaplarıyla; o utanmaz karakterli adamlarla, daha doğrusu o karaktersizlerle, yüksek sosyetenin reddettiği, ülkelerinin yüz karası o adamlarla aynı masaya oturmasına içerlemiştim. "Yalvarırım Adrian," diye haykırdım, "kabul etmemeni, tam tersine, Lord Raymond'u bu ortamdan uzaklaştırıp başka bir çevreye götürmeye çalışırken bana katılmanı rica ediyorum."

"Dostum," dedi Raymond. "Burası ahlak dersi vermenin ne yeri, ne de zamanı. Benim eğlencelerim ve çevrem sandığınız kadar kötü değil. Biz ne ikiyüzlüyüz ne de ahmak. Ayrıca, 'Ne sanıyorsunuz siz erdemli olduğunuzu düşünüyorsunuz diye pasta da bira da olmayacak mı?'"[1]

Ben öfkeyle döndüm. "Verney," dedi Adrian. "Çok

1. Shakespeare, *On İkinci Gece*, II. Perde, III. Sahne.

katısın. Otur. Ya da oturmayacaksan bile, buranın devamlı ziyaretçisi olmadığına göre Lord Raymond belki sana anlayış gösterecek ve daha önce kararlaştırdığımız gibi Parlamento'ya giderken bize eşlik edecektir."

Raymond içini okumak istercesine Adrian'ın yüzüne baktı, onun yumuşak yüz çizgilerinde ancak iyilik okuyabiliyordu. Huysuz ve ciddi tutumumu küçümseyen bir bakışla bana döndü. "Gel," dedi Adrian. "Ben senin için söz verdim, sözümü tutmamı sağla. Bizimle gel." Raymond sıkıntılı bir hareket yaptı, soğuk bir sesle kısa bir cevap verdi: "Gelmeyeceğim!"

Bu arada grup dağıldı. Resimlere bakmaya, öbür odalara geçmeye başladılar, bilardodan konuştular ve birer birer ortadan kayboldular. Raymond öfkeyle odayı bir aşağı bir yukarı arşınlıyordu. Onun suçlamalarını karşılamak ve cevaplamak için ayakta hazır bekliyordum. Adrian duvara yaslandı. "Bu son derece gülünç," diye haykırdı. "Okullu çocuklar olsanız bundan daha saçma davranamazdınız."

"Anlamıyorsun," dedi Raymond. "Bu bir sistemin parçası, benim asla boyun eğmeyeceğim bir zorbalık düzeni. İngiltere'nin kral vekiliyim diye imparatorluğun biricik kölesi mi olmak zorundayım? Özel hayatıma müdahale edildi, yaptıklarım kınandı, arkadaşlarıma hakaret edildi. Ama ben şimdi bunların hepsinden kurtulacağım. Bunun tanığı olun," dedikten sonra görev nişanı olan yıldızı göğsünden söküp masanın üstüne fırlattı. "Görevimi bırakıyorum, iktidardan feragat ediyorum, kim alacaksa alsın!"

"Varsın alsın," dedi Adrian. "Kim talip olduğunu açıklarsa ya da Dünya kimin senden üstün olduğunu açıklarsa o alsın. İngiltere'de uygun niteliklere sahip böyle birisi yok. Raymond, kendini bil, o zaman öfken sona erecek, kendinden hoşnutluğun geri dönecektir. Birkaç ay önce

ülkemizin gönenci ya da kendi mutluluğumuz için ne zaman dua etsek, aynı zamanda, sıkı sıkıya ona bağlı oldukları için Kral Vekili'nin sağlığı ve iyiliği için de dua ederdik. Zamanın bizim yararımıza adanmıştı, hırsın bizim övgümüzü kazanacaktı. Şehirlerimizi binalarla donattın, bize yararlı kuruluşlar bağışladın, toprağa bereket kattın. Güçlü ve adaletsizler senin yargıç koltuğunun önünde büzüşüp sindiler, yoksullar ve mazlumlar ise senin koruyuculuğunun ışığı altında sabah uyanan çiçekler gibi doğruldular.

Her şey değişip de hepimizi dehşet içinde ve yaslı gördüğün zaman buna şaşırabilir misin? Ama gel, bu öfke nöbeti geçip gitti. İşlerine kaldığın yerden başla. Yandaşların seni coşkuyla selamlayacak, düşmanların susacaktır. Sevgi, onur ve görev kendilerini sana açıkça göstereceklerdir. Raymond, sen kendine hâkim ol, dünya sana tabi olacaktır."

Raymond huysuzlukla cevap verdi:

"Bütün bunlar başkasına hitaben söylenmiş olsa çok anlamlı olurdu. Bu dersi en iyisi kendin öğren, bu toprağın en önde gelen asilzadesi olduğuna göre sen yönetime gelebilirsin. İyi, bilge, adil olan sen, tüm kalplere hükmedebilirsin. Ama altından kalkamayacağım bir görevi üstlendiğimi şimdi, kendi mutluluğum için çok erken, ama İngiltere'nin iyiliği için çok geç kalmış olarak algılıyorum. Kendimi yönetemiyorum. Tutkularım benim efendilerim; en ufak dürtüm ise benim tiranım. Kral vekilliğini bir öfke nöbetinde bırakıyorum –zaten bıraktım da– diye mi düşünüyorsun? Tanrı hakkı için yemin ederim ki, bu asa bozuntusunu bir daha asla elime almayacağım, onun açıkça simgelediği dert ve acıları bir daha asla yüklenmeyeceğim.

Bir zamanlar kral olmak istiyordum. Bu, parlak gençliğin, çocuksu, aptalca gururlu günlerindeydi. Vaz-

geçtiğim zaman kendimdeydim. Ondan başka bir şeyi kazanmak için –ne olduğu önemli değil, çünkü onu da kaybettim– vazgeçtim. Bu sahte görkeme –bu tatsız şakaya– aylarca boyun eğdim. Bu kadar saflık yeter. Bundan sonra onun kurbanı değilim. Artık özgür olacağım.

Hayatımı güzelleştiren ve yücelten, beni diğer insanlara bağlayan şeyi kaybettim. Yeniden yalnız bir insanım. Gençlik yıllarımda olduğu gibi yine bir gezgin ve paralı asker olacağım. Arkadaşlarım, Verney seni de arkadaşım olarak hissediyorum, beni kararımdan döndürmeye çalışmayın. Perdita, aslında kusurlu ve aşağılık karakterdeki bir hayale bağlanan Perdita benden vazgeçti. Onunla birlikteyken ülkenin yöneticisi rolünü oynamak; tıpkı sevgili ormanınızın kuytuluklarında maskeli piyesler oynarken anlık düş gücümüzü tatmin etmek için kendimizi Arkadia'lı çobanlar olarak hayal ettiğimiz zamanlardaki gibi çok güzeldi. Yeryüzünün en büyük karakterlerinden birini oynarken daha çok Perdita için mutlu olurdum; Perdita'ya o görkemli sahneleri yakından göstermek, onun hayatını kısa bir görkem ve güç sahnesiyle çeşitlendirmek isterdim. Bu renkti; varlığımızın özü aşk ve güvendi. Ama biz yaşamalı, kendi hayatlarımızı oynamamalıyız; gölgenin peşinde gerçekliği kaybettim; şimdi ise her ikisinden de vazgeçiyorum.

Adrian, ben yeniden asker olmak, belki de bir fatih olmak için Yunanistan'a dönüyorum. Benimle gelir misin? Yeni yerler, yeni insanlar göreceksin Orada uygarlıkla barbarlık arasında sürüp giden zorlu mücadeleye tanık olacaksın; genç ve zinde bir toplumun özgürlük ve düzen uğruna çabalarını görecek ve belki de onları yönlendireceksin. Benimle gel. Seni zaten bekliyordum. Bu ânı bekliyordum. Her şey hazır. Benimle gelecek misin?"

"Geleceğim," dedi Adrian.

"Hemen mi?"

"İstersen yarın."

"İyice düşün!" diye haykırdım ben.

"Neden?" diye sordu Raymond. "Uzun yaz boyunca atacağım bu adım üzerinde düşünmekten başka bir şey yapmadım. Emin ol, Adrian bu küçücük âna bir asırlık düşüncesini sığdırdı. Düşünmekten söz etme. Şu andan itibaren düşünmeyi reddediyorum. Şu an, uzun bir aradan sonra benim biricik mutlu ânım. Gitmeliyim Lionel. Tanrılar bunu emrediyor, ben de gideceğim. Beni, düşkünlerin dostu yoldaşımdan mahrum etmeye çalışma.

Düşüncesiz, vicdansız Perdita hakkında bir söz daha. Bir zaman için, uygun bir fırsat kollayarak hâlâ soğumamış külleri canlandırabileceğimi ve aşkın alevlerinde tekrar aydınlanabileceğimi düşünmüştüm. Perdita'nın içi, Çingeneler tarafından kış vakti bırakılan bir ateşten, bir kar piramidiyle örtülü küllenen közlerden daha soğuk. O zaman, kendi kendime eziyet çektirmeye çalışırken işi eskisinden de kötüye vardırdım. Geçen zamanın ve yokluğumun hâlâ onu bana döndürebileceğini düşünüyorum. Onu hâlâ sevdiğimi, yeniden benim olmasının hâlâ en büyük ümidim olduğunu unutmayın. Gerçekliğin üstüne örttüğü perdenin ne kadar sahte olduğunu kendisi bilmese de ben biliyorum; o örtüyü hızla çekip atmaya çalışmayın, yavaş yavaş çekin. Ona, kendi kendini görüp tanıyabileceği bir ayna hediye edin, o zaman, bu gerekli ama güç sanatta ustalaştığında, şu anki hatasına şaşırıp kalacak, hakkım olanı –bağışlayıcılığını, sevecenliğini, aşkını– bana geri vermek için acele edecektir."

X

Bu olayların ardından uzun zaman bir parça huzur bulamadık. Bizim adamakıllı yüklü gemimiz manevi bir fırtına tarafından kazaya uğratılmış, mürettebattan geriye kalan bizler, yakınlarımızı kaybederek uğradığımız değişimler karşısında dehşet içinde kalmıştık. Idris kardeşini tutkuyla seviyordu. Onun ne kadar süreceği belli olmayan yokluğuna katlanamayabilirdi. Adrian'ın arkadaşlığı benim için değerli ve gerekliydi; edebi uğraşlarımı onun öğretmenliği ve yardımı sayesinde zevkle sürdürmüştüm. Onun ılımlı felsefesi, yanılmaz mantığı ve ateşli dostluğu, topluluğumuzun en iyi öğesi, yüce ruhuydu. Çocuklar bile sevecen oyun arkadaşlarının kaybından dolayı çok üzgündüler. Perdita daha da derin bir üzüntüye kapıldı. Küskünlüğüne karşın, gece gündüz, gezginlerin karşılaşabilecekleri sıkıntı ve tehlikeleri düşünüyordu. Kral vekilliğinin gücüne ve unvanına sırtını dönen, zorluklarla mücadele eden Raymond savaşın tehlikelerine maruz kalmış, Perdita'nın endişeli ilgisine konu olmuştu. Onu geriye çağırmayı, eski birlikteliklerine geri dönmek anlamına geliyorsa onu geriye çağırmayı istediğinden değil, öylesi bir geri dönüşün olanaksız olduğunu hissediyordu; öyle olması gerektiğine inanıp da acı acı üzülünce mutsuzluğuna sebep olduğu için Raymond'a kızmayı ve ona karşı hoşgörüsüz olmayı sürdürüyordu. İçinde bulunduğu bu karmaşa ve üzüntü her gece yastığını gözyaşlarıyla sırılsıklam etmesine, görünüş ve ruh olarak eski halinin yalnızca bir gölgesine dönüşmesine neden oluyordu. Perdita yalnızlığı seçiyor, aile çevresinde neşe ve ölçüsüz bir sevgi içinde buluştuğumuzda bizden kaçıyordu. Yalnız başına derin derin düşünmek, hiç durmadan gezip dolaşmak ve karamsar mü-

zikler dinlemek onun biricik meşguliyetiydi. Çocuğunu bile ihmal ediyordu. Kalbini her çeşit ilgiye kapattı, bana bile, en başta gelen, güvenilir arkadaşına açılmaz oldu.

Derdine derman bulmak için çabalamaksızın –sonunda Raymond'la barıştırmazsam derdinin çaresiz olduğunu biliyordum– onu böyle kendini kaybetmiş görmeye dayanamazdım. Yola çıkmadan önce Raymond'u bu yolculuktan vazgeçirmesi için Perdita'yı uzun uzun ikna etmeye çalıştım. Ama o gözyaşlarına boğularak ikna olmak uğruna hayatı ve hayatın güzelliklerini feda etmenin pek önemsiz bir bedel olduğunu söylüyordu. İstemediğinden değil, ama buna gücü yoktu. Ona, gerçeği yalan, aldatmayı dürüstlük, duygusuz paylaşımı içten, kuşku duyulmayan aşk olarak kabul ettirmenin ancak denizi zincire vurmak, rüzgârın görünmez kanatlarının seyrini dizginlemek kadar kolay olduğunu tekrarlayıp duruyordu. Benim öne sürdüğüm gerekçeleri kısaca ve hafife alarak cevaplıyor, haklı olduğu konusunda diretiyordu. Onu, geçmişin yaşanmamış olabileceğine, erişkinliğin yeniden beşiğe dönebileceğine, bütün yaşadıklarının asla yaşanmamış gibi olabileceğine inandıramadıktan sonra, hayatında aslında düzeltilemez bir değişimin olmadığına ikna etmeye çalışmanın yararı yoktu. Böylece, hayatı değerli yapan her şeyi ondan alıp götüren Raymond'un gidişine yüreği parçalansa da yokluğuna ağırbaşlı bir gururla katlandı.

Hem Perdita, hem de biz, başımızın üstünde asılı duran bulutun darmadağın ettiği ortamı değiştirelim diye bir süreliğine Windsor'dan gitmemizin daha iyi olacağı konusunda geride kalan iki yoldaşımı ikna ettim. Kuzey İngiltere'yi, memleketim Ullswater'ı ziyaret ettik, binlerce güzel anıyla bağlı olduğumuz yerlerde dolaştık. Katrine ve Lomond göllerini görebilmek için gezimizi İskoçya'ya kadar uzattık. Oradan İrlanda'ya geçtik ve

Killarney dolaylarında birkaç hafta geçirdik. Yer değişikliği umduğum gibi büyük ölçüde etkili oldu. Perdita bir yıl uzak kaldıktan sonra Windsor'a daha uysal ve yumuşak bir ruh haliyle döndü. Windsor'u görmek onu bir süreliğine allak bullak etti. Burada her yer ona acı veren anıları çağrıştırıyordu. Orman içindeki açıklık yerler, eğreltili koyaklar, çimen kaplı yükseltiler, gümüş renginde akan ihtiyar Thames boyunca yayılan ekili biçili ve neşe saçan arazi, tüm topraklar, hava ve dalgalar, her şey anılarla canlanıp hüzün dolu dokunaklı bir koronun sesine dönüşüyordu.

Perdita'yı kendi durumuna daha sağlıklı bir gözle bakabilecek duruma getirme çabalarım bu kadarla kalmadı. Perdita hâlâ büyük ölçüde eğitimsizdi. Köylü yaşantısını bırakıp da zarif ve kültürlü Evadne ile birlikte oturmaya başlayınca bir dereceye kadar geliştirdiği tek becerisi neredeyse dahi kadar zevk sahibi olduğu resim yapma yeteneğiydi. Yunan kızının korumasından çıkıp da kulübesinde yalnız oturmaya başlayınca resimle uğraşmıştı. Şimdi paletini de resim sehpasını da bir kenara atmış durumdaydı. Resim yapmaya başlamaya görsün, üşüşen anılar ellerini titretiyor, gözlerini yaşlarla doldu-ruyordu. Bu uğraşla birlikte neredeyse her şeyi bırakmış, kendini yiyip bitiren beyni onu neredeyse delilik noktasına getirmişti

Bana gelince, Adrian beni vahşi ormanımdan çıkarıp da düzen ve güzelliğin hüküm sürdüğü kendi cennetine götürünce edebiyata bağlanmış oldum. Kitaplarda her şey eski zamanlarda geçiyor olsa bile günümüz dünyasında hiçbir insanın kitaplarla fazlasıyla tanışıklığı olmaksızın yeteneklerini ilerletebileceğine, ahlaki ilkelerini geliştirip özgürleşebileceğine inanmıyordum. Benim için kitaplar, etkin bir kariyer, hırs ve çoğunluğa gerekli olan o malum heyecanlar yerine geçiyordu. Felsefi görüşleri

karşılaştırmak, tarihî olguları incelemek, dil öğrenmek benim için hem zaman geçirme biçimiydi, hem de hayatımın ciddi hedefiydi. Kendim de yazara dönüştüm. Bununla birlikte benim yazdıklarım oldukça iddiasızdı. Sevdiğim tarihî simaların biyografilerini yazıyordum, özellikle de kara çalındığına inandığım ya da hayatı karanlıkta kalan, bilinmezlerle dolu olan karakterler üzerine.

Yazarlığım ilerledikçe yeni ilgi ve zevkler edindim. Beni hemcinslerime bağlayacak başka ve değerli bir halka buldum. Görüş açım genişledi, tüm insanların eğilim ve yetenekleri beni son derece ilgilendirmeye başladı. Krallar, halklarının babaları olarak niteleniyordu. Ben de birden sanki bütün insanlığın babası olmuştum. Gelecek kuşaklar vârislerimdi. Düşüncelerim, insanlığın düşünsel varlık hazinesini zenginleştirebileceğim değerli mücevherlerdi. Her fikir o hazineye hediye edebileceğim değerli bir armağandı. Bu hevesler kendini beğenmişlik olarak nitelenmesin. Onlar ne sözle ifade ediliyordu ne de kafamda şekillenecek kadar alçalıyorlardı; düşüncelerimi yücelterek, bir coşku alevi yükselterek ruhumu dolduruyor, beni daha önce yürümekte olduğum o karanlık patikadan çıkarıp ay ışığının aydınlattığı ışıltılı insanlık yoluna çıkarıyorlar; beni bir dünya vatandaşı, ölümsüz şereflere aday bir insan yapıyor, türdeşlerimin övgüsüne ve ilgisine can atan birisine dönüştürüyorlardı.

Kuşkusuz hiç kimse yazma zevklerini benim kadar yoğun tatmamıştır. Ormanları, hışırdayan ağaç dallarının ağırbaşlı müziğini ve doğanın o görkemli tapınağını bıraktıysam, şatonun geniş salonlarını araştırdım, bizim kraliyet konutunun dağından, dağın eteklerinde uzanan engin, bereketli İngiltere'yi seyrederek müziğin esin veren ezgilerini dinledim. Böyle zamanlarda ağırbaşlı armoniler ve ruhu coşturan ezgiler ağırkanlı düşüncelerimi kanatlandırır ve bana, düşüncelerim, doğanın ve onun

Tanrısı'nın üstündeki son perdeyi delip geçerek insan kavrayışının ifadesindeki en üst derecede güzelliği sergilermiş gibi gelirdi. Müzik devam ederken fikirlerim ölümlü meskenlerini terk edip gitmiş gibi hissederdim; kanatlarını çırpıp uçmaya başlar, düşüncelerin durgun akıntısının üstünde süzülür, yaratıcılığı görülmemiş bir görkemle doldurur, başka türlü sessizce uyumaya devam edecek olağanüstü imgeleri uyandırırlardı. O zaman, insanlığın ortak akıl ağının bu yeni buluşunu sağlam bir dokuyla ve parlak renklerle dokumak için masamın başına koşar, ama kumaşa son biçimini vermeyi daha sakin bir âna bırakırdım.

Ne var ki, aslında hayatımın daha önceki bir dönemine de ait olabilecek bu hikâye beni konunun çok dışına çıkarıyor. Edebiyattan aldığım keyif ve ondan doğduğunu keşfettiğim disiplinli akıl, bende, Perdita'yı da aynı ilgi alanlarına sürükleme isteğinin uyanmasına neden oldu. Onda önce merak uyandırdım, sonra, uğraşırken kısmen üzüntülerini de unutmasına sebep olacak ve merakını, iyilikseverliği ve hoşgörüyü öğrenerek giderecek şekilde zora kaçmadan, işin çekici tarafıyla başladım.

Kitaplara yönelik olmasa da düşünsel etkinlik kız kardeşim için her zaman ayırıcı nitelik olmuştur. O yanını erken yaşta gösterdi. Bu nitelik, onu, memleketinin dağlarında tek başına uzun uzun düşünmeye götürmüş, sıradan nesnelerden sayısız bileşim oluşturabilmesini, algısını güçlendirmesini ve düzenlemelerini süratle yapabilmesini olanaklı kılmıştı. Sonra aşk geldi, baş peygamberin asası gibi, onun ikinci derecede kalan her eğilimini yuttu. Aşk onun tüm üstünlüklerini iki katına çıkarmış, dehasını taçlandırmıştı. Sevmekten vazgeçmeli miydi? Perdita'yı aşktan vazgeçirmek, gülün rengini ve kokusunu çıkarıp almak, annenin tatlı sütünü safraya ve zehre dönüştürmek kadar kolay olabilirdi ancak, Raymond'u

kaybetmenin acısı Perdita'nın dudaklarından gülümsemeyi kovuyor, güzel alnına hüzünlü çizgiler çekiyordu. Ama her geçen gün, acısının niteliğini değiştiriyor, her gelen saat, deyim yerindeyse, ruhunun giydiği matem elbisesini başka bir biçime sokuyordu. Müzik bir süre için zihinsel açlığını giderebildi, melankolik düşünceleri ses perdesinin her değişiminde tazeleniyor, ezgideki her değişimle birlikte başkalaşıyordu. Verdiğim eğitim Perdita'yı önce kitaplara yöneltti; müzik acının gıdası olduysa, bilgeliğin yapıtları da o acının ilacı oldu.

Yabancı dillerin öğrenilmesi, her ifadeyi iç evrenine gönderen ve pek çoklarının yaptığı gibi yalnızca zaman doldurmak amacıyla okumayan; kendisini ve yazarı sorgulayan, her fikri bin türlü evirip çeviren, her cümledeki gerçeği keşfetmek için ateşli bir istekle yanıp tutuşan birisi için çok sıkıcı bir uğraştı. Kavrayışını geliştirmeye çalışıyordu. Bu yararlı disiplin sayesinde yüreği de huyu da yumuşamaya başladı. Bir süre sonra, edindiği yeni bilgilerin ışığında, önceleri bütünüyle anladığını sandığı kendi karakterinin meçhul ülkeler arasında ilk sırada geldiğini, aslında haritaya geçmemiş bir ülkenin yolu izi olmayan vahşi doğası olduğunu keşfetti. Yanılgıyla ve garip biçimde, kendisini, kendi kendini kınayarak incelemek gibi yorucu bir işe girişti. Sonra yeniden kendi erdemlerinin farkına vardı, iyi ve kötünün tonlamalarını daha hassas terazilerde tartmaya başladı. Onun tekrar mutlu olmasını kelimelerle anlatılamayacak kadar çok isteyen ben, içdünyasındaki bu gelişmelerin sonuçlarını merakla izliyordum.

Ne var ki insan garip bir hayvan. Onun gücüne bir makinenin gücüne güvenebileceğimiz gibi güvenemeyiz. Bir dürtü, bir beygir gücüne boyun eğmeye hazır görünen bir şeyi kırk beygir gücüyle çektiği halde yine de hareket ettiremez. Ne acı, ne felsefe, ne de aşk, Per-

dita'nın Raymond'un kabahati üzerine daha hoşgörülü düşünmesini sağlayabilirdi. Şimdi benim arkadaşlığımdan hoşlanıyor, Idris'e karşı tam ve sevecen bir bağlılık hissediyor ve bunu gösteriyordu. Çocuğuna karşı eski şefkat ve ilgisini bol bol göstermeye başlamıştı. Ama Perdita'nın tüm hoşnutsuzluğunun ortasında, onun Raymond'a karşı şiddetli küskünlüğünü ve ümidimin tam da gerçekleşeceğini sandığım an beni ümitsizliğe düşüren incinmişlik duygusunu görebiliyordum. Can sıkıcı diğer kısıtlamaların yanı sıra, o varken Raymond'un adının asla anılmamasını bir kural haline getirmişti. Yunanistan'dan gelen herhangi bir haberi okumayı reddediyor, haber geldiğinde yalnızca gezginlerin iyi olup olmadıklarından söz etmemi istiyordu. İlginçtir ki, küçük Clara bile annesinin önünde bu kurala uyuyordu. Bu şirin çocuk hemen hemen sekiz yaşındaydı. Eskiden kaygısız, hayalci, ama neşeli ve çocuksu olduğu halde babası gittikten sonra endişe gelip yüzüne yerleşmişti. Dile yeterince hâkim olmayan çocuklar düşüncelerini açıklayabilecek ifadeleri nadiren bulurlar, o nedenle biz, yakın geçmişteki olayların Clara'nın beyninde nasıl bir izlenim bıraktığını bilemiyorduk. Ama şüphesiz Clara etrafında yaşanan değişimleri sessizce izlerken derin gözlemler yapmıştı. Perdita'nın yanında babasını hiç anmıyordu, bana ondan söz ederken de korkuyormuş gibi görünüyordu, onu bu konuda konuşmaya cesaretlendirdiğim ve düşüncelerine takılıp kalan babasıyla ilgili karanlığı kovmaya çalıştığım halde bunu başaramadım. Ama yine de yurtdışından postanın geldiği günlerde posta damgasını tanıdığı mektupların yolunu gözlüyor, ben okurken beni izliyordu. Clara'yı gazetelerde Yunanistan'la ilgili yazıları dikkatle incelerken görüyordum sık sık.

Çocukların zamanından önce kaygılandığını görmekten daha acıtıcı bir şey yoktur. Bu durum, daha önce

neşe dolu olan bir çocukta çok kolay fark edilebilir. Ama yine de, Clara hâlâ öyle tatlı ve öyle uysaldı ki, insanda hayranlık uyandırırdı. Ruh durumunun yanakları güzellikle süslediği ve hareketleri zarifleştirdiği düşünülüyorsa eğer, o zaman, onun düşünceleri kesinlikle gökseldi, çünkü yüz hatlarının tamamı güzellik olarak cisimlenmişti, hareketleri ise kendi doğal ormanında yaşayan geyiklerin zarif sıçrayışları gibi ahenkliydi. Bazen Perdita'yı, onun içe kapanıklığı konusunda uyarırdım, ama Perdita benim öğütlerimi dikkate almasa da kızının hassaslığı onun üstüne daha da ateşli bir sevgiyle titremesine yol açardı.

Bir yılı aşkın bir zaman geçtikten sonra Adrian döndü.

Bizim gönüllü sürgünler ilk vardığında Türklerle Yunanlılar arasında ateşkes varmış; ölümlü bir beden için uyku neyse öyle bir ateşkes, uyanınca yeniden güç toplanacağının işareti. Asya'nın sayısız askeriyle, tüm silah ve teçhizat depolarıyla, gemileri ve savaş makineleriyle Türkler, birdenbire, yavaş yavaş ilerleyerek Mora'daki kaleyi onlardan alan, Trakya ve Makedonya'yı ele geçiren, geniş ticari ilişkileri sayesinde başarısını tüm Avrupa uluslarının desteklediği ordularıyla Konstantinopolis kapılarına dayanan düşmanlarını ezmeye karar verdiler. Yunanistan şiddetli bir direnme göstermek için tek vücut olarak hazırlandı. Kadınlar değerli mücevherlerini feda ederek oğullarını savaş için silahla donatıyor, Spartalı annelerin heyecanıyla, onlara ya zafer kazanmalarını ya da ölmelerini emrediyorlardı. Raymond'un yetenekleri ve cesareti Yunanlılar tarafından son derece takdir ediliyordu. Kent, Atina'da doğan Raymond'u kendi oğlu olarak bağrına bastı, ona ordudaki özel tümenin komutasını verdi, yalnızca başkomutanın rütbesi onunkinden yüksekti. Raymond'u kendi vatandaşları sayıyorlardı. Adı Yunan kahramanlarının listesine girdi. Raymond'un sağduyusu, enerjisi ve eşsiz cesareti onların seçimlerini haklı çıkarı-

yordu. Windsor Kontu ise arkadaşının emrinde bir gönüllü olmuştu.

"Bu güzel gölgelikte oturup da savaş üzerine bu kadar gevezelik etmek ve renkleri kötü kullanarak mutluluk resmi çizmek yeter," dedi Adrian. "Çünkü binlerce türdeşimiz bu güzel havayı ve doğduğu toprakları acı içinde terk ediyor. Yunan davasına karşı olduğum sanılmasın. Gerekliliğini biliyor ve hissediyorum. Son derece haklı bir dava. Yunanistan'ı kılıcımla savundum, son nefesimi onu savunurken vermeye hazırdım. Özgürlük yaşamdan daha değerli. Yunanlılar da bu haklarını ölümüne savunmakla iyi ediyorlar. Ama kendimizi kandırmayalım. Türkler de insan; onların her sinir hücresi, kolları bacakları bizimki gibi hissediyor, bedensel olsun, ruhsal olsun her acı Türklerin kalbinde ya da beyninde bir Yunanlının kalbinde ya da beyninde hissedildiği gibi gerçekten hissedilir. Benim katıldığım son hareket ...'nin alınmasıydı. Türkler sonuna kadar direndi, garnizondaki askerler kale duvarlarında can verdi. Biz de saldırarak girdik. Duvarların içinde nefes alan her yaratık katledildi. Irzına geçilen genç kızların ve çaresiz çocukların ortasında bir insanın haykırışını her bir sinir hücremle hissetmediğimi mi düşünüyorsunuz? Onlar Müslüman olmaktan önce acı çeken kadınlar ve erkeklerdi. Mezarlarından sarıksız kalktıkları zaman, yaptıkları iyilikler ve kötülükler dışında hangi yönleriyle bizden daha iyi ya da daha kötü olacaklar? İki asker, bir kız için, zengin giysileri ve eşsiz güzelliğiyle o alçakların hayvani iştahını kabartan bir kız için mücadeleye giriştiler. Aile yaşamında belki de iyi insanlar olan o askerler savaşın öfkesiyle kötülük timsaline dönüştüler. Gümüş sakallı, eli ayağı tutmaz olmuş, başında saç kalmamış kızın dedesi yaşındaki bir ihtiyar, kızı kurtarmak için araya girdi. Askerlerden birinin savaş baltası ihtiyarın kafatasını ikiye böldü. Kızı

savunmak için koştum, ama öfke onları kör ve sağır yapmıştı. Ne benim Hıristiyan giysimi fark ettiler ne de sözlerime kulak astılar. Savaşın 'yıkım, yıkım' diye bağırdığı yerde sözler silah olamazdı.

Rahatlatan güzel konuşma sanatıyla yanlışı yumuşatıp nasıl geri döndürebilirdim kötülük akıntısını? Araya girmeme kızan askerlerden biri süngüsüyle böğrüme vurdu, düşüp bayıldım.

Bu yara, zaten zayıf olan bedenimi sarstığı için muhtemelen hayatımı kısaltacaktır. Ama ölmeye hazırım. Yunanistan'da öğrendim ki, seyrekleşen asker saflarını dolduran insan bedenleri bulundukça bir insanın pek önemi yok ve bir bireyin kimliği görmezden gelinebilir. Yeter ki asker yoklama defterinin sayısı tam olsun. Bütün bunların Raymond üzerindeki etkisi bambaşka. Ben savaşın sadece gerçeklerine duyarlıyken o savaş idealini düşünebiliyor. O bir asker, bir general. Raymond, kana susamış savaş köpekleri üzerinde etkili olabiliyorken, ben o köpeklerin eğilimlerine boşu boşuna karşı koymaya çalışıyorum. Nedeni basit. Burke, 'Önderlik etmek isteyen bedenler önemli ölçüde başkalarının peşinden gitmek zorundadırlar,' der. Ben başkalarının peşinden gidemem, çünkü onların katliam ve savaş rüyalarına yakınlık duyamam. İzlemek ve böyle bir kariyeri sürdürmek Raymond'un aklının doğal eğilimi. O her zaman başarılı, kendisine ün ve yüksek konum edinirken, bir yandan da, Yunanistan'ın özgürlüğünü güvenceye almak, olasılıkla da sınırlarını genişletip imparatorluğa dönüştürmek konusunda ümit vaat ediyor."

Bu anlatılanlar Perdita'nın içini rahatlatmadı. Demek Raymond bensiz şanlı ve mutlu olabilir, diye düşünüyordu. Keşke benim de bir ilgi alanım olsa! Keşke ben hiç denenmemiş bir yelkenliyi umutlarımla, yaşama sevincimle, arzularımla yükleyip onunla hayat okyanusu-

nun içine açılabilsem. Açılabilsem de, erişilebilir bir noktaya doğru dümenin başında tutkuyla ya da zevkle ilerlesem! Ama ters rüzgârlar beni kıyıda alıkoyuyor, ben de Ulysses gibi suyun kenarında oturup ağlıyorum. Ne var ki benim zayıf ellerim ne ağaç kesebilir ne de kalas yontabilir. Bu karamsar düşüncelerin etkisiyle acısına daha çok gönül vermeye başladı. Bununla birlikte Adrian'ın varlığı bazı iyilikler de yapmadı değil. Adrian, Raymond'la ilgili konuşmama kuralını birdenbire deldi. Perdita başlangıçta artık o işitilmeyen ismi duymaktan ürküyordu, ama çok geçmeden alıştı ve sevmeye başladı. Onun başarılarıyla ilgili anlatılanları can kulağıyla dinliyordu. Clara da kendini baskı altında hissetmekten kurtuldu. Adrian ve Clara eski dosttular. Şimdi birlikte yürüyüş yaparlarken ya da at üstünde gezintiye çıktıklarında, Adrian Clara'nın içten ricalarına dayanamaz babasının kahramanlığı, eli açıklığı ve dürüstlüğü üzerine bir hikâyeyi belki yüzüncü kere anlatırdı.

Bu arada Yunanistan'dan gelen her gemi sevindirici haberler getiriyordu. Ülkenin ordularında ve meclisinde bir arkadaşın bulunması bizim ayrıntıları coşkuyla öğrenmemizi sağlıyordu. Raymond'dan arada sırada gelen kısa mektuplar, kendisini, benimsediği ülkesinin çıkarlarını korumaya nasıl kaptırdığını gösteriyordu. Yunanlılar ticari uğraşlarına sıkı sıkıya bağlıydılar, onun için Türkler saldırıp da onları ayağa kaldırmamış olsa kazanılmış topraklarıyla yetinirlerdi. Vatanseverler, zafer sarhoşuydu. Bir fetih ruhu canlanıyordu. Konstantinopolis'e şimdiden kendilerinin gözüyle bakıyorlardı. Raymond'a saygıları giderek artıyordu. Ama orduda bir kişinin komuta yetkisi Raymond'unkinden yüksekti. O kişi, Trakya ovalarında, Meriç Nehri kıyısında yapılan ve İslamiyetin kaderinin belirleneceği bir çarpışmada, yönetimi ve mevzi seçimiyle olağanüstüydü. Müslümanlar yenildi, nehrin

batı kırsalından tamamen sürüldüler. Savaş kanlıydı, Türklerin uğradığı kaybın telafisinin imkânsız olduğu açıktı, ama Yunanlılar kaybettikleri bir adamla kanlı savaş alanında yatan adsız kalabalığı unutup kendilerini zafer kazanmış sayamaz oldular; bu zafer Raymond'a mal olmuştu.

Makri çarpışmasında Raymond, süvari sınıfının başındaydı. Kaçan düşmanı Meriç Nehri'ne kadar kovaladı. Sevgili atı durgun nehrin yanı başında otlarken bulundu. Onun da adsız kahramanlar arasında yatıp yatmadığı merak konusu oldu. Ama Raymond'un başına ne geldiğini gösterecek bir belirti bulunamadı; ne koşum takımında kırık bir süs vardı ne de eyer örtüsünde bir leke. Türklerin bu kadar ünlü birini esir almakla açgözlülüklerinden çok zalimliklerini tatmin etmeye niyetlendiklerinden, işe İngiltere'nin karışmasından korktukları için de düşman ordusunun süvari birliklerinde en çok nefret ettikleri ve korktukları bu askeri soğukkanlılıkla katledişlerini sonsuza kadar saklamaya karar verdiklerinden kuşkulandılar.

Raymond İngiltere'de unutulmadı. Kral vekilliğinden çekilmesi görülmemiş bir heyecana neden oldu. Onun olağanüstü, cesur ve kararlı yönetimiyle, ardından gelen politikacıların dar görüşlü ve uzağı göremeyen yönetimi kıyaslanınca yarattığı yükseliş dönemi üzüntüyle anılır oldu. Yunan gazetelerinde yiğitliğiyle bağlantılı olarak adının sürekli saygınlıkla tekrarlanması uyandırdığı ilgiyi canlı tutuyordu. Tanrı'nın sevgili kullarından gibi gözüken Raymond'un zamansız kaybı, insanlığın geriye kalanını loş ışıkta gösteren güneş tutulmasıydı. Onun hâlâ hayatta olabileceğine dair bir ümide hevesle tutundular. Konstantinopolis'teki Yunan elçisine gerekli araştırma ve soruşturmaları yapması ve yaşadığının anlaşılması durumunda serbest bırakılmasını sağlaması için

direktif verildi. Çabaların başarıya ulaşacağı, Raymond şimdi zulmün oyuncağı, nefretin simgesi bir esir de olsa kurtarılacağı, mutluluğa, güce ve hak ettiği onura yeniden kavuşacağı ümit ediliyordu.

Bu haberin kız kardeşim üzerindeki etkisi şaşırtıcıydı. Raymond'un ölmüş olabileceğine bir an olsun inanmadı. Hemen Yunanistan'a gitmeye karar verdi. Onu ikna etmeye çalışmak boşunaydı. Ne itiraz kabul ediyordu ne de erteleme. Doğru olarak kabul edilmesi gerekir ki, ikna etme girişimleri ya da ısrarlı ricalar, bir insanı, başarılması yalnızca sevginin gücüne bağlı ümitsiz bir hedeften döndürebiliyorsa, o zaman onları vazgeçirmek gerekir, zira söz dinler olmaları, onları harekete geçiren dürtünün de, ereklerinin de giriştikleri işin önlerine çıkaracağı engelleri aşmalarını sağlayacak kadar güçlü olmadığını gösterir. Tersine, uyarı ve öğütlere dirençli iseler bu kararlılık başarıya işarettir. O zaman, o insanı sevenlere düşen görev, yollarına çıkan engellerin kaldırılmasında onlara yardımcı olmaktır. İşte, bizim küçük topluluğumuz da bu duygularla harekete geçti. Perdita'nın kararlı olduğunu anlayınca hedefini gerçekleştirmesine en iyi nasıl yardımcı olabileceğimizi düşünmeye başladık. Hiçbir arkadaşının olmadığı, onu üzüntü ve vicdan azabına boğacak kötü haberi işitebileceği bir ülkeye tek başına gidemezdi. Sağlık durumu zaten her zaman nazik olan Adrian aldığı yaranın etkisiyle şimdi bayağı kötüleşmişti. Idris onu bu durumda bırakıp gidemezdi. Çocukları bırakmak da, böyle bir yolculuğa yanımızda götürmek de doğru olmazdı. Onun için sonunda ben Perdita'yla birlikte gitmeye karar verdim. Idris'imden ayrılmak çok acıydı gerçi, ama zorunluluk yüzünden razı olduk; zorunluluk ve Raymond'u kurtarıp onu yeniden mutlu günlere ve Perdita'ya kavuşturmak uğruna. Neyse ki bir aksaklık olmadı. Karar verdikten iki gün sonra

Portsmouth'a gitmek için yola çıktık ve gemiye bindik. Mayıs ayındaydık, fırtına yoktu. Yolculuk sorunsuz olacağa benziyordu. Yüreğimizde ateşli ümitlerle engin okyanusta yolculuğa başladık. Britanya'nın uzaklaşan kıyılarını zevkle seyrediyorduk. Arzunun kanatlarında, pupa yelken ilerleyen gemimizden de daha hızla güneye doğru gitmeye başladık. Hafifçe çırpınan dalgalar bizi ileriye götürürken, ihtiyar okyanus, kendisine emanet edilen sevgi ve ümit yüküne gülümseyerek bakıyor, fırtınalı düzlüklerini usul usul okşayarak yolumuzu kolaylaştırıyordu. Rüzgâr gece ve gündüz kıç tarafından eserek gemimize sabit bir hız kazandırıyordu. Ne hoyrat fırtınalar, ne kalleş kum, ne de yıkıcı kayalıklar, kız kardeşimle ona ilk sevdiğini geri verecek olan kara arasında engel çıkarmadı.

Kız kardeşimin aziz kalbinin günah çıkaran papazı, o kalbin içindeki bir kalpti.

İkinci bölüm

I

Yolculuk boyunca, sakin gecelerde, dalgaların parıltısına ve sürekli değişen gökyüzüne bakarak güvertede sohbet ederken, Raymond'un başına gelen felaketlerin kız kardeşimin ruhunda yaptığı devrimin tamamını keşfettim. Perdita'nın ruhunda daha yakınlarda buz gibi soğuk ve dondurucu olan, öylesine geri püskürten sularla, şimdi, donmuş zincirlerinden çözülüp de içindeki diyarlarda böyle coşkuyla ve minnettar bir taşkınlıkla akan sular acaba aşkın aynı suları mıydı? Raymond'un ölmüş olduğuna inanmıyordu, ama onun tehlikede olduğunu biliyordu. Özgürlüğüne kavuşmasına yardım etme ümidi, uğramış olabileceği felaket ve acıları sevgi ve ilgisiyle hafifletme düşüncesi, varlığının son zamanlardaki uyumsuz öğesini düzenleyip ahenkli kılıyordu. Yolculuğumuzdan alacağımız sonuç konusunda ben onun kadar umutlu değilim. O ise umutlu olmaktan öte emindi. Sürgüne göndermiş olduğu sevgilisini, eşini, arkadaşını, uzun zamandır ayrı kaldığı gönül yoldaşını görme beklentisi duyularını zevkle, beynini huzurla sarıp sarmalıyordu. Yeni bir hayattı başlayan; güzelliğin verimli diyarına varmak için verimsiz kumsalları terk edişti; fırtınadan sonra bir liman, uykusuz gecelerin ardından afyonlu ilaç, kötü bir rüyadan mutlulukla uyanmaktı.

Küçük Clara da yanımızdaydı. Zavallı çocuk neler olabileceğini pek kestiremiyordu. Yunanistan'a gittiğimizi, babasını göreceğini işitmişti. Şimdi, ilk kez, annesine çocuk diliyle babasından söz ediyordu.

Atina'da karaya çıktığımızda zorlukların üstümüze üstümüze yürüdüğünü gördük. Tarih yüklü toprak ya da yumuşak ve ılık hava, Raymond'un hayatı tehlikedeyken bizi coşturup mutlu edemezdi. Şimdiye kadar hiç kimse kamuoyunun zihninde böylesi güçlü bir ilgi uyandırmamıştı. Onun uzun zaman uzak kaldığı soğukkanlı İngilizler arasında bile durum böyleydi. Atinalılar kahramanlarının zaferle geri dönmesini bekliyorlardı. Kadınlar, çocuklarına, peltek peltek de olsa şükran duasında onun adını anmalarını öğretiyorlardı. Erkeksi güzelliği, cesareti, kendisini onların davasına adayışı, Raymond'u Yunanlıların gözünde neredeyse kendilerini savunmak için Olympos'tan inmiş bir Antik Çağ tanrısına dönüştürüyordu. Onun muhtemel ölümünden ve kesin olan esaretinden söz ederlerken gözyaşları sel olup akıyordu. Suriyeli kadınların Adonis[1] için yas tutmaları gibi, Yunanlı eşler ve anneler de bizim İngiliz Raymond için dövünüyorlardı. Atina bir matem kentiydi.

Bütün bu ümitsizlik gösterileri Perdita'nın içini korkuyla doldurdu. Perdita, gerçeklikten uzaktayken, arzunun doğurduğu o umutlu ama karmaşık beklentiyle, Yunanistan sahillerine ayak bastığında beklenmedik bir değişiklikle karşılaşacağını hayal ediyordu. Raymond'un özgürlüğüne kavuşmuş olacağını, başına gelen talihsizliğin anısını bile göstereceği sıcak ilgiyle tümüyle kafasından silebileceğini sanmıştı. Oysa Raymond'un akıbeti henüz belli değildi. Perdita en kötüsünün olmasından

1. Efsaneye göre Aphrodite her yıl ölümlü sevgilisi Adonis'i anmak için Suriyeli kadınların katıldığı bir tören düzenlerdi.

korkmaya, ümidinin boş çıkabilecek bir tesadüfe bağlı olduğunu hissetmeye başladı. Raymond'un eşi ve şirin çocuğu Atina'da yoğun bir ilgiyle karşılandı. Kaldıkları yerin kapılarına insanlar toplandı; yüksek sesle okunan dualarla Raymond'un kurtulmasını diliyorlardı. Bütün bunlar Perdita'nın umutsuzluğunu ve korkularını daha da artırdı.

Ben çabalarımda sınır tanımıyordum. Bir zaman sonra Atina'dan ayrılıp Trakya Keşan'da şehrinde konuşlanan orduya katıldım. Rüşvet vererek, korkutarak ve hileyle, Raymond'un hayatta olduğunu, esir tutulduğunu, en kötü koşullarda hapsedildiğini ve acımasız işkencelere uğradığını öğrendik. Raymond'u onların elinden kurtarabilmek için her çeşit taktiği ve parayı devreye soktuk. Kız kardeşimin, pişmanlıkla uyanan ve vicdan azabıyla şiddetlenen sabırsız yaradılışı şimdi geri dönmüştü. İlkbaharda Yunanistan ikliminin güzelliği algılarına ancak işkence ediyordu. Çiçeklerle kaplı toprağın görülmemiş güzelliği, cömert güneş ışığı ve hoş gölgelikler, kuşların şarkısı, ormanların heybeti, mermer harabelerin görkemi, yıldızların bulutsuz gece göğünde ihtişamla parıldayışı; işte bu eşsiz ülkede, bütün bunların bir araya gelişi, hayatı algılayışı hızlandırarak heyecan veren ve insan duyularını zevke boğan bütün bunlar, kız kardeşimin tüm varlığına hassasiyet katarak keskin kederini bilemekten başka bir işe yaramıyordu. Geçmek bilmeyen her saat sayılıyor ve, "O acı çekiyor," ifadesi her düşüncesinin ana konusu oluyordu. Yemiyor, içmiyor, çıplak zeminde yatıyor ve Raymond'un zorunlu olarak çektiği işkenceleri taklit ederek onun uzakta çektiği acıları paylaşmaya çalışıyordu. Çok ters bir zamanında, "Perdita, bir gün gelecek, düş kırıklığı Raymond'un güzelliğini bozduğunda, bir askerin hayatındaki güçlükler onun erkeksi bedenini büktüğünde ve yalnızlık onun karşısında

zafer kazandığında, onu hayatın dikenlerinin içine yeniden fırlatıp attığın için yanlış yaptığını anlayacaksın. O zaman pişmanlık duyacaksın, geri döndürülmesi olanaksız değişim için üzüleceksin, "Kıpırdayacak / Taş kalplerin şimdiki kayalıkları, aşkın geciken vicdan azabı,"[1] dediğimde Perdita'nın öfkesinin kabardığını ve nefretle reddettiğini hatırlıyorum.

Acıtıcı "aşkın geciken vicdan azabı" ifadesi onun yüreğini yaktı. Raymond'un Yunanistan'a gidişinden, karşılaştığı tehlikelerden, esir düşmesinden dolayı kendisini suçluyordu. Hayalinde onun dayanılmaz yalnızlığını canlandırıyordu. Eski günlerde Raymond'un sevinçli ümitlerinin ortağı olarak kendisini büyük bir hevesle seçtiğini, onun kaygı ve endişelerini paylaştığında gösterdiği ilgiyi büyük bir minnettarlıkla karşıladığını hatırlıyordu. Yalnızlığın Raymond'un başına gelebilecek en büyük felaket olduğunu, tek başına bir mezar düşündüğünde ölümün ona daha korkunç ve acılı geldiğini sık sık söyleyişi geliyordu aklına. "Sevdiğim kadın beni bu kuruntulardan kurtarıyor," demişti. "Onunla birlikteyken, onun kalbinde yerim oldukça, yalnız kalma mutsuzluğunu bir daha hiç yaşamayacağım. Perdita'm benim, senden önce ölürsem eğer, küllerimi, senin küllerinle karışabilinceye kadar sakla. Materyalist olmayan birisi için bu mantıksız bir düşünce, ama yine de, bana öyle geliyor ki, karanlık çukurda bile, cansız tozum seninkiyle karışıp kaynaşacak ve böylece çürürken bir yoldaşım olacak." Raymond'a içerlediği sıralarda bu sözleri öfkeyle ve hafife alarak hatırlıyordu. Yok eğer bu sözleri yumuşamış olduğu bir anda hatırlıyorsa, o zaman gözlerine uyku girmez oluyor, zaten huzursuz olan beyninde rahat, huzur kalmıyordu.

1. Lord Byron, *Childe Harold's Pilgrimage* (Childe Harold'un Kutsal Yolculuğu), 1812.

İki ay böyle geçtikten sonra, sonunda Raymond'un serbest bırakılacağına dair bir söz almayı başardık. Kapalı tutulmak ve çektiği sıkıntılar Raymond'un sağlığını sarsmıştı. Türkler, Raymond'un ellerinde ölmesi durumunda İngiliz hükümetinin yaptığı tehditleri uygulamaya geçirmesinden korkuyorlardı. İyileşmesine imkânsız gözüyle bakıyorlardı. Raymond'u can çekişir halde, cenaze törenini bize devretmenin memnuniyetiyle teslim ettiler.

Konstantinopolis'ten Atina'ya deniz yoluyla geldi. Elverişli rüzgâr karaya doğru öyle hızlı esiyordu ki, onu daha yoldayken, denizde karşılamaya niyetlendiğimiz halde buna fırsat bulamadık. Atina'nın gözetleme kulesi haber almak isteyen meraklılar tarafından kuşatıldı, her yelkenli sabırsızlıkla gözleniyordu; ta ki, Mayıs ayının birinde bir firkateyn görününceye kadar; İspanya krallığını zenginleştirmek için Meksika'dan yola çıkan ve öfkeli Pasifik Okyanusu tarafından yutulan ya da okyanusun sakin sinesinde İspanya'ya ulaşan bir firkateynin taşıdığı zenginliklerden daha değerli bir hazine taşıyan bir firkateyn. Gün ağarırken, erkenden, geminin kıyıya yöneldiği fark edildi. Karadan beş mil kadar uzakta demir atacağı tahmin ediliyordu.

Haber bütün Atina'ya yayıldı. Tüm kent, üzüm bağlarının, zeytinliklerin, incir bahçelerinin arasından geçerek yokuş aşağı inen yollardan limana doğru Pire kapısına aktı. Halkın gürültülü sevinci, giysilerinin cırtlak renkleri, at arabalarının ve atların patırtısı, askerlerin uygun adım yürüyüşü birbirine karışıyor, dalgalanan bayraklar, askerî müziğin sesi, eski zaman kalıntılarının etrafımızda vakur bir heybetle dinlendiği bu tablonun yüksek heyecanına ekleniyordu. Sağımızda, binlerce değişimin tanığı, Antik Çağ ihtişamını, Türk esaretini ve pahalıya mal olan özgürlüğü görmüş Akropolis yükseli-

yordu. Her yer, hep taze bitki örtüsüyle süslenmiş mezarlar ve anıtmezarlarla doluydu. Ölülerin kudretli ruhları kendi anıtlarının üzerinde uçuşup duruyor, bizim coşkumuzda ve büyük kalabalığımızda, bir zamanlar kendilerinin rol aldığı ortamların canlandığını görüyorlardı. Perdita ve Clara kapalı bir arabada ilerliyordu. Ben onlara at sırtında eşlik ediyordum. Sonunda limana vardık. Liman, birbiri arkasından gelen dalgalarla çalkalanıyordu. Sahilde gözün görebileceği her yer hareket halinde bir insan kalabalığıyla doluydu. Arkadakiler öndekileri denize doğru ittiriyor, azgın dalgalar iç karartıcı bir gürültüyle öndekilerin yanı başında çatlayınca kalabalık yeniden geri çekiliyordu. Tek gözlü dürbünümle bakınca, rüzgâr altındaki kıyıya daha fazla yanaşmaktan korkan firkateynin demir atmış olduğunu gördüm. Bir sandal indirdiler. Raymond'un geminin bordasından inemeyecek durumda olduğunu içim parçalanarak gördüm. Onu sedyede indirdiler. Bir pelerine sarılıp sarmalanmış olarak sandalın dibinde yatıyordu.

Atımdan indim ve yanaşıp beni kayığa almak için limanda kürek çeken denizcilere seslendim. Tam o anda Perdita arabadan inip, "Beni de yanına al," diye haykırdı. Yüzü bembeyazdı, titriyordu. Clara da onun eteklerine yapıştı. "Bunu yapmamalısın," dedim. "Deniz dalgalı. Raymond çok geçmeden burada olacak. Kayığını görmüyor musun? Çağırdığım kayık yanaşmıştı. Perdita'yı durduramadım, denizcilerin yardımıyla kayığın içindeydi. Tabii, Clara da annesinin peşinden geldi. Biz iç limandan ayrılırken kalabalıktan kopan bir uğultu yankılandı. O sırada, üstüne çarpan su serpintisine aldırmayan, hiçbir şey duymayan, yaklaşmakta olduğu besbelli dalgaların tepesindeki o küçük benekten başka hiçbir şey görmeyen pruvadaki kız kardeşim, dürbünle bakan bir adamı yakalamış onu soru yağmuruna tutuyordu. Altı kü-

rekçinin çıkabildiği en yüksek hızla ilerliyorduk. Sahildeki askerlerin nizami ve alışılmamış rengârenk giysileri, coşturan müziğin sesi, insanı canlandıran esinti ve sallanan bayraklar, kara gözleri ve yabancı giyim kuşamlarıyla düpedüz Doğulu olan sabırsız kalabalığın kontrolsüz haykırışları, bir tapınakla taçlandırılmış kayanın görünümü, uzaktaki yüce dağların mor doruklarına karşı tezat oluşturup iyice belirginleşen güneşte ışıldayan binaların mermeri, denizin yakından gelen uğultusu, küreklerin şıpırtısı ve saçtığı su serpintisi, bunların hepsi, hayatın olağan akışı sırasında hissedilemeyen, hayal edilemeyen bir esrimeye sürüklüyordu ruhumu. Titrediğim için, firkateynden indirilen sandal ilk hareket ettiğinde müret-tebatın hareketlerini gözlediğim tek gözlü dürbünle bakamaz oldum. Süratle yaklaşıyorduk, öyle ki sonunda, kayığın içinde bulunanları ve kaç kişi olduklarını seçmeye başladık. Sandalın siyah bordaları büyüdü, küreklerinin şıpırtısı duyulur oldu. Arkadaşımın halsiz bedenini seçebiliyordum. Yaklaştığımızı görünce güçbela biraz doğruldu.

Perdita artık soru sormaz oldu. Koluma yaslanıp ağlatmayacak kadar güçlü duyguların etkisiyle sık sık solumaya başladı. Adamlarımız öbür sandala yanaştı. Kız kardeşim tüm gücünü ve metanetini toplayıp son bir çabayla bir sandaldan ötekine geçti, acı bir feryat kopardı, Raymond'a atıldı, yanına diz çöktü, elini yakalayıp dudaklarını yapıştırdı. Dağılan uzun saçları yüzünü örtüyordu, gözyaşlarına teslim oldu.

Raymond biz yaklaşınca biraz doğrulmuştu, ama bu kadarını bile güçlükle yapabiliyordu. Çökük yanakları ve çukura kaçmış gözleriyle, solgun ve bir deri bir kemik kalmış haliyle Perdita'nın sevdiğini nasıl tanıyabilirdim? Dehşete düşmüştüm, konuşmadan öylece kalakaldım. Raymond zavallı genç kadına gülümseyerek bakıyordu.

Gülümseme onun gülümsemesiydi. Karanlık bir vadiye düşen güneş ışını, vadinin karanlıkta saklı olan niteliklerini gösterir; şimdi, Perdita'ya aşktan ilk kez söz ederken, kral vekilliğini kabul ederken sürekli değişen yüzünde dolaşan o gülümsemenin aynısı olan bu gülümseme, kalbimin derinliklerinde bana onun Raymond olduğunu hissettirdi.

Raymond diğer elini bana uzattı. Çıplak bileğinde kelepçe izlerini fark ettim. Kız kardeşimin hıçkırıklarını duyunca, ağlayabilen kadınların şanslı olduğunu ve tutkulu bir öpüşle duygularının baskısından kurtulabildiklerini düşündüm. Utanç ve alışılagelmiş kendini tutma eğilimi erkeği ağlamaktan alıkoyar. Çocukluk günlerimdeki gibi davranıp onu bağrıma basmak, dudaklarımı eline bastırmak ve üstüne kapanıp ağlamak için dünyaları verirdim. Kabaran yüreğim nefesimi tıkadı. Doğal akış kontrol edilemezdi. Büyük, isyankâr yaşlar gözlerimi doldurdu. Döndüm, gözlerime giderek daha hızlı doluşan gözyaşlarım denize döküldüler. Ama yine de, kabadayı denizcilerin de duygulanmadan edemediklerini gördüğüm için pek utanmadım. Bizim ve mürettebatın içinde gözü yaşlı olmayan yalnızca Raymond'du. Nekahet dönemlerinin her zaman yol açtığı o huzurlu dinginlikle yatıyor, güvenli bir sükûnetle özgürlüğün ve taptığı kadınla yeniden bir araya gelmenin tadını çıkarıyordu. Perdita, sonunda kabaran duygu seline hâkim oldu, ayağa kalkıp Clara'ya bakındı. Ürken, babasını tanımayan ve tarafımızdan ihmal edilen çocuk sandalın öbür ucuna savuşmuştu. Annesi çağırınca geldi. Perdita onu Raymond'un yanına götürdü. "Sevgilim, çocuğumuzu kucakla," dedi. "Tatlım, yaklaş," dedi babası. "Beni tanıdın mı?" Clara babasının sesini tanıdı ve biraz çekinerek ama karşı konulmaz bir duyguyla kendisini babasının kollarına attı.

Onun güçsüzlüğünü fark edince karaya çıktığımızda karşılaşacağı izdiham yüzünden zarar görmesinden korkmaya başladım. Ne var ki kalabalık da Raymond'daki değişimi görünce benim ilk gördüğümde olduğu gibi dehşete düştü. Müzik yavaş yavaş sustu, bağırış çağırışlar bıçak gibi kesildi. Askerler at arabasının çekileceği boş bir yer açtılar. Raymond arabaya yerleştirildi, Perdita ve Clara da onunla birlikte arabaya bindiler. Muhafızlar arabanın etrafını sardılar. Kalabalığın içinden, yakındaki dalgaların sesini andıran derinden bir uğultu yükseldi; araba ilerleyince geri çekildiler, gürültülü sevinç gösterileriyle karşılamaya geldikleri insanı incitmekten korkarak, başlarını eğip yanlarından geçen arabayı selamlamakla yetindiler. Araba, kalenin sarp kayalıklarının dibindeki antik tapınağın ve kahramanlık mozolesinin yanından geçerek Pire yolunda ağır ağır gidiyordu. Dalgaların sesi geride kalmıştı. Kalabalığın sesi ise aralıklarla duyuluyordu, kısık ve boğuk olarak. Şehirdeki evler kiliseler ve kamu binaları duvar halılarıyla ve bayraklarla süslenmişti, askerler caddelere dizilmiş, binlerce şehir sakini onu coşkuyla selamlamak için toplanmıştı, ama yine de aynı ciddi sessizlik egemendi. Askerler selam durdu, bayraklar yarıya indirildi, beyaz eller rengârenk şeritleri sallıyordu. Onu kalması için tahsis edilen saraya götüren ve etrafı şehir muhafızlarınca kuşatılmış aracın içindeki kahramanı boşu boşuna görmeye çalışıyorlardı.

Raymond zayıf ve bitkin de olsa uyandırdığını anladığı heyecan ve ilgi, içini gururlu bir sevinçle dolduruyordu. Fakat sevgi onu az kalsın öldürecekti. Gerçi sevgisini gösterirken halk kendisini dizginliyordu, ama saray civarında hiç bitmeyen bir uğultu ve koşturmacaya neden oluyordu. Havai fişeklerin gürültüsü, sık sık duyulan silah sesleri, durmadan gidip gelen atlıların ve arabaların çıkardığı sesler de cabasıydı. Odak noktası olduğu bu taş-

kın sevgi gösterileri, iyileşmesini yavaşlatıyordu. Onun için bir süreliğine Eleusis'e çekildik. Orada dinlenmek ve özenli bakım hastamızın gücünü her geçen gün biraz daha yerine getirdi. Perdita'nın gayretli bakımı onun çabuk iyileşmesinde en önemli etkendi. İkinci etken hiç şüphesiz Yunanlıların ilgisinden ve iyi niyetinden duyduğu mutluluktu. En çok iyilik yaptığımızı, en çok sevdiğimiz söylenir. Raymond, Atinalılar için savaşmış ve zaferler kazanmıştı. Onların uğruna acı çekmiş, tehlikeye atılmış, esir düşmüş ve güçlüklere katlanmıştı. Onların minnettarlığı Raymond'u derinden etkiledi ve kendisine böylesi bir coşkuyla bağlı bir halkla kader birliği edeceğine tüm kalbiyle yemin etti.

Toplumsallık duygusu ve halden anlama benim mizacımda belirgin bir nitelikti. İlk gençliğimde, çevremde oynanan canlı dram kalbimi ve ruhumu kendi girdabının içine çekerdi. Şimdi değişimin farkındayım. Sevdim, ümit ettim, hoşlandım; ama bunların dışında da bir şeyler vardı. Çevremdeki insanların davranışlarının iç zemberеklerini öğrenmek istiyordum. Onların düşüncelerini doğru okumaya can atıyordum, sürekli olarak, kendilerinin bile farkında olmadığı en derin düşüncelerini tahmin etmeye çalışıyordum. Bütün olaylar beni derinden ilgilendirdikleri gibi, önümde tablolar olarak da belirirlerdi. Bir gruptaki her insana hak ettiği yeri verir, her duyguyu doğru tartardım. Bu gizli düşünce eğilimi, endişelerin, hatta acıların ortasındayken beni genellikle rahatlatırdı. Bu durum, çıplak gerçeklik olarak alındığında, insanda tiksinti uyandıracak bir şeye ideal olma niteliğini kazandırır, mutsuzluk ve felaketleri canlı renklerle boyar, en üzücü durumlarda beni umutsuzluktan kurtarırdı sık sık. Bu yeti ya da içgüdü, şimdi ayağa kalkmıştı. Kız kardeşimin yeniden uyanan bağlılık ruhunu; Clara'nın babasına duyduğu ürkek, buna karşılık yoğun hayranlığını,

Raymond'un şöhret düşkünlüğünü ve Atinalıların gösterdiği sevgi gösterilerine karşı duyarlığını izliyordum. Bu canlı kitabı dikkatle inceleyince yeni açılan sayfada okuduklarım beni daha az şaşırtır oldu.

O sırada Türk ordusu Rodosto'yu kuşatmış durumdaydı;. Yunanlılar da hazırlıklarını hızlandırarak ve her gün destek gücü göndererek düşmanı savaşa sürüklemenin arifesindeydiler. Her iki ulus, beklenen bu mücadelenin büyük ölçüde belirleyici olacağını düşünüyordu, çünkü Yunanlıların zafer kazanması durumunda ikinci adım Konstantinopolis'in kuşatılması olacaktı. Biraz iyileşen Raymond ordudaki komuta görevini yeniden üstlenmeye niyetleniyordu.

Perdita onun kararına karşı çıkmadı. Yalnızca eşlik etmesine izin vermesini şart koşuyordu. Nasıl bir davranış biçimi benimseyeceğini henüz belirlememişti. Ama hayatı pahasına da olsa, Raymod'un en küçük isteğine bile karşı çıkamazdı ya da onun her tasarısını seve seve onaylamaktan başka türlüsü gelmezdi elinden. Ne var ki bir sözcük, onu, yüksek konumu nedeniyle Raymond'un tehlikeden uzak kalacağını düşündüğü savaşlardan ya da kuşatmalardan daha çok korkutuyordu. Bu sözcük –Perdita için şimdilik yalnızca bir sözcüktü gerçi– veba idi. İnsan ırkının düşmanı veba, yılan başını bu yıl ilk kez haziran başlarında Nil kıyılarında kaldırmaya başlamıştı. Vebanın genelde ziyaret etmediği Asya'nın bazı kısımlarında da veba görülüyordu. Veba Konstantinopolis'teydi, ama orayı zaten her yıl ziyaret ettiğinden pek dikkate alınmadı. Oysa ölü sayısının, daha şimdiden her yılın sıcak yaz ayları boyunca vebaya verilen kurban sayısını aştığı bildirilmişti. Öyle bile olsa, ne veba ne de savaş, Perdita'nın lordunun peşinden gitmesini engelleyebilir, onun tasarılarına karşı tek kelimeyle bile olsa herhangi bir itirazda bulunmaya teşvik edebilirdi. Onun yanında

olmak, onun tarafından sevilmek, onu yeniden kendisine ait hissetmek Perdita'nın hayallerinin üst sınırıydı. Onu memnun etmek hayatının amacı oldu. Gerçi önceden de öyleydi, ama bir farkla. Eskiden, Raymond'u, önceden düşünüp hesaplamadan mutlu ederdi, kendisi de mutluydu; seçim yapması gerektiğinde ikisi zaten bir bütün olduklarından, seçimini kendi arzularına göre yapardı. Şimdi, kendisini özenle dışarıda bırakmış, Raymond'un herhangi bir isteğine karşı çıkmama kararını uygulamak uğruna, onun sağlığı ve iyiliğiyle ilgili kaygılarını bile feda etmişti. Yunan halkının sevgisi, şöhret açlığı ve yönetimi altında uğradığı eziyet yüzünden ölümle burun buruna geldiği barbar devlete duyduğu düşmanlık Raymond'u kışkırtıyordu. Atinalıların sevgisine karşılık vermek, kendi adının uyandırdığı o görkemli çağrışımları canlı tutmak, diğer ulusların hepsi uygarlık yolunda ilerlediği halde, eski çağlardan kalma barbarlığın anıtı olarak hâlâ ayakta duran o büyük gücü Avrupa'dan silmek istiyordu. Raymond ve Perdita'nın bir araya gelmesini sağladıktan sonra İngiltere'ye dönmek için sabırsızlanıyordum. Ama uyanan merakıma ve uzayıp giden Türk, Yunan savaş tarihinde, artık pek yakında gerçekleşmesi beklenen dönüm noktasına yakından tanıklık etme konusundaki tarifsiz isteğime Raymond'un içten ricaları da eklenince Yunanistan'daki kalış süremi sonbahara kadar uzatmaya razı oldum.

Sağlığı yeteri kadar düzelir düzelmez, Raymond, Meriç Nehri'nin doğusunda bulunan ve Perdita ile Clara'nın beklenen savaşa kadar kalacağı oldukça önemli Keşan kasabası dolayında yerleşik Yunan karargâhına katılmak için hazırlanmaya başladı. Atina'dan haziran ayının ikinci günü ayrıldık. Raymond'un bir deri bir kemik hali kalmamış, hastalığın solgunluğu gitmişti. Olgun çehresinde gençliğin tazeliğini artık göremiyorsam, en-

dişe kuşattıysa alnını, "Ve onun güzellik bahçesine kazdıysa derin hendekleri"[1], ak düşmüş saçları ve hiddetliyken bile müşfik bakışı, geçen yılları ve çekilen acıları anlatıyorsa bile, daha yakında mezardan çekip çıkarılmış, ne hastalığın ne de felaketlerin dize getirebildiği, hayatına ve kariyerine kaldığı yerden devam eden bir insanın görünüşünde karşı konuşulamaz bir çekicilik vardır. Atinalılar onu şimdiye kadar kahraman bir genç ya da kendileri için ölmeye hazır gözü kara bir adam olarak görüyorlardı; oysa şimdi onu, hayatını kendileri uğruna sakınan ve savaşçı eğilimlerini politikanın işaret edebileceği davranış biçimine hizmet edecek şekilde kullanabilen sağduyulu bir komutan olarak görüyorlardı.

Tüm Atinalılar birkaç mil boyunca bize eşlik etti. Gürültücü kalabalık, Raymond bir ay önce karaya ayak bastığı zaman üzüntü ve korkuyla derin bir sessizliğe gömülmüştü. Ama şimdi herkes için bir şenlik günüydü. Etrafta onların haykırışları yankılanıyordu. Rengârenk giysileri ve giysilerin canlı renkleri güneş ışığında biz buradayız, diye bağırıyordu. Aceleci el kol hareketleri ve hızlı konuşmaları onların delidolu görünümleriyle uyumluydu. Raymond dillerden düşmüyordu; o, kocası, oğlu ya da sevgilisi Yunan ordusunun saflarına katılan her kadının, her annenin ya da her nişanlı kızın umuduydu. Raymond onları zafere götürecekti.

Tanrıların yurdu olan bu ülkenin vadilerinden geçmek ve tepelerini aşmak, tehlikelerle dolu hedefine karşın, yolculuğumuzu romantik ilginçliklerle dolduruyordu. Sağlığına kavuştuğunu iyiden iyiye hisseden Raymond keyiflendi. Atinalıların generali olmakla hırsını tatmin edebileceği bir görevi yerine getirdiğini hissedi-

1. Shakespeare, *Soneler*; 2. Sone'sinden uyarlama.

yordu. Konstantinopolis'i fethetmenin –hafızasında büyük bir tarih barındıran, konumunun güzelliğiyle bir dünya harikası olan, yüzlerce yıldır Müslümanların kalesi durumundaki bir kent kölelikten ve barbarlıktan kurtarılıp da yaratıcı dehası, uygarlığı ve özgürlük ruhuyla tanınmış bir ulusa geri verildiğinde– çağların enginliğinde bir dönüm noktası oluşturacağına, insanlık tarihinde benzersiz bir kahramanlık olacağına inanıyordu. Perdita, rahat koltuğuna kurulmuş bir Sybarisli gibi,[1] Raymond'un yakınlığını ve aşkını yeniden elde etmenin, ümitlerini ve şanını yeniden paylaşmanın keyfini sürüyordu. Her düşüncesi onu kendinden geçiriyordu, her duygusu, yumuşak, sıcacık ve ıtırlı bir maddenin içinde yüzüyormuş gibiydi.

Keşan'a 7 Temmuz'da vardık. Yolculuğumuz boyunca hava açıktı. Her gün, şafak sökmeden önce gece kampımızı terk edip gölgelerin dağlardan ve vadilerden geri çekilişini, yükselen güneşin altın renkli ihtişamını izliyorduk. Bize eşlik eden askerler güzel doğanın görünümünden kendi uluslarına özgü bir canlılıkla ve coşkulu bir sevinçle zevk alıyorlardı. Günün yükselen yıldızı coşkulu ezgilerle selamlanıyor, aralıklarla duyulan kuş sesleri müzik aralarını dolduruyordu. Öğlenleri çadırlarımızı gölgeli bir vadiye ya da çakıltaşlarının üstünden seke seke çağıldayarak akan bir derenin insanın tatlı tatlı uykusunu getirdiği dağlardaki gölgeli bir ormana kurardık. Gece yürüyüşlerimiz daha sakin, buna karşılık tedirgin bir ruh haliyle yapılan sabah yürüyüşlerinden daha zevkliydi. Bando çaldığında farkına varmadan ılımlı bir hava seçerdi. Âşıkların vedasını ya da ayrılık acısını anlatan havaların hemen arkasından gecenin sakin güzelliğiyle uyum

1. Antik Yunan kenti Sybaris'in görkemli yaşamlarıyla tanınan yurttaşları.

sağlayan, insanın ruhunu yüce ve dinî düşüncelere yönelten ağırbaşlı bir marş gelirdi. Ateşböcekleri şanlı müziğin eşliğinde dans eder ve "Aziola"[1] tatlı tatlı kuğurarak yolculara havanın güzel olacağını müjdelerken, biz bülbül seslerini duyabilmek için genellikle ses çıkarmazdık. Bir vadiden mi geçiyoruz, belli belirsiz gölgeler ve harika renk tonlarına boyanmış kayalar tarafından kuşatılırdık. Bir dağın üstünden geçiyorsak, o zaman Yunanistan'ın canlı haritası ayaklarımızın dibine serilirdi; bulutları delen şanlı dağ zirveleri, verimli toprakları gümüş çizgiler halinde yaran ırmaklar. Biz İngiliz yolcular, kendi ülkemizin ağırbaşlı renk tonlarından ve hüzünlü güzelliklerinden son derece farklı olan bu görkemli manzarayı nefeslerimizi tutup kendimizden geçerek izliyorduk. Makedonya'yı geride bıraktığımızda Trakya'nın verimli ama alçak düzlükleri bize daha az güzellik sunmaya başladı. Bununla birlikte yolculuğumuz ilginç olmaya devam etti. Öncü muhafız yaklaştığımızı haber veriyor, köylüler, Lord Raymond'u karşılayıp saygılarını sunmak için çabucak harekete geçiyorlardı. Köyler, gündüz yeşilliklerden örülmüş zafer taklarıyla, geceleri ise fenerlerle süsleniyordu; pencerelere asılan işli örtüler rüzgârda dalgalanıyor, yerler çiçeklerle döşenmiş oluyor, Raymond'un adı Yunanistan sözcüğüyle birlikte köylü kalabalığının *evive*[2] nidaları arasında yankılanıyordu.

Keşan'a vardığımızda Lord Raymond'un müfrezesiyle birlikte ilerlediğini duyan Türk ordusunun Rodosto'dan çekildiğini, ama sonra, takviye güçle karşılaşınca geri döndüğünü öğrendik. Bu arada Yunan Başkomutanı Argiropilo, Türklerle Rodosto arasında kalacak biçimde

1. Percy Bysshe Shelley'nin "The Aziola" adlı şiirinde Aziola "tüylü küçük bir baykuş" olarak tanımlanır.

2. Çok yaşa.

ilerlemiş, söylendiğine göre, çatışma kaçınılmaz olmuştu. Perdita ve kızı Keşan'da kalacaktı. Raymond, kendisiyle birlikte devam edip etmeyeceğimi sordu. "Şimdi, Cumberland'ın tepeleri adına, bana ait tüm serserilik ve kaçak avcılık ruhumla yemin ederim ki yanında olacağım, kılıcımı Yunan davası uğruna çekeceğim, senin yanında bir fatih gibi selamlanıyor olacağım."

Keşan'dan Rodosto'ya kadar tüm ova, on altı fersahlık bir mesafe, askerlerle ve onları izleyen, onlara yardımcı sivillerle kaynıyordu. Çeşitli şehirlerde ve kalelerde bulunan küçük garnizonlar yerlerinden geri çektirilmiş, ana orduyu tamamlamak üzere yola çıkmışlardı. Yolda yük arabalarıyla ve kader gününü oralarda beklemek için Keşan'a ya da Ferecik'e giden üst veya alt sınıftan pek çok kadınla karşılaşıyorduk. Rodosto'ya vardığımızda mevzilerin tutulduğunu ve savaş düzeninin alındığını gördük. Ertesi sabah erkenden duyulan silah sesleri, bize, her iki ordudan öncü birliklerin savaşa tutuşmuş olduğunu bildirdi. Uçuşan bayrakları ve çalan bandolarıyla alaylar birbiri arkasına ilerliyordu. Topları, bu düz arazideki biricik yükseltiler olan tümülüslerin üstüne yerleştiriyor, kendileri ise kol düzeninde ve kale düzeninde mevzileniyorlardı, bu arada öncüler de onları korumak için alelacele küçük tepecikler yükseltiyorlardı.

Bütün bunlar daha savaş hazırlığıydı, insanın hayalinde canlandırabileceğinden büsbütün farklı olan savaşın kendisi değildi. Yunan ve Roma tarihinde merkez ve kanatları okumuştuk; savaş alanını tepsi gibi dümdüz, askerleri ise satranç taşları gibi küçücük hayal ederdik, öyle ki, askerler, satranç oyunundan bihaber insanların bile yerleştirilme tekniğini ve düzenini ilk bakışta keşfedebileceği şekilde ileri sürülmüş olurlardı. Gerçekle yüz yüze gelip de alayların sola doğru dizilerek gözden kaybolduğunu, taburların arasına kocaman savaş alanının

girdiğini, buna karşılık hareketlerini izleyebileceğim kadar yakında çok az asker bulunduğunu görünce anlamaya çalışmaktan vazgeçtiğim gibi, bir savaş görme ümidimi de kaybettim, ama Raymond'un yanından ayrılmaksızın büyük bir dikkatle onun davranışlarını izlemeye koyuldum. Sakin, cesur ve heybetli bir görünümü vardı; hızla emir veriyordu, günün olaylarını kesin olarak sezişi bana mucizevi görünüyordu. Bu arada toplar gümbürdüyordu. Top atışlarının arasında çalan müzik, insanı canlandıran sesini yükseltiyordu. Sözünü ettiğim tümülüslerden en yükseğinin üstündeki bizler, ölümün, ambarına götürmek üzere ürününü nasıl topladığını göremeyecek kadar uzaktaydık. Kâh dumana gömülen, kâh bayrakları ve gönderleri bulutların üstünde belli belirsiz seçilen alayları izlerken haykırışlar ve çığlıklar her çeşit gürültüyü bastırıyordu.

Sabah erken saatlerde Argiropilo ağır yaralandı. Bunun üzerine Raymond tüm ordunun komutasını üstlendi. Bir an için kuşkuyla bulutlanmış yüzü, verdiği bir emrin sonucunu tek gözlü dürbünüyle izleyip de ışıldamaya başlayıncaya kadar pek bir şey söylemedi. Sonra, "Gün bizim günümüz," diye haykırdı. "Türkler süngüden kaçıyor." Ardından hemen, süvari birliğine, bozguna uğramış düşmanın peşine düşmesi emrini iletmesi için emir subaylarını gönderdi. Türkler tam bir yenilgiye uğramıştı. Topların gümbürtüsü sustu. Piyade sınıfı toparlandı, süvariler tekdüze ova boyunca kaçan Türklerin peşine düştü. Raymond'un kurmayları gözlemler yapmak ve emirleri iletmek için çeşitli yönlere dağıldılar. Ben bile savaş alanının uzak bir yerine gönderildim.

Savaşın yapıldığı alan o kadar düz bir araziydi ki, tümülüslerden bakınca, engin ufukta, dağların kıvrımlı siluetlerini görebilirdiniz. Aradaki boşlukta, deniz dalgasına benzeyen dalgalanmalar dışında en küçük bir iniş

çıkış yoktu. Trakya'nın bu kısmının tamamı çok uzun zamandır çarpışma alanı olduğundan topraklar işlenmeden kalmış, hüzünlü ve çıplak bir görünüm kazanmıştı. Bana verilen görev, kuzeydeki bir tümülüsün üstünden bakıp bir düşman müfrezesinin ele geçirilebileceği yönde gözlem yapmaktı. Yunanlılar tarafından kovalanan tüm Türk ordusu doğuya doğru aktı. Benim bulunduğum tarafta ölülerden başka hiç kimse yoktu. Üstünde bulunduğum tümülüsten uzakları görebiliyordum; her yer sessiz ve ıssızdı.

Yeni batan güneşin ışınları uzaktaki Aynaroz Dağı'nın zirvesinin ardından hâlâ parıldıyor, Marmara Denizi o ışınlarla gümüşleniyordu. Oysa ötedeki Asya kıyıları, alçak bulutların sisi içinde yarı yarıya gizlenmişti. Oraya buraya dağılmış durumdaki nice miğferler, süngüler ve cesareti kırılmış ellerden düşen kılıçlar veda etmekte olan güneş ışınlarını yansıtıyordu. Türk mezarlıklarının eski sakinleri olan bir kuzgun sürüsü süzülerek ziyafet başına geldi. Güneş kayboldu. Hüzünlü ama hoş olan bu an, bana hep yüce güçlerle çok doğal biçimde söyleşmeye götürüldüğümüz bir zaman gibi görünmüştür. O zaman ölümlü katılığımız bizi terk eder, ruhumuzu sevecen bir merhamet kaplar. Oysa şimdi, can çekişenlerin ve ölülerin ortasında bir cani, Cennet'i nasıl düşünebilir ya da huzur duygusuna nasıl kapılabilirdi? Hareketli gün boyunca, beynim, hemcinslerimin sahneye koyduğu oyunun gönüllü kölesi oldu; tarihî çağrışımlar, düşman nefreti ve savaş coşkusu bana bütünüyle egemen oldu. Turuncu renk tonlarındaki günbatımında rahat ve huzur içinde asılı duran akşam yıldızına baktım. Sonra dönüp cesetlerle kaplı toprağa baktım ve insan olmaktan utandım. Uysal gökyüzü de utanmıştır belki, çünkü çabucak sise büründü ve bu değişim, güneyde alışılmış alacakaranlığın hızla yok olmasına yardımcı oldu. Güneydoğu-

dan yoğun bulut kütleleri kaymaya başladı. Bulutların karanlık kenarlarından kırmızı ve düzensiz şimşekler çakıyordu. Aceleci rüzgâr ölülerin giysilerini uçuşturuyor, onların buz gibi bedenlerinin üstünden geçerken soğuyup sertleşiyordu. Etrafı karanlık kuşattı. Çevremdeki nesneleri göremez oldum. Bulunduğum tümülüsten aşağı indim. Ölü bedenlere basmamak için atımı güçlükle yönlendirdim.

Birden keskin bir çığlık duydum. Bir insan bedeni yerden doğrulmuş gibi geldi. Bana doğru atıldı, yaklaşınca yeniden yere yığıldı. Her şey öyle hızlı oldu ki, yere kapanmış insanı ezmemek için atımı güçlükle dizginleyebildim. Bu insanın giysisi askerlerin giydiğindendi, ama çıplak boynu ve elleri, atmaya devam ettiği çığlıkları onun asker kılığına bürünmüş bir kadın olduğunu ele veriyordu. Yardım etmek için attan indim, eli böğründe acıyla inlerken onu götürme girişimime karşı koydu. Aceleden Yunanistan'da olduğumu unutup acı çeken zavallıya anadilimi konuşarak gayret vermeye çalıştım. Ölüme mahkûm can çekişen Evadne (çünkü Evadne'ydi o) vahşi, korkunç haykırışlarla tanıdı sevdiğinin anadilini. Yarasının neden olduğu acı ve ateş onun bilincini bulandırmıştı. Yürek parçalayan feryatları ve kaçmak için gösterdiği zayıf çabalar yüreğimi acıttı. Sayıklarken Raymond'un adını tekrarlayıp duruyordu. Türklerin korkunç işkence aletleri kullanarak Raymond'un canını almak üzere olduklarını, benim de onun Raymond'a ulaşmasını engellediğimi haykırıyordu. Sonra yine acı acı kötü kaderine dövünmeye başladı. Kuru, ateşten yanan eli benim elimi sıkarken, alnı ve dudakları ateşten kavrulurken soruyordu: Ümitsiz aşkı ve boş ümitler, bir kadını, kadın yüreğine ve kadın duyarlılığına sahip bir kadını, savaş sanatına sürüklesin ve bir erkeğin bile katlanamayacağı yoksunluklara, sıkıntılara ve acılara katlansın, olacak şey midir?

Evadne'nin gücü giderek azalırken onu yerden kaldırdım. Bir deri bir kemik kalmış bedeni kolumdan sarkıyordu, çökük yanakları göğsüme yaslanmıştı. Mezardan geliyormuş gibi bir sesle mırıldanıyordu: "İşte, aşkın sonu! Hayır, daha sonu değil!" Çılgın heyecanı ona gücünü geri verdi, elini göğe kaldırdı. "Sonu orada! Orada yeniden buluşacağız. Ey Raymond, ben senin için yaşarken çok öldüm. Ama şimdi ben, senin kurbanın ben, şimdi son nefesimi veriyorum. Seni kendi ölümümle satın alıyorum. Bak! Savaş, yangın ve veba benim hizmetkârlarım. Şimdiye kadar onların hepsine meydan okudum, onları yendim! Kendimi ölüme bir tek şartla, senin peşimden gelmen şartıyla sattım. Yangın, savaş ve veba seni mahvetmek için birleşiyorlar. Ey Raymond, senin kurtuluşun yok!"

Evadne'nin değişken sayıklamalarını dinlerken yüreğim daralıyordu. Paltolardan bir yatak yaptım. Onu paltoların üzerine yatırdığımda taşkınlığı azalmaya başlamış, ölüm solgunluğu, ateşin kızıllığına galip gelirken alnında soğuk terler belirmişti. Pek yakında sevdiğiyle mezarda kavuşacağını, onun ölüm gecesinin yakın olduğunu sayıklamaya devam etti. Bazen ciddi bir sesle onun ölüm emrinin verildiğini ilan ediyor, bazen de onun kötü kaderine hayıflanıyordu. Sesi giderek zayıfladı, kesik kesik konuşmaya başladı, çırpınmalı birkaç devinimin ardından kasları gevşedi, kolları bacakları bir daha dirileşmemek üzere kendilerini saldı. Derin bir soluk aldı ve son nefesini verdi.

Onu taşıyıp ölülerden biraz uzaklaştırdım. Paltoların içine iyice sarıp sarmaladıktan sonra bir ağacın altına koydum. Değişmiş yüzüne bir kez daha baktım. En son gördüğümde on sekiz yaşındaydı. Bir şairin hayali kadar güzel, bir Doğu prensesi gibi parlaktı. O zamandan beri on iki yıl geçmişti. On iki yıllık değişim, keder ve çile

onun pırıl pırıl cildini yıpratıp karartmış, vücut hatları gençliğin ve kadınlığın o yuvarlaklığını kaybetmiş, gözleri iyice çukura gömülmüştü.

Buruşmuş ve yıpranmış,
Zaman emmiş onun kanını,
Çizgilerle doldurmuş alnını[1]

İnsan hırsının ve insan bedbahtlığının bu anıtını titreten bir dehşetle örttüm. Uygun bir mezar yapıncaya kadar bedenini kuşlardan ve yırtıcı hayvanlardan korumak için tüm bayrakları, askerlerden kalan bulabildiğim ağır ne varsa her şeyi üstüne yığdım. Ceset yığınlarının arasından üzüntüyle ve yavaş yavaş geçerek atımı şehrin titrek ışınlarına doğru sürdüm. Sonunda Rodosto'ya vardım.

II

Rodosto'ya varınca, ordunun derhal Konstantinopolis'e doğru ilerlemesi konusundaki emrin verildiğini öğrendim. Savaşta en az zarar gören birlikler yola çıkmış durumdaydılar. Şehir kargaşa içindeydi. Argiropilo aldığı yara nedeniyle komuta edemeyecek durumda olduğundan Raymond komuta zincirinde en büyük isim oldu. Şehirde at üstünde koşturuyor, yaralıları ziyaret ediyor, tasarladığı kuşatma için gerekli emirleri veriyordu. Sabah erkenden bütün ordu hareket halindeydi. O telaş içinde Evadne'ye karşı son görevimi yapma fırsatını zar

1. Shakespeare, *Soneler* (63. sone), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010.

zor buldum. Yanımda yalnızca hizmetkârımla ağacın dibine derin bir mezar kazdım ve asker paltolarından oluşan kefenine hiç dokunmadan Evadne'yi içine yerleştirdim, mezarın üstüne taş yığdım. Göz kamaştıran güneş ve gün ışığının parıltısı bu sahneyi hüzünlü olmaktan yoksun bırakıyordu. Evadne'yi sade mezarında bırakıp Altın Şehre doğru yola çıkmış olan Raymond'un ve kurmaylarının yanına katıldım.

Konstantinopolis kuşatıldı, siperler kazıldı, öncü saldırılar yapıldı. Yunan donanması kenti denizden ablukaya aldı. Karada, "Tatlı Sular Vadisi"ndeki Kâğıthane Deresi'nden Marmara Denizi'nin kıyısındaki Mermer Kule'ye kadar tüm surlar boyunca siperler kazıldı. Pera'yı ele geçirmiş durumdaydık; artık Müslümanların bizim diyebileceği Avrupa, Altın Boynuz'la şehrin, denizle ve Yunan imparatorlarının yaptırdığı, sarmaşıklarla örtülü surlarla kuşatılan kısmından ibaretti. Ordumuz şehrin ele geçirilmesine artık kesin gözüyle bakıyordu. Garnizondaki asker sayısı biliniyordu, yardım ulaşması da imkânsızdı; artık her saldırı bir zaferdi. Türklerin galip gelmesi durumunda bile uğradıkları kayıpların yeri doldurulacak gibi değildi.

Bir sabah Raymond'la birlikte atlarımızı, Sultan Mehmed'in sancağını diktiği ve şehri ilk kez oradan gördüğü Topkapı'ya yakın yüksek tepeye sürdük. Konstantinos'un öldüğü ve Türklerin şehre girdiği yerde, yeşillenmiş surların üstünden yine aynı kubbeler ve minareler yükseliyordu. Etraftaki düzlük, servi ağaçlarıyla ve manzarayı çeşitlendiren daha iç açıcı görünümlü ağaçlarla kaplı Türk, Rum ve Ermeni mezarlıklarıyla alacalanmıştı. Yunan ordusu onların arasında konaklıyordu. Müfrezeler bir bakmışsınız uygun adım yürüyerek, bir bakmışsınız dörtnala oraya buraya koşturuyordu.

Raymond gözünü şehirden ayırmıyordu.

"Ömrünü hesapladım," dedi. "Bir ay sonra düşer. O zamana kadar yanımda kal. Ayasofya'nın üstündeki haçı görünceye kadar. Sonra ormandaki o huzurlu kayranlarına dönersin."

"Ya sen?" diye sordum, "Yunanistan'da kalmaya devam mı edeceksin?"

"Kesinlikle," diye yanıtladı Raymond. "Lionel, bunu söylüyorum, ama yine de, dönüp baktığımda, Windsor'da geçirdiğimiz o sakin hayatı özlediğime inan. Çünkü ben yarı askerim. Ünü seviyorum, ama savaş sanatını sevmiyorum. Rodosto Savaşı'ndan önce umut doluydum, heyecanlıydım. Orada zafer kazanmak, sonra Konstantinopolis'i almak hırsımın gerçekleşeceği son noktaydı. O coşkulu heyecan geçti. Neden bilmiyorum. Karanlık bir boşluğun içine giriyormuş gibi hissediyorum kendimi. Ordunun ateşli ruhu bana yorucu geliyor, beni kızdırıyor, zafer sarhoşluğundan ise eser kalmadı."

Sustu, düşünceye gömüldü. Raymond'un ciddi çehresi, yaptığı bazı çağrışımlarla aklıma hemen hemen unutulmuş olan Evadne'yi getirdi, ben de onun tuhaf sonuyla ilgili Raymond'u yoklama fırsatını kaçırmadım. Askerler arasında Evadne'ye benzeyen birini görüp görmediğini, Yunanistan'a geri döndükten sonra onunla ilgili herhangi bir şey duyup duymadığını sordum.

Evadne'nin adını duyunca irkildi, yüzüme huzursuzlukla baktı. Raymond, "Öyle de olsa," diye haykırdı, "Ondan söz edeceğini biliyordum. Onu uzun, çok uzun zaman önce unutmuştum. Ama burada kamp kurduğumuzdan beri her saat, her gün aklıma düşüyor. Bana birisi bir şey söyleyecek olsa onun adını duyacağımı sanıyorum. Her haberde onun da yer alacağını düşünüyorum. Sonunda büyüyü bozdun. Söyle bana, hakkında ne biliyorsun?"

Evadne'yle karşılaşmamı anlattım. Ölüm hikâyesini

defalarca tekrarlattı. Evadne'nin kendisi hakkındaki kehanetlerini üzücü bir ciddiyetle soruyordu. Ben onları bir çılgının sayıklamaları olarak değerlendirdim. "Hayır, hayır," dedi. "Kendini kandırma. Beni kandıramazsın zaten. O sadece benim önceden de bildiğim şeyi söyledi. Önceden bildiğim şeyi onaylamış oldu. Yangın, kılıç ve veba! Bunların hepsi oradaki şehirde bulunabilecek şeyler. Yalnızca benim başıma düşsünler!"

O günden sonra Raymond'un can sıkıntısı arttı. Bulunduğu konumda sorumluluklarının izin verdiği ölçüde yalnız başına kalıyordu. Yalnız olmadığı zamanlarda tüm çabalarına karşın keder ifadesi yüz çizgilerini yavaş yavaş ele geçiriyor, o da etrafına üşüşen hareketli kalabalığın arasında dalgın ve sessiz oturuyordu. Perdita'nın yanında neşeli görünmeye çalışıyordu; çünkü Perdita, tıpkı bir ayna gibi, Raymond değiştiği zaman değişiyordu. Raymond sessiz ve endişeliyse Perdita merakla sorgulamaya başlıyor, durgunluğunun nedenini öğrenmeye çalışıyor, o nedeni ortadan kaldırmaya gayret ediyordu. Perdita Sultan'ın Tatlı Sular Vadisi'ndeki yazlık sarayı Sadâbad'da kalıyordu. Etrafın savaş tarafından lekelenmemiş güzelliği ve dereden gelen serinlik burayı çok daha çekici yapıyordu. Raymond rahatlayamıyordu, göğün ya da yerin hiçbir görüntüsünden zevk alamıyordu. Perdita'yı sık sık bırakıp kırlarda tek başına dolaşmaya çıkıyor ya da bir kayığa binip derin derin düşünerek berrak suların üstünde amaçsız dolaşıyordu. Bazen ben de ona katılıyordum. Böyle zamanlarda yüzü hep ciddi kalır, canı sıkkın olurdu. Beni görünce sanki ferahlar, hatta günün olayları üstüne ilgiyle konuşmaya başlardı. Bütün bunların arkasında gizlenen bir şey olmalıydı. Tam içini açmak üzereymiş gibi görünürken birden vazgeçer, derinden iç geçirerek derdini rüzgârlara dökmeye çalışırdı. Daha önce söylediğim gibi, Raymond, Perdita'nın oturma odasını

terk edip gittiğinde Clara genellikle beni yavaşça bir kenara çeker, "Babam çıktı. Biz de yanına gidelim mi? Seni görünce eminim sevinecektir," derdi. Duruma göre isteğini kabul ettiğim de olurdu, reddettiğim de. Bir akşam çok sayıda komutan sarayda toplanmıştı. Entrikacı Palli, yetenekli Karazza, cengâver İpsilanti en başta gelenlerdi. Günün olayları üzerine, öğleyin yapılan çatışmadan, gâvurların sayıca azalmasından, yenilip kaçmalarından konuşuyorlardı. Altın Şehri kısa bir zaman sonra ele geçireceklerini düşünüyorlardı. Ondan sonra neler olacağını gözlerinin önüne getirmeye çalışıyorlar, Konstantinopolis başkent olduğunda Yunanistan'ın göstereceği gelişme ve ulaşacağı refah düzeyi üzerine gururlu ve coşkulu bir dille konuşuyorlardı. Sonra konu, Asya'da olup bitenlerden, vebanın önemli kentleri kırıp geçirdiğinden açıldı. Hastalığın kuşatma altındaki kentte ne kadar ilerlemiş olabileceği konusunda tahminler yapıldı.

Raymond konuşmanın son kısmına katıldı. Konstantinopolis'in ne hallere düştüğünü renkli bir dille anlattı; askerlerin yırtıcı görünümlerine karşın aslında bitkin ve yıpranmış olduklarını, açlığın ve vebanın işbaşında olduğunu söyledi. Çok yakında gâvurların teslim olmaktan başka çarelerinin kalmayacağını da ekledi. Konuşmanın ortasında, acıtan bir düşünce canını yakmış gibi birden sustu. Huzursuzlukla ayağa kalktı, sonunda salondan çıktığını, uzun koridor boyunca temiz havaya çıkmak için acele ettiğini fark ettim. Geri dönmedi. Çok geçmeden Clara yanıma sokuldu, her zamanki önerisini yaptı. Kabul ettim, Clara'nın küçük elinden tutup Raymond'un peşinden gittik. Onu bulduğumuzda kayığına binmek üzereydi, bizi yanına almayı seve seve kabul etti. Sıcak günün ardından çıkan serin kara meltemi dereyi dalgalandırıyor, bizim küçük yelkenimizi şişiriyordu. Şehir güney tarafımızda karanlıktaydı. Yakınlardaki sahillerde parıldayan

sayısız ışık, durgun gecenin içinde dinlenen güzel manzaralı kıyılar, göğün ışıklarını coşkuyla ve hevesle yansıtan sular, bu güzel dereye, ancak Cennet'teki huzurlu bir köşenin nitelenebileceği bir güzellik ve hoşluk kazandırıyordu. Tek kayıkçımız yelkenin başındaydı. Raymond ise dümeni kullanıyordu. Clara babasının ayaklarının dibine oturdu, onun dizlerini elleriyle kucaklayıp başını dizlerine dayamıştı. Raymond aniden konuşmaya başladı:

"Sevgili arkadaşım, büyük olasılıkla bugün rahat rahat konuşabilme fırsatı bulabileceğimiz son gün. Planlarım kesintiye uğramadan, engelsiz, hızla ilerliyor, bundan sonra giderek daha yoğun olacağım. Üstelik sana dileklerimi ve beklentilerimi hemen açıklamak ve bu acıtıcı konuya bir daha asla geri dönmemek istiyorum. Lionel, öncelikle, isteğim üzerine burada kaldığın için sana teşekkür etmeliyim. Büyüklüğümü gösterme isteğiydi aslında bana bu ricayı yaptıran, evet öyleydi. Ama yine de, böyle olmasını kader istedi diye düşünüyorum; senin varlığın çok yakında gerekli olacak, Perdita'nın son dayanağı, koruyucusu olacaksın, onu teselli edeceksin. Onu Windsor'a geri götüreceksin."

"Yanında sen olmadan değil," dedim. "Yeniden ayrılmayı düşünmüyorsunuz, değil mi?"

"Kendini kandırma," dedi Raymond. "Bu seferki benim kontrol edebileceğim türden bir ayrılık değil. Çok yakında. Sayılı günler kaldı. Sana güvenebilir miyim? Bana sıkıntı veren gizemli önsezilerimi sana açmayı günlerdir istiyordum. Gerçi, onları alay konusu edeceğinden de korkmuyor değilim hani. Ama hoşgörülü arkadaşım, bunu yapma. Ne kadar çocukça ve akla aykırı da olsalar onlar artık benim bir parçam, onları silkeleyip atmaya cesaret edemem.

Bununla birlikte, beni anlamanı nasıl bekleyebilirim ki? Sen bu dünyaya aitsin, ben değilim. Bak, elin senin

bir parçan da olsa onu uzatıyorsun. Ama yine de, elinin, Lionel'i biçimlendiren ölümlü bedenle aynı olmadığı duygusuna kapılmıyorsun. Öyleyse beni nasıl anlayabilirsin ki? Dünya benim için, cesedin çürümesini gizleyen bir mezar odası, gök kubbe ise onun kemeri. Artık zaman yok, çünkü sonsuzluğun eşiğine adım atmış durumdayım; karşılaştığım herkes bana bir ceset gibi görünüyor; çok yakında hayat kıvılcımının içini terk edeceği, çürümenin ve bozulmanın arifesinde bir ceset gibi.

Her taş bir piramidi yükseltir
Ve her kat bir binayı
Her bina yüksek bir mezardır
Her asker ise canlı bir iskelet[1]"

Sesi kederliydi, derin derin nefes alıyordu.

"Birkaç ay önce ölmekte olduğumu düşünüyorlardı," diyerek sürdürdü konuşmasını. "Oysa içimdeki yaşama isteği güçlüydü. Tutkularım insaniydi. Ümit ve aşk, hayatımın sabah yıldızıydı. Şimdi ise defne dallarının, gâvurları mağlubiyete uğratan insanın başını süslemek üzere olduğunu hayal ediyorlar; şeref ödülünden, unvandan, güçten, zenginlikten söz ediyorlar. Oysa benim Yunanistan'dan istediğim tek şey bir mezar. Benim cansız bedenimin üstüne bir höyük yükseltsinler, Ayasofya'nın kubbesi bile çöktüğünde hâlâ ayakta durabilecek bir höyük.

Neden böyle hissediyorum? Rodosto'da ümitlerle dolup taşıyordum. Konstantinopolis'i ilk gördüğümde ümitlerim, sevinçli diğer bütün hislerimle birlikte çekip gitti. Evadne'nin son sözleri benim ölüm fermanıma ba-

1. Calderón de la Barca, *Hayat Bir Rüyadır*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011.

sılan mühürdü. Yine de, ruhsal durumumu belli bir olaya bağlamaya kalkışmayacağım. Söyleyebileceğim tek şey, öyle olduğu. Vebanın Konstantinopolis'te olduğunu söylediler, kim bilir, belki de vebanın öldürücü miyasmasını solumuşumdur; içime doğanların gerçek nedeni belki de hastalığın kendisidir. Niçin ya da neden olduğu pek önemli değil. Hastalığa yakalanmış durumdayım, hiçbir güç bu vuruşu engelleyemez, Kader'in havaya kalkan elinin gölgesi üstüme düşmüş durumda.

Lionel, sana kız kardeşini ve kızını emanet ediyorum. Perdita'ya Evadne'nin uğursuz adından söz etme. Söz ederesen eğer, ruhuma Evadne'nin can çekişen sesine boyun eğdiren, yakında olacağı gibi, o meçhul ülkeye giderken beni peşinden gitmek zorunda bırakan, beni ona bağlayan o tuhaf bağı düşündükçe kat kat fazla üzülecektir."

Onu şaşkınlıkla dinledim. Ama kederli tavırları ve ciddi ciddi anlatışı hislerinin gerçek olduğuna beni inandırmasa, korkularını dağıtmak için hafiften alay etmeyi deneyecektim. Vereceğim cevap neydi bilmiyorum, ama Clara'nın çok duygulanması beni durdurdu. Raymond, Clara'nın orada olduğunu hesaba katmadan konuşmuş, zavallı çocuk da babasının ölümüyle ilgili kehanetleri dehşetle ve inanarak dinlemişti. Clara'nın şiddetli üzüntüsü babasına çok dokundu. Onu kucaklayıp teselli etmeye çalıştı, ama teselli edişinde de mutsuz ve korku dolu bir hava vardı. "Ağlama çocuğum," dedi. "Birisinin yakında ölüp ölmeyeceği pek bilinemez. Ölebilirim, ama ölürken Clara'mı asla unutmayacağım. Sen üzülürken ya da sevinirken, babanın ruhu, seni korumak ya da duygularını paylaşmak için hep yanında olacak, bunu bil. Benimle gurur duy ve benimle ilgili çocukluk anılarını sakla. Tatlım, böylece sana, ben ölmemişim gibi gelecek. Ama bana söz vermelisin; şimdi kulak misafiri ol-

duğun konuşmayla ilgili dayın dışında hiç kimseye tek kelime etmeyeceksin. Ben olmadığım zaman anneni teselli et ve ona, ölümün bana, sadece beni annenden ayırdığı için acı geldiğini, ölürken en son onu düşüneceğimi söyle. Ama ben hayattayken beni ele vermeyeceğine söz ver, söz ver çocuğum."

Clara üzüntüyle kendinden geçmiş durumda babasına sıkı sıkı yapışırken sesi titreyerek söz verdi. Sonra sahile döndük. Duyduklarının çocukta bıraktığı izlenimleri Raymond'un korkularını hafife alarak silmeye çalıştım. Raymond'un korkularından söz ettiğini bir daha duymadık, çünkü söylediği gibi, kuşatma sonuçlanmak üzereydi, kuşatma onun için en önemli şey haline gelmiş, tüm dikkatini ve zamanını bu işe vermişti.

Müslümanların Avrupa imparatorluğunun sonu yakındı. Yunan donanması İstanbul'un her limanını abluka altına alarak Asya'dan yardım gelmesini önlüyordu. Kara tarafından tüm çıkışlar, bizim saflarımıza herhangi bir zarar vermeyen, düşmana kayıplar verdiren umutsuz çıkış harekâtları haricinde kullanılamaz hale gelmişti. Türk birlikleri o derece küçülmüştü ki, şehir bir hücumla kolayca ele geçirilebilirdi. Fakat insancıllık ve strateji daha yavaş bir ilerleme gerektiriyordu. Hızlı hareket edilirse, zaferin ve yenilginin öfkeli mücadelesi sırasında sarayların, tapınakların ve şehrin tüm zenginliklerinin yakılıp yıkılacağı konusunda endişelenmemek pek mümkün değildi. Savunmasız vatandaşlar yeniçerilerin barbarlığından zaten çekiyorlardı. Hücum, kargaşa ve katliam sırasında kadınlar, çocuklar ve yaşlılar fark gözetilmeksizin askerlerin vahşi öfkesinin kurbanı olurlardı. Kıtlık ve abluka fethin kesin araçlarıydı. Biz de zafer umutlarımızı bunlara dayandırıyorduk.

Garnizonun askerleri bizim ileri karakollara saldırıyor, işimizin tamamlanmasını geciktiriyorlardı. Kale maz-

gallarının hepsinden ateş topları fırlatılıyor, hayatlarını sakınmaya değil, feda etmeye hazır bu adamların büyük cesareti karşısında askerlerimiz zaman zaman geri çekiliyorlardı. Mevsim bu çekişmeyi ağırlaştırıyordu. Asya'nın güneyinden esen rüzgârın dayanılmaz bir sıcaklık getirdiği, derelerin sığ yataklarında kuruyup çekildiği, engin denizin, etkisi hiç azalmayan kavurucu güneşin altında tutuşmuş gibi göründüğü bir mevsimde oluyordu bu mücadele. Gece bile serinlik getirmiyordu. Çiy düşmüyordu, ot yoktu, çiçek yoktu, ağaçlar bile boyunlarını bükmüştü. İnsanları yaşama kaynaklarından yoksun bırakacak bir sessizlikle ve kavurucu sıcakla geçen yaz, kış mevsiminin susuz görünümüydü. Bir lekenin bile bulunmadığı *empyrus*'da,[1] insanın gözü, bir değişim umudu getirecek ya da bunaltıcı ve rüzgârsız havayı nemlendirecek, kuzeyden gelen bir bulut kırıntısını boşu boşuna arayıp duruyordu. Her şey bütünüyle sakin, kavurucu ve yok ediciydi. Biz şehri kuşatanlar göreceli olarak olumsuzluklardan çok daha az etkileniyorduk. Çevredeki ormanlar bize gölge veriyor, dereden kesintisiz olarak su sağlayabiliyorduk, ayrıca, serinleten meyveler ve sağlıklı besinler emek harcayanların gücünü yerine getirirken ve bizi bunaltıcı havanın ağırlığına daha dayanıklı kılarken özel müfrezeler de Balkan Dağları, Athos Dağı ve Makedonya Dağları'ndan orduya buz sağlamakla görevlendirilmişti. Fakat şehrin içinde işlerin çehresi değişti. Güneş ışınları kırılıp kaldırımlardan ve binalardan yansıyordu. Mahalle çeşmelerinde suyun kurumuş olması, sağlıksız besinler, üstüne üstlük de kıtlık, bir çile ortamı yaratıyor, hastalık belası da durumu iyice ağırlaştırıyordu. Askerî birlikler ise her fazlalığa el koyuyor, saçıp savurarak ve

1. (Yun.) Ateşten gökyüzü; Antik Çağ'da ateş öğesinin toplandığı varsayılan gökyüzünün en yüksek tabakası.

kargaşa yaratarak zaten var olan dertlere yeni dertler ekliyordu. Ama yine de teslim olmaya yanaşmıyorlardı.

Aniden yöntem değiştirdiler. Bize saldırmaz oldular. Ne gece ne de gündüz, işlerimizi yaparken hiçbir engellemeyle karşılaşmaz olduk. Daha da tuhafı, askerler ilerleyip şehre yaklaştığında surlar bomboş oluyor, toplar davetsiz misafirlerin üstüne yöneltilmiyordu. Raymond, durumdan haberdar edilince, sur içinde neler olup bittiğini öğrenmek için titiz gözlemler yapılmasını buyurdu. Keşifçiler dönünce şehirde sessizliğin ve ıssızlığın hüküm sürdüğünü bildirdiler. Bunun üzerine Raymond, ordunun şehir kapılarına dayanmasını emretti. Ama yine de surlarda hiç kimse görünmedi. Anakapıların iç ve dış kapıları sürgülüydü gerçi, ama hiç kimse tarafından korunmuyor gibi görünüyorlardı. Yukarıda pek çok kubbe ve güneşte ışıldayan hilaller göğü deliyor; yüzyıllara meydan okuyan surlar, sarmaşıklarla kaplanmış kuleleri ve otların bürüdüğü payanda örgüleriyle ıssızlığın ortasında kaya gibi sağlam ayakta duruyorlardı. Şehrin içinden ne bir bağırış ne bir haykırma duyuluyordu, öğle sessizliğini arada sırada bozan köpek havlamaları dışında çıt çıkmıyordu. Bizim askerler bile dehşetle susup kaldılar. Müzik durdu. Silah şakırtıları kesildi. Herkes bu beklenmedik barışın ne anlama geldiğini yanındakine fısıldayarak soruyordu. Raymond ise bir yükseltiye çıkmış, dürbünle bakarak düşmanın taktiğini keşfetmeye çalışıyordu. Cumba ve balkonlarda bir tek insan seçilmiyordu. Şehrin daha yüksek kısımlarında, canlı bir insanın varlığına işaret edebilecek tek bir gölge yoktu. Ağaçlarda yaprak kıpırdamıyordu, onlar da aynı hareketsizlikle mimarinin durağanlığını taklit ediyordu.

Suskunluğun içinde at nallarının sesi duyuldu, sonunda, gelenlerin kendileri de göründü. Amiral Karaza'nın yolladığı bir bölüktü gelenler. Başkomutana rapor

getirmişlerdi. Raporun içeriği önemliydi. Dün gece, sultan sarayı duvarlarının hemen dibinde demirlemiş küçük bir gemideki gözcü, ses çıkarmamaya çalışan kürek-lerin çıkardığı şıpırtıyı duyunca harekete geçmiş, tehlike işareti vermişti. Her birinin içinde üçer yeniçerinin bulunduğu on iki küçük kayığın donanmanın arasından süzülerek karşı kıyıdaki Üsküdar'a geçmeye çalıştığı anlaşılmıştı. Fark edildiklerini anlayınca alaybozan tüfekleriyle ateş etmeye başlamış, bazı kayıklar da diğerlerini korumak için öne geçmişlerdi. Arkadaki kayıkların kürekçileri var güçlerini kullanarak hafif kayıklarıyla kendilerini çevreleyen karanlık gemi iskeletlerinin arasından süzülüp geçmeye çabalıyorlarmış. Sonunda kayıklar batırılmış, esir alınan birkaç kişi dışında kayıklarda bulunanların hepsi boğulmuş. Kurtulanlardan pek bir şey öğrenilememiş, ama sakınarak verdikleri cevaplardan, kendilerinden önce birkaç sefer daha yapıldığı, yüksek rütbeli ve önemli birkaç Türkün Asya'ya geçirilmiş olduğu tahmin edilmiş. Adamlar şehirlerini savunmayı bırakıp kaçtıkları iddiasını küçümseyerek reddediyorlarmış. Onların en genci, bir denizcinin sataşmasına cevaben, "Hıristiyan köpekler, alın şehri! Sarayları, bahçeleri, camileri, dedelerimizin oturduğu evleri, hepsini alın! Onlarla birlikte vebayı da alın! Biz salgından kaçıyoruz, bizim düşmanımız veba. Ama sizin dostunuzsa eğer, bağrınıza basın. Allahın laneti İstanbul'un üstünde, siz de onun kaderine ortak olun."

Raymond'a gönderilen rapor bu şekildeydi. Fakat raporu getiren askerler, bu bilgilere dayanan, ancak korkunç abartmalarla dolu bir hikâyeyi bizim askerlerin arasında yaydılar. Bir uğultudur yükseldi; şehir salgının kurbanı olmuş, kudretli bir güç halka boyun eğdirmiş, Ölüm Konstantinopolis'in efendisi olmuştu.

Bir tablodan söz edildiğini duymuştum. O tabloda,

dünyada yaşayan insanların hepsi ölümle karşılaşma korkusu içindeyken betimleniyormuş. Güçsüzler ve yaşlılar kaçmaya çalışıyorlarmış, gerçi savaşçılar da geri çekiliyormuş, ama kaçarken bile gözdağı vermekten geri durmuyorlarmış. Çölün kurtları, aslanları ve çeşitli canavarları da ölüme kükrüyorlarmış. Bu arada zalim –yalnız ama yenilmez bir zalim olan "Hayalî"– hayalî mızrağını sallayarak onların başlarının üstünde uçuşup duruyormuş. Yunanistan ordusunun durumu da aynı böyleydi. Altın Şehri savunmak için Marmara Denizi'ni geçerek Asya'dan alay alay asker gelse, her Yunanlının, sayıca kendi ordusunu kat kat aşan düşman ordusunun karşısına çıkıp vatansever bir coşkuyla kendisini feda edeceğinden eminim. Oysa şimdi, ne bir süngü ucu vardı kendilerine yöneltilen ne ölüm kusan top gülleleri ne de korku salan cesur asker safları. Korumasız duvarlar kolayca giriş veriyor, boş saraylar çok rahat bir konaklama vaat ediyordu. Ama batıl inançlı Yunanlı, Ayasofya'nın kubbesinin üzerinde Salgın görüyor ve onun etkisinde titreyerek büzüşüyordu.

Raymond'u uyaran duygular ise bambaşkaydı. Tepeden, yüzü zaferle ışıldayarak indi, askerlerine kılıcıyla kapıları işaret ederek tam zafere ulaşmak için kalan biricik engeli –şu barikatı– aşağı indirmeleri emrini verdi. Askerler onun neşe dolu sözlerine dehşet içinde ve ağızları açık bakarak yanıt verdiler. İçgüdüsel olarak geri çekiliyorlardı, Raymond atını en ön saflara sürdü, "Kılıcımın üstüne yemin ederim ki, sizi tehlikeye atacak herhangi bir pusu ya da savaş hilesi yok," diye haykırdı. "Düşman yenilgiye uğradı. Güzel saraylar, şahane evler ve tüm ganimet artık sizin. Kapıyı zorlayın, içeri girin ve dedelerinize ait olan mekânları, kendi mirasınızı ele geçirin."

Asker saflarının arasında genel bir ürperme ve korku dolu bir fısıldaşma dolaşmaya başladı. Bir asker bile

kıpırdamadı. General, "Ödlekler!" diye bağırdı öfkeyle. "Bana bir savaş baltası verin! Tek başıma gireceğim! Sizin sancağınızı ben dikeceğim! Oradaki yüksek minarede dalgalandığını görünce belki cesaretinizi yeniden toplayıp sancağın etrafında toplanırsınız!"

Subaylardan biri öne çıktı. "General!" dedi, "biz ne gözüpeklikten korkarız ne silahlardan ve açık saldırılardan ne de Müslümanların gizli pusularından. Biz, daha önce binlerce defa yaptığımız gibi, göğsümüzü gâvurların güllelerine ve palalarına siper etmeye, Yunanistan uğruna şerefle ölmeye hazırız. Ama bir yaz günü, bu şehrin vebalı havasını soluyup zehirlenmiş köpekler gibi yığınlarla ölmeyeceğiz. Vebanın karşısına çıkmaya cesaret edemeyiz."

Bir kalabalık; bir sesi, bir lideri olmazsa güçsüzdür, hareketsizdir. Siz ona bir ses, bir lider verin, o zaman sayısıyla orantılı gücü yeniden kazanacaktır. Şimdi, binlerce ağzın haykırışları havayı titretiyordu. Herkes onaylayan çığlıklar atmaya başladı. O zaman Raymond tehlikeyi gördü. Askerlerini itaatsizlik suçu işlemekten kurtarmaya hazırdı. Çünkü biliyordu ki, kumandanla ordusu arasında çekişme bir kere başladı mı, söylenen her söz ve her davranış kumandanı zayıflatır, karşı tarafa ise güç kazandırır. Geri çekilme emrinin duyurulması için talimat verdi, bunun üzerine askerler düzenli sıralarla karargâha döndüler.

Perdita'yı bu tuhaf gelişmelerden haberdar etmek için aceleyle gittim. Kısa bir zaman sonra Raymond da yanımıza geldi. Canı sıkkındı, kaygılı görünüyordu. Kız kardeşim anlattıklarımdan şaşkına döndü. "Tanrı'nın hikmeti, insan akıl sır erdiremez!" diye haykırdı.

Raymond kızgınlıkla bağırdı:

"Aptal kız! Yürekli askerlerim gibi sen de paniğe mi kapıldın? Bunda açıklanamayacak ne var, rica ederim,

söyle, böylesi doğal bir olguda şaşılacak ne var? Veba İstanbul'u her yıl kasıp kavurmuyor mu? Öyleyse, vebanın bu yıl Asya'da daha önce hiç olmadığı kadar öldürücü olduğunu bildiğimize göre, buraya eskisinden kat kat fazla zarar vermesinde şaşılacak ne var? Kent kuşatma altındayken, yokluk içinde kıvranırken, hava aşırı sıcakken ve susuzluk çekilirken alışılmamış derecede yıkıcı olmasında şaşılacak ne var? Hele hele, daha fazla dayanamayacağı konusunda ümitsizliğe düşen birliklerin bizim donamanın ihmalinden de yararlanarak hem kuşatmadan, hem de esaretten aynı anda kaçıp kurtulmasında hayret edilecek hiçbir şey yok. Tanrı adına yemin ederim ki, bizi, hasat zamanı korkuluktan ürküp de hazır yemden uzak duran kuşlara benzeten şey salgın değil. Bizi, hazır yeme yanaşmayan kuşlara döndüren şey ne veba ne de yaklaşan tehlike; yalnızca batıl inanç. İşte böylece, yüreklilerin amacı aptalların elinde badminton topuna dönüşüyor; soylu ruhların saygın hedefi de bu ehlileşmiş yabani tavşanların oyuncağına! Ama yine de İstanbul bizim olacak! Geçmişteki emeklerim adına, onlar uğruna çektiğim işkence ve esaret adına, zaferlerim, kılıcım adına yemin ederim ki, şöhret hevesim adına, daha önce hak ettiğim ve şimdi ödülünü bekleyen çabalarım adına tüm kalbimle yemin ederim ki, haçı şuradaki camiye kendi ellerimle dikeceğim!"

Perdita yalvaran bir ses tonuyla sözünü kesti. "Sevgili Raymond!" dedi.

Raymond sarayın mermer salonunda bir aşağı bir yukarı yürüyüp duruyordu. Hırsından bembeyaz kesilen dudakları, öfke dolu sözleri söylerken titriyordu. Gözleri ateş saçıyordu. El kol hareketleri sanki öfke yüzünden tutuklaşmıştı. Sabırsızlıkla yeniden konuşmaya başladı. "Perdita," dedi. "Ne söyleyeceğini biliyorum. Beni sevdiğini, iyi ve şefkatli olduğunu biliyorum. Ancak bu kadın

işi değil. Bir kadının kalbi, içimde kopan fırtınaları anlayamaz!"

Kendi şiddetinden ürkmüş gibiydi. Birdenbire salondan çıktı. Perdita'nın çok endişelendiğini bakışından anladım. Ben de Raymond'un peşinden çıktım. Raymond bahçeyi arşınlıyordu. Tutkuları akıl almaz bir kargaşa içindeydi. "Hayatım boyunca kaderin oyuncağı olmak mı benim kısmetime düşen?" diye haykırdı. "Ben, göğe tırmanan adam, kendi türümden sürüngenlerin kurbanı mı olacağım hep? Lionel, senin yerinde olsam, önümde yaşanacak uzun yıllar olsa, ince zevklerle, yeni yeni ümitlerle dolu, aşkla aydınlanmış güzel günler birbirini izleyecek olsa, geri çekilip generallik asasını kırar, Windsor ormanlarının kayranlarında huzur aramaya giderdim. Oysa ben ölmek üzereyim! Hayır, sözümü kesme, çok yakında öleceğim. Kalabalık yeryüzünden, insanların ilgi ve sevgisinden, gençliğimin gözde köşelerinden, arkadaşlarımın şefkatinden, biricik sevdiğim Perdita'nın aşkla üstüme titreyişinden uzaklaştırılmak üzereyim. Kaderin isteği böyle! Hikmetinden sual olunmaz Mutlak Hâkim'in emri böyle. Ama her şeyi kaybetmek, hayatımla ve aşkla birlikte şanımı da kaybetmek! Hayır, bu asla olmayacak!

Ben olmayacağım, birkaç kısa yıl sonra sizler de hiçbiriniz olmayacaksınız; paniğe kapılmış bu ordu, güzel Yunanistan'ın insanları olmayacak. Ama yeni kuşaklar gelecek, bu sonsuza kadar böyle sürüp gidecek. Onlar, şimdiki eylemimiz sayesinde daha mutlu olacaklar, yiğitliğimiz sayesinde de daha yücelmiş. Ben, dünya tarihinin sayfalarını görkemli kılan, insanlığı yücelten ve bu küçük yer yuvarlağını devlerin yaşadığı bir meskene dönüştüren insanlardan biri olmak için dua ederdim. Ne çare! Raymond'un gençlik duaları duyulmadı; olgunluk çağındaki ümitleri gerçekleşmedi.

Oradaki şehirde, 'Yakında senin efendin olacağım!' diye haykırırdım zindanımdan. Evadne ölümümü ağzına alınca, Konstantinopolis fatihi unvanının mezarıma yazılacağını düşündüm ve ölüm korkusunu tamamen yendim. Şimdi onun terk edilmiş duvarlarının dibinde duruyorum, ama kendimi fatih olarak nitelemeye cesaret edemiyorum. Hayır, böyle olmayacak! Büyük İskender, ödlek askerlerine zaferin yolunu göstermek amacıyla Oxydracae'lilerin kentinin duvarlarından aşağı atlamadı mı?[1] Kenti savunanların kılıçlarıyla tek başına karşılaşmadı mı? Ne olursa olsun, vebaya meydan okuyacağım, arkamdan bir tek asker bile gelmese Yunan sancağını Ayasofya'nın tepesine dikeceğim."

Böylesi taşkın bir heyecanı hiçbir mantıklı gerekçe yatıştıramazdı. Kış soğuğunun veba bulaşmış havayı dağıtacağına ve Yunanlıların eski cesaretlerine yeniden kavuşacağına onu boşu boşuna inandırmaya çalıştım. "Başka mevsimlerden söz etme!" diye haykırdı. Bana kederle bakarak, "Ben son kışımı yaşadım. Mezarımın üstüne içinde bulunduğumuz 2092 yılı yazılacak. Varlığımın sınırını ve gelecekteki hayatın karanlık gizemine üzerinden atlayacağım uçurumu şimdiden görüyorum," dedi. "Hazırım, elverir ki, arkamda en kötü düşmanımın bile karartamayacağı parlak bir iz bırakayım. Bunu Yunanistan'a borçluyum, sana, ömrü benden uzun Perdita'ya ve kendime borçluyum, hırsın kurbanı kendime."

İçeriye giren bir hizmetli konuşmayı böldü. Raymond'a kurmaylarının toplantı salonunda toplanmış olduğunu bildiriyordu. Raymond, bu arada atıma atlayıp ordugâha gitmemi ve askerlerin moral durumunu gözlemleyip rapor etmemi istedi. Sonra beni bırakıp gitti. O

1. Oxydracae, Hindistan'ın Pencap bölgesinde yaşamış bir halkın Antik Yunan kaynaklarında geçen adı.

gün olup bitenler yüzünden zaten son derece heyecanlanmıştım. Şimdi ise Raymond'un tutkulu konuşması beni daha da heyecanlandırmıştı. Ah, insan aklı! Yunanlıları batıl inançlı olmakla suçluyordu. Peki, Evadne'nin kehanetlerine sıkı sıkıya bağlanışını kendisi nasıl adlandırıyordu acaba? Tatlı Sular Vadisi'ndeki yazlık saraydan geçip ordunun kamp kurduğu düzlüğe gittiğimde askerleri kargaşa içinde buldum. Donanmadan gelen birkaç kişinin getirdiği tuhaf hikâyeler; şimdiye kadar bilinenlerin iyice abartılması; eski kehanetlerle ve bu yıl tüm bölgeyi kırıp geçiren salgınla ilgili korkunç hikâyeler, askerleri telaşlandırıp kafalarını karıştırıyordu. Disiplin yok olmuştu. Ordu dağılmaya başlamıştı. Daha önce büyük bütünün bir parçası olan, diğerleriyle uyum içinde hareket eden her birey, şimdi, doğanın kendisini yaratmış olduğu o öğeye dönüşmüştü ve yalnızca kendisini düşünüyordu. Önce birer birer sıvışmaya başladılar, sonra ikişer ikişer, sonra daha büyük gruplar halinde, ta ki subaylar tarafından engellenmeyen askerler taburlar halinde Makedonya yolunu tutmaya başlayıncaya kadar.

Gece yarısı saraya dönüp Raymond'u buldum. Yalnızdı, sakin olduğu anlaşılıyordu. Böylesi bir dinginlik, en azından, belli bir davranış biçimini benimsemiş olmanın verdiği bir dinginlikti. Ordunun kendi kendisini dağıtmasıyla ilgili anlattıklarımı sakin sakin dinledikten sonra şöyle dedi:

"Verney, biliyorsun, benim kesin kararım, İstanbul resmen ve açıkça bizim olmadıkça buradan ayrılmamak. Yanımdaki adamlar peşimden gelmekten kaçınıyorsa o zaman daha cesurları bulunacaktır. Gün doğmadan önce git, bu mektubu Karazza'ya götür, bana denizcilerini ve deniz gücünü yollaması için, ayrıca kendin de ricada bulun. Fazla değil, beni destekleyecek yalnızca bir alay alabilirsem, geriye kalanlar da arkamdan gelir. Bana bu alayı

göndersin. Dönüşünü yarın öğleye kadar bekleyeceğim."

Bana pek de olmayacak bir yöntem gibi geldi, ama yine de söylediklerini yerine getireceğime ve çaba göstereceğime söz verdim. Birkaç saat dinlenmek üzere yanından ayrıldım. Tanyeri ağarırken atıma binmek için hazırlanmıştım, ama Perdita'yla vedalaşmak için biraz oyalandım, o arada pencereden güneşin yükselişini seyrettim. Görkemli altın top doğdu. Yorgun doğa, sıcaktan ve susuzluktan kavrulan yeni bir günün çilesini çekmek için uyandı. Hiçbir çiçek, doğan günü karşılamak için çiy düşmemiş taçyapraklarını kaldırmadı. Düzlüklerdeki susuz otlar kuruyup büzülmüştü. Alev alev göklerde kuşlar uçuşmuyordu. Güneşin çocukları ağustosböcekleri yalnızca servilerin ve zeytin ağaçlarının arasında cırtlak sesleriyle kulakları sağır eden şarkılarına başlamışlardı. Raymond'un kömür karası savaş atının sarayın kapısına getirildiğini gördüm. Az sonra küçük bir subay topluluğu geldi. Hepsinin yüzünde ve gözlerinde uykunun bile geçiremediği bir endişe ve korku ifadesi vardı. Raymond ve Perdita'yı birlikte buldum. Raymond bir elini sevdiğinin beline dolamış olarak güneşin yükselişini seyrediyordu. Perdita, hayatının güneşi Raymond'a endişe ve sevecenliğin karıştığı bakışlarla içtenlikle bakıyordu. Raymond beni görünce kızdı.

"Hâlâ burada mısın?" diye haykırdı. "Söz verdiğin çabalama bu mu?"

"Özür dilerim," dedim. "Ama sen konuşmanı bitirmeden gitmiş olacağım."

"Hayır, ben özür dilerim," diye yanıtladı Raymond. "Emir vermeye ya da suçlamaya hiç hakkım yok. Ama hayatım senin gidişine ve buraya çabucak dönüşüne bağlı. Uğurlar olsun!"

Sesi yumuşaklığını yeniden kazandıysa da yüzünde hâlâ kara bulutlar dolaşıyordu. Biraz gecikip Perdita'ya

dikkatli olmasını salık verecektim, ama Raymond'un orada bulunması beni alıkoydu. Biraz daha oyalanmak için hiçbir bahanem yoktu, Raymond yeniden veda edince uzattığı elini sıktım, eli soğuk ve nemliydi. "Sevgili Lordum, kendine dikkat et," dedim.

"Hayır," dedi Perdita. "O görev benim. Lionel, çabuk dön."

Perdita, Raymond'a yaslanmıştı, Raymond ise dalgın bir havayla Perdita'nın kumral saç lüleleriyle oynuyordu. Bu eşsiz çifte bakmak için yalnızca iki kere dönüp baktım. Sonunda yavaş adımlarla ağır ağır salondan çıktım ve atıma atladım. O anda Clara koşarak geldi, dizlerime yapışıp, "Dayı, çabuk gel! Dayıcığım, öyle korkunç rüyalar gördüm ki, anneme anlatmaya cesaret edemiyorum. Dışarıda çok kalma!" dedi. Çabuk dönmek için acele edeceğimi söyledim, sonra yanımda birkaç muhafızla atımı Mermer Kule'ye doğru ovada sürdüm.

Görevimi yerine getirdim. Karazza'yı gördüm. Biraz şaşırmıştı. Yapılabilecek bir şey varsa yapacağını söyledi, ama biraz zamana ihtiyaç vardı, oysa Raymond öğleye kadar dönmemi emretmişti. Bu kadar kısa bir zaman içerisinde herhangi bir sonuca ulaşmak imkânsızdı. Ertesi güne kadar kalmalıydım ya da durumu generale bildirdikten sonra Karazza'nın yanına geri dönmeliydim. Seçimimi kolaylıkla yaptım. Bir huzursuzluk hissi, ne olacağı konusunda duyduğum korku ve Raymond'un tasarılarından dolayı taşıdığım kaygılar yüzünden hiç gecikmeden geri döndüm. Yedikule'den ayrılıp Tatlı Sular Vadisi'ne gitmek için atımı doğuya doğru sürdüm. Aslında daha önce sözünü ettiğim, kente hâkim o tepeye çıkmak uğruna dolambaçlı bir yol tuttum. Dürbünüm yanımdaydı. Pitoresk sınırını surların çizdiği şehir, öğle sıcağında güneşleniyordu. Topkapı; Sultan Mehmed'in yanı başındaki surlarda bir gedik açarak şehre girdiği o kapı hemen

önümdeydi. Devasa ve yaşlı ağaçlar vardı yakında. Kapının önünde hareket halinde bir insan kalabalığı fark ettim. Çok meraklandım ve dürbünle bakmaya başladım. Savaş atının üstündeki Lord Raymond'u gördüm. Küçük bir subay grubu etrafına toplanmıştı. Arkada askerlerden ve astsubaylardan oluşan, silahlarını bir yana atmış, disiplinsiz bir kalabalık, karmakarışık bir düzende duruyordu. Müzik sesi duyulmuyordu, sancaklar dalgalanmıyordu. Raymond'un taşıdığından başka bayrak yoktu. Raymond elindeki bayrakla şehrin kapısını işaret ediyordu. Etrafındaki halka geriledi. Raymond öfkeli el kol hareketleriyle atından atladı, atının eyer kayışına asılı savaş baltasını kaptı, besbelli, karşısındaki kapıyı yıkmaya gitti. Birkaç kişi yardıma geldi. Sonra gelenlerin sayısı arttı. Hep birlikte indirdikleri darbelerin sonucunda engel ortadan kalktı, kapı da, demir parmaklık da tahrip edildi. Güneşin aydınlattığı, şehrin merkezine götüren geniş yol şimdi önlerinde uzanıyordu. Adamlar geri çekildi. Yaptıklarından ürkmüş görünüyorlardı. İncinmiş heybetiyle Kudretli bir Hayaletin açılan kapıdan çıkıp azametle kendilerine doğru yürümesini bekliyor gibiydiler. Raymond umursamazlıkla atına atladı, sancağı kaptı, söylediklerini işitemiyordum ama (sözleriyle ne kadar uyumlu olduğunu bildiğim el kol hareketlerinde tutkulu bir çaba fark ediliyordu) yardımcı olmaları ve kendisine eşlik etmeleri için onları zorluyor olmalıydı. O konuşurken kalabalık geriye çekiliyordu. Öfke, Raymond'u kendinden geçirdi. Tahmin ediyorum, ağzından küçümseyen sözler dökülüyordu. Sonra, sırtını korkan adamlarına dönüp şehre tek başına girmek için kapıya yöneldi. Atı bile ölümcül girişten korkuyordu sanki. Köpeği, sadık köpeği, Raymond'un yoluna yatıp inleyerek yalvarmaya başladı. Raymond mahmuzları huysuzlanan hayvanın böğrüne vurunca at ileriye doğru fırlayıp kapıdan

geçti. Geniş ve ıssız yolda dörtnala gitmeye başladı.

O âna kadar ruhum gözlerimde yoğunlaşmıştı. Korku ve hayranlıkla karışık bir şaşkınlıkla seyrediyordum. Şimdi hayranlık duygusu öne geçti. Aramızdaki mesafeyi unutup, "Seninle geleceğim Raymond," diye haykırdım. Ama dürbünü gözümden çektiğim için, benden bir mil uzaklıkta kapıyı çevrelemiş kalabalığın arasında ancak minicik insanlar seçebiliyordum, Raymond ise gözden kaybolmuştu. Sabırsızlıkla yanıp tutuşuyordum, tehlikeden önce varabilmek, soylu, tanrısal arkadaşımın yanında olabilmek için atımı mahmuzladım, yokuş aşağı inerken dizginleri gevşettim. Ben düzlüğe vardığımda önüme çıkan birkaç bina ve ağaç, şehri benden saklıyordu. Derken bir gümbürtü gökyüzünde gök gürlemesi misali yankılanırken hava kararmaya başladı. Biraz sonra eski surlar yine görünür oldular, karanlık bir bulut asılıydı üstlerinde. Binalardan kopan, toz dumanın içinde pek iyi seçilemeyen parçalar havada döne döne uçuşuyordu. O sırada aşağıda alevler yükseliyor, birbirini izleyen patlamalar havayı korkunç gürültülerle dolduruyordu. Havada uçuşan ve yüksek surlardan aşarak sarmaşıklı kuleleri titreten enkazdan kaçan kalabalık bir asker grubu benim geldiğim yola doğru koşuyordu. Etrafımı çevirdiler, ben de ilerleyemez oldum. İyice sabırsızlandım, ellerimi onlara doğru uzattım, geriye dönüp İstanbul fatihi, Yunanistan'ın kurtarıcısı generallerini kurtarmaları için onlara yalvardım. Gözyaşlarım, evet, evet, ılık ılık akan gözyaşlarım sel olup boşandı. Öldüğüne inanmıyordum gerçi, ama yine de havayı karartan o uçuşan enkaz kütleleri, şehit düşen Raymond'dan parçalar taşıyorlarmış gibi geliyordu. Şehrin üstünde asılı duran karanlık buluta bakınca korkunç görüntüler şekilleniyordu. Tek avuntum kapıya yaklaşabilmek için verdiğim mücadeleydi. Hedefime ulaştığımda kalın surların içinde kalan bölgede se-

çebildiğim tek şey alev alev yanan bir şehirdi. Kapıdan girdikten sonra Raymond'un atını sürdüğü o açık yol duman ve alevlerle kaplıydı. Bir zaman sonra patlamalar kesildi, ama orada burada alevler hâlâ yükselmeye devam ediyordu. Ayasofya'nın kubbesi gözden kayboldu. Söylemesi tuhaf, ama güney ufkundan kocaman, beyaz fırtına bulutları yükseldi, (şehri darmadağın eden patlamaların yarattığı ani hava hareketinin sonucuydu belki de) gelip başımızın üstünde toplandılar. Göğün engin maviliğinde aylardan beri gördüğüm ilk lekelerdi onlar. Bu kargaşanın ve umutsuzluğun ortasında insana sevinç veriyorlardı. Gök kubbe kararda, yoğun bulut kütlelerinde şimşekler çaktı, hemen ardından gök gürledi, sonra yağmur boşandı. Şehrin alevleri yağmurun altında eğildi, yıkıntılardan çıkan duman ve toz toprak dağıldı.

Alevlerin azaldığını görür görmez karşı konulmaz bir dürtüyle koşmaya başladım. Şehre sokulmaya çalışıyordum. Yıkıntı yığınları atın geçişini zorlaştırdığı için bunu ancak yayan yapabilirdim. Şehrin içine daha önce hiç girmemiştim, o nedenle yolları bana tanıdık değildi. Yollar, dumanı tüten enkaz yığınlarıyla kapanmıştı. Bir yığının üstüne çıktım, sıra sıra enkaz yığınlarından başka hiçbir şey göremiyordum. Şehir merkezinin neresi olabileceğini ya da Raymond'un hangi yöne gitmiş olabileceğini gösteren hiçbir işaret yoktu. Yağmur durdu, bulutlar ufkun arkasına sindi. Akşam çökmeye başlamıştı, güneş hızla batıya doğru alçalıyordu. Yağmurun, yarı yarıya yanmış ve neyse ki baruttan zarar görmemiş ahşap evleri söndürdüğü bir sokağa gelinceye kadar güçlükle ilerledim. Oraya kadar aceleyle koşturdum; ondan önce insana ait hiçbir iz görmemiştim. Gördüğüm harap olmuş insan bedenleri arasında Raymond olabilecek birisini seçemedim. İçim manzarayı kaldırmadığından bakışımı uzaklara çevirdim. Açıklık bir alana geldim, ortasındaki

dev enkaz yığını büyük bir caminin yıkıldığını gösteriyordu. Burada, hafifçe yanmış, parçalanmış, ama bulundukları yıkıntının içinde bile daha önce mücevherler, inci dizileri, nakışlı giysiler, pahalı kürkler, göz alıcı halılar ve diğer Doğu süsleri olduklarını belli eden çeşitli lüks kullanım eşyaları etrafa dağılmıştı. Buraya sanki yok edilmek üzere yığılmışlar da yağmur uğradıkları zararı yarıda kesmişti.

Ben enkaz yığınları arasında Raymond'u ararken saatler geçti. Aşılmaz yığınlar bazen engel oluyordu. Hâlâ süren yangınlar beni zaman zaman alazlıyordu. Güneş battı. Hava karardı. Akşam yıldızı gökyüzünde artık yalnız değildi. Alevlerin ışıltısı tahribatın sürdüğünü gösteriyordu. Bu arada, alevlerin ve karanlığın birbirine karıştığı ortamda, çevremdeki yığıntılar dev boyutlara ulaşıyor, tuhaf şekillere bürünüyorlardı. Bir an için hayal gücümün yaratıcılığına teslim oluyor ve bana sunduğu olağanüstü kurgularla sakinleşiyordum. İnsan yüreğimin atışları beni çıplak gerçekliğe geri döndürüyordu. Ey Raymond, bu uçsuz bucaksız ölüm çölünde neredesin? İngiltere'nin gururu, Yunanistan'ın kurtarıcısı, "Yazılmamış efsanelerin kahramanı"[1] senin aziz kalıntıların bu alev alev yanan kargaşanın içinde nereye saçıldı? Onun adını haykırıyordum. Gecenin karanlığında, düşen İstanbul'un için için yanan harabelerinde adı yankılanıyordu. Cevap veren yoktu, sesimin yankısı bile sessizdi.

Yorgunluğa yenildim. Yalnızlık moralimi bozuyordu. Toz yüklü bunaltıcı hava, yanan saraylardan çıkan ısı ve duman ellerimde, kollarımda derman bırakmıyordu. Birden şiddetli bir açlık hissetmeye başladım. Beni şimdiye kadar ayakta tutan heyecanım yok oldu. Dayanak-

1. Percy Bysshe Shelley'nin "The Mask of Anarchy" (Anarşinin Maskesi) adlı şiirinde İngilizler, "Şanın vârisleri/yazılmamış efsanelerin kahramanı"dır.

ları gevşeyen ve temelleri sarsılan bir binanın sallanarak çökmesi gibi, şevkim ve ümitlerim yok olunca gücüm tükendi. Yıkıntısı bile hâlâ büyük ve muhteşem olan bir binanın kalan tek basamağına oturdum. Barutun yerinden oynatamadığı birkaç yıkık duvar, yığının üstünde fantastik bir grup oluşturuyor, zaman zaman yükselen alevlerle hafiften parıldıyordu. Gözlerimin önünde takımyıldızlar fırıl fırıl dönmeye başlayıp da ondan sonra tekrar yok olmaya başlayıncaya kadar içimde açlık ve uyku mücadele etti. Ayağa kalkmaya çalıştım, ama ağırlaşan gözkapaklarım düştü, aşırı yorgun kollarım bacaklarım dinlenme talebinde bulunuyorlardı; başımı bir taşın üstüne koyup çok hoş gelen o tam unutma hissine teslim oldum ve bu perişan manzaranın ortasında, o umutsuzluk gecesinde uyudum.

III

Uyandığımda gökyüzünde yıldızlar hâlâ parıldıyordu. Gökyüzünün güney tarafındaki Boğa Takımyıldızı gece yarısı olduğunu gösteriyordu. Gördüğüm huzursuz rüyalar yüzünden uyanmıştım. Güya Atinalı Timon'un verdiği son ziyafete[1] davet edilmişim, davete büyük bir iştahla gelmişim, geldiğimde tencere kapakları açıkmış, sıcak su, sevimsiz buharını havaya salıyormuş, ben de Raymond'un kılığına bürünen ev sahibinin öfkesinden kaçıyormuşum. Hastalıklı hayal gücüm bana rüya gördürmeyi sürdürüyordu: Ev sahibinin arkamdan fırlattığı

1. Shakespeare'nin *Atinalı Timon* oyununda Timon, vefasız arkadaşlarını suyla ağırlayıp onları evinden taşlarla kovar.

tas, pis kokulu bir buharla doluymuş ve arkadaşım binlerce kez şekil değiştirip biçimsiz görüntülere bürünüyor, alnında veba işareti taşıyan dev bir hayalete dönüşüyormuş. Büyüyen hayalet yükseldikçe yükselmiş, alçalmış göğü, dünyayı ayakta tutan ve çevreleyen o sarsılmaz gök kubbeyi, sanki onun ötesine geçecekmiş gibi doldurmuş. Kâbus işkenceye dönüştü. Büyük bir çabayla uyandım. Beynimi, yeniden alışılmış işlevlerini yerine getirmeye çağırdım. İlk olarak Perdita'yı düşündüm. Onun yanına dönmem gerekiyordu. Onu desteklemeli, onun yaralı yüreğini en iyi besleyebilecek düşünce malzemesini bu ümitsiz ortamın içinden bulup çıkarmalıydım. Görevinin çetin kurallarını hatırlatarak ve anıların tatlı sevecenliğine çağırarak onu aşırı üzüntüden uzaklaştırmalıydım.

Yıldızlar biricik rehberimdi. Büyük bir çabayla kendimi Altın Şehrin duvarlarından dışarı atıp korkunç yıkıntılardan uzaklaşmayı başardım. Surların dışında bir grup asker gördüm. Askerin birinden ödünç bir at alıp kız kardeşime gitmek için aceleyle yola koyuldum. Bu kısa zaman içerisinde düzlüğün görünümü değişmişti. Ordugâh dağılmış, kalanlar küçük gruplar halinde orada burada toplanmıştı. Tüm yüzler kederliydi. Her el kol hareketi şaşkınlık ve umutsuzluk ifade ediyordu.

Saraya girerken ayaklarım geri geri gidiyordu. İçeri girdim, ilerlemekten, bakmaktan, konuşmaktan korkarak olduğum yerde kalakaldım. Perdita salonun ortasındaydı. Mermer zemine oturmuş, başı önüne düşmüştü. Saçları karmakarışıktı, parmakları birbirine sıkıca kenetlenmişti. Mermer gibi bembeyazdı, tüm yüz hatları büyük bir acıyla kasılmıştı. Beni görünce soran bakışlarını bana yöneltti. Yarı umutlu bakışı aslında çaresizlikti. Ben sözcükleri bir araya getirmeye çalışıyordum, ama onlar bir türlü dudaklarımdan dökülmüyorlardı. Dudaklarımı

çarpıtan zoraki bir gülümseme hissettim. O zaman Perdita her şeyi anladı, başı yeniden önüne düştü. Parmaklarını yeniden huzursuzlukla hareket ettirmeye başladı. Sonunda konuşabildim, ama sesim onu dehşete düşürdü. Zavallı kız bakışımı anladı, büyük mutsuzluğunun dayanılması zor, şüpheye yer bırakmayan kesin sözcüklerle hikâye edilmesini ve doğrulanmasını dünyada istemezdi. Dahası beni bu konudan uzaklaştırıp düşüncelerimi dağıtmak istiyor gibiydi. Yerden kalktı, "Şişşt!" dedi. "Clara uzun uzun ağladıktan sonra uyudu. Onu rahatsız etmemeliyiz." Sonra, sabah onu sevgili Raymond'unun çarpan kalbine yaslanmış halde otururken bıraktığım o kanepeye oturdu. Yaklaşmaya cesaret edemiyordum, uzak bir köşeye oturup onun gergin ve endişeli jestlerini izlemeye başladım. Sonunda haşin bir tavırla, "O nerede?" diye sordu.

"Ah, korkma," diye sürdürdü. "Umutlanmamdan korkma! Ama yine de söyle, onu buldun mu? Değişmiş bile olsa, onu bir kere daha kucaklamak; bütün isteğim bu. Konstantinopolis üstüne mezar olarak çökmüş bile olsa onu yine de bulmalıyım. Sonra bütün ağırlığıyla şehri üstümüze örtün, üstümüzde bir dağ yükselsin, umurumda olmaz, yeter ki Raymond ve onun Perdita'sı bir mezarda olsun." Sonra ağlayarak bana sıkı sıkı sarıldı. "Beni ona götür," diye haykırdı. "Zalim Lionel, beni neden burada tutuyorsun? Onu kendim bulamam, ama sen nerede yattığını biliyorsun. Beni oraya götür."

Onun bu kahreden dövünmeleri önce içimi dayanılmaz bir merhamet duygusuyla doldurdu. Ama az sonra söylediklerinden yine kendisi için dayanma gücü çıkarmaya çalıştım. Gece yaşadıklarımı, kaybımızı bulmak için harcadığım çabayı ve yaşadığım hayal kırıklığını anlattım. Düşüncelerini bu yöne çevirmek, ona, kendisini delirmekten kurtaracak bir uğraş vermek istiyor-

dum. Apaçık bir soğukkanlılıkla, Raymond'un nerede bulunabileceğini ve bu amaç için kullanabileceğimiz araçları tartıştı benimle. Bitkin ve aç olduğumu duyunca gidip kendi eliyle yiyecek bir şeyler getirdi. Ben de bu uygun fırsatı kaçırmadım, onun yüreğinde üzüntünün verdiği öldürücü uyuşukluk dışında başka bir şeyler uyandırmaya çabaladım. Konuşurken kendimi konuya kaptırdım. Raymond'a övgüler düzerken; duyduğum büyük hayranlık, gerçek sevginin ürünü olan üzüntüm, arkadaşımın kariyerinde büyük ve yüce olan her şeyi paylaşan yüreğimin coşkuyla dolup taşması bana esin verdi.

"Vay başımıza!" diye haykırdım. "Dünyanın en son yetiştirdiği bu yüz akını kaybettik! Sevgili Raymond! O, ölüler hükümdarlığını aydınlatanlardan biri oldu. Oraya götüren yolda seyahat etti ve kendisinden önce giden yüce ruhlara karıştı. Dünya daha çocukluk çağındayken ölüm herhalde korkunç bir şeydi, öyle ya, insan arkadaşlarını ve yakınlarını bırakıp bilinmeyen bir ülkede tek başına bir yabancı olarak oturmak üzere gidiyordu. Oysa şimdi, ölen insan, oraya daha önce gidip de kendisini karşılamak için hazırlık yapan pek çok yoldaş buluyor. Geçmiş zamanların büyük insanları orada ikamet ediyor, günümüzün şanlı kahramanı o ülkenin sakinlerinin arasına karıştı. Oysa burada hayat kat kat 'daha ıssız ve yalnız' oldu.

Raymond nasıl da soylu bir varlıktı, zamanımızın en önde geleni. O insanları, fikirlerinin büyüklüğü, zarif ve gözüpek davranışları, zekâsı, güzelliğiyle kazandı ve yönetti. Bir tek hatasıyla suçlanabilirdi, ancak ölümü o hatayı hükümsüz kıldı. Aşk uğruna tacı elde etmekten vazgeçtiği zaman onu dönek olarak nitelendirdiklerini, İngiltere'nin kral vekilliğinden feragat ettiği zaman ise kararsızlıkla suçladıklarını işitmiştim. Şimdi, ölümü hayatı-

nı taçlandırdı. Gönüllü bir kurban olarak kendisini Yunanistan'ın şanına adadığı sonsuza kadar unutulmayacak. Onun seçimiydi, ölümü bekliyordu; bu neşeli dünyayı, ışıklı gökyüzünü ve senin aşkını, Perdita, senin aşkını bırakacağını biliyordu. Yine de ne duraksadı ne de geriye baktı, dosdoğru şanlı hedefine yürüdü. Dünya durdukça onun yaptıklarından övgüyle söz edilecek. Yunan kızları onun mezarına sevgiyle çiçekler serpecekler, mezarının çevresini adının geçeceği marşlarla çınlatacaklar."

Perdita'nın yüz ifadesinin yumuşadığını fark ettim. Boyun eğmez kederi yerini sevecenliğe bıraktı. Ben devam ettim: "Öyleyse onu ululamak, adını, övgülerimizle düşmanca tüm saldırılardan koruyup sevgi ve üzüntü çiçekleriyle donatarak yeryüzünün aziz ismi haline getirmek, onu unutturmamak ve gelecek kuşaklara lekesiz bırakmak geride kalanların kutsal görevi. Arkadaşlarının yapması gereken bu. Perdita, çocuğunun annesi olarak sana daha büyük bir görev düşüyor. Bebekliğinde Clara'ya bakarken, onda, senin ve Raymond'un varlığının bir araya gelişini fark ederek nasıl da kendinden geçtiğini, sonsuz aşkının bu canlı tapınakta tezahür ettiğini görmekten nasıl haz duyduğunu hatırlar mısın? Clara şimdi de öyle. Raymond'u kaybettiğini söyledin. Ah, hayır! O seninle birlikte ve senin içinde hâlâ yaşıyor. Clara'ya Raymond hayat verdi, Clara onun kanından kan, canından can. Onun yumuşacık yanaklarında, narin bedeninde Raymond'dan izler bulmak seni şimdiye kadar olduğu gibi hoşnut etmiyor, ama yine de, onun ateşli tutkularında, etkileyici zihinsel yeteneklerinde Raymond'u hâlâ canlı bulabilirsin; iyi, büyük ve sevgili Raymond'u. Bu benzerliği özenle besleyip büyütmeye bak. Clara'yı ona layık bir evlat yapmaya çalış, öyle ki, Clara kökeniyle övünmeye kalktığında kendinden utanmasın."

Hayattaki görevlerini hatırlatıp düşüncelerini bu

yöne kaydırmaya çalışırken kız kardeşimin beni baştaki kadar sabırla dinlemediğini fark ettim. Onu teselli etmeye çalıştığımdan kuşkulandı, taze acısını bağrına basıp isyan etti: "Bana şimdi yeter de artarken, sen tutmuş gelecekten söz ediyorsun," dedi. "Bırak da önce sevdiğimin fani bedenini bulayım. İnsanların gelecek zamanlarda onun diye işaret edebilecekleri bir mezarı olabilmesi için onu tozun toprağın arasından kurtaralım. Başka dertlere ondan sonra düşelim, yeni bir hayat yolunu ya da kaderin, o zalim tiranın benim için planladığı şeyleri ondan sonra düşünelim."

Biraz dinlendikten sonra Perdita'nın isteğini yerine getirmeye çabalamak üzere yanından ayrıldım. O sırada, Clara çıkıp yanımıza geldi. Soluk yanakları ve ürkek bakışları üzüntünün genç zihninde nasıl derin izler bıraktığını gösteriyordu. Sanki söze aktaramayacağı bir şeyle dopdoluydu. Perdita'nın bir anlık yokluğundan yararlanarak babasının Konstantionopolis'e girdiği kapıyı görebileceği bir yere kadar götürmem için bana yalvardı. Sözümden çıkmayacağına, uslu olacağına ve hemen geri döneceğine söz veriyordu. Clara sıradan bir çocuk olmadığından reddedemezdim. Duyarlılığı ve zekâsı onu olgun bir kadının haklarıyla daha şimdiden donatmış gibiydi. Onun için Clara'yı atımın önüne bindirip Topkapı'ya doğru yola çıktık, yanımızda Clara'yı geri götürecek hizmetkâr bize eşlik ediyordu. Kapının etrafına toplanmış bir grup asker bulduk. Dinliyorlardı. "İnsan ağlaması," dedi içlerinden biri. "Daha çok bir köpeğin havlamasını andırıyor," dedi bir başkası. Sonra yıkık şehirden gelen o düzenli, uzak iniltileri duyabilmek için yeniden eğildiler. "İşte kapı," dedim Clara'ya, "İşte dün sabah babanın atını sürdüğü cadde." Clara buraya getirilmeyi neden istemişti bilmiyorum, ama nedeni her neyse askerlerin varlığıyla aksamıştı. Eskiden şehir olan, şimdi üzerin-

de dumanların hâlâ tüttüğü yıkıntı yığınlarına ciddi ciddi baktıktan sonra gitmeye hazır olduğunu söyledi. O anda kulağına acıklı bir havlama çalındı. Havlama tekrarlandı. "Dinleyin!" dedi Clara. "Babam orada. Bu Florio, babamın köpeği." Köpeğin sesini tanıması bana imkânsızmış gibi göründü, ama Clara, kalabalık da ondan yana çıkıncaya kadar dediğinde ısrar etti. Yine de, ne olursa olsun, insan ya da hayvan olsun, mağduru ıssız şehirden kurtarmak gerekiyordu. Onun için Clara'yı eve gönderdikten sonra ben yine şehre girdim. Raymond'un korumalarından birkaç kişi, onu çok seven, kaybına samimiyetle üzülen askerler de önceki girişimde başıma bir şey gelmemesinden cesaret alarak benimle geldiler.

Arkadaşımın cansız bedenini bize geri veren olaylar zincirini tahmin etmek olanaksızdı. Raymond'un can çekişen köpeği, önceki gece yangının en azgın olduğu, şimdi ise sönmüş, soğumuş ve kapkara şehrin o kısmında efendisinin bozulmuş cesedinin yanı başına uzanmıştı. Böylesi bir keder ânı dilsizdir. Kendi şiddetiyle bastırılmış acı sessizdir. Zavallı hayvancık beni tanıdı, elimi yaladı, sürünerek efendisine yaklaştı ve can verdi. Belli ki, başına çarpan bir yıkıntı Raymond'u atından yere savurmuş ve onu tanınmaz hale getirmişti. Üstüne eğildim; görüntüsü örttüğü insan bedeninden daha az değişime uğramış pelerininin ucunu tuttum, dudaklarıma götürdüm. Kaba saba askerler etrafına toplandı, üzüntü ve sonu gelmez ağıtlar, sönen bir kıvılcımı sanki yeniden canlandırabilirmiş ya da özgürleşmiş bir ruhu parçalanmış o etten hapishaneye sanki yeniden döndürebilirmiş gibi, ölümün bu en değerli kurbanı için dövünmeye başladılar. Bu beden daha dün tüm evrene değerdi, daha dün eşsiz bir gücün mabediydi, tasarıları, sözleri ve eylemleri altın harflerle kaydedilmeye değerdi. Şatosu bulutla birlikte göğün en yükseğine tırmanan, orada güneş

tarafından yaldızlanan, tüm gözleri üstüne çeken, olağanüstü güzelliğiyle insan duyularını hazza boğan yağmur, yeryüzüne düştüğünde bir buluta ne kadar benzerse, Raymond'un kendisine ancak o kadar benzeyen bu aciz, soğuk ve parçalanmış mekanizmaya yalnızca sevgi, değer verebilirdi.

Şimdi işte böyleydi, Raymond'un ruhunun dünyevi kisvesi görünüş olarak bozulmuş ve dağılmış haldeydi. Onu pelerinlerimize sardık, kaldırdık, ellerimizin üstünde taşıyarak bu ölüler şehrinden çıkardık. Nereye bırakacağımız sorusu çıktı ortaya. Saraya giderken yolumuz Rum mezarlığından geçiyordu. Siyah mermerden bir levhanın üzerine yatırttım. Rüzgâr, servilerin yüksekteki tepelerini sallıyordu. Servilerin ölümsü karanlığı Raymond'un içinde bulunduğu yokluk durumuyla uyumluydu. Bu matem ağaçlarından dallar kesip üstüne koyduk, dalların üstüne kılıcını yerleştirdik. Toprağa karışacak bu hazineyi koruması için bir muhafız bıraktım, etrafında sürekli olarak meşale yakılmasını emrettim.

Perdita'nın yanına gittiğimde o, üstlendiğim görevi başardığımdan haberdar olmuştu. Sevdiği adam, tutkulu sevgisinin biricik ve değişmez objesi ona iade edilmişti. Coşkusunun çılgın ifadesi böyleydi. Sevdiğinin vücudunun hareketsiz olması, o dudakların bilgeliğin ve aşkın vurgularını artık yapamaz oluşu neyi değiştirirdi? Kısır denizin fırlatıp attığı bir suyosunu gibi çürümenin kurbanı olarak öylece yatıyor olması neyi değiştirirdi? Ne de olsa, o beden, Perdita'nın bir zamanlar okşadığı bedendi; o dudaklar, Perdita'nın dudaklarıyla buluştuğunda nefeslerinin karışıp kaynaşmasıyla aşkın özünü içmiş dudaklardı; dağılıp bozulmaya aday o vücut, Perdita'nın benim diye adlandırdığı dünyevi düzenekti. Gerçi Perdita'nın başka bir hayatın özlemini çektiği doğruydu; aşkın ateşli özü sonsuzluğun içerisinde hiç sönmezmiş gibi geliyordu

Pedita'ya, bu doğruydu. Ama yine de, insani bir şefkatle, insan duyularının ona Raymond'un bir parçası olarak görmesine ve hissetmesine izin verdiği her şeye tutundu.

Mermer gibi bembeyaz, mermer gibi temiz ve ışıldayan bir yüzle dinledi anlattıklarımı, onu bıraktığımız yerle ilgili sorular sordu. Kederle çarpılmış yüz çizgileri normale döndü, gözleri parladı, kendisi de sanki büyüyüp irileşmiş gibi göründü. Ne var ki yüzünün aşırı beyazlığı, hatta hemen hemen saydam oluşu ve sesinde sanki boşluktan geliyormuş izlenimi veren tını, çehresine yerleşen aldatıcı sakinliğin aslında huzur duygusundan değil de aşırı derecede uyarılmışlıktan kaynaklandığına işaret ediyordu. Onun nereye gömüleceğini sordum. "Atina'ya. Çok sevdiği Atina'ya. Şehrin dışında, İmittos Dağı'nın yamacında kayalık bir girinti var. Raymond istirahat etmek istediği yer olarak bana orayı göstermişti," diye cevapladı.

Ben doğal olarak şimdi yattığı yerden götürülmesini istemiyordum. Fakat tabii ki Perdita'nın isteğine uyulması gerekiyordu. Bir an önce yola çıkabilmemiz için hiç gecikmeden hazırlanmasını rica ettim.

İşte, hüzünlü konvoy Trakya'nın düzlüklerinden geçiyor, dağ boğazlarını aşarak Makedonya Dağları'nda kıvrıla kıvrıla ilerliyor, Piniós Irmağı boyunca berrak dalgaların yanından gidiyor, Larissa Ovası'na geçiyor, Thermopylai dağ geçidini aşıyor, Oerta ve Parnassos sıradağlarına tırmanıyor, sonunda verimli Atina ovasına iniyor. Kadınlar uzun süren acılara boyun eğerek, sabırla katlanır; fakat ağır ağır ilerleyen alayımız, öğle üzerleri çekildiğimiz hüzünlü dinlenmeler, Raymond'un içinde bulunduğu yivli tabuta sarılı örtünün göz alıcı da olsa sürekli varlığı, gündüz ve gecelerin tekdüze geçişi, bir değişiklik ya da ümitlenme beklentisinin olmayışı, ilerleyişimizin tüm şartları bir erkeğin sabırsız yaradılışı için

dayanılmazdı. Kendi içine kapanan Perdita pek az konuşuyordu. Kapalı bir arabanın içinde gidiyordu. Biz dinlenirken o, beyaz, soğuk elini solgun yanağına dayar, düşünceli düşünceli sabit bir noktaya bakar, konuşmayı ya da acısını paylaşmayı reddederdi.

Çok sayıdaki dağ kıvrımının arasından çıkıp Parnassos'tan aşağı indik, Livadia'dan geçerek Attika'ya doğru ilerledik. Perdita, Atina'ya girmeye yanaşmadı. Maraton'a varıp bir gece dinlendik. Ertesi gün, beni, Raymond'un değerli naaşı için hazine dairesi olarak seçtiği yere götürdü. İmittos Dağı'nın güneyinde dar bir kanyonun girinti yaptığı yerdeydi. Derin, karanlık ve huşu uyandıran kanyon, zirveden dağın eteğine doğru iniyordu. Kayaların çatlaklarında mersin ve pek çok arı kabilesinin besini olan yabani kekik yetişiyordu. Devasa kayalıklar kanyonun içine girinti yapıyor, kimi ileriye doğru uzanıyor, kimi de ona dik olarak yukarı doğru yükseliyordu. Verimli, güleç bir vadi, bu muhteşem kanyonun dibinde denizden denize kadar uzanıyordu. Arkasında ise adalarla beneklenmiş, hafif dalgalı mavi Ege güneşin altında parıldıyordu. Durduğumuz yerin yakınında, dağın her yanından seçilebilen, doğal gibi görünen yüksek ve koni biçiminde, tek başına duran bir kaya vardı. Kaya küçük bir çabayla mükemmel bir şekil aldı. Kayanın altına, içine Raymond'un yerleştirildiği bir mezar odası kazıldı. Mezar odası sakininin isminin, ölüm nedeninin ve ölüm tarihinin yazıldığı kısa bir yazıt doğrudan taşın üstüne kazındı.

Verdiğim direktiflerle her şey çabucak tamamlandı. Mezarın tamamlanması ve korunması işinin Atina'daki dinî kuruluşun yönetimine bırakılmasını kabul ettim ve ekim ayı sonuna kadar İngiltere'ye dönüş için hazırlık yaptım. Perdita'ya dönüşten söz ettim. Onu buradan, kaybettiği insanı hatırlatan bu sonuncu yerden kopar-

mak üzücüydü, ama burada boşu boşuna oyalanmanın anlamı yoktu. Idris'ime ve çocuklarıma kavuşma özlemiyle dopdoluydum. Kız kardeşim, cevap olarak, ertesi akşam Raymond'un mezarını ziyaret edeceğini, benim de kendisine eşlik etmemi istedi. Son ziyaretimin üstünden birkaç gün geçmişti. Oraya giden patika genişletilmişti. Kayaya oyulan basamaklar sayesinde eskisinden daha az dolanarak ulaştık. Piramidin bulunduğu düzlük genişletilmişti. Güneye doğru bakınca, dal budak salmış yabani bir incir ağacının gölgelediği bir girintide, kazılmış temeller, çakılmış kazıklar ve kirişler gördüm. Belli ki bir kulübenin yapımına başlanmıştı. Kulübenin tamamlanmamış eşiğinde durunca mezar sağ tarafımızda kalıyordu. Kanyonun tamamı, ova ve masmavi deniz hemen önümüzdeydi. Alçalmakta olan, ekilip biçilen vadi boyunca ışıldayan güneş, koyu renkli kayalara kızıla çalan bir renk veriyor, uysal dalgaları mor ve turuncuya boyuyordu. Kayalık bir yükseltiye oturup canlı ve değişken renklerin oluşturduğu, yeryüzünün ve okyanusun güzelliklerini çeşitlendirip zenginleştiren olağanüstü panoramayı kendimizden geçerek seyrettik.

"Sevdiğimi buraya taşımakla iyi etmedim mi? Artık burası Yunanistan'ın gözdesi olacak. Ölüm, böyle bir yerde, korkutucu olma niteliğini yarı yarıya kaybediyor, hatta onun dirimsiz kalıntısı, bölgeyi kutsayan bu güzelliğe sanki katkıda bulunuyor. Lionel, Raymond orada uyuyor. Bu onun mezarı, gençlik aşkımın, ayrılık ve öfke günlerinde tüm kalbimle yanında olduğum, şimdi ise sonsuza kadar bağlandığım insanın mezarı. Asla, anlıyor musun, burayı asla terk etmeyeceğim. Bana öyle geliyor ki, onun toprak olan bedeni gibi ruhu da burada. İfade edilmesi zor ama o, tüm hiçliğine karşın, bağrı yanık kara toprağın sinesine bastırdığı her şeyden daha kıymetli. Mersin çalılıklarının, kekiğin, kayaların çatlaklarından gözetleyen

küçük siklamenlerin, buranın ürettiği her şeyin onunla bir bağı var. Tepeleri giydiren ışık, onun ruhunun parçası, gökyüzü, dağlar, deniz ve vadi onun ruhunun varlığıyla dolu. Ben burada yaşayıp burada öleceğim!

Lionel, sen İngiltere'ye dön. Sevgli Idris'in, aziz Adrian'ın yanına. İzin ver, yetim kızım kendi öz kızın gibi senin evinde yaşasın. Bana ölmüş gözüyle bak. Ve ölüm eğer gerçekten yalnızca bir durum değiştirmeyse ben gerçekten ölüyüm. Burası başka bir dünya, benim yakında taşındığım, şimdi senin yuvan olan dünyadan bambaşka. Burada yalnızca olmuş olanla ve gelecekte olacaklarla bağlantım olacak. Sen İngiltere'ye dön, beni bırak, hâlâ yaşamam gereken bedbaht günleri geçirmeye razı olabileceğim tek yer olan burada bırak git."

Gözyaşı seli acıklı konuşmasını sona erdirdi. Bu türden ölçüsüz bir öneri bekliyordum, kalıp kafamı toparlamaya, onu bu çılgın niyetinden vazgeçirebilmek için nasıl, ne yapmam gerektiğini düşünmeye çalışarak bir an sessiz kaldım.

"Sevgili Perdita, karamsar düşüncelere kaptırmışsın kendini," dedim. "Aşırı üzüntü ve hastalıklı hayal gücünün senin sağduyunu etkilemesine şaşırmıyorum. Ben bile Raymond'un bu son yuvasını çok sevdim, ama yine de buradan gitmemiz gerek."

"Bunu bekliyordum," dedi Perdita. "Bana bir deli, aptal kız muamelesi yapacağını biliyordum. Ama kendini kandırma. Bu kulübe benim emrimle yapılıyor ve ben burada kalacağım. Ta ki saati gelip de onun mutlu meskenini onunla paylaşabilinceye kadar."

"Canım benim!"

"Planımda tuhaf olan ne? Seni aldatabilirdim, burada yalnızca birkaç ay kalacağımı söyleyebilirdim. Sen de Windsor'a dönmenin telaşıyla beni kınamadan ve tartışmaya girmeden burada bırakıp gidebilirdin. Ben de pla-

nımı uygulayabilirdim. Ama ben hile yapmaya tenezzül etmedim, daha doğrusu, sana, biricik arkadaşım olan sana içimi dökmek büyük mutsuzluğum içinde biricik avuntumdu. Benimle tartışmayacak mısın? Zavallı, bedbaht kız kardeşinin nasıl inatçı olduğunu bilirsin. Kızımı yanına al, onun iç çekişlerini ve kederli düşüncelerini dağıt. Çocuksu sevinçler yüreğine yeniden uğrasın, gözlerine canlılık katsın. Çünkü yanımda kaldığı sürece bu asla olmayacak. Beni bir daha görmemek hepiniz için en iyisi. Bana gelince, bilerek ölümün peşinden koşmayacağım, yani, kendime söz geçirebildiğim sürece bunu yapmayacağım. Kendime ancak burada hâkim olabilirim. Beni bu ülkeden götürmek, kendimi kontrol edebilme gücümün yok olması demek. O zaman büyük üzüntümün beni yapmaya sürükleyebileceği zorbalıktan sorumlu olamam."

"Niyetini sözlerle güçlendiriyorsun," diye cevapladım ben. "Güçlü sözlerle gerçi, ama yine de bencilce ve sana yakışmıyor. Çapraşık hayat bilmecesini çözmek için bir tek çözüm olduğu konusunda benimle genellikle hemfikir olurdun. Bu çözüm, kendimizi geliştirip başkalarının mutluluğuna katkıda bulunmaktı. Şimdi ise hayatının en güzel döneminde ilkelerinden vazgeçip kendini işe yaramaz bir yalnızlığın içine kapatıyorsun. Mutluğunun baharını yaşadığın Windsor'da Raymond'u acaba daha mı az düşünürsün? Raymond'un çocuğunun az rastlanır niteliklerini geliştirip ona bakarken Raymond'un dünyayı terk etmiş ruhuyla acaba daha mı az söyleşirsin? Bu üzüntü seni yıktı, onun için deliliğe yakın bir duygunun seni daha acı ve daha mantıksız hayallere sürüklemesine şaşırmıyorum. Ama memleketin İngiltere'de sıcak bir yuva seni bekliyor. Benim şefkatim ve sevgim sana teselli olacaktır. Raymond'un arkadaşlarıyla görüşmek seni bu iç karartıcı kurgulardan daha çok avutacak-

tır. Senin mutluluğuna katkıda bulunmak hepimizin en büyük uğraşı ve en aziz görevi olacak."

Perdita başını salladı. "Öyle olacaksa, önerilerini geri çevirmekle büyük bir yanlış yapmış olurdum," dedi. "Ne var ki bu bir tercih meselesi değil. Ben yalnızca burada yaşayabilirim. Ben bu ortamın bir parçasıyım. Bu ortamın her niteliği benim bir parçam. Ansızın kapıldığım bir hayal değil, ben bu hayalle yaşıyorum. Burada olduğum bilgisi; sabahları benimle birlikte uyanıyor ve gün ışığına katlanabilmemi olanaklı kılıyor; yemeğime karışıyor, yediklerimin zehir olmasını önlüyor; benimle birlikte yürüyor, uyuyor, hep benimle birlikte. Hatta burada yakınmayı bırakıp Raymond'u benden alan fermana geç de olsa rıza gösterebilirim. Sonsuza kadar unutulmayacağı böyle bir ölümle tarihe geçmesi, adı sanı olmadan, onurlandırılmadan yaşayıp ihtiyarlamasından iyidir. Ben, bir kere, onun yüreğinin seçtiği ve sevdiği olduktan sonra, bu genç yaşımda, yıllar geçip de benim en güzel duygularımı söndürmeden önce, burada oturup onun mezarını gözlemekten ve kutsanmış uykusunda ona bir an önce kavuşmaktan daha güzel bir şey dileyemem.

Sevgili Lionel, seni haklı olduğuma ikna etmek istediğim için bu kadar çok konuştum. Hâlâ ikna olmadıysan ikna etmek için ekleyecek başka bir şeyim yok. Yapabileceğim tek şey, kararımın değişmeyeceğini açıklamak olur. Burada kalacağım, ancak zor kullanılarak buradan götürülebilirim. Öyle bile olsa, beni sürükleyip götürsünler, yine dönerim. Beni kapatsınlar, hapsetsinler yine de kaçar buraya gelirim. Yoksa benim kardeşim, yüreği yaralı Perdita'nın kendi seçtiği yerde, sevgili kovuğunda, sevdiğinin yanı başında ve onun gölgesinde huzur içinde dinlenmesine katlanmaktansa, onun bir deli gibi saman üstünde yatmasını ve zincire vurulmasını mı yeğlerdi?"

İtiraf etmeliyim ki, bütün bunlar bana deliliğin sis-

tematik olarak oluşması gibi göründü. Onu, kaybettiği insanı ona böylesine etkili biçimde hatırlatan bu ortamdan uzaklaştırmayı zorunlu görevim olarak düşünüyordum. Windsor'daki sakin aile çevremizde bir dereceye kadar huzur bulacağından, sonunda da mutluluğu yakalayacağından hiç kuşku duymuyordum. Perdita'nın bağrına bastığı kederin doğurduğu pervasız hayallere karşı çıkmamda Clara'ya duyduğum sevgi de etkiliydi. Clara iyice hassaslaşmış, çocuksu umursamazlığı yerini zamanından önce derin ve endişeli düşüncelere bırakmıştı. Annesinin tuhaf ve romantik tasarısı, Clara'nın görüş alanına erkenden giren hayatın acı dolu çehresini doğrulayıp onun için sürekli hale getirebilirdi.

Eve dönünce yolculuk etmeye karar verdiğim buharlı posta gemisinin kaptanı geldi, koşulların onu bir an önce denize açılmaya zorladığını, onunla birlikte gideceksem ertesi gün sabah beşte gemide olmam gerektiğini söyledi. Bu düzenlemeyi çabucak kabul ettim ve Perdita'nın da benimle birlikte gelmek zorunda kalacağı bir plan hazırladım çabucak. İnanıyorum ki, benim durumumda olan çoğu insan aynı şeyi yapardı. Bununla birlikte böyle düşünmek benim vicdan azabımı azaltmıyor, daha doğrusu sonraları bir nebze olsun azaltmadı. O an, en uygun hareketi yaptığıma, doğru ve gerekli olanı yaptığıma inanıyordum.

Perdita'yla oturdum, bu çılgın tasarısını onaylıyormuş gibi görünüp onu yatıştırdım. Kabul etmemi sevinçle karşıladı, hain ve düzenbaz kardeşine binlerce kez teşekkür etti. Beklenmedik onayım o gece moralini düzeltti, ona unutulmuş bir canlılık kazandırdı yeniden. Yanaklarının ateşlenip kızarmasından endişelenmiş gibi yapıp yatıştırıcı bir ilaç içmesi için yalvardım. Ben ilacı boca ettim o da uysallıkla alıp içti. İçerken onu izledim. Yalan ve hile öyle iğrenç şeyler barındırır ki, şimdi bile,

hâlâ doğru yaptığımı düşündüğüm halde utanç ve suçluluk duygusu beni acıyla kıvrandırır. Perdita'nın yanından ayrıldım, çok geçmeden verdiğim uyutucunun etkisiyle mışıl mışıl uyuduğunu öğrendim. Böyle bilinçsiz haldeyken gemiye taşındı, gemi demir aldı ve yola çıktı. Rüzgâr uygun olduğundan epeyce yol aldık. Tüm yelkenler şişirilmiş halde ve makine gücünün de yardımıyla öfkeli denizin üstünde pupa yelken yol alıyorduk.

Perdita günün geç bir saatinde uyandı, ilacın verdiği sersemlik saatler sonra geçti. Durumunun değiştiğini algıladı. Yatağından çılgın gibi fırlayıp kamaranın penceresine koştu. Mavi ve huzursuz deniz geminin yanından hızla geçip gidiyordu. Kıyı görünmüyordu, göz alabildiğine her yer denizdi. Gökyüzü hafif bir bulutla kaplıydı. Bulutun hızlı hareketi Perdita'ya kendisinin süratle taşındığını gösteriyordu. Gemi direklerinin çatırtısı, çarkların tıngırtısı, yukarıdan gelen ayak sesleri, bütün bunlar Yunanistan'dan çok uzakta olduğuna inandırdı Perdita'yı.

"Neredeyiz?" diye haykırdı. "Nereye gidiyoruz?"

Perdita'yı gözlemesi için görevlendirdiğim hizmetçi, "İngiltere'ye," diye cevap verdi.

"Ya erkek kardeşim?"

"Güvertede, Madam."

"Zalim! Zalim!" diye haykırdı zavallı kurban. Derinden iç geçirerek uçsuz bucaksız denize baktı. Sonra başkaca hiçbir şey söylemeden kendini yatağa attı, gözlerini kapayıp hareketsiz kaldı. Göğsünden kopan derin iç çekişleri olmasa uyuduğu sanılırdı.

Konuştuğunu duyunca Clara'yı yanına gönderdim. Sevimli, masum yavrucağın onda şefkat ve sevecenlik duygularını uyandıracağını sanıyordum. Oysa ne çocuğun varlığı ne de daha sonra benim ziyaretim kız kardeşimi ayağa kaldırdı. Clara'ya acıklı bir yüzle bakıyor, ama konuşmuyordu. Beni görünce sırtını döndü, soru-

larıma cevap olarak da, "Ne yaptığını bilmiyorsun!" dedi. Huysuzluğunun, yaşadığı hayal kırıklığıyla bize olan içten sevgisi arasındaki çatışmanın işareti olduğuna inandım.

Gece olunca Clara'nın ayrı bir kamarada yatması konusunda diretti. Bununla birlikte hizmetçisi yanında kaldı. Gece yarısı sularında hizmetçiye kötü bir rüya gördüğünü söyleyerek Clara'nın yanına gitmesini ve onun rahat uyuyup uyumadığına bakmasını emretti. Kadın denileni yaptı.

Günbatımından sonra gücünü kaybeden esinti yeniden kuvvetlendi. Ben güvertede oturmuş, hızla ilerleyişimizin keyfini çıkarıyordum. Sağlam gemi omurgasının önde suyu ikiye yararken yanlarda köpüklenen suyun şırıltısı, hareketsiz ve şişkin yelkenlerin mırıltısı, çarmıklarda ıslık çalan rüzgâr ve motorun düzenli hareketinden başka sessizliği bozan hiçbir şey yoktu. Deniz tatlı tatlı dalgalanıyor, kâh dalgaların ak köpüklü tepelerini gösteriyor, kâh bir örnek bir renk tonuna bürünüyordu. Bulutlar kayboldu. Kara gökyüzü alçaldı, takımyıldızlarının alışık oldukları aynayı boş yere aradığı engin denizle kucaklaştı. Hızımız sekiz deniz milinden az olamazdı.

Birden, denize düşen bir şeyin suda çıkardığı fışırtıyı duydum. Nöbet tutan denizciler geminin bordasına koştu. "Birisi denize düşmüş," diye haykırdılar. "Güverteden değil," dedi dümendeki adam. "Kıç tarafındaki kabinden bir şey fırlatılmış sanki." Denize sandal indirilmesini emreden bir ses yankılandı güverteden. Ben kız kardeşimin kamarasına koştum. Kamara boştu.

Yelkenler indirildi, motor durdu. Perdita'm bir saatlik aramanın ardından güverteye çıkarılıncaya kadar gemi zorunlu olarak hareketsiz kaldı. Yapılan hiçbir şey Perdita'yı hayata döndüremedi, hiçbir ilaç sevgili gözlerini açmasını ve atmayan yüreğinin yeniden kan pompa-

lamasını sağlayamadı. Sımsıkı kapattığı elinde "Atina'ya". yazılı bir kâğıt parçası tutuyordu. Oraya götürülmesini garantiye almak ve bedeninin engin denizde kaybolmasını önlemek için uzun bir şalı önce beline, sonra kamara penceresinin önündeki dikme çubuklara bağlamıştı. Gemi omurgasının altına sürüklenmiş, görünmediği için de hemen bulunamamıştı. Talihsiz kız benim budalaca aceleciliğimin kurbanı olarak öldü. İşte böyle, ölülerle arkadaşlık etmek için bizi sabah erkenden bırakıp gitti, Raymond'un kayalık mezarını paylaşmayı, bu neşeli dünyanın sunduğu hayat dolu ortama ve onu seven arkadaşlarıyla birlikte olmaya tercih etti. Birkaç yıl cennetten çalınma bir mutluluğu tattıktan, ardından da sabırsız ruhunun ve sevgi dolu yaradılışının boyun eğemeyeceği bir silleyi felekten yedikten sonra daha yirmi dokuz yaşındayken öldü. Çehresine ölümle birlikte yerleşen dingin ifadeyi fark edince, dayanılmaz vicdan azabına ve yürek parçalayan pişmanlığıma karşın onun böyle bir ölümle ölmesinin acılarla ve tesellisiz bir kederle dolu mutsuz yıllar yaşayıp sürünmesinden daha iyi olduğunu düşündüm.

Hava muhalefeti bizi Adriyatik Denizi'nden yukarı sürükledi. Gemimiz fırtınaya karşı koyacak gibi olmadığından Ancona Limanı'na sığındık. Orada Yunan donanmasının tümamirali George Palli ile karşılaştım, İmittos Dağı'na götürüp piramidin altında yatmakta olan Raymond'un mezar odasına gömmesi için Perdita'nın naaşını George Palli'ye emanet ettim. Bu ricam tam da arzu ettiğim gibi yerine getirildi. Perdita sevdiğinin yanı başında dinleniyordu, adı mezarın üstüne Raymond'un adıyla yan yana kazınmış olarak.

Sonra İngiltere yolculuğumuza karayoluyla devam etmeye karar verdim. Pişmanlıklar ve vicdan azabı yüreğimi dağlıyordu. Raymond sonsuza kadar gitmişti, adı-

nın hepten geçmişe karışmış olduğunu ve gelecekle ilgili beklentilerden silinmesi gerektiğini yavaş yavaş algılamaya başladım. Onun yeteneklerine, soylu tutkularına, şan, şeref konusunda yüce kavramlara sahip hırsına, aşağılık tutkularının asla bulunmayışına, yiğitliğine ve gözüpekliğine her zaman hayranlık duyardım. Yunanistan'da onu sevmeyi öğrenmiştim. Bildiğini okuyor olması, önsezilerinin uyarılarını umursamayışı beni ona daha çok bağlamaktan başka işe yaramadı. Bu bir zayıflık olabilirdi, ama bencil ve aşağılık olan her şeyin taban tabana zıddıydı. Bütün bu ıstıraplara, lanet olası inatçılığım ve düşüncesizliğim yüzünden kaybettiğim Perdita'nın ölümü ekleniyordu. Sevgili varlığım, biricik akrabam; gelişimini hassas çocukluğundan başlayarak hayatının tüm evrelerinde izlediğim, kadın güzelliğini oluşturan dürüstlük, sadakat ve içten sevecenlik öğelerini onda hep belirgin olarak ayırt ettiğim, sonunda da, görünür dünyayı algılamanın keyfini bir kenara itip güzelliğinin ve hayatının baharında mezarın gerçekdışılığını tercih ederek zavallı Clara'yı hem yetim hem öksüz bırakan, aşırı sevmenin, fani olana ve ölene karşı sarsılmaz bağlılığın kurbanı olarak görmek durumunda kaldığım Perdita'nın ölümü. Annesinin isteyerek öldüğünü bu sevgili çocuktan sakladım ve her yola başvurarak onun acılı ruhunda yeniden neşe uyandırmaya çabaladım.

Kendi huzurum için bile olsa, denize veda etmek, toparlanmak için attığım ilk adımdı. Suyun nefret uyandıran şıpırtısı aklıma sürekli olarak kız kardeşimin ölümünü getiriyordu. Denizin uğultusu ölüme yakılan ağıttı; denizin vefasız koynunda salınan her karanlık gemi omurgası, onun hain gülümsemesine güvenen herkesi ölüme götürecek bir cenaze tezkeresini hatırlatıyordu. Elveda deniz! Sevgili Clara, gel, bu hava gemisinde yanıma otur. O, masmavi dinginliği hızla ve sarsmadan yara-

cak, hava akımının üstünde tatlı tatlı dalgalanarak kayıp gidecek. Fırtına nazik düzeneğini sarsarsa eğer, o zaman yeşil yeryüzü aşağıda. Alçalır ve sağlam kıtaya sığınırız. Hızlı kanat çırpan kuşların yoldaşları biz, burada, yukarıda, karşı koymayan havanın içinden süzülüp gideriz, çabucak ve korkusuzca. Hafif tekne ne aşağı ne yukarı zıplatır, ölüm getiren dalgalar çıkmaz karşısına. Hava onun önünde açılır, yerkürenin onun üstüne çıkan gölgesi bizi öğle güneşinden korur. İtalya'nın ovaları ya da denizdeki dalga misali kıvrımlı Apennin Sıradağları aşağıdadır. Dağların çok sayıdaki kıvrımları arasında bereketli vadiler huzurla dinlenirken, zirveleri ormanlar taçlandırır. Artık Avusturyalının kölesi olmayan hür ve mutlu köylü, ambarına iki kat fazla ürün götürmekte, kibar vatandaşlar sararıp solmuş bilgi ağacını dünyanın bahçesinde artık korkusuzca yetiştirmektedirler. Alplerin doruklarının üzerine yükseldik, onların derin ve şırıltılı vadilerinden güzel Fransa'nın ovalarına girdik. Altı günlük bir hava yolculuğunun ardından Dieppe'de yere indik. Küçük hava botumuzun tüylü kanatlarını katladık ve ipek küresini kapattık. Şiddetli yağmur bu şekilde seyahat etmeyi elverişsiz hale getirmişti. Onun için buharlı bir posta gemisine bindik, kısa bir yolculuğun ardından Portsmouth'ta karaya çıktık.

Ortalıkta tuhaf bir hikâye dolaşıyordu. Birkaç gün önce şehrin açıklarında fırtınaya tutulmuş bir gemi görünmüş. Geminin teknesi çatlakmış ve yanık görünümlüymüş. Yelkenler yırtıkmış ve özensiz bağlıymışlar, sanki denizci eliyle bağlanmamışlar gibi. Çarmıklar dolaşık ve parçalanmış durumdaymış. Gemi limana doğru sürüklenmiş ve girişte kumların üstüne oturmuş. Sabah, gümrük görevlileri yanlarında bir aylak kalabalığıyla birlikte gemiyi ziyaret etmişler. Gemiyle mürettebattan yalnızca bir kişinin geldiği anlaşılmış. Adam sahile var-

mış, şehre doğru birkaç adım atmış, sonra, amansız hastalığa ve yaklaşan ölüme yenik düşmüş, soğuk kumsala yığılıp kalmış. Onu ölü bulmuşlar, sıktığı elleri göğsüne bastırılmış halde. Hemen hemen kararmış olan derisi, keçe gibi saçları ve karmakarışık sakalı onun uzun zamandır eziyet çektiğine işaret ediyormuş. Adamın vebadan öldüğü fısıltıları dolaşıyordu. Hiç kimse gemiye çıkmaya cesaret edememişti. Geceleri ise tuhaf manzaralar gördüklerini iddia ediyorlardı. Güya birisi güvertede yürüyor, gemi direklerinde ve çarmıklarda asılı duruyormuş. Gemi çok geçmeden parçalanmış. Bana geminin durduğu yeri gösterdiler. Omurgasından kopmuş birkaç parçanın hâlâ dalgaların üstünde sallandığını gördüm. Karaya inen adamın cesedi kumda derin bir yere gömülmüş. Geminin Amerikan yapımı olduğu, Fortunas'nın birkaç ay önce Philadelphia'dan yola çıktığı ve ondan sonra hiçbir haber alınmadığı dışında hiç kimse bir şey söyleyemiyordu.

IV

Ailemin yanına 2092 yılının sonbaharında döndüm. Kalbim uzun zamandır onlarla birlikteydi. Onları yeniden göreceğimi düşününce sevinçten ve heyecandan elim ayağım kesiliyordu. Onların bulunduğu bölge bana tüm sevecen insanların mekânı gibi göründü. Mutluluk, sevgi ve huzur, orman patikalarında dolaşıp duruyor ve havayı yumuşatıyordu. Yunanistan'da yaşadığım heyecan ve üzüntülerin ardından, fırtınadan kaçan bir kuş yuva yapmak için kanatlarını huzurla kapatabileceği bir yeri nasıl ararsa ben de Windsor'u öyle arıyordum.

Bu korunaklı sığınağı terk edip toplumun ağına düşen ve dünya insanının "hayat" diye adlandırdığı o kötülük labirentine, karşılıklı işkencenin yaşandığı o düzenin içine giren gezginler nasıl da akılsız davrandılar. Kelimenin bu anlamına uygun yaşamak için yalnızca gözlemek ve öğrenmek yetmez, hissetmeliyiz de. Eylemin yalnızca seyircisi olmamalıyız, eylemin içinde de yer almamız gerekir. Biz betimlememeliyiz, betimlemeye konu olmalıyız. Büyük kederler yüreğimize çöreklenmeli, dolandırıcılar bizi pusuda beklemeli, kurnazlar bizi aldatmalı, kuşkuların içimizi kemirdiği ve boş umutlara kapıldığımız günler birbirini izlemeli. Bazen de neşe ve sevinç bizi kendimizden geçirmeli. "Hayat"ın ne olduğunu bilen insanlar varoluşun bu hummalı hallerini yaşamanın özlemiyle yanıp tutuşurlar mı acaba? Ben öğrendim. Şenlik günlerini ve gecelerini yaşadım. Tutkulu hayallere kapıldım, zafer sarhoşu oldum. Ama şimdi, kapıyı dünyaya kapatmanın ve beni orada oynanan oyundan koparacak duvarları yükseltmenin zamanı; birbirimiz için ve mutlu olmak için yaşayalım, sıcak yuvamızda, denizden uzak derelerin şırıltısında, ağaçların zarif salınışında, yeryüzünün güzel giysisi çayır çimende ve gökyüzünün yüce parıltısında huzur arayalım.

Idris benim bu kararımdan pek memnundu. Onun doğal yaşama sevinci, fazladan heyecana gerek duymuyordu, uysal yüreği benim aşkımla, çocuklarının iyiliğiyle ve etrafımızı kuşatan güzelliklerle yetiniyordu. Çevresindeki herkesin yüzünde gülümseme yaratmak ve sağlık durumu nazik olan erkek kardeşinin hayatına huzur getirmek onun masum hırsı ve en büyük hedefiydi. Idris'in özenli bakımına karşın Adrian'ın sağlığı gözle görülür şekilde kötüleşiyordu. Yürümek, ata binmek ve her zamanki uğraşıları onu zayıf düşürüyordu. Ağrısı yoktu, ama yok oluşun eşiğinde titriyormuş gibi bir hali vardı.

Aylardır aynı durumda yaşadığı halde yakında öleceği izlenimi vermiyordu. Ölümden çok yakınında bir şeymiş gibi söz ediyor olsa da, başkalarının mutluluğu için çaba harcamaktan ya da şaşırtıcı zihinsel yeteneklerini geliştirmeyi sürdürmekten geri durmuyordu.

Kış geçti. Aylardır girmiş olan bahar doğayı tümüyle canlandırdı. Orman yeşillere büründü. Küçük buzağılar yeni biçilmiş otların üstünde hoplayıp zıplıyordu. Hafif bulutların rüzgâr kanatlı gölgeleri mısır tarlalarının üzerinden hızla kayıp gidiyordu. Venüs gitmemek için ılık günbatımında oyalanıp dururken ve ağaçların taze yeşilliği aydınlık ufukta hoş bir huzurla göz okşarken, münzevi guguk kuşu baharı selamlayan türküsünü tek düze söyleyip duruyor, aşk kuşu ve akşam yıldızının gözdesi bülbül, ormanı şarkılarıyla dolduruyordu.

Her yürek sevinçle çarpıyordu, sevinçten insanın içi içine sığmıyordu. Ianus Takı[1] kapalıydı, o yıl hiçbir insan başka bir insanın eliyle öldürülmedi.

"Yalnızca on iki ay daha böyle sürsün dünya Cennet'e döner," dedi Adrian. "İnsan enerjisi bundan önce kendi türünü yok etmeye yönelmişti. Oysa şimdi, insanın özgürleşmesi ve korunması hedefleniyor. İnsan elini kolunu bağlayıp oturamaz, ama oturamayışı şimdi kötülük yerine iyilik getirecek. Avantajlı güney ülkeleri köleliğin demir boyunduruğunu fırlatıp atacak, yoksulluk bizi terk edecek, hastalık da. Daha önce hiç bir araya gelmemiş özgürlük ve barış güçlerinin insanoğlunun evi olan bu dünyada başaramayacağı ne var ki?"

Raymond'un eski rakibi ve gelecek seçimin kral vekili adayı Ryland, "Windsor, düş kuruyorsunuz, her za-

1. Ianus, Roma dininde kapı ve geçiş tanrısı. Roma'da ordu savaşa giderken takların altından geçerdi. En ünlüsü Ianus Geminus Takı, barışın simgesi olarak kapalı tutulurdu.

man düş kuruyorsunuz!" dedi. "Emin olun, toprağında doğal olarak Cehennem'in tohumları bulundukça yeryüzü ne bir Cennet'tir ne de bir gün Cennet olabilir. Mevsimler birbirinin aynısı olduğunda, hava hiçbir karmaşaya yol açmadığında, dünyada kuraklık ve bitki hastalıkları ortadan kalktığında, hastalıklar işte o zaman yok olacak; insanın hırsları öldüğünde de yoksulluk çekip gidecek. Aşkın artık nefretle benzerliği kalmadığı zaman, kardeşlik var olmaya başlayacak. Biz halihazırda bu konumdan çok uzaktayız."

Merrival adında ufak tefek yaşlı bir gökbilimci, "Sandığınız kadar uzakta değiliz," dedi. "Kutuplar yavaş yavaş yer değiştirir, ama değiştirirler. Yüz bin yıl geçecek ve..."

"Hepimiz yer altında olacağız," dedi Ryland.

"Dünya kutuplarıyla ekliptik kutuplar çakışacak," diye sürdürdü konuşmasını gökbilimci. "Evrensel bir bahar başlayacak ve dünya bir Cennet olacak."

Ryland küçümseyen bir edayla, "Tabii biz de değişimin tadını çıkaracağız," dedi.

Ben söze karıştım. "Garip haberler var," dedim. Elimde bir gazete vardı ve her zamanki gibi Yunanistan haberleri sayfasına bakıyordum. "Konstantinopolis toptan yıkılmış görünüyor. Kış mevsiminin düşen şehrin havasını temizleyeceğini tahmin eden Yunanlılar şehri yeniden inşa etmek amacıyla içine girme cesaretini bulmuşlar. Ama Tanrı'nın lanetinin kentin üstünde olduğunu, surlardan içeri girme cesaretini gösterenlerin hepsine veba bulaştığını, hastalığın Trakya ve Makedonya'ya yayıldığını, şimdi, yaklaşan yaz sıcaklarında daha hızlı yayılmasından korkulduğu için Teselya sınırlarının kordon altına alındığını, sıkı bir karantina uygulamasına geçildiğini söylüyorlar."

Bu haber bizi, yüz bin yıl sonra yeryüzünün Cennet olacağı beklentisinden, günümüzde dünyada var olan

acılara ve dertlere döndürdü. Geçen yıl salgının dünyanın her köşesinde neden olduğu büyük kayıplardan ve ikinci kez ziyaret etmesi halinde korkunç sonuçlara yol açacağından söz ettik. Örnek olarak, hastalıktan etkilenmiş Londra gibi büyük bir kentte salgını önlemek, sağlığı korumak ve hayatın normal akışını sürdürebilmek için uygulanabilecek en iyi yöntemlerin neler olabileceğini tartıştık. Merrival bu konuşmaya katılmadı. Idris'e yaklaştı, dünyanın yüz bin yıl sonra bir Cennet'e dönüşeceği beklentisinin, ondan belli bir zaman sonra, ekliptik ve ekvatorun birbirine dikey konuma gelmesiyle bir dünya cehenneminin ya da bir çeşit arafın ortaya çıkacağını öğrenince gölgelendiğini anlatıyordu.

Grubumuz çok geçmeden dağılmaya başladı. "Bu sabah hepimiz hayal âlemindeyiz," dedi Ryland. "Vebanın çok iyi yönetilen başkentimizi ziyaret etme olasılığını tartışmak, açık havada ananas yetiştirebilmemiz için daha kaç yüzyıl geçmesi gerektiğini hesaplamak kadar mantıklı ancak."

Vebanın Londra'ya kadar ulaşacağına ihtimal vermek saçma gelse de, bu belanın Yunanistan'da sebep olacağı perişanlığı canım acıyarak düşünmeden edemiyordum. İngilizlerin çoğu, Trakya ve Makedonya'dan, kafalarında belli bir fikir ya da merak uyandırmayan aydaki bilinmedik topraklardan söz edermişçesine konuşuyorlardı. Oysa benim ayağım o topraklara basmıştı. Geçen yıl yaptığım yolculuk sırasında o ülkelerin şehirlerinden, ovalarından, dağlarından, vadilerinden geçerken sözlerle anlatılmaz bir keyif almıştım. Sevimli, iyi yürekli insanların oturduğu kimi romantik köyler, kır evleri, zarif konutlar gözümün önüne geliyor, vebanın oralarda da olup olmadığı sorusu aklımdan çıkmıyordu. Konstantinopolis'e musallat olup da kenti harabeye döndüren, fırtınadan daha zalim, ateşten daha asi o iblisin şimdi, ne yazık

ki, o güzel ülkede dizginsiz dolaştığı düşüncesi bana rahat vermiyordu.

Yeni kral vekili seçimleri yaklaştıkça İngiltere'nin siyasi hayatı giderek çalkantılı bir hal alıyordu. Halk Partisi adayının (Ryland'in) seçilmesi durumunda, parlamento, asalet unvanlarının ve diğer feodal kalıntıların iptal edilmesini gündemine alacağından bu seçim daha büyük ilgi uyandırıyordu. Bugünkü toplantıda bu konuda tek kelime bile konuşulmadı. Her şey Kral Vekili'nin tercihine bağlıydı, dolayısıyla da ertesi yıl yapılacak seçime. Yine de suskunluk korkutucuydu; bu soruna ne kadar büyük bir önem atfedildiğini, tarafların yanlış bir zamanda saldırıya geçmekten çekindiğini, çekişme bir kere başladı mı onun şiddetli olacağını gösteriyordu.

St. Stephen Salonu, herkesin içinde kaynaşıp duran bu konu üzerine yapılan konuşmalarla yankılanmasa da, gazetelerin bundan başka konusu yoktu, dost meclislerinde konuşmalar nereden başlarsa başlasın, dönüp dolaşıp bu esas meseleye geliyor, sesler alçaltılıyor, sandalyeler yanaştırılıyordu. Soylular korkularını açıkça dile getirmekten çekinmiyorlardı. Öteki taraf işi hafife alıyordu. "Sözcüklere ve değersiz süslere böylesi büyük anlamlar yükleyen bu ülkeye çok ayıp," diyordu Ryland. "Keyfe keder bir sorun. Mesele, arabaların üstündeki armalardan ve uşak üniformalarının nakışlarından ibaret."

İngiltere, soyluluğun süsünü püsünü ve armalarını söküp atabilir, Amerikan tipi bir demokrasiyle gerçekten de yetinebilir mi? Soyumuzla övünmeyi, soylu ruhumuzu, kibarlığı, incelikli uğraşları söküp atabilir miyiz? Bize, bunun söz konusu olamayacağı, şair yaradılışlı bir halk olduğumuz, sözcüklerle kolayca kandırılabilen, bulutları görkemle donatmaya, toprağı ululamaya yatkın bir ulus olduğumuz söylendi. Bu özümüzü asla yok edemeyiz; doğuştan gelen bu yoğun özümüz yaygınlaştırılmış ola-

cak, yeni yasa da zaten bunu önerecek. Yalnızca İngiliz olarak adlandırılmanın soyluluğun onaylanması demek olduğuna inanırsak o zaman hepimiz soyluyuz. İngiliz olarak doğan hiç kimse, artık bir başkasını kendisinden daha yüksek hissetmediği zaman, saygı ve asalet tüm vatandaşların doğuştan hakkı olur. Soyluluk damgasını çehresinde doğuştan taşıyan, kendi türünün geriye kalanından daha iyi olduğu için beşikteyken bile daha yüksekte duran soyluların İngiltere'de bulunmayabileceğini düşündürtecek kadar alçaltmayalım ülkemizi. Özgür bir ırkın, yüce gönüllü ve eğitimli insanların arasında, hayal gücünün akılların sultanı olduğu bir ülkede, soylu kuşakların kesintisiz olarak gelmeyeceğinden kuşkulanmaya hiç gerek yok. Bununla birlikte sütun süslemeleri, parlak toplumuyla Korinthos'un başkentini yere göğe sığdıramayan, krallığımızda pek de azınlık sayılamayacak bir grup, sayısız önyargıya, eski bağlılıklara başvurarak yeni ümitlere, binlerce insanın bir gün İngiltere'nin lordu olma beklentisine girmesine neden oluyorlar; tüccar cumhuriyetlerinde kirli, adi, aşağılık olan ne varsa onların hayalini bir korkuluk gibi dikiyorlardı.

Veba Atina'ya ulaştı. Orada oturan yüzlerce İngiliz kendi ülkesine döndü. Raymond'un sevgili Atinalıları, Yunanistan'ın en kutsal kentinin özgür, soylu halkı, olgun başaklar misali düşman tırpanının önüne düştü. Güzel kent terk edildi, tapınakları ve sarayları mezara döndü. Kentin, daha önce insan hırsının en yüksek amaçları önünde eğilen gücü, şimdi bir tek noktaya odaklandı: vebanın fırlattığı sayısız oka karşı önlem almaya.

Başka zaman olsa bu hastalık bizde büyük merhamet uyandırırdı, oysa şimdi gözden kaçıyor, çünkü herkesin aklı yakındaki mücadeleyle meşgul. Benim için öyle değil, Atinalıların çektiklerini hayalimde canlandırınca unvan ve yetki konusu önemini yitirdi, benim gözümde bir

hiçe dönüştü. Biricik oğulların, çok sevilen eşlerin öldüğünü, gönül telleriyle örülen bağların koptuğunu, arkadaşın arkadaşı kaybettiğini, genç annelerin ilk çocuklarının ardından yas tuttuğunu işittim. Bu dokunaklı manzaralar, onları tanıdığım ve acı çeken o insanları saydığım ve sevdiğim için hayalimde capcanlı beliriyorlar. Onlar Raymond'un hayranları, dostları ve silah arkadaşları, Perdita'yı Yunanistan'da sevgiyle karşılayan, Lordu öldüğünde Perdita'yla birlikte gözyaşı döken aileler, şimdi, ayrım gözetmeyen, herkesi eşitleyen mezara savruldular, Perdita ve Raymond'la birlikte oturmaya gittiler.

Atina'daki veba öce Doğu'da göründü, oradan bulaştı. Duyulmamış ölçülerde yıkım ve ölümlere neden olmayı Atina'da da sürdürdü. O nedenle Doğu ülkeleriyle bağı olan tüccarlar bu yılki salgının sonuncusu olacağını ümit ederek morallerini bozmuyorlardı. Ama oraların halkı umutsuzluğa düştü ya da bağnazlıktan kaynaklanan ve umutsuzluğun karanlık renklerine bürünen bir teslimiyete kapıldılar. Hastalık Amerika'ya da bulaşmış durumda. Sarıhumma mı, yoksa veba mı belli değil, ama daha önce görülmemiş bir öldürücü yeteneğe sahip. Yıkım sadece şehirlerle sınırlı kalmadı, tüm ülkeye yayıldı. Avcı ormanda, köylü mısır tarlasında, balıkçı alışık olduğu sularda öldü.

Doğu'dan tuhaf bir hikâye geldi. Dünyanın çeşitli yerlerinden bir sürü tanık doğrulamasa pek de inanılacak türden olmayan bir hikâye. Haziran ayının yirmi birinci günü, öğleden bir saat önce, kara bir güneşin doğduğu[1] anlatılıyordu. Gerçek güneşin büyüklüğünde, ama karanlık bir gök cismi. Batı tarafından yükseldiği, ışınlarının gölge şeklinde olduğu, bir saat kadar sonra tepeye

1. Yeni Ahit'e gönderme: "Güneş keçi kılından yapılmış siyah bir çul gibi kararda." "Vahiy", 6:12.

ulaştığı ve gündüzlerin aydınlık kaynağı güneşi karanlıkta bıraktığı anlatılıyordu. Bütün ülkelerde gece bastırmış; aniden, ışıksız ve kapkaranlık bir gece. Çıkan yıldızlar etkisiz parıltılarını ışıksız kalmış dünyanın üstüne saçıyorlarmış. Fakat karanlık gök cismi çok geçmeden güneşin önünden çekilmiş, göğün doğusuna doğru ağır ağır ilerlemeye başlamış. Battığı sırada gölgeli ışınları güneşin parlak ışınlarını kesiyor, onları donuklaştırıyor ya da çarpıtıyormuş. Nesnelerin gölgeleri tuhaf ve korkunç biçimler almış. Ormanlardaki vahşi hayvanlar yerde oynaşan tuhaf şekillerden korkuyorlarmış. Nereye gittiklerini bilmeden kaçmaya başlamışlar. "Aslanları şehrin sokaklarına süren"[1] bu karmaşa halkı daha da çok korkutmuş. Baykuşlar ve yarasalar erken gelen geceyi sevinçle karşılarken, aniden kör olan kuşlar, kanatları güçlü kartallar pazaryerlerine düşüyorlarmış. Korku salan gök cismi ufukta yavaş yavaş batarken bir yandan da karanlık ışınlarını güneşin aydınlattığı havaya son âna kadar fırlatmayı sürdürmüş. Asya'dan, Avrupa'nın en doğu ucundan ve Altın Kıyısı'na kadar Afrika'dan bize ulaşan hikâye böyleydi.

Bu hikâye doğru olsun ya da olmasın, etkili olduğu kesin. Nil kıyılarından Hazar Denizi sahillerine, Çanakkale Boğazı'ndan Umman Denizi'ne kadar tüm Asya'da aniden büyük bir panik baş gösterdi. Erkekler camileri doldurdu, peçeli kadınlar türbelere koşturdular, yaşayanları koruması için ölmüş evliyalara adaklar adadılar, dualar ettiler. Kara güneşin yarattığı korku vebayı unutturdu. Ölü sayısı artmıştı, İsfahan, Pekin ve Delhi'nin sokakları hastalığın devirdiği insanların cesetleriyle doluydu gerçi, ama insanlar ayaklarının altındaki ölülere

1. Shakespeare, *Antonius ile Kleopatra*, 5,1.

aldırmadan gelip geçiyor, gözlerini kötülük habercisi gökyüzünden alamıyorlardı. Hıristiyanlar kiliselerine ulaşmaya çalışıyorlardı. Güller bayramına[1] gidiyormuş gibi beyazlara bürünmüş, parlak peçeler takmış Hıristiyan bakireler, dinlerinin kutsal saydığı yerlere doğru alay alay ilerlerken havayı söyledikleri ilahilerle dolduruyorlardı. Arada sırada yaslı bir zavallının göğsünden ani bir hıçkırık kopunca ötekiler başlarını kaldırıp gökyüzüne bakıyor, insanların başına gelmek üzere olan felaketler için ağlayan melekleri başlarının üstünden uçarak geçerken görebileceklerini sanıyorlardı.

Güneşli Pers ülkesinde, Çin'in kalabalık şehirlerinde, Keşmir'de güzel kokulu ağaçlıkların arasında ve Akdeniz'in güney kıyılarında böyle sahneler görülüyordu. Karanlık güneş hakkında anlatılanlar Yunanistan'da bile can çekişen yığınların korkusunu ve umutsuzluğunu artırdı. Bulutlu adamızda tehlikeden uzaktaydık, bize bu felaketleri hatırlatan tek şey, genellikle İngilizlerle dolu göçmen gemilerinin Doğu'dan her gün gelişiydi. Müslümanların arasında güçlü bir ölüm korkusu yayılmış olmasına karşın hâlâ birbirlerinden ayrılmıyorlardı. Ölüm kaderlerine yazılmışsa (gerçekten de yazılmıştı zaten, onları açıkdenizde ve uzak İngiltere'de de Pers ülkesinde bulacağı kadar kolaylıkla bulabilirdi, öyle düşünüyorlardı) kemikleri gerçek inananların kutsallaştırdığı topraklarda huzur bulmalıydı. Mekke'nin hacılarla böylesine dolup taştığı daha önce hiç olmamıştı. Araplar geçen kervanları yağmalamıyor, hatta vebayı çöllerinden ve çadırlarından defetmesi için Muhammed'e dua etmek üzere alçakgönüllü ve silahsız olarak onlara katılıyorlardı. Memleketteki politik kavgalardan ve uzak diyarlarda-

1. Meryem Ana'nın Göğe Yükselişi ve Corpus Christi yortuları kastediliyor.

ki ölümcül felaketlerden kendi evime, iyiliğin ve sevginin güzide yuvasına, huzura ve kutsal sevgilerin karşılıklı olduğu yere döndüğüm için nasıl deliler gibi sevindiğimi anlatamam. Windsor'dan daha önce hiç ayrılmamıştım, onun için bu duygularım daha önce bu derece yoğun olamazdı. Ama Yunanistan'da büyük korkular yaşamış ve acıklı değişimlere tanık olmuştum. Orada adları yüceliğin ve erdemin simgesi haline gelmiş iki insanın göçüp gidişini görmüştüm. Fakat sevgili ormanımızda gözlerden uzakta huzur içinde yaşayıp giderken, bana kalan aile çevresine bu türden felaketler giremezdi. Gerçi zaman buraya, bazı küçük değişiklikler getirmedi değil; zaman, âdeti olduğu üzere zevklerimize ve beklentilerimize faniliğin damgasını vurdu.

Sevgi dolu bir eş, kardeş ve arkadaş olan Idris aynı zamanda müşfik ve sevecen bir anneydi. Pek çokları için olduğu gibi annelik onun için bir uğraş değil, bir tutkuydu. Üç çocuğumuz vardı, ben Yunanistan'da iken ortanca çocuğumuz öldü. Bu ölüm, Idris'in gururlu ve sevinç dolu annelik duygularına keder ve korkunun gölgesini düşürdü. Eskiden, ondan doğan, geçici hayatının genç varisleri olarak gördüğü çocuklarının doğal ömürlerini yaşayacaklarını sanıyordu, oysa şimdi, zalim yok edici, kardeşlerden birini nasıl aldıysa geride kalan sevgili yavrularını da aynı şekilde çekip alabileceğinden korkuyordu. Hafif bir hastalık ona büyük korkular yaşatıyordu. Onlardan yoksun kalmaktan korkuyordu. Idris mutluluğunu bütünüyle onların narin varlıklarına bağlamıştı. Hain hırsızın daha önce yaptığı gibi bu değerli mücevherlerini çalmasından korktuğu için gözünü onlardan hiç ayırmıyordu. Neyse ki korkması için pek bir neden yoktu. Şimdi dokuz yaşında olan Alfred dimdik, küçük bir adamdı. Aydınlık bir yüzü, yumuşak bakışları vardı, özgür olmakla birlikte uysal yaradılışlıydı. En küçük ço-

cuğumuz henüz bebeklik çağındaydı, ama yumuşacık yanaklarından sağlık fışkırıyordu. Onun hiç bitmeyen neşesi evimizi masum kahkahalarla dolduruyordu. Neler olduğunu anlayamayan sessiz Clara, Idris için korku kaynağı olacak çağı geçmişti. Clara, Idris için değerliydi, herkes için değerliydi. Clara'nın masumiyetine büyük bir zekâ, duyarlı ruhuna hoşgörü, ciddiyetine içten bir güleryüzlülük karışıyordu. Çekici bir sadelikle karışık olağanüstü güzelliği, onu sahip olduğumuz hazinelerin gözdesi yapıyor, harikalarla dolu bir yetkinlik hazinesine dönüştürüyordu.

Şimdi dokuz yaşında olan Alfred'imiz kış başında Eton'da okula başladı. Bu başlangıç ona erkekliğe atılmış en büyük adım gibi göründü, bu nedenle hayatından hoşnuttu. Başkalarıyla iletişim kurmak ve öğrenmek onun karakterinin en iyi yanları olan sarsılmaz azmini, yüce gönüllülüğünü, memnuniyet verici kararlılığını pekiştirdi. Bir baba, çocuğuna duyduğu sevginin yalnızca içgüdüsel bir davranış olmadığına, aslında gerçekten değerli bir varlığı sevdiğine inandığında, yakını olmayan insanların da onun gibi düşündüğünü gördüğünde o babanın göğsü nasıl da derin ve yoğun duygularla kabarır! Alfred'in yüzündeki içtenliğin, gözlerinde okunan zekânın, konuşurken gösterdiği ölçülü duyarlılığın yalnızca bizim kuruntumuz olmadığını, onun yeteneklerinin ve erdemlerinin göstergesi olduğunu, "o büyüdükçe büyüyecek, o güçlendikçe güçlenecek"[1] nitelikler olduğunu anlamak Idris için de, benim için de sonsuz bir mutluluktu. İşte o zaman, hayvanın yavrusuna duyduğu sevginin sonu gelir, insanın gerçek sevgisi başlar. Artık o en değerli parçamıza bakıp onu sulamamız gereken narin

1. Alexander Pope'un *Essay on Man* (İnsana Dair Deneme) kitabından uyarlanmış.

bir bitki ya da boş zamanlarımızda oynayacağımız bir oyuncak gibi görmez oluruz. Onun düşünsel yeteneklerini geliştirir, ümidimizi onun ahlaki niteliklerine bağlarız. Onun zayıf oluşu bu duygulara hâlâ endişe katsa, bilgisiz oluşu büsbütün samimi olmayı engellese de artık geleceğin insanına saygı duymaya başlar, dengimizmiş gibi onun saygısını kazanmaya çalışırız. Anne baba yüreğinin çocuğu hakkında olumlu izlenim edinmekten daha büyük dileği olabilir mi? Onunla ilişkilerimizde onurlarımız lekelenmemeli, aile bütünlüğümüz zedelenmemeli. Bir erişkin olduğunda, kader ve koşullar bizi sonsuza kadar ayırabilir; ama bırakın, ateşli genç, hayatın dikenli yollarından geçerken anne baba sevgisini ve onlara saygısını tehlikedeyken kalkan olarak sıkıntıdayken teselli olarak yüreğinde taşısın.

Öyle uzun zamandır Eton dolaylarında oturuyorduk ki, oranın gençlerini çok iyi tanıyorduk. Okullu olmadan önce birçoğu Alfred'in oyun arkadaşıydı. Bu genç topluluğu artık çok daha büyük bir ilgiyle izliyorduk. Çocuklar arasında karakter farklılıkları olduğunu görüyor, gelecekte, delikanlılık çağında nasıl insanlar olacaklarını tahmin etmeye çalışıyorduk. Özgür ruhlu, anlayışlı, cesur ve gönlü zengin bir çocuktan daha hoş bir şey yoktur, insanın bundan fazla isteyebileceği bir şey yoktur. Eton okuluna gidenlerin birkaçı bu özellikleri taşıyordu; hepsinde bir onur duygusunun ve girişim ruhunun olduğu fark ediliyordu. Erkekliğin eşiğinde olan kimi çocuklarda bu özellik küstahlığa dönüşmüştü, ama onlardan biraz daha küçük, bizim oğlumuzdan da biraz büyük olan çocuklar efendi ve hoş nitelikleriyle dikkat çekiyorlardı.

Onlar İngiltere'nin gelecekteki yöneticileriydi; bizim ateşimiz söndüğünde, tasarılarımız tamamlandığında ya da yerle bir olduğunda, biz sahneden indiğimizde,

kostümlerimizi çıkarıp da yaşımıza daha uygun kıyafetler ya da herkesi eşitleyen kefeni giydiğimizde, büyük toplum düzenini sürdürecek varlıklardı onlar. Burada geleceğin âşıkları, kocaları, babaları vardı; burada geleceğin arazi sahipleri, siyasetçileri, askerleri vardı. Kimileri onların daha şimdiden sahneye çıkmaya hazır olduğunu ve hayatın içindeki aktörlerden biri olmaya istekli olduğunu sanırlar. Benim, o bıyığı terlememiş isteklilerden biri olduğum zamanların üstünden çok geçmedi. Oğlum, benim şimdi bulunduğum yeri elde ettiğinde ben saçı sakalı ağarmış, bumburuşuk, titrek bir ihtiyar olacağım. Tuhaf bir düzen! Sfenks'in bilmecesi daha da çok saygı ve hayranlık uyandırıyor! Biz, bireyler göçüp gidiyoruz, böylece insanlık hep kalıyor. Belagatli ve felsefi bir yazardan[1] alıntı yaparsak:

> Varoluş biçiminin, geçici parçalardan oluşan sürekli bir bütün olarak düzenlenmesi emredilmiş. Geçici parçalar; Yüce Aklın buyruğuyla, hepsi birden asla yaşlanmayan, orta yaşa gelmeyen ya da gençleşmeyen, fakat aynı zamanda değişmez biçimde sabit kalan, çürüme, ölüm, yenilenme ve gelişme temeli üzerinde sürekli ilerleyen büyük, gizemli insan ırkı topluluğunu bir bütün olarak oluşturacak şekilde bir araya gelirler.

Sevgili Alfred, sevecen aşkın dölü, umutlarımızın çocuğu, ilerle! Ben yerimi seve seve sana veririm! Açtığım yolda bir asker gibi ilerle. Ben sana yol vereceğim. Çocukluğun kaygısızlığını, kırışıksız bir alnı ve ilk gençliğin esnek yürüyüşünü kaybettim. Onlar şimdi seni süslesinler. Sen yürü; ben ileride de kendimi başka şeyler-

1. Edmund Burke, *Reflections on the Revolution in France* (Fransız İhtilali Üzerine Düşünceler), 1790.

den mahrum edip sana vereceğim. Zaman, olgunluğumun güzelliklerini çalacak, gözlerimin ferini ve bacaklarımın çevikliğini alacak, hayatın en iyi kısmını, ateşli beklentileri ve tutkulu aşkı benden çalıp senin sevgili başına kat kat fazlasıyla boca edecek. İlerle! Yeteneklerinden yararlan, sen ve yoldaşların yararlansınlar ve oynamak üzere olduğun dramda, sahneye çıkmayı ve sana, rolünün sözlerini gereği gibi söylemeyi öğretenleri utandırma! İlerleyişin kesintisiz ve sağlam olsun! İnsanlık ümitlerinin ilkbaharında doğan sen, arkasından kışın gelmeyeceği yaz mevsiminin gelişine önderlik edesin!

V

Doğa olaylarının akışına bir düzensizliğin karıştığı ve onların iyicil etkilerini bozduğu şüphesizdi. Havanın hükümdarı rüzgâr kendi krallığında esip gürlüyor, denizi kamçılayıp öfkeden deliye döndürüyor, asi dünyaya boyun eğdirip ona bir nevi itaat ettiriyordu.

Tanrı azgın belalar yolluyor yukarıdan,
Veba ve kıtlık; yığınlarla insan ölüyor.
Büyük öfkesiyle gazabının yeniden saldırıyor
Büyük ordularına ve yıkıyor sarsılan duvarlarını,
Engin denizlerde dağıtıyor savaş filolarını
Yeniyor onları gönderdiği dev dalgalarla.[1]

Onların korkunç gücü gönençli güney ülkelerini

1. Hesiodos, *İşler ve Günler, Tanrıların Doğuşu*, Say Yayınları, İstanbul, 2012.

sarstı, hatta kuzeydeki inziva köşemizde, kışın, biz bile onların kötü etkileriyle titremeye başladık.

Güneşin rüzgârdan üstün olduğunu söyleyen masal haksızdır. Uyumakta olan rüzgâr doğu tarafında uyandığında, şenlikli yeryüzünün, yumuşak havanın, hayat dolu doğanın kararıp soğuduğunu ve somurtmaya başladığını hangimiz görmemişizdir? Ya da karanlık bulutlar gökyüzünü tamamen kaplamışken ve bitmez tükenmez yağmurlar, kara toprak, aşırı nemi emmeyi reddedip de yağmur suları yüzeyde gölcükler oluşturmaya başlayıncaya kadar hiç durmadan yağarken; günün meşalesi söndürülmeye hazır bir meteor gibi görünürken; kuzeyde bulutların dağılmaya başladığını, gökyüzü maviliğinin yol yol belirdiğini, çok geçmeden de rüzgârın estiği yönde bulutların ortasında açılan bir delikten parlak gök mavisinin göründüğünü hangimiz görmemişizdir? Bulutlar incelir, sürekli yükselen bir kemer oluşur, ta ki o engin tavanın örtüsü tamamen çekilinceye kadar. Sonra, hafif bir esintinin yeniden canlandırdığı ve beslediği güneş, ışınlarını saçmaya başlar.

Ey rüzgâr! Öyleyse gerçekten kudretlisin, doğanın yetki verdiği vekillerin hepsinden daha yükseğe çıkarılacak kadar güçlüsün; doğudan eserken kırıp geçirsen de, batıdan eserken hayat dolu bir güçle yüklü olsan da. Bulutlar sana boyun eğer, güneş senin hizmetindedir, uçsuz bucaksız okyanus da kölen! Yeryüzünde esip durursun ve meşe ağaçları, yüzlerce yılın ürünü o meşeler, senin görünmez baltana teslim olurlar. Alplerin zirvelerinde kar savrulması olur, çığlar vadilerden aşağı gürültüyle yuvarlanır. Soğukların anahtarı senin elinde, akarsuları önce zincirleyip sonra özgür bırakabilirsin. Tomurcuklar ve yapraklar şefkatli yönetiminde doğarlar, senin bakımınla gelişip açarlar.

Ey rüzgâr, neden böyle ulursun? Dört mevsim, gece

ve gündüz kesilmez kükreyişin; sahillere gemi enkazları saçılmış, tekneleri güler yüzle karşılayan deniz onlara geçit vermez olmuş; yeryüzü senin emrine boyun eğerek tüm güzelliğini çıkarıp atmış; hassas hava balonu çalkantılı havada uçmaya cesaret edemez olmuş; vekillerin olan bulutlar toprağı suya boğuyorlar; ırmaklar yataklarından taşıyor; şiddetli yağışlar, dağ patikalarını söküp yerinden atıyor; ovanın, ormanın ve yeşil vadinin tüm şirinliği yağmalanmış; şehirlerimiz bile senin tarafından harabeye döndürülmüş. Eyvah, halimiz ne olacak? Okyanusun dev dalgaları ve denizin güçlü kolları, kökleri derin adamızı yerinden ha oynattı, ha oynatacak; sanki yerinden oynatıp onu bir harabe ve bir yıkıntı halinde fırlatıp Atlas Okyanusu'nun enginliklerine atacak.

Bizler, bu gezegenin sakinleri, sonsuz uzayın sakinleri arasında en küçük topluluk olan bizler kimiz? Aklımız sonsuzluğu kucaklar; varlığımızın görünür düzeneği ise en küçük rastlantılara bağlı. Böyle olduğuna her gün biraz daha inanmak zorunda kalıyoruz. Sağlığı bir sıyrık tarafından bozulan insanın, etrafımızda işbaşında olan kötücül bir vekilin etkisiyle görünür hayattan yok olup giden insanın yetenekleri benimkiyle aynı, ben de onlarla aynı yasalara bağlıyım. Bütün bunlara karşın, biz yine de, kendimizi evrenin hükümdarı, doğa güçlerinin hâkimi, hayatın ve ölümün efendisi sanır, kendimizi haklı çıkarmak için de bireylerin öldüğünü, ancak insanlığın sonsuza kadar devam edeceğini savunuruz.

Böylelikle en iyi bildiğimiz şey olan kimliğimizi kaybederek türümüzün devamlı oluşuyla gururlanır, ölümü korkusuzca kabullenmeyi öğreniriz. Fakat dış etmenlerin yıkıcı gücüne bir ulusun tamamı kurban olduğunda, insan değersizleştiğini hissederek korkuyla büzüşür, hayatının güvende olmadığını, dünya üzerinde devraldığı mirası başkalarına bırakamayacağını düşünmeye başlar.

Yangının yıkıcı etkilerine tanıklık ettikten sonra sobanın içinde yanan ateşi bile korkuya kapılmadan seyredemediğimi hatırlarım. Yükselen alevler binaların etrafında döne döne yükseliyor, binalar çöküyor, yıkılıyordu. Alevler, çevrelerindeki her şeye sinsice sokuluyor, önlerine çıkan her engel, alev engele dokunur dokunmaz ona teslim oluyordu. Bu büyük gücün buyruğu altına girmeden onu oluşturan bütünden parçalar alabilir miyiz? Bu vahşi hayvanın yavrusunu, onun bir gün ergin olacağını bilerek korkmadan evcilleştirebilir miyiz?

Böylelikle biz de, binbir kılıkta gelen, güzel dünyamızın en güzide köşelerine salıverilen ölümle ilgili olarak, özellikle de vebayla ilgili aynı şeyi düşünmeye başladık. Salgının yayıldığı ülkelerle sınırı olan uluslar düşmandan korunmak için ciddi planlamalar yapmaya giriştiler. Ticaret yapan bir toplum olarak biz de benzer planlamalar üzerinde düşünüp taşınmak zorundaydık. Derken, hastalığın bulaşması sorunu ciddi bir araştırma konusu oldu.

Vebanın, genel olarak bulaşıcı diye nitelenen kızıl ya da günümüzde ortadan kalkmış çiçek gibi bir hastalık olmadığı anlaşıldı. Gerçi bir salgın olarak niteleniyordu, ama bu salgının nasıl bulaştığı ve yayıldığı henüz çözülmemiş bir konuydu. Bulaşma hava yoluyla gerçekleşiyorsa o zaman hastalık havanın kendisine bulaşıyor olmalıydı. Örneğin tifüs, bir liman şehrine gemilerle getirilmiş, ama yine de hastalığı oraya getiren aynı insanlar onu şans eseri başka bir şehre bulaştırmamışlardı. Fakat biz hava hakkında nasıl yorum yapabilirdik? Veba, falan şehirde hiç can almayacak, ama filan şehirde doğa onun için bereketli bir hasat hazırladı diyebilme olanağımız var mıydı? Aynı şekilde, insanlar hastalıktan doksan dokuz kere kaçabilirler, ama yüzüncü seferde öldürücü darbeyi yiyebilirlerdi, çünkü insan vücudu bu illetin bulaşıcı özelliği-

ne bazen karşı koyabiliyor, ama başka bir seferde onu kapmaya hazır olabiliyordu. Bizim meclis üyeleri bu konuda düşünürken yasa çıkarma çalışmalarına ara verdiler. Bela öyle geniş bir alana yayılmıştı, öyle şiddetli ve tedavi edilemezdi ki, kurtuluşumuz için küçük bir şans bile verse hiçbir önlem gereksiz olarak değerlendirilemezdi.

Bütün bunlar yalnızca hazırlıklı olmakla ilgiliydi. Şimdilik ciddi bir tehlike olmadığından acil önlemler alma gereği henüz yoktu. İngiltere hâlâ güvenliydi. Fransa, Almanya, İtalya ve İspanya, İngiltere ile veba arasında duvar işlevini görüyordu, o duvarlarda da henüz bir gedik açılmamıştı. Gulliver nasıl Brobdingnagian'ların oyuncağı ise bizim gemilerimiz de gerçekten rüzgârın ve dalgaların eğlencesiydi. Ama sağlam evimizdeyken doğanın bu taşkınlıkları bizim hayatımızı ya da bedenimizi tehdit edemezdi. Korkacak bir şeyimiz yoktu, korkmuyorduk da. Yine de her yürek bir dehşet duygusuyla, sessiz bir merakla, insanlığın çöktüğü hissiyle tanıştı. Anamız ve arkadaşımız Doğa, bize kaşlarını çatmıştı. Gerçi, yasalarını belirleyebilmemize ve aşikâr güçlerine boyun eğdirmemize izin veriyordu, ama yine de, parmağını şöyle bir oynatsa tir tir titremek zorunda kalacağımızı bize açıkça gösteriyordu. İstese, varlığımızın gerekli koşullarını barındıran, dağlarla süslenmiş, atmosferle çepeçevre kuşatılmış yerküremizi, insan aklının keşfedebildiği ya da insan gücünün başarabildiği her şeyle birlikte alır; o topu bir eliyle kaldırıp hayatın tümüyle söneceği, insanın ve çabalarının sonsuza kadar yok olacağı uzayın derinliklerine fırlatıp atar.

Aramızda bu türden söylentiler yaygındı gerçi, ama biz yine de günlük işlerimizi sürdürüyor, tamamlanması yıllar sürecek planlamalarımıza devam ediyorduk. Bize dur diyen bir ses duyulmuyordu! Ticaret kanalları aracılığıyla yabancıların çektiği acıları biz de hissetmeye baş-

layınca oturup çare aramaya koyulduk. Göçmenler ve ticaretin çökmesi yüzünden iflas eden tüccarlar için imza karşılığı bağış toplanmaya başlandı. İngiliz ruhu tam olarak uyandı, her zaman olduğu gibi felakete karşı çıkmak ve hastalıklı doğanın şimdiye kadar kaos yarattığı ve ölüm getirdiği sınırların dışına çıkmamasını sağlamak için şaha kalktı.

Yaz girince, uzak ülkelerde yaşanan felaketler dizisinin, önceleri sandığımızdan da büyük olduğunu anlamaya başladık. Quito bir depremle yerle bir oldu. Meksika, fırtına, salgın ve kıtlığın ortak etkisiyle harabeye döndü. Batı Avrupa göçmen kalabalıklarının akınına uğradı. Bizim adamız da binlercesinin sığınağı oldu. Bu arada Ryland, kral vekili seçildi. Bu görevi, tüm gücünü, toplumumuzdaki ayrıcalıklı sınıfları ortadan kaldırmaya harcamak üzere büyük bir hevesle beklemişti. Bu konuda attığı tüm adımlar engellendi, tasarıları olayların yeni akışıyla kesintiye uğradı. Gelen yabancıların çoğu büsbütün perişan durumdaydı, giderek artan sayıları alışılmış yardım yöntemlerini geçersiz kıldı. Mallar taşınamadığı için Amerika, Hindistan, Mısır ve Yunanistan'la ticaretimiz durdu. Hayatımızın akışında ani bir kırılma oldu. Kral Vekilimiz ve yandaşları bu gerçeği boşu boşuna saklamaya çalışıyorlardı. Kral Vekili, asalet unvanları ve ayrıcalıklar hakkındaki yeni yasanın tartışılacağı dönemi her gün boşu boşuna belirliyor, tüm felaketleri boşu boşuna kısmi ve geçici olarak göstermeye çabalıyordu. Bu felaketler o kadar çok insanın canını acıtıyor ve ticaret aracılığıyla toplumun her kesimine ve her sınıfına bütünüyle öylesine işliyordu ki, kaçınılmaz olarak devletin en önemli sorunu, dikkatimizi yöneltmemiz gereken başlıca konu haline geldiler.

Herkes merakla ve çaresizlikle birbirine soruyordu: Doğadaki bu kargaşa tüm ülkeleri harbeye döndürebilir,

tüm ulusları yok edebilir mi acaba? Amerika'nın dev kentleri, Hindistan'ın verimli ovaları, Çin'in kalabalık yerleşimleri tamamen yok olma tehdidi altındaydı. Büyük insan kalabalıklarının daha yakınlarda eğlence ya da kazanç için toplandığı yerlerde şimdi yalnızca inleyenlerin ve acı çekenlerin sesi işitiliyor. Hava zehirlenmiş durumda, nefes alan her insan, genç ve sağlıklı da olsa, ümitlerle dolup taşıyor da olsa, ölümü soluyor. İnsanlığın üçte birini yok ettiği hesaplanan 1348 yılı veba salgınını hatırlıyorduk. Salgın Batı Avrupa'ya henüz ulaşmamıştı, ama hep böyle kalır mıydı acaba?

Evet, hep böyle kalacak! Hemşerilerim, korkmayın! Amerika'nın el değmemiş yabanlıklarında, diğer yıkıcı güçlerin arasında Vebanın da adının geçmesinde şaşılacak ne var? Veba, Doğu'nun yerlisi, fırtınanın, depremin ve samyelinin kız kardeşi. Güneşin çocuğu ve tropikal kuşağın nazlı yavrusu veba, son nefesini yine o iklimlerde verecektir. O, güney insanının kara kanını içer, ama soluk benizli Keltlerin kanıyla asla ziyafet çekmez. Olur ya, mustarip bir Asyalı aramıza düşerse, o zaman veba, bize dokunup zarar vermeden o insanla birlikte ölüp gidecektir. Çektiklerini hiçbir zaman yaşayamayacak olsak da kardeşlerimiz için ağlayalım. Dünya bahçesinin çocukları için dövünüp onlara yardım edelim. Çok değil, daha yakında, onların evlerine, baharat kokulu ormanlarına, bereketli ovalarına, çeşit çeşit güzelliklerine gıpta ediyorduk. Ne var ki bu ölümlü dünyada aşırılar daima birbiriyle buluşur; diken, gülle birlikte büyür, zehirli ağacın dalları tarçın ağacının dallarıyla sarmaş dolaştır. Pers ülkesi şimdi altın ve sırma dokuma kumaşlarıyla, mermer konakları ve bitmez tükenmez zenginliğiyle bir mezar görünümünde. Arap'ın çadırı kumun üstüne çöktü, dizginsiz ve eyersiz atı ise toprağı eşeliyor. Ağıtlar Keşmir vadisini çınlatıyor; vadinin dereleri ve ağaçlıkları,

serin kaynakları ve gül bahçeleri ölümle kirlenmiş durumda; güzelliğin ruhu, Çerkezistan ve Gürcistan'da yıkılan gözde tapınağı –kadın bedeni– için ağlıyor.

Sıkıntılarımız, farazi bir karşılıklı ticaretin sonucu da olsa, doğru orantılı olarak arttı. İhracat yapanlar ve zenginliklerin değiştokuşundan para kazanan bankerler, tüccarlar ve üreticiler iflas etmeye başladılar. Böyle şeyler tek tük olduğunda, yalnızca doğrudan zarar görenler etkilenir, ancak şimdi sık sık ve yaygın olarak yaşanan kayıplarla tüm ulusun refahı sarsıldı. Bir eli yağda, bir eli balda yaşayan aileler dilenci durumuna düştüler. Övünüp durduğumuz barış hali bile iyi bir şey olmaktan çıkmıştı, çünkü işsiz güçsüzleri iş güç sahibi yapmanın ya da nüfus fazlalığını ülke dışına göndermenin hiçbir yolu yoktu. Kolonilerin kaynakları bile kurumuştu, zira Yeni Hollanda'da[1], Van Diemen Toprakları'nda[2] ve Ümit Burnu'nda da veba ortalığı kırıp geçiriyordu. Ah, hastalıklı doğayı mikroplardan arındıracak ve yeryüzünü eski sağlığına kavuşturacak o ilaç şişesi nerede?!

Ryland, her şey normal akışındayken kıvrak bir zekâya sahipti, süratli ve sağlam karar veriyordu, ama etrafımızı kuşatan sayısız felaket karşısında dehşet içinde kalakalmıştı. Yoksa ticaret erbabına yardım etmek için arazi sahiplerine vergi mi koymak gerekiyordu? Bunu yapabilmek için ülkenin soylu sınıfı olan toprak sahiplerinin desteğini sağlaması gerekirdi, oysa onlar Ryland'in ezeli düşmanlarıydı. Üstelik üzerinde en çok durduğu tasarısından vazgeçmesi, toprak sahiplerinin derebeylik haklarını onaylayarak gönüllerini alması gerekiyordu, kısacası ülkenin daimi iyiliği için yaptığı planlamaları,

1. Avustralya'nın eski adı.

2. Tasmanya'nın eski adı.

ülkenin geçici olarak ferahlaması karşılığında satması gerekiyordu. En hırslı amacından vazgeçmesi, silahlarını bırakıp kısa vadeli hedefler uğruna çabalarının nihai hedefinden vazgeçmesi gerekiyordu. Bize danışmak için Windsor'a geldi. Her yeni gün ona yeni güçlükler çıkarıyordu; göçmenlerle dolu yeni gemilerin gelişi, ticaretin bütünüyle durması, Kral Vekili Sarayı'nın etrafına üşüşen aç kalabalıklar; bütün bunlar hafife alınacak şeyler değildi. Ryland ödün vermeye yanaştı; aristokrasi istediği her şeyi elde etti, karşılığında da on iki ay boyunca kira gelirlerinin yüzde yirmisine el koyan yasa tasarısına onay verdi.

Yine de başkente ve çaresizliğe sürüklenmek üzere olan diğer kalabalık kentlere huzur geldi, biz de gelecekte azalıp azalmayacaklarını merak ederek uzaklardaki felaketler üzerinde yeniden düşünmeye başladık. Ağustos ayındaydık, sıcaklar devam ederken durumun iyileşmesi umudu pek yoktu. Tam tersine, hastalık şiddetlendi; öte taraftan, açlık da her zamanki gibi görevinin başındaydı. Arkasından ağlayanı olmayan binlerce insan öldü, çünkü daha ölenin cesedi soğumadan, yas tutanın kendisi can veriyor, ölüm onun sesini soluğunu kesiyordu.

Ayın on sekizinde vebanın Fransa ve İtalya'ya ulaştığı duyuldu. Bu haber kentte önceleri fısıltıyla konuşuluyordu, insanın kanını donduran bu haberi hiç kimse yüksek sesle söylemeye cesaret edemiyordu. Birisi yolda bir arkadaşıyla karşılaşınca, "Duydun, değil mi?" diye soruyordu aceleyle geçerken, öteki ise, "Ah, ah, halimiz ne olacak?" diye cevaplıyordu. Haber sonunda gazetelerde göründü. Paragraf, gazetenin dikkat çekmeyen bir köşesinde yer alıyordu: "Vebanın, sonunda, Livorno, Cenova ve Marsilya'da görüldüğünden hiç şüphe kalmadığını bildirmekten üzüntü duyuyoruz." Haber üzerine yapılmış hiçbir yorum yoktu. Herkes kendi yorumunu yaptı,

kendine göre korkunç sonuçlar çıkardı. Oturduğu evinin yandığını duyan, ama yine de caddeyi koşarak geçerken, duyduğunun doğru olmadığını düşünen, köşeyi dönüp de sığınağını örten çatının alevler tarafından kuşatıldığını görünceye kadar hep bir yanlışlık olabileceği ümidini taşıyan adama benziyorduk. Ondan önce yalnızca bir söylenti olan bilgi, şimdi değiştirilemez sözlerle, kesin ve silinmez harflerle gazetede çıkmıştı. Haberin belirsizliği onu daha da çarpıcı hale getiriyor, minicik harfler korkudan şaşkına dönen gözlere dev gibi görünüyordu; sanki demir bir kalemle kazınmış, ateşle dağlanarak bulutlara nakşedilmiş ve dünyanın gözünün önünde onaylanmışlardı.

Gezgin olsun, yerleşik olsun tüm İngilizler, insanı dehşete düşüren, dev bir akıntı halinde ülkelerine geri dönerken, yanlarında İtalyan ve İspanyolların oluşturduğu kalabalıkları da getiriyorlardı. Küçük adamız tıka basa dolmuştu. Göçmenlerin gelişiyle, önce ortalıkta alışılmamış miktarlarda nakit para dolaşmaya başladı, oysa o insanlar aramızda harcadıkları parayı hiçbir şekilde geri alma şansına sahip değildiler. Yaz mevsimin ilerlemesiyle ve salgının artmasıyla birlikte kiralar ödenmemeye başlandı, çünkü oturdukları ülkelerden gelen para havalelerinin arkası kesilmişti. Daha yakında lüks içinde yaşayan, şimdi ise sefalet içinde sürünen insan kalabalıklarını görüp de onları kurtarmak için yardım eli uzatmamak mümkün değildi. İngilizler, XVIII. yüzyılın sonunda, siyasi devrimin ülkelerinden sürdüğü göçmenleri rahatlatmak için gıda depolarının kapısını konukseverlikle nasıl açtılarsa, şimdi, aynı şekilde, daha da yaygın bir felaketin kurbanlarına yardım etmeye çalışmaktan kaçınmıyorlardı. O insanların arasında, korkunç yoksulluktan kurtarmak için bulmaya çalıştığımız pek çok arkadaşımız vardı. Bizim şato çaresizlerin sığındığı bir barınağa dönmüş,

salonlarına epeyce büyük bir kalabalık yerleşmişti. Şato sahibi, eskiden cömert yaradılışına uygun bir şekil bulup harcadığı gelirlerini, şimdi, muhtaç durumdaki daha çok insana yardım edebilmek amacıyla eskisinden daha tutumlu kullanıyordu. Gerçi kısmen para sorunu vardı, ama asıl sıkıntısı çekilen şey, temel kullanım maddeleriydi. Buna acil bir çözüm bulmak çok güçtü. Alışılagelmiş ithalat mallarının ülkeye girişi artık bütünüyle durmuştu. Bu olağanüstü durumda, barındırdığımız insanların karnını doyurmak için, piknik ve eğlence amaçlı kullandığımız toprakların ve parkların ekilip biçilmesini kabul etmek zorunda kaldık. Ülkedeki canlı hayvan sayısı piyasadaki yüksek talep yüzünden hissedilir derecede azaldı. Korumamız altındaki boynuzlu dostlarımız zavallı geyikler bile, onlardan daha değerli pansiyonerlerimiz uğruna kesilmek zorunda kalıyorlardı. Toprakları işlenir hale getirmek için gerekli emek, küçülen fabrikaların işten attığı insanları işlendirip beslemeye başladı.

Adrian yalnızca sahip olduğu mülklerde harcadığı çabayla yetinmedi. Varlıklı toprak sahiplerine başvurdu, parlamentoda zenginlerin pek de hoşuna gitmeyen öneriler sundu. Onun ciddi önerilerine ve yardım çağrısı yaptığı etkili konuşmalarına karşı konulamazdı. Adrian, eğlenme ve dinlenme amaçlı kullanılan park ve bahçelerin tarımla uğraşanlara terk edilmesini, lüks hayatın gereği olarak tüm ülkede beslenen at sayısının önemli ölçüde azaltılmasını istiyordu. Yapılacaklar belliydi, ama toprak sahiplerinin hoşuna gitmiyordu. Gönülsüz olmaları bir süre ağırdan almalarına neden olduysa bile, hemcinslerinin perişanlığı iyice göze batar hale gelince, ateşli bir eli açıklıkla kararlar vermeye başlamalarını İngilizlerin şeref hanesine yazmak gerekir. Hayatı en görkemli şekilde yaşayanlar, genellikle, tutkularından ilk vazgeçenlerdi. Toplumlarda hep olageldiği gibi, bunu yapmak

moda haline bile geldi. Ülkenin soylu hanımları, bundan önce gerekli saydıkları konforlu arabaları artık kullanmıyorlardı, çünkü bunu yapmakla gözden düşeceklerine inanıyorlardı. Hasta ve sakatlar için, eski zamanlarda olduğu gibi, yine sedyeler ve Hint tahtırevanları kullanılmaya başlandı. Soylu hanımların, gözde uğrak yerlerine yayan gidişleri görülmeye değerdi doğrusu. Tüm arazi sahiplerinin, mülklerini muhtaç insanlar yararına terk etmeleri iyice yaygınlaştı. Mülklerine yanlarında bir alay yoksul insanla geliyor, kendi ağaçlarını kesip geçici barınaklar dikiyor, parkları, çiçeklikleri ve çiçek bahçelerini yokluk çeken aileler arasında paylaştırıyorlardı. Kendi ülkelerinde önemli yerlerde olan insanlar, şimdi, ellerinde çapalarla toprağı kazıyorlardı. Sonunda, ateşli iyilikseverlik ruhunu kontrol altına almak, cömertliklerinde aşırıya kaçanları uyarmak, mevcut durum süreklilik kazanmadıkça iyilikseverliği bu derece ileriye vardırmamak gerektiği konusunda uyarı yapmak gerekti. Gerçi halihazırdaki durumun sürekli hale dönüşmesi gibi bir tehlike yoktu, ama yine de, çok ileri gidilmesi durumunda mülkleri geri almak güçleşebilirdi. Deneyimler, salgının bir ya da iki yıl içerisinde sona ereceğini gösteriyordu. Bu arada cins atlarımızın soyu tükenmese ve ülkenin süsü olan park ve ormanlar tanınmayacak hale gelmese iyi olurdu.

İyilikseverlik ruhunun bu kadar derinlere kök salmasına bakınca, durumun gerçekten de kötü olduğu anlaşılabilir. Hastalık şimdi Fransa'nın güney eyaletlerine yayılmış durumdaydı. Fakat bu ülke tarımda öyle zengin kaynaklara sahipti ki, insanların ülkenin bir yerinden başka bir yerine akın etmeleri ve yabancıların gelişiyle nüfusun artması bize göre daha az hissediliyordu. Anlaşıldı ki, panik, hastalığın kendisinden ve beraberinde getirdiği doğal sonuçlardan daha büyük zararlar veriyordu.

Becerikli ve sağaltıcı kış mevsimi sevinçle selamlandı. Kararan ormanlar, kabaran ırmaklar, akşam sisleri ve sabah donları memnuniyetle karşılandı. Havayı temizleyen soğuğun etkileri hemen hissedildi, yurtdışındaki ölüm sayısı her hafta biraz daha azalıyordu. Ziyaretçilerin çoğu yanımızdan ayrıldı; uzakta, güneyde oturanlar, kuzey kışından sevinerek kaçtılar, korkunç felaketin ardından bile bolluğun geleceğinden emin olarak kendi ülkelerinin yolunu tuttular. Yeniden rahat bir nefes aldık. Gelecek yazın neler getireceğini bilmiyorduk, ama içinde bulunduğumuz aylar bizimdi, salgının duracağına ilişkin büyük ümitler besliyorduk.

VI

Bu sonuncu kıyıda, hayat denizinin içine doğru uzanan o daracık kumsalda ölümle cilveleşerek uzun zaman oyalandım. İşte böyle, yüreğimi, daha ümitlerimizin olduğu geçmişin o mutlu anılarına sarıp sarmalayarak uzun zaman yaşadım. Neden hep böyle olamıyor? Ölümsüz değilim, o nedenle hayatımdaki olaylar silsilesi aslında beni ömrümün sonuna kadar idare eder. Ne var ki, önce, geçmiş zamanın tatlı anılarıyla dopdolu tabloları hayalimde canlandırmaya sürükleyen o aynı duygu, şimdi bana acele etmemi emrediyor. Bu heyecanlı, nefes nefese kalmış yüreğin aynı özlemi; beni, avare gençliğimi, dingin olgunluk çağımı ve ruhumun tutkularını yazılı olarak söze dökmeye zorlayan o aynı özlem, şimdi, beni, daha fazla gecikmekten alıkoyuyor. Çalışmamı tamamlamalıyım.

İşte böyle, daha önce de söylediğim gibi, geçip giden yılların hızla akan sularının yanı başında durup oya-

landım; ama şimdi uzağa! Yelkenleri aç, küreklere asıl, karanlık, korkunç yalçın kayalıkların yanından aceleyle geçip eğimli ivinti yerlerden aşağı, şimdi bulunduğum o yalnızlık denizine kürek çek. Yine de, kıyıdan ayrılmadan önce bir an daha, kısa bir süre daha; bir kez, yalnızca bir kez daha, kendimi 2094 yılında, Windsor'daki evimdeymiş gibi hayal edeyim, gözlerimi kapayıp Windsor'daki devasa meşe dallarının gölgesinde oturuyormuşum gibi, şato duvarlarının yakınındaymışım gibi hissedeyim kendimi. O sevinçli 20 Haziran gününü canlandırayım hayalimde, tıpkı acıyan yüreğime kazındığı haliyle.

Şartlar o sırada beni Londra'ya çağırmıştı. Kent hastanelerinde veba belirtilerinin görüldüğünü duyunca Windsor'a dönmüştüm. Canım sıkılmış, yüreğim daralmıştı. Âdetim olduğu üzere, şatoya giderken Küçük Park'a Frogmore kapısından girdim. Parkın büyük bölümü ekilip biçilmeye ayrılmıştı. Patates ve mısır tarlaları orada burada şeritler halinde uzanıyordu. Ekin kargaları ağaçlarda bağıra çağıra gaklıyordu. Onların kaba saba bağırtılarına canlı bir melodinin karıştığını duydum. Alfred'in doğum günüydü. Eton Okulu'nun gençleri ve komşu eşraf çocukları, o civarda oturan herkesin davetli olduğu, yalandan bir panayır düzenlemişlerdi. Park, rengârenk çadırlarla alacalanmıştı. Çadırların üzerinde, bu sahneye neşe veren, cırtlak renkli bayraklar dalgalanıyordu güneş ışığında. Taraçanın altındaki yüksekçe bir yerde, yaşı daha küçük olan çocuklar dans ediyorlardı. Onları izlemek için bir ağaca dayandım. Bando, Weber'in doğu motifli vahşi *Abu Hassan* operasından bir ezgi çalıyor, oynak notalar dansçıların ayaklarını kanatlandırıyor, seyirciler farkına varmadan tempo tutuyorlardı. Çevik dans adımları ilkin benim ruhumu da kanatlandırdı, karmaşık dans hareketlerini bir süre zevkle izledim. Birden, başka bir düşünce, keskin bir bıçak gibi delip geçti

yüreğimi. Hepiniz öleceksiniz, mezarınız şimdiden hazırlanmış etrafınıza, sizi bekliyor, diye düşündüm. Kısa bir süre için, zekâ ve güçle donanmış olduğunuzdan, size hep yaşayacakmışsınız gibi gelir. Oysa, içinde hayatı barındıran o "etten oda" pek kırılgandır; üstelik sizi ona bağlayan gümüş tel zayıftır.[1] İyi biçimlendirilmiş o zarif düzenek tarafından zevkten zevke taşınan neşeli ruh, aniden, dingilin kırıldığını, yayların ve tekerlerin toz toprak içinde dağıldığını hissedecek. Hiçbiriniz, ah, siz kader kurbanı topluluk, hiçbiriniz kaçamayacaksınız! Ne de bizden biri kaçabilecek! Ne Idris ne de onun yavruları! Dehşet ve acı! Neşeli dans bitmiş, yeşil otların üstüne cesetler yayılmış, ölümcül buharlarla dolu mavi hava başımızın üzerinde kötü kokular yayıyor. Feryat edin, siz borazanlar, feryat figan edin! Siz gürültülü trompetler, inleyin! Ağıt üstüne ağıt yakın; cenaze ezgisi çalın. Hava acıklı ağıtlarla dolsun. Vahşi ahenksizlik, rüzgârın kanatlarında koştursun! Onu şimdiden duyuyorum, insanlığa eşlik eden iyilik melekleri görevlerini tamamlamış, aceleyle uzaklaşıyorlar, onların gidişi hüzünlü ezgilerle duyuruluyor; ağlamaktan bütünüyle çirkinleşmiş yüzler, gözkapaklarımı açmak için zorluyor; bu kederli yüzlerden oluşan pek çok grup giderek daha hızlı etrafıma üşüşüyor, perişanlığın her çeşidini sergiliyorlar; bildik yüzler de düş gücünün azizliğine uğrayıp çarpıtılmış yüzlerin arasına karışıyor. Kül gibi solgun Raymond ve Perdita ayrı oturmuş, hüzünle gülümseyerek izliyorlar. Adrian'ın ölümle lekelenmiş çehresi yanımdan uçup gitti; gözlerini ve mosmor dudaklarını kapamış Idris büyük mezarın içine indirilmek üzere. Karışıklık giderek artıyor; o çehrelerin hüzünlü bakışları alaycı ba-

1. Eski Ahit, "Vaiz" 12:6'dan uyarlama yapılmış: "Gümüş tel kopmadan, altın tas kırılmadan..."

kışlara dönüşüyor; başlarını sallayarak müziğe tempo tutuyorlar, müziğin sesi ise çıldırtacak hale geliyor.

Bunun delilik olduğunu hissettim, silkeleyip deliliği üstümden atmak için ileriye fırladım. Kalabalığın arasına daldım. Idris beni gördü, hafif adımlarla ilerledi; onu kucakladım, eskiden olduğu gibi, yine, benim için dünyaya bedel olan, ama öğle güneşinin nilüferin taçyapraklarından içtiği çiy tanesi kadar narin şeyi kucakladığımı hissettim. Gözlerim yaşlarla doldu, oysa gözlerimin böyle nemlenmesine alışık değildim. Çocuklarımın sevinçli karşılaması, Clara'nın gönül okşayıcı kutlaması, Adrian'ın el sıkışı, beni kadın gibi ağlatmak için birleşti. Onların yakınımda ve güvende olduklarını hissediyordum, ama yine de, bütün bunlar yanılsamaymış gibi geliyordu; dünya fırıl fırıl dönüyor, köklerini derinlere salmış ağaçlar hareket ediyordu; başım dönmeye başladı, yere çöktüm.

Sevgili arkadaşlarım telaşlandılar, hatta bunu öyle büyük bir endişeyle ifade ettiler ki, ben, dilimin ucuna gelip gelip giden *veba* sözcüğünü ağzıma alma cesaretini gösteremedim; endişeli bakışlarımı hastalık belirtisi sanmasınlar, bitkinliğimin nedenini enfeksiyona yormasınlar diye. Güçbela ayağa kalktım. Ben küçük arkadaş topluluğuna yalandan gülümsemelerle karşılık verirken, Ryland'in yaklaştığını gördük.

Ryland görünüş olarak bir çiftçiyi andırıyordu; kaslarını ve güçlü kuvvetli oluşunu ağır bedensel çalışmalara ve açık hava koşullarına maruz kalmaya borçlu bir çiftçi gibiydi. Durum zaten büyük ölçüde öyleydi; hem büyük toprakların sahibiydi hem de bir proje adamıydı, ateşli ve gayretli bir yaradılışa sahip bir insan olarak mülkünde tarımsal çalışmalara vermişti kendini. Kuzey Amerika ülkelerine elçi olarak gittiğinde, bir ara temelli olarak oraya göçmeyi planlamış, yerleşeceği yeri seçmek amacıyla dev kıtanın batısına birkaç yolculuk yapacak

kadar ileri götürmüştü işi. Hırsı yüzünden bu düşüncelerinden vazgeçmişti; her çeşit engeli çabalarıyla aşmasını sağlayan, onu İngiltere'nin kral vekili yaparak ümitlerinin zirvesine taşıyan hırsı yüzünden.

Kaba olmakla birlikte zeki bir yüzü vardı. Geniş alnı ve keskin, gri renkli gözleri, ne istediğini bilen ve düşmanına karşı koyabilen birisi gibi gösteriyordu onu. Sesi gök gürültüsü gibiydi, tartışmalarda ileriye uzattığı eli, kocaman ve kaslı oluşuyla, sözlerinin tek silahı olmadığı konusunda dinleyicilerini uyarmak ister gibiydi. Çok az insan, bu heybetli görünümün altında biraz korkaklık ve fazlaca kararsızlık olduğunu anlayabilmişti. Hiç kimse "işkence çarkındaki kelebeği"[1] onun kadar iyi sonuç alarak ezemezdi. Hiç kimse, güçlü düşmanının karşısında onun kadar akıllıca ve hızlı geri çekilemezdi. Lord Raymond seçilirken onun geri çekilişinin sırrıydı bu. Kararsız bakışında, herkesin ne düşündüğünü öğrenme konusunda aşırı istekli oluşunda, özelliksiz elyazısında bu niteliklerin izi belli belirsiz sürülebilirdi, ama genellikle bilinmezdi. Şimdi kral vekilimizdi. Seçimden önce hevesle oy toplamıştı. Onun kral vekilliği, aristokrasi üzerinde yapılacak her çeşit değişiklikle ünlenecekti. Bu, onun yapmak istediği şeydi, ne var ki doğanın yol açtığı sarsıntıların getirdiği yıkımla mücadele etmeye dönüştü görevi. Bu felaketleri etkili ve sistemli bir yöntemle karşılayabilecek beceriye sahip değildi, birbiri ardına kararlar alıyor, ama onları çözüm olarak hayata geçiremiyordu; bizim için artık çok geç oluncaya kadar bu durum böyle sürdü gitti.

Şimdi yanımıza gelen Ryland'in, bir zamanlar İngiltere'nin en yüksek unvanına aday olan, güçlü, alaycı, gö-

1. Alexander Pope'un *Epistle to Dr. Arbuthnot* ("Dr. Arbuthnot'a Mektup" adlı eserine gönderme: "İşkence çarkındaki kelebeği kim ezer?").

rünürde korkusuz o propagandacıyla elbette pek az benzerliği vardı. Yandaşlarının niteledikleri şekliyle söylersek, yerli meşemiz, sahiden de dondurucu kışın hışmına uğramıştı. Gerçek boyunun yarısını bile zor gösteriyordu, eklemleri birbirine bağlı değildi, ayakları vücudunu taşıyamıyordu, yüzü büzüşmüştü, gözleri sağa sola oynayıp duruyordu; hareketlerinde kararsızlık ve acınası bir korku okunuyordu.

Meraklı sorularımıza karşılık olarak, kasılan dudaklarından tek bir sözcük döküldü, o da isteksizlikle: *Veba*.

"Nerede?"

"Her yerde. Kaçmamız gerek. Hepimiz kaçmalıyız, ama nereye? Bunu hiç kimse bilmiyor, dünyada sığınacak bir köşe yok, binlerce kurt sürüsü gibi üstümüze geliyor. Hepimiz kaçmalıyız. Nereye gideceksiniz? Hangimiz nereye gidebiliriz ki?"

Demir adam bunları söylerken titriyordu. Adrian yanıtladı: "Gerçekten de nereye kaçabilirsiniz ki? Hepimiz burada kalmalı ve acı çeken hemcinslerimize elimizden geldiğince yardım etmeliyiz."

"Yardım mı?!" dedi Ryland. "Kimse yardım edemez! Ulu Tanrım, yardımdan söz eden kim?! Bütün dünya vebaya tutuldu!"

Adrian hoşgörülüyle gülümseyerek, "Öyleyse ondan sakınmak için dünyayı terk etmemiz gerek," dedi.

Ryland inildedi. Alnında soğuk terler belirdi. Kapıldığı korku nöbetiyle baş etmeye çalışmanın yararı yoktu. Ama yine de, onu yatıştırıp cesaretlendirmeye çalıştık, neden dehşete düştüğünü ancak ondan sonra daha anlaşılır biçimde açıklayabildi. Veba epeyce yakınına sokulmuştu. Uşaklarından biri ona hizmet ederken aniden düşüp ölmüştü. Doktor onun vebadan öldüğünü açıklamıştı. Ryland'i sakinleştirmeye çalışıyorduk, oysa kendi içimiz sakin değildi. Idris'in bir bana bir çocuklarına

baktığını fark ettim. Bana kalırsa bize endişeli bir ilgiyle bakıyordu. Adrian düşüncelere gömülmüştü. Bana gelince, Ryland'in sözlerinin kulaklarımda çınladığını itiraf etmem gerekir, "Bütün dünya vebaya tutuldu," demişti. Değerli hazinelerimi, ölümün gölgesi dünyanın üstünden çekilip gidinceye kadar, hastalık bulaşmamış hangi kuytu köşede saklayabilirdim? Sessizliğe gömüldük; konuğumuzun yaptığı üzücü açıklamaları ve kehanetleri sindiren bir sessizliğe.

Kalabalıktan uzaklaştık, terasın basamaklarından şatoya çıktık. Keyfimizin kaçması yanımızdakileri de etkilemişti. Çok geçmeden, Ryland'in uşakları aracılığıyla, vebadan kaçmak için Londra'dan ayrıldığı haberi yayıldı. Neşe dolu gruplar dağıldı, fısıltıyla konuşan topluluklara dönüştü. Eğlence ruhu söndü, müzik kesildi, genç insanlar işlerini güçlerini bırakıp bir araya toplanmaya başladılar. Onları daha önceleri fantastik gruplar halinde bir araya getiren, maskeli balo kıyafetlerine büründüren ve çadırlarını süsleyen o kaygısızlık ruhu, şimdi, sarsak elini ümidin ve hayatın üstüne koymuş olan kötü kadere karşı işlenmiş bir günahtı ve kışkırtıcı bir niteliğe sahipti. Günün neşesi, insan kederini alaya alan şeytani bir eğlenceydi. Kendi ülkelerindeki vebadan kaçan ve aramıza aldığımız yabancılar, şimdi son sığınaklarının da vebanın saldırısına uğradığını görüyorlardı. Korku onları boşboğaz yaptığından, meraklı dinleyicilere, felaketin ziyaret ettiği kentlerde gördükleri sefaleti anlatıyor, hastalığın sinsi ve çaresiz doğası hakkında korkunç açıklamalarda bulunuyorlardı.

Şatoya girdik. Idris, parka bakan pencerenin önünde ayakta duruyordu. Annelik içgüdüsüyle bakan gözleri, genç kalabalığın arasında kendi çocuklarını arıyordu. Bir İtalyan genci, etrafına topladığı seyircilere canlı el kol hareketleriyle bir dehşet sahnesini anlatıyordu. Onun önün-

de duran Alfred pür dikkat izliyordu. Küçük Evelyn, oynamak için Clara'yı oradan sürükleyip uzaklaştırmaya çalışıyordu. Ne var ki İtalyan'ın anlattığı hikâye Clara'nın dikkatini çekmişti. Konuşmacının yanına iyice sokulup parlak gözlerini ona dikti. Biz, kimimiz parktaki kalabalığı izliyorduk, kimimiz ise acı veren düşüncelere dalmıştık, ama hepimiz sessizdik. Ryland bir pencere boşluğunda tek başına dikiliyordu. Adrian salonu bir aşağı bir yukarı arşınlıyor, kafasında yeni ve karşı konulmaz bazı fikirleri evirip çeviriyordu. Aniden durdu, "Bunu uzun zamandır bekliyordum," dedi. "Adamızın evrensel felaketten etkilenmeyeceği ümidine kapılmak mantıklı mıydı? Felaket kapımıza dayandı, kaderimizden kaçamayız. Lordum, ülkemize yarar sağlayacak planlarınız nelerdir?"

"Windsor, Tanrı aşkına!" diye haykırdı Ryland. "Bana bu unvanla hitap ederek alay etmeyin. Ölüm ve hastalık tüm insanları eşit düzeye getirir. Yakında tüm İngiltere'nin dönüşmek üzere olduğu kocaman bir hastaneyi koruduğum ya da yönettiğim iddiasında değilim."

"Öyleyse, şimdi, tehlike zamanında görevinizden çekilmeyi mi düşünüyorsunuz?"

"Görevimden mi?! Lordum, mantıklı olun! Veba lekeleriyle dolu bir cesede dönüştüğümde, ne görevim olur? Herkes kendinden sorumludur! Beni tehlikeye atacaksa eğer, kral vekilliğini şeytan götürsün!"

Adrian öfkeyle bağırdı: "Siz ödleğin tekisiniz! Vatandaşlarınız size güveniyor, ama siz onlara ihanet ediyorsunuz!"

"Onlara ihanet ediyorum, ha!" dedi Ryland. "Asıl veba bana ihanet ediyor. Ödlek, ha! Ne âlâ, şatonuza kapanıp tehlikeden uzakta oturun, sonra da kendinizle övünün. Kral vekilliğini kim alırsa alsın. Ben, Tanrı'nın huzurunda görevden çekiliyorum!"

Adrian büyük bir heyecanla cevap verdi: "Öyleyse Tanrı'nın huzurunda görevi ben devralıyorum! Şu durumda bu onuru elde etmek için hiç kimse oy toplamaya kalkışmayacak, hiç kimse tehlikeye girdiğim ya da büyük çaba harcayacağım için beni kıskanmayacaktır. Yetkilerinizi benim ellerime bırakın. Ben ölümle uzun zaman savaştım ve bu savaşta çok," (zayıf elini uzattı) "çok acı çektim. Düşmandan kaçarak değil, onunla yüz yüze gelerek zafer kazanabiliriz. Şimdi girmek üzere olduğum çarpışma son savaşımsa ve hezimete uğrayacaksam eğer, ne yapalım, varsın öyle olsun!

Ama Ryland, gelin siz kendinizi toparlayın! İnsanlar şimdiye kadar sizin yüce gönüllü ve bilge olduğunuzu düşünüyordu, şimdi bu nitelendirmeleri bir kenara mı bırakacaksınız? Görevden çekilmenizin yol açacağı paniği düşünün bir. Londra'ya dönün. Ben de sizinle geleceğim. Varlığınızla insanlara cesaret verin. Tüm tehlikeleri ben göğüsleyeceğim. Rezalet! Ülkenin en önde gelen kişisinin, görevini ilk bırakan olması tam bir rezalet!"

Bu arada parktaki konuklarımızın şenlik sevinci birdenbire sönüverdi. Daha az önce şamata yapıp eğlenen mutlu topluluk, yağmurun savurduğu yaz kelebekleri gibi çabucak dağılıverdi, üzüntü içinde ve karamsarlıkla mırıldanarak bırakıp gittiler. Güneşin batışıyla ve alacakaranlığın koyulaşmasıyla park hemen hemen boşaldı. Adrian ve Ryland ciddi ciddi tartışmaya devam ediyorlardı. Şatonun alt salonunda konuklarımız için bir ziyafet hazırlamıştık. Idris ve ben, kalan birkaç konuğumuzu kabul edip ağırlamak üzere oraya yöneldik. Neşeli bir toplantının böyle bir hüzne dönüşmesinden daha acıklı bir şey yoktur; kutlama giysileri, daha şenliklisi olamayacak o süsler, ağırbaşlı bir cenaze töreni görünümüne büründü. Henüz fazla ciddi olmayan sebepler yüzünden böylesi acıklı bir değişim olabiliyorsa eğer, dünyayı peri-

şan edenin, sonunda, önlem olarak diktiğimiz engellerin bile üzerinden bir şeytan gibi kolaylıkla atladığı[1] ve ülkemizin kalbinin attığı kalabalık yerde tahtına kurulduğu öğrenilince, bu dayanılmaz bir ağırlık olurdu. Idris, yarısı boş salonun baş tarafındaydı. Ev sahibesi olarak görevlerini neredeyse unutmuş durumda, solgun ve ağlamaklı bir yüzle oturuyordu. Gözü hep çocuklarının üstündeydi. Alfred'in ciddi havası, İtalyan çocuğun anlattığı hikâyeyi hâlâ kafasında evirip çevirdiğini gösteriyordu. Evelyn neşe dolu biricik varlıktı. Clara'nın kucağında oturuyor, bir şeyler uyduruyor, uydurduğu şeylerden keyiflenip yüksek sesle gülüyordu. Kemerli tavanda yine onun çocuk sesi yankılanıyordu. Uzun zaman kara kara düşünen ve hissettiği şiddetli acıyı bastırmaya çalışan zavallı anne sonunda gözyaşlarına boğuldu, çocuğunu kucakladığı gibi salondan dışarı attı kendini. Clara ve Alfred de onun peşi sıra çıktılar. Bu arada, salonda kalanlar karmakarışık bir şeyler mırıldanarak korkularını gittikçe daha yüksek sesle dile getiriyorlardı.

Tavsiyelerde bulunmamı isteyen gençler etrafımı sardılar. Londra'da tanıdıkları olanlar çok daha kaygılıydı. Hastalığın başkentte ne kadar yayıldığını öğrenmek istiyorlardı. Ben de aklıma gelen en iç açıcı düşüncelerle onları yüreklendirmeye çalıştım. Salgının henüz çok az sayıda ölüme yol açtığını, bizi en son ziyaret ettiği için de ölüm saçan gücünün büyük kısmını bize ulaşmadan önce kaybetmiş olabileceğini söyleyerek onlara ümit veriyordum. Temizlik ve düzen alışkanlığımızın, şehirlerimizin kuruluş tarzının, her şeyin lehimize olduğunu, bulaşıcı olduğundan asıl gücünü havanın öldürücü niteliklerinden aldığını, havanın doğal olarak sağlıklı olduğu

1. John Milton, *Kayıp Cennet*'e gönderme.

bir yerde muhtemelen fazla bir zarar vermeyeceğini söyledim. Önce sadece en yakınımdakilerle konuşuyordum, ama sonra salondakilerin tamamı etrafıma toplandı. Herkesin beni dinlediğini anladım. "Dostlarım," dedim, "başımızdaki tehlike ortak; onun için, alacağımız önlemler ve harcayacağımız çaba da ortak olmalı. Yiğitçe bir cesaret ve direnmek kurtarabilirse eğer, kurtulacağız. Düşmanla sonuna kadar savaşacağız. Vebaya kolay av olmayacağız; toprağımızın her karışını savunacağız; ilerleyen düşmanımızın önüne yöntemli ve sarsılmaz kurallarla aşılmaz duvarlar yükselteceğiz. Kim bilir, belki de hiçbir ülkede böyle sistemli ve kararlı bir direnişle karşılaşmamıştır. Belki de hiçbir ülke, bu istilacıya karşı doğal olarak bu derece korunaklı değildir; ya da insan eli doğaya bu derece iyi destek vermiyordur. Umutsuzluğa düşmeyeceğiz. Biz ne ödleğiz ne de kaderci; korunmak için gerekli araçların Tanrı tarafından elimize verilmiş olduğuna inanıyoruz, elimizdeki bu araçları en verimli şekilde kullanacağız. Unutmayın ki, temizlik, sağgörülü ve soğukkanlı davranmak, hatta moralimizi bozmamak ve yardımseverlik bizim en iyi ilaçlarımız."

Bu genel tembihe eklenebilecek pek bir şey yoktu, veba Londra'daydı gerçi, ama henüz aramızda değildi. O nedenle konukları gönderdim, kaderlerine yazılmış olanları beklemek üzere giderlerken, üzgün olmaktan ziyade düşünceliydiler.

Adrian'ın yanına gittim, Ryland'le yaptığı tartışmanın sonucunu öğrenmeye can atıyordum. Adrian kısmen başarıya ulaşmış, Kral Vekili birkaç haftalığına Londra'ya dönmeye razı olmuştu. O birkaç hafta içerisinde, işler, kendisi Londra'dan yeniden ayrıldığında daha az paniğe yol açacak şekilde düzenlenecekti. Adrian ve Idris beraberdiler. Vebanın Londra'ya ulaştığını ilk öğrendiğinde Adrian'ın duyduğu üzüntü yok olmuş, aldığı kararın

enerjisi onu canlandırmış, bedenine güç vermiş, coşkusunun ve kendini adamışlığın ağırbaşlı sevinci çehresini aydınlatmıştı; eski bir mitte, Semele'nin tanrı sevgilisi insani görüntüsünden nasıl sıyrıldıysa, Adrian'ın bedensel zayıflığı da aynı öyle yok olup gitmişti.[1] Adrian kız kardeşini yüreklendirmeye çabalıyor, amaçladığı şeye, onun, şimdi yapmaya eğilimli olduğu gibi karanlık bir ışıkta değil, daha aydınlık bir ışıkta bakmasını sağlamaya çalışıyor, planlarını ateşli ve etkili, açık seçik bir dille anlatıyordu.

"İzin ver, daha ilk sözcükte, benimle ilgili endişelerinden kurtarayım seni. Kendimi ne gücümün üstünde yoracağım ne de gereksiz yere tehlikeye atılacağım. Ne yapılması gerektiğini bildiğimi sanıyorum; planlarımın gerçekleşebilmesi için varlığım gerekli, o nedenle kendimi korumak için özel bir çaba harcayacağım.

Şimdi üstleneceğim, bana uygun bir görev. Ben dalavere çeviremem ya da insan zaaflarının ve tutkularının oluşturduğu labirentin içinde dolambaçlı bir yol tutamam, ama sabrı, sevgiyi, ilgiyi ve sağlık biliminin sağlayabileceği desteği hastanın yatağına götürebilirim; zavallı öksüz ve yetimleri yerden kaldırabilir, yas tutanların kendi içine kapanmış acılı yüreğinde yeni umutların doğmasına neden olabilirim. Vebayı belli sınırlar içine hapsedebilir, onun yol açacağı acılara bir yerden sonra dur diyebilirim. Cesaret, hoşgörü, sabır ve sürekli tetikte olmak; bu büyük işte devreye sokabileceğim kuvvetler.

Ah, işte şimdi bir şey olacağım! Doğduğumdan beri kartallar gibi olmaya can atmışımdır, ama kartalların aksine kanatlarım açılmadı, görüşüm körlendi. Şimdiye dek hayal kırıklığı ve hastalık üzerimde hâkimiyet kurmuş durumdaydı; *yapacağım* dediklerime, benimle bir-

1. Yunan mitolojisinde Zeus, ölümlü Semele'nin sevgilisidir: Tanrı yüzüyle, şimşek ve yıldırımlarla kendini gösterince Semele yanıp kül olur.

likte doğan bu ikiz tiranların *yapmayacaksın* emri zincir vurdu. Dağlarda aptal bir sürüyü güden çoban çocuğun toplumda benden daha önemli bir yeri vardı. O nedenle kendime uygun bir ilgi alanı bulduğum için beni tebrik etmelisin. Fransa ve İtalya'da salgının vurduğu şehirlere hizmet etmeyi sık sık düşünmüşümdür; ama seni üzme korkusu ve felaketin buraya geleceği beklentisi beni alıkoydu. İngiltere'ye ve İngilizlere adıyorum kendimi. İngiltere'nin büyük akıllarından yalnızca bir tekini vebanın öldürücü mızrağından kurtarabilsem, güleç kulübelerinden yalnızca birini bile hastalıktan koruyabilsem, boşuna yaşamamış olacağım."

Garip bir hırs! Ama ne yaparsın, Adrian böyleydi. Heyecandan uzak duran bir düşünce insanıydı, alçakgönüllü bir öğrenciydi, ufku genişti; ama ona yakışan bir görev verin, o zaman göreceksiniz:

> Kara topraktan havalanan bir tarlakuşu gibi şafakta,
> İlahiler söylüyor göklerin kapısında.[1]

İşte o da aynı böyle, uyuşuk ve kısır düşüncelerden havalanıp erdemli edimin en yüksek doruğuna yükseldi.

Onunla birlikte coşku gitti, ateşli kararlılık ve ölümün yüzüne korkusuzca, beti benzi atmadan bakabilen göz gitti. Bizim yanımızda ise keder, endişe kaldı, bir de felaket beklentisinin dayanılmazlığı. Lord Bacon, karısı ve çocukları olan kişi kaderin eline rehineler vermiş demektir, der.[2] Tüm felsefi akıl yürütmeler boşunaydı –tüm direşkenlik boşunaydı– muhtemel bir iyileşmeye güven-

1. Shakespeare, *Soneler* (29. sone), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012.

2. Francis Bacon, *Denemeler*, (VIII, "Evlilik ve Bekârlık Üstüne"), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013.

mek boşunaydı, her şey boşunaydı. Mantık, cesaret ve teslimiyet ruhunu terazinin gözüne tepeleme yığabilirdim, fakat terazinin diğer gözüne Idris ve çocuklarımız için duyduğum tek bir korkuyu koyunca, o taraf ağır çekiyor, terazinin öbür gözü tavana vuruyordu.

Veba Londra'daydı! Bunu uzun zaman önce öngörmemiş olmamız aptallıktı. Bizim ada ile dünyanın geriye kalanını ayıran dar boğazın bizi koruyacağını, ölülerin arasında canlı kalmamızı sağlayacağını düşünürken, bir yandan da, Doğu'nun uçsuz bucaksız kıtalarının harabeye dönüşüne ve Batı dünyasının perişanlığına ağlıyorduk. Calais'den Dover'a geçecek kadar güçlü bir sıçrayış olamazmış gibime geliyordu. Bir zamanlar bize bitişik olan kardeş toprak ve şimdi, o toprakların arasında uzanan, haritadan bakınca gür otların arasında ilerleyen çiğnenmiş bir patikadan başka bir şey değilmiş hissini uyandıran o daracık boğaz çıplak gözle bile kolaylıkla seçilebiliyor. Ama işte yine de, o küçük mesafe kurtaracaktı bizi; deniz, aşılmaz bir duvar olarak yükselecek, hastalık ve perişanlık duvarın dışında kalırken, duvarın iç tarafı, kötülüklere karşı bir sığınak olacak, hiçbir kötülüğün istila edemeyeceği kutsal bir toprak parçası, cennet bahçelerinden bir köşe olarak kalacaktı. Gerçekten de kendi kuşağımız içinde bizler, bütün bunların olabileceğini sanan, akıllı geçinen saflardandık!

Artık aklımız başımıza geldi. Veba Londra'da. İngiltere'nin havasına hastalık bulaşmış, İngiltere'nin evlatları illetli yeryüzüne dağılmış durumda. Deniz, daha yakında savunucumuz olan deniz ise, şimdi hapishanemizin sınırı gibi; kuşatma altındaki bir şehrin aç insanları gibi, biz de körfezlerle çevrelenmiş olarak can vereceğiz. Diğer ulusların ölürken kardeşleri var, ama tüm civardan kopuk olan bizler kendi ölülerimizi kendimiz gömmek zorundayız ve küçük İngiltere koskocaman bir mezar olacak.

Karıma ve çocuklarıma baktığım zaman evrensel felaket iyice yoğunlaşıyor, ete kemiğe bürünüyordu; başlarına gelebilecekleri düşünmek tüm varlığımı korkuyla dolduruyordu. Onları nasıl kurtarabilirdim? Hazırladığım binlerce planı evirip çeviriyordum kafamda. Ölmemeliydiler; hiçlik beni alıp götürmedikçe, hastalık ruhumun gözbebeklerine yanaşamayacaktı. Hastalığın bulaşmadığı bir köşe bulabilmek için dünyayı yalınayak dolaşır, çorak, engin okyanusun ortasında, dalgaların oradan oraya sürüklediği kalasların üstünde yuva yapardım kendime. Onlarla birlikte vahşi hayvan inine gider, orada sağlıklı yetişen kaplan yavrularını boğazlardım. Dağ kartalının yuvasını bulur, denizle çevrelenmiş yalçın bir kayalığın ulaşılmaz kovuğunda, havada asılı olarak yıllarca yaşardım; hiçbir çabadan, çılgınca hiçbir girişimden kaçınmazdım, elverir ki yapacağım şey onların hayatta kalmasını sağlasın. Ah, gönül tellerim, parçalanmış olabilirsiniz, ama acıyla döktüğüm kanlı gözyaşları ruhumu henüz tüketemedi!

İlk sarsıntıyı atlatan Idris biraz da olsa yeniden dayanma gücü kazandı. Gelecekle ilgili beklentilerini bilerek ve isteyerek bir yana itmiş, yüreğini var olan mutluluklara bırakmıştı. Gözünü bir an olsun çocuklarının üstünden ayırmıyordu. Ama yine de onlar çevresinde sağlıklı ve neşeyle hoplayıp zıplarken gönlü ferahlıyor, ümitlenebiliyordu. Benim üstüme garip ve denetimsiz bir huzursuzluk çökmüştü, gizlemek zorunda olmam huzursuzluğun kendisinden daha dayanılmazdı. Adrian için duyduğum endişe sonsuzdu. Ağustos ayı geldi. Veba belirtileri Londra'da hızla arttı. Taşınmaya gücü yetenlerin hepsi Londra'yı terk etti. Can kardeşim Adrian ise, oraya zincirlerle bağlı kader kurbanları dışında herkesin kaçtığı tehlikelerle karşı karşıyaydı. Canavarla savaşmak için kalmıştı; yanında silah arkadaşları olmadan ve tek

başına çabalayarak. Hastalık ona bulaşabilir, orada yanında kimse olmadan tek başına ölebilirdi. Bu düşünceler bana gece gündüz rahat yüzü göstermiyordu. Londra'ya gitmeye karar verdim; Adrian'ı görmek, bu ıstırapları ümidin tatlı ilacıyla ya da umutsuzluk afyonuyla dindirmek istiyordum.

Brentford'a varıncaya kadar ülkenin çehresinin nasıl değiştiğini algılayamadım. Daha iyi konumdaki evlerin hepsi kapalıydı, şehirdeki canlı ticaret hayatı felce uğramış durumdaydı. Karşılaştığım birkaç yolcuda endişe havası vardı, arabama şaşkınlıkla bakıyorlardı; veba Londra'nın gözde mekânlarını ve kalabalık caddelerini mesken tuttuktan sonra, oraya doğru gittiğini gördükleri ilk arabaydı. Az sayıda insanın katıldığı, gelip geçenlerin çok kötüye yorduğu birkaç cenazeyle karşılaştım. Cenaze alaylarını kimileri meraklı gözlerle izliyor, kimileri korkarak uzaklaşıyordu, bazıları ise sesli sesli ağlıyordu.

Hastalara doğrudan yardım etme dışında Adrian'ın en önemli çabası, vebanın ulaştığı boyutları Londra halkından saklamaya çalışmaktı. Korkunun ve kötü önsezilerin hastalığın en büyük yardımcıları olduğunu; umutsuzluğun ve kara kara düşünüp durmanın insan bedenini hastalığa karşı özellikle hassas hale getirdiğini biliyordu. O nedenle kentte uygunsuz hiçbir görüntü yoktu; dükkânlar genel olarak açıktı, sokaktan hâlâ insanlar gelip geçiyordu. Ne var ki, hastalığın istila ettiği kent görüntüsü yaratmaktan özellikle kaçınılmış da olsa, felaketin gelişinden beri Londra'yı görmemiş birisi olarak, kent bana epeyce değişmiş göründü. Hiçbir at arabası görünmüyordu, sokaklarda otlar iyice boy atmıştı, evlerin terk edilmiş bir görüntüsü vardı, panjurların çoğu kapalıydı, karşılaştığım insanların sabit bakışlarında korku ve dehşet okunuyordu, davranışları Londralıların her zamanki işbilir davranış biçimine hiç benzemiyordu. Kral Vekili

Sarayı'na doğru tek başına tıkır tıkır ilerleyen arabam dikkat çekiyordu; saraya çıkan şık caddelerin daha da hüzünlü ve tenha bir görünümü vardı. Adrian'ın bekleme salonu kalabalıktı, kabul saatinde gitmiştim. Çalışırken rahatsız etmek istemedim, onun için odasına girip çıkan ricacıları izleyerek beklemeye başladım. Ticaretin durmasıyla ve kazanma yollarının ülkemizde para kazanılacak her alanda tıkanmasıyla hiçbir geçim kaynağı kalmayan orta ve alt sınıflardan insanlardı girip çıkanlar. Yeni gelenlerde, kabul edilmiş olanların çehresinde okunan kaderine razı olmuşluk, hatta memnuniyet ifadesine bütünüyle karşıt bir endişe havası vardı, kimi zaman da yüzlerinde dehşet okunuyordu. Odadan çıkanların canlanan hareketlerinde ve neşeli yüzlerinde arkadaşımın etkisini görüyordum. Saat ikiyi vurduktan sonra kabul bitti, hiç kimse alınmadı içeriye. Hayal kırıklığına uğrayanlar can sıkıntısı ve kederle uzaklaşırlarken, ben kabul odasına girdim.

Adrian'ın sağlığında fark edilen belirgin düzelmeye şaşırıp kalmıştım. Çok iyi bakıldığından aşırı boy atan ve kendi çiçeklerinin ağırlığıyla ezilen bir ilkbahar çiçeği gibi öne doğru eğilmiyordu artık. Gözleri parlak, çehresi sakindi, önceki dermansızlığına bütünüyle zıt olan yoğunlaşmış bir enerjiyle baştan ayağa dopdoluydu bedeni. Dilekçeleri düzenleyen ya da kabul boyunca alınan notları kaydeden birkaç sekreterle birlikte bir masanın başındaydı. İki ya da üç ricacıyla görüşme hâlâ sürüyordu. Adrian'ın adaletine ve sabrına hayran kaldım. Londra dışında oturmaya gücü olanların Londra'dan hemen ayrılmalarını tavsiye ediyor, gidebilmeleri için onlara yardım öneriyordu. Ötekilere, yaptıkları işlerle kente yararlı olanlara ve sığınacak başka bir yeri bulunmayanlara ise salgından daha iyi korunabilmeleri için öğütler veriyor, ölümler yüzünden sayıları iyice azalan ailelerdeki boş-

lukları kalabalık ailelerin üyeleriyle doldurarak büyük ailelerin yükünü hafifletiyordu. Onun etkisiyle, bir sihirbazın değneği dokunmuşçasına, düzen, konfor, hatta sağlık geliyordu.

Sonunda yalnız kaldığımızda, "Geldiğine sevindim," dedi. "Yalnızca birkaç dakika ayırabilirim, ama o birkaç dakika içinde pek çok şey anlatmam gerek. Veba şu an hızla yayılıyor, gerçeği görmezden gelmenin bir yararı yok, ölü sayısı her geçen hafta artıyor. İşin nereye varacağını ben de tahmin edemiyorum. Çok şükür, şimdilik şehri yönetme işinin üstesinden gelebiliyorum ve yalnızca günü kurtarmaya çalışıyorum. Uzun zamandır alıkoyduğum Ryland, ay sonundan önce buradan gitmesine izin vermemi şart koşmuştu. Parlamentonun atadığı vekil öldü. O nedenle bir başkasının seçilmesi gerekiyor. Ben adaylığımı koydum, öyle sanıyorum ki, hiçbir rakibim çıkmayacak. Parlamento akşam bu amaçla toplanıyor, onun için konunun bu akşam karara bağlanması bekleniyor. Lionel, senin beni aday göstermen gerekiyor. Ryland utandığı için ortaya çıkamıyor. Sen, arkadaşım, bana bu iyiliği sen yapar mısın?"

Kendini adamak ne hoş şeydir! Kraliyet ailesinden gelen, lüks içinde büyüyen, toplumsal hayatın olağan mücadelelerine doğası gereği isteksiz bir genç olarak yetişen Adrian, sevgili ve kahraman Adrian, şimdi, felaket günlerinde, hayatta kalmanın insan için en büyük hırs olacağı bir dönemde, kamu yararı için kendini feda etmeyi öneriyordu hoş bir sadelikle. Düşüncesi yüceydi, soyluydu, ama bütün bunların da ötesinde, alçakgönüllü tutumu, erdemli bir davranışta bulunduğunu göstermeyi aklından bile geçirmeyişi insanı kat kat fazla duygulandırır nitelikteydi. Ricasına aslında karşı çıkacaktım, ancak onun yaydığı iyiliği görmüş, kararının sarsılmaz olduğunu anlamıştım, onun için istemeye istemeye de

olsa ricasını yerine getirmeye razı oldum. Elimi sevgiyle kavrayıp, "Teşekkür ederim," dedi, "beni acı veren bir açmazdan kurtardın, eskiden de olduğu gibi, sen benim en iyi arkadaşımsın. Hoşça kal, seni birkaç saatliğine bırakmam gerekiyor. Gidip Ryland'le konuş, gerçi Londra'daki görevini bırakıyor, ama Kuzey İngiltere'de göçmenlerin karşılanması ve onlara yardımcı olunması konusunda büyük hizmetlerde bulunabilir, Londra'ya gıda sağlanması konusunda katkılar yapabilir. Rica ederim, onda sorumluluk duygusu uyandır."

Adrian gitti, sonradan öğrendim ki, günlük işlerinin ardından hastaneleri ziyaret edip Londra'nın kalabalık bölgelerinde incelemeler yapıyormuş. Ryland'i çok değişmiş buldum, Windsor'a en son geldiği zamanki haline göre bile çok değişmişti. Daimi korku onun cildini sarartmıştı, vücudu büzüşüp küçülmüştü. Akşam meselesini anlatınca yüzünde beliren gülümseme gergin kaslarını gevşetti. Gitmek istiyordu; her gün hastalığın ona da bulaşacağı beklentisi içindeydi, Adrian'ın sevecen zorbalığı onu gitmekten alıkoyuyor, o da buna karşı çıkamıyordu. Adrian yasal olarak vekili seçilince güvenli bir yere kaçacaktı. Söylediklerimi dinlerken bunu düşünüyordu. Çok yakında gitme ümidiyle morali düzeldi, hatta neşelendi, memleketine gittiğinde orada yapmayı planladığı şeylerle ilgili olarak benimle tartışmaya girdi; hiç kimseyle iletişime girmeksizin kendisini malikânesine ve mülkünün toprakları içerisine kapatma kararını unutmuştu.

Akşam Adrian ve ben Westminster'a yöneldik. Adrian yolda bana ne söyleyeceğimi ve ne yapacağımı hatırlattı, ama tuhaftır ki, amacım üzerine hiç düşünmemiş olarak girdim salona. Adrian'ın isteğine uyarak St. Stephen Salonu'nda yerimi alırken, o, kahve odasında kaldı. Salona alışılmamış bir sessizlik egemendi. Raymond'ın kral vekilliğinden –çok sayıda üyenin katılımıy-

la, konuşanların etkili ve güzel hitaplarıyla, ateşli tartışmalarla akıllarda kalan o dönemden– sonra salona hiç girmemiştim. Sıralar boştu, geleneğe göre soylu üyelerin oturduğu yerlerde kimsecikler yoktu; Londra milletvekilleri, ticaret şehirlerinin milletvekilleri oradaydı, çok az sayıda toprak sahibi ve parlamentoya kariyer uğruna girenlerden bazıları vardı, o kadar. Parlamentonun ilgisini çeken ilk konu, Kral Vekili'nin, kendisinin zorunlu yokluğu sırasında vekâlet edecek kişiyi seçmelerini rica ettiği konuşmasıydı.

Bir sessizlik çöktü, ta ki milletvekillerinden biri yanıma gelip de seçilmiş Kral Vekili'nin yokluğunda görevlendirilmek üzere kendisini aday göstermem için Windsor Kontu'nun haber gönderdiğini fısıldayıncaya kadar. O zaman, ilk olarak, görevimin büyüklüğünü tüm boyutlarıyla hissettim ve yapmayı üstlendiğim şeyin ağırlığı altında ezildim. Ryland veba korkusu yüzünden yerini bırakıyordu, işte yine sırf o korku yüzünden Adrian'ın hiç rakibi yoktu. Ben, Windsor Kontu'nun en yakını olan ben ise, onun seçilmesini önerecektim. Bu seçkin ve eşsiz arkadaşı tehlikeli görevin içine atacaktım; bu imkânsızdı! Ok yaydan çıkmıştı; aday olarak kendimi önerecektim.

Hazır bulunan birkaç milletvekili, tartışmalara katılmaktan ziyade yasal çoğunluğu sağlamak üzere gelmişti. Ben düşünmeden, kendiliğinden ayağa kalkmıştım, dizlerim titriyordu, şu an tehlikeli olan görevi hakkıyla yerine getirebilecek birini seçmek gerektiği üzerine birkaç laf ederken kararsızlık sesime yapışıp kalmıştı. Fakat arkadaşımı aday göstermek yerine kendi adaylığımı koymak girince aklıma, tereddüt de gitti, duyduğum acı da. Sözler kendiliğinden dökülüyordu ağzımdan, söyleyişim kesin ve hızlıydı. Adrian'ın şimdiye kadar yaptıklarından söz açtım, onun tasarılarını ileriye götürürken benim de aynı dikkat ve özeni göstereceğime söz

verdim. Sağlık durumunun nazik oluşundan söz ederken dokunaklı bir tablo çizdim, kendi gücümle ve sağlığımla övündüm. İngiltere'nin en soylu ailesinin evladını kendi elinden kurtarmaları için onlara yalvardım. Onunla olan yakınlığım samimiyetimin güvencesiydi, kız kardeşiyle evli oluşum, çocuklarımın onun muhtemel vârisleri oluşu ise dürüstlüğümün teminatıydı.

Görüşmenin aniden yön değiştirdiği Adrian'a çabucak iletildi. Adrian içeri girdi, ateşli, duygulu konuşmamın son kısmına tanık oldu. Onu görmüyordum, ruhum sözlerime akmıştı; önümde duranı algılayamıyordum, onun yerine Adrian'ın hastalıkla lekelenmiş, can çekişen bedeni uçuşup duruyordu gözlerimin önünde. Ben konuşmamı bitirirken, Adrian elimi yakaladı. "Zalim!" diye haykırdı. "Bana ihanet ettin!" Sonra, komuta etme hakkına sahip bir insan havasıyla öne doğru fırladı, kral vekilliği görevine kendisinin gelmesi gerektiğini iddia etti. O görevi tehlike karşılığında satın aldığını, çalışıp didinerek bedelini ödediğini söyledi. Bunu hedefliyordu, kendisini ülkesinin çıkarlarına adadıktan sonra devreye girip meyveleri ben mi toplayacaktım? O geldiğinde Londra'nın ne halde olduğunu, hüküm süren panik havasının beraberinde getirdiği açlığı, her türlü ahlaki ve hukuki ilkenin nasıl boşlandığını getirsinlerdi akıllarına. O, düzeni yeniden getirmişti; bu iş azim, sabır ve büyük gayret gerektiriyordu, zaten o da ülkesinin iyiliği uğruna uyumamış, gözünü bile kırpmamıştı. Ona böyle bir haksızlıkta bulunmaya cesaret edebilecekler miydi acaba? Binbir güçlükle kazandığı ödülü, şimdiye kadar politik hayata hiç bulaşmamış birisine bahşetmek uğruna zorla elinden mi alacaklardı? Kendisi bu işte ustalık kazanmış durumdayken, göreve bir acemiyi mi getireceklerdi? Kral vekilliği görevini hakkı olduğu için istiyordu. Ryland kendisini tercih ettiğini göstermişti. O, tahtın vârisi ola-

rak doğmuştu, şu an eşit haklara sahip olduğu, ama aslında tebaası olabilecek insanlardan kendisini kayırmalarını ya da bir iyilikte bulunmalarını şimdiye kadar istemiş miydi hiç? Onu geri mi çevireceklerdi? Eski kral vârisinin övgüye değer hırsına ket vurup onun yararlık göstermesinin yolunu tıkayarak eski konumunu zaten kaybetmiş olan aileye yeni bir hayal kırıklığı mı yaşatacaklardı?

Daha önce hiç kimse, Adrian'ın, atalarından gelen haklarını ağzına aldığını duymamıştı. Onun, gücü ya da seçmenlerin oyunu herhangi bir şekilde önemseyebileceği daha önce hiç kimsenin aklından bile geçmezdi. Konuşmasına ateşli bir sertlikle başlamış, alçakgönüllü bir yumuşaklıkla tamamlamıştı. Ricasını yine aynı tevazuyla yaptı. Sanki, gerçekte de olduğu gibi, çok ağır bir iş yüküne ve kaçınılmaz ölüme mahkûm olmayı değil de, İngilizler arasında zenginlik, şeref ve güç bakımından birinci sıraya gelmeyi talep etmiş gibiydi. Konuşmasının ardından onu onaylayan bir uğultu koptu. "Ah, hayır, onu dinlemeyin!" diye haykırdım ben. "Yalan söylüyor, kendisine yalan söylüyor." Sözümü kestiler, yeniden sessizlik çöktü ve bizden, âdet olduğu üzere, parlamento karar verirken salondan çıkmamız istendi. Onların karasızlık çektiklerini ve benim için bir ümit ışığı olduğunu sanıyordum, ama yanılmıştım, biz salonu daha yeni terk etmiştik ki, Adrian içeri çağrıldı ve kral vekilliği görevine atandı.

Saraya birlikte döndük. "Lionel, neden?" diye sordu Adrian. "Niyetin neydi? Kazanacağını ümit ediyor olamazdın, ama yine de en değerli arkadaşıma karşı zafer kazanmama yol açarak beni üzdün."

"Ama bu haksızlık," diye yanıtladım ben, "kendini feda ediyorsun, Idris'in taparcasına sevdiği kardeşi, dünyada en çok sevdiğimiz varlık olan sen kendini erken ölüme mahkûm ediyorsun; ben bunu önleyecektim, benim

ölümüm o kadar da büyük felaket olmazdı; daha doğrusu, sen sağ çıkmayı bile ümit edemezken, ben ölmezdim."

"Kurtulma ihtimaline gelince," dedi Adrian, "on yıl sonra hepimizin mezarlarının üzerinde soğuk yıldızlar ışıldayabilir; benim enfeksiyona karşı özel yatkınlığıma gelince, yayılan hastalığın ortasında senden daha yüksek yaşama şansına sahip olduğumu hem mantıksal olarak hem de bedensel olarak kolayca ispatlayabilirim.

İngiltere'yi kargaşa döneminde yönetmek, onu tehlikeden kurtarmak; kendimi ona adamak: İşte benim görevim. Ben bunun için doğdum. Atalarımın kanı damarlarımda haykırıyor, bana, yurttaşlarım arasında en önde olmayı emrediyor. Ya da bu biçimde konuşmam seni incitiyorsa, o zaman, annemin, o gururlu kraliçenin bana küçük yaşlardan beri yükselme sevgisini aşıladığını, o kadar ki, bünyemin zayıflığı olmasa ve kendi görüşlerim böyle bir şeyi engellemese, soyumun kaybettiği mirası geri almak için mücadele etmeye çoktan başlamış olacağımı söyleyeyim. Fakat şimdi annem ya da istersen annemin dersleri diyelim, içimde dirildi. Ben insanları savaşa sürükleyemem; kraliyet tahtını, entrika ve hainlik yoluyla İngiliz vatanseverliğinin enkazı üzerine yeniden dikemem. Ama şimdi, felaket ve yıkım güçlü yumruğunu ülkemin başına indirmişken, onu savunmak ve korumak konusunda en önde gelen kişi olabilirim.

Bu ülke ve sevgili kız kardeşim benim her şeyim. Birincisini koruyacağım, ikincisini ise sana emanet ediyorum. Ben kurtulursam, ama Idris'i kaybedersem, o zaman ben de ölmüşten beter olurum. Onu koru, bunu onun uğruna yapacağını biliyorum, yine de, başka bir itici kuvvet gerekiyorsa eğer, onu korumakla beni de korumuş olacağını düşün. Idris'in, kusursuzlukların bütünü olan mükemmel tabiatı sevgiyle dolup taşıyor. Sevdikleri zarar görürse eğer, o da sulanmamış minik bir çi-

çek gibi boynunu büker, onların alacağı en küçük yara onu dondurucu soğuklar gibi vurur. Idris şimdi bizim için korkuyor. Delicesine sevdiği çocukları için, aşkı, kocası, koruyucusu ve çocuklarının babası olan senin için korkuyor. Ona destek olmak ve onu yüreklendirmek için yanında olmalısın. Kardeşim, sen Windsor'a dön; öyle diyorum, çünkü aramızdaki tüm bağlar seni kardeşim yapıyor. Yokluğumun sana yüklediği iki kat fazla sorumluluğu üstlen ve ben buradaki dertlerle boğuşurken geriye dönüp o sevgili inziva köşesine baktığımda, orada huzur var, diyebileyim."

VII

Windsor'a doğru yola çıktım, ama orada kalmak niyetiyle değil. Sırf Idris'in onayını almak için. Sonra geriye dönüp eşi benzeri olmayan arkadaşımın yanında yerimi alacak, ona çabalarında ortak olacak, hayatım pahasına da olsa onu kurtaracaktım; kurtarabilirsem tabii. Yine de kararımın Idris'te uyandıracağı şiddetli acıya tanık olmaktan korkuyordum. Onun yüzüne kederin gölgesini asla düşürmemeye söz vermiştim kendi kendime, gelip geçici bir üzüntüye bile neden olmayacaktım. Şimdi, bu zor saatte yeminimi bozup bir alçak olduğumu mu gösterecektim? Yola huzursuz bir telaşla çıkmıştım. Oysa şimdi, günlerce, aylarca sürmesini arzu ediyordum. Söylemekten çekiniyordum; düşünmemeye çalışıyordum, ama boşuna. Gelecek, ateşlenip de sayıklayan insanın gördüğü karman çorman, seçilmesi güç bir hayal misali karanlık bir görüntü şeklinde gitgide yaklaşıyordu, gölgesiyle her yeri sarıp kucaklayıncaya kadar yaklaştı da yaklaştı.

Küçük bir tesadüf, her zamanki yolumu değiştirip eve Egham ve Bishopgate'ten geçerek gitmeme neden oldu. Perdita'nın eski evinin, o küçük kulübenin önünde arabadan indim, arabayı önden yolladım, şatoya yürüyerek gitmeye karar verdim. En güzel anıların çağrışımlarıyla dolu bu yer, bu terk edilmiş ev, bu bakımsız bahçe hüznümü besleyip çoğaltmaya pek uygundu. O en mutlu günlerimizde, Perdita, kulübesini, doğanın seçtiği güzelliklere insan becerisiyle eklenebilecek ne varsa onların hepsiyle süsleyip güzelleştirirdi; Raymond'la ayrıldıklarında ise yine ona özgü aynı abartma ruhu, kulübeyi bütünüyle yüzüstü bırakmasına neden olmuştu. Kulübe şimdi harap haldeydi; geyikler kırık çit tahtalarının üzerinden aşıp çiçeklerin arasında yatıyorlardı, kapının eşiğini ot bürümüştü, gevşemiş pencere kafesleri rüzgârda gıcırdıyor, tümden terk edilmişliği anlatıyorlardı. Yukarıda gökyüzü maviydi, hava, otların arasında büyüyen olağanüstü çiçeklerin güzel kokusuyla dopdoluydu; ağaçlar yukarıda kıpırdıyor, doğanın gözde ezgisini uyandırıyordu. Ama temizlenmediği için kapanmış patikaların hüzünlü görünümü, ot dolu çiçek tarhları bu neşeli yaz manzarasını bile karartıyordu. Bu kulübede gururlu ve mutlu bir güvenle toplandığımız zamanlar geride kalmıştı; çok geçmeden şimdiki saatler de geçmişe karışacak, gelecek saatlerin gölgeleri, zamanın dölyatağından, onların hem beşiği hem de cenaze teskeresi olan yerden kalkıp karanlık ve tehditkâr bir halde doğrulacak. Hayatımda ilk olarak ölülerin uykusuna imrendim, kederin de korkunun da hiçbir güce sahip olmadığı, çimenlerin altındaki o yatağı zevkle düşündüm. Kırık dökük çitin içindeki açıklıktan geçtim; gözyaşlarının boğazımı tıkadığını bir yandan da küçümseyerek hissettim ve aceleyle ormanın derinliklerine doğru koştum. Ah, ölüm ve değişim, hayatımızı yöneten sizler, neredesiniz, bulsam da

vuruşsam sizinle! Bizim huzurumuzda sizi kıskandıracak ne vardı, yıkıp yok edeceğiniz mutluluğumuzda ne var? Mutluyduk, seviyor ve seviliyorduk, başımızdan aşağı boca edilmeyen hiçbir nimet yoktu Amaltheia'nın boynuzunda.[1]

La fortuna
deidad barbara importuna,
oy cadaver y ayer flor,
no permanece jamas![2]

Ben böyle derin derin düşünürken, karşıma birkaç köylü çıktı. Endişeli düşüncelere dalmış gibiydiler, aralarında geçen konuşmalardan bana kadar ulaşan birkaç sözcük, yanlarına gidip sorular sormak için beni kışkırttı. O günlerde sıkça rastlandığı gibi, Londra'dan kaçan bir grup insan bir sandalla Thames Nehri'nden yukarı çıkıp gelmiş. Windsor'da hiç kimse onlara sığınacak yer vermemiş, onun için nehirden biraz daha yukarı çıkıp Boulter Kanalı yakınlarında terk edilmiş bir kulübede gecelemişler. Ertesi sabah vebalı bir arkadaşlarını orada bırakıp yollarına öyle devam etmişler. Bu durum duyulunca, hiç kimse hastanın bulunduğu yere yarım milden fazla yaklaşmaya cesaret edememiş, kaderine terk edilen zavallı da hastalıkla ve ölümle tek başına elinden geldiğince mücadele etmek zorunda kalmış. Acıma hissi beni bir an önce kulübeye gitmeye zorladı, durumunu öğrenmek ve ihtiyaçlarını karşılamasına yardımcı olmak istiyordum.

1. Yunan mitolojisinde Zeus'un sütanası, bebekliğinde Zeus'u emziren keçi ya da Zeus'u keçi sütüyle besleyen peri. Tanrı'nın ona armağanı olan boynuz dilekleri yerine getirme gücüne sahiptir.

2. "Kader tanrıçası / acımasız, münasebetsiz / dün bir çiçekken bugün bir ceset / asla aynı kalmaz!" Calderon de la Barca, *El Principe Constante* (Dalmi Hükümdar), II, 1082-5.

Giderken, bu konu hakkında ciddi ciddi konuşan köylü öbekleri çıkıyordu karşıma. Hastalığa tutulandan uzak oldukları halde, korku hepsinin yüzüne damgasını vurmuştu. Böyle bir grup ödlekle, doğrudan kulübeye çıkan bir patikada karşılaşınca, içlerinden biri beni durdurdu, durumdan haberdar olmadığımı düşünerek ileriye gitmememi, çünkü pek de uzakta olmayan bir yerde vebaya yakalanmış birisinin bulunduğunu söyledi.

"Biliyorum," diye yanıtladım, "zavallı adamın durumunu görmeye gidiyorum."

Topluluktan bir şaşkınlık ve korku homurtusu yükseldi. Ben devam ettim: "Zavallı adamcağız terk edilmiş, can çekişiyor ve yardımına koşan yok. Tanrı biliyor ya, bu felaket zamanında, herhangi birimiz ya da hepimiz birden böyle muhtaç olabiliriz. Böyle bir durumda bana nasıl davranılmasını istiyorsam, ben de aynısını yapacağım."

"Fakat şatoya asla dönemeyeceksiniz..." Anlaşılmaz konuşmaların arasında "Lady Idris" ve "çocukları" sözleri çarptı kulağıma.

"Arkadaşlar, bilmiyor musunuz," dedim, "Kont'un bizzat kendisi, şimdi Kral Vekili olarak, yalnızca hasta olması ihtimali olanları değil, hastaneleri ve salgın hastalık hastanelerini de her gün ziyaret ediyor, hastaların yanına yaklaşıyor, hatta onlara dokunuyor. Yine de şimdiye kadar hiç olmadığı kadar sağlıklı. Vebanın doğası konusunda bütünüyle yanılgı içindesiniz, ama korkmayın, hiçbirinizden bana eşlik etmenizi ya da bana inanmanızı istemeyeceğim, ta ki hastanın yanından sapasağlam dönünceye kadar."

Onları öylece bırakıp yoluma devam ettim. Çok geçmeden kulübeye vardım. Kapı aralıktı. İçeri girdim, kulübe sakininin artık hayatta olmadığını bir bakışta anladım. Bir saman yığınının üstünde yatıyordu, soğuk ve kaskatı olarak. Odayı ölümcül bir koku doldururken, çeşitli leke-

ler ve işaretler illetin kötücül karakterini gösteriyordu.

Daha önce salgın yüzünden ölen birisini görmemiştim. Bu illetin etkileriyle hepimiz dehşete düştüğümüz zaman, hastalıklı bir merak bizi, Defoe'nun romanını ve *Arthur Mervyn*'i yazanın ustalıkla yaptığı betimlemeleri yeniden dikkatle okumaya sürükledi.[1] Bu kitaplarda çizilen tablolar öyle canlıydı ki, resmedilen her şeyi yaşayıp görmüş gibi hissediyorduk kendimizi. Ama yine de, sözcüklerin hissettirdikleri, çok renkli anlatılmış da olsa, binlerce insanın ölümünü ve sefaletini tasvir ediyor da olsa, bu zavallı yabancının cesedine baktığımda hissettiklerimle kıyaslanınca aslında çok duygusuz kalıyordu. Veba gerçekte buydu işte. Onun kaskatı kesilmiş kollarını bacaklarını kaldırdım, yüzünün çarpıldığını ve taşlaşmış gözlerinin artık algılayamaz olduğunu gördüm. Ben bu işle meşgulken ürpertici bir dehşet kanımı dondurdu, titremeye başladım, saçlarım diken diken oldu. Yarı delirmiş vaziyette ölüyle konuşmaya başladım. "Demek, seni veba öldürdü," diye mırıldandım. "Bu nasıl oldu? Ağrılı mı geldi? Öldürmeden önce düşmanın işkence etmiş gibi görünüyor." Sonra, doğanın kendi kanunlarını hükümsüz kılmasını ve cevaben ölünün ağzından metalik sözcükler dökülmesini beklemeden paldır küldür ayağa fırladım, kulübeden kaçtım.

Aynı patikadan dönerken, az önce karşılaştığım, sonra yanlarından ayrıldığım topluluğu biraz ötede buldum. Beni görünce hızla kaçıştılar. Allak bullak suratım, salgının etki alanına girmiş birisini görmüşler gibi korkularını iyice artırmıştı.

Olguların uzağındayken bize kesin görünen sonuçlar

1. Daniel Defoe, *A Journal of the Plague Year* (Veba Yılı Günlüğü), 1722; Charles Brockden Brown; *Arthur Mervyn or Memoirs of the Year 1793* (Arthur Mervyn ya da 1793 Yılı Anıları), 1799.

çıkarırız, ama gerçekliğin testine tabii tuttuğumuzda, sonuçlar gerçekdışı rüyalar gibi yok olup gider. Hemşerilerimin korkularını alaya alıyordum, ama şimdi aynı korkular gelip beni bulunca duraksadım. Rubicon'u geçtiğimi hissettim.[1] Hastalık ve tehlike tarafında ne yapmam gerektiği üzerine iyice düşünüp taşınmam gerekiyordu. Halk inanışına göre, giysilerim, bedenim, soluduğum hava hem kendim için hem de diğer insanlar için ölümcül derecede tehlikeliydi. Üstüme bulaşan bu hastalıkla karımın ve çocuklarımın yanına şatoya dönmeli miydim? Bulaştıysa, elbette dönmemeliydim. Ama ben hastalanmadığımdan emindim. Birkaç saat geçtikten sonra bu sorun karara bağlanmış olacaktı. Neler olacağını ve bundan sonra nasıl hareket edeceğimi düşünerek bu süreyi ormanda geçirecektim. Vebanın devirdiği bir insanı görünce kapıldığım duyguların etkisiyle, Londra'da beni öylesine heyecanlandıran olayları unuttum. Yeni ve daha acıtıcı beklentilerin üstünü şimdiye kadar örten sis yavaş yavaş dağılıyordu. Sorun, içinde bulunduğu tehlikeli durumda ve gösterdiği çabada Adrian'a yardımcı olup olmamak değildi artık; Adrian'ın, yönetimiyle Londra'da sağlamayı başardığı düzen ve getirdiği bolluğu Windsor ve dolaylarında da sağlayabilmek için onun sağduyusunu ve coşkusunu nasıl taklit edebileceğimdi üzerinde düşünmem gereken. Hem salgın o kadar geniş alana yayılmıştı ki, kendi ailemin sağlığını nasıl güvence altına alacaktım?

Hayalimde dünya haritasını önüme serdim. Dünyanın yüzeyinde, parmağımla herhangi bir noktayı işaretleyip de, işte burası güvenli, diyebileceğim bir yer bulamıyordum. Güneyde ölümcül ve çaresiz hastalık hemen

1. Julius Caesar, MÖ 49 yılında lejyonuyla birlikte Rubicon Nehri'ni geçtiğinde geri dönülmez bir noktaya vardı, savaş ilan etmiş oldu. "Rubicon'u geçmek" sözü, geri dönüşü olmayan bir yola girmek anlamında kullanılır.

hemen insan türünün tamamını yok etmiş, fırtına ve seller, öldürücü rüzgârlar ve felaketler acıların üstüne tuz biber ekmişti. Kuzeyde durum daha da kötüydü, zaten yoğun olmayan nüfus giderek azalıyordu; veba ve kıtlık, kolay bir av olarak ellerine düşmeye hazır, yardımsız ve güçsüz sağların sırasını bekliyordu.

Gözlerimi İngiltere'ye diktim. Kudretli Britanya'nın kalbi olan, aşırı gelişmiş başkentin nabzı atmaz olmuştu. Ticaret durmuştu. Toplantı ve eğlence mekânları yok olmuş, caddeleri ot bürümüş, evler boş kalmıştı. Zorunluluktan kalan az sayıda insan kaçınılmaz salgının mührüyle damgalanmış gibiydi. Büyükçe üretim kentlerinde aynı trajedi daha küçük ölçekte, ama daha yıkıcı yaşanıyordu. Onları yönetip yönlendirecek Adrian'lar yoktu, yoksullar büyük kalabalıklar halinde hastalanıp ölüyorlardı.

Yine de hepimiz ölmeyecektik. Hayır, insan türü azalsa da varlığını sürdürecekti. Zaman geçecek, büyük veba yıllar sonra tarihin konusu olacak, insanlarda şaşkınlık uyandıracaktı. Hiç kuşkusuz bu salgın daha önce eşi görülmemiş derecede yayılmıştı. İlerlemesini önlemek için çok sıkı çalışmamız gerekiyordu; bundan evvel insanlar güle eğlene gidiyor, binlercesi, on binlercesi katlediliyordu. Oysa şimdi, insan değerli bir varlık haline gelmişti. Bir tekinin hayatı, kralların sözde hazinelerinden daha değerliydi. İnsanın düşünceyle donanmış çehresine, zarif bedenine, muhteşem alnına, harika düzeneğine bakın; tipiyle ve biçimiyle Tanrı'nın bu en güzel eseri bozuk bir alet gibi bir kenara fırlatılıp atılacak şey değildir; insan korunacak, onun çocukları, çocuklarının çocukları ismini sürdürecekler ve insan sonsuza kadar var olacak.

Doğanın ve kaderin benim özel ilgime emanet ettiği insanları öncelikle koruyup kollamam gerekiyordu. Hemcinslerim arasından insanın yüce ve iyi niteliklerini ör-

nekleyebilecek olanları seçmem gerekse, bana bağların en kutsalıyla bağlı olanlardan başkasını seçemezdim. İnsanlık ailesinden birilerinin hayatta kalması gerekiyor, işte onlar da sağ kalanlar arasında olacaklar; benim görevim bu olmalı, bunu başarmak için hayatımı harcamak ancak küçük bir fedakârlık olur. Orası, Idris'in ve çocuklarımın doğduğu Windsor Şatosu, insan toplumunun kazaya uğramış sandalı için bir liman ve sığınak olacaktı. Şatonun ormanları bizim dünyamız olacak, bahçeleri bize yiyecek sağlayacaktı; sağlığın sarsılan tahtını şatonun duvarlarının içine yeniden kuracaktım. Adrian, sevginin ve medeniyetin gümüş ağını üstüme atıp da beni insani iyiliğe ve insani erdemlere kopmaz biçimde bağladığında, ben toplum dışına itilmiş bir serseriydim. Prenses olarak doğan, bir kadında yüce olan her şeyin canlı örneği olan, dünyayı şairin hayalindeki gibi adımlayan, duyguyla donatılmış bir tanrıça heykeli ya da bir ressamın tablosundan çıkmış gibi bir azize olan Idris, her şeye layık o Idris beni seçip de kendini bana eşsiz bir hediye olarak sunduğunda, ben iyiliği hedefleyen, bilgi âşığı birisi de olsam, adımı henüz hiçbir değer listesine yazdırmamış bir insandım.

Birkaç saat boyunca böyle düşünüp durdum, ta ki açlık ve yorgunluk beni gerçek zamana döndürünceye kadar. Gölgelerin uzaması saatlerin geçtiğini ve güneşin alçaldığını gösteriyordu. Windsor'ın batısında, uzaktaki Bracknell'e doğru yürümüşüm. Sağlığımın mükemmel olduğu hissi, hastalığın bulaşmadığına inandırdı beni. Idris'in hiçbir şeyden haberdar olmadığını hatırladım. Londra'dan döndüğümü ve Boulter Kanalı yakınlarına yaptığım ziyareti duymuş olabilirdi, eve dönmeyince muhtemelen büyük bir telaşa kapılmıştı. Windsor'a Long Walk yolundan döndüm, şatoya yaklaşırken kasabadan geçtim. Kasabaya endişe ve huzursuzluk havası hâkimdi.

"Hırslı olmak için çok geç," der Sir Thomas Browne.

"Adlarımızın kimi insanların sürdüğü ömür kadar uzun yaşayacağını ümit edemeyiz. Ianus'un bir yüzü öbürüne hiç benzemez."[1] Bu metni yorumlayarak zamanın sonunun geldiği kehanetinde bulunan pek çok yobaz çıktı. Batıl inançlar umutlarımızın enkazından doğmuştu; grotesk temsiller, büyük tiyatroda, vahşi ve tehlikeli biçimde oynanıyor, geleceğin kalan kısmı kehanet sahiplerinin indinde yavaş yavaş eriyip küçük bir noktaya dönüşüyordu. Onların kehanetlerini dinlerken yüreksiz kadınların korkudan ödleri patlıyor; sağlam yapılı ve görünüşte güçlü erkekler de yaklaşan sonun korkusuyla eziyet çekiyor, aptallaşıp akıllarını kaçırıyorlardı. Şimdi, bu türden bir adam, etkili bir söyleyişle, Windsor sakinleri arasında umutsuzluğu yayıyordu. Sabahki sahne ve benim ölüyü ziyaret edişimi duymayan kalmamıştı. Bu durum köylüleri telaşlandırmış, onları bir manyağın kolayca çalabileceği uygun çalgılara dönüştürmüştü.

Zavallı adamın genç karısı ve sevgili çocuğu vebadan ölmüştü. Adam tamirciydi; geçimini sağladığı işini yapamaz olunca, tüm mutsuzluklarının üstüne bir de açlık eklendi. Karısının ve çocuğunun, daha doğrusu artık "yeryüzündeki ölü toprak"tan[2] başka bir şey olmayan karısının ve çocuğunun bulunduğu odayı terk etmişti. Açlık, uykusuzluk ve kederden deliye dönmüş, hastalıklı hayal gücü, onu, dünyanın sonunu bildirmek üzere Tanrı tarafından gönderildiğine inandırmıştı. Kiliselere giriyor, kilise cemaatlerine, yerin altındaki mezarlara taşınmalarına çok kalmadığını haber veriyordu. Zamanın unutulan ruhu gibi tiyatrolarda boy gösteriyor, seyircilere evlerine gidip ölmelerini buyuruyordu. Adam yakala-

1. Eski Roma inancında başlangıç ve geçişlerin tanrısı. Biri geçmişe biri geleceğe bakan iki yüzle betimlenir.

2. Percy Bysshe Shelley, *Anarşinin Maskesi*.

nıp hapsedildi, ama kaçtı, Londra'dan ayrılıp civar şehirlere yollandı. Çılgın el kol hareketleriyle ve insanları heyecana salan ses tonuyla dinleyenlerin içinde saklı korkuları açığa çıkarıyor, onların söze dökmeye cesaret edemedikleri sessiz düşüncelerini dile getiriyordu. Windsor belediye binasının kemerinin altında duruyor ve o yükseltiden, tir tir titreyen kalabalığa nutuk çekiyordu.

"Dinleyin, ey, siz dünya sakinleri!" diye haykırıyordu. "Her şeyi gören acımasız Gökyüzü, sen de dinle! Ey, bu sözleri söyleyen, ama söylediği sözlerin etkisiyle yine de fenalaşan, feleğin sillesini yemiş yüreğim, sen de dinle! Ölüm aramızda dolaşıyor! Yeryüzü güzel, çiçeklerle bezenmiş, ama o bizim mezarımız! Gökyüzündeki bulutlar bizim için üzülüp ağlıyor, yıldızların parlak gösterisi cenaze törenlerimize eşlik eden meşalelerden başka bir şey değil. Ak saçlı adamlar, uzun zamandır oturup alıştığınız evlerinizde birkaç yıl daha yaşamayı ümit ediyordunuz, ama süre doldu. Çocuklar, siz hiçbir zaman büyümeyeceksiniz, küçük mezarlarınız kazıldı bile... Anneler, çocuklarınızı sımsıkı sarın, çünkü sizi de aynı ölüm kucaklıyor!"

Çırpınmalı bir titremeyle ellerini uzattı, yuvalarından fırlayacakmış gibi görünen gözleri yumuşak havada bizim göremediğimiz bazı görüntüleri izliyor gibiydi. "İşte oradalar! "diye haykırdı. "Ölüler! Kefenleriyle kalkmışlar, sessiz bir kafile halinde uzaktaki mahşer diyarına doğru yürüyorlar. Kanı çekilmiş dudakları kıpırdamıyor, gölge gibi bacakları hareketten yoksun, yine de süzülüp gidiyorlar." Sonra ileriye doğru atılıp, "Geliyoruz!" diye haykırdı. "Neden bekleyelim ki? Dostlarım, acele edin, resmî ölüm elbiselerinizi giyinip kuşanın. Veba sizi huzura kabul edecek. Neden böyle uzun sürüyor? İyiler, bilgeler ve gözdeler önden gittiler. Anneler, çocuklarınızı son kez öpün; artık koruyucu olamayan kocalar, ölüm yoldaşlarınızı yanınızda götürün! Gelin, sevdiklerimiz gözden kaybolma-

dan gelin! Ne de olsa çok yakında göçüp gidecekler, acele etmezsek onlara bir daha asla, asla yetişemeyiz."

Böyle saçmaladıktan sonra aniden aklı başına gelir, abartısız fakat dehşete düşüren sözlerle zamanın korkularını resmeder, vebanın insan vücudunu nasıl etkilediğini en ince ayrıntısına kadar tarif eder, sevenlerin birbirlerinden nasıl koptukları hakkında, hayatta kalan son yakınının ölüm döşeğinde bekleyen insanın kapıldığı çaresizliğin dehşeti üzerine yürek parçalayıcı hikâyeler anlatırdı. Öyle ki, kalabalığın içinden inlemeler duyulur, feryatlar kopardı. Ağzı açık, kolları bacakları kaskatı, gözlerini kâhine dikmiş bir adam özellikle önde duruyor, yüzü renkten renge giriyor, aşırı korkudan sarı, mavi, yeşile dönüyordu. Manyak kâhin, adamın bakışını yakaladı, gözlerini adama dikti; çıngıraklıyılanın, kurbanını ağzının içinde hissedinceye kadar, korkudan titreyen kurbanına gözünü dikerek onu kendisine çektiği bilinir. Manyak sakinleşti. Boyu uzamış, irileşmişti adeta. Kendine güvenle ışıldamaya başladı çehresi. Köylüye baktı, köylü titremeye başladı, ama manyak gözünü ondan ayırmadı. Köylünün dizlerinin bağı çözüldü, çenesi takırdamaya başladı, sonunda çırpınarak yere yığıldı. Manyak, "Bu adam vebalı," dedi soğukkanlılıkla. Zavallı adamcağız bir çığlık kopardı, sonra aniden hareketsizleşti. Öldüğünü herkes açıkça anladı.

Dehşet çığlıkları sardı etrafı. Herkes kaçmaya çabalıyordu. Birkaç dakika içinde çarşı boşaldı; ceset yerde yatıyordu. Yatışmış ve yorgun düşmüş manyak, cesedin yanına oturdu, avurdu çökmüş yanağını cesedin zayıf eline dayadı. Çok geçmeden, belediye yönetiminin cesedi kaldırmak için görevlendirdiği birkaç kişi geldi. Zavallı çılgın, gelenlerin her birini gardiyan olarak görüyordu, ben şatoya doğru giderken o uçarcasına kaçtı.

Zalim ve merhametsiz ölüm, aziz duvarlarımızdan içeri girdi. Çocukken Idris'e bakan, şimdi birlikte otur-

duğumuz, bir hizmetliden çok saygıdeğer bir akraba gibi gördüğümüz yaşlı bir hizmetçi, birkaç gün önce, evlendikten sonra Londra civarına yerleşen kızını görmeye gitmişti. Döndüğü gece hastalandı. Windsor Kontesi'nin kibirli ve inatçı mizacı yüzünden, Idris, annesinden evlat olarak pek şefkat görmemişti. Bu iyi kadın Idris'in annesi gibiydi, onu alçakgönüllü ve savunmasız yapan eğitimsizliği ve cahil oluşuyla bile kendini bize sevdiriyordu, ayrıca çocukların da sevgilisiydi. İfade ederken hiç abartmıyorum, sevgili Idris'imi keder ve korkudan aklı başından gitmiş halde buldum. Acıyla kıvranan, acısı dinmeyen hastanın üzerine eğilmişti, bir yandan da düşünceleri çocuklarına kayıyor, hastalığın onlara bulaşmasından korkuyordu. Tehlikeli bir burunda fırtınayı savuşturan denizci için deniz fenerinin yeni keşfedilen ışığı neyse, benim gelişim de Idris için aynı şeydi. Korkunç şüphelerini bana emanet etti, sağduyuma güveniyordu, üzüntüsünü paylaştığım için rahatlamıştı. Zavallı dadımız çok geçmeden can verdi; ıstıraplı bekleyiş, yerini, başlangıçta daha acılı da olsa, sonradan teselli edişime büyük bir hevesle boyun eğen derin bir üzüntüye bıraktı. İlaçların en şifalısı olan uyku, sonunda Idris'in yaşlı gözlerini unutkanlığın girdabına çekti.

Idris uyuyordu, herkesin uyumaya çekildiği şatoda sessizlik egemendi. Ben ayaktaydım. Düşüncelerim, karanlık gecenin uzun saatleri boyunca, on bin değirmen çarkı gibi beynimin içinde hızla, şiddetle, dizginsizce çalışıp durdu. Herkes uyuyordu. Tüm İngiltere uyuyordu. Yıldızlarla aydınlanmış geniş bir kır manzarasına açılan penceremden, dingin bir huzur içinde uzanan toprakları görüyordum. Ben uyanıktım ve hayattaydım, oysa ölümün kardeşi, insanoğlunu ele geçirmişti. Peki, ya bu kardeş tanrılardan daha güçlü olanı insan türü üzerinde hâkimiyet kurarsa ne olacak? Gece yarısı sessizliği, doğ-

rusunu söylemek gerekirse, açıkça bir çelişki gibi görünmekle birlikte, yine de kulaklarımda çınlıyordu. Yalnızlık dayanılmaz hale geldi, elimi Idris'in atan kalbinin üzerine koydum, soluğunu duyabilmek, yaşadığından emin olabilmek için üzerine eğildim, çünkü bir an için onu bir daha uyandıramayacağımdan korkmuştum. Böyle yüreksiz bir dehşet ürpertti tüm bedenimi. Ulu Tanrım! Bir gün böyle mi olacak? Bir gün benim dışımda herkes yok olacak ve ben dünyayı tek başıma mı dolaşacağım? Yoksa bu anlaşılmaz ve kehanet kabilinden anlamlar taşıyan uyarıcı sesler miydi beni buna inanmaya zorlayan?

Onları çağırmayacağım,
Bize yalnızca kaçınılmaz olanı
Bildiren o sesleri çağırmayacağım.
Güneş, bazen doğmadan daha,
Atmosferde yüzünü nasıl gösterirse,
Büyük olayların hayaletleri de,
Olayların önünde yürürler öyle,
Ve yarın yürür bugünün içinde.[1]

VIII

Uzun bir aradan sonra, içimdeki huzursuz ruh, hikâyeme devam etme konusunda beni yeniden kışkırtmaya başladı, ama şimdiye kadar benimsemiş olduğum anlatım biçimini biraz değiştirmem gerekiyor. Bundan önceki sayfalarda yer alan detayların önemsiz şeyler

1. Friedrich von Schiller, *Wallenstein's Tod* (Wallenstein'in Ölümü), 1799.

içerdiği açık, ne var ki onların en önemsizinin bile, insan acılarını tartan kederli terazinin gözünde kurşun gibi ağır çekmesi; kendi acılarım daha yalnızca bir kuruntuyken, başkalarının çektiği acılar üzerinde durmanın can sıkıcılığı; ruhumdaki yaraların yavaş yavaş ortaya çıkışı; bu ölüm güncesi; sonsuz gözyaşı okyanusuna götüren bu uzun, eğri büğrü yol; bütün bunlar içimdeki yaraları yeniden kanatıyor. Hayat dolu ve ümitle ışıldayan sevgili arkadaşlarımı, sahnedeki o etkili yardımcıları anlattığı sürece, bu hikâyeyi bir uyuşturucu olarak kullanmıştım; acılarımı dindiriyordu. Bütün bunların sonunu resmetmek daha acı bir zevk verecek. Fakat ben ileride saklanan çölü görmeden hâlâ dönüp dönüp arkama bakarken, geçmişte var olan ile şimdi arasında yükselen duvarı aşmak, ara basamakları betimlemek benim gücümü fazlasıyla aşan bir çaba. Zaman ve deneyim, beni, oradan baktığımda, geçmişi bütün olarak algılayabileceğim bir yüksekliğe oturttu. Benim de geçmişi bu şekilde anlatmam gerekiyor; önemli olayları öne çıkararak, ışık ve gölgeyi resmin karanlığını ahenkli kılacak şekilde kullanarak.

Bizim yaşadığımız büyük felaketten daha hafif geçen her salgında görülebilecek olanlarla paralelliklerin kurulabileceği feci olayları aktarmak gereksiz olur. Okur, ölüp gitmenin kurtuluş sayıldığı salgın hastalık hastanelerini, cenaze arabalarının yaslı geçişini, karaktersiz insanların aldırmazlığını ve seven kalplerin şiddetli acısını, yürek parçalayan feryatları ve korkunç matem sessizliğini, çeşit çeşit hastalıkları, kaçıp gidenleri, açlığı, umutsuzluğu ve ölümü duymak ister mi acaba? Bu tür şeylere can atanların heveslerini giderebilecek pek çok kitap var; onlar dönüp Boccaccio'nun,[1] Defoe'nun ve Browne'un

1. Boccaccio, *Decameron*'da, 1348'de Floransa'da yaşanan veba salgınını anlatır.

anlattıklarına okusunlar. Her şeyi yutan büyük yok oluş; bir zamanlar kaynaşan dünyanın şimdiki dilsiz ısısızlığı; beni kuşatan tek başınalığın yalnızlığı; o türden olayları acıtıcı gerçekliklerinden bile yoksun bıraktı, hatta geçmişteki acıların donuk renklerini şiirsel renk tonlarına boyayarak yumuşattı. Geçmişin olaylarını gruplandırarak ve geçmişin ortak rengini algılayıp onu yansıtarak ayrıntılardan kaçabilirim.

Londra'dan, ailemin esenliğini elimden geldiğince sağlamanın öncelikli görevim olduğunu düşünerek, ondan sonra geri dönüp Adrian'ın yanında görev almam gerektiğini içtenlikle hissederek dönmüştüm. Windsor'a dönüşümü izleyen olaylar işin şeklini değiştirdi. Veba yalnızca Londra'da değildi; her yerdeydi. Ryland'in söylediği şekliyle, veba, bir kış gecesi uluyan aç ve azgın binlerce kurt sürüsü halinde üstümüze yürümüş durumdaydı. Hastalık kırsal bölgelerde ilk görüldüğünde, etkileri, şehirlerde olduğundan daha korkunç, daha başa çıkılmaz ve daha tedavi edilemez görünüyordu. Londra'da acılar birlikte çekiliyor, paylaşılıyordu, komşular birbirlerini sürekli olarak gözlüyor, Adrian'ın iyilikseverliğiyle etkinleşen dayanışma ruhu yardım sağlıyor, yıkım yolu düzleşiyordu. Fakat kırsal kesimde dağınık halde bulunan çiftlik evlerinin, tek başına duran kulübelerin, tarlaların ve ambarların ortasında, insanın yüreğini paramparça eden, kimsenin görmediği, duymadığı, farkına bile varmadığı trajediler yaşanıyordu. Tıbbi yardım sağlamak daha zordu, yiyecek bulmak daha güçtü ve oralarda kimse görmediğinden utanç insanoğlunu durdurmuyor, insanlar daha aşağılık işlere girişme cesaretini gösteriyor ya da bayağı korkularına daha kolay boyun eğiyordu.

Kahramanlıklar da olmuyor değildi, yalnızca söz edildiğini duyunca bile insanın yüreğini kabartan, duygulandırıp gözlerini yaşartan kahramanlıklar. İnsan tabiatı böy-

ledir, güzellik ve çarpıklık genellikle birbiriyle yakın ilişki içindedir. Tarih okurken, cinayetin hemen arkasından, kan lekesini olağanüstü çiçeklerle örtüp gizleyen yüce gönüllülüğün ve fedakârlığın geldiğini görmek bizi en çok şaşırtan şeydir. Vebanın ilerleyişine eşlik eden tatsız olaylar zincirini süsleyen böylesi eylemler eksik değildi.

Berkshire ve Bucks halkı vebanın Londra, Liverpool, Bristol, Manchester ve York'ta, kısacası İngiltere'nin en kalabalık kentlerinde olduğunu çoktandır biliyordu. Ama yine de, veba kendi aralarında görüldüğü zaman hayal kırıklığına uğramışlar, az şaşırmamışlardı. Dehşete düşmüşlerdi, aynı zamanda hoşgörüsüz ve kızgındılar. Yapışkan belayı başlarından atmak için bir şeyler yapma niyetiyle harekete geçtiklerinde bir çare bulduklarını sanmışlardı. Daha küçük şehirlerde oturanlar evlerini bırakıp gidiyor, açlığa ve kötü havalara aldırmadan açık arazide birbirlerinden uzakta çadırlar kuruyor, böylece ölüm kusan hastalıktan korunacaklarını sanıyorlardı. Çiftçiler ve rençperler, tam tersine, yalnızlık korkusuna kapılmış, tıbbi yardım almayı çok istediklerinden sürüler halinde şehirlere göçmüşlerdi.

Ama kış geliyordu, kışın gelişiyle ümit de geldi. Ağustos ayında veba İngiltere'nin kırsal bölgelerinde görülmüş, eylül ayı boyunca ortalığı kırıp geçirmişti. Ekim sonuna doğru yavaş yavaş etkisini azaltmış, ama öldürücü olma bakımından vebadan pek de aşağı kalmayan tifüs bir dereceye kadar onun yerine geçmişti. Sonbahar ılık ve yağmurlu geçiyordu, zayıf ve sağlıksız olanlar birer birer ölüyorlardı; ne mutlu onlara. Ama insanı yiyip bitiren illet, sapasağlam ve bolluk içinde yaşayan gençlerin benzini solduruyor, onları birer mezar kaçkınına döndürüyordu. Ürün zayıftı, ekinlerin kötülüğü ve yabancı şarapların yokluğu hastalığın şiddetine şiddet kattı. Noel'den önce İngiltere'nin yarısı su altında kaldı.

Geçen kışın şiddetli rüzgârları tekrarlandı, ama bu yıl ticaret filosu küçülmüş olduğundan denizdeki fırtınalardan çok da etkilenmedik. Sel ve fırtınalar Kıta Avrupası'na bize verdiğinden daha büyük zarar verdi, böylece kıtayı vuran afetlere son darbeyi indirmiş oldu. İtalya'da köylü nüfusu azaldığı için ırmak taşkınlarıyla mücadele edilemedi, böylece, Tiber, Arno ve Po nehirleri, avcılar ve köpekler uzakta olduğunda inlerinden çıkan vahşi hayvanlar gibi, verimli ovalara saldırıp onları tahrip etti. Seller koca koca köyleri alıp götürdü. Roma, Floransa ve Pisa'yı sel bastı, kış yağmurlarıyla güç kazanan seller, çok değil, daha yakında durgun sulara yansıyan mermer sarayların temellerini sarstı. Almanya ve Rusya'da zarar çok daha büyüktü.

Nasılsa sonunda soğuklar gelecek, soğuklarla birlikte yeryüzüyle olan kira sözleşmemiz yenilenecekti. Ayaz, salgının oklarını köreltecek, gözü dönmüş doğa güçlerini zincire vuracaktı. İlkbaharda ise toprak kardan giysisini çıkarıp atacak, vebanın tehdidinden kurtulmuş olacaktı. Kış, şubat ayına kadar kendini doğru dürüst göstermedi. Üç gün kar yağdıktan sonra buz, nehirlerin akışını durdurdu; kuşlar, düşen kırağının beyazlattığı, çatırdayan ağaç dallarından uçup gittiler. Dördüncü sabah her şey yok oldu. Çıkan bir güneybatı rüzgârı yağmur getirdi; güneş yüzünü gösterdi ve hatta bu mevsimde, doğanın alışılmış kanunlarıyla alay edercesine, sanki gündönümündeki kudretiyle yanıyor gibiydi. İlk mart rüzgârıyla patikaların menekşelerle dolmasında, meyve ağaçlarının çiçeklerle kaplanmasında, ekinlerin boy atmasında, akıl almaz sıcağın zoruyla yaprakların çıkmasında bulabileceğimiz bir avuntu yoktu. Güzel havalardan korkuyorduk, bulutsuz gökyüzünden, toprağın çiçeklerle örtülmesinden ve pek hoş görünen ağaçlardan korkuyorduk, çünkü evrene evimiz gözüyle bakamıyorduk artık, onu

mezarımız olarak görüyorduk; korku sezgisi, ıtırlı toprağın güzel kokusunu büyük bir kilise mezarlığının kokusu gibi algılıyordu.

Pisando la tierra dura
de continuo el hombre està
y cada passo que dà
es sobre su sepultura.[1]

Bütün kusurlarına rağmen kış bize yine de nefes aldırdı. Biz de bundan olabildiğince yararlanmaya çalıştık. Veba bu yaz yeniden canlanmayabilirdi, ama canlanırsa eğer, bizi hazırlıklı bulacaktı. Alışkanlık kazanarak kendini acıya ve kedere bile uydurabilmek insan doğasının bir parçasıdır. Veba geleceğimizin, varoluşumuzun bir parçasıydı artık. Nehirlerin taşmasına, denizlerin karayı istila etmesine, kötü hava koşullarına karşı olduğu gibi vebaya karşı korunmak için de önlemler alacaktık. Uzun çilelerin ve acı deneyimlerin ardından herhalde bir deva bulunacaktı. Hastalığın bulaştığı herkes ölüyordu, ama hastalık herkese bulaşmıyordu. Onun için, bulaşıcı hastalık ile sağlıklı olanın arasına çekeceğimiz duvarı yüksek tutup temellerini sağlam kazmak; hayatta kalanların esenliğinin sağlanmasına katkıda bulunacak ve hâlâ tekrarlanan trajediyi izleyenlerin ümitlerini kaybetmemelerini sağlayacak, onlara bir parça mutluluk verecek bir düzen getirmek bizim görevimiz olmuştu. Adrian, başkenti, sistemli hareket etme biçimleriyle tanıştırmıştı, gerçi ölümü durduramıyordu bütün bunlar, ama hiç olmazsa başka kötülüklerin, ahlaksızlıkların ve çılgın davranışların önüne geçiyor, kötü yazgının daha da korkunç olmasını

1. "İnsan sağlam basıyor sert toprağa / ve attığı her adım aslında kendi mezarının üstüne." Calderon de la Barca, *El Principe Constante* (Daimi Hükümdar).

engelliyordu. Adrian'ı örnek almak istiyordum, ama insanlar, "hep birlikte hareket ederler, tabii hareket ederlerse eğer"[1].

Bu yüzden, dağınık durumdaki kasaba ve köylerde oturanlara, söylediklerimi duyar duymaz unutan, kararsız her rüzgâra göre yön değiştiren insanlara –oysa en küçük tesadüfle yön değiştirirdi kararsız rüzgârlar– öncülük etmenin bir yolunu bulamıyordum.

Ben de başka bir plan benimsedim. Dünyada barış ve mutluluğun hüküm sürmesini hayal eden yazarlar, her yerleşimin yaşlılar ve bilge insanlar tarafından yönetildiği, genellikle kırsal bir bölge tasvir etmişlerdir. Küçük de olsa her köyün bir lideri vardır; saygı duyulan, güç durumda kalındığında tavsiyesine başvurulan, fikirlerine herkesinkinden çok değer verilen, kendi içlerinden biri. Kendi kişisel tecrübelerimle derhal bu gözlemi yapmaya giriştim.

Little Marlow köyünde insanları yaşlı bir kadın yönetiyordu. Kadın birkaç yıl düşkünler evinde yaşamıştı, havaların güzel olduğu pazar günleri ondan tavsiye almak ya da öğütlerini dinlemek için gelenler kapısının eşiğinde sürekli bir kalabalık oluşturuyordu. Bir asker karısıydı, dünyayı görmüştü. Yaşadığı sağlıksız ortamlarda yakalandığı bir ateşli hastalık, daha yaşlılık bastırmadan gücünü tüketmişti. Küçücük kulübesinden nadiren çıkıyordu. Derken, veba geldi köye. Korku ve üzüntü köy sakinlerinin zaten az olan akıllarını iyice başlarından alınca, ihtiyar Martha öne çıkıp, "Bundan önce vebanın olduğu bir şehirde yaşamıştım," dedi. "Ve sana bulaşmadı, öyle mi?" "Hayır, bulaştı, ama iyileştim." Ondan sonra Martha, sevgi ve saygıyla yükseltilmiş tahtında her za-

1. William Wordsworth'ün "Resolution and Independence" (Kararlılık ve Bağımsızlık) adlı uzun şiirinden uyarlama.

mankinden daha sağlam oturur oldu. Martha hastaların kulübelerine girdi, ihtiyaçlarını kendi eliyle karşıladı, hiçbir korku belirtisi göstermedi, onu izleyenlere kendi doğal cesaretinden bir şeyler aşıladı. Çarşıya gitti, satın alamayacak durumdaki yoksullara yiyecek sağlanması konusunda ısrar etti. İnsanların tek tek iyi olmasının herkesin mutluluğuna nasıl katkıda bulunduğunu gösterdi. Bahçelerin ihmal edilmesine de, kulübelerin pencere kafeslerindeki çiçeklerin bakımsızlıktan ötürü boyunlarını bükmesine de izin vermezdi. Ümit, bir doktorun reçetesinden daha iyidir, dayanma gücü veren ve insanı canlandırıp neşelendiren her şey, her tür ilaçtan daha değerlidir, diyordu.

Beni, oluşturduğum planı hazırlamaya sürükleyen Little Marlow köyünde gördüklerim ve Martha'yla yaptığım konuşmalardı. Daha önce zenginlerin malikânelerini ve centilmenlerin evlerini ziyaret etmiştim. O evlerde oturanların, kendi kiracılarının iyiliği için, yapabilecekleri her şeyi yapmaya hazır olduklarını, en saf iyilikseverlik duygularıyla harekete geçtiklerini görmüştüm. Ne var ki bu yetmezdi. Benzer ümitlerin ve korkuların doğurduğu gerçek iyi niyet, deneyim ve çaba eksikliği vardı burada. Yoksullar, korunmak için, zenginlerin, kendilerinin ulaşamayacakları başka araçlara sahip olduklarını, inzivaya çekilebileceklerini, koşulların izin verdiği ölçüde kaygısız olabileceklerini algılıyorlardı. Onlara bel bağlayamazlardı, ama kendileriyle aynı düzeyde olanlara kat kat daha fazla güvenebilir, onlardan yardım ve tavsiye isteyebilirlerdi. O yüzden köy köy dolaşmaya karar verdim, yöneticilerini arayıp bulmak, onları aydınlatmak, çabalarını sistemli bir hale sokmak, onların kendi köylüleri arasındaki otoritelerini ve etkilerini artırmak için çalıştım. Yöneticileri belirlemek için hazırlıksız yapılan bu seçimlerde pek çok değişiklik de

oluyordu; yaşlı ve sağduyuluların yerine ateşli, eyleme geçmeye hazır ve tehlikeye aldırmayan gençler öne çıkarken, görevden alınanlar ve kendi isteğiyle çekilenler oluyordu sık sık. Herkesin kulak verdiği sesin aniden sustuğu, yardım eden elin buz gibi soğuduğu, anlayışla bakan gözlerin kapandığı da oluyordu sıkça. O zaman köylüler, içlerinden en iyiyi kurban olarak seçip onun kendileri için atan yüreğini toprağa dönüştüren, kendilerinin esenliğini sağlayabilecek planlarla meşgul aklını bir daha iletişim kurulamayacak biçimde yok eden ölümden daha da çok korkmaya başlıyorlardı.

İnsanın iyiliği için çabalayan kişi sık sık nankörlükle karşılaşacaktır, kendisinin ektiği, kötülükle ve ahmaklıkla sulanan tohumdan çıkan nankörlükle. Gençliğimizde, dünyayı "gece vakti gelen bir hırsız gibi"[1] adımlayan ölüm, yer altındaki bodrumundan ok gibi fırlayıp çıkmış, güçle donanmış olarak, kara bayrağını sallaya sallaya bir fatih gibi geliyor. Pek çokları, onun oturduğu kral naibi tahtının üstünde onun oklarını yönlendiren ve onun gelişimine rehberlik eden ilahi bir Hikmet görüyor, başlarını teslimiyetle, en sonunda da itaatle eğiyorlardı. Kimileri ise gelip geçici bir tesadüf görüyordu yalnızca, dehşete düşmek yerine aldırışsız olmaya çalışıyor, akıllarına en kötüsünü getirmenin acı veren eziyetinden kaçınmak için ahlaksızlığın içine dalıyorlardı. İşte böyle, akıllı, iyi ve sağduyulu olanlar iyilik yapmakla uğraşırlarken, kış ateşkesi gençler, düşüncesizler ve kötüler üzerinde başka türlü etki yaptı. Soğuk olan kış ayları boyunca eğlence arayışı yüzünden Londra'ya genel bir akın vardı. Kamuoyunun dizginleri gevşemişti. Şimdiye kadar yoksul olanların pek çokları zenginlemiş, pek çokları

1. Yeni Ahit, "Selanikliler" 5:2: "Rab'bin günü, gece hırsız nasıl gelirse öyle gelecektir."

ana babalarını, yani ahlak bekçilerini, yol göstericilerini, kendilerini dizginleyenleri kaybetmişti. Bu dürtülerin önüne set çekerek karşı koymanın yararı olmazdı, o setler, dürtülerin harekete geçirdiği insanları ancak daha da zararlı tutkulara sürüklerdi. Tiyatrolar açık ve tıklım tıklım doluydu; danslar ve gece şölenleri uğrak yerleriydi; bunların çoğunda görgü kuralları ihlal ediliyor, ileri bir uygarlığa şimdiye dek yapışık olan kötülükler ikiye katlanıyordu. Öğrenciler kitaplarını bırakmışlardı, sanatçılar çalışmalarını; hayatın uğraşları çekip gitmiş, ama eğlenceleri kalmıştı; eğlence mezarın kıyısına kadar sürdürülebilirdi. Yapay renklerin hepsi yok oldu, ölüm gece gibi yükseldi; alçakgönüllülüğün utangaçlığı, gururun çekingenliği, iffetin tutuculuğu, ölümün kasvetli gölgelerinin altında işe yaramaz örtüler gibi genellikle bir kenara atılır oldu.

Bu durum evrensel değildi. Eşi benzeri görülmemiş afetin doğurduğu ıstırap ve dehşet, ebedî ayrılık korkusu ve büyük kaygılar, iyi huylular arasında akrabalık ve dostluk bağlarını daha da güçlendiriyordu. Felsefeciler, kendi ilkelerini, ahlaksızlık ve umutsuzluk istilasının önüne engel ve insan hayatının işgal altındaki topraklarını koruyabilecek biricik duvar olarak çıkarıyorlardı; ödüllerini almayı uman dindarlar ise, kendilerini fırtınalı azap denizinden geçirip Meçhul Kıta'nın limanına kadar güvenlik içinde taşıyacağını ümit ettikleri sal ya da tahta parçaları olarak gördükleri inançlarına daha sıkı sarılıyorlardı. Görüş alanlarını daraltmak zorunda kalan sevecen yürekler, dolup taştıkları sevgi ve şefkati, kalan çok az sayıdaki insana kat kat fazlasıyla bağışlıyorlardı. Ama yine de, şimdiki zaman, onlar için bile, gözden çıkarılamayacak bir servet olarak, ümitlerle dolu değerli yüklerini indirebilecekleri biricik zaman haline gelmişti.

Hatırlanmayan zamanlardan kalan deneyimlerimiz,

eskiden, bize, zevklerimizi yıllarla ölçmeyi ve hayattaki beklentilerimizi uzun bir gelişme ve çöküş dönemine yaymayı öğretirdi; uzun yol engin bir labirent gibi kıvrıla kıvrıla ilerler, o yolun bittiği "Ölümün Gölgesi Vadisi" ise önümüze çıkan birçok nesne tarafından gözlerden saklanırdı. Fakat bir deprem manzarayı değiştirmiş, yeryüzü tam da ayaklarımızın dibinde çatlamış, aşağıda, bizi yutacak derin ve sarp bir uçurum açıldığı anda, saatler, şatafatlı bir arabanın içinde bizi o yarığa doğru sürmeye başlamıştı. Ama şimdi kıştı ve oturduğumuz güvenli yerden o uçuruma fırlatılmadan önce ayların geçmesi gerekiyordu. Güneşin doğuşu ile batışı arasındaki sürenin genel zaman içerisinde upuzun bir yıl gibi geldiği, kısa ömürlü böceklerdik artık. Çocuklarımızın olgunlaşıp yetişkin olduklarını göremeyecek, onların yumuşacık yanaklarının nasıl kabalaştığını, hırs ya da üzüntünün tasasız yüreklerini nasıl ele geçirdiğini izleyemeyecektik. Ama yine de onlara sahiptik, yaşıyorlardı, biz de yaşıyorduk, başka ne isteyebilirdik? Zavallı Idris'im, içine doluşan korkuları işte böyle avuntularla bastırmaya çalışıyor, bir dereceye kadar da başarılı oluyordu. Geçen her bir saatin o korkunç akıbeti getirebileceği yaz mevsiminde değildik, onun için yaza kadar kendimizi güvende hissedebilirdik. Gerçi bu çok sürmeyecekti, ama yine de, bunun kesin oluşu onun anne yüreğini bir süreliğine de olsa rahatlatıyordu. Şu anda, o zaman bize kendimizi cennetteymişiz gibi hissettiren, gelip geçici bir esrime de olsa, o yoğun, şiddetli duygunun nasıl ifade edilebileceğini ya da nasıl aktarılabileceğini bilmiyorum. Sevinçlerimiz daha bir değerliydi, çünkü onların sonunu görebiliyorduk; daha bir büyüktü, çünkü onların değerini en üst derecede hissedebiliyorduk; daha bir saftı, çünkü onların özünde halden anlama vardı. Bir meteor nasıl bir yıldızdan daha parlaksa, bu kışın bahtiyarlığı da, içerisin-

de, uzun, çok uzun bir yaşamın sevinçlerinin yoğunlaştırılmış özünü barındırıyordu.

İlkbahar ne hoştur! Windsor Terası'ndan, aşağıda uzanan, mutlu kulübeler ve gönençli kasabalarla beneklenmiş on altı bereketli kontluğa bakarken her şey yine eskisi gibi hoş görünüyor, insanın yüreği sevinçle doluyordu. Topraklar sürülüydü, narin buğday sürgünleri başlarını kara topraktan çıkarmıştı, ağaçlar çiçek tomurcuklarıyla kaplıydı, çiftçiler dışarıda tarlalardaydı, sütçü kızlar ağzına kadar dolu kovalarıyla eve doğru sekiyor, kırlangıçlar uzun, sivri kanatlarını güneş ışınlarının oynaştığı su birikintilerine vuruyor, yeni doğmuş kuzular taze çayırların üstünde yatıyordu, taze yaprakların yeşilliği ise;

> Şirin başını uzatıp havaya
> Sessiz mekânları şenlendiriyor yeşilin hasıyla.[1]

İnsana, tazeleniyormuş ve kış ayazı yerini hayatın neşeli ve sıcak yenilenişine bırakıyormuş gibi geliyordu. Akıl, başlayan yeni yılla birlikte kaygı ve üzüntülerin artacağını söylüyordu, ama doğanın yüzü gülerken ve yeşil bağrından çiçekler, meyveler, ışıl ışıl sular saçıp bizi hayatın doğuşu üzerine sahneye koyduğu maskeli drama katılmaya davet ederken, korkunun karanlık mağarasından gelen uğursuz sesin, hastalık yayan buğusunu üflediğine insan nasıl inanabilirdi ki?

Veba neredeydi? "Burada, her yerde!" diye haykırıyordu, korku ve umutsuzlukla dolu bir ses; insanın yok edicisi, güneşli mayıs ayının hoş günlerinde, yeryüzünde yeniden kuluçkaya yatıp da insan ruhunu organik kozası-

1. John Keats, "Sleep and Poetry" (Uyku ve Şiir).

nı terk etmeye ve denenmemiş bir hayatın içine girmeye zorladığı sırada. Onun güçlü silahının bir tek savruluşuyla, alınan tüm tedbirler, gösterilen tüm özen ve dikkat yerle bir olmuştu. Ölüm, seçkinlerin masalarına oturmuş, köylünün ot şiltesine sere serpe uzanmış, kaçan korkağı yakalamış, karşı koyan yiğidi dize getirmişti; umutsuzluk her yüreğe girmiş, keder gözlerin ferini söndürmüştü.

Kederli iç çekişler benim için artık bildik şeylerdi. Tanık olduğum tüm acı ve ıstırapları, yetişkinlerin iniltilerini, daha da acıtıcısı, dehşetin kucağındaki küçüklerin gülümsemelerini anlatacak olsam, eli ayağı titremeye başlayan ve saçları diken diken olan okurum, bir çılgınlık nöbetine tutulup da kendimi bir uçurumdan aşağı nasıl atmadığıma ve dünyanın acıklı sonunu görmemek için gözlerimi ebediyen neden kapamadığıma şaşırıp kalacaktır. Fakat sevginin, şiirin ve yaratıcı hayal gücünün kuvveti, veba hastalarının bile yanı başında, sefil olanla ve can çekişenle birliktedir. Kendini adama duygusu, görev duygusu, yüce ve sarsılmaz amacım beni kanatlandırıyor, kalbimi garip bir sevinçle dolduruyordu. İyiliğin ruhu, en acılı kederin ortasında, etrafımı, merhamet duygusunun keskinliğini körelten ve iç çekişlerinin havasını arındıran ıtırlı bir atmosferle dolduruyor, ayaklarım yerden kesilmiş gibi hissettiriyordu. Bitkin ruhum çabalarında zayıf düşerse eğer, o zaman, sevgili evimi, hazinelerimi barındıran mücevher kutusunu, aşk öpücüklerini, evlatlarımı nasıl okşadığımı düşünüyordum ve gözlerim en safından bir çiyle ıslanırken, kalbim birdenbire yumuşayıp içimi titreten bir şefkatle ferahlıyordu.

Anne şefkati Idris'i bencil yapmamıştı; yaşadığımız felaketin başında düşüncesiz bir coşkuyla kendini hastaların ve çaresizlerin bakımına adamıştı. Ben onu durdurdum, o da boyun eğdi. Onun tehlikede olduğunu bilmenin çabalarımı nasıl felce uğrattığını, güvende olmasının

ise benim sinirlerimin dayanıklılığını nasıl en üst düzeye çıkardığını anlattım. Yokluğu sırasında kendi çocuklarının nasıl tehlikeye maruz kaldıklarını gösterdim, o da orman çitinin dışına çıkmamayı sonunda kabul etti. Aslında şato duvarlarının içinde, yakınları tarafından terk edilen ve başlarının çaresine bakamayan bir mutsuzlar ordusunu barındırıyorduk, Idris tüm ilgisini zaten onlara yöneltiyordu, onlarla ilgilenmek tüm zamanını alıyordu. Bütün bunları yaparken benim için ve çocuklarının sağlığı için sürekli olarak endişelenmek, o bunu bastırıp saklamaya çalışsa da, kafasını hep meşgul ediyor, sağlığını sarsıyordu. Onlara göz kulak olup onların güvenliğini sağladıktan sonra yapmaya çalıştığı ikinci şey, kederini ve gözyaşlarını benden saklamaktı. Her gece dönünce şatoda beni bekleyen huzur ve sevgiyi buluyordum. Can çekişenlerin başucunda genellikle gece yarılarına kadar bekledikten sonra, yağmurlu ve bulutlu gecelerin karanlığında at üstünde millerce yol alırken bana güç veren tek şey, sevdiklerimin güvende oluşu ve onların korunaklı, huzurlu yaşantısıydı. Çok acı bir sahne bedenimi sarsar da başımı ateşlere salarsa, o zaman, başımı Idris'in göğsüne dayıyordum, böylece düzensiz atan nabzım normale dönüyordu; onun gülümseyişi beni ümitsizlikten çekip çıkarabiliyor, kucaklayışı kederli yüreğimi dingin bir huzurla sarıp sarmalayabiliyordu.

Yaz ilerliyordu. Etkili güneş ışınlarıyla taçlandırılan veba, isabetli oklarını tüm yeryüzüne fırlatıyordu. O okların etkisi altındaki uluslar başlarını eğip ölüyorlardı. Bereketli ekinler sonbaharda toprağın üstünde çürürken, çocuklarına ekmek bulmak için tarlaya giden umutsuz biçareler, saban izlerinin arasında, vebadan kaskatı kesilmiş yatıyorlardı. Yeşil ağaçlar dallarını görkemle sallıyor, onların gölgesine serilmiş yatan can çekişenler, ağaç dallarının ağırbaşlı melodisine ahenksiz çığlıklarla karşı-

lık veriyorlardı. Renkli kuşlar gölgelerin içinde uçuşup duruyor, kaygısız geyikler eğreltiotlarının üstünde sağ salim yatıyorlardı, kimsenin koruyup beklemediği ahırlarını terk eden öküzler ve atlar buğdayların arasında başıboş dolanıp duruyorlardı, çünkü ölüm yalnızca insanların payına düşüyordu.

Yazın gelmesiyle ve ölümlerin artmasıyla birlikte korkularımız da çoğaldı. Sevdiğim ve ben, birbirimize ve ufaklıklara bakıyorduk. "Idris, onları kurtaracağız," diyordum. "Onları kurtaracağım. Yıllar geçecek, onlara korkularımızı anlatıyor olacağız, o zaman da korkularımız zaten onları doğuran nedenle birlikte yok olup gitmiş olacak. Yeryüzünde tek başlarına kalacak olsalar bile yaşayacaklar, ne yanakları solacak ne de tatlı sesleri cansızlaşacak." Büyük olanı, çevrede olup biteni bir dereceye kadar anlıyor, bazı bazı ciddi ciddi bakarak bana böylesi büyük bir yıkımın nedeniyle ilgili sorular soruyordu. Ama yalnızca on yaşındaydı, gençliğin neşesi aşırı kaygısını çabucak kovuyordu yüzünden. Gülen nur topu, şen ufaklık Evelyn, acı ya da üzüntüyü tanımayan Evelyn, başını sallayarak sarı buklelerini gözlerinin önünden arkaya atıyor, neşesiyle salonları çınlatıyor, binlerce saf numarayla dikkatimizi oyunlarına çekiyordu. Clara, şirin, uysal Clara'mız, bizim desteğimiz, avuntumuz, sevincimizdi. Hastalara bakmayı, üzülenleri teselli etmeyi, yaşlılara yardım etmeyi, çocukların eğlencelerine katılıp onları şenlendirmeyi görev edinmişti. Odaların içinde bir iyilik meleği gibi uçuşuyordu; karanlık günlerimizi göksel bir ışıkla aydınlatmak üzere gökyüzü krallığından yollanmış bir iyilik meleği gibi. Minnettarlık ve övgü, ayağının bastığı her yerde izini bırakıyordu. Yine de karşımızda alçakgönüllü bir sadelikle otururken, çocuklarla oynarken ya da kızlara özgü bir hamaratlıkla Idris'e ufak tefek yardımlarda bulunurken, saf yüz hat-

larında ve heyecan verici yumuşak ses tonunda nasıl bir kahramanlık, bilgelik ve etkin iyilik ruhu barındırdığına şaşıp kalırdınız.

Yaz sıkıcı geçiyordu, çünkü kış mevsiminin hastalığa en azından ket vuracağını düşünüyorduk. Yoksa hastalığın tümüyle yok olacağını dillendirmek fazlasıyla büyük, fazlasıyla ciddi bir beklenti olurdu. Böylesi bir düşünce dikkatsizce ağza alınacak olsa, bunu duyanlar gözyaşlarına boğulup hıçkıra hıçkıra ağlayarak korkularının ne kadar büyük, ümitlerinin ise ne kadar az olduğunu gösteriyorlardı. Bana gelince, halk sağlığı için gösterdiğim çabalar, görünmeyen düşmanımızın ne denli öldürücü olduğunu ve ne denli büyük bir yıkıma yol açtığını diğer insanların çoğundan daha iyi görebilmeme olanak sağlıyordu. Sadece bir ay, bir köyün tamamını yok ediyordu, mayıs ayında bir tek insanın hastalandığı yerde haziran ayında yollar gömülmemiş cesetlerle berbat hale geliyor, evlerin içinde kimsecikler kalmıyor, bacalardan duman tütmez oluyor, ev kadınlarının saati yalnızca ölümün muzaffer olduğu saati gösteriyordu. Böylesi manzaraların içinden kimsesiz bir çocuğu kurtardığım olurdu, bazen de genç ve matemli bir anneyi ilk göz ağrısının cansız bedeninden uzaklaştırır ya da yok olan ailesinin başında çocuk gibi ağlayan güçlü kuvvetli bir emekçiyi teselli ederdim.

Temmuz geçti. Ağustos ayı da geçtikten sonra, eylül ortalarına doğru bir şeyler ümit etmeye başlayabilirdik. Geçen her gün sabırsızlıkla sayılıyordu. Tehlikeli dönemi atlamak isteyen şehir sakinleri sefahate dalıyordu. Âlem yaparak ya da zevk olarak gördükleri her ne varsa ona dalarak düşünceyi kafalarından kovmaya, umutsuzluklarını uyuşturup hissetmemeye çalışıyorlardı. Gemlerinden kurtulup otlaklara koşturan bir tabur savaş atı misali, en önemli korkunun etkisiyle ufak tefek tüm kor-

kularını bir kenara bırakmış alacalı bulacalı Londra halkını Adrian dışında hiç kimse yatıştıramazdı. Yol göstermeyi başaramasa bile, hiç olmazsa zamanın aşırı serbestlik ruhuna ket vurabilecek güçte olduğu halde, Adrian bile geri adım atmak zorunda kalıyordu. Tiyatrolar hâlâ açık tutuluyordu. Halka açık eğlence mekânları uğrak yerleriydi. Bununla birlikte Adrian, gösterileri, seyircilerin galeyanını en iyi yatıştırabilecek, bittikten sonra ise onların yeniden mutsuzluk nöbetine tutulmamalarını sağlayacak biçimde düzenlemek için çok çaba gösteriyordu. Büyük ve umutsuz trajediler en gözde olanlardı. Komedi, insanların ruhundaki karamsarlığa aşırı derecede karşıttı. Böyle bir işe girişildiğinde, bir komedyenin, ölçüsüz soytarılığının sonucu olan kahkaha tufanının ortasında, rolünü oynarken, duygularına ve perişanlığına ters gelen bir sözcüğe denk gelmesi ve sahte neşe halinden sıyrılarak hıçkırıklara ve gözyaşlarına boğulması nadir olaylardan değildi. Böyle durumlarda, onun halinden anlayan seyirci de karşı koyamayıp ağlama nöbetine tutuluyor, derken, eğlenceli pantomim acıklı heyecanların sergilendiği gerçek bir gösteriye dönüşüyordu.

Ben, yapı olarak, soytarı kahkahalarının ve ahenksiz neşenin hastalıklı bir duygudaşlık uyandırdığı ya da sahte gözyaşlarının ve feryatların gerçek acıyı taklit ettiği tiyatrolarda; aşırı neşenin tabiatımızın en kötü duygularından kaynaklandığı ya da daha iyisi olduğunda büyüleyici etkinin o duygulara vurulan sahte cilayla sağlandığı kutlamalarda ya da kalabalık şenliklerde; eğleniyormuş görüntüsü veren matemlilerin meclislerinde ve buna benzer başka yerlerde teselli arayacak birisi değildim. Bir keresinde tiyatroların birinde olağanüstü ilginç bir sahneye tanık oldum: Büyük bir çağlayan kendi sularının küçük bir kısmıyla beslenen yapay, cılız bir şelaleyi nasıl yerinden söküp atarsa, doğa da sanatın hakkından öyle geldi.

Londra'ya Adrian'ı görmek için gelmiştim. Adrian sarayda değildi. Görevliler nereye gittiğini bilmiyorlardı gerçi, ama gecenin geç saatlerine kadar gelmeyeceğini sanıyorlardı. Güzel bir yaz akşamıydı, saat beş ile altı arasındaki boş zamanımı Londra'nın boş sokaklarında gelişigüzel dolaşarak geçirdim; kâh yaklaşan bir cenaze alayından kaçınmaya çalışıyordum, kâh belirli bir yerin durumunu gözlemek için merak duygusu beni dürtüyordu. Geçtiğim her yer ıssız ve haraptı, gördüğüm çok az sayıdaki insan öyle solgun ve kederliydi, yüzleri öyle endişeli, korkuyla doluydu ki, yalnızca ıstırap alametleriyle karşılaşmaktan bitkin düşüp adımlarımı eve doğru yönlendirdim.

Şimdi Holborn'daydım[1]. Gürültücü müşterilerle dolu bir birahanenin yanından geçtim. İçeriden yükselen şarkılar, kahkahalar ve bağrışmalar, ölgün bakışlardan ve yas tutanların sessizliğinden daha kederliydi. Böyle birisi birahanenin önünde dolanıp duruyordu. Kadının perişan giysisi yoksulluğunu gözler önüne seriyordu, ölü gibi solgundu. Kâh birahanenin penceresine, kâh kapısına yaklaşıyordu, korkuyormuş, ama yine de içeriye girmeye can atıyormuş gibiydi. Aniden başlayan bir şarkı ve bastıran kahkaha tufanı sanki kadının içine işlemişti. "Bu kadar duyarsız olabilir mi?" diye mırıldandı. Sonra cesaretini toplayıp eşikten içeri adım attı. Mekânın sahibesi onu koridorda karşıladı. Zavallı kadın, "Kocam burada mı? George'u görebilir miyim?" diye sordu.

"Görürsün!" diye haykırdı birahane sahibesi. "Evet, yanına gidersen görürsün. Dün gece vebaya yakalandı, biz de onu hastaneye gönderdik."

Kocasını arayan zavallı kadın sendeledi, duvara yas-

1. Londra'da eskiden fuhuşun merkezi olan semt.

landı. "Ah! Onu hastaneye gönderecek kadar acımasız olabildiniz mi?"

Birahane sahibesi o sırada çarçabuk uzaklaştı, fakat daha merhametli olan barmen kadın ona her şeyi ayrıntılarıyla anlattı; kocası gece cümbüşünden sonra hastalanmış, içki arkadaşları da onu St. Bartholomew's Hastanesi'ne götürmüşlerdi. Ben bu sahneyi izledim, çünkü kadının tavırlarında ilgimi çeken bir yumuşaklık vardı; kadın sendeleyerek kapıdan çıktı, Holborn Tepesi'nden aşağı inmeye koyuldu. Ama yürümeye dermanı yoktu, çok geçmeden takati kesildi. Bir duvara dayandı, başı göğsüne düştü, solgun yanaklarındaki kan iyice çekildi. Yanına gidip yardım etmeyi önerdim. "Bana iyilik edemezsiniz," diye cevapladı, pek de yüzüme bakmadan. "Hastaneye gitmem gerek. Varmadan önce ölmezsem tabii."

Sokaklarda, ihtiyaç olduğundan değil de daha çok alışkanlıktan bekleyen birkaç kiralık at arabası vardı. Kadını o arabalardan birine bindirdim, hastaneye girebilmesini sağlamak için kendim de bindim. Yolumuz kısaydı, kadın pek az şey söyledi. Onu bırakıp gittiği için kocasına sitem etti, arkadaşlarının zalimliği için söylendi, kesik kesik konuşarak onu sağ salim bulabilme umudunu belirtti yalnızca. Tavırlarında, ilgimi çeken sade, doğal bir içtenlik vardı, özellikle de, gelip çatan sıkıntılı zamanlar yüzünden işsiz kalıp da kötü arkadaşlar arasına düşmeden önce kocasının çok iyi bir insan olduğuna beni inandırmaya çalışırken. "Eve gelmeye, eve gelip de çocuklarının ölmekte olduklarını görmeye dayanamıyordu. Bir erkek, kendi canından ve kanından olanların kötü durumunu görmeye bir kadının dayandığı kadar dayanamaz."

St. Bartholomew's Hastanesi yakınlarında indik, sefalet içindeki hastaneye girdik. Zavallı kadın, bu türden sahnelere alışık olmayanların dehşete düşmeden baka-

mayacakları kimi cesetlerin aralık kapıdan göründüğü bir odaya, koğuşlardan çıkarılan ölülerin duygusuz bir aceleyle nasıl taşındığını gördükçe, bana daha çok sokuluyordu. Kocasının ilk olarak götürüldüğü ve hemşirenin dediğine göre, sağ ise hâlâ orada bulunması gerektiğini söylediği koğuşa gönderildik. Yoldaşım büyük bir ümitle yatakları sırayla gözden geçiriyordu, sonunda, koğuşun en ucundaki perişan bir yatakta azap içinde kıvranıp duran, bir deri bir kemik kalmış, kir pas içinde bir yaratık gördü.

Kadını tuhaf bir sevinçle canlandıran heyecan, onu, etrafını saran dehşet sahnelerine karşı kör etmişti, fakat o sahneler bana dayanılmaz bir acı veriyordu. Koğuş, içimi kaldıran ağır bir kokuyla doluydu. Aynı hissizlikle ölüler dışarı çıkarılıyor, içeriye yeni hastalar getiriliyordu; hastaların bazıları acıyla haykırıyordu, kimileri ise çok daha korkunç bir durumdaydı, bilinçlerini ve algılarını tümüyle kaybetmiş olmanın etkisiyle kahkahalar atıyorlardı. Bazılarının yanında, ağlayan, ümitsizlikle kıvranan yakınları vardı, kimileri ise insanın içine işleyen bir acıyla bağırıyor ya da kendilerini terk eden dostlarını suçluyorlardı. Bu arada hemşireler, çaresizliğin, yüzüstü bırakılmışlığın ve ölümün canlı imgeleri haline gelen yataklar arasında koşturup duruyorlardı. Talihsiz yoldaşıma, altın verdikten sonra onu hastabakıcılara emanet ettim. Ben aceleyle uzaklaşırken hayal gücüm boş durmuyor, sevdiklerimi böylesi yataklara serilmiş yatar biçimde resmederek bana işkence ediyordu. Kırsal kesim böylesi dehşet sahnelerine konu olmuyordu, oralarda zavallı kurbanlar açık arazilerde tek başına ölüyorlardı; boş bir köyde, hem açlıkla hem de hastalıkla aynı anda savaşan, hastalıktan kurtulmuş birisini bulmuştum. Ama salgının asıl toplantı yeri, ölümün şölen salonu Londra'daydı.

İçimde büyük bir sıkıntıyla, acı veren hislerin dalgınlığıyla dolaşıp duruyordum. Aniden kendimi Drury Lane

Tiyatrosu'nun önünde buldum. *Macbeth* oynanıyordu. Çağın en önde gelen aktörü oradaydı; tüm oyunculuk gücünü gösterip seyirciye düşüncesizlik ilacı içirerek her şeyi unutturmak için. Böyle bir ilaca benim de çok ihtiyacım vardı, o yüzden içeri girdim. Tiyatro hemen hemen doluydu. Geçen dört yüzyılın onayıyla popülaritesi kesinleşen Shakespeare, bu korkunç dönemde bile etkisini kaybetmemişti, yüreklerimize söz geçirecek ve hayal gücümüzü yönetecek bir *Ut magus*'tu[1] hâlâ. Üçüncü ile dördüncü perde arasındaki molada girmiştim. Etrafıma bakındım; seyircilerden kadın olanların çoğunluğu aşağı sınıflardandı, fakat her sınıf ve unvandan erkek vardı; mutsuz evlerinde kendilerini bekleyen, bitmez tükenmez sefalet manzaralarını bir süreliğine unutmak için buraya gelen erkeklerdi onlar. Perde açıldı, büyücülerin mağarası görünüyordu. *Macbeth* oyununun vahşiliği ve doğaüstü kurgusu, onun, şimdiki durumumuzla doğrudan bağlantılı pek bir şey içermeyeceğini haber veriyordu. Mümkün olmayanı gerçekmiş gibi göstermek için sahne dekorları konusunda çok büyük bir çaba harcandığı belliydi. Yalnızca kazanın altında yanan ateşle azıcık aydınlanan sahnenin aşırı loşluğu, kazanın etrafını saran bir çeşit buğuyla birleşince, esrarengiz cadılara gizemli ve hayali bir görünüm kazandırıyordu. Sihirli karışımı hazırlamak için kazanın üzerine eğilmiş, içine iğrenç malzemeler atan, eli ayağı tutmaz üç acuze değildi sahnedekiler; onlar korkunç, gerçeküstü ve hayalî varlıklardı. Hecate'nin sahneye çıkışı ve onun ardından duyulan vahşi müzik bizi alıp başka bir dünyaya götürdü. Mağaraya dönüşmüş sahne, sarkan kayalıklar, ateşin göz kamaştıran

1. (Lat.) Büyücü. Horatius, *Epistulae* (Mektuplar), 2. Kitap, 1. Mektup. Bir şair, "Bir büyücü gibi, sahte bir şiddetle öfkelendirebilir, barıştırabilir ve dehşete düşürebilir".

parıltısı, sahneden arada bir gelip geçen buğulu gölgeler, büyülü tüm görüntülerle uyum içindeki müzik, hayal gücünün, çelişkiye düşmeden ve aklın ya da yüreğin kanıtlarına ihtiyaç duymadan zevk almasına olanak tanıyordu. Sahneye Macbeth'in çıkışı yanılsamayı bozmadı, çünkü Macbeth de bizi dolduran aynı duygularla hareket geçiyordu. Büyü işi devam ederken, biz onun merakını paylaşıp cesaretini anlayarak kendimizi tümüyle sahnedeki hayal âlemine kaptırdık. Çoktandır yabancısı olduğum böylesi hoş bir hayalî gezintinin yaşattığı heyecanın beni canlandırdığını, olumlu etkilediğini hissediyordum. Bu büyü sahnesinin etkisi, gücünün bir kısmını ardından gelen sahnelere de geçirdi. Malcolm ve Macduff'ın, bizim de yüreklerimizi ısıtan aynı basit tutkularla hareket eden insanoğullarından başka bir şey olmadıklarını unuttuk. Ama yine de yavaş yavaş sahnenin gerçek ilgi alanının içine sürüklendik. "İskoçya hâlâ aynı İskoçya mı?" sorusuna Rosse'un haykırarak verdiği cevap, hızla geçen elektrik şokunu andıran bir ürperti dalgası yarattı:

> Ne çare! Zavallı memleket!
> Korkuyor kendini tanımaktan! Denemez
> Artık ona anamız, şimdi o, mezarımız;
> Bir yer, hiçbir şey bilmeyen dışında,
> Gülmediği hiç kimsenin.
> Ahların, iniltilerin, acı feryatların gökleri tuttuğu,
> Ama kimsenin artık duymadığı; büyük kederlerin
> Şimdinin esrimesi sayıldığı; bir yer,
> Pek sorulmayan çanların kimin için çaldığı;
> Şapkalarındaki çiçekler kadar yaşamadığı iyilerin,
> Hastalanmak yerine kestirmeden öldüğü.[1]

1. Shakespeare, *Macbeth*, IV. Perde, III. Sahne.

Her sözcük, bizi, kendi ölüm çanımız çalıyormuşçasına can evimizden vuruyordu. Birbirimize bakmaya korkuyorduk, onun için gözlerimizi sahneye dikmiştik, sanki gözlerimizin yalnızca sahneye bakmasında bir sakınca yoktu. Rosse rolünü oynayan oyuncu aniden tehlikeli bir alana girdiğini anladı. Ortalama bir aktördü gerçi, ama şimdi, gerçeklik onu harika bir oyuncuya dönüştürmüştü. Ailesinin katledildiğini haber vermek için Macduff'ın yanına giderken, oyun arkadaşında değil, seyircide ani bir umutsuzluk patlaması olmasından kaygılandığı için titriyor, konuşmaya korkuyordu. Her sözcük güçlükle söylendi. Aktörün yüzünün her çizgisi gerçek acıya bulandı. Gözlerini kâh ani bir korkuyla kaldırıp yukarı bakıyor, kâh dehşetle yere dikiyordu. Bu korku gösterisi bizim korkularımızı da çoğalttı. Onunla birlikte biz de nefesimizi tuttuk, herkes boynunu öne uzattı, aktörün yüz ifadesi değiştikçe seyircilerin de yüz ifadesi değişmeye başladı, sonunda, kendi rolüyle meşgul olduğu için salondaki çalkantılı heyecanın doruğa ulaştığını fark etmeyen Macduff, rolünün hakkını vererek şöyle feryat etti:

> Şirinlerimin hepsini mi?
> Hepsini mi dedin? Cehennem atmacası! Hepsini ha?
> Şirin civcivlerimin hepsini ve gurk tavuk misali analarını,
> Bir çırpıda ha![1]

Her yürek keskin, vahşi bir acıyla buruldu, tüm dudaklardan bir umutsuzluk çığlığı koptu, ortak duyguya

1. Shakespeare, Macbeth, IV. Perde, III. Sahne.

ben de katıldım, Rosse'un korkuları beni içine çekti, Macduff'ın çığlığına ben de çığlıkla karşılık verdim, sonra, cehennem azabından kaçar gibi aceleyle dışarı fırladım, temiz havada ve sessiz sokakta huzur bulmak için.

Oysa ne hava temizdi ne de sokak sessiz. Ah, o an, birahaneden gelen insafsız cümbüşün gürültüsü, yalpalaya yalpalaya evlerine dönmeye çalışan, sefahat âleminin o kaygısız cümbüşünde evde kendilerini neyin beklediğini büsbütün aklından çıkaran sarhoşların görüntüsü, hatta onlar için "ev" sözcüğünün bile eğlence konusu olduğu o zavallı varlıkların insanı serseme döndüren hoşbeşleri yüreğimi daha da fazla acıtırken nasıl da hasrettim anaç Doğa'nın huzurlu, rahatlatan tesellisine. Nasıl olduğunu anlamadan kendimi Westminster Manastırı'nın yanında buluncaya kadar var gücümle koştum ve orgun dalga dalga yükselip azalan pes ses tonu beni büyüledi. Huzurlu bir huşu duygusu içinde, aydınlatılmış mihraba yaklaştım, mutsuzlara huzur ve umuttan söz eden ağırbaşlı ilahiyi dinlemeye başladım. İnsanın en içli yakarışlarıyla yüklü notalar loş kemerli geçitlerde yankılanıyor, insan ruhunun kanayan yaraları sanki cennet merhemiyle sıvanıyordu. İsyan ettiğim ve anlam veremediğim sefalete rağmen, koca Londra'nın sönen tüm ocaklarına rağmen, memleketimin her yerine saçılmış cesetlere rağmen ve o akşam hissettiğim acıtıcı çeşit çeşit duyguya rağmen, Yaratıcı'nın, ezgili yakarışlarımıza, bize yukarıdan merhametle bakarak cevap verdiğini ve bizi ferahlatmayı vaat ettiğini düşünüyordum. İnsan kendi varlığını dünyaya hâkim olanın koruyuculuğuna bütünüyle emanet ettikten sonra gelen, hemen hemen mutluluk duygusuna denk bir histi bu. Ne çare, ağırbaşlı ezgi biter bitmez, kanatlanmış ruhum yeniden toprağa çarptı. Koroda ilahi okuyanlardan biri aniden öldü; adam oturduğu sıradan kaldırıldı, aşağıdaki mezar odası aceleyle açıl-

dı, mırıldanılan birkaç duayla o karanlık mağaraya, daha önce giden binlercesinin mekânı olan, şimdi ise cenaze ayinlerini yapanların topunu birden yutmak için ağzını kocaman açmış o mağaraya indirildi. O sahneden sonra, övgülü ezgilerin yankılandığı loş sıra arasına ya da yüksek kubbenin altına dönmek boşuna olurdu. Ancak açık havada rahatlayabildim; doğanın güzel yapıtlarının arasında, onun tanrısı iyicil niteliğini yeniden kazandı ve ben, dağları yükseltenin, ormanları kuranın ve ırmakları akıtanın mahvolan insanlık için başka bir dünya kurabileceğine inanabildim; gözlerimizi yeniden eski ilgi alanlarımıza, mutluluğumuza ve hedeflerimize açabileceğimiz başka bir dünya.

Neyse ki, Londra'yı ziyaret etmemi gerektiren durumlar sık sık olmuyordu. Görev alanım, yüksek şatomuzdan görünen kırsal alanla sınırlıydı. Buranın sakinleri hastalıktan ve dertten epeyce uzakta oldukları için, onlarla ilgilenmek boş zaman geçirme biçimi sayılabilirdi. Çabalarım, tüm dikkatlerini yetiştirdikleri ürüne vermelerini ve salgın sanki hiç yokmuş gibi hareket etmelerini sağlamaya yönelmişti. Biçici tırpanlarının hışırtısı ara ara duyuluyordu, ama yine de, biçilen otu iyice kuruması için yabalarla isteksizce tersyüz ettikten sonra onu yükleyip götürmeyi unutuyorlardı; kuzusunu kırkan çoban başka bir kış için giysi hazırlamayı gereksiz gördüğünden, çıkan yünü olduğu gibi yerde bırakıyor, rüzgâr onu sağa sola dağıtıyordu. Bununla birlikte, bu uğraşların yaşama isteğini yeniden uyandırdığı da oluyordu; güneş, insanı canlandıran esinti, biçilip kurutulmuş otun hoş kokusu, hışırdayan yapraklar, çağıldayan dereler tedirgin yürekleri ferahlatıyor, huzursuzlukla kıvrananlara mutluluğa benzer bir duygu bahşediyordu. Söylemesi tuhaf, ama zamanın kendine has sevinçleri de yok değildi hani. Birbirlerini uzun zamandır ve ümitsizce seven

çiftler bir bakıyorlardı ki, önlerinde duran tüm engeller birdenbire ortadan kalkmış, ölen yakınlarından miras yağmış. Tehlikenin ta kendisiydi onları birbirlerine daha bir yaklaştıran. Eli kulağında bekleyen tehlike, ellerine geçen en küçük fırsatı değerlendirmeleri konusunda onları kışkırtıyordu. Ölüme boyun eğmeden önce, var olmanın tattırabileceği zevkleri açgözlülükle ve hırsla arayıp bulmaya koyuldular:

> Zorla çekip almaya başladılar, kavgayla,
> Hayatın demir kapılar ardında sakladığı hazları.[1]

Muzaffer vebaya kafa tutuyor, daha önce yaşanmış olanı mahvetmesine ya da ölüm yatağına düştüklerinde bile, bir zamanlar kendilerine ait olan mutluluk hissini çekip ellerinden almasına razı olmuyorlardı.

Eskiden, ilk gençliğinde, gönlünü aşağı konumdan bir gence veren soylu bir genç kızın bu türden hikâyesi tam da gözlerimizin önünde yaşandı. Delikanlı, kızın erkek kardeşinin okul arkadaşıydı ve tatillerinin bir kısmını genellikle kızın babası dükün malikânesinde geçirirdi. Çocukken birlikte oynar, birbirlerine küçük sırlarını anlatıp sırdaş olurlar, zor ve sıkıntılı zamanlarında birbirlerine destek olup birbirlerini teselli ederlerdi. Aşk, yanlarına önce gölge gibi sessiz sedasız, korkutup ürkütmeden sokuldu, ta ki ikisi de kendi hayatının ötekine bağlı olduğunu anlayıncaya ve bu arada ayrılmak zorunda olduklarını kavrayıncaya kadar. Çok genç oluşları ve sevgilerinin saflığı, zalim kadere fazlaca direnmeden boyun eğdirmişti onlara. Güzel Juliet'in babası, genç âşık, kızına layık bir konuma gelinceye kadar onları ayırdı, delikanlı o

1. Andrew Marvell'in "To His Coy Mistress" (Mahçup ve Sevgiliye) adlı şiirinin iki dizesinden uyarlama yapılmış.

süre içerisinde sevdiğinden uzak durmaya söz verdi; Juliet ise, o dönüp de geri isteyinceye kadar lekesiz kalbini hiç kimseye vermeyeceğine yemin etti.

Veba çıkageldi, tutkunların hedeflerini ve aşkın ümitlerini yok edeceği tehdidini savura savura. L. Dükü özenle aldığı önlemleri uygulayıp münzevi hayatı yaşadığı sürece, tehlikenin gelebileceği fikrini uzun zaman alaya aldı. Bu ikinci yaza kadar, yaz başlayıp da onun aldığı tüm önlemler, sağladığı güvenlik ve kendi hayatı, yok edici tarafından bir vuruşta alaşağı edilinceye kadar da başarılı oldu. Zavallı Juliet annesinin, babasının, kardeşlerinin birbiri ardına hastalanıp öldüklerini gördü. Hizmetkârların çoğu hastalık görünür görünmez kaçıp gitti, kalanlar ise vebaya yakalanan ölümcül hastalardı. Ne bir komşu ne de herhangi bir köylü, hastalıklı malikânenin eşiğinden adım atmaya cesaret edebildi. Nasıl olduysa, tuhaf bir rastlantıyla, vebadan yalnızca Juliet kurtuldu. O da, yakınları son nefeslerini verinceye kadar başlarında bekleyip onların ölüm acılarını dindirmek için çabaladı. Sonunda, evde kalan sonuncu insana, sonuncu darbenin indiği an gelip çattı; ailenin hayatta kalan son üyesi genç kız, ölülerin ortasında tek başına kaldı. Etrafında onu teselli edecek ya da onu alıp bu korkunç topluluktan uzaklaştıracak bir canlı yoktu. Eylül ayında sıcaklığın düştüğü o gece fırtına, gök gürültüsü ve dolu evi zangırdatıyor, insanın tüylerini diken diken eden bir ezgiyle ailesi için adeta ağıt yakıyordu. Juliet dilsiz bir umutsuzlukla yerde oturuyordu. Şiddetli rüzgârın ve şırıl şırıl yağan yağmurun uğultusunda adının seslenildiğini işitti. Bu tanıdık ses kimindi acaba? Yakınlarından birisi değildi şüphesiz, çünkü onlar donuk, cam gibi gözlerle bakıyorlardı kendisine. Adı yeniden söylendi. Juliet, ölülerin sesini duyduğuma göre acaba deliriyor muyum, yoksa ölüyor muyum, diye i:kilerek kendi ken-

dine sordu. Sonra ikinci bir düşünce yıldırım hızıyla geçti aklından. Pencereye koştu, çakan bir şimşek ona özlediği görüntüyü gösterdi; sevgilisi, aşağıda fundalıkların arasında ayakta duruyordu. Sevinç, merdivenlerden aşağı inip kapıyı açacak kadar güç verdi ona, sonra sevgilisinin kollarında bayıldı.

Juliet kendisini binlerce defa ayıpladı, mutluluğu onunla birlikte yeniden yakalayıp hayata dönmek gibi bir suç işlediği için. İnsan dimağının hayata ve sevince doğal olarak tutunma özelliği Juliet'in genç kalbinde tüm gücüyle vardı, onun için hiç düşünmeden kendini hazza teslim etti; evlendiler. Onların ışıldayan yüzlerinde, aşkın ruhunu, eskiden dünyaya can veren esrimiş sevdanın canlandığını son kez gördüm.

Onlara imrendim, ama şimdi, yıllar dünyayla bağlarımı çoğalttıktan sonra, aynı duyguyla dolup taşmanın imkânsız olduğunu hissediyordum. En önemlisi, endişeli annenin, çok sevdiğim bitkin Idris'in benim ilgime gerçekten çok ihtiyacı vardı; onu, yüreğinde bir an olsun uyumayan endişe için kınayamazdım; gerçekleri, giderek yaklaşan salgını, yoksulluğu, ölümü, hizmetkârların yüzlerinde okunan ve yeni yeni ölümlerin bize kadar ulaştığını haber veren o vahşi bakışı aşırı bir dikkatle izlememesi için, tüm gücümü kullanarak, onun ilgisini başka yöne kaydırmaya çabalamak dışında seçeneğim yoktu; çünkü dehşet bakımından daha önce olup bitenleri geride bırakıyormuş gibi görünen yeni bir şeyler oluyordu durmadan. Acınacak durumdaki insanlar, yardım etmekten hiç kimsenin kaçınmadığı evimize ölmek için sürünerek geliyorlardı. Şato sakinlerinin sayısı her geçen gün azalıyordu, hayatta kalanlar ise korkuyla birbirlerine sokuluyor; azgın, sonu gelmez dalgaların oyuncağı bir sandalda bulunan, açlıkla baş başa kalmış insanlar gibi, birbirlerinin yüzüne bakıp ölüm sırasının kime geldiğini

tahmin etmeye çalışıyorlardı. Ben, Idris'im çok fazla etkilenmesin diye bütün bunları ondan saklamaya çalışıyordum, yine de, söylediğim gibi, cesaretim umutsuzluğa bile galip geliyordu, yenilgiye uğratılabilirdim, ama teslim olmazdım.

Başlayan bir gün –Eylül ayının dokuzuydu– sanki tüm felaketlere, tüm üzücü olaylara adanmış gibiydi. Sabah erken saatlerde, şatodaki hizmetçilerimizden birinin iyice yaşlanmış büyükannesinin geldiğini duydum. Bu yaşlı kadın yüz yaşına gelmişti, derisi buruş buruştu, iki büklüm olmuş, adım atmaya dermanı kalmamıştı, ama yine de, yıllar geçip gidiyor, o, hayatta kalmayı sürdürüyordu, kendisinden çok daha genç ve güçlü olanlar ondan önce göçüp gidiyorlardı, kadın bu yüzden hiç ölmeyeceğini sanmaya başlamıştı. Veba gelmiş, köyündeki herkes ölmüştü. Yaşlılara özgü o korkak duyguyla, tükenmiş hayatının kalıntılarına sıkıca tutunan kadın, vebanın yakın çevresine ulaştığını duyunca kapısını pencerelerini sürgüledi, herhangi bir insanla görüşmeyi reddeder oldu. Yiyecek bulabilmek için geceleri dolaşıyor, hiç kimseyle karşılaşmadığı için, dolayısıyla bulaşma tehlikesi olmadığından eve mutlu mesut dönüyordu. Ortalık iyice ıssızlaşmaya başlayınca yiyecek bir şeyler bulabilmesi giderek zorlaştı. Önceleri, yakında oturan oğlu yolunun üstüne çeşitli yiyecekler bırakarak işini kolaylaştırıyordu, ama sonunda oğlu da öldü. Açlık tehlikesiyle karşı karşıya olduğu halde, veba onun en büyük korkusuydu. En çok insanlarla karşılaşmaktan kaçınıyordu. Gün geçtikçe güçsüzleşiyor ve her geçen gün biraz daha uzağa gitmesi gerekiyordu. Önceki gece Datchet'a kadar gelmiş, etrafı sessizce araştırıp açık ve terk edilmiş bir fırın bulmayı başarmıştı. Ganimetini yüklenmiş, aceleyle eve dönüyordu ki, yolunu kaybetti. Gece durgun ve sıcaktı, gökyüzü bulutluydu. Yükü iyice ağırlaşınca, ek-

mek somunlarını birer birer fırlatıp atmaya başladı, ama yine de, önceden ayaklarını sürüye sürüye yürüyebildiği halde şimdi iyice tutulmuş, güçsüzlüğü sonunda hareket edememeye dönüşmüştü.

Boylu ekinlerin arasına yatıp uykuya daldı. Gecenin bir yarısı, yanı başındaki bir hışırtıyla uyandı. Ayağa fırlayacaktı, ama tutulan eklemlerine söz geçiremedi. Hışırtıyı kulağının hemen dibinde hafif bir inilti izledi, hışırdama arttı, boğuk bir sesin birkaç kez kesik kesik, "Su, su!" dediğini işitti. Sonra kurbanın göğsünden yine bir inilti koptu. Yaşlı kadın irkildi, sonunda doğrulup oturmayı başardı, ama dişleri takırdıyor, dizleri birbirine vuruyordu. Yanında, hemen yanı başında, karanlıkta belli belirsiz seçilen yarı çıplak birisi yatıyordu. Derken, yatan kişi su istemek için yeniden bağırdı, boğuk inilti tekrar duyuldu. Sonunda, yaşlı kadının hareketleri, yanında yatıp duran meçhul yoldaşının dikkatini çekti. Kadının eli çırpınmalı bir zorbalıkla yakalandı, yakalayanın kavrayışı demir gibiydi, parmakları ise bir tuzağın keskin dişleri gibi hissediliyordu. "Sonunda geldin!" sözleri döküldü can çekişenin ağzından, fakat bunu söylemek onun gösterdiği son bir çabaydı yalnızca; eklemleri gevşedi, yere serildi, son defa duyulan inleme onun ölüm ânını belli etti. Gün ağarınca, yaşlı kadın yanı başında duran, ölümcül hastalığın izleriyle mimlenmiş cesedi gördü. Ölümle gevşeyen kavrayışın etkisiyle kadının bileği morarmıştı. Vebanın gelip kendisini bulduğunu hissetti, yaşlı bedeni onu oradan yeterince hızlı uzaklaştıramazdı. Artık hastalığın bulaştığına inandığı için, başkalarıyla karşılaşmaktan korkmaz oldu, ama yine de, dövünmek ve ölmek üzere, olabildiğince çabuk Windsor Şatosu'ndaki torununun yanına geldi. Manzara dehşet vericiydi; hastalığın hızla ilerlemesi onun daha uzun saatler yaşamayacağını gösterirken –gerçekten de uzun yaşama-

dı–, hayata hâlâ sıkı sıkıya bağlı olan kadın şanssızlığına dövünüyor, korkunç feryatlar koparıyordu.

Ben gerekli bakımın yapılması konusunda talimatlar verirken, Clara içeri girdi. Titriyordu, yüzü bembeyazdı. Neden bu kadar telaşlı olduğunu endişeyle sorunca, kollarıma atılıp ağlamaya başladı. "Dayı, dayıcığım, sakın benden nefret etme! Söylemeliyim, çünkü bilmen gerekir, Evelyn, zavallı Evelyn!" diye haykırdıktan sonra hıçkırıklara boğuldu. Böylesi büyük bir felaketin, taparcasına sevdiğimiz yavrumuzu kaybetmenin korkusuyla kanım dondu, ama anneyi hatırlayınca kendime hemen hâkim oldum. Sevgili yavrumun minik yatağına koştum. Ateş onu yatağa sermişti, ama ben yine de, vebaya ilişkin hiçbir belirti olmadığına inanıyordum, buna sevgiyle ve korkuyla inanıyordum. Evelyn üç yaşını doldurmamıştı daha, hastalığının yalnızca çocuklara özgü nöbetlerden biri olduğu ortaya çıktı. Onu uzun zaman izledim, ağırlaşmış, yarıkapalı gözkapaklarına, alev alev yanan yanaklarına ve huzursuzlukla bükülen minik parmaklarına baktım. Ateşi çok yüksekti, büsbütün halsizdi, veba şüphesi olmadan bile telaşa kapılmak için yeterince neden vardı. Idris onu bu durumda görmemeliydi. Clara daha on iki yaşındaydı, ama olağanüstü duyarlı oluşu onu öyle dikkatli ve basiretli yapıyordu ki, bakması için Evelyn'i gözüm arkada kalmadan ona emanet edebileceğimi hissediyordum, ayrıca Idris'in onların ortalıkta gözükmemelerinden kuşkulanmamasını sağlamam gerekiyordu. Bu tür durumlarda tedavi için yapılması gerekenleri yaptıktan sonra, Evelyn'i tatlı yeğenime bıraktım. Clara onun başucundan ayrılmayacak, durumunda herhangi bir değişiklik gözlerse beni haberdar edecekti.

Sonra Idris'in yanına gittim. Giderken bir yandan yüzümdeki endişe izlerini silmeye, bir yandan o gün şatodan hiç çıkmamak için mantıklı bahaneler uydurmaya

çalışıyordum. Neyse ki Idris yalnız değildi. Yanında gökbilimci Merrival vardı. Merrival insanlığın öyle uzak dönemlerine bakıyordu ki, insanların ölüp gittiğini fark edemeyecek durumdaydı; veba salgınının ortasında, vebanın varlığından bihaber yaşıyordu. Laplace kadar bilgili, bir çocuk kadar saf ve düşüncesiz olan bu zavallı, solgun benizli karısı ve bir sürü çocuğuyla birlikte, genellikle yarı aç, yarı tok yaşıyordu, açlığı algılamadan, sıkıntıların hiç farkına varmadan. Gökbilimsel teorilerinin içinde yitip gitmişti; hesaplamalar tavan arasının çıplak duvarlarına kömürle çiziktiriliyordu. Zar zor edinilmiş bir İngiliz altınını ya da herhangi bir giyim eşyasını hiç düşünmeden bir kitap karşılığında elden çıkarıyordu. Ne çocuklarının ağlamalarını duyuyor ne de hayat yoldaşının bir deri bir kemik kalmış görüntüsünü fark ediyordu. Felaketin büyüklüğü, ona göre, göksel bir görüngüyü inceleyebilmek için sağ kolunu feda edebileceği bulutlu bir gecenin denk gelişi türünden bir şeydi yalnızca. Karısı, yalnızca kadınların arasında rastlanabilen, sevgisi ve bağlılığı kötü günde hiç azalmayan o olağanüstü varlıklardan biriydi. Beyni, kocasına duyduğu sonsuz hayranlık ve çocukları için hissettiği şefkatli endişe tarafından yarı yarıya paylaşılmıştı. Kocasına hizmet ediyor, onlar için çalışıyordu. Didinip durmak, onun hayatına, uzayıp giden kötü bir rüya niteliği kazandırsa da, o asla yakınmıyordu.

Merrival, gezegenlerin bazı hareketlerini Adrian'ın teleskopundan izleme ricasıyla başvurunca tanışmıştı bizlerle. Yoksulluğu hemen fark edildi ve rahatlaması sağlandı. Ona ödünç verdiğimiz kitaplar için ve aletleri kullanmasına izin verdiğimizden ötürü bize sık sık teşekkür ederdi, ama evinde yapılan tadilatın ya da iyileşen koşullarının sözünü bile etmezdi. Karısı, onun hiçbir değişikliği fark etmemiş olduğuna bizi ikna ediyordu; farkına vardığı tek şey, çalışma odasında artık çocukların

bulunmamasıydı. Karısı buna çok şaşırsa da, Merrival alışık olmadığı sessizlikten şikâyet ediyordu.

Dünyanın Ekseninin Perisiklik Hareketleri ve eknoksların presesyonu üzerine yazdığı makaleyi bitirdiğini bildirmek için bize geldi. Cumhuriyet döneminden bir Romalı canlanıp da askerî başarılarından ötürü başları defne dallarıyla süslenmiş bir insanın yakındaki seçimlerde konsül seçileceğinden ya da Mithradates'le yapılan son savaştan söz etse, konuşmaları ancak Merrival'ın fikirleri kadar tuhaf kaçardı zamanımızda. Artık sempati beklemeyen adam düşüncelerini görünür simgelere büründürmüştü; bir tek okuyucu kalmamıştı, her biri elindeki kılıcı fırlatıp atmış, yalnızca kalkanını siper ederek vebayı beklerken, Merrival insanlığın altı bin yıl sonraki durumundan söz ediyordu. İnsanlardan boşalmış olan dünyayı yurt edinecek varlıkların bilinmedik ve tasavvur edilemez nitelikleri hakkında bir yorumu da aynı heyecanla ekleyebilirdi. Zavallı ihtiyarı gördüğü rüyadan uyandırıp gerçek dünyaya döndürmeye içimiz elvermiyordu; ben içeri girdiğimde Idris'e kitabından parçalar okuyor, şu veya bu duruma nasıl cevap verilebileceğini soruyordu.

Idris onu dinlerken gülümsemekten kendini alamıyordu. Merrival'ın ailesindeki herkesin sağ salim olduğunu anlamıştı. Idris, önünde durduğu uçurumu aklından çıkaramazdı gerçi, ama yine de, bizim, insanlığa uzun zamandır baktığımız dar açı ile Merrival'ın yaklaşan bir sonrasızlığa doğru attığı yedi fersahlık adımlar arasındaki farkın onu bir an için de olsa eğlendirdiğini algıladım. Gülümsemesini görmekten memnundum, çünkü yavrusunun içinde bulunduğu tehlikeden büsbütün habersiz olduğuna inandırıyordu beni. Yine de gerçeği öğrenmesi durumunda yaşayacağı büyük sarsıntıyı düşününce irkildim. Merrival konuşurken, Clara, Idris'in arkasındaki kapıyı usulca açtı, telaşlı el kol hareketleriyle ve kederli bir

yüz ifadesiyle bana gelmemi işaret etti. Ama bir ayna Clara'nın yaptığı işareti ele verdi, Idris yerinden fırladı. Alfred yanımızda olduğundan, felaketin küçük yavrusuyla ilgili olduğunu kavramasıyla, iç içe odalar zincirinden yıldırım hızıyla geçip Evelyn'in odasına gitmesi bir oldu. Yüksek ateşten yatağa düşmüş yavrusunu hareketsiz yatarken gördü. Ben de onu izledim ve içimde taşıdığımdan daha çok umut vermeye çalıştım, ama o, başını büyük bir kederle iki yana sallamakla yetindi. Şiddetli acı aklını başından almıştı. Doktor ve hastabakıcı rolünü bana ve Clara'ya bırakıp yatağın kıyısına oturdu, yavrusunun ateşten yanan elini tutup donuk bakışlarını ona dikti, koca günü hiç azalmayan bir acıyla geçirdi. Oğlumuzu böyle hırpalayan ve yatağa düşüren veba değildi, ama Idris ikna etmek için söylediklerimi duymuyordu bile. Endişe, onu, değerlendirme ve düşünebilme yetisinden yoksun bırakmıştı. Yavrusunun bedenindeki en ufak kıpırdama onu sarsıyordu; hareket etse, ani bir kötüleşmeden korkuyor, hareketsiz kalması durumunda ise hareketsizliğinde ölümü görüyor, kara bir bulut gelip yüzüne oturuyordu.

Gece zavallı yavrucağın ateşi yükseldi. Hasta yatağının başında, en kötü ifadeyi kullanmazsak eğer, geçmek bilmeyen uzun gece saatlerinin sona ermesini bekleyen insanın hissettiklerinden daha iç karartıcısı yoktur, özellikle de hasta neresinin ağrıdığını söyleyemeyen, gidip gidip gelen canı sönmek üzere olan bir mumun cansız alevlerini andıran bir çocuksa:

> Cılız alevini
> Rüzgârın titrettiği ve aç gözlü karanlığın
> Yutmak için onu yanı başında bekleştiği.[1]

1. Percy Bysshe Shelley, *The Cenci*, 1819.

Hevesle doğuya döner insan, öfkeli bir sabırsızlıkla bakar deliksiz karanlığa. Gündüz keyif veren horoz ötüşü, kulak tırmalayıcı bir bağırtı gibi gelir; kirişlerin gıcırtısı ve görünmez böceklerin azıcık kıpırdayıvermesi büyük bir yıkımın habercisi ve alametiymiş gibi duyulur ve hissedilir. Clara yorgunluğa yenik düştü, kuzeninin ayakucuna oturdu, tüm çabalarına karşın gözkapakları düştü, iki-üç defa silkinip bastıran uykuyu kovmaya çalıştı, ama sonunda yenik düştü. Idris, Evelyn'in elini tutmuş, yatağının kenarında oturuyordu. Birbirimizle konuşmaya korkuyorduk. Yıldızları seyrediyordum; eğilip yavruma bakıyordum; yavrumun minik elini tutup nabzını sayıyordum; anneye yaklaşıyordum; sonra yeniden geri çekiliyordum. Gece sabaha dönerken, hastanın rahat nefes alıp verişi dikkatimi çekti, alev alev yanan yüzündeki kızıllık dağılmaya yüz tuttu, nabzı düzenli atıyordu, kendinden geçmiş hali yerini uykuya bıraktı. Uzun bir süre umutlanmaya cesaret edemedim. Rahat rahat soluması ve alnına yayılan serinlik amansız illetin onu terk ettiği konusunda yanılmadığımı kesin olarak gösterince, gözlediğim iyileşmeyi Idris'e fısıldamaya cesaret bulabildim ancak. Sonunda onu söylediğimin doğruluğuna inandırmayı başardım.

Ama ne ikna çabalarım ne de evladımızın hızla iyileşmesi, kısmen bile olsa onu eski huzuruna kavuşturdu. Korkusu, yerini güven duygusuna bırakamayacak kadar derindi, aşırı yoğundu, onu iyice içine çekmişti. Daldığı son uykuda bir rüya görmüş de ondan sonra uyanmış gibi hissediyordu; fırtına tarafından sarsılan ve uzanıp da teknenin battığını gören birisi gibi:

Denizin ortasında, ıssız bir kulede,
Sevgili memleketini gördüğü tatlı düşlerden,
Azgın dalgaların gümbürtüsünü

Korkuyla dinlemek için uyanan
Birisi gibiydi;[1]

Idris daha önce de korku nöbetleri tarafından ziyaret edilmişti, ama şimdi ümitli molaların uğradığı bile yoktu. İçten gelen bir gülümsemenin güzel yüzünü aydınlattığı hiç olmuyordu. Bazen o gülümsemelerden biri için kendini zorladığı oluyordu, ama o zaman gözyaşı seli boşanıyor ve keder denizi, gemi kazasından artakalan, geçmişe ait mutluluk kırıntılarını sularıyla örtüveriyordu. Yine de, ben yanındayken büsbütün ümitsizlik içinde olmuyordu, kendini tümüyle bana bırakıyordu, benim ölmemden korkuyormuş ya da bunun olabileceğine ihtimal veriyormuş gibi görünmüyordu. Tüm kaygılarının yükünü, benim aşkıma yaslanarak olanca ağırlığıyla bana havale ediyordu; soğuk rüzgârların ısırdığı geyik yavrusu dişi geyiğin yanına nasıl sokulursa, yaralı bir kuş yavrusu anasının kanatlarının altına nasıl sığınırsa ya da ufacık, parçalanmış bir kayık hâlâ çırpınarak koruyucu bir söğüt ağacının altında nasıl sığınma ararsa öyle. Mutlu günlerdeki gibi gururla olmasa bile, ben yine de şefkatle ve ona huzur verdiğimin mutlu bilinciyle, titreyen sevgilimi bağrıma basıp onun kırılgan tabiatını acı veren düşüncelerden ve sıkıntılı durumlardan korumaya çalışıyordum.

Yazın sonunda bir şey daha oldu. Windsor Kontesi, İngiltere'nin eski kraliçesi, Almanya'dan döndü. Issızlaşan Viyana'yı mevsim başında terk emişti. Gururlu kafa yapısına söz geçirmeyi beceremeyen ve boyun eğme türünden bir şeyi yapmak elinden gelmeyen kraliçe, ağırdan alıp Hamburg'da oyalandıktan sonra nihayet Lond-

1. Thomas Lovell Beddoes, *The Bride's Tragedy* (Gelinin Trajedisi), 1822.

ra'ya döndü, ama geldiğini Adrian'a ancak haftalar sonra bildirdi. Soğukluğuna ve uzun yokluğuna karşın Adrian onu, yine de, gururun ve kederin açtığı yaraları iyileştirmek istermiş gibi anlayış göstererek, sevgi ve ilgiyle karşıladı, ama annesinin bariz ilgisizliğiyle geri püskürtüldü. Idris annesinin dönüşünü memnuniyetle karşıladı. Kendi annelik duyguları öyle güçlüydü ki, annesinin, şimdi, bu ısısız dünyada, gururunu ve sertliğini bir kenara bırakıp evlat ilgisini sevinçle kabul edeceğini sanıyordu. Idris'in annesine karşı görevlerini yerine getirme isteğine ilk engel, eski İngiltere kraliçesinin, benimle asla herhangi bir ilişkiye girmeyeceğine dair imasıydı. Kızını bağışlayacağını, torunlarını kabul edeceğini söyledi, ama hepsi bu kadar, ondan daha fazlası beklenmemeliydi.

Bu davranış biçimi, böylesi hafif bir ifade mazur görülebilirse eğer, bana fazlasıyla kaprisli göründü. Şimdi, insanlar arasındaki tüm sınıfsal farklılıklar gerçekten de kaybolmuşken, bu kibir büsbütün budalalıktı. Kendimizi insan damgası taşıyan herkesle akraba ve kardeş hissettiğimiz sırada, dönmemek üzere geride kalmış zamanların öfkeli kalıntısı aptallıktan da öteydi. Idris dehşetli korkularına kendini o derece kaptırmıştı ki, kızacak durumda değildi, üzüldüğü de yoktu pek, çünkü sürüp giden bu kinin, kaynağını duygusuzluktan alması gerektiği yargısına varmıştı. Gerçek aslında tümüyle böyle değildi; baskın olan inatçılık, duygusuzluğun silahlarını kuşanıp maskesini takmıştı. Kibirli hanımefendi de içinde sürdürdüğü mücadeleyi gösteren herhangi bir belirtiyi dışarıya vurmaya tenezzül etmiyordu, aslında gururun kölesi olduğu halde, değişmez ilkeleri uğruna mutluluğunu feda ettiğini sanıyordu.

Tüm bunlar yalandı, doğal eğilimlerimizden ve zevk ya da acıyla olan bağlarımızdan başka her şey yalandı. Dünyada bir tek iyi ve bir tek kötü vardı; yaşam ve ölüm.

Makam mevki sahibi olmanın ihtişamı, gücü elde tutmanın gururu ve mal mülk sahibi olmanın önemi sabah sisi gibi dağılıp gidivermişti. Yaşayan bir dilenci, soylu ölü lordların topundan daha değerli olmuştu; ne çare ki gün, ölü kahramanlardan, vatanseverlerden ve dâhilerden daha değerliydi. Bu konuda ziyadesiyle soysuzlaşma vardı, çünkü ahlaksızlık ve erdem bile sahip olduğu nitelikleri yitirmişti. Hayat... hayat... hayvani düzeneğimizin devamı... tüm dileklerin, duaların, insan türünün dermanı kalmamış hırsının Alfa ve Omega'sı[1] olmuştu artık.

IX

Ekim ayı gelip de ekinoks rüzgârları yeryüzünü silip süpürmeye ve hastalıklı mevsimin ateşini soğutmaya başladığında, İngiltere'nin yarısı ıssız kalmıştı. Alışılmamış derecede sıcak geçen yaz ekim ayının başına kadar sarktı, derken, ayın on sekizinde yaz sıcağından kış ayazına geçişi getiren ani bir değişim yaşandı. Bunun üzerine salgın, ölüm dağıtan uğraşına mola verdi. Nefesimizi tutmuş, ümitlerimizi dile getirmeye cesaret edemeden, ama yine de büyük umutlarla dolup taşarak bekliyorduk; gemi kazasına uğrayan bir denizci okyanusun ortasındaki çıplak bir kayalıkta durup uzaktaki bir gemiyi nasıl gözlerse ve denizci tam da onun yaklaştığını düşünürken gemi nasıl yeniden gözden kaybolursa, biz de öyle bekliyorduk. Yenilenen bir yaşam gücünün umudu, haşin tabiatlıları yumuşak ve sevecen yaparken, yumu-

1. Yeni Ahit, "Vahiy" 1:8'e gönderme: "Alfa ve Omega Ben'im," diyor. Alfa ve Omega Eski Yunan alfabesinin ilk ve sonuncu harfleridir.

şak huyluları da tam aksine sert ve insani olmayan duygularla doldurdu. Ölüm hepimizin yazgısı gibi görünürken, nerede ve ne zaman öleceğimize aldırmıyorduk, oysa şimdi, salgın yatışmışken ve kimilerinin canını bağışlamaya istekliymiş gibi görünürken, herkes seçilenin kendisi olmasını istiyor, aşağılık bir yapışkanlıkla hayata tutunuyordu. Kaçıp gitme vakaları sıklaştı, hatta duyanların tüylerini diken diken eden cinayetler de sıklaşıyordu; hastalık bulaşacak korkusuyla insanlar birbirlerini öldürüyorlardı. Fakat yaygın olmayan bu münferit trajediler yerini daha güçlü bir ilgiye bırakmak üzereydi; tam da bulaşıcı hastalık bizi rahat bırakmış gibi görünürken, rüzgârlardan daha vahşi bir fırtına, insan tutkularının doğurduğu, insanın en aşırı dürtüleri tarafından doyurulan, eşi benzeri görülmemiş korkunç bir fırtına çıktı.

Kuzey Amerika'dan, o kalabalık kıtadan geriye kalan birtakım insanlar, çılgın bir değişiklik arzusuyla, vatanlarındaki ovaları, kendi topraklarına göre salgından daha az zarar gören topraklar uğruna terk edip Doğu'ya doğru yelken açtılar. Yüzlercesi kasım ayı başında İrlanda'da karaya çıktı ve bulabildikleri boş meskenleri sahiplenip pek bol olan yiyeceklere ve başıboş dolaşan sürülere el koydu. Bir yerin kullanılmaya hazır ürünlerini tükettikten sonra başka bir yere göçüyorlardı. Sonunda, yerleşik halka ilişmeye başladılar, sayıca üstün olduklarından, onları evlerinden atmaya, kışlık erzaklarını yağmalamaya giriştiler. Bu türden birkaç olay İrlandalıların öfkeli tabiatını harekete geçirdi, işgalcilere saldırdılar; birkaçı öldürüldü, ama büyük kısmı hızlı ve düzenli hareket ederek kaçmayı başardı ve tehlike onları tedbirli yaptı. Ustalıkla örgütlendiler; içlerinden kaç kişinin öldüğünü gizlediler; düzenli bir şekilde ve besbelli kendilerini tümüyle eğlenceye vermiş halde ilerleyerek İrlandalıları imrendirdiler. Amerikalılar birkaç İrlandalı'nın

aralarına katılmasına izin verdiler, çok geçmeden, sonradan katılanların sayısı yabancıların sayısını geçti. İrlandalılar yabancılarla karışıp kaynaşmadıkları gibi, Atlantik Okyanusu'nun ötesinden gelen liderlerin sürdürdüğü ve katılanların hem güvenliğini sağlayan hem de onları güçlü kılan o imrenilesi düzene de uymadılar. İrlandalılar düzensiz kalabalıklar halinde ilerliyorlardı, sayıları her geçen gün artıyor, her geçen gün daha da kontrolsüz oluyorlardı. Amerikalılar, uyanmasını sağladıkları isyan ruhundan kaçmaya can atıyorlardı, onun için, adanın doğu kıyılarına ulaşınca İngiltere'ye doğru yolculuğa çıktılar. Amerikalılar yalnız başlarına olsalar pek de fark edilmezdi gelişleri, ama sürüler halinde bir araya gelen ve kıtlığın yaklaştığını hissetmeye başlayan İrlandalılar da Amerikalıların peşine takıldılar. Denizi aşma gerekliliği onların ilerleyişini durduramıyordu. Batı İrlanda'nın ıssızlaşmış kentlerinin limanları, durgun denizde çürümeye bırakılmış sahipsiz savaş gemilerinden tutun da küçük balıkçı teknelerine kadar her boyutta çeşitli deniz araçlarıyla doluydu. Onlara doluşan ve kaba elleriyle yelkenleri fora eden yüzlerce göçmen, şamandıralara ve gemi halatlarına şaşılacak derecede zarar veriyordu. Alçakgönüllülükle davranıp kendilerini küçük teknelere atanların çoğu, su yolculuğunu güvenlik içinde tamamladı. Gerçek maceracılardan bazıları yüz yirmi toplu bir gemiye bindiler; dalga gemiyi koydan dışarı sürükledi, deneyimsiz mürettebat saatlerce uğraştıktan sonra devasa yelkenlerin büyük kısmını açmayı becerdi; dümencilerin yaptıkları binlerce hata, geminin başını bir bakmışsınız o tarafa bir bakmışsınız öte tarafa döndürürken, rüzgâr gemiyi alıp götürdü, devasa yelkenler rüzgârda koca bir çağlayan gibi ya da kuzey ekinoks rüzgârlarının dövdüğü engin bir ormanın çıkarabileceği bir sesle çırpınıyordu. Lombar kapakları açıktı ve gemi yalpalarken,

güvertelerini döven her dalgayla birlikte gemi tonlarca su alıyordu. Çarmıkların arasında ıslık çalan, yelkenleri bir o yana bir bu yana savurup onları korkunç yırtıklarla parçalayan sert bir rüzgâr çıkınca, iş iyice güçleşti. Böylesi bir hışırtı, şeytanın devasa kanatlarının o korkunç kargaşanın patırtısını artıran vuruşunu hayal ederken Milton'ın kulağına gelebilecek türden bir hışırtıdır ancak. Bütün bu sesler denizin gümbürtüsüne, geminin yanlarına vuran dalgaların foşurtusuna, gemi ambarındaki suyun lıkırdama sesine karışıyordu. Çoğu daha önce hiç deniz görmemiş insanlardan oluşan mürettebat, gemi başını dalgaların içine sokup çıkarırken ya da dalgaların üstüne yükselirken, yer ve gök birlikte yıkılmak üzere birbirine karışmış sanıyor olmalıydı. Onların haykırışları, doğa güçlerinin çıkardığı uğultunun ve mesken tuttukları geminin kopardığı gümbürtünün arasında yitip gidiyordu. Sonunda, suyun üstlerine geldiğini anlayınca gemi tulumbalarına koştular, oysa yapmaya çalıştıkları şey, okyanusu kovayla boşaltmaya kalkışmaktan farksızdı. Güneş batarken fırtına şiddetlendi, gemi artık tamamen suyla doluydu, içinde bulunduğu tehlikeyi anlamış gibi, büsbütün dibe gitmeden önce batmanın diğer belirtilerini sergilemeye başladı. Koy teknelerle kaynıyordu. Tekne mürettebatlarının çoğu, bu koca hantal makinenin kaba gösterisini izliyordu, derken, yavaş yavaş battığını gördüler. Su artık geminin alt güvertelerinde yükseliyordu, izleyenler daha ne olduğunu anlayamadan, gemi göz açıp kapayıncaya kadar büsbütün görünmez oldu, suların geminin üstüne kapandığı yerde herhangi bir iz bile kalmadı. Mürettebattan birkaç kişi kurtarıldı, fakat çoğu geminin halatlarına ve direklerine sıkıca tutunmuş olarak gemiyle birlikte battı. Ölüm, tutunan ellerini gevşettiği zaman su yüzüne çıkacaklardı ancak.

Bu olay, denize açılmak üzere olanlardan birçoğu-

nun kararından dönmesine, acımasız denizin kocaman açtığı ağzına atılmaktansa her çeşit felaketle karşılaşmayı kabul ederek güvenli karaya yeniden ayak basmasına sebep oldu. Fakat denizi aşanlarla kıyaslayınca, onların sayısı pek azdı. Birçoğu, iki kara arasındaki denizyolunun daha kısa olduğu Belfast'a kadar çıkmıştı. Onlar İskoçya'nın içinden geçip güneye ilerlerken, İskoçya'nın en yoksulları da onlara katıldılar. Sonra hep birden İngiltere'ye akın ettiler.

Değişimden etkilenebilecek kadar nüfusun hâlâ bulunduğu şehir ve kasabalarda İngilizler korkuya kapılmışlardı. Aslında, bahtsız ülkemizde istilacıların bir o kadarına daha yer vardı, ama zorba tabiatları onları şiddete sevk ediyordu; insanları evlerinden atmaktan, soylu sakinlerinin veba korkusu yüzünden inzivaya çekildiği, lüks içindeki malikâneleri ele geçirmekten, kadın-erkek ayırt etmeden herkesi kendilerine hizmet etmeye ve yiyecek sağlamaya mecbur etmekten zevk alıyorlardı; o yer bütünüyle mahvolunca, çekirge sürüsü kabilinden ziyaretlerini yapmak için başka bir yere göçüyorlardı. Direniş görmedikleri zaman, harap ettikleri alanı iyice genişletiyor, tehlike karşısında toplanıp birleşiyor ve sayısal üstünlükleri sayesinde zayıf ve çaresiz düşmanı bozguna uğratıyorlardı. Doğudan ve kuzeyden geliyorlardı, görünürde ortak bir hedefleri olmadan, ama ortaklaşa bir kararlılıkla bahtsız başkentimize doğru ilerliyorlardı.

Salgın, haberleşmeyi büyük ölçüde felce uğratmıştı. Öyle ki, istilacılar, biz onların geldiğini bile öğrenemeden Manchester ve Derby'ye kadar ilerlemişlerdi bile. Muzaffer bir ordu gibi, yakıp yıkarak, öldürerek ülkeyi ezip geçiyorlardı. Serseriler ve aşağı sınıftan İngilizler onlara katılıyorlardı. Hayatta kalan az sayıdaki yerel yönetici milis gücü oluşturmaya çabalıyordu, ama saflar boştu, herkes paniğe kapılmıştı, gösterilen direniş düş-

manın arsızlığını ve acımasızlığını artırmaktan başka işe yaramadı. Londra'yı almaktan, Londra'yı zapt etmekten söz ediyorlardı, ki bu, bana, yıllardır hatırlanmayan acıların ayrıntılarını hatırlatıyordu. Böylesi bir övüngenlik, onların gücünden çok zayıflığını gösterirdi, ama yine de, ölçüsüz kötülük yapabilirlerdi; yaptıkları kendi sonlarını hazırlayacak da olsa ve sonunda kendileri merhamete konu olup onlar için vicdan azabı duyulacak bile olsa.

Biz, şimdi, dünyanın başlangıcında insanoğlunun, düşmanlarına hiç olmayacak nitelikleri nasıl yakıştırdığını, bu niteliklerin ağızdan ağza abartılarak nasıl aktarıldığını öğreniyorduk; durmaksızın büyüyen, sonunda başı göklere değen ve elini uzatıp Hesperos ve Lucifer'i sıkıca tutan, Vergilius'un kahramanı Rumour[1] gibi. Gorgon ve Kentaur, ejderha ve demir toynaklı aslan, deniz canavarı ve dev suyılanı; bizim istilacılar hakkında Londra'ya ulaşan garip ve korkunç hikâyelerin bir çeşidiydi sadece. Onların İngiltere'ye ayak bastıkları uzun zaman öğrenilemedi, ama şimdi, Londra'ya yüz mil yaklaşmışlarken, önlerinden kaçan yerli halk bölük bölük gelmeye başladı. Gelen her grup, saldırganların sayısını, öfkesini ve zalimliğini bire bin katarak anlatıyordu. Eskinin sakin sokaklarını gürültü patırtı doldurdu, kadınlar ve çocuklar evlerini terk edip nereye gideceklerini bilmeden kaçtılar, babalar, kocalar ve oğullar, kendileri için değil, ama sevdikleri için, savunmasız yakınları için titriyorlardı. Kırsal kesimden insanlar Londra'ya akın ederlerken, şehirliler güneye kaçıyor, düşmanın etrafına yaydığı duman ve alevleri seçebileceklerini umarak şehrin en yüksek binalarına çıkıyorlardı. Windsor, büyük oranda, batıdan gelen yürüyüş hattındaydı, o nedenle ailemi Lond-

1. *Aeneis*, 4. Kitap'ta, Rumour zayıf ve ürkek bir yaratıktan korkunç bir canavara dönüşür.

ra'ya götürdüm, onları Kule'ye yerleştirip Adrian'a katıldım, onun yaveri gibi hareket etmeye başladım.

Hazırlıklar için yalnızca iki gün harcadık, ama öyle az buz değildi çıkarılan iş. Toplar ve silahlar toparlandı; pek çok kayıp verdikten sonra bu tür birliklerden geriye kalanlar, bizim tarafı yüreklendirecek ve düşmanlarımızın düzensiz kalabalıklarını korkudan titretecek bir askerî disiplinle ortaya en iyi nasıl çıkarılabilirlerse o şekilde silah altına alındı. Bando bile eksik değildi; bayraklar havada dalgalanıyor, tiz sesli flütler ve gürültülü borazanlar yüreklendiren ve zafer vaat eden ezgiler üflüyordu. Deneyimli bir kulak askerlerin adımlarında büyük bir tereddüt olduğunu algılardı, ama bu, düşman korkusundan ziyade hastalık, keder ve genellikle yiğitlerin üstünde büyük yük olan ve cesur yürekleri acınası bir boyun eğmeye götüren uğursuz kehanetler yüzündendi.

Adrian askeri birliklerin başındaydı. Dikkat kesilmişti. Disiplinli oluşumuzun böylesi bir çatışmada başarı kazandıracağı düşüncesi Adrian'ı pek de rahatlatmıyordu; veba, yeneni ve yenileni eşitlemek için etrafta kol gezerken, onun istediği zafer değildi; o, kansız barış istiyordu. İlerlemeye başladık. Yolda köylü gruplar tarafından karşılandık, onların yarı çıplak görünümleri, umutsuzlukları ve dehşet içinde oluşları, bize, yaklaşan düşmanın vahşetini anlatmakta gecikmedi. Anlamsız fethetme aşkı ve ganimet elde etme sevdası onların gözünü kör etmişti, çılgınca bir öfkeyle ülkeyi yakıp yıkıyorlardı. Askerî güçlerin görünmesi kaçanları yeniden ümitlendirdi, korku yerini intikam duygusuna bıraktı. Askerlere de aynı duyguyu geçirdiler. Kendini bırakmışlık şevke dönüştü, isteksiz, ağır atılan kısa adımlar hızlandı, uzun adımlara dönüştü, kalabalığın boşluktan gelirmiş gibi yankılanan, bir tek duyguyla, o da hınç dolu bir duyguyla beslenen homurtusu havayı doldurdu, silahların şıkır-

tısını ve müzik sesini boğdu. Adrian değişimi fark etti, onların en üst düzeye ulaşan öfkeleriyle İrlandalılardan öç almak isteyeceklerinden ve onları durdurmanın mümkün olmayacağından korktu. Atını safların arasından sürdü, subaylara birlikleri kontrol altına almaları talimatını verdi, askerleri yüreklendirdi, düzeni yeniden sağladı, tüm yürekleri kabartan taşkın galeyanı bir dereceye kadar yatıştırdı.

İlk önce, diğerlerinden ayrı kalan birkaç İrlandalı'yla St. Albans'ta karşılaştık. Geriye çekildiler, daha geride kalan yoldaşlarına katıla katıla asıl kuvvetlere ulaştılar. Silahlı ve düzenli direniş haberleri onları da bir çeşit düzene soktu. Buckingham'ı karargâh yapmışlardı. Bizim durumumuzu öğrenmek için keşif kolu yollamışlardı. Gecelemek için Luton'da kaldık. Sabah her iki taraf aynı zamanda hareketlenince, aynı zamanda ilerlemeye başladık. Şafak yeni sökmüştü, en taze kokularla yüklü hava, işi gücü yokmuş da bizim bayraklarımızla eğleniyor, bandoların müziğini, atların kişnemesini, piyadenin düzenli adımlarının çıkardığı sesi düşmana doğru götürüyor gibiydi. Bando aletlerinin sesi disiplinsiz rakibimizin kulağına ilk çalındığında, onu, içinde korkunun eksik olmadığı bir şaşkınlığa uğrattı. Müzik başka zamanları anlatıyordu; uyum içinde yaşanan zamanları; vebanın olmadığı ve insanın kaçınılmaz kaderin gölgesinde yaşamadığı zamanlarla bağlantılıydı. Duraksama anlıktı. Çok geçmeden düşman tarafının başıbozuk haykırışlarını, vahşi naralarını, intizamsız, başıboş bir kalabalık halinde yaklaşan binlerce uyumsuz adım sesini duyduk. Düşman birlikleri açık alandan ya da dar sokaklardan üstümüze yürüdü; aramızda, etrafı çevrili olmayan büyük bir alan vardı. Biz alanın ortasına kadar ilerledik ve durduk. Daha yüksekçe bir yerde olduğumuz için, onların bulunduğu konumu görebiliyorduk. Liderleri, karşı koymak için saf-

lar oluşturduğumuzu fark edince, onlar da dur komutu verdiler, adamlarını askerî disiplin havasına sokmaya çalıştılar. Ön saflardaki askerlerin misket tüfekleri vardı, kimileri atlıydı, ama silahları, ilerleyişleri sırasında ele geçirdikleri silahlardı, atları köylülerin elinden alınmış atlardı. Tertip düzen yoktu, itaat de yok gibiydi, ne var ki attıkları naralar ve vahşi el kol hareketleri, onları hareke-te geçiren barbar ruhu gösteriyordu. Askerlerimiz komutu aldı, uygun adım, fakat mükemmel bir düzen içinde ilerlemeye başladı; üniformaları, parlatılmış silahlarının ışıltısı, sessizlikleri ve kara nefretle dolu bakışları, haddi hesabı olmayan rakiplerimizin vahşi çığlıklarından daha korkutucuydu. Böyle birbirimize yaklaşırken, İrlandalıların haykırışları ve naraları arttı. İngilizler kendi subaylarına itaat ederek ilerliyorlardı, ta ki iyice yaklaşıp da düşmanlarının yüzlerini görünceye kadar. Gördükleri onları öfkeyle doldurdu. Gökleri tutan ve en uzak saflarda yankılanan bir haykırışla düşmanın üstüne atıldılar. Ateş etmeyi hafife alıp takılı süngüleriyle düşmanın arasına daldılar. Saflar aralıklarla açılırken, topçular, sağır eden gürültüsü ve kör eden dumanıyla dehşet sahnesini tamamlayan topları ateşliyorlardı.

Adrian'ın yanındaydım. Durma emrini yeniden vermeden hemen önce, derin düşüncelere dalmış halde birkaç metre arkamızda kaldı; kan akmasını önlemek için hızla bir hareket planı oluşturuyordu. Topların gümbürtüsü, birliklerin ani saldırısı ve düşmanın bağrış çağrışı onu irkiltti. Gözleri çakmak çakmaktı, "Hiç kimse ölmemeli!" diye haykırdıktan sonra, atını mahmuzlayıp çarpışan grupların arasına daldı. Kurmayları bizler de onun etrafını sarmak ve onu korumak için peşinden gittik, ama onun işaretine uyup biraz arkasında kaldık. Onu fark eden askerler saldırıya ara verdiler. Adrian yanından seken kurşunlardan sakınmadığı gibi, atını doğruca çatı-

şan safların arasına sürdü. Sessizliği haykırışlar izledi. Yerde yatan elli kadar adam ya can çekişiyordu ya da ölmüş durumdaydı. Adrian kılıcını havaya kaldırıp konuşmaya başladı. Kendi birliklerine döndü: "Kimin emriyle ilerliyorsunuz? Size saldırma emrini kim verdi? Geri çekilin; ben generaliniz olduğum sürece, yanlış yola saptırılmış bu adamların hiçbiri katledilmeyecek. Kılıçlarınızı kınına sokun. Bunlar sizin kardeşleriniz, kardeş öldürme suçunu işlemeyin. Veba çok yakında sizin öç almak istediklerinizden hiçbirini sağ bırakmayacak; salgından daha acımasız olabilir misiniz? Beni sayıyorsanız, Tanrı'ya, onları da kendi suretinde yaratan Tanrı'ya inanıyorsanız, çocuklarınızı ve dostlarınızı çok seviyorsanız, değerli olan insan kanının bir damlasını bile dökmeyin."

Elini ileriye doğru uzatmış, çok etkileyici bir ses tonuyla konuşuyordu, sonra sert bir yüz ifadesiyle bizim istilacılara dönüp silahlarını bırakmalarını emretti. "Veba salgını kayıplar verdirdiği için bizi yeneceğinizi mi sanıyorsunuz? Veba sizin de aranızda. Kıtlık ve vebaya mağlup olduğunuzda, öldürdüğünüz insanların hayaletleri hortlayıp ölüm döşeğinde sizi rahat bırakmayacak. Silahlarınızı bırakın, siz zalim ve acımasız insanlar, ellerini masum kanıyla lekeleyenler, yetim çığlıklarının ağırlığıyla ruhları ezilenler! Biz kazanacağız, çünkü doğru bizim tarafımızda. Yanaklarınız şimdiden solmuş, dermansız elleriniz tutmuyor, silahlar elinizden düşüyor. Dostlarım, kardeşlerim! Silahları bırakın! Pişmanlığınız bağışlama, imdadınıza koşma ve kardeşçe sevgiyle karşılanacaktır. Bizim için değerlisiniz, çünkü siz de insanlığın o kırılgan biçiminin içindesiniz. Her biriniz bu askerlerin arasında kendisini ağırlayan bir dost bulacaktır. Veba, hepimizin ortak düşmanı veba, şimdi bile başımızın üzerinde dolanıp dururken, bizim birbirimizi kendisinin yaptığından daha acımasızca katlettiğimizi seyredip el-

lerini ovuşturururken, insan insanın düşmanı olabilir mi?"

Her iki ordu da durakladı. Bizim tarafımızdaki askerler silahlarını sımsıkı kavrayıp sert bakışlarla düşmana bakmaya başladılar. Silahlarını fırlatıp atmadılar, ama çarpışmayı çok istediklerinden değil, daha çok korkudan. Herkes birbirine bakıyordu, birisinin örnek olmasını bekliyorlardı, ama bir liderleri yoktu. Adrian atından yere atladı, az önce katledilenlerden birisine yaklaşıp, "O bir insandı!" diye haykırdı. "Oysa şimdi bir ölü. Düşenlerin yaralarını bir an önce sarın, bir tekinin bile ölmesine izin vermeyin, sizin acımasızca açtığınız yaralar yüzünden bundan böyle hiçbir can uçup gitmesin, uçup da kardeşin kardeşi öldürme hikâyesini Tanrı'nın tahtının önünde anlatmasın. Onların yaralarını sarın, onları dostlarına bağışlayın. Göğüslerinizde yanan kaplan kalplerini söküp atın, fırlatıp atın bu zalimlik ve nefret araçlarını. Bu, yazgıyı yok etme molasında herkesin kardeşiniz olmasına, koruyucunuz ve dayanağınız olmasına izin verin. Kanla lekelenmiş o silahları defedin, yaraları sarmak için acele edin."

Konuşurken diz çöktü, ılık hayat sıvısı böğründen oluk gibi boşanan bir adamı kollarına alıp kaldırdı. Zavallı güçlükle nefes alıyordu. Her iki taraf öyle sessizdi ki, adamın iniltileri açık seçik duyuluyordu. Yakın zamana kadar yok etmek için yanıp tutuşan her yürek, şimdi bir tek insanın kaderi için endişeyle ve ümitle çarpıyordu. Adrian asker atkısını çekip çıkardı, acı çeken adama sardı, ama boşuna, artık çok geçti; adam derin bir nefes aldı, başı arkaya düştü, kolları ve bacakları gevşedi. "Öldü!" dedi Adrian. Ceset kollarından kayıp yere düştüğünde, Adrian saygılı bir üzüntüyle eğdi başını. Dünyanın kaderi sanki bu adamın ölümüne bağlıydı. Her iki taraf silahlarını bıraktı. Eski askerler bile ağlıyorlardı. Bizim taraf ellerini düşmana uzattı. Tüm yürekler sev-

giyle ve derin bir dostluk duygusuyla dolup taştı. İki ordu birleşti, silahları bıraktılar, düşmanlar el ele, yalnızca birbirlerini nasıl destekleyeceklerinden söz ederek barıştılar. Her iki taraf pişmanlığını dile getiriyordu, bir taraf eski zalimliklerinden, öbürü yakın zamana kadar uyguladığı şiddetten ötürü pişmandı. Generalin emirlerine itaat edip Londra'ya doğru yola çıktılar.

Adrian tüm dikkatini vermek ve büyük bir çaba harcamak zorundaydı; birincisi, anlaşmazlıkları gidermek için, ikincisi, istilacı kalabalığın ihtiyaçlarını karşılamak için. Ülkenin güneyindeki çeşitli yerlere gönderildiler, oralarda boşalmış köylere yerleştirildiler, bir kısmı ise kendi adasına geri yollandı. Kış mevsimi gücümüzü öyle tazelemişti ki, ülkedeki tüm girişler korunuyor, yeni kalabalıkların gelmesine izin verilmiyordu.

Bu vesileyle Adrian ve Idris yaklaşık bir yıllık ayrılıktan sonra yeniden görüşmüş oldular. Adrian, çok emek gerektiren ve zorlu bir görevi yerine getirmekle meşguldü. İnsan acılarının her çeşidiyle tanışmış durumdaydı. Çabalarını hep yetersiz görüyordu, ancak çok küçük bir kesime yardımcı olabildiğini düşünüyordu. Ama yine de, ruhunun amacı, sahip olduğu enerji ve sarsılmaz kararlılık umutsuzluğa düşmesini engelliyordu. Yeniden doğmuş gibiydi, erdem, Medeia'nın büyüsünden bile daha etkili olan erdem, onu sağlıklı ve güçlü kılıyordu. Idris, bu zinde adamda, Adrian'ın eskiden yaz rüzgârlarında bile eğilecekmiş gibi görünen narin bedenini göremedi. Adrian'ın aşırı duyarlılığı, fırtınanın vurduğu İngiltere'de kılavuz kaptanlık görevini daha da etkili yapabilmesine olanak sağlıyordu.

Idris'in durumu başkaydı. Şikâyet etmiyordu, ama korku, sandalyesini onun yüreğine atıp bir güzel yerleşmişti. Idris zayıflamış, sararıp solmuştu, elinde olmadan gözleri doluyordu, alçak sesle kesik kesik konuşuyordu.

Kardeşinin kendisindeki değişimleri fark ettiğini biliyordu, onları örtbas etmeye çabalıyordu, ama boşuna. Adrian'la baş başa kaldığında, engellenemez bir keder patlamasıyla kaygı ve üzüntülerini açığa vuruyordu. Ona gün yüzü göstermeyen, giderek artan bir iştahla ruhunu kemiren derdini canlı ifadelerle anlatıyordu. Kötü şeylerin olacağını söylüyor, gözüne uyku sokmayan o kemirgeni, Prometheus'un kalbiyle beslenen kartala benzetiyordu. Bu içsel heyecanın ve o heyecanla savaşmak ve onu gizlemek için verdiği sonu gelmez mücadelenin baskısı altındayken, hayvani mekanizmanın tekerlerinin ve yaylarının sanki normale göre iki misli daha süratli çalıştığını ve hızla yıpranıyormuş gibi hissettiğini söylüyordu. Uykusu uyku değildi, çünkü düşünceleri, mantığından geriye kalan artıklarla dizginlenen, çocuklarını sağ salim ve mutlu gördüğü için huzur bulan düşünceleri, uykusunda korkulu rüyalara dönüşüyor, tüm korkuları gerçek oluyor, tüm kuruntuları korkunç şekilde doğrulanıyordu. Bu durumda onun için ne ümit vardı ne teselli; mezarın bu kader kurbanını bir an önce kabul etmesinden ve onu sevdiklerinden de mahrum bırakacak binlerce ölümü görmesi kısmet olmadan canının alınmasından başka. Beni üzmekten çekindiği için büyük derdini elinden geldiğince saklamaya çabalıyordu, ama uzun bir ayrılıktan sonra kardeşiyle buluşunca kederini ifade etmekten alıkoyamadı kendini. Hissettiklerini, çok sevdiği, anlayışlı kardeşine bir bir sayıp dökerken kullandığı canlı imgelerle yüklü anlatım, mutsuzlukla dolup taşan hayal gücünün ürünüydü.

Bu seferki Londra ziyareti, vebanın yol açtığı tahribatı en büyük ölçekte gösterdiği için huzursuzluğunu artırdı. Kentin meskûn şehir görüntüsünü koruduğu pek söylenemezdi; sokakları ve meydanları ot bürümüştü, evler kapalıydı, sessizlik ve ıssızlık kentin en işlek kısım-

larını niteler hale gelmişti. Ama yine de, bu terk edilmişliğin ortasında, Adrian düzeni korumayı bilmişti. Herkes kurallara ve geleneklere uygun olarak yaşamaya devam ediyordu. Toplumsal kurumlar Tanrı yapısıymış gibi varlığını sürdürüyordu, nüfus yasası yürürlükten kaldırılırken, mülkiyet hakkı kutsallığını korudu. Hüzünlü bir görüntüydü; yapılan kötülüklerin azalmasına karşın, iğrenç bir şaka gibi insanı can evinden vuruyordu. Eğlence yerlerine, tiyatroya, düğün derneğe gitmek akla gelmeyen şeylerdi. Yeniden Windsor'a dönmek üzere ayrıldığımız sırada, Adrian, "Gelecek yaz insan türünün kaderini belirleyecek," dedi. "Ben o zamana kadar dur durak bilmeden çalışacağım, ama veba gelecek yıl yeniden tazelenirse, o zaman, onu durdurmak için mücadeleyi bırakmak gerek, kendimize birer mezar seçmek dışında yapacak bir şeyimiz kalmaz."

Londra'ya o seferki gidişimiz sırasında yaşanan bir olayı unutmamalıyım. Önceleri Windsor'a sık sık gelen Merrival'ın ziyaretleri birdenbire kesildi. Ölüler ile dirilerin arasındaki sınırın saç teli kadar inceldiği bu zamanda, arkadaşımızın, herkesi kucaklayan musibete kurban gitmiş olmasından korkuyordum. Bunun üzerine, en kötüsünün olmasından korkarak, ailesinden hayatta kalmış olanlar varsa onlara herhangi bir yardımım dokunur umuduyla evine gittim. Ev boştu, Londra'ya yerleştirilen istilacılara ayrılmış mülklerden biri olmuştu. Astronomi aletlerinin, asıl kullanım alanları dışında tuhaf amaçlar için kullanıldığını, yerkürelerin bozulup kırıldığını, karmaşık hesaplamalarla dolu kâğıtların yırtılıp mahvolduğunu gördüm. Komşularından pek bir şey öğrenemedim, ta ki o kötü günlerde hastabakıcı gibi çalışan zavallı bir kadına denk gelinceye kadar. Kadın Merrival dışında ailesindeki herkesin öldüğünü, Merrival'ın da delirdiğini söyledi. Evet, deli diyordu, ama biraz daha deşeleyince,

onun aşırı üzüntüden ve yaşadığı travma yüzünden geçici akıl hastalığına tutulduğu anlaşıldı. Bir ayağı çukurda olan, beklentileri milyonlarca yıl sonrasına uzanan bu yaşlı adam; çocuklarının ve bir deri bir kemik kalmış karısının açlık çektiğini görmeyen, etrafında kol gezen vebanın sergilediği korkunç manzaraları ve çıkardığı korkunç sesleri duymayan bu hayalperest; bu dünya için bir ölü olan, ancak gezegenlerin hareketini izlerken yaşadığı anlaşılan bu astronom, ailesini, belli etmeden ama büyük bir şefkatle seviyordu. Uzun yılların alışkanlığıyla ailesi onun bir parçası olmuştu; dünya işlerindeki tecrübesizliği, dalgınlığı, çocukça saflığı onu bütünüyle ailesine bağımlı hale getirmişti. Ailesinin içinde bulunduğu tehlikeyi ancak onlardan biri ölünce anladı. Veba hepsini birer birer alıp götürdü. Karısı, onun can yoldaşı, dayanağı, ona kendi elinden kolundan ve kendi bedeninden daha gerekli olan, kendini düşünmeyi öğretmenin pek de mümkün olmadığı karısı, sesi ona her zaman huzur veren yumuşak başlı yoldaşı hayata gözlerini yumdu. Yaşlı adam o kadar uzun zamandır üzerinde çalıştığı ve hayranlık duyduğu evrensel doğa sisteminin ayaklarının altından kayıp gittiğini ve ölüler arasında bulunduğunu hissetti, lanet okumak için sesini yükseltti. Üzüntü içindeki talihsiz ihtiyarın yanında bulunan kişinin onun yürek burkan ah edişini delilik olarak yorumlamasında şaşılacak bir şey yoktur.

Merrival'i kasım ayında bir gün, geç saatlerde aramaya başladım. Rüzgâr hüzünle esiyor, yağmur atıştırıyordu, hava erkenden kapanmıştı. Kapıdan dönmek üzereyken onu gördüm, daha doğrusu gölgesini fark ettim. Çökmüş ve saçı başı dağınık halde yanımdan geçti. Kapının eşiğine oturdu. Rüzgâr şakaklarındaki ağarmış lüleleri dağıtmış, yağmur açık başını sırılsıklam etmişti. Başını kuru ellerinin arasına saklamış, öylece oturuyor-

du. Dikkatini çekmek için omzuna dokundum, ama duruşunu hiç değiştirmedi. "Merrival," dedim, "sizinle uzun zamandır görüşmedik. Birlikte Windsor'a dönelim. Lady Idris siz görmeyi arzu ediyor. Onun ricasını geri çevirmeyeceksiniz herhalde. Benimle birlikte gelin."

Derinden geliyormuş gibi boğuk bir sesle yanıtladı: "Çaresiz bir ihtiyarı kandırmak niye? Yarı kaçık birisine ikiyüzlü diller dökmek niye? Windsor benim evim değil. Ben gerçek evimi buldum; Yaratıcı'nın benim için hazırladığı evi buldum."

Konuşmasındaki iğneleyici, acıtıcı vurgu beni ürpertti. "Beni konuşturmayın," diye devam etti. "Sözlerim sizi ürkütecektir. Ödleklerin dünyasında düşünmeye cesaret edebiliyorum... Kilise mezarlarının arasında... O'nun acımasız tiranlığının kurbanları arasında Yüce Kötü'yü kınamaya cesaret edebiliyorum. O beni nasıl cezalandırabilir? Kolunu sıvasın da beni yıldırımla olduğum yere mıhlasın. Bu da onun niteliklerinden biri." Ve yaşlı adam güldü.

Ayağa kalktı, yağmurun altında yakındaki kilise mezarlığına kadar izledim onu. Kendini ıslak toprağa attı. "Buradalar!" diye haykırdı. "Nefes alıp veren, konuşan, seven o güzel varlıklar buradalar. Gençliğinin şimdi eli ayağı tutmaz âşığına gece gündüz özenle, sevgiyle bakan o kadın burada. Onlar, çocuklarım, canımdan can, kanımdan kan evlatlarım buradalar. Onlara seslen, isimlerini haykır istersen bütün gece, yine de cevap vermezler!" Mezarların yerlerini belli eden küçük toprak yığıntılarının üstüne kapandı. "Bir tek şey istiyorum: O'nun Cehenneminden korkmuyorum, çünkü benim Cehennemim burada. O'nun Cennetini istemiyorum, burada öleyim, onların yanına gömüleyim yeter. Öldüğüm zaman, çürüyen vücudumun onlarınkiyle karışıp kaynaştığını hissedeyim yeter. Söz verin," dedikten sonra acıyla doğ-

ruldu ve kolumu yakaladı, "beni onların yanına gömeceğinize söz verin."

"Tanrı'nın yardımıyla yapacağım, söz veriyorum," diye yanıtladım. "Yalnız bir şartım var: Şimdi benimle birlikte Windsor'a dönün."

Acı bir haykırışla cevap verdi: "Windsor'a mı? Asla! Buradan asla gitmeyeceğim. Kemiklerim, etim ve ben şimdiden buraya gömülmüş durumda. Sizin ben olarak gördüğünüz de onlarınki gibi çürümüş bir ceset. Buraya yatacağım, toprağa kapanıp kalacağım, ta ki yağmur ve dolu, şimşek ve fırtına beni aşağıda yatanlarla aynı şeye dönüştürünceye kadar."

Bu trajediyi kısa kesmem gerek. Londra'dan ayrılmam gerekiyordu, onun için Adrian ihtiyara göz kulak olmayı üstlendi. Görev çok geçmeden tamamlandı. Yaşlılık, üzüntü ve kötü hava, hepsi birden onun acısına son vermek için birleşti, her atışı azap veren yüreğini huzura kavuşurdu. Arkalarından böyle acı acı dövündüğü varlıkların üstüne yığılmış toprağı kucaklarken öldü, onların yanına gömüldü.

Windsor'ın çocuklar için daha güvenli olduğunu düşünen Idris'in isteği üzerine oraya döndüm. Bölgenin sorumluluğunu bir kere üzerime aldım mı, hayatta yalnızca bir tek insan kalacak bile olsa orayı terk edemezdim. Ayrıca, Adrian'ın, geriye kalan insanları bir araya toplamayı hedefleyen planlarıyla uyum içinde hareket etmek için de gelmiştim Windsor'a. Adrian, insanlığın geriye kalanı için güvenli bir ortamın ancak yardımlaşma ve toplumsal erdemler aracılığıyla ümit edilebileceğine inanıyordu.

Nadir yaşanabilecek mutlulukları tattığımız, bizim için o kadar değerli olan bir yere, insan türünün yok oluşunu tespit etmek, bereketli, aziz topraklarının üzerinde vebanın bıraktığı derin, silinmez ayak izlerini takip etmek için gelmek hüzünlü bir şeydi. Memlekette manza-

ra öyle değişmişti ki, tohum ekimine ve güzün yapılan diğer işlere girişmek imkânsızdı. Sonbahar gitmiş, kış ani ve alışılmadık bir sertlikle bastırmıştı. Birbirini izleyen don ve çözülmelerin ardından oluşan seller ve taşkınlar yüzünden memleket geçilmez olmuştu. Kuvvetli kar yağışı etrafa kuzey kutbu havası veriyordu. Evlerin bacaları beyaz kar kütlelerinin içinden bakıyordu. Basit kulübeler de görkemli malikâneler de aynı şekilde boş kalmış, kapılarına kar yığılmış, dolu evlerin pencerelerini kırmıştı. Poyrazın hâkim rüzgâr olması dışarıda yapılan işleri aşırı derecede güçleştiriyordu. Toplumun değişime uğrayan yapısı yüzünden, doğa olaylarında gözlenen aşırılıklar gerçek bir felaket haline gelmişti. Emretmenin lüksü de hizmet etmenin külfeti de kalmamıştı artık. İhtiyaç maddelerinin azalan nüfusun gereksinimlerini fazlasıyla karşılayacak büyük miktarlarda toplandığı doğruydu, ama yine de, bütün bu malzemeyi, deyim yerindeyse, hammaddeyi yönetebilmek için büyük emek gerekiyordu, ama biz hastalığın baskısı altındayken ve gelecek korkusuyla yaşarken herhangi bir düzenlemeye cesaretle ve azimle girişecek gücü bulamıyorduk.

Kendim için diyebilirim ki, benim isteksizlik gibi bir kusurum yoktu. Nabız atışlarımı hızlandıran ve bedenimi canlandıran yoğun yaşantı, beni aktif hayatın labirentlerine sürüklemek yerine, alçakgönüllülüğümle gururlanmama ve önemsiz hedeflere dev boyutlar atfetmeme yöneltecek biçimde etkiliyordu. Aynı şekilde, bir köylünün hayatını da yaşayabilirdim. Önemsiz uğraşlar elimde büyük tutkulara dönüşüyordu, sevgilerim ateşliydi ve tutkuluydu ve doğa tüm değişimleriyle birlikte ilahi niteliklerle donanmıştı. Hatta Yunan mitolojisinin ruhu yüreğimde ikamet ediyordu. Yaylaları, kayranları ve akarsuları ilahlaştırıyordum:

Görüyordum Protheus'un denizden yükseldiğini,
Duyuyordum koca Triton'un kıvrımlı borusuna üflediğini.[1]

Eskiden, yeryüzü alışılmış düzenini tekdüze sürdürmeye devam ederken, ben onun eski yasalarına sürekli yenilenen bir merakla şaşırıp kalırdım, oysa şimdi, dünya çarpık tekerleriyle bilinmedik bir yola saptığında bu hissimin kaybolmaya başladığını hissetmem ne tuhaftır. Umutsuzlukla ve bezginlikle mücadele ediyordum, fakat onlar yoğun bir duman gibi beni boğuyordu. Belki de, yoğun çabalarla ve sersemletici heyecanla geçen yaz mevsiminin ardından gelen kışın dinginliği ve beraberinde getirdiği niteliksiz sayılabilecek işler, doğal bir tepkiyle kat kat daha eziyetli, kat kat daha bezdirici geliyordu. İnsanın her ânına hayat veren ve her ânını kendine özgü yapan, geçen yılın o tutkuları yoktu, zamanın getirdiği üzüntülerin doğurduğu o dinmez sancı nöbetleri yoktu. Tüm çabalarımın büsbütün boşuna oluşu, onların doğal sonucu olan neşe ve keyfi alıp götürüyor, ümitsizlik, insana merhem gibi gelen kendinden hoşnutluk hissini doğmadan öldürüyordu. Eski uğraşlarıma dönmeye can atıyordum, ama onların ne yararı olabilirdi ki? Okumak boşunaydı, yazmak daha da anlamsızdı. Yakın zamana kadar, soylu kahramanlıkların sergilenebileceği büyük bir gösteri alanı olan, görkemli bir dramanın oynanabileceği büyük bir tiyatro olan dünya, şimdi, boş bir mekândı, terk edilmiş bir sahneydi, çünkü aktörlerin ve seyircilerin konuşması ve dinlemesi gerekmiyordu artık.

Civar yörelerde sağ kalanların toplandığı başlıca merkez olan bizim küçük Windsor şehri hüzünlü bir ha-

1. William Wordsworth'ün "The world is too much with us" (Dünya bize çoktur) başlıklı sonesi.

vaya büründü. Kardan kapanan sokaklardan tek tük insan geçiyordu, onlar da felçli gibi görünüyorlardı, Tanrı'nın gazabı gibi sert bastıran kış onları sanki dondurmuştu. Bu şerden kaçmak tüm çabalarımızın amacı ve hedefiydi. Önceden yüce ve incelikli ilgi alanlarına sahip zengin, sağlıklı ve genç ailelerin, sayısı azalan, çektikleri yüzünden bencilleşip bayağılaşan üyeleri korku dolu yürekleriyle ocağın başına toplaşıyorlardı. Hizmetkârların yardımı olmadan tüm evi çekip çevirmek gerekiyordu, bu türden işlere alışık olmayan eller hamur yoğurmak zorundaydı ya da un yoksa eğer, o zaman, eskinin devlet adamı ya da kokular sürünmüş saraylısı şimdi gidip basit insanlar gibi ufak tefek işlerde çalışmak zorundaydı. Yoksul ve zengin artık eşitti, daha doğrusu yoksul zenginden üstündü, çünkü onlar bu türden işleri yapabilecek çevikliğe ve tecrübeye sahiptiler. Oysa bu tür işler; bilgisizlik, beceriksizlik ve çalışmama alışkanlığı yüzünden rahat içinde oturmaya alışık olanlara çok yorucu, gururlulara gurur kırıcı, düşünsel yanlarını geliştirme peşinde koşan ve yalnızca hayvani ihtiyaçları karşılamak için uğraşmaktan muaf olmayı en değerli ayrıcalık sayanlara ise aşağılayıcı geliyordu.

Fakat iyilik ve sevgi, her değişimde, çaba harcayabileceği, kendini gösterebileceği bir alan bulur. Bu değişimler, büyük özverilerde bulunan, kendilerini zarafetle olduğu kadar kahramanca feda eden insanlar çıkarırdı. Eski zamanlarda olduğu gibi, bir sürü akraba ve dostun zorunlu ve gönüllü görevlerini yerine getirdiği ataerkil yaşam biçimleri izlemek, insanlık âşıkları için zevkle seyredilecek bir manzaraydı. Soylu gençler, annelerine ya da kız kardeşlerine uysal bir neşeyle hizmet ediyorlardı. Buz kırmak ya da su çekmek için ırmağa gidiyorlardı; toplanıp yiyecek bulmaya çıkıyor ya da yakacak odun sağlamak için baltayla ağaç kesiyorlardı. Döndükleri zaman,

kadınlar onlara, eskiden yalnızca basit kulübelere özgü olduğu sanılan, kendi halinde ama sevgi dolu bir karşılama yapıyorlardı; onları temiz ve sıcak bir yuvayla, sevilen ellerin pişirdiği akşam yemeğiyle, yarının ekmeğini getirenlere duyulan minnetle karşılıyorlardı. Soylu İngilizler için tuhaf zevklerdi bunlar, ama yine de, şimdi tüm bunlar zorlukla edinilmiş, değeri iyice bilinen nimetlerdi.

Koşullara böyle zarafetle boyun eğme ve soylu alçakgönüllülük konusunda hiç kimse bizim Clara'yla yarışamazdı ve hiç kimse bu türden eylemleri romantik renklerle donatacak becerikli hayal gücüyle onun kadar dikkat çekemezdi. Benim ümitsizliğimi ve Idris'in azap veren endişelerini görüyordu. Dur durak bilmeden uğraşıp didinmesi, bizi zahmetten kurtarmak ve değişen yaşam biçimimize kolaylıklar getirmek ve hatta güzellikler katmak içindi. Bize hizmet eden, hastalıktan kurtulmuş bazı insanlar vardı hâlâ, bize içtenlikle bağlıydılar. Ama Clara onların yardımlarını kıskanıyordu, Idris'in biricik yardımcısı, kuzenlerinin biricik bakıcısı olmak istiyordu. Hiçbir şey, onu bu konuda işe koşmamız kadar zevk vermiyordu ona; bizim isteklerimizin ötesine bile geçiyordu, hevesle, gayretle ve usanmadan:

> Biz daha seslenmeden Abra hazırdır koşmaya,
> Başkasını çağırdık, ama yine çıktı geldi Abra.[1]

Şehrimizde toplanan bazı aileleri her gün ziyaret etmek görevimdi. Hava izin verirse, at üstünde gittiğim bu ziyaretleri severek uzatır, talihimizin değişken yüzü hakkında tek başıma düşünceye dalmaktan hoşlanırdım; geçmişin deneyimlerinden yararlanarak gelecek için dersler

1. Matthew Prior, *Solomon* (Süleyman), 2. Kitap.

çıkarmaya çalışırdım. Gelip türümü bulan, toplum içerisindeyken bana dayanılmaz gelen uğursuzluklar yalnızlıkla beraber yumuşardı, bireysel acılar, söylemesi tuhaf ama, genel felaketin içine karıştığında üzerinde düşünmek daha az ıstırap verirdi. Böylelikle, şehrin dar, kardan kapanmış sokaklarında kendime güçlükle yol açarak köprüyü aşıp Eton'dan geçerdim. Eton Koleji'nin girişinde, cesur yürekli delikanlı gruplarının oluşturduğu kalabalıklar yoktu. Eskinin kalabalık sınıflarına ve gürültülü oyun alanlarına sessizlik egemendi. Karların içinde bata çıka Salt Hill'e kadar uzanırdım. Çok sevdiğim o bereketli topraklar mıydı buralar? Yumuşak eğimli yükseltilerin ve vadilerin birbirini ahenkle kovaladığı, eskiden dalgalanan ekinlerle örtülü olan, heybetli ağaçların manzaraya çeşitlilik kattığı, kıvrıla kıvrıla akan Thames Nehri'nin suladığı o topraklar mıydı bu gördüğüm? Her yerin beyaz bir yorganla örtülü olması, bura halkının yüreğinin de kışlık kıyafetini giyinmiş yeryüzü kadar soğuk olduğunu acı acı hatırlatırdı bana. Başıboş dolaşan at, sığır ve koyun sürüleriyle karşılaşıyordum; bir bakmışsınız, kuru bir ot yığınının altını üstüne getirip soğuktan korunmak için yığının tam göbeğine yuvalanmışlar, ot yığını onlara hem barınak hem de yiyecek kaynağı olmuş; bir bakmışsınız, boş bir kulübeyi mesken tutmuş oluyorlardı.

Havanın ayaza çektiği bir gün, huzursuz, moral bozucu düşüncelerle çok sevdiğim bir uğrak yerinde buldum kendimi. Salt Hill'e pek uzak olmayan küçük bir koruluktu burası. Bir tarafta, taşlarının üstünde fokur fokur çağıldayan bir kaynak; ötede, oraya orman denmesini zar zor sağlayabilen birkaç karaağaç ve kayın. Buranın benim için özel bir çekiciliği vardı. Adrian'ın gözde dinlenme yeriydi. Gözlerden uzaktı. Çocukluğunun en mutlu saatlerini burada geçirdiğini söylerdi. Annesinin yarattığı o ağırbaşlı, görkemli esaret ortamından kaçar,

kaynağa götüren kabaca yontulmuş taş basamaklara oturup kâh sevdiği kitabı okur, kâh derin düşüncelere dalar, yaşından beklenmeyecek bir düşünce biçimiyle, henüz aydınlatılmamış karmaşık ahlaki ya da metafizik sorunlar üzerinde fikir oluştururmuş. Hüzünlü bir önsezi burayı bir daha göremeyeceğimi söylüyordu. Onun için her ağacı, küçük derenin her kıvrımını ve inişli çıkışlı toprak yüzeyini, sonradan kafamda daha iyi canlandırabileyim diye büyük bir dikkatle beynime kazıdım. Bir nar bülbülü, buz tutmuş ağaç dallarından donmuş dereye düştü. Hırıltılı göğsü ve yarıkapalı gözleri can çekiştiğini gösteriyordu, derken havada bir atmaca göründü. Zavallı kuş aniden korkuya kapıldı. Son bir çabayla kendini sırtüstü attı, güçlü düşmanına karşı yapacağı etkisiz mücadele için pençelerini kaldırdı. Onu alıp göğsüme yerleştirdim. Bir bisküviden ufaladığım kırıntılarla besledim. Yavaş yavaş canlandı. Çırpınan sıcak yüreği benim yüreğimin üstünde atıyordu. Bu önemsiz olayı neden bu kadar ayrıntılı anlattığımı bilmiyorum, ama o sahne hâlâ gözümün önünde. Beyazlaşmış kayın ağacı gövdelerinin arasından görülen, karla kaplı tarlalar; mutlu günlerde pırıl pırıl sularıyla coşa taşa akan, şimdi buz tutmuş dere; bembeyaz kırağıya bürünmüş, tuhaf şekiller almış yapraksız ağaçlar; sert, donmuş toprağın üstünde kış mevsiminin buzlu eliyle şekillendirdiği yaz yaprakları; karanlık gökyüzü, insanın içini karartan soğuk, hiç bozulmayan sessizlik; koynumda sakladığım küçük tüylü dostum sıcacık ve güven içinde dinlenirken, bir yandan da tatlı bir cıvıldamayla memnuniyetini anlatıyordu; acı veren düşünceler vahşi bir gürültü patırtıyla beynime üşüştü; karlı tarlalar gibi soğuk ve ölümsüydü tüm dünya; acıyla doluydu sakinlerinin hayat gelgiti; bizi ortadan kaldırmakta olan yok edici akıntıya neden karşı koyayım ki? Neden sinirlerim gerilsin, neden tükenmiş gücümü sü-

rekli yenilemeye çalışayım? Neden, ah, neden? Fakat hayatımın baharında seçtiğim sevgili eşimi ancak sarsılmaz cesaretim ve aşırı iyimser çabalarım koruyabilir; yürek çarpıntılarım acıyla yüklü de olsa, gelecekle ilgili ümitlerim kırılmış da olsa, tatlı sevgilim, senin güzel başın yüreğime huzurla yaslanabildiği sürece ve sen yüreğimin koruyucu ilgisinde teselli ve ümit bulabildiğin sürece mücadelem sona ermeyecek, kendimi bütünüyle mağlup edilmiş saymayacağım.

Şubat ayında, güneşin güleç yüzünü yeniden gösterdiği bir gün ailemle birlikte ormanda yürüyordum. Doğanın, çocuklığa güzellik bahşedecek kudrette olduğunu kanıtladığı o hoş kış günlerinden biriydi. Yapraksız ağaçlar çubuk çubuk dallarını berrak gökyüzüne doğru yaymıştı; dalların oluşturduğu girift ve boşluklu bezemeler, narin deniz yosunlarını andırıyordu; geyikler, saklanmış otları bulmak için karın altını üstüne getiriyorlardı; güneş ışınları bembeyazlığı çok daha göz kamaştırıcı yapmış, çoğunluğu dökülen yapraklar, büyük bir tapınağın labirentvari sütunları gibi yükselen ağaç gövdelerini daha belirgin hale getirmişti. Bu manzaradan zevk almamak mümkün değildi. Kış mevsiminin tutsaklığından kurtulan çocuklarımız önümüzde hoplayıp zıplıyor, geyikleri kovalıyor ya da sülünleri veya keklikleri kuşlaklardan dışarı sürüyorlardı. Idris koluma yaslandı. Kederi, yerini keyif duygusuna bıraktı. Long Walk'ta, ılık, gülümseyen havaların geri gelişinden bizim gibi keyiflenen başka ailelerle de karşılaştık. Sanki aniden uyanmıştım; son ayların üstüme yapışıp kalan miskinliğini sıyırıp attım. Dünya yeni bir görünüme büründü, geleceğe bakışım birdenbire netleşti ve haykırdım: "Sırrımızı çözdüm!"

"Ne sırrı?"

Bu soruya cevaben, kışın yaşadığımız sıkıcı hayatı, bayağı kaygılarımızı, köle gibi çalışmamızı hatırlattım.

"Bu kuzey ülkesi, azalan ırkımız için uygun yer değil," dedim. "İnsan sayısı iyice azaldığı zaman insanların güçlü doğa etmenleriyle savaşacakları ve onlara yeryüzünü kendi dölleriyle kaplama imkânının verileceği yer değil burası. Biz doğal bir Cennet bulmalıyız, basit ihtiyaçlarımızın kolaylıkla karşılanabileceği, güzel bir iklimin kaybettiğimiz sosyal zevkleri telafi edebileceği dünya bahçesini bulmalıyız. Önümüzdeki yaz mevsimini atlatabilirsek eğer, gelecek kışı İngiltere'de geçirmeyeceğiz, ne ben ne de siz."

Pek düşünmeden konuşmuştum, sonuç olarak söylediklerim beraberinde başka düşünceler getirdi. Biz, içimizden herhangi biri, gelecek yaz sağ kalacak mıydı acaba? Idris'in yüzünün bulutlandığını gördüm. Dizginlerini ele geçiremeyeceğimiz kader arabasına zincirli olduğumuzu hissettim yeniden. Şunu yapacağız ya da şunu sonraya bırakacağız diyemiyorduk artık. İnsandan daha kudretli bir güç, planlarımızı yıkmaya ya da yapmaktan kaçındığımız şeyleri başarmaya hazır bekliyordu. Başka bir kıştan söz etmek çılgınlık olurdu. Son kışımızdı bu. Önümüzdeki yaz yolumuzun bitiş noktasıydı ve oraya vardığımızda, uzun yolun devamı yerine, içine zorla atılacağımız, ağzını açmış bir uçurum çıkacaktı önümüze. İnsanlık can çekişirken son kutsanma hakkı elimizden çekilip alınmıştı; artık ümit edemezdik. Bir deli, bağlı olduğu zincirler şıkırdarken ümit edebilir mi? Darağacına götürülen bir zavallı, başını kütüğe koyduktan sonra kendisinin ve baltalı elini havaya kaldırmış celladının gölgesini fark edince ümit edebilir mi? Atlas Okyanusu'nda gemisi batan ve yüzmekten dermanı kalmayan bir denizci, peşindeki köpekbalığının, hemen arkasında suları şapırdattığını duyunca ümit edebilir mi? Biz de ancak onların ümit edebildiği kadar ümitlenebilirdik.

Eski bir efsane, bize, iyi perinin, kötülüklerle birlikte

içine tıkıştırıldığı Pandora'nın kutusundan çıktığını anlatır. Fakat kutudan fırlayıp kaçan kötülükler görülüp fark edilmemiş. Oysa genç Ümit'in cana can katan güzelliğine herkes hayran kalmış. Onun yuvası olmuş her insan yüreği. O zaman tahta çıkarılmış, gönüllerin sultanı olmuş, ondan sonra da hayatlarımızın hükümdarı olarak kalmış hep. İlahlaştırılmış ve tapınılmış, çürümez ve ölümsüz olduğu ilan edilmiş. Ne var ki, Yaratıcı'nın İnsanoğlu'na verdiği tüm armağanlar gibi Ümit de ölümlü; o da ömrünün son saatine geldi. Gözümüz üstündeydi, titreyerek yanan cansız alevi sönmesin diye ateşini besledik. Gençliği birdenbire soldu, eli ayağı tutmaz bir ihtiyara döndü, sağlığını kaybedip onulmaz bir hastalığa tutuldu. İyileşmesi için canımızı dişimize takıp mücadele ettiğimiz halde, o yine de ölüyor. "Ümit öldü!" diyen ses tüm uluslara ulaşıyor. Cenaze alayına katılan matemliler olmaktan başka yapacak şeyimiz kalmıyor. Zaten hangi ölümsüz varlık ya da ölümlü yaratık, insanlığın ölen avutucusunu mezarına uğurlamak için acılı cenaze alayına katılanlardan biri olmayı reddeder ki?

> Güneş, ışığını geri toplamaz mı acaba?
> Ve gün, ince bir sis gibi dağılıp gitmez mi?
> Gün ve güneş saklamaz mı aydınlığı bulutların içine,
> En öndeki matemliler olmak için bu cenaze alayında.[1]

1. John Cleveland, "An Elegie on the Best of Men and Meekest of Martyrs, Charles I" (İnsanların En İyisi ve Şehitlerin En Uysalı I. Charles'a Ağıt).

Üçüncü bölüm

I

Yaklaşmakta olan fırtınanın koşturan sesini duymuyor musunuz? Bulutların yarıldığını ve belanın lanetli yeryüzüne şiddetle ve dehşetle boşandığını görmüyor musunuz? Yıldırımların düştüğünü görmüyor musunuz ve düşüşün hemen ardından göklerin sağır edici çığlığını duymuyor musunuz? Yeryüzünün sarsıldığını ve cefalı iniltilerle yarıldığını, havanın feryatlarla ve hıçkırıklarla yüklü olduğunu hissetmiyor musunuz? Tüm bunların insanlığın sonunu duyurduğunu anlamıyor musunuz?

Hayır! Bunların hiçbiri yok oluşumuza eşlik etmiyordu. Doğanın güzel kokulu yuvasından yayılan ilkbaharın ıtırlı havası tüm yeryüzünü tutmuştu. Dünya, güzel yavrusunu, çoktandır uzaklarda olan babasını karşılamaya gururla götürecek genç bir anne gibi uyanmıştı. Tomurcuklar ağaçları süslemiş, çiçekler toprağı bezemişti. Özsuyunun yürümesiyle birlikte ağaçların şişkinleşen kara dalları yaprağa durmuştu. Rüzgârda salınıp şarkı söyleyen rengârenk bahar yaprakları bulutsuz gökyüzünün yaydığı ılık, okşayıcı havanın keyfini çıkarıyordu. Dereler şırıldayarak akıyordu, deniz dalgasızdı, denizin içine uzanan dağ burunları sakin sulara yansıyordu. Ormanda kuşlar uyanmıştı. İnsanlar ve hayvanlar için kara topraktan yiyecek fışkırıyordu. Bunun neresinde acı ve

kötülük vardı? Durgun havada ya da coşup kabaran denizde değildi; ne ormanlarda ne verimli tarlalarda ne şarkılarıyla ormanı çınlatan kuşlarda ne de bolluğun ortasında güneşlenen hayvanlardaydı. Düşmanımız, Homeros'un Gazabı'nda olduğu gibi, bizim yüreklerimizi çiğniyordu, ama adımlarının sesi duyulmuyordu hiç:

> Kötülüklerle kaynaşıyor toprak, kötülüklerle deniz,
> Felaketler dadanmış kırılgan insanlığa, süzülüyor,
> Alışkın kanatlarla gece ve gündüz, sessiz sessiz;
> Sesten yoksun bırakmış onları bilgeler bilgesi güç.[1]

Bir zamanlar insan Yaratıcı'nın gözdesiymiş, kraliyet mezmurcusunun dediği gibi, "Tanrı insanı meleklerden biraz daha aşağı yaratmış, onu gurur ve onurla taçlandırmıştı. Tanrı, onu, elleriyle yaptığı işin hâkimi kılmış ve her şeyi ayaklarının altına sermişti."[2] Bir zamanlar öyleydi, ya şimdi, insan yaratıcı eylemin efendisi midir hâlâ? Bir bak, hah! Ben vebayı görüyorum! Veba insanın bedenini ele geçirmiş, içine girmiş, onun varlığıyla iç içe geçmiş ve onun göğe çevrilmiş gözlerini kör ediyor. Ey insanoğlu, çiçeklerle bezenmiş yeryüzündeki tüm miras hakkından el çek, yeryüzünden sana kalabilecek tek şey, ölülerin gereksinim duyduğu küçük bir çukur.

Veba ilkbaharın, güneş ışığının ve bolluğun yoldaşıdır. Onunla savaşmıyoruz artık. Olmadığı zamanlarda ne yaptığımızı unutmuş durumdayız. Bir zamanlar kocaman filolar, önemsiz lüks kullanım eşyaları ve tüketim maddeleri için İndus Nehri'nden kutba kadar dev okyanus dalgalarıyla boğuşuyordu. İnsanlar şahane ıvır zıvır

1. Hesiodos, *İşler ve Günler*. Tanrıların Doğuşu, Say Yayınları, İstanbul, 2012.
2. Eski Ahit, "Mezmurlar"a gönderme; 8: 5-6.

için, değerli taşlar ve altın elde etmek için tehlikelerle dolu yolculuklara çıkıyorlardı. İnsan emeği ziyan oluyordu, insan hayatı hiçe sayılıyordu. Oysa şimdi, hayat, bizim can attığımız o şeydi yalnızca; yani, bu etten düzenek, uyum içinde çalışan eklemleri ve kaslarıyla işlevlerini yerine getirsin, ruhun konutu olarak içinde oturanı barındırmaya devam edebilsin, o kadar. Son zamanlarda sayısız ilgi alanına ve sonsuz düşünce kombinasyonuna dağılan zihnimiz, şimdi, büzüşüp bu etten duvarın arkasına sindi, onun iyiliğinden başka derdi yoktu artık. Yeterince alçalmıştık kuşkusuz.

İlkbaharda hastalığın artış göstermesi bizim gibilerin, yani şimdiye kadar canı bağışlanmış olup da zamanını ve düşüncelerini türdeşlerine vakfedenlerin daha çok çabalamasını gerektirdi önce. Bu görevi yerine getirmek için tüm cesaretimizi toplayıp kendimizi hazırladık: "Umutsuzluğun ortasında umudun görevlerini yerine getiriyorduk." Düşmanımızla savaşma kararlılığıyla çıkıyorduk yola. Hastalara yardım sağlıyorduk, kederlileri teselli ediyorduk. Başımızı ölü kalabalıklardan pek az kalan sağlara çevirip hırsın, kudretle benzerlik taşıyan enerjisiyle emrediyorduk: Yaşayın. Vebanın üstün geldiği ve bizi aşağılamak için güldüğü sırada.

Siz okurlarım, içinizden herhangi biri, yıkılan bir karınca yuvasının kalıntılarını yıkımın hemen ardından izlemiş midir? İlk önce yuva sakinlerinin yuvayı tamamen terk edip gittiklerini sanırsınız. Ama az sonra, altüst olmuş yuvanın yıkıntıları arasında bir karıncanın didinip durduğunu görürsünüz. Sonra ikili ya da üçlü olarak yeniden görünürler, kaybolan yoldaşlarını bulmak için oraya buraya koştururlar. Yeryüzünde işte biz de böyleydik, salgının sonuçlarına korkuyla bakıyorduk. Konutlar ayaktaydı, ama o konutların içinde oturanlar mezar gölgelerinin arasına katılmışlardı.

Toplumsal düzeni sağlayan kuralların ve yasaların baskısı kalktığından, kimileri, kararsızlıkla ve şaşkınca da olsa, kullanım hakkı kurallarını çiğnemeye başladı. Saraylar, malikâneler terk edilmiş durumdaydı. Yoksul insanlar, sonunda, mobilyaları ve süslemeleriyle kendilerine bilinmedik bir dünyayı açan görkemli konutlara girme cesaretini gösterdiler, onları ayıplayıp kınayan yoktu. Talebin durması yüzünden geçimlerini toplumun suni olarak yaratılmış taleplerini karşılayarak sağlayanlar birdenbire korkunç bir yoksulluğa düştüler, fakat özel mülkiyetin sınırları ortadan kalkınca, insan emeğinin ürettiği nimetlerin, halihazırda azalmış olan nüfusun tüketebileceğinden çok çok daha fazla olduğu anlaşıldı. Şimdi hepimiz eşittik. Görkemli konutlar, olağanüstü halılar, kuştüyü yataklar herkese yetiyordu. Kimi yoksullar için bu, düğün bayram edilecek bir şeydi. Arabalar, atlar, bahçeler, tablolar, heykeller, krallara layık kütüphaneler fazlasıyla vardı, herkese yetip de artardı; insanların payına düşeni sahiplenmesini engelleyecek hiçbir şey yoktu. Şimdi hepimiz eşittik, ama ha oldu ha olacak bir eşitlik daha vardı, bizi daha da eşit yapacak olan; güzelliğin, gücün ve aklın, zenginlik ve soyluluk kadar değersiz olacağı bir durum. Bize öylesine korkunç biçimde sunulmuş olan rahatlığın ve bolluğun keyfini çıkarmamızı engelleyen, hepimizin ayağının altında ağzını açmış bekleyen birer mezar vardı.

Yavrularımın yüzündeki çiçekler solmamıştı henüz ve hastalığın dokunmadığı Clara her yıl biraz daha büyüyüp serpiliyordu. Windsor Şatosu'nun çok sağlıklı bir yer olduğunu düşünmemiz için hiçbir neden yoktu. Ne de olsa pek çok aile şatonun çatısı altında yok olup gitmişti, onun için özel bir önlem almadan yaşıyorduk, ama yine de, bize sanki güven içindeymişiz gibi geliyordu. Idris sararıp solduysa, zayıflayıp çöktüyse, bunun ne-

deni kaygıydı; ne yaparsam yapayım yatıştıramadığım bir kaygı. Asla yakınmıyordu, ama uyku ve iştah onu terk edip gitmişti, hafif bir ateş damarlarını rahat bırakmıyordu, yüzünün rengi de bunu gösteriyordu. Sık sık gizlice ağlıyordu. Karanlık önseziler, endişe ve ıstıraplı korku, içindeki yaşama gücünü kemiriyordu. Bu değişimi fark etmemem mümkün değildi. Kendi izleyeceği yolu kendisinin seçmesine, başkalarının iyiliği için çalışmak gibi uğraşlarla oyalanmasına keşke izin vermiş olsaydım, diye düşünüyordum sık sık. O zaman dikkati başka yöne kayardı. Ama şimdi bunun için artık çok geçti. Soyu tükenmek üzere olan insan türü için yapılacak fazla bir şey kalmamıştı, çabalarımız sona yaklaşıyordu, üstelik Idris çok güçsüzdü; tükenmişlik, öyle adlandırılabilirse eğer, ya da daha doğrusu, içdünyasındaki aşırı faal hayat, Adrian'da olduğu gibi, onun da hayat enerjisini sabahın erken saatlerinde tüketiyor, elinde kolunda derman bırakmıyordu. Geceleri bana fark ettirmeden yanımdan ayrılabildiği zamanlarda evin içinde dolanıp duruyor ya da çocukların yanına gidiyor, uyurken eğilip onları seyrediyordu. Gündüz ise tedirgin bir uykuya dalıyor, sayıklamaları ve sıçramaları, onu rahatsız eden huzursuz rüyalarını ele veriyordu. Bu perişanlık durumu giderek kökleşti, saklamak için gösterdiği tüm çabalara karşın daha çok belli olmaya başladı. Boşuna da olsa onu cesaretlendirmeye, ümitlendirmeye çabalıyordum. Kaygılarının o kadar şiddetli olmasına şaşırmıyordum; onun ruhu sırf duyarlılıktı. Ben büyük felaketin kurbanı olursam eğer, benden fazla yaşamayacağına gerçekten inanıyordu. Bu düşünce onu bazen rahatlatıyordu. Geniş hayat yolunda yıllardır onunla el ele yürümüştük. Ölümün gölgelerinin arasına, birbirimize hâlâ öylece bağlı, el ele adım atabilirdik. Ama onun tatlı, şen, hayat dolu çocuklarının, canından can varlıkların, kendisinden birer parça

olan, aşkımızın meyvelerinin, biz ölsek bile, olağan insan ömrünü yaşayacaklarını bilmek bir teselli olurdu. Fakat öyle olmayacaktı; onlar daha gencecikken, daha büyüyüp serpilirlerken öleceklerdi. Onların yetişkin olma ümitleri, erkek olarak adlandırılma gururunu yaşamaları sonsuza kadar ellerinden alınacaktı. Idrıs, annelik şefkatiyle, onların yeteneklerinin ve becerilerinin büyük hayat sahnesine aktarıldığını hayal ederdi sık sık. Heyhat, bu son günler: Dünya kocamıştı ve içinde oturanların hepsi onun kocamışlığından nasibini aldı. Çocukluktan, yetişkinlikten ve yaşlılıktan söz etmenin ne anlamı vardı ki? Zaman tarafından yıpratılan doğanın çektiği ölüm sancılarında hepimiz eşit pay sahibiydik. Aramızda hiçbir fark kalmamıştı, çünkü dünyanın geldiği yaş hepimiz için aynıydı. Ebeveyn ve çocuk sözcükleri anlamını kaybetti. Kız ve erkek çocuklar büyüklerle eşit düzeye geldiler.[1] Bütün bunlar doğru olmasına doğruydu, ama yine de ihtarı dikkate almak da bir o kadar acıtıcıydı.

Başımızı çevirip de bu korkunç ibretlerle dolu terk edilmişlik örneğini göremeyeceğimiz neresi var? İşlenmeden öylece bırakılmış tarlaları otlar ve rengârenk yabani çiçekler bürümüştü. Çiftçilerin hâlâ umutlu olduklarını gösteren tek tük buğday tarlalarında işler bitmeden ortada kalmış, saban süren sabanın başında ölmüş, atlar evlekleri bırakıp kaçmışlardı. Tohum serpenlerden hiçbiri ölülerin yanına yaklaşmıyordu. Sığırlar tarlalarda ve patikalarda başıboş dolaşıp duruyorlardı. Kümes avlusunun, günlük yemi verilmeyen evcil sakinleri yabanileşmişti. Kuzular çiçek bahçelerinde doğuyor, inekler eğlence salonlarında barınıyorlardı. İyice azalan ve sağlıksız köylüler ne ekim için dışarı çıkıyorlardı ne de hasat

1. Shakespeare, *Antonius ve Kleopatra*, 4, 15. Antonius'un naaşının başında Kleopatra'nın yaktığı ağıt.

için. Yağışlı hava onları en yakın çatının altına sığınmaya mecbur etmedikçe, çayır çimende aylak aylak geziniyor ya da canlı çitlerin gölgelerinde yatıyorlardı. Sağ kalanların çoğu insanlardan uzak yaşıyordu. Kimileri evlerinden çıkmak zorunda kalmamak için depolar yapıyordu. Kimileri kendi başına olmanın hayat kurtaracağını düşünerek eş ve çocuklarını bırakıp gidiyordu. Ryland de böyle düşünenlerdendi, ama insanlardan kilometrelerce uzak bir evde, depoladığı yiyecek yığınlarının arasında bulunduğunda, böcekler cesedini yarı yarıya yemişti. Kimileri de sevdiklerine kavuşmak için uzun yolculuklar yapıyor, vardıklarında onları ölü buluyorlardı.

Londra'da yaşayan insanların sayısı bini geçmezdi. Üstelik de sayı sürekli azalıyordu. Çoğu değişiklik olsun diye kırsal kesimden gelmişti. Londralılar ise taşranın yolunu tutmuşlardı. Başkentin eskiden hareketli olan doğu kısmı sessizdi ya da olsa olsa, biraz açgözlülükten, biraz da meraktan, depoların yağmalanmaktan ziyade darmadağın edilmiş olduğunu görürdünüz; Hindistan'dan gelen değerli malların balyalarının açıldığını, pahalı şalların ve mücevherlerin yerlerde süründüğünü, baharatların oraya buraya saçılmış olduğunu görürdünüz. Bazı yerlerde deposuna son âna kadar göz kulak olmak zorunda kalan mal sahibi, demirlenmiş kapının önünde ölmüş olurdu. Kiliselerin tek parça ağır kapıları menteşelerinin üstünde gıcırdayarak dönerdi; kaldırımda birkaç kişi cansız yatardı. Kaba vahşetin sevgisiz kurbanı sefil bir kadın, dolanıp dururken soylu bir dilberin giyinme odasına girince takıp takıştırdı, muhteşem bir kıyafete büründü, ama değişen görünümünü kendisinden başka hiç kimseye yansıtmayan aynanın karşısında ölüp kaldı. Lüks içinde yaşarken narin ayakları toprağa nadiren değen kadınlar korkuyla ve dehşetle evlerinden kaçıyor, başkentin pis sokaklarında kaybolmuncaya kadar koşup yoksulluğun eşi-

ğinde can veriyorlardı. Sefalet manzaralarının çeşitliliği karşısında insanın yüreği sıkışıyordu ve bu iç karartıcı değişimin örneklerini gördüğümde, sevgili Idris'in ve yavrularımın başına gelebilecekleri düşününce içim sızlıyordu. Adrian'dan ve benden çok yaşayıp bu dünyada korumasız kalacaklar mıydı? Soylu ve zengin doğan, bolluk içinde el bebek gül bebek büyüyen, şimdiye kadar yalnızca ruhsal acılar çeken yoldaşımın nazlı bedeninin ve zayıf sinirlerinin açlık, cefa ve hastalık tarafından ele geçirileceği günü sonsuza kadar erteleyebilir miydim? Hemen ölmesi en iyisiydi; korkunç düşman ona daha elini sürmeden göğsüne bir hançer saplamak, sonra da o hançeri çıkarıp kendi göğsüme saplamak en iyisi! Ama hayır! Acılı günlerde kaderimize karşı koyup mücadele etmeli, ona yenilmemek için çabalamalıyız. Boyun eğmeyeceğim, sevdiklerimi son nefesime kadar acı ve kedere karşı kararlılıkla savunacağım. Sonunda mağlup olsam bile, bu onursuzca olmamalı. Uçurumun kenarında durmuş, düşmanımıza karşı koyuyordum; bizi uzun zamandır kuşatma altında tuttuğu halde henüz saldırı girişiminde bulunmayan, gözle görülmez, elle tutulmaz düşmanımıza karşı koyuyordum. Onun yer altında gizlice kazdığı tünelden gelerek sunağında her gün kurbanlar verdiğim aşk mabedinin eşiğinde birden boy göstermemesi için gerekeni yapmam gerekirdi.

Tayını küçülen ölümün iştahı iyice kabarmıştı. Yoksa bize mi öyle geliyordu? Ölümün iştahı aynıydı da, eskiden sağlar pek çok olduğundan ölüleri böyle içimiz gide gide saymıyor muyduk acaba? Artık her hayat bir mücevherdi, nefes alan her insan, insanın taşta en büyük ustalıkla yontulmuş suretinden kat kat daha kıymetliydi ve insanın sayıca günden güne azalması, hayır, günden güne değil, saatten saate azalması yürekleri acıyla burkuyordu. Bu yaz ümitlerimizi tamamen söndürdü, toplu-

mun gemisi kazaya uğramış, sağ kalan birkaç kişiyi gözyaşı denizinde taşıyan sal fırtınaya tutulmuş, yarılıp su almaya başlamıştı. Tek başına uyuyup uyanabilen, hayvani ihtiyaçlarını karşılayan insan, ikişerli üçerli gruplar halinde sürdürüyordu varlığını; fakat kendi içinde zayıf olduğu halde, toplanıp bir araya geldiğinde rüzgârlardan ve okyanuslardan daha güçlü olan, doğa güçlerini dize getirebilen, yaratılmış doğanın efendisi olan, yarı ilahlara denk insan yoktu artık.

Elveda vatanseverlik sahnesi, elveda özgürlük aşkı ve erdemli özlemlerin iyice hak edilmiş ödülleri! Bilge üyelerin sözlerini sakınmadıkları, kanunları, çeliği Şam'da dövülmüş kılıçtan daha keskin senato, elveda! Saray debdebesi ve askerî geçit alayları, elveda! Taçlar toza bulanmış, onları takanlar ise mezarlarında! Hükmetme tutkusuna ve zafer ümidine elveda! Gözü yükseklerde hırsa, beğenilme açlığına ve oy toplama arzusuna elveda! Artık uluslar yok! Ölüler için toplanmış bir senato yok. Bir mezarlığın sakinlerini yönetmeye can atan, eskiden kalma bir hanedanlığın bir tek evladı yok. Generalin eli soğumuş ve askerler onun zamansız mezarını vatanının topraklarına kazmışlar; genç ama onurlandırılmamış. Pazaryeri boş, halkçı aday temsil edecek insan bulamıyor. İhtişamlı rengârenk salonlara elveda! Gece âlemlerine, güzelliklerini nefes nefese yarıştıran dilberlere, pahalı elbiselere ve görkemli doğum günü kutlamalarına, unvanlara ve yaldızlı taçlara elveda!

İnsanın dev güçlerine, gemileri uçsuz bucaksız okyanusun ortasında dalgalara karşı yönetebilen, ipekten balona yolu izi olmayan havada yön verebilen bilime; kudretli sulara set çekebilen, tekerlekleri, pistonları ve büyük düzenekleri harekete geçirerek mermer ya da granit kayaları kırabilen ve dağları yerle bir edebilen güce elveda!

Sanata elveda! Deniz için rüzgâr ne ise, insan aklı için de aynı şey olan, rüzgâr denizi önce çalkalayıp sonra nasıl yatıştırırsa, insan aklına da aynı şeyi yapan güzel söz söyleme sanatına, şiire ve derin felsefeye elveda! Öyle ya, insanın hayal gücü buz kesti, insanın sorgulayıcı aklı hayatın ilginç yönleri üzerine artık uzun uzadıya yorumlar yapamıyor, çünkü, "... gitmekte olduğun ölüler diyarında iş, tasarı, bilgi ve bilgelik yoktur."[1] Müzikteki uyum kulağa nasıl gelirse biçimlerindeki uyumun da gözü öyle okşadığı, mükemmel orantılarıyla doğanın kaba biçimlerini geride bırakan zarif binalara, süslemeli gotik üsluba ve Müslümanların devasa boyutlu yapılarına, muhteşem kemerlere ve görkemli kubbelere, Korint, İon ya da Dor üslubundaki sütun başlıklarıyla yivli sütunlara, sütunlu avlulara ve saçaklara elveda! Saf mermerin insan bedenine öykündüğü ve insan bedeninin üstünlüklerinin seçilip yoğunlaştığı plastik ifadede Tanrı'nın parıldadığı heykele elveda! Resme; resmedilmiş tuvalde sanatçının zekâsının incelikle işlediği duyguya ve onun derin bilgisine; ağaçların hep ilkbahardaymış gibi yeşil olduğu ve güzel kokulu havanın hep pırıl pırıl olduğu cennet gibi manzaralara; daracık çerçeveye sığdırılan fırtınanın resmine ve doğanın en vahşi kükreyişlerine elveda! Müziğe ve şarkılara; yumuşak ve sert seslerin tatlı bir uyumla birleştiği ve nefesi kesilen dinleyicileri kanatlandırarak onları göklere yükseltip ölümsüzlerin gizli zevklerini öğrenmelerine olanak tanıdığı enstrüman evliliğine elveda! Yürümekten aşınmış sahneye elveda! Büyük dünya sahnesinde, taklit edilen derin üzüntüyü gölgede bırakan gerçek bir trajedi oynanıyor; soylu komediye ve adi soytarılığa elveda! İnsan artık gülemez.

1. Eski Ahit, "Vaiz", 9:10.

Ne çare! İnsanın yarattığı güzellikleri bir bir sayıp dökmek, neleri kaybettiğimizi ve insanın olağanüstü büyüklüğünü gösteriyor. Artık her şey bitti. İnsan tek başına; Cennet'ten kovulan ilk atalarımız gibi, dönüp dönüp bıraktığı yere bakıyor. Mezarın yüksek duvarları ve vebanın ışıl ışıl parıldayan kılıcı, bıraktığı o yer ile insanın arasında duruyor. İlk atalarımız gibi, bütün dünya önünde uzanıyor; büyük bir çöl. Biçilmemiş ekinlerin anlamsız derecede bereketli olduğu tarlalarda, atalarının tesis ettikleri korularda, kendisi için kurulmuş kentlerde desteksiz ve zayıf dolaşıp dursun. Gelecek kuşaklar yok artık; ün, hırs ve aşk artık içi boş sözcükler. Ey terk edilmiş insan; tarlalarda otlayan sığır gibi, geçmişi düşünmeden, geleceği umursamadan akşam karanlığıyla yatarsın, çünkü sen, huzur bulmak için, ancak dünyadan bihaber olmaktan medet umabilirsin!

Sevinç her eylemi, her düşünceyi kendi renkleriyle boyar. Mutlu insan yoksulluğu hissetmez, çünkü haz altın ipliklerle dokunmuş bir elbise gibidir, o insanı eşsiz, paha biçilmez taşlarla süsler. Zevk onun yavan gıdasına lezzet katar, basit içeceğini mest eden içkiye dönüştürür. Sevinç onun sert yatağına gül saçar, zahmetli işini kolaylaştırır.

Üzüntü; beli büküklerin yükünü bir kat daha artırır, iğne batmaz sertlikte yastıklara dikenler saplar, suya safra karıştırır, yedikleri acı ekmeğe tuz katar, onlara paçavralar giydirir, açık başlarına kül serper. Arka arkaya gelen ufak tefek aksilikler dermansız dertlerimize büyük dertler katar. Biz, Atlas'ın üstümüze atılan yükünü taşımak için hazırlamışızdır kendimizi, ama o yükün üstüne tesadüfen bir tüy konsa, altında eziliriz, "çekirge ağırlaşır".[1]

1. Eski Ahit, "Vaiz"e gönderme, 12:5.

Sağ kalanların çoğu bolluk ve rahat içinde yetişmişti; şimdi hizmetçileri ve uşakları gitmiş, emretme güçleri düşsel gölgeler gibi yok olmuştu; yoksullar bile çeşitli yoksunluklar içindeydiler ve geçen kışa benzer bir kışın geleceği düşüncesi korkudan aklımızı yerinden oynatıyordu. Öleceğimiz yetmiyormuş gibi, bir de didinmemiz mi gerekiyordu? Kendi cenazemize ölü yemeği pişirmek için alın teri dökmemiz, sönmüş ocaklarımıza yakışık almaz bir işgüzarlıkla odun yığmamız, oturup itaatkâr ellerle çok yakında kefenimiz olacak giysileri mi dokumamız gerekiyordu?

O kadar da değil! Yakında öleceğiz, madem öyle, kalan ömrümüzü dolu dolu yaşayalım. Aşağılık korkular, defolun! Sıradan çabalar ve acılar, kendileri küçük ama tükenmiş gücümüz için dev gibi acılar kısa ömrümüzün bir parçası olmayacak. Zamanın başlangıcında, şimdi olduğu gibi, insanlar hayatlarını aileler olarak sürdürürlerdi, kabileler ya da uluslar halinde yaşamazlardı. Ilıman bir iklime yerleştirilmişlerdi, işlenmemiş toprak karınlarını doyuruyor, yumuşak hava onlar uykudayken vücutlarını kuştüyü yatak yorgandan daha hoş bir sıcaklıkla sarıp sarmalıyordu. Meyvelerin Kuzey'in zorluklarla edinilmiş Ceres'inden[1] daha bereketli olduğu, dalları saray çatısı kadar yayılmış ağaçların, gülden yatakların, susuzluğu gideren üzümün diyarı Güney, insan türünün doğal ortamıdır; orada soğuktan ya da açlıktan korkmamıza gerek yok.

Bir de İngiltere'ye bakın! Otlaklarda çayırlar hızla boy atıyor, ama soğuk ve nemli olduklarından bize yatak olmaya uygun değil. Hiç tahılımız yok, ham meyveler de bizi ayakta tutamaz. Dünyanın bağrındaki ateşe ulaşma-

1. Roma mitolojisinde Bereket Tanrıçası.

lıyız, yoksa insafsız hava bizi üşütüp hasta edecek. İklimi sert bu kuytuluğu ancak yüz binlerce insanın emeği bir tek insanın barınağı yapabilir. Öyleyse güneye! Güneşe! İklimin yumuşak olduğu, Jüpiter'in Amaltheia'nın boynuzundaki her şeyi ortalığa saçıp döktüğü ve yeryüzünün bir bahçe olduğu yere.

Ey İngiltere, mükemmelliğin beşiği ve bilgeliğin okulu İngiltere, evlatların gittiler, şanın soldu. Sen, İngiltere, insanın zaferiydin sen! Sen, Kuzeyin Adası, Yaratıcı sana pek az şey bahşetmiş; eski püskü bir tuval vermiş doğal olarak, insan elinin egzotik renklerle bezediği. Ne var ki o renkler soldu, bir daha yenilenmemecesine. O yüzden seni, dünya harikası olan seni terk etmemiz gerekiyor; senin bulutlarına, soğuklarına ve senin kıtlığına elveda dememiz gerekiyor! Mert yüreklerin sustu; kudret ve özgürlük hikâyen sonuna geldi! Ey, insandan yoksun küçük ada! Okyanus dalgaları dövecek seni ve kuzgun kanatlarını çırpacak üzerinde. Toprağın yabani otlarının vatanı olacak, gökyüzü kısırlığı gölgeleyecek. Persis'in gülleriyle; Doğu'nun, muzuyla; Hindistan'ın, baharat kokulu fırtınalarıyla; Amerika'nın, şekerkamışı plantasyonlarıyla ünlü olması gibi bir ün değildi seninkisi. Üzüm bağlarınla ya da senede iki kere hasat yapılan toprağınla ünlü olmadığın gibi, bahar gibi havalarınla ya da kavurucu gündönümü güneşinle de ünlü değildin; yalnızca evlatlarınla, onların bitip tükenmeyen gayretleriyle, yüce özlemleriyle ünlüydün. Ama onlar gittiler, şimdi, sen de onlarla birlikte, unutulmuşluğun o aşındırılmış yolundan geçiyorsun:

Elveda, kederli Ada, uğursuz şanın için
Hüküm verildi, oylar sayıldı ve geçersiz kılındı.

II

Bu sonbahar, yani 2096 yılının sonbaharında, sağ kalan ve İngiltere'nin çeşitli yerlerinden gelip Londra'da toplanan az sayıdaki insan göç etme havasına girmeye başladı. Bu hava önce bir nefes gibiydi, düşünce olmaktan çok uzakta bir arzuydu, ta ki Adrian'a iletilinceye kadar. Adrian bu düşünceye hevesle sarıldı, gerçekleşmesi için hemen plânlamalar yapmaya koyuldu. Eylül havasıyla birlikte ani ölüm korkusu yok oldu. Önümüzde bir kış daha vardı, kışı en iyi şekilde geçirebilmek için kendi yöntemimizi seçebilirdik. Akılcı düşününce, bizi, iç acıcı ve resmedilmeye değer güzel ülkelerin içinden geçirecek ve etrafımızı kuşatan kederli ortamdan çekip çıkaracak, bir zaman için de olsa bize çaresizliğimizi unutturup dikkatimizi dağıtacak bu göç tasarısından daha iyisi belki de olamazdı. Düşünce hemen tartışılmaya başlandı, herkes onu bir an önce hayata geçirmek için sabırsızlanıyordu.

Hâlâ Windsor'daydık. Tazelenen ümitlerimiz, son zamanlarda gördüğümüz trajedilerin yaşattığı büyük acıları tedavi ediyordu. Bizimle birlikte yaşayan birçok insanın ölümü, bizi, Windsor Şatosu'nun vebanın sokulamayacağı ayrıcalıklı bir alan olduğu gibi saçma bir inanıştan uzaklaştırdı, ama yine de, yaşam gücümüz birkaç aylığına yenilenmişti işte; Idris bile, fırtına geçtikten sonra gümüş taçyaprakları güneş ışınları tarafından okşanan bir zambak başını nasıl kaldırırsa, öylece kaldırdı başını. Tam o sırada Adrian çıkıp geldi. Ateşli bakışları kafasının planlarla dolu olduğunu gösteriyordu. Beni bir kenara çekip İngiltere'den göç etme planını hemen açıklamak için acele ediyordu.

İngiltere'yi ebediyen terk etmek! İngiltere'nin kirlen-

miş tarlalarından ve koruluklarından yüz çevirip onunla aramıza denizleri koyarak onu terk etmek; bir denizci, kurtarma gemisinin yaklaştığını görünce, bindirdiği kayalığı nasıl terk ederse, tıpkı öyle bırakıp gitmek. Böyleydi Adrian'ın planı.

Atalarımızın topraklarını, onların mezarlarıyla kutsallaşmış ülkeyi terk etmek! Zevk için ya da kazanmak için, araya giren binlerce mile karşın yurdunu bırakıp giden, eskinin gönüllü sürgünü gibi bile hissedemiyorduk kendimizi. O gittikten sonra da İngiltere onun bir parçası olarak kalırdı; onun da İngiltere'nin bir parçası olmaya devam etmesi gibi. İngiltere'de olup bitenden haberdar olurdu, bilirdi ki, geri dönerse, toplumsal hayatına kaldığı yerden devam etmeye karar verirse kapılar kapanmamıştır, bunu istemesi yeter; kendini hemen çocukluk ilişkileri ve alışkanlıklarıyla kuşatılmış bulacaktır. Ama bizim için, son kalanlar için durum başkaydı. Bizi temsil edecek hiç kimseyi bırakmıyorduk arkamızda, terk edilmiş ülkeyi yeniden şenletecek insanlar kalmıyordu biz gittikten sonra. Biz onu terk ettikten sonra İngiltere adı ölüyordu:

Peşinde serseri gibi koştururken ürkütücü esenliğin.[1]

Yine de gitmek gerek! İngiltere kefeninin içinde; kendimizi bir cesede zincirleyemeyiz. Gidelim; dünya vatanımız artık ve biz yerleşmek için dünyanın en bereketli noktasını seçeceğiz. Bu boş salonlarda, bu dondurucu göğün altında oturup ölümü mü bekleyelim, gözlerimiz kapalı, ellerimiz bağlı? En iyisi onu karşılamaya çıkalım cesaretle ya da kim bilir, belki de, gökyüzünde asılı bu küre, göğün tacındaki bu güzel ve değerli taş, sanıldığı gi-

1. John Ford, *The Broken Heart* (Kırık Kalp), 1630.

bi bütünüyle vebalı değildir. Belki de sapa bir kuytulukta, sonsuz baharın ve rüzgârda sallanan ağaçların ve çağıldayan akarsuların ortasında Hayat bulabiliriz. Dünya çok büyük ve İngiltere, tüm tarlalarıyla ve geniş alanlara yayılmış ormanlarıyla uçsuz bucaksızmış gibi görünse de, dünyanın küçük bir parçası sadece. Yüksek dağların ve karlı vadilerin içindeki bir günlük yürüyüşün sonunda sağlık sıhhate denk gelebiliriz ve sevdiklerimizi onun bakımına emanet edip insanlığın kökünden sökülen bitkisini yeniden dikebilir, insanlığın vebadan önceki hikâyesini, kaybolan kahramanlarını ve bilgelerini gelecek kuşaklara aktarabiliriz.

Ümit el edip bizi çağırıyor, keder ise acele ettiriyor, beklenti içindeki kalpler hızla çarpıyor. Bu ateşli değişiklik arzusu hayra alamet olmalı. Gelin! Ölülere elveda! Sevdiklerimizin mezarlarına elveda! Dev Londra'ya ve durgun Thames'e, nehre ve dağa ya da bilgeliğin ve iyinin beşiği güzel memlekete, Windsor Ormanı'na ve onun tarihî şatosuna elveda! Onlar yalnızca tarihin konusu; bizim başka bir yerde yaşamamız gerekiyor.

Adrian'ın coşkuyla ve itiraz edilemeyecek bir süratle dile getirdiği dayanaklarının bir kısmıydı bunlar. İçinde sakladığı, sözlere aktarmaya cesaret edemediği bir şeyler daha vardı. O, zamanın sonunun geldiğini hissediyordu. Hepimizin birer birer yokluğa karışacağını biliyordu. Oturup bu acıklı tükenişi kendi vatanımızda beklemek akıllıca değildi. Yolculuk, her gün için bir hedef çıkaracaktı karşımıza, böylece hızla yaklaşan sondan başka şeylere kayacaktı dikkatimiz. İtalya'ya, kutsal ve sonrasız Roma'ya gidersek eğer, bir zamanlar Roma'nın kulelerini yerle bir eden fermana daha büyük bir sabırla boyun eğebilirdik. Roma'nın görkemli ıssızlığında bencil kederimizi unutabilirdik. Bütün bunlar Adrian'ın kafasında dolaşıp duruyordu. Ama çocuklarımı düşündüğü için, bu

ümitsiz düşüncelerini aktarmak yerine, bulacağımız sağlıklı ve esen hayatın resmini çiziyordu; o hayatı nerede ve ne zaman bulacağımızı bilmiyorduk, ama asla bulunamayacak bile olsa, sonsuza kadar aramaya devam edecektik. Beni yanına çekmiş oldu, tüm yüreğimle ve ruhumla.

Planımızı Idris'e açıklamak bana düşüyordu. Çizdiğim sağlıklı ve ümitli tablo, onun, bu planı yüzünde gülümsemeyle kabul etmesini sağladı. Şimdiye kadar hiç ayrı kalmadığı ülkesini ve küçüklüğünden beri yaşadığı yeri, oranın ormanını ve dev ağaçlarını, korusunu, patikalarını ve çocukluğunda oynadığı yemyeşil köşeleri, çok mutlu bir gençlik yaşadığı o yeri terk etmeye yüzünde bir gülümsemeyle razı oldu. Hiç üzülmeden terk edecekti, çünkü bunu yaparak çocuklarının hayatını satın almayı umuyordu. Çocuklar onun hayatıydı, onlar aşkla kutsanmış bir yerden daha değerliydi, dünyadaki her şeyden daha değerliydi. Oğullarımız göç etme haberimizi çocukça bir neşeyle karşıladılar. Clara, Atina'ya da gidip gitmeyeceğimizi sordu. Ben, "Olabilir," diye cevapladığımda, yüzü mutlulukla ışıldadı. Anne ve babasının mezarlarını ve babasının şanına ilişkin hatıralarla dolu toprakları görecekti. Sessizce ama hiç ertelemeden bu sahne üzerinde derin derin düşünmeye koyuldu. Clara'yı derin ve huzursuz düşüncelere daldıran, onu çocuksu neşesinden sıyırıp ciddiyete sokan şey, anne ve babasının anılarıydı.

Kendi halinde olsalar da, arkamızda bırakamayacağımız değerli birçok dostumuz vardı. Lord Raymond'ın kızına verdiği azgın ama söz dinler savaş atı vardı. Alfred'in köpeği ve yaşlılıktan dolayı gözleri görmez olmuş evcil bir kartal vardı. Fakat yanımızda götüreceğimiz, çok sevdiğimiz şeylerden oluşan bu liste, ağır kayıplarımız için acıyla yanıp yakılmamızı, arkamızda bırakmamız gerekenleri hatırlayınca derin derin iç çekmemizi

önlemiyordu. Alfred ve Evelyn, bir bakmışsınız çok sevdikleri bir gül ağacını, bir bakmışsınız ustalıkla oyulmuş güzel bir mermer vazoyu gösterip onların da götürülmesi için ısrar ettiklerinde ya da şatoyu ve ormanı, geyikleri ve kuşları, alıştığımız ve çok sevdiğimiz şeyleri ne yazık ki beraberimizde götüremeyeceğimizi söylediğimizde çığlık kopardıkları zaman, Idris gözyaşlarının saldırısına uğruyordu. "Sizi gidi aymaz aptallar," dedim. "Biz onlardan çok daha değerli hazineleri ebediyen kaybettik; üstelik çok daha değerli hazinelerimizi korumak uğruna bazı şeyleri bırakıp gidiyoruz; koruyacağımız hazinelerle kıyaslandığında, bırakıp gittiklerimizin değeri bir hiç. Bir an için de olsa amacımızı ve ümitlerimizi aklımızdan çıkarmayalım; amacımız ve ümitlerimiz, ıvır zıvır şeyler için duyduğumuz pişmanlık taşkınlarının önünde karşı durulmaz bir set oluşturacaktır."

Çocuklar kolayca ikna oldular ve yeniden gelecekteki eğlencelerin hayallerini kurmaya döndüler. Idris ortadan kayboldu. Zayıflığını gizlemek için gitmişti. Doyasıya ağlayacağı sessiz bir köşe bulmak amacıyla şatodan çıkıp küçük parka inmişti. Yaşlı bir meşe ağacına sıkıca sarılmış, gül pembe dudaklarını meşenin kaba gövdesine bastırmış halde buldum onu. Gözyaşları sel olmuş akıyordu, hıçkırıklara boğulmuştu, kesik kesik çığlıklar atmaktan alamıyordu kendini. Biricik sevdiğimi böyle üzüntüye gark olmuş halde görmek tarifsiz bir acıydı! Onu kendime doğru çektim; gözkapaklarına öpücükler kondurduğumu hissettiğinde, kollarımın onu sardığını hissettiğinde, ona kalan şeyin ayırdına vardı yeniden. "Beni kınamayacak kadar iyisin," dedi. "Ağlıyorum, dayanılmaz bir acının amansız sancısı yüreğimi parça parça ediyor. Ama yine de mutluyum; anneler çocuklarına ağıt yakıyorlar, kadınlar kocalarını kaybetmişler, oysa sen ve çocuklarım bana kalmışsınız. Evet, mutluyum, hayalî

üzüntülere ağlayabildiğim için, delicesine sevdiğim ülkemi kaybetmenin acısı çok daha büyük acıların içinde önemsizleşip yok olmadığı için çok mutluyum. Beni nereye istersen oraya götür; çocuklarımın ve senin olduğun her yer benim için Windsor, her ülke İngiltere olacaktır. Varsın bu gözyaşları, mutlu ve iyilikbilmez olduğumdan kendim için dökülmesin de yok olan ülkemiz için dökülsün; şimdi, ölümün toprak odacıklarına tıkıştırılmış olan tüm sevgiler, tüm hayatlar ve sevinçler için dökülsün."

Kendini ikna etmek istermiş gibi hızlı hızlı konuşuyordu. Gözlerini ağaçlardan ve çok sevdiği orman patikalarından çevirdi, başını göğsüme sakladı ve biz –evet, benim erkeklere özgü katılığım dağılıp gidivermişti– ve biz rahatlatan gözyaşları dökmeye başladık birlikte, sonra sakinleştik, hayır, hayır, sakinleşmek de değil, neredeyse neşeyle şatoya geri döndük.

İngiltere ekiminin ilk soğuklarıyla, gitme hazırlıklarını hızlandırmak durumunda kaldık. Idris'i Londra'ya gitme konusunda ikna ettim. Orada gerekli hazırlıkları daha rahat yapabilirdi. Ona, alışık olduğu çevreyle –bıraktığımız tek şeydi o– vedalaşmanın acısını yaşatmamak için, Windsor'a hiçbirimizin geri dönmemesine karar verdiğimi söylemedim. Terastan önümüze serilen kır manzarasına son kez baktık, akşam güneşinin, sonbahar renkleriyle alacalanan kara orman kütlelerine vurduğunu gördük; işlenmemiş tarlalar ve bacaları tütmeyen kulübeler görünüyordu akşamın gölgesinde; Thames Nehri geniş ova boyunca kıvrılarak akıyor, muhteşem Eton Koleji binasının karanlık silueti çarpıcı bir nesne olarak dikkat çekiyordu; küçük parkın ağaçlarını mesken tutan sayısız ekin kargasının uzun bir tek sıra halinde ya da kalın bir "v" harfi şeklinde yuvalarına aceleyle uçarken gak gak edişi akşam sessizliğini bozuyordu. Doğa aynıydı, insan türünün şefkatli anası olduğu zamanlardaki gi-

biydi tıpkı. Şimdi, evlatsız ve terk edilmiş haldeyken, verimliliği bir parodiydi, güzelliği ise çarpıklığı gizleyen bir maske. Hafif bir esinti ağaçları okşayarak usul usul neden sallasın, insan onun canlandıran serinliğini hissetmiyorsa eğer? Karanlık gece kendini yıldızlarla neden süslesin, insan onun süsünü görmeyecekse eğer? Meyveler, çiçekler, akarsular neden var olsun, onların keyfini çıkaracak insanlar yoksa eğer?

Idris yanımdaydı, sevgili eli elime kilitliydi. Yüzü bir gülümsemeyle aydınlanmıştı. "Güneş yalnız," dedi Idris. "Ama biz yalnız değiliz. Lionel'ım, doğumlarımızı tuhaf bir yıldız yönetmiş; insanın yok oluşunu acıyla ve çaresizlikle karşılıyor olabiliriz, ama biz birbirimiziniz. Dünyada senden başkasını aradım mı hiç? Ve sen dünyada olduktan sonra ben ne için şikâyet edeyim ki? Sen ve doğa bana hâlâ sadıksınız. Gecenin gölgeleri altında ve parlak ışığı yalnızlığımızı sergileyen gün içinde de sen hep yanımda olacaksın, Windsor'ı bile özlemeyeceğim."

Ülkedeki değişim ve terk edilmişlik daha az fark edilsin diye, Londra'ya gitmek için gece yolculuğunu seçmiştim. Arabayı, hayatta kalan tek hizmetkârımız sürüyordu. Dik bir eğimle alçalan tepeden aşağı inip iki yanı ağaçlı, karanlık Long Walk yoluna girdik. Böyle zamanlarda küçük şeyler çok büyük ve haşmetli boyutlar kazanır. Ormanın girişindeki beyaz kapının açılışı bile ilginç bir durum olarak düşüncelerimi meşgul etti. Her gün olan, ama bir daha hiç tekrarlanmayacak bir durumdu! Batan hilal sağ tarafımızda kesintisiz uzanan sık ağaçların arasından parlıyordu. Parka girince bir geyik sürüsünü ürküttük. Geyikler ormandaki gölgelerin arasında zıplaya zıplaya kaçışıp uzaklaştılar. İki oğlumuz sessizce uyuyordu. Yoldan sapmadan önce, geriye dönüp daha görüş alanından kaybolmadan şatoya son kez baktım. Ay ışığında pencereleri parıldıyordu ve devasa

karaltısı karanlık bir kütle halinde gökyüzüne karşı yayılıyordu. Yanından geçtiğimiz ağaçlar gece yarısı esintisinde sallanırken acıklı bir ağıt yakıyordu. Idris arkaya yaslanmıştı, her iki eliyle benim ellerimi sıkıyordu. Yüzü sakindi. Ardında ne bıraktığının farkında değilmiş gibi görünüyordu, yalnızca hâlâ sahip olduklarını hatırlıyormuş gibiydi.

Düşüncelerim hüzünlü ve ağırdı, yine de içine karamsarlığın karışmadığı türdendi. Aşırı mutsuzluğumuzun bizzat kendisi, kedere soyluluk ve yücelik katarak içinde bir teselli barındırıyordu. En çok sevdiklerimi yanımda götürdüğümü hissediyordum. Uzun bir ayrılıktan sonra, bir daha ayrılmamak üzere Adrian'la tekrar buluşacak olmaktan memnundum. Sevdiğim şeyleri bıraktığımı hissediyordum, beni sevenleri değil. Şato duvarları, uzun zamandır tanıdık olan ağaçlar, araba tekerlerinin hareket ederken çıkardığı sesi üzüntüyle duymamıştı. Ayrıca, Idris'in yanımda olduğunu hissedince ve çocuklarımızın düzenli nefesini duyunca mutsuz olamazdım. Clara çok duygulanmıştı. Hıçkırıklarını bastırarak ve yaşlı gözlerle pencereye yaslanmış, memleketi Windsor'ın hızla geçen son görüntülerini seyrediyordu.

Vardığımızda bizi Adrian karşıladı. Capcanlıydı, sağlıklı görünüşünde, eskinin hastalıklı insanının izlerini artık bulamazdınız. Gülümsemesinden ve neşeli ses tonundan, onun, İngiliz ulusundan kalan sayılı insanı, güneyin insansız krallığına, sessiz ve boş dünyada SON İNSAN kalıncaya kadar birer birer ölecekleri o yere götürmek için liderlik etmeye hazırlandığını tahmin edemezdiniz.

Adrian yola çıkmak için sabırsızlanıyordu, hazırlıkları çok ilerletmişti. Bilgeliği her şeye yön veriyordu. Tümüyle ona güvenen talihsiz insanları götürmek için, onun göstereceği ihtimam en temel şeydi. Gideceğimiz her şehirde bol bol yiyecek içecek bulacağımız için, çok

şey götürmenin bir anlamı yoktu. Adrian'ın dileğiydi her türlü zahmetin önüne geçmek; bu cenaze alayına bir şenlik havası vermek istiyordu. Sayımız iki binden fazla değildi. Bu sayının hepsi Londra'da toplanmış değildi, ama her gün yeni gelenlere tanık oluyorduk, civar kasabalarda oturanların da Kasım ayının yirmisinde bir yerde toplanmaları emredilmişti. Herkes için araba ve at sağlanmıştı. Liderler ve yardımcıları seçildi ve tüm toplananlar adamakıllı düzene sokuldu. Can çekişen İngiltere'nin Kral Vekili'ne herkes itaat ediyordu. Herkes ona saygı duyuyordu. Onun yaklaşık elli kişiden oluşan danışma kurulu seçildi. Seçilirken mevki ve konumları değildi aranan özellikler. Aramızda konum farkı yoktu, iyilikseverlik ve sağduyunun verdiği konum farkından başka. Ölüler ile diriler arasındaki ayrımdan başka ayrım yoktu aramızda. Kış iyice bastırmadan İngiltere'yi terk etmeyi çok istiyorduk, ama bir yandan da bir türlü yola çıkamıyorduk. Dağınık haldeki sağları bulup toparlamak için İngiltere'nin çeşitli yerlerine küçük gruplar gönderilmişti. Arkamızda bir tek insanın bile kalmadığından iyice emin oluncaya kadar, bırakıp gitmek istemiyorduk.

Londra'ya vardığımızda, yaşlı Windsor Kontesi'nin, oğluyla birlikte Kral Vekili Sarayı'nda oturduğunu öğrendik. Biz Hyde Park yakınlarındaki, alışılmış konutumuza yerleştik. Idris yıllar sonra annesini gördü; yaşlılığın verdiği çocuksuluğun soylu hanımın eski gururuna karıştığını ve onu, bana karşı kin duymaktan vazgeçirdiğini öğrenmeye can atıyordu. Yaşlılık ve kaygı kontesin yanaklarını kırıştırmış, belini bükmüştü, ama gözleri hâlâ parlaktı, davranışları değişmemişti, yine eskisi gibi buyurgandı. Kızını soğuk karşıladı, torunlarını kucaklarken daha duyguluydu. Çoluk çocuğumuz aracılığıyla kendi görüş ve düşüncelerimizi gelecek kuşaklara aktarma is-

teği doğamızda var. Kontes çocuklarıyla ilgili bu niyetini gerçekleştirememişti, ama belki de sonraki kuşağın daha kolay işlenebileceğini düşünüyordu. Idris adını tesadüfen ağzına alınca, annesinin kaşları çatıldı, eli ayağı zangır zangır titredi, öfkeden deliye döndü, nefretin titrettiği bir sesle şöyle dedi: "Bu dünyada hiç değerim yok; gençler yaşlıları bir an önce sahneden sürmek için sabırsızlanıyorlar, ama Idris, sen, kendi annenin senin ayaklarının dibinde can vermesini istemiyorsan eğer, benim yanımda o şahsın adını bir daha anma. Onun dışında her şeye katlanabilirim. En büyük ümitlerimin yıkılmış olmasına artık katlanıyorum, ama beni mahvetmesi için kaderin öldürücü niteliklerle donattığı bir aracı sevmemi talep etmek de çok fazla olur."

Boş sahnede herkes kendi rolünü bir başkasının engellemesi olmadan rahatlıkla oynayabileceğinden, tuhaf kaçan bir konuşmaydı bu, ama kibirli eski kraliçe, Octavius Caesar ve Marcus Antonius gibi düşünüyordu:

> İkimiz birden sığamazdık
> bütün dünyaya.[1]

Yola çıkış tarihimiz 25 Kasım olarak belirlendi. Hava yumuşaktı, geceleri hafif yağmur yağıyor, gündüzleri ise kış güneşi yüzünü gösteriyordu. Yola ayrı ayrı gruplar halinde çıkacaktık, farklı kollardan Paris'e varacak ve orada bir araya gelecektik. Adrian ve onun beş yüz kişiden oluşan bölüğü Dover ve Calais güzergâhını izleyecekti.

20 Kasım'da Adrian ve ben Londra sokaklarında son kez at üstünde dolaştık. Sokakları ot bürümüştü, kimsecikler yoktu. Boş malikânelerin açık kapıları menteşele-

1. Shakespeare, *Antonius ve Kleopatra*, 5, I. Antonius'un ölümü üzerine Octavius Caesar'ın sözleri.

rinin üstünde gıcırdıyordu. Evlerin giriş basamakları gür yeşilliklerle kapanmış ve kokuşmakta olan çerçöp hızla yığılmıştı. Kiliselerin sivri uçlu sessiz kuleleri dumansız havayı deliyordu. Kiliseler açıktı gerçi, ama altarlardan dualar yükselmiyordu; küf ve rutubet kiliselerin süslemelerini şimdiden bozmuştu, yuvasız kalan kuşlar ve evcil hayvanlar kiliselere yuva yapmış, kutsal köşeleri barınak tutmuşlardı. St. Paul Katedrali'ni geçtik. Varoşlar halinde her yöne genişlemiş olan Londra'nın ortası epeyce boştu zaten, şimdi, bu büyük binanın eskiden görünürlüğünü azaltan yapıların çoğu ortadan kaldırılmıştı. Hantal cüssesi, kararmış taşları ve yüksek kubbesi onu bir tapınak gibi değil de bir gömüt gibi gösteriyordu. Sütunlu girişin üzerine sanki İngiltere'nin *Hic jacet*'i[1] yazılmış gibi geliyordu bana. Zamanın ruhuna uygun olarak bu türden ciddi konuşmalarla güneye doğru ilerledik. Ne bir adım sesi duyuluyordu insanın attığı ne de birisi görünüyordu ortalıkta. Sahipleri tarafından terk edilmiş köpek sürüleri yanımızdan geçiyordu; gem vurulmamış ve eyersiz bir atın bize doğru tırıs geldiği oluyordu ikide bir; üstüne bindiğimiz atların dikkatini çekmeye çalışıyor, benzeri bir özgürlüğü aramaları için onları sanki ayartmak istiyorlardı. Terk edilmiş bir tahıl ambarında karnını doyuran, lenduha gibi bir öküz aniden böğürmeye başladı, dar bir kapının aralığından biçimsiz endamını gösterdi. Her şey terk edilmişti, ama hiçbir şey harap olmamıştı. Bu hasar görmemiş bina yığını, bakımlı ve yepyeni durumdaki konforlu konaklama yerleri, ıssız sokakların kasvetli sessizliğiyle tezat oluşturuyordu.

Hava kararda, yağmur yağmaya başladı. Bir ses duyduğumuzda, şimdi işitilmesi tuhaf gelen bir insan sesi du-

1. (Lat.) Burada yatıyor.

yup da dikkatimiz o sese yöneldiğinde, evlerimize dönmek üzereydik. Neşeli, canlı bir ezgiyi okuyan bir çocuğun sesiydi, başka da hiçbir ses yoktu. Hyde Park'tan şimdi bulunduğumuz Minories'e[1] kadar tüm Londra'yı bir uçtan diğerine geçtiğimiz halde, ne bir insanla karşılaşmıştık ne bir ses duymuştuk ne de bir adım atıldığını işitmiştik. Şarkı, kahkaha ve konuşma sesleriyle bölündü. Böylesine kederli bir zamana denk gelen şarkı, gözyaşına bu kadar benzeyen kahkaha hiç olmamıştır. Seslerin geldiği evin kapısı açıktı, üst kattaki odalar sanki bir ziyafet varmış gibi aydınlatılmıştı. Hiç şüphesiz daha önce zengin bir tüccarın yaşadığı büyük, şahane bir evdi. Biz merdivenlerden sessizce çıkarken şarkı yeniden duyuldu, yüksek tavanlı odalarda yankılanmaya başladı. Işıklar şimdi bize yol gösteriyordu; aydınlatılmış bir dizi muhteşem oda bizi daha da meraklandırdı. Odaların biricik sakini küçük bir kız, odalarda döne döne dans edip şarkı söylüyor, onun peşinden ayrılmayan büyük bir Newfoundland köpeği de kızın üstüne taşkın bir neşeyle atılıyor, onu engelliyordu. Kız, bir bakmışsınız köpeği azarlamak zorunda kalıyor, bir bakmışsınız kahkahadan kırılıyor, bir de bakmışsınız onunla oynamak için kendini halının üstüne atıyordu. Giyimi garipti, kadınlara uygun parıltılı giysilere ve şallara bürünmüştü. On yaşlarında görünüyordu. Biz kapıda durup bu tuhaf manzarayı izledik, ta ki köpek bizi fark edip de yüksek sesle havlamaya başlayıncaya kadar. Çocuk döndü ve bizi gördü. Neşesini kaybeden yüzü yabani ve somurtkan bir ifadeye büründü. Yavaşça geri geri yürümeye başladı, anlaşılan kaçmayı düşünüyordu. Ben yanına gidip elini tuttum, karşı koymadı, ama bir çocuk için çok tuhaf gelen ve az

1. Londra'da bir cadde.

önceki büyük neşesinden çok farklı, ciddi bir yüzle gözlerini yere dikmiş, öylece duruyordu. "Burada ne yapıyorsun?" diye sordum sevecenlikle. "Kimsin?" Konuşmuyordu, zangır zangır titriyordu. "Zavallı yavrum," dedi Adrian. "Yalnız mısın?" Sesinde, çocuğun içine işleyen, gönül okşayıcı bir tatlılık vardı. Adrian'ın yüzüne baktı, sonra elini elimden çekip kendini onun kollarına attı. Boynuna sıkıca sarıldı, "Beni kurtar! Beni kurtar!" sözcükleri döküldü ağzından, garip somurtkanlığı gözyaşlarında eriyip dağıldı.

"Seni kurtaracağım," diye yanıtladı Adrian. "Neden korkuyorsun? Arkadaşımdan korkman gerekmez, o sana zarar vermez. Yalnız mısın?"

"Hayır, Aslan yanımda."

"Ya annenle baban?"

"Annem babam yoktu hiç. Ben hayır kurumundaydım. Herkes gitti, herkes gideli çok, pek çok gün oldu, ama geri gelip beni bulurlarsa öyle bir döverler ki!"

Acıklı hikâyesi birkaç sözle aktarılmıştı: Öksüz ve yetimdi, sözde bir hayır kurumuna kabul edilmiş, orada kötü davranmışlar ve hırpalamışlardı. Ona zulmedenler ölünce, çevresinde olup bitenleri kavrayamayan küçük kız kendini yapayalnız bulmuştu. Dışarı çıkmaya cesaret edememiş, ama tek başınalığı devam edince, koruyucularının sert seslerinin ve acımasız davranışlarının geri dönmesi dışında hiçbir şeyden korkmadan, çocuklara özgü yaşama sevinciyle binlerce tuhaf oyun icat etmekten geri durmamış, vahşi yoldaşıyla uzun bir tatil geçirmişti. Adrian'la birlikte gelmeye seve seve razı oldu.

Biz bir yandan başkalarının ıstırapları ve yalnızca gözümüze çarpan, ama yüreklerimizi yakmayan bir ıssızlık üzerine hararetle konuşurken ve bir zamanlar, kimsesiz kalmadan ve terk edilmeden önce, insan kaynayan bu sokaklara aniden sökün eden tüm değişimleri ve

acıları hayalimizde canlandırırken; öte yandan kararmış tapınağın üstünde dünyanın ölümünü okurken ve bizim için tüm dünya demek olan her şeye sahip olduğumuzu hatırlayıp için için sevinirken, sokaklar düpedüz köpeklerin barındığı köpek kulübesine, sığırların yaşadığı ahıra dönüşmüştü.

Windsor'dan ekim ayının başlarında gelmiştik. Hemen hemen altı haftadır Londra'daydık. Bu süre içinde Idris'imin sağlığı günbegün bozuldu. Üzüntü onu yiyip bitiriyordu; sağlığın en seçkin hizmetkârları uyku da, iştah da onun zayıf düşmüş bedenine artık hizmet etmiyordu. Çocuklarını her dakika izlemek, benim yanı başımda oturup ona kalmış olduğumun bilinciyle kendinden geçmek, onun biricik zaman geçirme biçimiydi. Öyle uzun zamandır morali yüksekmiş, keyifliymiş gibi takındığı hava, sevgi dolu neşe gösterisi, kaygısızlık edası, uçarcasına yürüyüşü yok olup gitmişti. Onu yiyip bitiren üzüntüyü ne ben görmezden gelebilirdim ne de o gizleyebilirdi. Yine de yer değişikliği ve tazelenen ümitler onu sağlığına yeniden kavuşturabilirdi. Ben yalnızca vebadan korkuyordum, veba da ona dokunmamıştı.

O akşam Idris'i evde bırakmıştım. Hazırlıklardan yorulmuş, dinleniyordu. Clara onun yanı başına oturmuş, çocuklara hikâye anlatıyordu. Idris'in gözleri kapalıydı, ama Clara en büyük yavrumuzun görünümünde ani bir değişim fark etti; ağırlaşan gözkapakları gözlerinin üstüne düşmüştü, yanakları doğal olmayan bir renkle alev alev yanıyordu, nefesi daralmaya başlamıştı. Clara anneye baktı, anne uyuyordu gerçi, ama yine de hikâyecinin duraksamasıyla uykusunda irkildi; Idris'i uyandırıp onu telaşa salma korkusu ve olup bitenden habersiz Evelyn'in de ısrarla çağırması, Clara'nın anlattığı hikâyeye devam etmesine neden oldu. Bir Alfred'e bakıyordu, bir Evelyn'e. Titrek bir sesle sürdürdü hikâyesini, ta ki

Alfred'in düşmek üzere olduğunu anlayıncaya kadar. İleriye atılıp onu düşmeden tuttu. Çığlığı Idris'i uyandırdı. Idris oğluna baktı, ölümün gölgesinin oğlunun yüzünde gezindiğini gördü, onu yatağa yatırıp kavrulan dudaklarına içecek götürdü.

Alfred yine de kurtarılabilirdi. Orada olsaydım kurtarılabilirdi, kim bilir, belki de veba değildi. Bir yardımcısı olmadan Idris ne yapabilirdi ki? Oturup ölmesini seyredebilirdi ancak. O an neden dışarıdaydım? Idris, "Clara, ona bak, ben hemen dönerim!" diye haykırdı.

Birlikte yolculuk edeceğimiz ve evimizde kalan insanlara beni sordu, ama Adrian'la birlikte çıktığımı öğrenebildi yalnızca. Beni arayıp bulmaları için onlara yalvardı, sonra çocuğunun yanına döndü, çocuğun durumu çok kötüydü, kendinden geçmiş yatıyordu. Merdivenleri yeniden aceleyle indi. Her yer karanlıktı, sessizdi, kimsecikler yoktu; hâkimiyetini kaybetti, sokağa koştu; bana seslenmeye başladı. Tıpır tıpır yağan yağmurdan ve uluyan rüzgârdan başka cevap veren olmadı. Kontrolsüz korkusu ayaklarını kanatlandırdı, beni aramak için nereye olduğunu bilmeden ileri atıldı; tüm düşüncelerini, tüm enerjisini, tüm varlığını yalnızca süratle koşmaya, hem de büsbütün yanlış yönlendirilmiş bir sürate adayarak, hiçbir şey hissetmeden, hiçbir şeyden korkmadan ve hiç durmadan koştu, ta ki gücü, kendini korumayı akıl edemeyecek kadar aniden tükeninceye kadar. Dizleri ona ihanet etti, kaldırımın üstüne düştü hızla.

Bir an için sersemledi, ama sonunda ayağa kalktı, feci şekilde yaralandığı halde, oluk oluk gözyaşı akıtarak ve arada bir tökezleyerek, nereye olduğunu bilmeden yürümeye devam etti, yalnızca ara ara zayıf bir sesle ismimi söyleyip yürek parçalayan haykırışlarla benim düşüncesiz ve zalim olduğumu ekliyordu. Cevap verecek bir insanoğlu yoktu, sert gece havası, başıboş dolaşan

hayvanları mesken tuttukları yerlere sürmüştü. Idris'in ince elbisesi sırılsıklam olmuş, ıslak saçları yapışıp boynuna dolanmıştı; ayağı, görünmeyen bir engele takılıncaya kadar karanlık sokaklarda yalpalaya yalpalaya yürüdü durdu, sonra yine düştü. Ayağa kalkamıyordu, çabalayacak gücü de yoktu, büzülüp tortop oldu, doğa olaylarının öfkesine ve kendi yüreğinin dayanılmaz acısına bıraktı kendini. Çabucak ölmek için içtenlikle dua etti, ne de olsa bu durumda onu ancak ölüm teselli edebilirdi. Bu ümitsiz durumdayken, can çekişen çocuğu için dövünmeyi bıraktı, ama çaresizlik içinde acı gözyaşları dökmeyi sürdürdü ki, aynı acıyı ben onu kaybettiğim zaman hissedecektim.

Yarı ölü halde yatıp dururken, sıcak, yumuşak bir elin yüzüne dokunduğunu hissetti. Tatlı bir kadın sesi, derin bir merhametle, kalkıp kalkamayacağını soruyordu. Başka bir insanın varlığı, anlayışlı ve sevecen bir insanın yanı başında oluşu Idris'i canlandırdı. Hafiften doğruldu, ellerini kavuşturup yeniden boşanan gözyaşlarıyla, beni arayıp bulması için, can çekişen çocuğumun başına derhal gitmemi ve Tanrı aşkına onu kurtarmamı söylemesi için yalvarmaya koyuldu.

Kadın Idris'i ayağa kaldırdı, onu korunaklı bir yere götürdü, benim belki de eve gitmiş olabileceğimi söyleyerek evine dönmesi için üstelemeye başladı. Idris kadının söylediklerini direnmeden kabul etti, arkadaşının koluna yaslanıp yürümeye çalıştı, ama karşı konulmaz dermansızlığı yüzünden sık sık duraklamak zorunda kalıyordu.

Fırtınanın şiddetlenmesi yüzünden aceleyle eve dönüyorduk, küçük buluntumuzu Adrian'ın atının önüne oturtmuştuk. Bizim evin, üstü örtülü girişine bir insan kalabalığı toplanmıştı. Onların hareketlerinden, bir şeyler olduğunu, yeni bir talihsizlik yaşandığını sezdim. Te-

laşlanmakta gecikmedim, hiç kimseye bir şey sormaya cesaret edemeden atımdan atladım, toplananlar beni gördüler, tanıdılar ve bana yol vermek için korkunç bir sessizlikle ikiye ayrıldılar. Ben bir lambayı kaptığım gibi merdivene koştum, bir inildeme işitince, önüme çıkan ilk odanın kapısını hiç düşünmeden açtım. Zifiri karanlıktı, ama içeri adım atınca insanın midesini bulandıran, beni altüst eden müthiş bir koku duyularımı dumura uğrattı. Birisi bacağımdan yakaladı. İnildeme tekrarlandı, bacağımı tutanın iniltisiydi bu. Elimdeki lambayı eğdim, hastalığın verdiği ıstırapla kıvranan yarı çıplak bir Zenci gördüm. Kasılmalı bir kavrayışla beni sıkı sıkı tuttu. Dehşet ve sabırsızlıkla kendimi kurtarmaya çalışırken, acı çekenin üstüne düştüm. Çıplak, irinli kollarını bana doladı, yüzü yüzüme bitişikti ve nefesi, ölüm yüklü nefesi hayati organlarıma doldu. Bir an için yenik düştüm, acıtan bir mide bulantısıyla başım yere eğildi, düşünebilme becerisi geri dönünceye kadar öylece kaldım, sonra ayağa fırladım, zavallının ellerini üstümden çekip hızla merdivenlere koştum, genellikle ailem tarafından kullanılan odaya girdim. Loş ışık bana Alfred'in bir kanepede olduğunu gösteriyordu. Clara titriyordu, en beyaz kardan daha beyazdı yüzü. Kolunu Alfred'in başının altına koyup onu doğrultmuş, dudaklarına bir bir bardak su dayamıştı. Alfred'in perişan vücudunda hiçbir hayat kıvılcımı kalmadığını apaçık gördüm, kolları bacakları kasılmıştı, gözleri cam gibi donuktu, başı arkaya düşmüştü. Onu Clara'dan aldım, usulca yatırdım, soğuk, minik ağzını öptüm, sonra, gök gürültüsünü andıran bir gümbürtüyle patlayan top bile onun şimdi bulunduğu manevi ikametgâhına ulaşamazken, ben boşu boşuna ona fısıldamaya koyuldum.

Ya Idris neredeydi? Beni aramak için dışarıya çıkmış olması ve yağmur pencereleri döverken, şiddetli rüzgâr

evin etrafında ulurken hâlâ dönmemiş olması çok kötü bir haberdi. Buna ek olarak hastalığın yol açtığı bulantı hissi beni etkisi altına almıştı. Onu bir daha görmek istiyorsam, kaybedilecek zaman yoktu. Atıma binip onu aramaya çıktım, rüzgâr ne zaman coşup atağa kalksa, ateşin ve dinmeyen ağrının etkisiyle ben Idris'in sesini duyduğumu sanıyordum.

Karanlıkta ve yağmurun altında, ıssız Londra'nın labirent gibi sokaklarında sürüyordum atımı. Evladım evde ölü yatıyordu; ölümcül hastalığın tohumları içime kök salmıştı; ben Idris'i aramaya gidiyordum, taparcasına sevdiğim, şimdi, onun sevgili başını donduran, güzel vücudunu üşütüp hissizleştiren buz gibi sular gökten sel gibi boşanırken tek başına dolaşıp duran Idris'imi. Bir kapının önünde duran bir kadın gördüm, ben dörtnala geçip giderken bana seslendi. Idris değildi, onun için hızla geçip gittim, sonra bir çeşit önseziyle, duyularımda kalan görüntü üzerinde tekrar düşününce, gördüğüm ama algılamadığım bir başkasını, sözünü ettiğim kadın tarafından desteklenen, ona sıkıca tutunmuş zarif, uzun boylu bir başka karaltıyı da gördüğümden emin oldum. Dakikasına kalmadan, yardım isteyen kadının yanında buldum kendimi, dakikasına kalmadan Idris'i kollarıma almıştım. Onu kaldırıp atın üstüne oturttum, ama kendini idare edecek kadar gücü yoktu, onun için ben de onun arkasına oturdum, onu göğsüme bastırdım, binici pelerinimle sarıp sarmaladım. Idris'in yoldaşı, çok bildik olmakla birlikte siması değişmiş yoldaşı (L. Dükü'nün kızı Juliet'ti) o dehşet dakikalarında benden ancak öylesine bir merhamet bakışıyla karşılık görebildi. Juliet boştaki dizginleri aldı ve uysal atımızı eve doğru sürmeye başladı. Mutluluğumun son ânı olduğunu kabul edebilir miydim hiç? Ama mutluydum. Idris ölecekti, çünkü ciğeri yanmıştı, kahrından ölecekti; ben ölecektim, çünkü

vebaya yakalanmıştım; dünya terk edilmiş bir sahneydi; ümit etmek delilikti; yaşam ölümle evliydi, ikisi aynı şeydi; fakat baygın sevgilimi kollarımda böyle tutarken ve çok yakında öleceğimi hissederken, onu bir kez daha kucaklıyor olmanın zevkiyle kendimden geçiyordum, onu tekrar tekrar öpüp bağrıma basıyordum.

Evimize vardık. Idris'in attan inmesine yardımcı oldum, merdivenlerden yukarı taşıdım, sonra ıslak giysilerini değiştirmesine yardımcı olması için onu Clara'ya emanet ettim. Adrian'a onun iyi olduğunu birkaç sözle bildirdim, dinlenmek için izin istedim. Paragöz bir zengin titreyen ellerle hazinesini tekrar tekrar nasıl sayarsa, ben de öyle her dakikayı sayıyordum ve Idris'le birlikte geçirmediğim her dakikaya yanıyordum. Hiç zaman kaybetmeden, canımın canının dinlenmeye çekildiği odaya döndüm. Odaya girmeden önce birkaç saniye durup ne durumda olduğumu anlamaya çalıştım. Mide bulantısı ve yüksek ateş arada sırada yokluyordu. Başım kazan gibiydi, göğsüm sıkışıyordu, ayaklarım bükülüyordu, ama ben yine de rahatsızlığımın hızla gelişen belirtilerini kararlılıkla üstümden attım ve Idris'le sakin, hatta keyifli denilebilecek bir görünümle buluştum. Idris bir kanepeye uzanmıştı. Ben kim olursa olsun içeri girmesini engellemek için kapıyı özenle kapadım, Idris'in yanına oturdum, kucaklaştık, dudaklarımız uzun ve soluksuz bir öpüşle birleşti; ah, keşke son dakikam olsaydı bu!

Sevdiceğimin yüreğinde annelik duygusu uyandı, "Ya Alfred?" diye sordu. "Idris," dedim. "Kader bizi birbirimize bağışladı, birlikteyiz. Başka bir düşüncenin araya girmesine izin verme. Ben mutluyum, bu ölüm gecesinde bile. Mutlu olduğumu ilan ediyorum, anlatılamayacak, düşünülemeyecek kadar mutluyum. Canımın içi, bundan başka ne isteyebilirsin ki?"

Idris ne demek istediğimi anladı. Başını omzuma

yasladı, ağlamaya başladı. Sonra sordu: "Lionel, neden titriyorsun? Seni böyle ürperten ne?"

"Nasıl titremem, öyle mutluyum ki! Evladımız öldü, şu ânımız kapkara. Titriyor olabilirim, ama Idris'im, öyle mutluyum ki!"

"Seni anlıyorum, iyi huylu sevgilim," dedi Idris. "Kaybımızın üzüntüsüyle böyle solgunsun; titriyorsun ve dehşet içindesin, böyle konuşarak benim kederimi hafifletmek istiyorsun. Ben mutlu değilim," (birden gözleri yaşlarla doldu, yarıkapalı gözkapaklarından süzülmeye başladı) "çünkü sefil bir hapishanenin mahpuslarıyız biz, bizim için hiçbir sevinç yok, fakat benim sana duyduğum gerçek aşk, senin, bu kaybımıza ve diğer kayıplara dayanabilmeni sağlayacak."

"Biz hiç değilse seninle mutlu olduk," dedim. "Hiçbir ıstırap bizi bu geçmişten mahrum edemez. Birbirimize yıllar boyu sadık kaldık; tatlı prensesim, mahvolmuş Verney'nin oğlunun yoksulluk içindeki basit kulübesine karların içinden çıkıp geldiğinden beri. Sonsuzluğun önümüzde uzandığı şu an bile, bize yalnızca birbirimizin varlığı ümit olabilir. Idris, öldüğümüz zaman birbirimizden ayrılmış olacağımızı mı düşünüyorsun?"

"Ölmek mi?! Öleceğimiz zaman mı?! Ne demek istiyorsun? Bu korkunç sözlerin ardında benden gizlenen sır nedir?"

"Hepimiz ölmeyecek miyiz?" diye sordum, yüzümde acı bir gülümsemeyle.

"Ulu Tanrım! Lionel, ölümden söz ettiğine göre sen hasta mısın? Biricik arkadaşım, kalbimin kalbi, konuş!"

"İçimizden herhangi birinin uzun yaşayacağını sanmıyorum," dedim. "Ve bu ölümlü sahnenin perdesi kapandığında, kendimizi nerede buluruz sanıyorsun?"

Idris arsız ses tonumla ve bakışımla sakinleşti, cevap verdi: "Vebanın gelişim sürecinde, ölüm üzerine çokça

düşünmüş olduğuma, tüm insanlık bu hayata gözlerini yumacağına göre, gözlerini başka hangi hayata açacağına dair kendi kendime sorular sorduğuma emin olabilirsin. Bu konu üzerine saatlerce kafa yordum ve gelecekteki durumumuzla ilgili mantıklı bir çıkarım yapmaya çalıştım. Bilginin ve sevginin bulutsuz aydınlığına adım atarken fırlatıp atacağımız, yalnızca şimdi içinde yürüdüğümüz gölgeyse eğer ve eski eğilimlerimizle ve eski yoldaşlarımızla birlikte dirilip korkularımızı dünyevi giysilerimizle birlikte mezarda bırakarak beklentilerimizin gerçekleşmesine nail olacaksak, o zaman ölüm, aslında, ancak bir bostan korkuluğu kadar korkutucu olabilir. Ne çare! Beni bütünüyle ölmeyeceğime inandıran o aynı güçlü his, o zaman da aynı şimdi yaşadığım gibi yaşayacağıma inanmamaya zorluyor. Ama Lionel, yine de, ben senden başkasını asla, asla sevemem. Senin, sonsuzluğun içinde de yanımda olmanı istemek zorundayım; ben masumum, hiç kimseye zarar vermedim, ölümlü doğamın izin verdiği ölçüde güveniyorum ve inanıyorum, onun için dünyanın Hâkim'inin bizi birbirimizden asla koparmayacağına da inanıyorum."

"Aziz sevgilim, söylediklerin de senin gibi, merhametli ve iyi niyetli," dedim. "Biz en iyisi böyle ümit edelim ve endişeyi aklımızdan kovalım. Ama canımın içi, biz öyle yaratılmışız (Tanrı kendi buyruğuna boyun eğecek şekilde yarattıysa bizi, bunda günah yok), öyle yaratılmışız ki, hayatı sevmeliyiz ve ona tutunmalıyız; fani düzeneğimize özgü o hayat dolu gülümsemeyi, şefkatli dokunuşu ve heyecan verici sesi sevmeliyiz. Bırak da öbür dünyanın güvenliği yüzünden, içinde bulunduğumuz zamanı ihmal etmeyelim. Şu an, kısa da olsa sonsuzluğun bir parçası ve en önemli parçası, çünkü devrolunamaz surette bize ait. Sen gelecekteki umudum ve şimdiki sevincimsin. Öyleyse sevgili gözlerine bakayım,

bakayım da gözlerinde aşkı okuyayım, o sarhoş eden zevki içeyim."

Idris bana ürkek ürkek bakıyordu, çünkü ateşli konuşmalarım onu biraz korkutmuştu. Gözlerim kan çanağına dönmüştü, yuvalarından fırlayacak gibiydi. Her bir atardamarımın atışı duyuluyor, her bir kasım seğiriyor, her sinirim hissediliyormuş gibi geliyordu. Idris'in korku dolu, kontrolsüz bakışları sırrımı daha fazla saklayamayacağımı anlatıyordu bana. "İşte böyle, sevgilim," dedim. "Pek çok mutlu saatin sonuncusu geldi, kaçınılmaz kaderden kaçınamayız artık. Uzun yaşayamam, ama tekrar tekrar söylüyorum ki, şu an bizim!"

Mermerden daha ak, bembeyaz dudaklarıyla ve çarpılmış yüz hatlarıyla Idris durumumun ne olduğunu anladı. Oturduğum yerden kolumu onun beline doladım, alev alev yanan avucumu hissetti, hatta alıp kalbine bile bastırdı. "Bir dakika," diye mırıldandı zor duyulan bir sesle. "Bir dakika."

Diz çöktü, yüzünü ellerinin arasına sakladı, görevini yerine getirebilmeyi ve sonuna kadar başımda bekleyebilmeyi dileyerek kısaca fakat içtenlikle dua etti. Ümit var oldukça acı dayanılmazdı; oysa şimdi her şey bitmişti, Idris'in hisleri dinginleşti, soğukkanlı bir niteliğe büründü. İşkence aletlerine soğukkanlılıkla ve metanetle boyun eğen Epicharis[1] gibi, Idris de, her iç geçirişi ve kederine işaret edecek her belirtiyi bastırarak askı ve çark yönteminin onların yanında sönük ve soyut semboller olarak kalacağı işkenceleri çekmeye başladı.

Değiştim; Idris gerçek durumumuz hakkında benim bildiklerimi öğrenir öğrenmez, öylesine sert sesler çıka-

1. Tacitus'un *Annales* (Yıllıklar) adlı eserinde, Epicharis, Neron'a karşı komplo kuranların sırdaşı bir köledir. Yakalandığında, bildiklerini açıklamaksızın işkenceye sabırla katlanır.

ran, sıkıca gerilmiş tel gevşeyiverdi. Tutkunun savurduğu azgın düşünce dalgaları yatıştı; geride, dip dalgalarının oluşturduğu, hızla yaklaşmakta olduğum o uzak kıyıda çatlayıncaya kadar içindeki çalkantıyı göstermeyen engebeli bir yüzeyden başka bir şey bırakmadan yatıştı. "Idris'im, hasta olduğum doğru ve senin yanımda olman tek ilacım," dedim. "Gel ve yanıma otur."

Idris beni kanepeye yatırdı, alçak bir iskemle çekip yastığıma yakın oturdu, yanan ellerimi soğuk avuçlarının içine aldı. Benim huzursuz, telaşlı heyecanıma boyun eğip konuşmama izin verdi, kendisi de konuştu. Dünyada sevdikleri biricik varlığa son kez bakan ve onu son kez dinleyen insanların sohbet ettiği düşünülürse, aslında tuhaf kaçacak şeylerden konuştuk. Geçmiş zamandan, aşkımızın baharındaki o mutlu dönemden, Raymond'dan, Perdita'dan, Evadne'den söz ettik. İki ya da üç insan sağ kalacak olursa ve dünya yavaş yavaş yeniden kalabalıklaşırsa neler olabileceğinden konuştuk. Mezarın ötesinde ne olduğundan konuştuk; insan kılığındaki insanoğlunun soyunun tükenmek üzere olduğundan, bize gözükmeyen diğer ruhların, diğer akılların, algılayan diğer varlıkların bu güzel ve yok olmaz evreni düşünceyle ve sevgiyle şenelteceklerinden konuştuk, kesinlikle inanarak.

Ne kadar konuştuğumuzu bilmiyorum, ama sabahleyin eziyetli, ağır bir uykudan uyandım. Idris'in solgun yanağı yastığımdaydı. Büyük gözlerini örten yarıaçık gözkapakları, altındaki koyu mavi güzel ışıltıları gösteriyordu. Hafiften mırıldanan aralık dudakları uykusunda bile acı çektiğini anlatıyordu. "Ya ölü olsaydı?" diye düşündüm. "Ne fark olurdu? O beden, şimdi içinde oturan tanrıçanın tapınağı; o gözler, ruhunun pencereleri; katışıksız zarafet, sevgi ve anlayış onun sinesine taht kurmuş. Ölü olsa, o akıl, benimkinin yarısı olan o sevgili akıl nerede olurdu acaba? Öyle ya, o zaman, bu mabedin

zarif orantıları, Palmyra'nın[1] kumla dolmuş ıssız tapınaklarından çok daha çabuk bozulurdu.

III

Idris kıpırdandı ve uyandı. Heyhat! Felaketi görmek için uyanmıştı. Yüzümde hastalığın izlerini gördü. Bütün geceyi onsuz geçirmeme nasıl izin verdiğine, nasıl bir çare aramadığına, aslında çare değil, çünkü tedavi imkânsızdı, ama acılarımı hafifletmek için nasıl bir şeyler yapmadığına şaşırıp kaldı. Adrian'ı çağırdı. Yatağımın etrafı dostlar ve yardımcılar tarafından hızla kuşatıldı. İyi geldiği düşünülen tedavileri uyguladılar. Başımıza gelen felaketin korkunç özelliği, hastalığın bulaştığı hiç kimsenin iyileşmemiş olmasıydı. Hastalığın ilk belirtisi ölümün garantisiydi, bir tek vakada bile ilk belirtinin bağışlandığı ya da cezanın kaldırıldığı hiç görülmemişti. O nedenle arkadaşlarımın içinde hiçbir ümit ışığı yoktu.

Ateşin sebep olduğu halsizlik ve şiddetli ağrılar vücuduma kurşun gibi oturmuşken ve göğsümü indirip kaldırırken, ağrılar dışındaki her şeye karşı duyarsızdım, sonunda onlara karşı da duyarsızlaştım. Dördüncü günün sabahı rüyasız bir uykudan uyanır gibi uyandım. Rahatsız edici bir susuzluk hissinden ve konuşmaya ya da yürümeye çalıştığımda gücümün beni tümüyle terk ettiğinden başka hiçbir şey algılamıyordum.

Idris üç gün üç gece yanımdan hiç ayrılmadı. Tüm ihtiyaçlarımın karşılanmasını sağladı, o arada ne uyudu ne

1. Suriye'de Antik Çağ'ın önemli bir şehri. Palmyra, dünya nimetlerinin geçiciliğine örnek olarak kullanılır.

de dinlendi. Umudu yoktu, onun için ne doktorların yüz ifadelerinden bir şeyler çıkarmaya çalışıyordu ne de bende iyileşme belirtileri olup olmadığına bakıyordu. Tüm düşüncesi son ânıma kadar yanımda olmak, sonra uzanıp benim yanımda ölmekti. Üçüncü gece hayatiyet askıya alınmıştı; bana bakan ve dokunan herkes için bir ölüydüm. Adrian içtenlikle yalvararak neredeyse zorla Idris'i yanımdan uzaklaştırmaya çalıştı. Onu ikna etmek için her şeyi denedi, çocuğunun iyiliği için, kendi hatırı için gitmesini istedi. Idris başını iki yana salladı, çökük yanaklarına süzülen gözyaşlarını sildi, ama kabul etmedi. Yanımda yalnızca o gece kalmasına izin verilmesi için, insana dokunan öyle yumuşak bir içtenlikle yalvardı ki, sonunda amacına ulaştı; sessizce ve hiç kıpırdamadan oturuyordu, yalnızca dayanılmaz olanı hatırlayıp yüreği acıdan kavrulunca, kapalı gözlerimi, solgun dudaklarımı öpüyor, kaskatı kesilmiş ellerimi çarpan kalbine bastırıyordu.

Gecenin bir yarısı, kış ortasında olmamıza karşın, sabahı müjdeleyen horoz sabahın üçünde öttüğünde; Idris, üzerime eğilmiş, ona duyduğum, kalbimde kutsal bir emanet gibi saklanan tüm sevginin yok olacağını acıyla düşünüp sessizce buna yanarken; yüzünü örten karmakarışık saçları yatağa düşmüşken; birden, bir saç lülesinin hareket ettiğini, sanki bir nefes üflemiş gibi, dağınık saçlarının hafiften kıpırdadığını gördü. Hayır, öyle değil, diye düşündü, çünkü o artık asla nefes alamaz. Aynı şey birkaç kez tekrarlandı, hepsinde de aynı tepkiyi verdi, ta ki saç lülesinin tamamı geriye savruluncaya kadar. Sonra göğsümün inip kalktığını gördü. İlk hissettiği müthiş bir korkuydu, alnında soğuk terler belirdi. Benim gözlerim aralandı, Idris iyice emin olunca, "Yaşıyor!" diye haykırmak istedi, ama sözcükler boğazına tıkandı, inleyerek yere düştü.

Adrian da odadaydı. Başımda uzun zaman bekledikten sonra, elinde olmadan uyuyakalmıştı. Birden sıçradı, kız kardeşini yerde bilinçsiz yatarken, ağzından boşanan bir kan gölünün içinde yüzer halde gördü. Bende hayat belirtilerinin artmış olması onun durumunu bir dereceye kadar açıklıyordu; şaşkınlık, birden bastıran sevinç, tüm duygularının aniden değişmesi, onun, aylardır çektiği üzüntülerden yıpranmış, son zamanlarda ise her çeşit keder ve çabayla sarsılmış bünyesinin kaldıramayacağı şeylerdi. Benim hayatımın tekerlekleri ve yayları yeniden harekete geçmiş, kısa bir duraksamanın ardından esneklik kazanmışlardı, oysa Idris'in durumu şimdi benimkinden çok daha tehlikeliydi. Uzun zaman hiç kimse yaşayacağıma inanmadı; vebanın yeryüzündeki saltanatı süresince bu amansız hastalığın saldırısına uğrayan bir tek insan bile iyileşmemişti. Hayata dönüşümün aldatıcı olduğu düşünülüyordu, iyileşmem devam edip de ateşimin ve ağrıların yokluğu ve giderek güçlenmem vebadan kurtulduğuma yavaş yavaş herkesi inandırıncaya kadar, uğursuz belirtilerin kat kat şiddetlenerek her dakika geri dönmesi bekleniyordu.

Idris'in iyileşmesi daha şüpheli görünüyordu. Hastalığım sırasında yanakları çökmüş, bir deri bir kemik kalmış, aşırı gerginlik ve heyecanın etkisiyle kırılan teknede açılan yarık tamamen kaynamamış, kalbine hayat veren kızıl akıntıyı damla damla akıtan bir çatlak olarak kalmıştı. Çukura kaçmış gözlerinin ve yorgun yüzünün görünümü korkunçtu; elmacıkkemikleri ve güzel, geniş alnı, ağız çıkıntısı aşırı derecede belirgin hale gelmişti. İnce bedenindeki tüm kemikleri sayabilirdiniz. Elleri dermansız, öylece sarkıyordu, tüm eklemleri ortaya çıkmıştı, öyle ki, sanki ışığı bir tarafından ötekine bütünüyle geçiriyor gibiydiler. Yıpranmış ve zedelenmiş, tam bir ölüye dönmüş olanın içinde hayatın barınıyor olabilmesi çok tuhaftı.

Onu, yürekleri burkan bu manzaradan uzaklaştırmak; yolculuğun sunacağı çeşitlilik sayesinde ona dünyanın ıssızlığını unutturmak; gitmeyi planladığımız sıcak iklimlerde, tükenen gücünü yeniden kazandırmak; onu kurtarabilmek için taşıdığım son umuttu. Benim hastalığım sırasında askıya alınan yolculuk hazırlıkları yeniden başladı. İyileşmemin şüphe götürür bir yanı yoktu, sağlık benim için hazinelerini harcamıştı. İlkbaharda bir ağaç, kuru, buruş buruş kabuğundan taze yeşilliklerin sürdüğünü ve özsuyunun çoğalıp gövdesinde harekete geçtiğini nasıl hissederse, benim vücudumun zindeleşmesi, kanımın damarlarımda neşeyle dolaşması, kollarımın bacaklarımın yeni kazandığı esneklik de beni keyiflenmeye ve zevkli düşüncelere sevk ediyordu. Yakın zamana kadar külçe gibi ağırlığıyla beni mezara sürükleyen bedenimden şimdi sağlık fışkırıyordu. Yalnızca alışılmış hareketleri yapmak tazelenen gücümü tatmin etmiyordu; yarış atının hızıyla rekabet edebilir, görülemeyecek uzaklıklardaki nesneleri seçebilir, doğanın sessiz sedasız bağrında yürüttüğü süreçleri duyabilirmişim gibi geliyordu; ölümcül hastalıktan kurtulup ayağa kalktıktan sonra duyularım işte böyle keskinleşmiş, hassaslaşmıştı.

Bana bahşedilen diğer nimetlerin arasında umut da esirgenmemişti benden, öyle olunca, bıkmaz usanmaz ilgimin taptığım sevgilimi hayata döndürebileceğine saflıkla inanıyordum. O nedenle hazırlıklarımızın hızla ilerlemesini çok istiyordum. Yapılan ilk planlamaya göre, Londra'dan 25 Kasım'da ayrılmamız gerekiyordu. Bu plan uyarınca insanların üçte ikisi, yani İngiltere'den geriye kalan tüm insanların üçte ikisi yola çıkmıştı ve birkaç haftadır Paris'teydiler. Önce benim hastalığım, ardından Idris'in hastalığı Adrian'ı da üç yüz kişiden oluşan bölüğüyle birlikte alıkoymuştu. O nedenle şimdi, 2098 yılının Ocak ayının birinde yola çıkıyorduk. Idris'i

kalabalığın telaşından ve gürültü patırtısından, içinde bulunduğumuz gerçek durumu tüm çıplaklığıyla ona hatırlatacak manzaralardan mümkün olduğunca uzak tutmaktı dileğim. Tüm zamanını grupla ilgili işlere harcamak zorunda olan Adrian'dan epeyce ayrı ilerliyorduk. Windsor Kontesi oğluyla birlikte yolculuk ediyordu. Clara, Evelyn ve işlerimizi gören bir kadın, ilişkide olduğumuz biricik insanlardı. Geniş ve ferah bir arabada ilerliyorduk, hizmetkârımız arabayı sürüyordu. Biraz önümüzde yaklaşık yirmi kişilik bir grup ilerliyordu. Mola vereceğimiz ve geceleyeceğimiz yerleri belirlemek ve hazırlık yapmaktı onların görevi. Bu iş için önerilen pek çok kişinin arasından liderleri olarak atanan adamın bilgeliğiyle seçilmişlerdi.

Yola çıkar çıkmaz, Idris'te, en güzel sonuçları müjdelediğine saflıkla inandığım bir değişim gözlemekten hoşnuttum. Yaradılışına özgü tüm neşesi ve uysal sevinci geri dönmüştü. Dermanı yoktu ve bu değişim hareketlerinden ziyade bakışlarında ve sesinde gösteriyordu kendini, ama sürekli ve gerçek bir değişimdi. Vebadan kurtulup iyileşmem ve bütünüyle sağlıklı olmam, ona, bu korkunç düşmana karşı benim güvende olduğum düşüncesini iyice aşılamıştı. Bana, iyileşeceğinden emin olduğunu söylüyordu; bedbaht ırkımıza vuran felaket dalgasının geri çekilmeye yüz tuttuğunu; sağ kalanların kurtulacağını ve onun şefkatli sevgisine konu olan sevgili varlıkların da onların arasında bulunduğunu; güzel bir yerde ömrümüzü hoş bir beraberlikle tamamlayacağımızı; bütün bunların içine doğduğunu söylüyordu. "Güçsüzlüğümün seni yanıltmasına izin verme," diyordu. "Daha iyi olduğumu hissediyorum, içimde faal bir hayat var, ayrıca içimden bir ses uzun zaman bu dünyanın bir parçası olacağıma inandırıyor beni. Beynime bile bulaşan bu aşağılık dermansızlığı silkip atacağım üstümden ve yine gö-

revlerimi yerine getirmeye girişeceğim. Windsor'ı terk ettiğim için üzgündüm, ama şimdi oraya olan bağlılığımdan kurtuluyorum, iyileşmemi tamamlayacak ılıman bir iklime göçmekten memnunum. Bir tanem, inan bana, ne seni ne kardeşimi ne de sevgili çocukları bırakıp gideceğim. Sonuna kadar yanınızda kalmaya, sizin mutluluğunuza ve iyiliğinize katkıda bulunmaya kesin kararlı oluşum beni ayakta tutacak; amansız ölüm şimdi olduğundan daha yakında olsa bile."

Bu ifadeler endişelerimi tam olarak gidermedi; deli dolu akan kanının onun sağlıklı olduğuna işaret ettiğine ya da alev alev yanaklarının iyileşme göstergesi olduğuna inanamıyordum, fakat yine de, ani bir felaketten korktuğum da yoktu, dahası, sonunda iyileşeceğine inandırmıştım kendimi. İşte böylece, neşe, küçük topluluğumuza egemen olmuştu. Idris binlerce konu hakkında heyecanla ve şevkle konuşuyordu. Asıl arzusu, düşüncelerimizdeki karamsarlığı dağıtmaktı, onun için sessiz sakin yalnızlığa, şiirsel münzevi hayata, küçük kabilemizin sade yaşam tarzına, yakın zamana kadar var olan kalabalık milletlerin harabelerinden daha uzun yaşayacak ataerkil sevgi kardeşliğine dair çekici tablolar çiziyordu. Düşüncelerimizden şimdiki zamanı kovduk, geçtiğimiz hüzünlü manzaralardan öte tarafa başımızı çevirdik. Kış mevsimi tüm kasvetiyle hüküm sürüyordu. Yapraksız ağaçlar gri gökyüzüne karşı hareketsiz duruyorlardı, ayazlanmanın yaz yapraklarını taklit eden süsleri toprağa yayılmış, toprağı kaplamıştı, patikaları otlar bürümüştü; sürülmemiş buğday tarlaları yabani otlarla doluydu; koyunlar kulübelerin eşiklerine toplaşmış, boynuzlu öküz başını pencereden çıkarmıştı. Rüzgâr soğuk ve nemliydi, sık sık tekrarlayan sulusepken kar ya da bastıran tipi, kış doğasının hüzünlü görünümünü daha da artırıyordu.

Rochester'a vardığımızda, bir kaza bizi orada bir gün boyunca alıkoydu. O süre içindeki bir olay planlarımızı değiştirdi ve ne çare ki, sonuç olarak, olayların akışını tümüyle değiştirdi, beni yeni filizlenen hoş umutlarımdan mahrum bırakıp ıssız ve ümitsiz bir çöle döndürdü. Planımızda geçici olarak değişiklik yapmamıza yol açan sorunu anlatmadan önce, bazı açıklamalar yapmam ve Veba, Dünyanın Kraliçesi olmadan önceki günlere yeniden dönmem gerekiyor.

Windsor dolaylarında oturan sıradan, iddiasız bir aile vardı, fakat bir üyesi yüzünden aile ilgimizi çekiyordu. Clayton ailesi daha güzel günler de görmüş, ama bir dizi başarısızlığın ardından baba iflas edip ölmüş, acılı ve hastalıklı anne beş çocuğuyla birlikte Eton ile Salt Hill arasındaki bir kulübeye çekilmişti. On üç yaşında olan en büyük çocuk sıkıntıların etkisiyle birdenbire bilgeleşmiş ve kendisinden daha büyüklere özgü ilkeler benimsemişti. Annesinin sağlığı giderek kötüleşmiş, ama Lucy annesine bakmış, kardeşlerine anne şefkati göstermiş, bu arada ortaya öyle güler yüzlü, dost canlısı, iyi bir insan olarak çıkmıştı ki, küçük çevresinde sayıldığı kadar, seviliyordu da.

Lucy tüm bu özelliklerinin yanında çok da güzeldi, onun için on altı yaşına geldiğinde, tüm yoksulluğuna karşın hayranlarının olduğu tahmin ediliyordu. Bölge papaz yardımcısının oğlu o hayranlardan biriydi; yüce gönüllü, açık yürekliydi, ateşli bir öğrenme isteğine sahipti ve epeyce ilerlemişti bu yolda. Lucy eğitimsizdi gerçi, ama annesinin konuşma biçimi ve davranışları, ona, bulunduğu konumun çok üzerinde ince zevkler kazandırmıştı. Lucy delikanlıyı sevdiğini bilmeden seviyordu, bundan başka karşılaştığı her güçlükte yardım almak için doğallıkla ona başvuruyor, kız kardeşiyle yaptığı akşamüstü gezintisinde onunla karşılaşacağını ve kendisine eşlik edeceğini bildiğinden her pazar daha bir

sevinçli uyanıyordu. Bir hayranı daha vardı, Salt Hill'deki handa çalışan başgarsonlardan biri. O da kibarlık taslama konusunda iddiasız değildi, örneğin, beyefendilerin uşaklarından ve hizmetçilerinden merdiven altı sosyetesinin tüm argosunu kapmış, bu da onun zaten kendini beğenmiş olan yapısını on kat daha küstahlaştırmıştı. Lucy onu reddetmiyordu, çünkü reddetmeyi bilmiyordu, ama onun yaklaştığını görünce, tüm çabalarını, onunla herhangi bir yakınlık kurmamak için sessizce karşı koymaya yöneltiyordu. Genç adam çok geçmeden rakibinin kendisine tercih edildiğini anladı. Başlangıçta rastgele bir hayranlık olan duygu, kıskançlığın harekete geçiren asıl güç olduğu ve rakibini, kendisine karşı üstünlük sağladığı avantajlardan yoksun etmenin temel arzu olduğu bir tutkuya dönüştü.

Zavallı Lucy'nin acıklı hikâyesi sıkça rastlanan hikâyelerden biriydi sadece. Lucy'nin sevdiğinin babası öldü, genç adam parasız pulsuz öylece kalıverdi. Bir centilmenin onu Hindistan'a yanında götürme teklifini kabul etti. Çok geçmeden, muhtaç olmayacak kadar kazanıp sevdiğine evlenme teklif etmek için geri döneceğinden emindi. Orada sürmekte olan savaşa katıldı, esir alındı ve hayatta olduğuna dair haberler memleketine ulaşıncaya kadar aradan yıllar geçti. Bu arada bir yoksulluk felaketi gelip Lucy'yi buldu. Kafes çite bakınca hanımeli ve yaseminlerle kaplanmış gibi görünen küçük kulübesi yanıp kül oldu, kulübeyle birlikte sahip oldukları ne varsa hepsi yok oldu. Nereye gitsinler? Ailesine başka bir barınak bulabilmek için Lucy'nin ne yapması, nasıl çaba harcaması gerekirdi? Hemen hemen yatalak olan annesi, fazladan açlık da çekilen bir yoksulluğa dayanamazdı. O zaman Lucy'nin öbür hayranı çıkageldi, evlenme teklifini yineledi. Para biriktirmişti, Datchet'ta küçük bir han işletmeye hazırlanıyordu. Bu önerinin

Lucy için çekici bir yanı yoktu, annesinin bir evde oturmasını sağlaması dışında. Teklifle birlikte gösterilen apaçık cömertlik onu şaşkına döndürmüştü, o nedenle annesinin ev ihtiyacının karşılanacağına iyice emin oldu. Annesinin rahatı ve iyiliği için kendisini feda ederek evlenme teklifini kabul etti.

Lucy'yle, o evlendikten birkaç yıl sonra tanıştık. Fırtınaya yakalandığımız bir gün hana sığındık, kocasının kaba ve kavgacı davranış biçimine ve Lucy'nin sabırla katlanmasına tanık olduk. Kaderine mutluluk düşmemişti. Eski sevdiği, Lucy'yi kendi karısı yapma ümidiyle geri dönmüş, onunla ilk defa bu hanın sahibesi ve bir başkasının karısı olarak rastlantıyla karşılaşmıştı. Bunun üzerine umutsuzluğa düşüp yeniden yad ellere gitti, şans yüzüne hiç gülmedi, sonunda askere yazıldı, yaralı ve hasta olarak geri döndü, ama her şeye karşın Lucy'nin ona bakması yasaklandı. Kocasının kaba tutumu, onun, bulunduğu konumun sunduğu çekici pek çok şeye kendini kaptırmasıyla ve sonucunda da işlerinin bozulmasıyla şiddetleniyordu. Neyse ki Lucy'nin çocuğu yoktu. Lucy tüm kalbiyle kardeşlerine bağlıydı ve kocasının bu cimriliği ve tersliği çok geçmeden onları evden kaçırdı. Kardeşler oraya buraya dağıldılar, çalışıp didinerek binbir sıkıntıyla nafakalarını çıkarır oldular. Kocası, Lucy'nin annesinden bile kurtulmaya hevesli olduğunu gösterdi, ama Lucy bu konuda kararlıydı; kendisini annesi için feda etmişti ve onun için yaşıyordu, ondan ayrılamazdı, annesi giderse o da giderdi, annesi için bir parça ekmek dilenir, onunla birlikte ölür, ama onu yine de bırakmazdı. Lucy'nin varlığı evin düzenini sağlamak ve tüm işletmenin harabeye dönmesini önlemek için çok gerekliydi, bu yüzden kocası Lucy'nin kendisini bırakıp gitmesine izin veremezdi. Kabul etmek zorunda kaldı, ama kapıldığı her öfke nöbetinde ya da sarhoşken o konuya geri dönü-

yor, annesine her türlü aşağılayıcı yakıştırmayı yaparak zavallı Lucy'nin kalbini kırıyordu.

Bununla birlikte, bir tutku, tamamen saf, katışıksız ve karşılıklı olduğunda, beraberinde kendi tesellisini de getirir. Lucy gerçekten ve tüm yüreğiyle annesine bağlıydı, hayattaki biricik hedefi annesini korumak ve onu rahat ettirmekti. Sonucun böyle olmasına üzülse de, evlendiği için pişmanlık duymuyordu, sevdiği adam evlenebilecek duruma gelip de onunla evlenmek üzere geri döndüğünde bile pişman olmadı. Üç yıl geçmişti, evlenmese, o süre zarfında, meteliksiz durumdayken, annesi hayatta nasıl kalabilirdi ki? Bu harika kadın, çocuklarının, kendilerini onun için feda etmelerini hak ediyordu. Aralarında tam bir güven ilişkisi ve arkadaşlık vardı, üstelik annesi katiyen cahil ve kültürsüz değildi ve Lucy, düşünsel yönü eski sevdiği tarafından bir dereceye kadar geliştirilmiş olan Lucy, şimdi annesini, kendisini anlayıp takdir edebilecek biricik insan olarak görüyordu. Böyle olunca, acı çekmesine karşın asla yalnız ve terk edilmiş değildi. Güzel yaz günlerinde annesini oturdukları yerin yakınlarındaki çiçekli ve gölgeli patikalara götürüyor, yüzünün katışıksız bir sevinçle aydınlandığını, mutlu olduğunu görüyor, bu mutluluğun yalnızca kendi eseri olduğunu anlıyordu.

Tüm bunlar olup biterken, kocasının işleri giderek içinden çıkmaz bir hal aldı, artık iflasın eşiğindeydi; böyle olunca Lucy, veba dünyanın çehresini değiştirmek için çıkıp geldiği sırada, tüm emeklerinin meyvesini kaybetmek üzereydi. Kocası evrensel felaketten kazanmaya başladı, ama hastalık yayılıp şiddetlendikçe iyice yoldan çıktı, Londra'nın sunduğu zevk ve eğlence hayatına dalmak uğruna evini terk etti, sonunda da orada kendine bir mezar buldu. Lucy'nin eski sevgilisi vebanın ilk kurbanlarından biri olmuştu. Ama Lucy annesi için ve annesiy-

le yaşamaya devam etti. Yalnızca annesi için bir tehlike söz konusu olduğunda kırılıyordu cesareti ya da kendini kayıtsız şartsız adadığı annesine karşı görevini yerine getirmesini engelleyebilir diye ölmekten korkuyordu.

Göç yolculuğuna başlayacağımız nokta olan Londra'ya gitmek üzere Windsor'dan ayrılmadan önce Lucy'yi ziyaret ettik, onun ve annesinin nasıl ayrılacaklarını konuşup planladık. Lucy köyünü, köyünün patikalarını terk edip gitmek zorunda olduğu için ve yatalak annesini rahat evinden çıkarıp ıssızlaşmış dünyanın evsiz barksız diyarlarına sürüklemeye mecbur kaldığı için çok üzgündü, ne var ki hayat onu çok disiplinli yapmıştı, kaçınılmaz olandan yakınıp durmayacak kadar da yumuşak bir mizacı vardı.

Bunu izleyen olaylar, benim ve Idris'in hastalığı, onu aklımızdan tamamen çıkardı. Sonunda onu hatırladığımızda, göçmenlere karışmak için Windsor'dan gelen birkaç kişi arasında bulunduğunu ve artık Paris'e varmış olduğunu sandık. Onun için, Rochester'a vardığımızda Slough'dan henüz gelmiş birisi, bize, bu örnek afetzededen bir mektup getirdiğinde şaşırıp kaldık. Evinden çıkıp yola düşen adam, Datchet'tan geçerken hanın bacasından duman çıktığını görünce şaşırdığını ve kendisine katılacak yol arkadaşları bulabileceğini düşünerek kapıya vurduğunu ve içeri alındığını anlatıyordu. Evde Lucy ve annesinden başka hiç kimse yokmuş. Geçirdiği bir romatizma atağı yüzünden anne yürüyemiyormuş, böyle olunca, çevrede oturanların hepsi onları yalnız bırakıp birbiri ardına yola çıkmış. Lucy yanlarında kalması için adama yalvarmış, annesi bir ya da iki hafta içinde biraz daha iyi olurmuş, o zaman yola koyulurlarmış, ama böyle yardımsız ve kimsesiz kalırlarsa ölüp giderlermiş. Adam, karısının ve çocuklarının göçmenlerin arasına katılmış durumda olduklarını, kalmasının imkânsız oldu-

ğunu söylemiş. Lucy son çare olarak, ona, bizimle karşılaştığı yerde Idris'e teslim edilmek üzere bir mektup vermiş. Bu görev sonunda yerine getirildi ve Idris aşağıdaki mektubu heyecanla aldı:

Saygıdeğer Hanımefendi,

Eminim beni hatırlıyor ve bana acıyorsunuz, onun için bana yardım edeceğinizden ümitlenmeye cesaret ediyorum: Başka ne yapabilirim ki? Yazma biçimim için beni bağışlayın, çok şaşkınım. Sevgili annem bir ay önce yürüme yetisini kaybetti, şimdi biraz daha iyi. Öyle inanıyorum ki, lütfedip bizim için yapacağınızı söylediğiniz düzenlemeyle bir ay içinde yolculuğa çıkabilecek durumda olacağız. Ama şu an, herkes gitmiş durumda –herkes– ayrılırken, biz daha büsbütün yalnız kalmadan önce, annemin belki de daha iyi olacağını söyleyerek. Fakat üç gün önce, yeni doğan çocuğu yüzünden sona kalan Samuel Woods'a gittim. Büyük bir aile olduklarından, onları, bizim için biraz daha beklemeye belki de ikna edebileceğimi düşünüyordum, ama evi boş buldum. Bu iyi adam gelinceye kadar bir tek insan görmedim. Halimiz ne olacak? Annem durumumuzu bilmiyor, o kadar hasta ki bunu ondan sakladım.

Bizim için birini yollayamaz mısınız? Aksi halde, sefil olduğumuz gibi eminim öleceğiz de. Annemi şimdi götürmeye kalkışacak olsam yolda ölür; biraz daha iyi olunca, nasıl olacağını bilmiyorum, ama yolu bulsam ve denize kadar o kadar mil ilerleyebilsem bile, ben geldiğimde siz Fransa'ya varmış olursunuz, denizcileri bile dehşete salan koca deniz aramıza girmiş olur. O zaman benim gibi ömründe hiç deniz görmemiş bir kadının hali nice olur? O deniz tarafından bu ülkeye hapsedilmiş oluruz; yalnız, yapayalnız, yardımsız. Bulunduğumuz yerde ölmek en iyisi. Güçlükle yazıyorum, gözyaşlarıma engel olamıyorum, ama kendim için ağlamıyorum; yalnız olsam, kendimi Tanrı'ya emanet edip en kötüsünü bekleyebilirdim sanırım, fakat annem, hasta, sevgili annem, doğduğumdan beri bana ağır tek bir

söz söylemeyen, çektiği çilelere sabırla katlanan anneme acıyın, sevgili hanımefendi, ona acıyın, ona merhamet etmezseniz sefalet içinde ölecek. İnsanlar ondan düşüncesizlikle söz ediyorlar, çünkü yaşlı ve hastalıklı... Hayatta kalırsak sanki hepimiz öyle olmayacakmışız gibi; oysa gençler, gün gelip de kendileri yaşlanınca, kendilerine bakılması gerektiğini düşünecekler. Size bu şekilde yazmam çok aptalca; ne var ki onun acı çektiğini bilirken, inlememeye çalıştığını anladığımda ve beni teselli etmek için bana gülümseyerek baktığını gördüğümde; onun daha en kötüsünü görmediğini, ama çok geçmeden görmesi gerekeceğini, ama o zaman bile şikâyet etmeyeceğini düşündüğümde; onun başına gelecekleri, çekeceği açlığı ve sefaleti tahmin ettikçe kalbimin parçalandığını hissediyorum, ne söyleyeceğimi, ne yapacağımı bilemiyorum. Anneciğim, uğruna bu kadar çok şeye katlandığım anneciğim... Tanrı sizi onunki gibi bir yazgıdan korusun! Anneme yardım edin, Tanrı sizi kutsayacaktır ve ben zavallı, acınası yaratık size minnettar kalacağım ve yaşadığım sürece sizin için dua edeceğim.

Bedbaht ve sadık hizmetkârınız,
LUCY MARTIN
30 Aralık 2097

Bu mektup Idris'i çok etkiledi. Lucy ve annesine yardım etmek için hemen Datchet'a dönmemiz gerektiğini söyledi. Ben hiç vakit kaybetmeden yola çıkacağımı söyledim, ama onun, kardeşine katılıp beni çocuklarla birlikte orada beklemesi için yalvardım. Ne var ki Idris o gün aşırı coşkulu, heyecanlı ve ümit doluydu. Geçici de olsa benden ayrılmaya razı olamayacağını, buna zaten gerek olmadığını, arabanın hareketinin ona iyi geleceğini, mesafenin sözünü etmeye değmeyecek kadar önemsiz olduğunu söyledi. Planlanan güzergâhtan ayrıldığımızı bildirmek için Adrian'a haberci göndermeye ancak zaman

bulabildik. Idris heyecanla konuşuyor, gönlünden geçenlere uygun bir tablo çiziyor, Lucy'ye nasıl iyilik edeceğimizi anlatıyordu. Ben gideceksem eğer, bana eşlik etmesi gerektiğini; onları kurtarma görevini, bu işi ruhsuzca ve görev gereği yerine getirecek insanlara bırakmaya gönlünün hiç razı olmadığını söylüyordu. Lucy'nin hayatı kendini adama ve erdem eylemiydi, varsın Lucy şimdi erdemli davranışının takdir edildiğini anlayarak, saydığı ve değer verdiği insanların, zor durumunda ona yardım ettiğini görerek bunun karşılığında minik bir ödül alsın.

Bütün bunları ve ikna etmek için daha bir sürü dayanağı, en küçük arzusunu ve en ufak isteğini her zaman kanun gibi gördüğüm o uysal direngenliğiyle ileri sürüyor, yapabileceği tüm iyilikleri yapmayı ne kadar çok istediğini heyecanla anlatıyordu. Bu yola baş koyduğunu gördüğüm an, doğal olarak kabul ettim. Bize refakat eden müfrezenin yarısını Adrian'a yolladık, diğer yarısıyla arabalara binip Windsor'a doğru, geldiğimiz yönün tersine hareket ettik.

O zaman nasıl bu kadar kör olabildiğime ve Idris'in güvenliğini tehlikeye atacak kadar akılsızca nasıl davranabildiğime şimdi hayret ediyorum; öyle ya, gözlerim olsa, Idris'in alev alev yanan yanaklarında ve giderek artan halsizliğinde, sinsice bile olsa, ölümün kesin ilerleyişini görebilirdim. Ama Idris kendini daha iyi hissettiğini söylüyordu, ben de ona inanıyordum. Ne de olsa, canlılığı ve zekâsı her saat artan, yoğun, güçlü ve sürekli bir yaşama enerjisiyle donanmış bir varlığın –ben ahmaklıkla böyle düşünüyordum– yok oluşu yakın olamazdı. Yaşadığı büyük felaketin ardından geriye dönüp de bakınca, kaderin, insanın içine düşeceği ağı ördüğü o incecik iplikleri, insan içine düşüp debelenmeye başlamadan önce fark etmesini engelleyen o akıl almaz basiret bağlanmasına şaşkınlıkla bakmayan var mıdır?

Şimdi girdiğimiz ara yollar, uzun zaman ihmal edilmiş anayollardan bile daha tehlikeliydi. Yolların rahat olmayışı Idris'in dayanıksız bedenini yok etmekle tehdit ediyor gibiydi. Dartford'ın içinden geçerek ikinci gün Hampton'a vardık. Bu kısa zaman içinde bile sevgili yoldaşımın sağlığı hissedilir derecede bozuldu; gerçi morali hâlâ yüksekti, benim giderek daha endişeli olmam üzerine keyifli espriler yapıyordu. Bazen, güzel zayıf elini elimin üstünde durur görünce ya da gündelik hayatın sıradan işlerini nasıl bir dermansızlıkla yaptığını izledikçe, Idris acaba ölüyor mu, diye bir düşünce saplanıyordu beynime. Sonra saçmaymış gibi aklımdan kovuyordum düşünceyi, ama o tekrar tekrar geliyordu aklıma; Idris'in hayat dolu davranışları tarafından her seferinde geri püskürtülmek üzere.

Hampton'dan ayrıldıktan sonra öğleyin arabamız bozuldu; bunun yarattığı şokun etkisiyle Idris bayıldı, ama ayıldıktan sonra bunu izleyen başka bir olumsuzluk olmadı. Bize eşlik edenler her zamanki gibi önümüzden ilerliyorlardı, kazanın sonucunda bizim araba artık kullanılamaz hale geldiği için arabacımız başka bir araç bulmaya gitti. Bize yakın tek yer yoksul bir köydü, arabacı, köyde, içine dört kişinin binebileceği bir çeşit karavan buldu. Ne var ki karavan hantaldı ve baştan savma yapılmıştı. Ama ayrıca bir de harika bir fayton bulmuştu. Düzenlemeyi çabucak yaptık. Hizmetkâr çocukları karavanda götürecek, ben ve Idris de faytonla gidecektik. Ne var ki planlama zaman aldı. Windsor'a gitmezsek eğer, kalacak yer bulma konusunda çok güçlük çekecektik, onun için geceyi Windsor'da geçirmeye karar verdik, bize refakat eden adamlar önceden oraya gittiler. Üstelik yol yalnızca on mildi. Bizim arabanın atı iyi bir attı, onun için biz Idris'le birlikte, çocukları taşıyan hantal arabayla aramızda epeyce bir mesafe bırakarak onun

bizi uygun bir hızla izlemesine olanak sağlamak için önden gidecektik.

Akşam, benim tahmin ettiğimden çok daha çabuk bastırdı. Güneş batarken şiddetli kar yağışı başladı. Ben sevgili yoldaşımı fırtınaya karşı korumak için boşuna uğraşıyordum, çünkü rüzgâr, yağan karı yüzümüze doğru atıyordu. Yerdeki kar öyle yükseldi ki, yol alamaz olduk. Gece çok karanlıktı, yerdeki beyaz örtü olmasa bir metre önümüzü bile göremezdik. Bizi izleyen karavanı çok geride bırakmıştık. Ben fırtına yüzünden hiç farkına varmadan, izlemem gereken yoldan ayrıldığımı anladım, bölgeyi bildiğim için doğru yolu yeniden bulabildim, ama başlangıçta kararlaştırdığımız gibi Stanwell ile Datchet arasındaki kestirme bir yoldan değil de, Egham-Bishopgate yolundan gitmek zorunda kaldım. Onun için, Windsor'a varıncaya kadar diğer araçla buluşamayacağımız ve bir tek insanla karşılaşmayacağımız muhakkaktı.

Bizim arabanın arka tarafı yukarı kalkıktı, o yüzden arkaya bir pelerin astım, böylelikle hasta sevdiğimi aralıksız yağan sulu kardan korumak istiyordum. Idris omzuma yaslandı, her an biraz daha halsizleşip güçsüzleşiyordu. Onu canlandırmak, keyiflendirmek amacıyla söylediklerime ilk önce sevecen bir minnettarlıkla karşılık veriyordu. Sonra yavaş yavaş sessizleşti, başı ağırlaştı, omzuma düştü, yaşadığını sadece düzensiz nefes alıp verişinden ve sık sık iç çekmesinden anlıyordum. Bir an durmaya karar verdim, faytonun arkasını fırtınanın estiği yönün tersine çevirip sabaha kadar bekleyecektim. Ne var ki rüzgâr sertti, insanın içine işliyordu. Zavallı Idris'im ikide bir ürperirken, kendim de müthiş bir soğuk hissederken bunu yapmak tehlikeli bir deneyim olurdu. Idris sonunda uykuya dalmış gibiydi; ayazın yol açtığı ölümcül bir uykuya. Tam o anda, hemen yakınımızda, kara ufukta beliren bir

kulübenin kaba siluetini seçtim. "Canım sevgilim, biraz dayan, başımızı sokacak bir yer bulduk, burada duralım da ben o mübarek evin kapısını açayım," dedim.

Konuşurken kalbim yerinden fırlayacakmış gibiydi, duyularım aşırı sevinç ve minnettarlıkla dolup taşıyordu. Idris'in başını arabaya dayadıktan sonra, dışarıya atlayıp kapısı açık kulübeye doğru karların içinde bata çıka ilerledim. Işık elde etmek için yanımda gerekli düzenek vardı. Aydınlık bana konforlu bir oda gösterdi, odanın köşesinde bir odun yığını duruyordu, kapının aralık kalması yüzünden içeri dolan karların eşiği kapamasının dışında ortalıkta hiçbir düzensizlik yoktu. Arabaya döndüm, aydınlıktan karanlığa geçince birdenbire göremez olmuştum. Gözlerim karanlığa yeniden alışınca –bu kanunsuz dünyanın ebedî Tanrısı! Ey, ulu Ölüm! Senin sessiz hükümdarlığını rahatsız etmeye ya da hikâyemi yararsız dehşet çığlıklarıyla bozmaya kalkışmayacağım– Idris'i gördüm; oturduğu yerden arabanın tabanına düşmüştü, başı, toplanmamış uzun saçları ve elinin biri yandan sarkıyordu. Dehşetle donakalmıştım; Idris'i kaldırdım, kalbi atmıyordu, solgun dudakları hafif bir nefesle aralanmıyordu.

Onu kulübeye taşıdım, yatağa yatırdım. Bir ateş yakıp kaskatı kesilmiş kollarını bacaklarını ovuşturmaya başladım. Geçmek bilmeyen uzun iki saat boyunca onu hayata döndürmeye çalıştım. Sonunda, sevdiğim gibi ümit de ölünce, sevdiğimin donuk gözlerini titreyen ellerle kapadım. Ne yapmam gerektiğinden şüphem yoktu. Hastalığıma bağlı kafa karışıklığı sırasında sevgili Alfred'imizi defnetme görevi büyükannesi eski kraliçeye kalmış, o da hükmetme tutkusuna uygun biçimde Alfred'in Windsor'a götürülmesini ve St. George Şapeli'ndeki aile mezar odasına gömülmesini buyurmuştu. Windsor'a gitmem, bizi merakla bekleyen Clara'yı teselli et-

mem gerekiyordu. Ama Idris'in cansız bedenini yanımda taşıyıp onun yürekleri burkan görünümüyle Clara'yı sarsamazdım. Onun için, ilkin, sevdiğimi mezar odasına, kendi evladının yanına yerleştirecek, beni bekleyen zavallı çocukların yanına ancak ondan sonra gidecektim.

Arabamın fenerlerini yaktım, Idris'i kürklere sarıp sarmaladım, arabanın oturağına yatırdım. Sonra dizginleri alıp atları sürdüm. Yolu kütleler halinde kaplayan karların içinden ilerliyorduk, düşen kar taneleri çoğalan bir hışımla yüzüme çarpıyor, görüşümü engelliyordu. Öfkeli doğa güçlerinin neden olduğu acı ve ayazın beni döven, ağrıyan etime batan soğuk demirden okları, ruhsal acılarımı hafifleterek beni rahatlatıyordu. Atlar bata çıka ilerliyor, ben dizginleri gevşek biçimde tutuyordum. Yitip giden meleğimin yanına yatıp başımı onun güzel, soğuk yüzünün yanına koymak, böylelikle muzaffer hissizliğe teslim olmak geçiyordu aklımdan sık sık. Yine de onu havadaki yırtıcı kuşlara av olarak bırakamazdım, verdiğim karar gereği, atalarının yattığı mezar odasına yerleştirmek zorundaydım. Kim bilir, merhametli Tanrı belki benim de orada yatmama izin verirdi.

Egham'ın içinden geçen yol benim için bildik bir yoldu, fakat rüzgâr ve kar yüzünden atlar yüklerini yavaş yavaş ve güçlükle taşıyabiliyorlardı. Aniden rüzgâr yön değiştirdi, önce güneybatıdan batıya, ardından yine kuzeybatıya döndü. Samson, Filistin tapınağını destekleyen sütunları uğraşıp didinerek nasıl temellerinden sarstıysa,[1] kuvvetli rüzgâr da ufka toplaşmış yoğun sisi aynı öyle sarsıyor, bulutların heybetli kubbesi güneye doğru deliniyor, oraya buraya dağılan bulut ağının arasından duru göğün yüzünü gösteriyor, berrak enginliklerin öl-

1. Eski Ahit, "Hâkimler", 16:29-30.

çülemeyecek uzaklıklarında bulunan minik yıldızlar parıldayan karların üzerine zayıf ışınlarını döküyordu. Atlar bile keyiflendi, tazelenmiş bir güçle ilerlemeye koyuldular. Bishopgate'teki ormana girdik, Long Walk'un sonunda şatoyu gördüm, "heybetle yükselen, akrabası ve akranı iki kulenin çifte kuşakla çevrelediği gururlu Windsor İç Kalesi'ni."[1] Neredeyse üstünde durduğu kaya kadar eski olan, bilgelerin hayranlığına konu olmuş, kralların evi olan yapıya huşu içinde bakıyordum. Şimdi yanımda soğumuş yatan ölümlüyle, toprağa karışmak üzere olan o benzersiz hazineyle orada yaşadığım aşkın sığınağı olarak, yapıyı, daha derin bir huşuyla ve gözlerimi yaşartan bir duygusallıkla seyrediyordum. Aslında o an tabiatımın tüm yumuşaklığına boyun eğebilir; tanıdık ağaçlar, zinde geyik sürüleri, Idris'in zarif ayaklarının sık sık bastığı çimenler kederli çağrışımlarla kendini birer birer gösterirken, ben ağlayabilir ve bir kadın gibi acı feryatlar koparabilirdim. Long Walk yolunun sonundaki beyaz kapı ardına kadar açıktı, boş şehre Ortaçağ kulesinin birinci kapısından geçerek girdim; St. George Şapeli, oymaları kararmış duvarlarıyla tam önümdeydi. Şapelin açık olan kapısının önünde durdum. İçeri girdim ve yanan feneri altara yerleştirdim, sonra geri döndüm, Idris'i yan koridordan rahipler ve koro bölümüne kadar şefkatli bir özenle taşıdım, komünyon masasına çıkılan basamağa serili halının üstüne usulca yatırdım. Dizbağı nişanı sahibi şövalyelerin armaları ve onların kınlarından yarı çekilmiş kılıçları, yan sıraların tepesinde kibirli bir sergilenme düzeni içindeydiler. Idris'in ailesinin arması orada asılıydı, üst kısmındaki kraliyet tacıyla süslüydü hâlâ. İngiltere'nin ihtişamına ve görkemli armalarına el-

1. Edmund Burke, *Letter to a Noble Lord* (Asil Bir Lorda Mektup), 1796.

veda! Bu beyhudelikten hafif bir şaşkınlıkla çevirdim başımı, insanların bu tür boş işlerle nasıl ilgilenmiş olabileceklerine hayret ediyordum. Sevdiğimin cansız vücuduna eğildim, örtülü olmayan, ölümün sertliğiyle kasılmış yüzüne bakarken, görünen tüm dünyanın ruhsuzlaştığını, anlamsızlaştığını, bakmakta olduğum balçık misali soğuk görüntü kadar tesellisiz hale geldiğini hissettim. Bir anlığına, dünyayı yöneten yasalardan nefret ettim, aynı zamanda, o yasalarla mücadele etmek için dayanılmaz bir istek duydum; ta ki ölü sevdiğimin yüzünde hâlâ görünür olan huzur bana daha akılcı olmayı ve şimdi ona karşı yerine getirebileceğim son görevimi yapmayı hatırlatıncaya kadar. Onun için ağlayıp dövünemezdim, çünkü onun yararlandığı "mezarın hüzünlü dokunulmazlıklarını" öyle kıskanıyordum ki!

Yer altı mezar odası en son Alfred'imizi yerleştirmek için açılmıştı. Geleneksel tören o son günlerimizde alelacele yapılmış, yerinden çıkarılan, aynı zamanda mezar odasının girişi olan döşeme levhaları yerine konulmamıştı. Merdivenden aşağı indim, Idris'imin yakınlarının ölümlü bedenlerini barındıran büyük mezar odasına gitmek için uzun koridoru geçtim. Yavrumun küçük tabutunu gördüm. Onun yanına, buraya gelişi sırasında Idris'i sardığım kürklerden ve Hint şallarından bir döşek yaptım, telaşlı, titreyen ellerle. Ölülerin bu rutubetli evinde titreşerek yanan, zayıf ışık veren lambayı yaktım, sonra yitik sevgilimi son yatağına taşıdım, kol ve bacaklarını gereği gibi yerleştirdim, hâlâ hoş ve sakin olan yüzü dışında her yerini bir pelerinle örttüm. Sanki aşırı yorgundu da dinleniyordu, güzel gözleri tatlı bir uykuya dalmış gibiydi. Aslında öyle değildi, o bir ölüydü! Yanına yatmaya, ölüm beni alıncaya kadar o değişmeyen dinginliğe bakmaya o zaman nasıl da can atıyordum!

Fakat ölüm zavallının istemesiyle gelmez. Öldürücü

hastalıktan daha yeni kurtulmuştum, ama bundan önce ne damarlarımdaki kan böyle hızlı akmıştı ne de kollarım bacaklarım böylesi bir hayat enerjisiyle dolup taşmıştı. Ölümümü özgür iradeyle aramak zorunda olduğumu düşündüm. Yine de bu ölümlüler odasını seyrederken, hayatımın kayıp ümidinin yanında, ölümün dünyasına yerleştirilmişken, açlıktan ölmekten daha doğal ne olabilirdi ki? Bu arada Idris'e bakarken, onun Adrian'la kardeşçe benzerlik taşıyan yüz çizgileri düşüncelerimi yeniden sağlara döndürdü, benzediği o değerli arkadaşa, beni şimdi muhtemelen Windsor'da merakla bekleyen Clara'ya ve Evelyn'e.

Bir gürültü duyar gibi oldum, şapelin uzağında, tonoz çatı tarafından aksettirilen, boş geçitlerin bana kadar ulaştırdığı bir adım sesi duymuştum sanki. Yoksa Clara arabamın şehirden geçtiğini görmüştü de beni aramak için buraya mı gelmişti? Onu, en azından, yer altı mezarının sergilediği korkunç manzaradan korumam gerekirdi. Merdivenlere fırladım, hızla çıktım. Yaşlılıktan beli bükülmüş, uzun yas giysilerine bürünmüş bir kadın karaltısının, ince bir bastondan destek aldığı halde yine de sendeleyerek loş şapelde ilerlediğini gördüm. Kadın geldiğimi duydu, başını kaldırıp baktı. Elimde tuttuğum lamba beni aydınlatıyordu, ayrıca vitraylardan geçmeye çalışan ay ışığı onun buruşuk ve kuru olmakla birlikte delici bakışlara ve buyurgan bir ifadeye sahip yüzüne vuruyordu. Windsor Kontesi'ni tanıdım. Boşluktan gelirmiş gibi bir sesle, "Prenses nerede?" diye sordu.

Ben yerinden sökülmüş döşemeyi işaret ettim. Oraya yürüdü, aşağıya, karanlığa baktı, çünkü mezar odasında bıraktığım lambanın ışığı buradan seçilemeyecek kadar uzaktaydı.

"Ateşinizi verin," dedi. Verdim. Artık görünür olan dik merdivene baktı, inmeyi başarıp başaramayacağını kes-

tirmeye çalışır gibiydi. Hiç düşünmeden ona yardım etmek için sessiz bir girişimde bulundum. Küçümseyen bir bakışla beni durdurdu, aşağıyı işaret ederken sert bir sesle, "Hiç olmazsa onunla orada yalnız bırakılayım," dedi.

Yavaşça aşağı indi. Ben, sözlerle, gözyaşıyla ya da ağlayıp inleyerek ifade edilemeyecek bir acıyla ve mutsuzlukla kendimi yere attım; Idris'in kaskatı kesilen bedeni gözümün önündeydi, cansız çehresi aşağıdaki ebedi uykusunda hareketsizdi. Bu benim için dünyanın sonu demekti! Daha evvelki gün hayalimde çeşitli maceralar canlandırırken ve bir süre sonra arkadaşlarımla paylaşımlarda bulunmayı planlarken, şimdi, o bir süreyi atlamış, hayatın kıyısına, en son noktasına gelmiştim. Böyle kederle sarılıp sarmalanmışken, her şeye gücü yeten şimdiki zaman etrafımı duvarlarla çevreleyip başımın üzerine ördüğü kemerlerle beni içine hapsetmişken, mezar odasının merdivenlerinden gelen ayak sesleriyle irkildim, büsbütün unuttuğum öfkeli ziyaretçimi hatırladım. Ziyaretçinin uzun endamı yer altı mezarından yavaşça yukarı yükseldi, yan koridorun döşemesine vardığında, nefretle dolu canlı bir heykel ve mücadele tutkusuyla dolu bir insan olarak göründü bana. Durdu; hareketsizdi, yalnızca gözleriyle kendisine gerekli bir şeyi arıyor gibiydi, ta ki yanında olduğumu algılayıncaya kadar öyle kaldı, sonra buruşuk elini koluma koydu, titreyen bir sesle, "Lionel Verney, oğlum!" diye haykırdı. Meleğimin annesi tarafından böylesi bir zamanda ağza alınan bu isim, kibirli hanımefendiye şimdiye kadar herhangi bir zamanda duyduğum saygıdan daha çoğunu hissetmeme neden oldu. Başımı eğdim ve onun buruş buruş elini öptüm, çok titrediğini söyleyerek rahipler ve koro bölümünün bitimine kadar ona destek oldum. Orada kraliyet sırasına çıkan basamaklara oturdu. Yardım etmeme izin vermişti, elimi bırakmadan başını sıraya

dayadı, vitrayların çeşitli renklere boyadığı ay ışığı onun ıslak gözlerine vuruyordu, güçsüzlüğünün farkındaydı, öyle uzun zaman ağırbaşlı davrandığını hatırlayarak gözyaşlarını sildi, ama özür dilermişçesine konuşurken gözleri yeniden çabucak doldu, "Öldüğünde bile çok güzel ve dingin. Huzurlu yüzünü hiçbir merhametsiz duygu hiçbir zaman karartmadı, ama ben ona nasıl davrandım? Yumuşak kalbini acımasız soğukluğumla yaraladım, son yıllarda hiç şefkat göstermedim. Beni affeder mi acaba? Bir ölüye pişmanlıktan ve bağışlanmaktan söz etmenin hiçbir yararı yok. Sağlığında ölçülü dileklerini bir kere yerine getirseydim, onu mutlu etmek için sert yaradılışıma gem vursaydım, şimdi kendimi böyle kötü hissetmezdim," dedi.

Idris ve annesi dış görünüş olarak benzemezlerdi. Eski kraliçenin siyah saçları, çökük kara gözleri, belirgin yüz hatları, kızının altın sarısı saç lülelerine, iri mavi gözlerine, yumuşak hatlarına ve yüz biçimine tümüyle tezattı. Ne var ki son günlerde hastalık zavallı sevgilimin eski yüzünü alıp götürmüş, geriye, alttaki kemiklerin verdiği, esnek olmayan bir yüz kalmıştı. Alnının biçiminde, oval çenesinde annesiyle arasında bulunabilecek benzerlikler vardı. Dahası bazı ruh halleri, bazı hareketleri de benzemiyor değildi annesininkilere; o kadar uzun süre birlikte yaşadıklarına göre, bunda şaşılacak bir şey yoktu.

Benzerlikte sihirli bir güç vardır. Sevdiğimiz birisi öldüğünde, ölenleri başka bir ortamda görmeyi ümit ederiz, aklın becerisinin, onları, çürüyüp toprak olan eski görünüşlerine benzer bir kılıkta bize göstereceğini umarız biraz da. Fakat bütün bunlar yalnızca bizim düşündüklerimizdir. Biliriz ki, düzenek parçalanmaktadır, algılanabilir görüntü acınası parçalar halindedir, toprağa dönüşüp hiçliğe karışmaktadır; yaşayan bir insanda, ölünün bir bakışına, bir hareketine ya da vücudunun bir

uzvuna benzerlik yakalamak, insanın yüreğinin en gizli köşelerinde hissettiği kutsal melodiyi çıkaran teli titretir. Bu hayalî görüntünün karşısında tuhaf bir şekilde duygulanmış, etkilenmiş, bakışların ve hareketlerin benzerliğinde ortaya çıkan akrabalık gücünün esiri olmuştum; Idris'in sert, gururlu ve şimdiye değin sevilmeyen annesinin huzurunda titriyordum.

Zavallı, yanılan kadın! En şefkatli zamanlarında, kendisinden gelecek bir barışma sözünün, bir uzlaşma bakışının sevinçle karşılanacağını, sert davrandığı uzun yılları unutturacağını düşünürdü. Şimdi böylesi bir gücün sınanacağı zamanlar geçip gidince, acımasız gerçeklikle yüz yüze gelmiş, aşağıdaki mezar odasında cansız yatana ne bir gülümsemenin ne de bir okşamanın işleyeceğini, onun mutluluğuna herhangi bir etkide bulunmayacağını anlamıştı. Bunu anlayıp da sert konuşmalarına verilen yumuşak cevapları, öfkeli bakışlarının karşılaştığı, hoşgörüyle bakan gözleri hatırlayınca; soyluluk ve güç konusunda beslediği hayallerin temelsizliğini, değersizliğini ve boşunalığını kavrayınca; sevgi ve hayatın aslında ölümlü varlığımızın gerçek hâkimleri olduğunu kabullenince; bütün bunlar, kabaran dalga misali yükseldi, onun ruhunu fırtınalı ve sersemleten bir karmaşayla doldurdu. Bana da, etkili bir kuvvet olarak gelip bu çalkantılı dalgaların vahşi savruluşunu yatıştırmak düştü. Onunla konuştum, onu, Idris'in gerçekte ne kadar mutlu olduğunu, erdemlerinin ve sayısız üstün niteliğinin hayatında nasıl uygulama alanı bulduğunu ve takdir gördüğünü düşünmeye yönelttim. Idris'i, yüreğimin tapındığı idolü, kadın mükemmelliğinin hayran olunası timsalini övdüm. Coşkulu ve taşkın bir anlatımla yüreğimdeki yükü boşaltıp rahatladım ve bu cenaze methiyesini düzerken hayattaki yeni bir zevke açtım gözlerimi. Sonra Idris'in çok sevgili kardeşi Adrian'ı ve hayatta kalan sevgili yav-

rusunu andım. Idris'in bu değerli parçalarıyla ilgili, bundan önce hemen hemen unutmuş olduğum görevlerimin neler olduğunu açıkladım; pişmanlıkla kıvranan üzgün anneye, merhumeye gösterdiği merhametsizliğin kefaretini, kalanları iki kat daha fazla severek en iyi şekilde ödeyebileceğini söyledim. Onu teselli ederken kendi acılarım da hafifledi; içtenliğim onun güvenini tam olarak kazandı.

Bana döndü. Sert, katı, zalim kadın, yüzünde yumuşak bir ifadeyle baktı ve şöyle dedi: "Sevgili meleğimiz bizi şimdi görüyorsa eğer, geç de olsa sana adil davrandığımı görmek onu sevindirecektir. Sen ona layıktın, onu benden kurtarmış olduğuna çok memnunum. Oğlum, sana yaptığım birçok yanlış için beni affet, acı sözlerimi ve kaba davranışlarımı unut; beni yanında götür ve istediğin gibi yönet."

Ben bu uysallık ânından yararlanıp kiliseden ayrılmayı önerdim. "İlkin mezar odasının tepesindeki döşeme levhalarını yerine koyalım," dedi.

Yaklaştık... "Ona bir kere daha bakalım mı?" diye sordum.

"Ben yapamam," dedi. "Yalvarırım sen de bakma. Yaşayan ruhu kalplerimize dipdiri gömülmüşken ve eşsiz güzelliği oranın derinliklerine kazınmışken, uyur ya da uyanık haliyle gözümüzün önüne gelebilecekken, onun cansız bedenine bakıp kendimize eziyet etmenin gereği yok."

Birkaç dakikalığına, ağırbaşlı bir sessizlik içinde açık mezar odasının üzerine eğildik. Ben bundan sonraki hayatımı Idris'in aziz hatırasını yaşatmaya adadım; onun kardeşine ve evladına ölünceye kadar hizmet etmeye yemin ettim. Yoldaşımın sarsıla sarsıla ağlaması sessiz dualarımı yarıda kesti. Sökülen döşeme taşlarını mezar odasının açık girişine sürükledim ve hayatımın hayatını barındıran

boşluğu kapadım. Sonra kiliseden ayrıldık, ben eli ayağı tutmaz, matemli yoldaşımı destekliyordum. Açık havaya adım atarken, mutlu bir huzur yuvasını terk etmişim gibi geliyordu, sanki kasvetli bir yabanlığa, acı veren bir yola, sevinçsiz, ümitsiz bir hac yolculuğuna çıkıyordum.

IV

Bizim muhafız takımı, şatoya çıkan yokuşun karşısındaki handa geceleyeceğimiz yeri hazırlamak üzere görevlendirilmişti. Evimizin bildik salonlarını ve odalarını, sırf ziyaret etmiş olmak için yeniden ziyaret edemezdik. Windsor'ın, memleket sevgimizi ve vatanımız İngiltere'ye neredeyse taparcasına bağlılığımızı şekillendiren ve yoğunlaştıran kayranlarını, tüm baltalık ormanlarını, canlı, çiçekli çitlerini ve çağıldayarak akan derelerini bir daha dönmemek üzere terk etmiştik biz. Gece konaklayacağımız yere çekilmeden önce Datchet'a, Lucy'nin evine uğrayıp verdiğimiz yardım ve koruma sözünü yerine getireceğimizi söyleyerek onu rahatlatmak niyetindeydik. Şimdi, Windsor Kontesi ve ben, şatonun bulunduğu tepeden yokuş aşağı inmeye başladığımızda, han kapısında duran karavanı gördük, çocuklar henüz inmemişlerdi. Datchet'tan durmadan geçmişlerdi. Onlarla karşılaşmaktan ve trajik hikâyemi anlatmaktan korkuyordum, onun için, onlar daha geliş telaşındayken ben onları aniden bırakıp ay ışığında ve Datchet'a giden o çok iyi bildiğim yolda karların içinden aceleyle ilerlemeye başladım.

Yol gerçekten de çok bildikti. Her kulübe yerli yerinde duruyordu, her ağaç eski tanıdık görünümündeydi. Alışkanlık, yolun her kıvrımını ve yol üstündeki her

nesneyi hafızama silinmez biçimde kazımıştı. On yıl kadar önce Küçük Park'ın hemen ötesinde fırtınanın yere yatırdığı bir karaağaç vardı. Yapraksız, kardan eğilmiş dallarıyla o ağaç, hâlâ, bir çayırlığın içinden kıvrıla kıvrıla akan, donduğu için susup çağıltısı kesilen sığ bir derenin yanı başında ilerleyen patikanın üzerine uzanıyordu. İşte ahşap merdiven, işte beyaz kapı, işte, hiç şüphesiz bir zamanlar ormana ait olan, şimdi ay ışığında, ağzını açmış kovuğunu gösteren, içi boşalmış meşe ağacı; garip görünümü alacakaranlıkta bir insan biçimi aldığından, çocukların Falstaff[1] adını taktıkları ağaç. Bütün bunlar benim için terk edilmiş, sönmüş ocağım kadar bildik ve tanıdıktı, yosun tutmuş her duvar ve bahçenin her parseli, bir yabancının gözünde, ikiz kuzular kadar birbirine benzese de, benim alışık gözüm için farklılıkları, ayrımları ve adları olan şeylerdi. İngiltere ölü de olsa duruyordu; gördüğüm İngiltere, önceki kuşakların bu yeşil gölgeliklerinin altında güvenlik ve huzur içinde gülüp eğlendiği neşeli İngiltere'nin hayaletiydi. Bildik yerleri böyle acı duyarak görmeye, bir de, herkes tarafından hissedilmiş ama hiç kimse tarafından anlaşılmamış bir duygu ekleniyordu; rüyadan daha az düşsel bir ortamda, geçmişteki gerçek bir varoluşta şimdi gördüklerimin tümünü, onlara şimdi bakarken hissettiklerimle tıpatıp aynı şeyleri hissederek görmüşüm duygusu. Tüm duyularım, daha önce yaşanmışı gösteren çift yüzlü bir aynaydı sanki. Bu ezici duygudan kurtulmak için bu huzurlu köşedeki değişimleri düşünmeye çalıştım. Bunu yapmak keyfimi iyice kaçırdı, çünkü acı duymama sebep olan nesnelere daha dikkatli bakmama yol açıyordu.

Datchet'a ve Lucy'nin mütevazı evine vardım; eski-

1. Shakespeare'in *Windsor'ın Şen Kadınları* oyununda yer alan karakter. Oyunun son sahnesinde, içi oyuk bir meşe ağacı vardır.

den eğlence düşkünlerinin şamatasıyla cumartesi geceleri gürültüden geçilmeyen, pazar sabahları ise temiz pak olan, ev sahibesinin hamaratlığına ve düzenli oluşuna tanıklık eden evine. Şimdi kapının önüne kar yığılmıştı, sanki günlerce açılmamıştı kapı.

"Bakalım, Roscius şimdi hangi ölüm sahnesini oynayacak?"[1]

Böyle mırıldandım kendi kendime, karanlık pencerelere bakarken. İlkin bir pencerede ışık görmüşüm gibi geldi, fakat gördüğüm şeyin ay ışığının kırılmasından başka bir şey olmadığı çıktı ortaya. Duyulan tek ses, rüzgâr dallardaki kar tanelerini savururken dalların çıkardığı çatırdama sesiydi. Bulutlar tarafından gölgelenmeyen ay, uçsuz bucaksız gökyüzünde yüksekten süzülürken, evin kara gölgesi arka bahçeye düşüyordu. Açık bahçe kapısından içeri girdim, her pencereyi merakla inceledim. Sonunda, üst kattaki kapalı panjurların birinden sızmaya çabalayan ince bir ışık demeti keşfettim. Ah, bir eve bakıp da her zamanki sakinlerinin içinde oturduklarını söylemek ne tuhaf bir duyguydu! Evin kapısı yalnızca mandalla kapatılmıştı, içeri girdim, ay ışığının aydınlattığı merdivenlerden çıktım. Oturulan odanın kapısı aralıktı. İçeri bakınca Lucy'yi gördüm. Işığın durduğu masanın başındaydı. Yaptığı iş yanındaydı, ama eli kucağına düşmüştü, yere dikilmiş gözlerinin boş bakışları düşüncelerinin dağınık olduğunu gösteriyordu. Endişe ve uykusuzluğun bıraktığı izler eski çekiciliğini alıp götürse de, sade elbisesi ve başlığı, umutsuz duruşu ve onu aydınlatan

1. Shakespeare, *VI. Henry*, 3. Bölüm; VI. Henry, Gloucester Dükü Richard'ın kendisini öldürmeye geldiğini anlayınca bu sözleri söyler. Roscius, Romalı bir aktördür. Adı yüzyıllarca, çok yetenekli aktör anlamında kullanılmıştır.

biricik mum, bir bütün olarak, bir an için tablo gibi bir görüntü oluşturmuştu. Dehşet veren bir gerçeklik beni düşüncelerimden sıyırdı; yatakta çarşafla örtülmüş bir insan yatıyordu. Demek Lucy'nin annesi ölmüştü. Bütün dünyadan kopuk, terk edilmiş ve yalnız Lucy de yorucu gece boyunca ölünün başında beklemişti. Odaya girdim. Beklenmedik gelişim, ölü ulusun yapayalnız sağ kalanına ilk önce bir çığlık attırdı, fakat sonra beni tanıdı, kendine geldi, ona has çabuklukla kendine hâkim oldu. Bir ölünün yanındayken içgüdüselmiş gibi kullandığımız o alçak ses tonuyla sordum: "Beni beklemiyor muydunuz?"

"Çok iyisiniz," diye yanıtladı. "Bizzat gelecek kadar iyisiniz. Size asla gerektiği kadar teşekkür edemem, ama artık çok geç."

"Çok geç mi?" diye haykırdım. "Ne demek istiyorsunuz? Çok geç değil, sizi bu terk edilmiş yerden uzaklaştırmak ve ..."

Konuşurken unuttuğum kendi kaybımı hatırlayınca sözlerim boğazıma düğümlendi, geriye döndüm, pencereyi açtım, yukarıda batmakta olan soğuk, ölü gibi solgun, şekilsiz yuvarlağa ve aşağıdaki buz tutmuş beyaz toprağa baktım. Tatlı Idris'in ruhu acaba ayın dondurduğu havada mı süzülüyordu? Hayır, hayır, hiç şüphesiz, onun ruhu daha ılıman bir iklimde, daha hoş bir mekândaydı!

Bir süre bu düşüncelere dalıp gittim, sonra matemliye döndüm yeniden; yüzünde boyun eğmiş bir umutsuzluk, tam bir mutsuzluk ve bütün bunlara sabırla katlandığını gösteren, delilik hezeyanlarının her türünden ya da vahşi üzüntünün yol açtığı çılgın hareketlerden çok daha dokunaklı bir yüz ifadesiyle yatağa dayanmış, öylece duruyordu. Onu durduğu yerden çekmek istedim, fakat o karşı çıktı. Hayal güçleri ve duyarlılıkları hemen önlerindeki dar çemberin dışına hiç çıkarılmamış

bu türden insanlar, bu niteliklere bir dereceye kadar sahip iseler, o zaman, bu güçlerini, onları mahvetmek üzere ortaya çıkan gerçekliklere akıtmaya ve onların ötesinde hiçbir şey anlamadıklarından, onlara iki misli bir inatçılıkla tutunmaya eğilimlidirler. Böyle olunca, Lucy, terk edilmiş İngiltere'de, ölü bir dünyada, ölümün insanları daha seyrek ziyaret ettiği ve korkunç zaptını törenlerle karşılamamız için bize zaman tanıdığı, mezarın anahtarlarını onun muzaffer eline vermek için tören alaylarında ilerlediğimiz dönemlerde taşralı İngilizlerin geleneklerinden olan cenaze âdetlerini yerine getirmek istiyordu. Yalnız olduğu halde bazılarını şimdiden yerine getirmiş durumdaydı. Ben onu bulduğumda, annesinin kefenini dikiyordu. Bir kadının dayanabileceği, ama erkek ruhu için en amansız çarpışmadan ya da kelimelerle anlatılamayacak kadar şiddetli ama geçici ıstıraptan daha sancılı olan böylesi detaylı bir keder karşısında yüreğim sıkıştı.

Böyle olmamalı, dedim, ardından onu ikna etmek için biraz daha ileri giderek kendi kaybımı anlattım, Idris'in ölümüyle anne şefkatinden yoksun kalan öksüzlerle ilgilenmesi için benimle birlikte gelmesi için fikir verdim. Lucy bir göreve çağrılınca asla direnmezdi, onun için kabul etti, pencereleri ve kapıları özenle kapadıktan sonra, Windsor'a geri dönerken bana eşlik etti. Yolda, annesinin nasıl öldüğünü anlattı. Annesi ya Lucy'nin Idris'e yazdığı mektubu aksi bir tesadüfle görmüştü ya da mektubu götürecek köylüyle yaptığı konuşmaya kulak misafiri olmuştu, ama her nasıl olmuşsa, sonuç olarak, kendisinin ve kızının içinde bulunduğu korkunç durumu öğrenmiş, yaşlı bedeni endişeye ve öğrendiği şeyin onda yarattığı büyük korkuya dayanamamıştı. Bildiğini Lucy'den saklamış, ama uykusuz geçirdiği geceler boyunca kara kara düşünüp durmuştu; sonunda, ölümün süratli iki habercisi olan ateş ve sayıklama bu sırrı açık etmişti.

Uzun zamandır sönmeye yüz tutmuş yaşamı, üzüntü ve hastalığın ortak etkisiyle birdenbire teslim olmuş ve kendisi aynı sabah ölmüştü.

Günün çalkantılı hissiyatının ardından hana vardığımda, yol arkadaşlarımın yatmış olmalarından memnundum. Lucy'yi Kontes'in hizmetçisine emanet ettim. Ondan sonra, yorucu çabalardan ve dayanılmaz üzüntülerden kurtulup huzur bulmak için yattım. Günün olayları bir süre tüyler ürpertici bir geçit alayı halinde beynimin içinde döndü, ta ki uyku beynimi unutulmuşluğun suyuyla yıkayıncaya kadar. Gün ağarıp da uyanınca, yıllarca uyumuşum gibi hissettim.

Yoldaşlarım benim unutuşuma ortak olmamışlardı. Clara'nın şişmiş gözleri, geceyi ağlayarak geçirdiğini gösteriyordu. Kontes bitkin ve perişan görünüyordu. Onun katı ruhu gözyaşlarında teselli bulamamıştı. Acı veren geçmiş ve şimdi içini dolduran kahredici pişmanlık ona daha çok acı çektiriyordu. Lucy'nin annesi için yapılan cenaze törenleri biter bitmez Windsor'dan ayrıldık. Sabırsız bir arzuyla, içinde bulunduğumuz ortamı değiştirmek için acele ediyorduk. Dover'a doğru son hızla ilerliyorduk. Bizim muhafız takımı at bulmak için önden gidiyordu. Atları, ya soğuk havadan korunmak için içgüdüsel olarak sığındıkları sıcak ahırlarda ya da rüzgârlı kırlarda titreşirken kendilerine verilecek yem karşılığında özgürlüklerini feda etmeye hazır haldeyken buluyorlardı.

Yolculuk sırasında Kontes, onu, garip biçimde St. George Şapeli'ne, benim yanıma getiren sıradışı durumları anlattı. Sonuncu ayrılışı sırasında Idris'in zayıflığına ve solgun yüzüne endişeyle bakarken, birden onu son kez gördüğü içine doğmuş. Bu sezginin etkisi altındayken Idris'ten ayrılmak zor gelmiş, benim Adrian'ın yanına gitmeme izin vermesi için onu son kez ikna etmeye çalış-

mış, Idris'in kendisini onun bakımına bırakmasını istemiş. Idris kibarca reddetmiş, böylece ayrılmışlar. Bir daha asla görüşemeyecekleri düşüncesi iyice dal budak salmış, Kontes'in aklından hiç çıkmaz olmuş. Geri dönmeye ve bize katılmaya defalarca karar vermiş, ama kölesi olduğu gurur ve öfke onu hep alıkoymuş. Gururunu yenemese de, yastığı geceleri döktüğü gözyaşlarıyla ıslanıyormuş, gündüzleri ise bir türlü engelleyemediği endişeli bir huzursuzluğun baskısı altındaymış, kötü haberi duymaktan korkuyormuş. En büyük arzusunun –kızının son günlerinde yanında olma dileğinin– önünde beni biricik engel olarak gördüğünden, o sırada bana duyduğu nefretin sınır tanımadığını itiraf etti. Korkularını oğluna açıklamak istiyormuş, kendi acısını paylaşması durumunda ondan teselli bulmak, sezgilerini yersiz görmesi durumunda ise ondan cesaret alıp umutlanmak istiyormuş.

Dover'a vardığı gün oğluyla birlikte sahilde yürümüş, Windsor'a geçici olarak döndüğümüzü bildiren mektubumu getiren haberci at üstünde onlara doğru yaklaşırken, o, eziyetli ve abartılı duyguya özgü bir ürkeklikle oğluna korkularından söz etmek üzere konuyu yavaş yavaş istediği noktaya getiriyormuş. Haberci bizi ne durumda bıraktığına ilişkin açıklamalarda bulunmuş, tüm neşesine, canlılığına ve moralinin iyiliğine karşın Lady Idris'in Windsor'a sağ ulaşamayacağından korktuğunu sözlerine eklemiş.

"Doğru," diyerek onaylamış Kontes. "Korkularınızda haklısınız, vadesi dolmak üzere!"

Konuştuğu sırada Kontes'in gözleri mezarı andıran bir kaya oyuğuna dikiliymiş. Idris'in bu mağaraya doğru yavaşça ilerlediğini görmüş. Kontes ciddiyetle bunun doğru olduğunu iddia ediyordu. Idris'in sırtı annesine dönükmüş, başı öne eğikmiş, beyaz elbisesi her zaman giydiği türden bir elbiseymiş, her zamankinden farklı

olarak tül benzeri incecik bir kumaş onun altın sarısı lülelerini örtüyor ve onu belirsiz, şeffaf bir buğu gibi saklıyormuş. Mahzun görünüyormuş, hükmeden bir güce uysallıkla boyun eğer gibiymiş. Kara kovuğa itaatkârlıkla girmiş ve içinde yok olup gitmiş.

Saygıdeğer hanımefendi, hikâyesine devam ederken, "Hayal görüyor olsaydım gözlerime inanmaz, kendimi saflıkla suçlayabilirdim," dedi. "Fakat gerçek bir dünyada yaşıyordum ve gördüğüm şeyin yaşadığım dünyanın dışında olmadığından hiç kuşkum yok. O dakikadan sonra duramazdım. Ölmeden önce onu bir kez daha görmek için canımı verirdim. Bunu başaramayacağımı biliyordum, ama yine de onu görmek için çabalamalıydım. Derhal Windsor'a doğru yola çıktım. Çok hızlı ilerlediğimizden emindim gerçi, ama bana salyangoz hızıyla gidiyormuşuz gibi geliyordu. Gecikmemize yol açan tüm aksaklıklar beni üzmek içindi. Hâlâ seni suçluyordum, ateşli sabırsızlığımın tüm küllerini senin başına yağdırıyordum. Sen onun sonuncu istirahat yerini işaret ettiğinde, yakıcı bir acı hissediyordum, ama hayal kırıklığı yoktu. O an, sana karşı, en büyük arzumun muzaffer engelleyicisine karşı duyduğum hınç ve tiksintiyi kelimeler anlatamaz, açıklayamaz. Onu gördüm, onun ölüsünü gördüm ve öfke, nefret ve zalimlik, yerinde sadece büyük bir pişmanlık (Ulu Tanrım, böyle bir duygu mu hissedecektim ben!) bırakarak yok olup gitti. Hatırlayabildiğim ve hissedebildiğim sürece beni bırakmayacak bir pişmanlık."

Bu türden bir pişmanlığı geçirebilmek için, uyanan sevginin ve yeni doğmuş yumuşaklığın da nefret ve sertliğin doğurduğu o aynı meyveleri vermesini engellemek için, tüm çabalarımı saygıdeğer tövbekârı teselli etmeye yönelttim. Biz hüzünlü bir topluluktuk; geri gelmesi imkânsız olan için çektiği üzüntüleri vardı herkesin.

Evelyn'in çocuksu neşesi bile annesinin yokluğuyla gölgeleniyordu. Bütün bunlara ek olarak bir de belirsiz bir gelecek beklentisi vardı. Özgür iradeyle yapılan büyük bir değişiklikten önce akıl tereddüt eder, kâh ateşli beklentilerle avutur kendini, kâh bundan önce hiç bu kadar korkunç kılıklarda görünmemiş gibi gelen engellerden kaçınır. Bir gün daha geçince deniz engelini aşmış olabileceğimizi ve sonu olmayan, kederli bir göçerkonarlığa adım atmış olacağımızı düşündüğümde, baştan ayağa ürperdim. Oysa daha kısa zaman önce, bu yolculuğu, bizi içinde bulunduğumuz dertlerden ve sıkıntılardan kurtaracak biricik yol olarak görüyordum.

Dover'a yaklaştığımızı fırtınalı kışı denizin uğultulu gümbürtüsünden anladık. Bu gümbürtü, gürültü yüklü rüzgârlar tarafından iç kesimlerde, denizden kilometrelerce uzakta doğuruluyordu. Gümbürtünün kopardığı alışılmamış yaygara, sağlam mekânımızda bize güvensizlik ve tehlike hissi veriyordu. İlkin, hava ile su arasındaki bu muazzam savaşa doğanın olağandışı bir patlamasının yol açtığını aklımıza getirmek istemiyorduk, rüzgâr tarafından sürülen, çorak kumlara ve sivri kayalıklara çarparak inleye inleye ölmek için birbiri ardına koşarak gelen, tepesi köpük köpük dalgaları izlerken, daha önce binlerce defa duyduğumuz bir şeyi dinlediğimizi sanıyorduk. Fakat ilerleyince, Dover'ın sular altında kaldığını, caddeleri dolduran dev dalgaların pek çok evi alıp götürdüğünü, bazen de şehrin kaldırımlarını çırılçıplak bırakıp gürültüyle geri çekildiğini, sonra okyanusun yeni saldırısıyla yeniden akın ettiğini, ele geçirdiği mevzilere gök gürültüsünü andıran bir sesle geri döndüğünü gördük.

Kayalıkta toplaşmış su âleminin azgınlıklarını seyreden insanların, denizin çalkantılı dünyasından daha az çalkantılı oldukları pek de söylenemezdi. Adrian'ın yönetiminde göçmenlerin geldiği sabah deniz sakin ve cam

gibiydi; hafif dalgalar, açık, mavi, dondurucu havadan yayılan güneş ışınlarını yansıtıyordu. Doğanın sakin görünümü yolculuk için iyi bir işaret olarak karşılandı. Göçmenlerin lideri, limanda demirlemiş bulunan iki buharlı gemiyi incelemek amacıyla hemen limana yollandı. Ama o gece yarısı, dinlenmeye çekilmiş göçmenler önce korkunç bir fırtınanın ve şakır şakır yağan sağanak yağmurun sesiyle uyandılar. Sonra, sokaklarda avazı çıktığı kadar bağıran birisinin sesi uyanmaları gerektiğini, yoksa boğulacaklarını söylemeye başladı. Onlar uyanıp da bu uyarının ne anlama geldiğini anlamak için yarı giyinik olarak aceleyle dışarı koştuklarında, her işaretin üzerine çıkan dev dalgaların şehre akın ettiğini gördüler. Kayalığa tırmandılar, fakat karanlık yalnızca dalga tepelerinin beyazlığını görmelerine izin veriyordu. Uğuldayan fırtınanın uluyan sesi, korkunç bir uyumla vahşi dalgaların gümbürtüsüne karışıyordu. Gecenin uğursuz saati, daha önce denizi hiç görmemiş pek çok insanın büsbütün deneyimsizliği, kadınların feryatları, çocukların çığlıkları bu korkunç kargaşaya ekleniyordu.

Aynı sahne bütün gün devam etti. Dalgalar çekilince şehir kurudu, ama deniz tekrar kabarınca, önceki gece yükseldiğinden daha fazla yükseldi. Liman ağzında çürümeye terk edilmiş büyük gemiler demirlendiği yerden sökülüp sürülmüş, kayalıklara fırlatılmıştı, limandaki tekneler deniz yosunu misali kumların üstüne atılmış, orada dev dalgalar tarafından paramparça edilmişti. Dalgalar kayalara çarpıyordu. Kayalıklarda önceden gevşemiş yerler varsa, şimdi oradan parçalar kopuyor, korku içindeki kalabalık, büyük kaya parçalarının şiddetli bir çatırtıyla karaya yakın bir yere nasıl düştüğünü ve uğultuyla dibe gittiğini görüyordu. Bu manzara farklı insanları farklı biçimlerde etkiliyordu. Çoğunluk, bunu, vatanımızdan kalkıp göçtüğümüz için Tanrı'nın bizi cezalan-

dırmak ya da gidişimizi engellemek için gönderdiği bir felaket olarak görüyordu. Kimileri ise, şimdi, onlar için hapishaneye dönüşen, dev dalgaların saldırısına direnmenin olanaksız olduğu, dünyanın bu köşesini terk etmeye daha da isteklendiler.

Dover'a vardığımızda, bir günlük zahmetli yolculuğun ardından hepimiz dinlenme ve uyuma ihtiyacındaydık, fakat etrafımızda olup bitenler çok geçmeden bu düşünceyi aklımızdan kovdu. Yoldaşlarımızın çoğuyla beraber etrafı dinlemek ve binlerce tahminde bulunmak üzere kayalığın kenarına sürüklendik. Sis, görüş alanımızı çeyrek mile kadar düşürmüştü. Soğuk ve yoğun bir sis örtüsü, göğü ve denizi eşit bir belirsizlik pusuna büründürmüştü. Huzursuzluğumuzu artıran bir başka şey de, toplam sayımızın üçte ikisinin Paris'te bizi bekliyor olmasıydı; şimdi büyük bir acıyla yaptığımız gibi, kederli topluluğumuza her katılana dört elle sarılırken, bu bölünme, aradaki dizginsiz ve geçit vermez okyanusla birlikte, korkudan ödümüzü patlatıyordu. Kayalıkta birkaç saat oyalandıktan sonra, sonunda, İngiltere havasını soluyan herkesi, yorgun bedenine yeniden güç kazandırmak ve isteksizleşen ruhunu canlandırmak için uykuya ihtiyaç duyan herkesi çatısının altına alan Dover Kalesi'ne yollandık.

Adrian sabah erkenden, rüzgârın yön değiştirdiğine ilişkin güzel haberi getirdi. Rüzgâr önceden güneybatıdan eserken, şimdi kuzeydoğuya dönmüştü. Şiddetlenen fırtına gökyüzünü bulutlardan arındırmış, yükselen deniz şehirden tümüyle çekilmişti. Rüzgârın yön değiştirmesi denizin öfkesini büsbütün çoğaltmış, buna karşılık son zamanlardaki karanlık renk tonunu açık yeşile döndürmüştü. Dinmeyen uğultusuna rağmen denizin büründüğü daha şen görünüm insanı ümitlendiriyor, zevk veriyordu. Bütün gün dağ gibi dalgaların birbiri

ardına sıra sıra gelişini izledik. Güneşin batışına bakarak sabahın ne vaat ettiğini çıkarma isteği, günbatımına doğru hep birlikte kayalığın üstüne toplanmamıza yol açtı. Kudretli gökcismi, fırtınanın dövdüğü ufka birkaç derece kalacak kadar yaklaştığında, birden bir mucize oldu; göğün farklı köşelerinden, öteki gibi kızgın ve parlak üç güneş daha çıktı ve aceleyle büyük küreye yöneldi, onun çevresinde hızla dönmeye başladı. Işığın parıltısı kamaşan gözlerimiz için çok keskindi; güneş de onların dansına katılmış gibiydi, deniz büyük bir ocak gibi yanıyordu, sanki Vezüv baştan ayağa tutuşmuş da lavlar aşağı akıyordu. Atlar dehşet içinde ahırlarından kaçtılar; korkuya kapılan bir sığır sürüsü hızla aşağı doğru koşup kayalığın ucuna geldi, ışıktan kör olmuş halde dehşet veren bağrışlarla aşağıdaki dalgalara atıldı. Bu meteorların gösterisi oldukça kısa bir zaman aldı. Üç sahte güneş aniden birleşip bir tek güneşe dönüştü, sonra o tek güneş denize atladı. Birkaç saniye sonra, güneşlerin gözden kaybolduğu yerde, sudan, insanı sağır eden bir gümbürtü koptu.

Bu arada tuhaf uydularından kurtulan güneş, alışılmış heybetiyle batıdaki evine yöneldi. Deniz onu karşılamak için yükselmeye başladığında –kamaşmış gözlerimize inanamıyorduk, ama öyleydi– daha da yükseğe çıktı, sonunda ateş topu gözden kayboldu, su duvarı ise ufka tırmanmayı sürdürdü. Yeryüzünün hareketi aniden gözlerimizin önüne serilmiş gibiydi, sanki artık eski yasalarla yönetilmiyorduk da uzayın bilinmeyen bir bölgesinde sürüklenip durmaya sevk edilmiş durumdaydık. Birçokları bunların meteor olmadığını, dünyayı ateşe veren yakıcı toplar olduğunu, ayağımızın dibindeki kazanın o yüzden ölçüsüz dalgalarla fokurdamaya başladığını söylüyorlardı bağıra çağıra; kıyamet gününün geldiğini, çok geçmeden, gücü her şeye yeten yargıcın korkunç çehre-

sinin karşısına çıkarılacağımızı iddia ediyorlardı. Gördüklerinden fazlaca dehşete kapılmayanlar ise, birbirine karşıt iki kuvvetli rüzgârın bu görüngüye sebep olduğunu açıklıyorlardı. Bu düşünceyi desteklemek için, doğudan esen rüzgârın dindiğine işaret ediyor, batıdan esen rüzgârın ise vahşi uğultusunu ilerleyen suların homurtusuna kattığını söylüyorlardı. Kayalık, bu yeni saldırıya karşı koyabilecek miydi acaba? Dev dalga sarp kayalıktan çok daha yüksek değil miydi? Dalganın gelişiyle küçük adamız sular altında mı kalacaktı? Seyirci kalabalığı aceleyle kaçıştı, tarlalara dağıldı. Kaçışanlar ikide bir durup korkuyla arkaya bakıyorlardı. Korku ve hayranlıkla karışık yüce bir duygu hızla atan kalbimin vuruşlarını sakinleştirdi; tehdit eden yıkımın yaklaşmasını, kaçınılmazlığın telkin ettiği ağırbaşlı bir teslimiyetle beklemeye koyuldum. Batıdan esen rüzgârın göğe serpiştirdiği hafif, uçuşan bulutlar alacakaranlığı koyulaştırırken, deniz her dakika daha korkunç bir görünüme bürünüyordu. Bununla beraber, dalga ilerlemeye devam ederken yavaş yavaş daha yumuşak bir görünüme kavuştu. Kabaran dalga, bir hava akımının etkisiyle ya da su yatağında ilerleyişini durduran bir engel yüzünden usul usul alçalmaya başladı. Kaybolurken deniz yüzeyi her yerde eşit derecede yükseldi. Sonunda ne olacağı konusunda hâlâ endişeli olsak da, bu değişim ani bir felaket olacağı yolundaki korkumuzu dağıttı. Gece boyunca denizin öfkesini ve aralarında oluşan boşluklardan nadir yıldızların kendini aceleyle gösterdiği hareketli bulutları izlemeye devam ettik. Çatışan doğa güçlerinin kükreyişi hepimizi uyuma yeteneğinden yoksun bıraktı.

Bu durum üç gün üç gece aralıksız böyle sürdü. En cesur yürekler doğanın bu vahşi düşmanlığı karşısında korkuyla geri çekiliyordu. Erzak sağlayan gruplar her gün çevre kasabalara dağıldığı halde, erzak sıkıntısı çek-

meye başladık. Doğa olaylarının tanık olduğumuz bu savaşında olağanüstü herhangi bir şey olmadığına kendimizi boşu boşuna inandırmaya çalışıyorduk. Kötü ve kahredici yazgı içimizden en iyileri birer ödleğe dönüştürmüştü. Ölüm aylar önce düşmüştü peşimize, şimdi bulunduğumuz dar zaman aralığında bile peşimizdeydi; engin felaket denizinin üzerinden aşan yol dardı gerçekten de, üstelik fırtınalar onu sarsıyordu:

Korunaksız bir kuzey sahili gibi,
Dövülüyor soğuk dalgalar tarafından;
Ve daima uğrak yeri fırtınaların,
(Batıdan saldırırken gürültülü rüzgârlar
Ya da doğudan ya da ak saçlı dağlardan)
Vurulup sarsılan kumluk akıp geçiyor yanından.

Bizi her yandan çevreleyen ölüm tehdidine dayanabilmek için insanüstü bir güce ihtiyaç vardı.

Üç gün geçince kuvvetli fırtına dindi, martılar rüzgârsız havanın sakin bağrında uçmaya başladılar, meşelerin en üst dallarındaki en uç sarı yapraklar kıpırdamadan öylece asılı duruyordu. Deniz artık öfkeyle kabarmıyordu, dev dalgaların uğultusu, yerini, kıyıya ruhsuz bir çağıltıyla muntazam biçimde ilerleyen uzun ölü dalgalara bırakmıştı. Yine de bu değişim bizi ümitlendiriyordu, birkaç gün sonra denizin eski sakinliğine yeniden kavuşacağından hiç şüphemiz yoktu. Dördüncü günün günbatımı bu düşüncemizi destekler nitelikteydi; hava açıktı, güneş altın rengindeydi. Onun altında ışıldayan erguvan renkli denize bakıp dururken, ne olduğu anlaşılmayan bir karartı dikkatimizi çekti. Yaklaşınca, dalgaların tepesinde ilerleyen bir kayık olduğu anlaşıldı. Dalgaların arasındaki derin çukurların içinde ikide bir kayboluyordu. Kayığı merakla izliyorduk. Kıyıya doğru geldiğini

açıkça anlayınca, aşağıya indik. Karaya çıkabileceği tek yer vardı, orada beklemeye başladık, içindekileri yönlendirmek için işaret bayrağı diktik. Dürbünle içindekileri gördük. Dokuz kişiydiler. Aslında, bizden önce giden ve halihazırda birkaç haftadır Paris'te bulunan iki gruptan İngilizlerdi. Aynı memleketten olanlar uzak diyarlarda birbirlerini nasıl karşılarsa, biz de aynı öyle ellerimizi uzatmış, onları sevinçle karşılıyorduk. Ama gösterdiğimiz ilgiye karşılık vermeye niyetli değil gibiydiler. Öfkeli ve kızgın görünüyorlardı, onları buraya getiren, eli kulağında tehlikelerle dolu, gazaba gelmiş denizden aşağı kalmıyorlardı öfke ve kızgınlıkta. Gerçi birbirlerine duydukları hoşnutsuzluğun bize duyduklarından daha fazla olduğu da apaçıktı. Yeryüzünde yetişen nadir ve değeri biçilmez bitkiler durumuna gelen bu insanların aşırı bir hırsla ve öfkeli bir rekabet ruhuyla dolup taştıklarını görmek tuhaftı doğrusu. İlk istekleri, İngiltere Kral Vekili'nin yanına götürülmekti. Adrian, artık yalnızca acınası bir gölgeye indirgenmiş olan unvanı çoktan bırakmış da olsa, onlar Adrian'ı hâlâ öyle adlandırıyorlardı. Aceleyle Dover Kalesi'ne götürüldüler. Adrian teknenin gelişini iç kaleden izlemişti. Onları ilgiyle ve şaşkınlıkla karşıladı, ziyaret öylesine tuhaftı işte. Her biri, öfkeli bir dille, önce kendisinin dinlenmesini talep ediyordu. O kargaşa içinde, bu tuhaf sahnenin gizli anlamını çözebilmemiz için epeyce zaman geçmesi gerekti. Biri hiddetle haykırırken, bir ikincisinin hırsla onun sözünü bölmesinden, bir üçüncüsünün iğneleyici alaylarından, yavaş yavaş, onların bizden önce Paris'e giden ve orada üç gruba bölünen vatandaşlarımızın temsilcileri olduklarını anladık. Her grubun, vahşi bir rekabetle, geriye kalan diğer ikisi üstünde hâkimiyet kurmaya çalıştığı anlaşılıyordu. Buraya gelen temsilciler, kendi grupları tarafından hakem olarak seçilen Adrian'ın yanına gönderilmişlerdi.

Boş şehirlerden ve ıssız köylerden geçerek Paris'ten Calais'ye yaptıkları yolculuk sırasında, birbirlerine karşı ateşli bir nefret göstermeyi sürdürmüşlerdi. Şimdi yine uzlaşmaz bir taraftarlık ruhuyla görüşlerini savunmayı sürdürüyorlardı.

Her biriyle ayrı ayrı görüşmeler yaparak ve onları uzun uzadıya sorgulayarak Paris'teki gerçek durumun ne olduğunu öğrendik. Parlamento Adrian'ı Ryland'in yardımcısı olarak seçmiş olduğu için, sağ kalan tüm İngilizler Adrian'a itaat etmişlerdi. O, bizi vatanımızdan bilinmeyen topraklara götüren liderimizdi, kanun yapıcımız ve koruyucumuzdu. Göç planlarını yaparken, üyelerimizin uzun zaman ayrı ayrı kalması öngörülmemişti. Kademeli bir komuta sistemiyle yönetilecek topluluğun en üst yöneticisiydi Windsor Kontu. Fakat öngörülmeyen bazı durumlar planlarımızı değiştirmiş, çoğunluğun yaklaşık iki aylık süreyle başkomutandan ayrı kalmasına yol açmıştı. Önden gidenler İngiltere'den iki ayrı grup halinde ayrılmışlar, Paris'e varır varmaz da aralarında anlaşmazlık baş göstermişti.

Gidenler Paris'i bomboş bir kent olarak bulmuşlardı. Veba ilk göründüğünde, geri dönen gezginler, tüccarlar ve mektupla yapılan haberleşmeler, hastalığın kıtada yaptığı tahribat konusunda bizi düzenli olarak haberdar ediyordu. Fakat ölümlerin artmasıyla birlikte iletişim azaldı, sonunda kesildi. İngiltere içerisinde bile, adanın bir bölgesinin başka bir bölgesiyle haberleşmesi yavaşlayıp seyrekleşti. Calais'yi Dover'dan ayıran denizi aşıp gelen tekne yoktu; bahtsızın biri yakınlarının hayatta olup olmadığını öğrenmek ister de geri dönmek için yola çıkarsa, açgözlü deniz onun küçük teknesini genellikle yutuyor ya da bir-iki gün geçince o da hastalığa yakalanıp, ıssızlaşan Fransa'nın hikâyesini bize aktaramadan, yolda ölüyordu. O nedenle kıtanın durumundan büyük

ölçüde habersizdik ve geniş yollarında çok sayıda yoldaş bulma konusunda gizli bir ümidimiz de yok değildi hani. Ne var ki İngiliz ulusunu korkunç biçimde azaltan aynı nedenler, kardeş topraklarda zarar vereceği daha da büyük bir faaliyet alanı bulmuştu. Fransa boşalmıştı. Calais'den Paris'e giden uzun yol boyunca bir tek insana rastlamak mümkün değildi. Paris'te birkaç yüz, belki de yüz kişi ancak vardı. Onlar da kaderlerine razı olmuş, başkentin sokaklarında oradan oraya dolaşıp duruyor, bu ulusun insanlarına özgü bir coşkuyla ve hatta onları nadiren terk eden bir neşeyle, eski zamanları anmak için toplanıyorlardı.

İngilizler direniş görmeden Paris'i ele geçirdiler. Kentin yüksek binaları ve dar sokaklarında hayat yoktu. Gözde dinlenme yeri Tuileries'de solgun yüzlü birkaç insan görülebiliyordu ancak. O nedenle, adalıların, bahtı kara şehirlerine gelmesine hayret ediyorlardı, çünkü insanlar büyük bir çaresizlik içindeyken, büyük felaketten en acı payın kendilerine düştüğünü sanırlar. Bir yerimiz çok ağrıdığında, bizi kıvrandıran ağrıyı, vücudumuzun neresinde olursa, herhangi bir başka yerinde ortaya çıkacak ağrıyla değiştirmeye hazır olmamız gibi tıpkı. Göçmenler, vatanlarını bırakıp onları buraya gelmeye iten nedenleri anlatırlarken, Parisliler onları neredeyse küçümseyen bir umursamazlıkla dinliyorlardı. "Geri dönün," diyorlardı. "Deniz esintileriyle ve kıtadan kopuk oluşuyla size biraz da olsa sağlık vaat eden adanıza geri dönün. Veba sizin içinizden yüzlercesini katlettiyse eğer, bizim içimizden binlercesini katletti. Şimdi bile sayınız bizden çok değil mi? Bir yıl önce burada ancak ölüleri gömen hastaları bulabilirdiniz. Şimdi daha mutluyuz, çünkü mücadele etme ıstırabı geride kaldı. Hayatta kaldığını gördüğünüz birkaç insan da sabırla son darbeyi bekliyor. Fakat siz, ölmeye razı olmayan sizler, Fransa'nın

havasını artık solumayın, yoksa çok geçmeden Fransız toprağının bir parçası olursunuz."

Böylelikle, ateşten kaçanları kılıç tehdidiyle geri püskürtmek istiyorlardı. Ne var ki yurttaşlarım, arkada bırakılan tehlikenin pek yakın olduğunu, önlerindeki tehlikenin ise şüpheli ve uzak olduğunu düşünüyorlardı. Çok geçmeden, korkuyu yok edecek ya da sonu gelen dünyada sağ kalan mutsuz insan topluluğu arasında asla yer almaması gereken hırsları onun yerine geçirecek başka duygular doğdu.

Paris'e önce varan daha kalabalık göçmen grubu kendini diğerinden üstün ve güçlü görüyordu, ikinci grup bağımsızlığını açıkladı. Üçüncü bir grup, kendi kendini peygamber ilan eden, tüm gücünü ve ilkelerini Tanrı'dan aldığını söyleyen, aslında yoldaşlarına kumanda etme gücünü eline geçirmek isteyen bir tarikatçı tarafından oluşturuldu. Bu üçüncü grup sayıca en az olanıydı, fakat hedefleri konusunda daha çok birlik beraberlik içindeydiler, lidere bağlılıkları daha tamdı, dayanıklılık ve cesaret bakımından daha boyun eğmez ve daha ataktılar.

Vebanın etkili olduğu tüm süreç boyunca din hocaları büyük bir güce sahiptiler, doğru yönlendirilmesi durumunda aslında çok yararlı olabilecek, fakat onların yaptıklarına fanatizm ve hoşgörüsüzlüğün rehberlik etmesi durumunda sayısız kötülük doğurabilecek bir güçtü bu. Şu anda bu lideri harekete geçiren duygu ikisinden de daha kötüydü. Kelimenin tam anlamıyla bir sahtekârdı. Aşağılık eğilimlerine kapılarak daha gençliğinde tüm namus duygusunu ve onurunu kaybetmiş bir adamdı. İçinde bir hırs uyandığında onu hiçbir vicdani engel durduramazdı. Babası metodist bir vaizdi, iyi niyetli, hevesli ve heyecanlı bir insandı, fakat onun seçilmişlik ve Tanrı'nın kayırması konusundaki zararlı öğretileri oğlunun içindeki tüm vicdani duyguların yok olma-

sına katkıda bulunmuştu. Veba salgını sırasında taraftar toplamak ve güç kazanmak amacıyla çeşit çeşit entrika çevirmeye girişmişti. Adrian bu girişimleri fark edip başarısızlığa uğratmıştı. Fakat şimdi, Adrian'ın yokluğunda, kurt çoban kılığına girdi, sürü de buna inandı. Paris'te bulunduğu birkaç hafta içerisinde, onun ilahi elçiliğine inanmayı hararetle yayan, selametin ve kurtuluşun ancak ona inananlara bahşedileceğine inandıran bir ekip oluşturdu.

Anlaşmazlık ruhu ortaya çıkmaya görsün, en önemsiz nedenler onu harekete geçirir. İlk grup Paris'e varınca Tuileries'ye yerleşmişti. Tesadüfler ve dostça duygular ikinci grubun da onlara yakın yerleşmesine neden oldu. Ganimetin paylaşımı konusunda çekişmeye başladılar. Birinci grubun önde gelenleri, tüm ganimetin kendi gruplarının emrine verilmesini talep ediyordu. Diğer grup bu isteği kabul etmedi. İkinci grup yiyecek aramaya gittiğinde, Paris'in kapıları arkalarından kapandı. Bu güçlüğün üstesinden geldikten sonra, hep birlikte Tuileries Sarayı'na yürüdüler. Saraya girince, düşmanlarının Seçilmişler tarafından –tutucu grup kendini böyle adlandırıyordu– zaten kovulmuş olduğunu gördüler. Seçilmişler, Tanrı'ya ve Tanrı'nın yeryüzündeki elçisine, yani şeflerine inanmak dışında tüm inançlarından dönmeyi kabul etmeyenleri saraya almayı reddediyorlardı. Sonunda üç grubu silahlanmış olarak Vendôme Meydanı'nda karşılaşmaya götüren, şimdiye kadar süren mücadelenin başlangıcı böyleydi, her grup rakiplerinin direnişini zor kullanarak kırmaya kararlıydı. Toplandılar, misket tüfeklerini doldurdular, hatta sözde düşmanlarına doğrulttular. Son insanların, hemen oracıkta, adam öldürme günahını yüklenmeleri ve ellerini birbirlerinin kanlarına bulamaları için bir tek sözcük yeterdi. Daha kalabalık olan grubun liderine bir utanma duygusu geldi, yalnızca kendi

davalarının değil, tüm insan ırkının tehlikede olduğu geldi aklına. Saflar bir kere seyreldi mi, onları dolduracak başka adamların bulunmadığını; her adamın kraliyet tacındaki paha biçilmez bir taş kadar değerli olduğunu; o taş zarar görürse eğer, yeryüzünün derinliklerinde onun yerine geçebilecek mükemmel örneğin bulunamayacağını biliyordu. Lider gençti; kendine aşırı güveni, yükselme hevesi ve liderlikte hak iddia eden diğer adaylardan üstün oluşu getirmişti onu liderliğe. Şimdi, yaptığına pişmandı, akmak üzere olan kanın günahını kendi boynuna alması gerekeceğini hissediyordu. Ani bir dürtüyle atını safların arasından sürdü. Havaya kaldırdığı kılıcının ucuna bağlı beyaz mendil, onun barış görüşmesi yapmak istediğini gösteriyordu. Muhalif liderler bu çağrıya uydular. Konuşması ateşliydi. Tüm liderlerin Kral Vekili'ne bağlı kalma yemini ettiklerini hatırlattı. Halihazırdaki karşılaşmalarını bir ihanet ve isyan hareketi olarak değerlendirdi. Kendisinin de hırsla ileri atıldığını kabul ediyordu, fakat şimdi serinkanlılıkla düşünme zamanı gelmişti. Her grubun Windsor Kontu'na temsilci göndermesini, onu arabuluculuğa davet etmesini ve onun kararına boyun eğmeyi kabul etmesini önerdi. Önerisi onaylandı. O kadar ki, geri çekilme emrini vermeye razı oldular, dahası yandaşlarıyla görüştükten sonra aynı gece tarafsız bir yerde buluşup barış antlaşması imzalamaya karar verdiler. Liderlerin görüşmesinde bu plan üzerinde karara varıldı. Fanatiklerin lideri aslında Adrian'ın arabuluculuğunu kabul etmeyi reddediyordu; onun için, temsilci yerine elçi gönderiyordu. Elçi de kendini savunmak yerine hak iddiasında bulunacaktı.

Barış antlaşması, grupların Vendôme Meydanı'nda yeniden toplanacakları 1 Şubat'a kadar sürecekti. O nedenle, Adrian'ın o günden önce Paris'te bulunması son derece önemliydi, çünkü bir saç teli bile terazinin den-

gesini bozabilir ve barış, tarafların hepsi için mahvedici kavga ve çekişmelerle ürkütülüp kaçırılabilir, geri geldiğinde ise onu ancak ölüm sessizliği görebilirdi. Tarih 28 Ocak'tı. Dover yakınlarında demirlemiş gemi ve teknelerin hepsi, sözünü ettiğim azgın fırtınalar tarafından paramparça edilmişti. Bununla birlikte, yolculuğumuz ertelenmeye gelmezdi. Aynı akşam Adrian, ben ve arkadaş ya da hizmetkâr on iki kişi daha, temsilcileri getiren aynı kayıkla İngiliz sahilinden denize açıldık. Hepimiz küreklerin başına sırayla geçiyorduk. Yola çıkmamıza neden olan acil durum, tahminler yapmak ve üzerinde tartışmak için bize bol bol malzeme sağladığından, vatanımızdan, ıssızlaşmış İngiltere'den son kez ayrıldığımız hissini yaşamamızı engelliyordu. Durgun, yıldızlı bir geceydi. Karanlık bir çizgi halinde uzanan İngiltere sahili, dev dalgaların üstüne yükselip arka taraflarına düştüğümüz için ara ara görünüyordu. Ben uzun küreğimle kayığı hızlandırmaya çalışıyordum. Sular hazin bir şapırtıyla kayığın yanlarına çarparken, denizle çevrilmiş İngiltere'nin bu son kez görünüp kayboluşunu hüzünlü bir duygusallıkla seyrediyordum. Kahramanlık ve güzelliklerle dolu toprakları, daha şimdi gördüğüm gibi hep çalkantılı olan denizin saldırılarından korumak üzere kale gibi yükselen kayalığın görüntüsünü hemen kaybetmemek için gözlerimi zorluyordum. Bu toprakları denizin saldırılarından zaten ancak böylesi kyklopvari duvarlar koruyabilirdi. Sarp kayalığın bir yarığında bulunan yuvasını arayan tek başına bir martı, başımızın üzerinde kanat çırpıyordu. Evet, sen doğduğun toprağı yeniden göreceksin, diye düşündüm, havadaki yolcuyu seyrederken; fakat biz bir daha asla göremeyeceğiz! Elveda Idris'in mezarı! Elveda, içine kalbimin de gömüldüğü mezar!

On iki saattir denizdeydik. Kabaran dalgalı deniz, tüm gücümüzü harekete geçirmek için bizi zorluyordu.

Sonunda yalnızca kürek çekerek Fransa sahiline ulaştık. Yıldızlar söndü, kül rengi sabah, iki ucu yukarıya dönük, boynuz şeklindeki altın sarısı hilalin üstüne buğulu bir örtü attı. Biz Calais kumsallarında yürürken, dolgun, kırmızı güneş denizden doğuyordu. İlk işimiz at bulmaktı. Gece boyu uykusuz kalmaktan ve didinmekten dolayı yorgun olmamıza karşın, içimizden bazıları Calais'nin etrafındaki, çevresi açık, ekilmemiş ovada at aramaya çıktı. Biz de denizciler gibi vardiya usulü çalışmaya başladık. Kimimiz kahvaltı hazırlarken, kimimiz dinleniyordu. Bizim araştırıcılar öğle üzeri sadece altı atla geri döndüler. Adrian, ben ve dört kişi daha o atlara atlayıp şehir sakinlerinin sevecenlikle "uygar dünyanın başkenti" olarak niteledikleri büyük kente doğru yola çıktık. Atlar uzun tatilleri boyunca neredeyse vahşileşmişlerdi. Calais'nin etrafındaki ovayı büyük bir aceleyle geçtik. Boulogne yakınlarındaki yükseltiden dönüp İngiltere'ye yeniden baktım. Doğa, buğulu bir örtü sermişti üstüne. Sarp kayalık görünmüyordu. Bizi ayıran, bir daha asla aşılmayacak olan su engeli görünüyordu. İngiltere, engin denizin ortasında şunun gibiydi:

Büyük havuzun ortasındaki bir kuğu yuvası.[1]

Heyhat, yuva bozuldu! Albion'un kuğuları ebediyen göçtüler. Engin Pasifik Okyanusu'nda insansız bir kayalığın, yaratıldığından beri insansız, isimsiz, fark edilmemiş bir kayalığın gelecekteki dünya tarihinde tutacağı yer, ıssız İngiltere'nin tutacağı yerden geride kalmayacaktır.

Önümüze binlerce engel çıkıyordu. Atlarımız yorul-

1. Shakespeare, *Cymbeline*.

dukları için başka at aramak zorunda kaldık. İnsanoğlunun serbest kalmış kölelerinden birkaçını kandırıp yeniden boyunduruk altına almak için tüm marifetlerimizi gösterip bitkin düşerken ya da eski ahırlarını henüz unutmamış birkaçını bulma umuduyla şehirde bir ahırdan ötekine giderken, saatler boşu boşuna akıp gitti. At bulma konusundaki başarısızlığımız yüzünden yoldaşlarımızı birer birer arkada bırakmak zorunda kalıyorduk. Sonunda, 1 Şubat'ta Adrian ve ben Paris'e girdik. Bize eşlik edenlerden kimse kalmamıştı yanımızda. Saint-Denis'ye vardığımızda şafak sökmüş, güneş yükselmişti, berrak bir sabahtı. Bağrışmalar ve duymaktan korktuğumuz silah şakırtıları, bize, yurttaşlarımızın Vendôme Meydanı'nda toplandıkları yeri gösteriyordu. Toplanmış konuşan bir grup Fransız'ın yanından geçtik. Adalı işgalcilerin çılgınlığından söz ediyorlardı ciddi bir edayla. Sonra ani bir dönüş yapıp saraya yönelince, çekilmiş kılıçların ve takılmış süngülerin güneşin altında ışıldadığını gördük. Çığlıklar ve gürültü patırtı gökleri tutmuştu. Nüfusun iyice azaldığı bu günler için alışılmamış karışıklıkta bir manzaraydı gördüğümüz. Sözde haksızlıklarla ve aşağılayıcı hakaretlerle coşan muhalif taraflar, birbirlerine saldırmak için koşturup gelmişlerdi. İki grup birbirini yıpratıp zayıflatırken, seçilmişler grubu, düşmanlarına saldırmak için uygun fırsatı kolluyormuş gibi bir kenara çekilmişti. Merhametli bir güç girdi araya ve kan akmadı. Çıldırmış güruh tam saldırmak üzereydi ki, kadınlar, anneler ve kızlar onların arasına daldılar, dizginleri tuttular, atlıların dizlerine yapıştılar, öfkeli yakınlarının boyunlarına ya da silahsız ellerine asıldılar. Tiz kadın çığlıkları erkeklerin bağrışlarına karıştı ve bizi karşılayan vahşi kargaşa oluştu.

O patırtının ortasında bizim sesimiz duyulmazdı. Bununla birlikte, Adrian bindiği beyaz savaş atı yüzün-

den kolayca seçilebiliyordu. Adrian atını sürüp kalabalığın arasına daldı. Onu tanıdılar, İngiltere'yi ve Kral Vekili'ni ululayan çığlıklar yükseldi. Daha yeni düşman olanlar, onu görünce duygusallaşıp yumuşadılar, birbirlerine karışıp onun çevresini kuşattılar. Kadınlar onun ellerini eteklerini öpüyorlardı, sevgi gösterilerinden at da nasibini aldı. Kimileri onu ağlayarak karşılıyordu. Aralarına gökten inen bir barış meleği gibiydi. Tek tehlike, dostlarının sevgi gösterisinden nefessiz kalıp bedeninin ölümlü olduğunun kanıtlanmasıydı. Sonunda Adrian'ın sesi duyuldu, saygıyla dinlemeye başladılar. Kalabalık geri çekildi. Çevresinde yalnızca grubun önde gelenleri vardı. Lord Raymond'ın, atını kendi safları arasında sürdüğünü görmüştüm. Onun muzaffer bakışı ve tanrısal çehresi herkesin saygısını kazanıyor, herkese itaat ettiriyordu. Adrian ne görünüşü ne de etkisi bakımından ona benziyordu. Zayıf yapısı, hükmetmekten ziyade dileyen ateşli bakışları ve hareketleri; onun tehlike karşısında asla geri çekilmeyeceğini, genel dirlik kaygısı dışında hiçbir dürtü tarafından harekete geçirilemeyeceğini bilen çoğunluğun kalbinde hâkimiyet kurmasını sağlayan şeyin aslında korkudan yoksun bir sevgi olduğunu kanıtlıyordu. Şimdi, daha biraz önce birbirinin kanını akıtmaya hazır iki taraf arasında hiçbir farklılık görünmüyordu. Gerçi hiçbiri diğerine boyun eğmezdi, ama her iki taraf da Windsor Kontu'na itaat etmeye hazırdı.

Ne var ki, taraflardan biri diğerlerinden ayrı duruyor, Adrian'ın gelişi üzerine gösterilen sevince katılmıyor, yurttaşlarının yumuşayan yüreklerine çiy gibi düşen barış ruhunu özümsemiyordu. Bu topluluğun başında iriyarı, hantal, görünüşü karanlık bir adam vardı. Kötücül gözleri yandaşlarının sert bakışlarını sinsi bir zevkle inceliyordu. O zamana kadar tepkisiz kalmışlardı, fakat şimdi, genel sevinç havasının içinde unutulduklarını al-

gılayınca, tehditkâr hareketlerle ilerlediler. Bizim arkadaşlarımız birbirlerine adeta nedensiz yere saldırmışlardı; bu sevinç havasını yaratmak için birilerinin, onlara, aslında aynı davayı savunduklarını söylemesi yeterliydi. Onların birbirlerine duydukları öfke, öbür dünyanın bir kısmını ele geçirip orada kendilerini sağlama aldıktan sonra geriye kalanlara, yeryüzünün sıradan insanlarına, oradan korkunç saldırılarda bulunmak ve müthiş hakaretler yağdırmak niyetinde olan bu ayrılıkçılara karşı her iki tarafın duyduğu nefretle kıyaslandığında, saman alevi gibiydi. Seçilmişlerin küçük ordusunun ilerlemeye başlaması onlarda öfke uyandırdı. Silahlarını kavradılar, Adrian'ın geri çekilmelerini emreden duru sesi duyulduğunda, saldırıya geçmek için liderlerinden bir işaret bekliyorlardı yalnızca. Arkadaşlarımız Adrian'a itaat ettiler; daha demin kapladığı kumlardan gürültüyle çekilen bir dalga gibi, karışık bir uğultuyla ve aceleyle geri çekildiler. Adrian, tek başına, atını muhalif grupların arasındaki boşluğa sürdü. Düşman tarafın liderine yaklaştı, örnek alınmayı rica edercesine bakıyordu, ama bakışı itaatle karşılanmadı ve şef, arkasında tüm cemaatiyle ilerlemeye başladı. İlerleyenlerin arasında erkek yoldaşlarından daha ateşli ve kararlı görünen pek çok kadın vardı. Liderlerini korumak istercesine etrafını sıkıca sarmışlar, bir yandan da her türlü kutsal saygı ifadesi ve nitelendirmesiyle bağıra çağıra onu yüceltip ululuyorlardı. Adrian onları yarı yolda karşıladı, durdular, "Ne istiyorsunuz?" diye sordu. "Yoksa size vermeyi reddettiğimiz, sizin de silahla ve savaşarak almak zorunda olduğunuz bir şey mi var bizde?"

Adrian'ın soruları, bağrışlar ve nidalarla karşılandı. Seçilmişler, günah ve Tanrı'nın cezalandıran eli sözlerinden başka bir şey ayırt edilmiyordu.

Adrian onların liderine baktı anlamlı anlamlı. "Ta-

raftarlarınızı susturamıyor musunuz?" dedi. "Benimkiler, görüyorsunuz ki, bana itaat ediyorlar."

Adam tehditkâr bir bakışla karşılık verdi, sonra, beklediği tartışmaların tanığı olmalarından korktuğu için belki de, adamlarının geri çekilmelerini emretti ve tek başına ilerledi. "Yeniden soruyorum," dedi Adrian. "Bizden ne istiyorsunuz?"

Konuşurken meymenetsiz suratı bulutlanan adam, "Tövbe etmenizi," diye yanıtladı. "En Yüce'nin arzusuna, onun bu Seçilmiş kişilerine tecelli eden arzusuna boyun eğmenizi. Ey imansız nesil, hepimiz sizin günahlarınız yüzünden ölmüyor muyuz? Sizden tövbe ve itaat etmenizi talep etme hakkımız yok mu?"

"Ya bunları reddedersek, o zaman ne olacak?" diye sordu rakibi kibarca.

"Sakın ha!" diye haykırdı adam. "Tanrı sizi işitiyor ve taş kalbinizi büyük öfkesinin gazabına uğratacak; onun zehirli okları uçar, ölüm köpekleri zincirlerinden kurtulmuştur! Öcümüzü almadan yok olmayacağız, üstelik de o, tüm haşmetiyle aşağı inip aranıza yıkım saçtığında, intikamımız korkunç olacak."

"Dostum," dedi Adrian, dingin bir küçümsemeyle. "Keşke yalnızca cahil olsanız, o zaman, size, anlamadığınız şeyler söylediğinizi göstermek güç olmazdı sanırım. Ama yine de, şu anki durumda, bizden almaya çalıştığınız herhangi bir şey olmadığını bilmek benim için yeterli ve gökler şahidimizdir ki, bizim de sizden almaya çalıştığımız herhangi bir şey yok. Yoksa hepimizin de burada yaşayabileceği yalnızca birkaç gün kalmışken, o birkaç günü çatışmayla zehretmek zorunda kalmak beni üzerdi." Sonra toprağı işaret etti. "Orada birbirimizle savaşamayacağız, burada ise savaşmamıza gerek yok. Geri dönün ya da kalın; kendi Tanrınıza kendi usulünüzde dua edin; arkadaşlarınız da öyle yapabilir. Be-

nim yakarışlarım barış ve iyi niyete, teslimiyet ve ümide dayanır. Elveda!"

Cevap vermeye hazırlanan öfkeli hasmını başını hafifçe eğerek selamladı, atını geriye döndürüp Saint Honoré Sokağı'ndan aşağı inmeye başladı, arkadaşlarının kendisini izlemelerini istedi. Tüm arkadaşlarının Barrier'de ona yetişebilmeleri için yavaş gidiyordu. Sonra, kendisine itaat etmeyi kabullenen herkesin Versailles'da toplanması konusundaki emrini bildirdi. Kendisi ise, herkesin güven içinde geri çekilmesini sağlayıncaya kadar Paris surlarının içinde kaldı. İki hafta kadar sonra İngiltere'deki göçmenlerin tamamı geldi, hepsi Versailles'ın yolunu tuttu. Grand Trianon Şatosu, Kral Vekili'nin ailesi için hazırlanmıştı. Yaşanan olayların heyecan ve gerginliğinin ardından, merhum Bourbonların bıraktıkları lüksün ortasında dinlendik.

V

Birkaç günlük bir dinlenmenin ardından, bundan sonra atacağımız adımlara karar vermek için bir danışma kurulu oluşturduk. İlk planımız, bulunduğumuz soğuk enlemi terk edip azalan sayımız için güney ikliminin bolluk, rahatlık ve zevklerini arayıp bulmaktı. Belli bir yere odaklanmamıştık, göçebeliğimizin son noktası olarak düşündüğümüz bir yer yoktu, fakat sonsuz ilkbaharın, mis kokulu ağaçlıkların ve coşkun akarsuların hayalimizde dolaşan belli belirsiz resmi bizi kendine çekiyordu. Bir dizi sebep bizi İngiltere'de alıkoyup geciktirmişti. Şubat ayının ortasını bulmuştuk. Asıl planımızı izlemeye kalkarsak, Mısır ve Persis'te bulmayı umduğumuz ılı-

man iklim biz oralara vardığımızda yerini yaz mevsiminin dayanılmaz sıcağına bırakmış olacağından, kendimizi eskisinden de kötü bir durumun içinde bulacaktık. O yüzden, kötü havalar sürdüğü için planımızı değiştirmek zorundaydık. İlkbaharı bulunduğumuz yerde bekleme kararı verildi. İleride nasıl davranacağımıza, sıcak ayları İsviçre'nin buz gibi vadilerinde geçirdikten sonra karar verecektik, böylece güneye ilerleyişimizi onu izleyen sonbahara kadar ertelemiş olacaktık, tabii o mevsimi yeniden görmek kaderimizde varsa.

Şato ve Versailles yerleşimi hepimize bol bol kalacak yer sağlıyordu, erzak aramaya çıkan gruplar ihtiyaçlarımızı sağlamak için sırayla çalışıyordu. İnsan ırkının son temsilcileri, garip ve dehşete düşüren, alacalı bulacalı bir topluluk görünümündeydi. Önceleri onu bir koloniye benzetiyordum, uzak denizleri aşarak gelmiş ve yeni bir ülkede ilk kez kök salmış bir koloniye. Fakat öylesi bir topluluğa has koşuşturma ve gayretkeşlik; daha ferah bir malikâne dikilinceye kadar oturmak üzere idareten inşa edilen kaba saba konutlar; tarla sınırlarının işaretlenmesi; tarım faaliyetlerine geçme girişimi; bilinmeyen hayvanları ve otları keşfetmek için gösterilen büyük merak; ülkeyi araştırmak için yapılan geziler hani neredeydi? Saraylarda ikamet ediyorduk, yiyeceklerimiz ambarlarda depolanmış halde hazır bekliyordu; emek harcamaya, merak edip araştırmaya hiç gerek yoktu, bir şey başarmak için duyulan, önüne geçilmez, huzursuz arzular yoktu. Halihazırdaki sayımızın hayatta kalacağı garanti edilmiş olsa, daha büyük bir canlılık olurdu, toplantılarımızda ümit olurdu. Hazırdaki yiyeceklerin insanı ayakta tutamayacağı zaman geldiğinde ne olacağı ve o zaman nasıl bir yaşama biçimi benimseyeceğimiz üzerine konuşurduk. Gelecek üzerine planlamalarımızı daha büyük bir titizlikle düşünür taşınır, ileride yaşayacağımız yer hakkında tartış-

malar yapardık. Fakat yaz mevsimi ve veba yakındı, ileriye bakmaya cesaretimiz yoktu. Eğlencenin düşüncesini bile yürek kaldırmıyordu; topluluğumuzun daha genç üyeleri gençliğe özgü uslanmaz bir neşenin zoruyla dans etmeye, şarkı söylemeye ya da kasvetli zamanı şenlendirmeye kalkışacak olsa, acıları ve kaybettikleri yüzünden şenlik havasına katılmakta zorlanan birisinin acıklı bir bakışı ya da içlerinden birinin insanın yüreğine işleyen bir iç çekişi onların tüm neşelerini söndürür, eğlenceyi yarıda keserdi. Çatımızın altında kahkaha yankılansa bile yürekler neşeden yoksun olurdu. Bu türden eğlenceli zaman geçirme girişimlerine ne zaman tanık olsam, kederim azalacağına çoğalırdı. Eğlence peşindeki kalabalığın ortasında gözlerimi kapar, Idris'in ölüsünün defnedildiği ve etrafında yatan ölülerin sessizlik içindeki ebedî uykularında çürümekte oldukları o karanlık oyuğu görürdüm. Kendime gelip de içinde bulunduğum zamanın farkına varınca, Lidya flütünün en tatlı ezgisi ya da zarif bir dansın ahenkli girift adımları, Kurt Boğazı'ndaki[1] şeytan korosundan ve o büyülü ortamı çevreleyen sürüngenlerin sıçrayışlarından başka bir şey gibi gelmezdi bana.

Benim için huzurlu zamanların en değerlisi, kalabalıkla bir arada olma zorunluluğundan kurtulup çocuklarımın yaşadığı sevgili evimde dinlenebildiğim zamanlardı. Çocuklar diyorum, çünkü beni Clara'ya bağlayan şey babalık duygusunun en şefkatlisiydi. Clara şimdi on dört yaşındaydı. Keder ve çevresinde olup bitenleri derinden kavrayışı, onun kıpır kıpır genç kız ruhunu durgunlaştırırken, ilahlaştırdığı babasının hatırası, bana ve Adrian'a duyduğu saygı onun genç yüreğine derin bir sorumluluk duygusu aşılamıştı. Ciddi olmasına ciddiydi, ama hü-

1. Carl Maria von Weber'in *Der Freischütz* (Büyülü Av, 1821) adlı operasında, eserin kahramanı Max, Kurt Boğazı'nda Şeytan'la karşılaşır.

zünlü değildi; gençken, yetişkinliğin yükseltisine bir an önce çıkabilmek için, bizi, kanatlarımızı düzeltmeye ve boynumuzu ileriye uzatmaya iten o sabırsız arzu, onun içinde, zamanından önce yaşadığı deneyimler yüzünden bastırılmıştı. Anne ve babasının anısına beslediği taşkın sevgiden artırabildiği sevgiyi ve hayattaki yakınlarına gösterdiği ilgiden ayırabildiği ilgiyi dine harcıyordu. Bu, onun yüreğinin, çocuksu bir çekingenlikle sakladığı ve bir sır olduğu için daha da aziz saydığı gizli kanunuydu. Hangi inanç daha içten, hangi iyilikseverlik daha katışıksız, hangi ümit daha coşkulu olabilirdi, ilk gençliğin inancından, iyilikseverliğinden ve ümidinden? İşte, engin ıstırap ve felaket denizinde çocukluğundan beri oradan oraya savrulan, sırf sevgi, sırf şefkat ve sırf sorumluluk olan Clara da, tartışılmaz ilahın parmağını görüyordu her şeyde. En büyük dileği ise, tapındığı gücün istediği gibi bir insana dönüştürebilmekti kendini. Evelyn yalnızca beş yaşındaydı; onun şen yüreği tasalanma becerisinden yoksundu ve yaşına özgü masum bir neşeyle hayat veriyordu evimize.

Yaşlanan Windsor Kontesi güç, mevki ve büyüklük hayallerinden vazgeçmiş, aniden, sevginin hayattaki tek iyi şey olduğu, erdemin insanı yücelten ve zenginleştiren tek nitelik olduğu düşüncesine kapılmıştı. Böylesi bir ders, ona, ihmal edilmiş kızının ölü ağzından verilmiş, o da tabiatına özgü keskin duyguların tüm ateşiyle, ailesinden geriye kalanların sevgisini kazanmaya adamıştı kendini. Adrian ilk gençliğinde annesine karşı yüreğinde sıcaklık hissetmemişti. Gereken saygıyı gösteriyordu göstermesine, ama annesinin soğukluğu, hayal kırıklığının ve deliliğin hatırasının da içine karıştığı o soğukluk, annesinin yanındayken bile Adrian'ın acı duymasına yol açardı. Annesi bunu görüyordu, ama yine de oğlunun sevgisini kazanmaya karar verdi. Bunun önündeki engel,

onun hırsını kamçılamaktan başka bir şeye yaramadı. Alman imparatoru Heinrich'in kış ortasında Papa Leo'nun kapısının önünde üç gün üç gece karda yatması gibi, o da, oğlunun kapalı yüreğinin buzdan duvarları önünde alçakgönüllülükle oturup bekledi; sevginin hizmetkârı ve sevecen nezaketin prensi, hak ettiği evlat sevgisi armağanını şevkle ve kadirşinaslıkla bağışlayıp da onu içeri almak için yüreğinin kapılarını ardına kadar açıncaya değin bekledi. Kontes'in kavrayışı, cesareti ve soğukkanlılığı, Adrian'ın kontrolü altındaki, doğrusunu isterseniz onun kontrolünden çıkmaya her an hazır düzensiz kalabalığı yönetirken Adrian'ın en büyük yardımcıları oldu.

Bu bekleme sürecinde huzurumuzu bozan başlıca olaylar sahte peygamberden ve onun müritlerinden kaynaklanıyordu. Paris'te kalmaya devam ediyorlardı, fakat misyonerleri Versailles'ı sık sık ziyaret ediyorlardı; büyük bir coşkuyla ve sık sık tekrarladıkları kanıtlar, sahte de olsa, cahil ve korkakların kullanılmaya elverişli saflığı üzerinde öyle etkiliydi ki, içimizden birilerini kendi taraflarına çekemedikleri pek nadirdi. Bize bu durumu gösteren ilk örneği fark eder etmez, yazın yaklaşmasıyla birlikte İsviçre'ye doğru hareket ettiğimiz zaman yoldaşlarımızı içinde bırakacağımız perişan durumu ve kandırılmış güruhu arkamızda vicdansız liderlerinin eline bırakacağımızı düşünmeye sürüklendik. Kendi sayımızın azlığını bilmek, üstelik sayının daha da azalacağı tahmini üstümüzde baskı oluşturuyordu. Ötekilerden birini kendi tarafımıza çekmeyi başardığımızda, bir insan kazanmak zaten başlı başına kendimizi kutlayacağımız bir şeyken, kurban daha önce gönüllü olarak bağlanmış da olsa, onu, boyunduruğu altındayken inlediği batıl inancın mahvedici etkisinden ve acımasız zorbalık yönetiminden kurtardığımız için duyulan sevinç ikiye katlanıyordu. Vaizin kendi verdiği vaazlara içtenlikle inandığını

ya da sözde manevi güçlerini sınama dürtüsünün onu makul biçimde harekete geçirdiğini ve bunu iyi duygularla yaptığını düşünüyor olsaydık, derhal ona yönelir, elimizdeki en iyi kanıtlarla görüşlerini yumuşatıp onu insancıllaştırmaya çabalardık. Ne var ki, onu tahrik eden şey hırstı, sürüden arkada kaldığı için ölüm ağılından kurtulan son kuzuları yönetmek istiyordu; niyetinde o kadar ileriye gidiyordu ki, bu ezik kalıntılardan birkaçı hayatta kalır da yeni bir nesil türerse, onların inanç dizginlerini sıkı tutarak veba sonrası kuşak tarafından bir patrik, bir peygamber, hatta bir ilah sayılabileceğini hesaplayacak kadar ileri gidiyordu; eskiden, tufan sonrasında, Zafer Tanrısı Jüpiter, Kanun Yapıcı Serapis, Koruyucu Vişnu nasıl sayılıyorsa, o da tıpkı öyle sayılmak istiyordu. Bu düşünceleri, hükmederken onu kararlarından dönmez ve katı yapıyordu, zorla ele geçirdiği imparatorluğuna ortak olmaya kalkışana karşı da şiddetli bir nefretle dolduruyordu.

Ateşli bir iyilik yapma arzusuna sahip, hoşgörülü, akılcı ve anlayışlı, bununla birlikte gerçek dışındaki kanıtları kullanmaya tenezzül etmeyen yardımseverlerin, insan aklı üzerinde, zorba ve bencil olan ama davasında ilerlemek için ne olursa olsun her aracı kullanmayı mubah gören, ne olursa olsun her hırsı tetiklemekte, ne olursa olsun her türlü yalanı yaymakta hiçbir sakınca görmeyenlerden daha az etkili olması tuhaf, fakat tartışılmaz bir gerçektir. Bu durum ezelden beri böyleyse eğer, şimdi, biri işkence eden korkuları ve olağanüstü ümitleri oyuna dahil ederken, öbürünün ise verebileceği pek bir ümit yokken, üstelik en başta kendisinin çektiği korkuları azaltabilmek için diğer insanların hayal gücü üzerinde etkili olamazken, bu karşıtlık çok çok daha büyüktü. Vaiz, vebadan kaçmanın, çocuklarının kurtuluşunun ve kendi tohumlarından yeni bir insan neslinin do-

ğuşunun ancak kendisine inanmalarına ve kendisine boyun eğmelerine bağlı olduğuna müritlerini iyice ikna etti. Onlar da bu inancı açgözlülükle benimsediler, hatta aşırı saf oluşları, aynı inanca başka insanları da döndürmek için onları istekli hale getirdi.

Bireyleri böylesi bir sahtekârlık ittifakından caydırmanın nasıl mümkün olabileceği, Adrian'ın daldığı derin düşüncelere ve söylemlerine sık sık konu oluyordu. Bu amaçla birçok plan oluşturuyordu, fakat kendi tarafının sadakatini ve güvenliğini sağlama konusundaki çabaları onu tümüyle meşgul ediyordu, üstelik vaiz, acımasız olduğu kadar sakıngan ve tedbirliydi. Kurbanlar sert kurallarla ve yasalarla yönetiliyordu, buna göre, ya tümüyle Tuileries'ye hapsedilmişlerdi ya da dışarı çıktıklarında adam sayısı ve başlarındaki liderler, onlarla herhangi bir tartışmaya girilmesini olanaksız kılacak biçimde düzenleniyordu. Yalnız aralarında biri vardı ki, onu kurtarmaya kararlıydım. Onu daha mutlu günlerimizden tanıyorduk, Idris onu çok sevmişti, kusursuz bir mizaca sahip olması, onun bu acımasız ruh yamyamına kurban gitmesini özellikle acıklı kılıyordu.

Bu adam iki yüz-üç yüz arası insanı kendi tarafına çekmişti. Yarıdan çoğu kadındı. Her yaştan elli kadar çocuk vardı. Sayıları sekseni bulan erkekler vardı. Çoğunluk, bu türden ayrımların var olduğu zamanlarda "aşağı sınıf" olarak adlandırılan kesimdendi. Ona bağlanan birkaç soylu kadın istisna oluşturuyordu. Paniğe kapılmış kadınlardı onlar, büyük dertler onların kibrini kırmıştı. Aralarında, genç, güzel, coşkun tabiatlı bir kadın vardı, iyi yürekliliğinin ta kendisiydi onu daha da kolay bir kurban haline getiren. Daha önce sözünü etmiştim. Juliet, L. Dükü'nün en küçük kızı ve o aileden geriye kalan biricik insan. Bazı insanlar vardır, kader, tüm öfkesini onlara kusmak, onları gırtlağına kadar kedere gömüp acıların

suyunda yıkamak için seçmiş gibidir. Onlardan biriydi bahtı kara Juliet. Üstüne titreyen anne babasını, gençlik yoldaşları olan kardeşlerini yitirmişti. Bir çırpıda uzaklaştırılmışlardı onun yanından. Ama Juliet kendini mutlu olarak nitelendirmeye cesaret edebilmişti yeniden; kalbinin sahibiyle, kalbini bütünüyle dolduran âşığıyla birleştirdi hayatını; aşkın, unutuş ırmağı Lethe'ninkine benzeyen unutturma gücüne teslim oldu, kendi hayatından ve kendi varlığından başka bir şey düşünmedi, başka bir şey hissetmedi. Tam da anne olacağına dair işaretleri büyük sevinçle karşıladığı sırada, hayatındaki biricik dayanak olan kocası vebadan öldü. Bir zaman için delilik sınırlarının içinde gezinip durdu; çocuğunun doğumu, onu, acımasız gerçekliğe yeniden döndürdü, fakat aynı zamanda bir hedef koydu önüne, uğruna beden sağlığını ve akıl sağlığını korumasını gerektiren bir hedefti bu. Tüm arkadaşları ve yakınları ölüp gitmiş, yapayalnız kalmış, büyük bir sefaletin içine düşmüştü. Yaşadığı büyük bunalım ve öfkeli, huzursuz sabırsızlık muhakeme yeteneğini bozmuş, bize açılıp sıkıntılarını anlatmasına engel olmuştu. Genel göç tasarısından haberdar olunca, gitmemeye karar verdi, sevdiğinin mezarı başında yaşamak ya da ölmek onun için fark etmezdi, kaderin isteğine boyun eğip kocaman İngiltere'de çocuğuyla birlikte tek başına kalacaktı. Londra'da bulunan sayısız boş evden birine saklandı. O uğursuz 20 Kasım gecesi Idris'imi kurtarandı o, gerçi hemen sonrasında geçirdiğim tehlike, arkasından Idris'in hastalığı bu talihsiz dostumuzu unutmamıza neden olmuştu, ama yine de bu olay onun türdeşleriyle yeniden ilişki kurmasına sebep olmuştu. Çocuğunun geçirdiği hafif bir rahatsızlık, ona, insanlığa hâlâ kopmaz bağlarla bağlı olduğunu gösterdi. Bu küçük varlığın hayatını korumak varoluşunun amacı haline geldi ve Paris'e giden ilk göçmen grubuna katıldı.

Juliet, metodist için kolay bir av olmuştu. Hassasiyeti ve büyük korkuları onu her uyarıya açık hale getiriyordu. Çocuğuna duyduğu büyük sevgi, Juliet'i, çocuğunu kurtarmak için uzatılan her saman çöpüne yapışmaya hazır hale getirmişti. Aklının bir zamanlar gevşemiş olan telleri, şimdi, çok kaba, ahenksiz eller tarafından akort edilince, Juliet kolay inanan bir safdile dönmüştü. Eşsiz güzellikteki ahenkli sesiyle efsanevi bir tanrıça gibi güzel Juliet, görülmemiş ateşli heyecanıyla yolundan dönmez bir mürit, seçilmişlerin liderinin güçlü yardımcısı olmuştu. Vendôme Meydanı'nda karşılaştığımız gün onu kalabalığın içinde gördüm. Birden, 20 Kasım gecesi Hızır gibi yetişip yitik sevgilimi kurtardığını hatırladım, ilgisizliğim ve nankörlüğüm için kendimi suçladım, onu yeniden kendine getirmek ve ikiyüzlü yok edicinin pençesinden kurtarmak için her yolu denemek zorunda olduğumu hissettim.

Hikâyemin burasında, Tuileries sığınağına sızmak için ne tür kurnazlıklara başvurduğumu sayıp dökmeye ya da uyguladığım taktikleri, uğradığım hayal kırıklıklarını ve gösterdiğim sabrı anlatıp sıkıcı açıklamalar yapmaya kalkışacak değilim. Sonunda Tuileries'nin duvarlarından içeri girmeyi başardım, sarayın salonlarında, koridorlarında sabırsız bir umutla dolaşıp durdum, inancını değiştirip seçilmişlere karışan dostumu bulmak için. Akşam, peygamberlerinin kurnaz ve etkili söylevini dinlemek için şapelde toplanan cemaate gizlice karışmayı akıl ettim. Juliet'i onun yanında gördüm. Deliliğin huzursuz ışıltısıyla parlayan kara gözlerini ondan ayırmıyordu. Henüz bir yaşına girmemiş çocuğunu kucağında tutuyordu. Çocuğun bakımı dışında hiçbir şey, onun dikkatini, kendinden geçerek dinlediği konuşmadan başka bir yöne çekemezdi. Vaaz sona erince, cemaat dağıldı. Aradığım insanın dışında herkes gitti şapelden. Çocuk uyumuştu.

Juliet onu bir yastığın üstüne yatırdı, yere oturdu, başucunda bekleyip huzurlu uykusunu seyretmeye koyuldu.

Yanına gittim. Doğal olarak bir an için bundan hoşnutluk duygusu doğdu, ama ben ateşli ve şefkatli bir ısrarla bu hurafe ve sefalet yuvasından benimle birlikte kaçması için yalvarmaya başladığım zaman, o hoşnutluk duygusu yeniden yok oldu. Çok geçmeden fanatizm taşkınlığı nüksetti, bana lanet yağdırmasını önleyen tek şey, yumuşak ve nazik tabiatıydı. Onu bırakmam için yalvardı, onu bırakmamı emretti, "Sakın, sakın!" diye haykırdı. "Siz en iyisi imkân varken kaçın. Şu an güvendesiniz, fakat zaman zaman sesler duyarım, bana vahiy gelir; "Ezelî ve Ebedî Olan", buyruğunu bildirir de, çocuğumu korumak için kurban edilmeniz gerektiğini söylerse korkunç bir fısıltıyla, o zaman O'nun, sizin tiran olarak niteleğiniz uşaklarını çağırırım, onlar sizi lime lime ederler ve ben, Idris'in sevdiği adamın ölüsü için bir damla olsun gözyaşı döküp onu kutsamaya kalkışmam."

Ahenksiz bir ses tonuyla ve yüzünde vahşi bir bakışla çabuk çabuk konuşuyordu. Bu arada çocuk uyandı, korktu, ağlamaya başladı. Onun her hıçkırığı talihsiz annenin yüreğine işliyordu, derken çocuğuna yönelttiği sevgi ifadeleri ile benim gitmemi söyleyen öfkeli emirleri birbirine karışmaya başladı. İmkânım olsa, her şeyi tehlikeye atar, Juliet'i o caninin ininden zorla alıp götürür, onu aklın ve şefkatin sağaltıcı devasına emanet ederdim. Ama yapabileceğim hiçbir şey yoktu, daha fazla çaba harcamaya bile gücüm yoktu. Koridordan adım sesleri geldi, yaklaşan vaizin sesi duyuldu. Juliet çocuğunu göğsüne sımsıkı bastırdı, başka bir geçitten kaçtı. O zaman bile onun peşini bırakmazdım, ama düşmanım ve uşakları içeri girdiler, etrafımı sarıp beni esir aldılar.

Bedbaht Juliet'in tehditlerini hatırladım, adamın tüm şiddetiyle intikam almasını, öfkesi kabaran taraftar-

larının üstüme çullanmalarını bekliyordum. Beni sorguya çektiler. Cevaplarım basit ve açık yürekliydi. "Kendi ağzıyla kendini suçluyor!" diye haykırdı düzenbaz. "Tanrı'nın en sevgili kulu olan kardeşimizi kurtuluş yolundan döndürmeye niyetlendiğini itiraf ediyor. Alın, zindana götürün. Yarın ölecek. Günahın çocuklarına ibret olsun diye, kurtarılmışların sığınağından korksunlar diye, akıllardan çıkmayacak korkunç bir ders vermeye çağrıldığımız apaçık."

Onun ikiyüzlü abuk sabuk konuşması midemi bulandırdı, fakat bir zorbayla söz dövüşüne girmeye değmezdi. Ben soğukkanlı cevapladım; bana öyle geliyordu ki, korkuya kapılmış olmaktan uzaktayken, en kötü durumda bile, kendine karşı dürüst, cesur ve kararlı bir insan, bu şekilde, darağacının tahtalarından bile, yanlış yola sapmış bu manyak sürüsünün arasından kaçıp kurtulabilirdi. "Kim olduğumu unutma," dedim. "Kesinlikle eminim ki, ölümümün öcü mutlaka alınacak. Senin yasal olarak tabi olduğun Kral Vekili benim niyetimden haberdar, burada olduğumu biliyor, kanın çığlığı ona kadar ulaşacak, o zaman sen ve zavallı kurbanların oynamak üzere olduğunuz trajedi için çok dövüneceksiniz."

Düşmanım cevap vermeye tenezzül etmedi. Dönüp bakmadı bile. "Görevinizi biliyorsunuz," dedi yoldaşlarına, "yerine getirin."

Beni bir anda yere fırlattılar, ellerimi ayaklarımı ve gözlerimi bağladılar, beni oradan aceleyle uzaklaştırdılar. Ellerim ayaklarım serbest kalıp da gözlerimin bağı çözüldüğünde karanlıktaydım, sağır, dilsiz zindanın duvarları çevirmişti etrafımı. Bir tutsaktım ve yalnız başımaydım.

Bu caninin bir müridini kazanmak için bulunduğum girişim böyle sonuçlanmıştı. Beni öldürtebileceğine inanamıyordum. Ama yine de onun elindeydim işte. Hırsı, hep karanlıkta ve zalimlikle yol bulmuştu kendi-

ne; gücünü, yarattığı korkudan alıyordu; benim ölmemi sağlayabilecek sözü söylemek, bulunduğum karanlık zindanda duyulamayacak, bilinemeyecek o bir tek sözü söylemek merhamet eylemekten daha kolay olabilirdi. Büyük olasılıkla halka açık bir idama cesaret edemezdi, ama sessiz sedasız bir suikast yoldaşlarımı korkutup onları benzeri bir maceraya atılmaktan caydırır, izleyeceği dikkatli bir davranış biçimiyle de, Adrian'ın peşine düşmesinden ve intikam almasından kaçınabilirdi.

İki ay önce, şimdi içinde bulunduğum zindandan daha karanlık bir mezar odası, bana, ölmek üzere sessizce yatıp orada öylece kalmayı düşündürmüştü. Oysa şimdi, sonun yaklaşması beni ürpertiyordu. Hayal gücüm, onun, beni ne çeşit bir ölüme uğratacağını tahmin etmekle meşguldü. Beni aç bırakarak yavaş yavaş mı öldürecekti, yoksa bana verilen yiyecekler beni yavaş yavaş mı öldürecekti? Ölüm sessizce uykuda mı gelecekti acaba, yoksa mücadele sırasında bile mağlup olacağımı bilerek katillerimle sonuna kadar mücadele mi edecektim? Nüfusu azalmış bir dünyada yaşıyordum, bir çocuğun aritmetik bilgisi nüfusu hesaplamaya yeterdi. Aylarca ölüm yanı başımda kol gezerken ve onun iskelet biçimli gölgesi arada bir yolumu karartırken, onunla kol kola yaşamıştım. Gaddar hayaleti aşağıladığıma ve onun gücünü küçümseyip alay ettiğime inanıyordum.

Alın yazısının başka bir çeşidi olsa karşısına cesaretle çıkardım, hatta yiğitçe karşılardım. Ama bir gece yarısı soğukkanlı katiller tarafından böyle öldürülecektim, gözlerimi dost bir el kapamayacak, yanımda kutsayıp vedalaşacağım kimse olmayacak. Ah, mücadele ederek, nefretle ve lanetlerle ölmek, ha! Ah, melek sevgilim, çok yakında, parçalanmış bir ceset olarak gerisingeri içeri atılacaksam, mezarın kapısından adım atmışken beni hayata neden geri döndürdün?

Saatler asırlar gibi uzuyordu. Bu zaman aralığında, bitmek tükenmek bilmeden birbirini kovalayan düşüncelerimi sözlere aktarabilseydim, ciltler dolardı. Zindanın havası rutubetliydi. Yerler küflü ve buz gibi soğuktu. Derken açlık da bastırdı, dışarıdan bana kadar ulaşan hiçbir ses yoktu. Zorba, yarın öleceğimi açıklamıştı. Yarın ne zaman gelecekti? Yoksa yarın şimdiden burada mıydı?

Kapım açılmak üzereydi. Anahtarın döndüğünü, kol demirlerinin ve sürgülerin yavaşça çekildiğini duydum. Kapı açılırken bazı sesler sarayın içinden bana kadar ulaştı. Saatin biri vurduğunu duydum. Beni öldürmeye geliyorlar, diye düşündüm. Halka açık bir infaz için uygun bir saat değildi. Kapının karşısındaki duvarın önünde dimdik durdum. Gücümü topladım; öyle kolay teslim olmayacaktım. Kapı, menteşelerinin üstünde yavaşça döndü, ben ileriye atılıp davetsiz misafirin üstüne çullanmaya hazır bekledim, ta ki kimin girdiğini görüp de ruh halim değişinceye kadar. Giren, Juliet'in ta kendisiydi. Yüzü solgundu, ayakta titreyerek duruyordu, elinde bir lambayla zindanın eşiğinde durmuş, dalgın ve kederli bir yüzle bana bakıyordu. Fakat çabucak kendine hâkim oldu, cansız bakan gözleri eski parlaklığını yeniden kazandı. "Verney, sizi kurtarmaya geldim," dedi.

"Kendinizi de tabii!" diye haykırdım. "Sevgili dostum, gerçekten de kurtulabilir miyiz?"

"Tek kelime etmeyin," diye yanıtladı. "Beni izleyin!"

Ben hemen boyun eğdim. Hafif adımlarla birçok koridoru aştık, birkaç merdivenden çıktık, salonlardan geçtik. Onlardan birinin sonunda, Juliet alçak bir kapının kilidini açtı. Ani bir esinti lambamızı söndürdü, ama onun yerine, kutsanmış ay ışığını ve göğün aydınlık yüzünü gördük. İlk önce Juliet konuştu, "Güvendesiniz," dedi. "Tanrı sizi korusun! Elveda!"

Onun isteksiz elini tuttum, "Sevgili dostum!" diye haykırdım. "Yanlış yola saptırılmış kurban! Benimle birlikte kaçmaya niyetli değil misiniz? Kaçışıma yardım etmek için her şeyi tehlikeye atmadınız mı? Hem, geri dönmenize ve bu vicdansızın öfkesinin sonuçlarına tek başınıza katlanmanıza izin vereceğimi mi sanıyorsunuz? Hayır, asla!"

Güzel kız, "Benim için korkmayın," dedi kederli bir sesle. "Üstelik bu duvarların dışına şefimizin izni olmadan çıkabileceğinizi hiç düşünmeyin. Sizi kurtaran o. Beni sizi buraya kadar getirmekle görevlendirdi, çünkü sizi buraya gelmeye iten nedenleri en iyi ben biliyorum ve buradan ayrılmanıza izin verdiği için onun merhametini en iyi ben anlayabilirim."

"Bu adamın kuklası mı oldunuz?" diye haykırdım. "Hayattayken bir düşman olarak korkuyor benden, ölürsem eğer, o zaman da benim intikamımı alacak olanlardan korkuyor. Bu kaçışı gizli niyetlerle destekliyor, böylece taraftarlarına bir tutarlılık gösterisi yapıyor, fakat merhamet onun yüreğinden çok uzakta. Onun düzenbazlıklarını, acımasızlığını ve sahtekârlığını unutuyor musunuz? Benim gibi siz de özgürsünüz. Juliet, benimle gelin, bizim merhum Idris'in annesi sizi memnuniyetle karşılayacaktır, soylu Adrian sizi kabul etmekten büyük sevinç duyacaktır. Bizim aramızda huzur ve sevgi bulacaksınız, yobazlığın verebileceğinden daha güzel ümitleriniz olacak. Gelin, korkmayın. Gün doğmadan çok daha önce Versailles'da oluruz. Bu suç yuvasının kapısını arkanızdan kapayıp gelin. Şirin Juliet, ikiyüzlülük ve suç ortamından sevecenlik ve iyilik toplumuna gelin."

Aceleyle ama coşkuyla konuşuyordum. Ben hafifften zorlayarak onu kapıdan uzaklaştırmaya çalışırken, bazı düşünceler, gençlik ve mutluluk günlerinden bazı anılar beni dinlemesini ve bana boyun eğmesini sağlıyor

gibiydi. Sonra keskin bir çığlıkla kaçıp kurtuldu. "Yavrum, yavrum! Yavrum onun elinde. Sevgili kızım benim için rehin."

Koridorun içine ok gibi fırladı. Aramızdaki kapı kapandı. Juliet bu caninin pençelerinde kaldı. Bir tutsak olarak. O adamın şeytani tabiatına yapışık öldürücü havayı solumak üzere. Özgür rüzgâr yanaklarımda oynaşıyor, ay başımın üzerinde şefkatle parlıyordu, yolum açıktı. Kaçtığım için memnundum, ama sevincim hüzünlüydü yine de. Versailles'a doğru yürümeye başladım.

VI

Olaylarla dolu kış, dertlerimizi erteleyerek bizi rahatlatan kış, geçti. Eğik ışınlarıyla gecenin daha uzun zaman saltanat sürmesine boyun eğen güneş, yeryüzünün hem âşığı hem de onun yeni güzelliğinin destekçisi olan güneş, gündüz gezintilerinin süresini uzattı, derken tahtının en yükseğine çıktı. Deniz çekilirken kuru bir kayanın üstüne toplaşan sinekler misali, zamanla düşüncesizce oynamıştık, tutkularımızın, ümitlerimizin ve çılgın arzularımızın bize hükmetmesine izin vermiştik, ama şimdi, yıkım denizinin yaklaşmakta olan gümbürtüsünü duyuyorduk ve ilk dalga bize çarpmadan önce korunaklı bir kovuğa kaçmış olmamız gerekirdi. Hiç zaman kaybetmeden İsviçre'ye doğru yola çıkmaya karar verdik. Fransa'dan ayrılmak için sabırsızlanıyorduk. Buzulların soğuk kubbelerinin altında, muazzam dalları ağır kar yükünün altında sallanmaz olan çamların gölgesinde, aşırı soğuk sularıyla yavaş eriyen donmuş su kütlelerinden doğduklarını belli eden akarsuların yanı başında, havayı

temizleyen devamlı rüzgârların ortasında sağlık bulacaktık, tabii sağlığın kendisi de hastalanmadıysa eğer.

Hazırlıklara ilkin hevesle başladık. Ne de olsa şimdi kendi vatanımızla, sevdiklerimizin mezarlarıyla, çocukluğumuzdan beri yanı başımızda olan çiçeklerle, akarsularla ve ağaçlarla vedalaşmıyorduk. Paris'ten ayrılırken hissettiğimiz, pek de büyük bir üzüntü olmayacaktı. En son çekişmelerimizi hatırlayınca ve arkamızda, çıkarcı bir yalancı peygamberin tiranlığı altında ezilen kandırılmış kurbanlardan oluşan bir sefiller sürüsü bıraktığımızı düşününce, bir utanç sahnesiydi bıraktığımız yer. Tüm bahçelerden daha güzel vadilere, muhteşem ormanlara, ölümlüleri yüceltmek için inşa edilmeyen, doğanın kendi saraylarına, duvarları mermer beyazlığındaki Alplerden çıkıp çatısı gökyüzünden salonlara gitmeye can atarken, yakında ölümle lekelenmesinden korktuğumuz Versailles bahçelerini, ağaçlıklarını ve Bourbonlar'ın saraylarındaki salonları bırakıp gittiğimiz için yalnızca hafif bir acı hissedecektik.

Yine de, yola çıkmak için belirlediğimiz gün yaklaşırken cesaretimiz kayboluyordu. Korkunç hayaletler ve uğursuz alametler, böyle şeyler varsa tabii, etrafımızda çoğalıyordu. Öyle ki, insanların şöyle demesi boşuna olabilirdi:

> Bütün bunlar doğal, bir gerekçesi vardır.[1]

Biz bütün bunların kötüye işaret olduğunu hissediyor ve onların arkasından birbirini zincirleme izleyerek gelecek olan olaylardan korkuyorduk. Baykuşun güpegündüz çığlık çığlığa ötmesi, bir yarasanın bir güzelin ya-

1. Shakespeare, *Julius Caesar*, I, 3.

tağının etrafında dönmesi, erken ilkbaharda bulutsuz havada birdenbire gök gürlemesi, ağaçların ve ağaççıkların sebepsiz kuruması alışılmamış olmakla birlikte doğal olaylardı, büyük korkular yüzünden insan aklının yarattıklarından daha az korkutucuydu. Kimilerine cenaze alayları ve bahçelerin içindeki, iki yanı ağaçlıklı uzun yollarda oradan oraya uçuşup duran ve gecenin bir yarısı gelip uyuyanların perdelerini çeken gözyaşına bulanmış yüzler görünüyordu. Kimisi çığlıklar ve feryatlar duyuyordu; hüzünlü bir ilahi dolaşıyordu havada, yukarıdaki ruhlar insan türünün tümü için sanki ağıt düzüyorlarmış gibi. Bütün bunlar, korkunun bedenlerimizde yarattığı, bizi olmayanı görmeye, işitmeye ve hissetmeye zorlayan algılardan başka bir şey değil miydi acaba? Bütün bunlar hastalıklı hayal gücümüzün ve çocuksu saflığımızın ürünü müydü sadece? Öyle olabilirdi, ama en gerçek olan, bu korkuların ta kendisinin var olduğuydu; bütün bunları görüp duyanların korku dolu sabit bakışları, ölü gibi solgun yüzleri, onlara işkence eden korku yüzünden tutulan dilleri, çıkmayan sesleriydi. Onların arasında sanrının ne olduğunu bilen, ama yine de insanın yakasını bırakmayan dehşetten kurtulamayan Adrian da vardı. Hiçbir şeyden haberi olmayan çocukların bile, korku dolu çığlıklar atarak ve çırpınarak gizli güçlerin varlığını kabul ettikleri oluyordu. Gitmemiz gerek: Yer değiştirmekte, meşguliyette ve hâlâ bulmayı umduğumuz emniyette, giderek yoğunlaşan bu korkuların bir tedavisini keşfedecektik.

Bizim grubu toplayınca, kadın, erkek ve çocuklardan oluşan bin dört yüz kişi olduğumuzu gördük. Sahte peygambere bağlanıp da Paris'te kalanlar dışında sayımız şimdiye kadar azalmamıştı. Elli civarında Fransız bize katılmıştı. Hareket düzenimiz çabucak kararlaştırıldı. Bölünmenin neden olduğu aksilikler yüzünden

Adrian herkesi bir arada tutmaya karar verdi. Ben, yüz kişiyle birlikte, erzak sağlamak için önden gittim. Auxerre, Dijon ve Dole'ü geçerek Jura Dağları'nın üzerinden Cenevre'ye ulaşmak üzere Côte d'Or yolunu tuttuk. Her on milde, grubumuzun kalabileceği bir köy ya da kasabaya denk gelince, hazırlık yapacaktım. Arkamda bırakacağım haberciye, orada kaç kişinin konaklayacağını belirten yazılı bir talimat bırakacaktım. Grubumuzun geriye kalanı, on sekizi erkek, gerisi kadın ve çocuk olmak üzere, her biri elli kişiden oluşan küçük gruplara bölünmüştü. Her birinin başında, elinde grubun isim listesini bulunduran ve her gün yoklama yapması gereken bir yönetici vardı. Grup gece bölünecek olursa, öndekiler arkada kalanları bekleyecekti. Daha önce anılan büyük yerleşimlerde hepimiz bir araya gelecektik. Küçük grupların yöneticileri genel durumu değerlendirmek üzere o şehirlerde toplantı düzenleyeceklerdi. Dediğim gibi, ben en öndeydim, Adrian ise en arkada. Adrian'ın annesi de, koruması altındaki Clara ve Evelyn'le birlikte oğlunun yanındaydı. Düzenimiz böyle belirlendikten sonra, ben yola çıktım. Önceleri, Adrian'ın birkaç gün sonra yanımıza geleceği Fontainebleau'dan ileri gitmemeyi planlıyordum. Doğuya doğru ancak ondan sonra yeniden yola çıkacaktım.

Arkadaşım Versailles'dan sonra birkaç mil boyunca bana eşlik etti. Üzgündü. Yüzünde, şimdiden orada olmadığımız için boş yere hayıflandığını gösteren bir ifadeyle ve alışılmadık ümitsiz bir ses tonuyla, Alplere bir an önce varmamız için yakardı. "Bu durumda, ilerleyişimizi hızlandırabiliriz," dedim. "Senin henüz onaylamadığın, ilerleyişi ağır bir plana niye bağlanalım ki?"

"Olmaz," dedi, "artık çok geç. Bir ay önce kendimizin efendisiydik. Oysa şimdi..." Yüzünü benden çevirdi. Yoğunlaşan alacakaranlık yüz ifadesini zaten sakladığı

halde, başını daha çok çevirip ekledi: "Dün gece birisi vebadan öldü!"

Boğuk bir sesle konuşuyordu, sonra, aniden ellerini kenetleyip haykırdı: "Son saat hepimiz için hızla ilerliyor, hem de çok hızlı! Yıldızlar güneşten önce nasıl kaybolursa, son saat de bizi öyle yok edecek. Ben elimden geleni yaptım. Tüm acizliğimle vebanın arabasına asıldım, ellerimle tekerini sıkıca kavradım, ama araba, Cagannatha[1] gibi, hayat yolunda yürüyen herkesi ezerek ilerlerken yanında beni de sürüklüyor. Ah, bunun sonu bir gelse, ilerleyişini tamamlasa da hep birlikte mezara girsek keşke!"

Adrian'ın gözlerinden yaşlar süzülüyordu. "Trajedi tekrar tekrar oynanacak," diye sürdürdü konuşmasını. "Ölenlerin inlemelerini, sağ kalanların feryatlarını yeniden duymak zorunda kalacağım; her şeyi tüketerek gelip geçici varlığıyla tüm sonsuzluğu kuşatan şiddetli ıstıraplara yeniden tanık olacağım. Ben bunun için neden sona bırakıldım? Ben lekeli koç,[2] neden herkesten önce yere yatırılmıyorum? Bir kadının benim tüm bu dayandıklarıma dayanması zor, çok zor!"

Adrian kendi kendine üstlendiği görevleri şimdiye kadar gözüpeklikle ve büyük bir sorumluluk duygusuyla yerine getirmişti. Ben ona saygı duymuş ve boşu boşuna ona benzemeye çalışmıştım. Oysa şimdi ben onu cesaretlendirmek ve teselli etmek için birkaç söz söylüyordum. Başını ellerinin arasına sakladı. Sakinleşmeye çabalarken birdenbire haykırdı: "Ey Tanrım, birkaç ay, birkaç ay daha kalbimin durmasına ya da cesaretimin kırılması-

1. Tanrı Krişna'nın sureti. Her yıl kutsal Puzi kentinde düzenlenen şenlikte Cagannatha'nın heykelini taşıyan dev arabalar kalabalık tarafından çekilirken bazen cezbe gelen hacılar kendilerini arabanın önüne atardı.

2. Shakespeare, *Venedik Taciri*, 4, I. Antonio kendisi için böyle söyler.

na izin verme; bu yarı delirmiş beyni iyice delirtecek ya da bu kırılgan yüreğin, içinde bulunduğu hapishaneye karşı çarparak kırılmasına yol açacak dayanılmaz ıstırap manzaraları olmasın. İnsan ırkının son temsilcilerine yol göstermenin ve ölüm devletimi yok edinceye kadar onları yönetmenin benim yazgım olduğuna hep inanmışımdır. Ben de bu yazgıya boyun eğiyorum.

Verney, bağışla beni, seni üzüyorum, ama bundan sonra yakınmayacağım. Şimdi yine kendim oldum, daha doğrusu, kendimden daha iyi birisi oldum. İlerici düşüncelerin ve yüce arzuların, doğuştan gelen hastalığımla ve aşırı duyarlılığımla çocukluğumdan beri nasıl savaştığını ve ikincilerin galip geldiğini bilirsin. Bu dermansız ve güçsüz elin insanlık devletinin başıboş bırakılmış yönetim çarkını eline nasıl aldığını bilirsin. Zaman zaman tereddütlü dönemler yaşadım, ama yine de, şimdiye kadar, üstün ve bıkıp usanmaz bir ruhun içime yerleştiğini ya da, daha doğrusu, benim daha zayıf olan varlığımla birleşip bütünleştiğini düşündüm hep. Kutsal ziyaretçi bir süredir uyuyor, kim bilir, belki de onun yokluğunda ne kadar güçsüz olduğumu göstermek için. Ey iyiliğin ve gücün Ruhu, bir süre daha kal; ey ölümsüz Güç, bedensel faniliğin hasar görmüş bu mabedini hor görme daha! Yardım edilebilecek tek insan kalıncaya kadar gitme, içinde bulunduğun bu bozuk, eskimiş makineyi yalnız bırakma, onu destekle!"

Onun hezeyanlı umutsuzluğu ve önüne geçilmez iç çekişleriyle bölünen sesi yüreğimi burktu. Gözleri, gecenin loşluğunda iki yeryüzü yıldızı gibi parlıyordu. Adeta irileşen bedeniyle, ışıldayan çehresiyle, dokunaklı yakarışındaki gibi, onu insandan daha yücelere çıkaran gerçekten de bedenine bir ruhtan daha fazlası girmiş gibiydi.

Sonra hızla bana döndü, elini uzattı. "Elveda, Verney!" diye haykırdı. "Aşkımın kardeşi, elveda. Bu dudak-

lardan bir daha zayıflık ifadesi çıkmamalı. Yeniden canlandım, harekete geçmeye hazırım, görevlerimizi yapmak için, yenilmez düşmanımızla savaşmak için, zira onunla sonuna kadar mücadele edeceğim."

Elimi kavradı, her çeşit gülümsemeden daha sıcak ve hayat dolu bir bakışla baktı. Sonra atının başını çevirdi, mahmuzu hayvana dokundurdu ve bir anda gözden kayboldu.

Bir adam dün gece vebadan ölmüştü. Ne ok kılıfı boşalmıştı ne de yay gevşetilmişti. Biz hedef olarak duruyorduk, zafere doymayan, ceset yığınlarıyla yetinmeyen Partlı Veba[1] nişan alıyor ve vuruyordu. Fiziksel düzeneğime de yansıyan bir ruh hastalığı çöktü üstüme. Dizlerim birbirine vuruyor, dişlerim takırdıyordu, ani bir soğuk yüzünden pıhtılaşan kanım kederli yüreğimden çıkış yolunu binbir güçlükle buluyordu. Kendim için korkmuyordum, fakat geriye kalanları bile kurtaramayacağımızı düşünmek çok acıydı. Sevdiklerim, birkaç gün içinde, asırlık mezarında yatan Idris gibi ölümün soğukluğuyla hareketsiz kalabilirlerdi; ne bedenin gücü ne de aklın enerjisi savuşturabilirdi bu saldırıyı. Bir alçalmışlık hissi çöktü üstüme. Tanrı insanı, acaba, sağlık fışkıran doğanın ortasında, sonunda toprağa dönüşmesi için mi yaratmıştı? Yoksa yaratıcısının gözünde insanın değeri, ayakta çürüyen başaklanmış bir buğday tarlasından fazla değil miydi? Büyük hayallerimiz böyle solup gidecek miydi? İnsan "meleklerden azıcık aşağıda"[2] diye anılır; ama gelin görün ki, ömrü bir günlük böcekten başka bir şey değilmişiz. Kendimizi "mükemmel hayvan" diye adlandırırdık, ama işe bakın! Meğer biz kendimiz-

1. Partlılar, vahşetleriyle bilinen ve at sırtında geriye dönüp ok atarken hedefe tam isabet ettirmeleriyle ünlü Antik Çağ okçularıdır.

2. Eski Ahit, "Mezmurlar", 8:5'e gönderme: "Neredeyse bir Tanrı yaptın onu."

mişiz "toprağın mükemmel bir örneği"[1]. Piramitlerin, onları yaptıranların mumyalanmış bedenlerinden daha çok yaşayacağına üzülürdük. Gelin görün ki, yanından geçip gittiğimiz bir çoban kulübesi, yapısında, tüm insanlıktan daha uzun ömürlü ana bileşeni içeriyor! Bu acıklı dönüşümü, geçmişteki büyük amaçlarımızla, görünürdeki büyük güçlerimizle nasıl bağdaştırmalı!

Ansızın, içimden bir ses, açık seçik ve net olarak sanki şöyle dedi: Ezelden beri sabittir ki; zamanı ileriye götüren atlar, bu saati ve bu oluşu kendilerine zincirlenmiş olarak taşırlar, çünkü onların taşıdığı yük, hiçlik tarafından doğurulmuştur. Zorunluluk'un değişmez yasalarını tersinden okumayı düşünmüyorsun ya?

Ey, dünyanın anası! Kadir-i Mutlak'ın hizmetkârı! Oturup olayların kopmaz zincirini hamarat elleriyle ören, ezelî ve ebedî, değişmez Zorunluluk! Senin yasalarından şikâyet etmeyeceğim. İnsan aklım, bütün bu olanların doğru olduğunu kabul edemezse eğer, ama yine de olanlar olmak zorundaysa, o zaman, yıkıntıların arasında oturup gülümseyeceğim. Biz gerçekten de zevk almak için gelmemişiz dünyaya, boyun eğmek ve ümit etmek için gelmişiz.

Paris'ten Cenevre'ye yaptığımız uzun yolculuğu inceden inceye aktarmaya kalkışacak olsam okuyucu yorulmaz mı acaba? Seyahatimizi, günbegün kaydettiğim bir seyir defteri halinde tutacak olsam, elim, başımıza gelen çeşit çeşit felaketi yazacak gücü bulabilir mi ya da dilimizdeki kelimeler çektiğimiz türlü türlü acıyı, birbiri ardına üşüşen içler acısı olayları anlatabilir mi acaba? Sabır, ey okur, sabır! Kim olursan ol, nerede oturuyor olursan ol, fiziksel varlığı olmayanın dölü de olsan, hâlâ yaşa-

1. Shakespeare, *Hamlet*, II. Perde, II. Sahne.

yan ana babadan doğmuş da olsan, tabiatın yine de insan tabiatı, oturduğun yer ise dünya; burada, yok olmuş bir soyun edimlerini okuyacak ve kaydedilen bu acıları çekenlerin de senin gibi etten kemikten olup olmadıklarını ve onların da kırılgan yaradılışlı mı olduklarını hayretle soracaksın. Çok doğru, öyleydiler; onun için ağla, çünkü hiç şüphe yok ki, sen yalnız varlık, anlayışlı bir insansın; gözyaşı dök; fakat dikkatini de hikâyeye ver, atalarının yaptıklarını ve onların çektiği acıları öğren.

Fransa'nın içinde yol alırken ilerleyişimize damgasını vuran son olaylar öyle görülmemiş bir dehşetle ve öyle ümitsiz bir ıstırapla doluydu ki, üzerinde uzun uzun durmaya cesaretim yok. Her olup biteni en ince ayrıntılarıyla açıp gözler önüne serecek olsam, en küçük anların her bir parçasına, en önemsiz kelimesi bile körpe damarlarındaki kanı donduran yürek parçalayıcı birer hikâye sığar. Yok olmuş insan soyunun anıtını sana ders olsun diye dikersem, bu doğru bir şey olacak. Ama bu, ne hastane koğuşlarında seni peşimden sürükleyeceğim anlamına gelir ne de ceset odalarının gizli bölmelerinde dolaştıracağım demektir. Bundan dolayıdır ki, hikâye hızla gelişip ilerleyecek. Perişanlık görüntüleri, çaresizlik sahneleri, ölümün kazandığı son zaferin geçit alayı gelip geçecek gözlerinin önünden, ama kuzey rüzgârının göğün lekelenmiş ihtişamında önüne katıp sürdüğü hafif, uçuşan bulutların hızıyla.

Yabani otların istila ettiği tarlalara, terk edilmiş şehirlere, sürücüsü olmayan atların başıboş yaklaşmalarına gözüm alışmıştı artık, hatta daha da beteri, gömülmemiş ölülere, yol kenarlarında ve bir zamanlar sık sık girilip çıkılan evlerin basamaklarında yatan insan bedenlerine de alışmıştı.

Kavuran güneşin altında
Bozulmakta olan etten
Kemikler fırlıyor bembeyaz,
Kapkara toprağa dönüşmekte olan.[1]

Bu türden görüntüler –Ah, ne çare, acıklı zamanlardı o zamanlar!– bildik görüntüler haline gelmişti, öyle ki, böyle manzaraların yanından geçerken irkilmiyorduk artık ya da oradan hızla geçip gitmek için hırçın atlarımızı mahmuzlamaya bile gerek duymuyorduk. Güzel günlerinde Fransa, en azından Fransa'nın şimdi seyahat etmekte olduğumuz kısmı, bayındır bir çöldü, tarla çitlerinin, kulübelerin ve hatta köylülerin yokluğu, güneşli İtalya'dan ya da hareketli İngiltere'den gelen bir yolcunun içini karartırdı. Buna karşılık, sık sık rastlanan kasabalar ve şehirler hayat doluydu ve tahta kunduralı çiftçilerin içten gelen kibarlığı, onların gülümsemeye hazır halleri bir huysuzu güler yüzlü yapardı. Oysa şimdi, kapı önlerinde yün eğiren ihtiyar kadınlar yoktu artık; sırık gibi uzun sıska dilenciler saray adamlarının diliyle sadaka dilenmiyor, köylüler yortularda karmaşık dans figürlerini yaparken zarif, yavaş adımlar atmıyorlardı. Sessizlik, ölümün gelini hüzünlü sessizlik de ölümle birlikte geçit alayındaydı, kocaman havalide kasabadan kasabaya gidiyordu.

Fontainebleau'ya vardık ve arkadaşlarımızı karşılamak için süratle hazırlık yapmaya başladık. Gece sayım yapmak için toplanınca, üç kişinin olmadığını fark ettik. Onları sorduğumda, ağzından "veba" kelimesi çıkan adam çırpınarak ayaklarımın dibine düştü. Hastalık ona da bulaşmıştı. Çevremi katı yüzler kuşatmıştı, ne de olsa ara-

1. *Aspis Herakleous* (Herakles'in Kalkanı) adlı uzun şiirden.

larında, Ekvator çizgisini sayısız defa geçen denizciler, Rusya'da, uzak Amerika'da açlık, soğuk ve tehlikelere göğüs geren askerler vardı. Ayrıca her yöne fazlasıyla genişlemiş başkentimizde bir zamanlar gece soygunlarına çıkanlar vardı; toplum düzeneğinin kendilerini mahvetmek için işbaşında olduğunu görmeye daha beşikteyken alıştırılmıştı onlar. Etrafıma bakındım, dehşet ve çaresizlik tüm yüzlere göz alıcı harflerle yazılmıştı.

Fontainebleau'da dört gün kaldık. Birkaç kişi hastalanıp öldü, bu arada ne Adrian çıkıp geldi ne de başka bir arkadaşımız. Benim grubumda bir sıkıntı, bir kaynaşma baş gösterdi. İsviçre'ye ulaşmak, karlı ırmaklara atlamak, buzdan mağaralarda oturmak herkesin çılgın isteği haline gelmişti. Oysa biz Kont'u bekleyeceğimize söz vermiştik, ama o gelmiyordu. Adamlarım ise ilerleyelim istiyorlardı; olsa olsa, saman çöpünden prangaları atma isteği olarak nitelendirilebilecek bir ayaklanma çıktı. Bir liderleri olmadan tek başlarına ilerleyeceklerdi. Bir arada kalmayı sürdürmek güvende olabilmek için biricik şansımız, kelimelerle anlatılmaz her çeşit acıdan kaçınmak için biricik umudumuzdu. Bunu onlara söyledim. İçlerinden en kararlı olanlar, kendi başlarının çaresine bakabileceklerini söyleyerek aksilikle cevap verdiler, ricalarımı alaya aldılar, tehditlerle karşılık verdiler.

Sonunda, beşinci gün, Adrian'dan mektup getiren bir haberci geldi. Adrian, Auxerre'e devam etmemizi ve kendisini orada beklememizi istiyor, bunun da ancak birkaç günlük bir gecikmeye neden olacağını söylüyordu. Herkese hitaben yazdığı mektuplarda özet olarak bunları söylüyordu. Bana ayrıca teslim edilen mektuplarda ise, Adrian, içinde bulunduğu güç durumu ayrıntılı olarak aktarıyor, bundan sonrası için yapılacak planlamalarda takdiri bana bırakıyor, gerekli gördüğüm gibi davranmamı istiyordu. Versailles'daki durumu kısaca

aktarıyordu, ama habercinin anlattıkları onun atladıklarını tamamlıyor, bana, etrafının en yaman tehlikelerle sarıldığını gösteriyordu. Vebanın yeniden hortladığı ilkin saklanmıştı, fakat ölü sayısı arttıkça sır ortaya dökülmeye başladı. Hayatta kalanlar korkuları yüzünden ölü sayısını iyice abartmaya başladılar. İnsanlık düşmanı melun sahte peygamberin ajanları onların arasındaydı, öğretilerini sabırla aşılıyorlardı. Kurtuluşun ve hayatta kalmanın yalnızca kendi liderlerine boyun eğmekle güvence altına alınabileceğini yavaş yavaş benimsetiyorlardı. Bu konuda öyle başarılı oldular ki, çok geçmeden, önemli bir çoğunluk, zayıf karakterli kadınlar ve ödlek erkekler, İsviçre'ye doğru ilerlemek yerine, eli kulağında ölümden erteleme satın alabilecekleri umuduyla, kötülük ilkesine alçakça tapınarak sözde peygamberin saflarına geçmek üzere Paris'e dönmeyi ister oldular. Anlaşmazlığa sürükleyen bu korkuların ve heveslerin yol açtığı karışıklık ve kargaşa Adrian'ı alıkoymuştu. Paniğe kapılanları dengeleyebilecek sayıda taraftarını sakinleştirip harekete geçirebilmek ve onları kurtuluşa ulaşabilecekleri araçların bulunduğu biricik ortama geri döndürebilmek için, Adrian'ın zor koşullar altında tüm şevkini ve heyecanını, tüm sabrını kullanması gerekiyordu. Aslında beni hemen arkamdan izleyebileceğini ümit ediyordu, ama bu niyetini gerçekleştirmeyi başaramayınca, kendi grubumu Versailles'dan uzakta, isyan etkilerinin grubumdaki insanlara ulaşmasını engelleyecek bir mesafede tutmam gerektiği konusunda beni uyarmak amacıyla haberci yollamıştı. Göçmenlerin büyük bölümünü halihazırda uğradıkları kötü etkilerden kurtarmasına olanak sağlayacak uygun bir fırsat doğar doğmaz bana katılacağına söz veriyordu.

Bu haberler beni çok eziyetli bir belirsizliğin içine sürükledi. İlk önce, Versailles'a geri dönüp şefimizi için-

de bulunduğu tehlikeli durumdan çıkarmak için ona yardım etmek geçti içimden. Bu yüzden grubumu topladım, onlara, Auxerre'e doğru yaptığımız yolculuğa devam etmek yerine geriye doğru hareket etmeyi önerdim. Hep bir ağızdan reddettiler. Aralarındaki yaygın kanıya göre, Kral Vekili'ni alıkoyan, yalnızca vebanın yol açtığı yıkımdı. Benim isteğime karşılık Adrian'ın emrini çıkarıyorlardı karşıma. Onlarla birlikte gitmeyi reddedecek olursam bensiz ilerleyeceklerdi. İkna etmeye çalışmanın ve ısrarlı ricaların bu namertler üzerinde herhangi bir etkisi yoktu. Yolda oyalanmayı zaten hiç istemezlerken, sayılarının veba yüzünden sürekli olarak azalması bu isteksizliğe tuz biber ekiyordu. Benim karşı çıkışım onların kararlılığını son noktaya vardırmaktan başka işe yaramadı. Aynı gece Auxerre'e doğru yola koyuldular. Askerler kendi generallerine nasıl yemin ederlerse onlara da aynı yemin ettirilmişti, ama onlar bu yemini bozdular. Ben de onları terk etmeyeceğime dair kendime söz vermiştim. Onların yaptıklarına bakıp sözümden dönmek bana insafsızlık gibi geliyordu. Onları bana baş kaldırmaya iten aynı ruh hali birbirlerini terk etmeye de götürebilir, halihazırdaki dağınık ve düzensiz halleriyle başsız yapacakları yolculuk en korkuncundan acılarla sonuçlanabilirdi. Bu duygular bir süre için baskın çıktı ve ben onlara uydum, diğerlerini de alıp Auxerre'e doğru yola çıktım.

Aynı gece, Fontainebleau'ya dört menzil uzaklığındaki Villeneuve-la-Guyard kasabasına vardık. Yol arkadaşlarım dinlenmeye çekilip de ben yalnız başıma kalınca, Adrian'ın durumu hakkında öğrendiklerimi kafamda evirip çevirmeye, o bilgiler üzerinde düşünüp taşınmaya koyuldum. O zaman, olup bitenler gözüme başka bir ışıkta görünmeye başladı. Ne yapıyordum? Şimdiki yaptıklarımın amacı neydi? Bencillerin ve kanun-kural bil-

mezlerin oluşturduğu bu kalabalığı İsviçre'ye doğru götürdüğüm açıktı, kendi ailemi ve en iyi arkadaşımı arkada bırakmıştım, herkesi tehdit eden ölüm de her dakika gözdağı veriyordu ve ben onları bir daha hiç göremeyebilirdim. Kral Vekili'ne yardımcı olmak, bunu yaparken de bir bağlılık ve sorumluluk örneği sergilemek benim en önde gelen görevim değil miydi? Şimdi içine düştüğüm durum gibi çok nazik bir durumda, birbiriyle çatışan çıkarları uyumlu biçimde dengelemek çok güçtür; gönlümüzün aktığı şey, biz özveride bulunmayı düşündüğümüzde bile inatla bencilliğe bürünür. Böyle zamanlarda kolaylıkla davamızdan ödün vermeye sürükleniriz. Ben de aynı yolu tutmuştum. Aynı gece Versailles'a dönmeye karar verdim. Oraya vardığımda durumun şimdi düşündüğüm kadar kötü olmadığını anlarsam, hiç gecikmeden kendi grubuma dönecektim. Versailles'a varışımın az ya da çok güçlü bir farkındalık duygusu uyandıracağı ve kararsız kalabalığı ileriye götürmek amacıyla bizim de bundan yaralanabileceğimiz konusunda belli belirsiz bir sezgi vardı içimde. Ne olursa olsun kaybedilecek zaman yoktu, at ahırlarına gittim, en gözde atımı eyerledim, sırtına atladım, kendime daha fazla düşünme fırsatı vermeden, Versailles'a geri dönmek üzere Villeneuve-la-Guyard'dan ayrıldım.

Asi grubumdan kaçtığım için ve kötünün iyiyle mücadelesini, birincinin daima galip çıktığı o mücadeleyi bir zaman için de olsa görmeyeceğim için hoşnuttum. Adrian'ın başına gelenleri tam olarak bilmemek beni hemen hemen delirtmek üzereydi. Eşi benzeri olmayan arkadaşımı mahvedebilecek ya da onu kurtarabilecek olanlar dışında her olay gözümde yavaş yavaş önemini yitirmeye başlamıştı. İçimde bir sıkıntıyla, yüreğimi hafifletmek için çabuk yol almaktan medet umarak atımı gece karanlığının içinde Versailles'a doğru sürüyor-

dum. Atımı mahmuzluyordum, o da serbest adımlarını hızlandırıyor, gösterişli başını gururla yukarı dikiyordu. Takımyıldızlar hızla dönerek geçiyordu başımızın üzerinden, her ağaç, her taş ve her işaret kazığı, ben süratle ilerlerken görünüp hemen kayboluyordu. Alnımı tatlı bir serinlikle okşayan aceleci rüzgâra karşı başımı açtım. Villeneuve-la-Guyard gözden kaybolurken, ben de insan ıstırabının acıklı dramını unutmaya başladım. Yaşamak; yeşile bürünmüş yeryüzünün, yıldızlarla süslü ışıltılı gökyüzünün ve bütünü devindiren vahşi rüzgârın hissedildiği o an, mutlu olmak için tek başına yeterliymiş gibi geliyordu. Atım yorulmaya başlamıştı, oysa ben onun yorgunluğunu unutmuştum, yavaşladığında bağırarak onu hâlâ yüreklendirmeye, mahmuzlayarak hızlandırmaya çalışıyordum. Gözüpek bir attı, bu yüzden önüme çıkan ilk ata binip onu bir daha bulamamak üzere arkada bırakmak istemiyordum. Bütün gece gittik. Sabah olunca kuvveti kesilmeye başlayan hayvan Versailles'a yaklaştığımızı anlayınca, evine ulaşmak için tüm gücünü topladı. Geldiğimiz yol elli milden az değildi, ama yine de uzun bulvarlardan ok gibi geçti. Ben şatonun kapısında sırtından inince dizlerinin üstüne çöktü, gözleri donuklaştı, yana yattı, soylu göğsü birkaç nefesle inip kalktı ve can verdi. Ölümünü kendime bile tarif edemeyeceğim bir acıyla izledim, sanki bir parçamı korkunç bir işkenceyle kesip uzaklaştırıyorlarmış gibi büyük bir acıydı hissettiğim, ama dayanılmaz olduğu kadar da kısa süreliydi. Açık kapıdan içeri dalıp da zaferler şatosunun görkemli merdivenlerini hızla çıkarken, o acıyı unuttum. Adrian'ın, "Seni aptal! Seni çiğ süt emmiş, kadın kılıklı ve aşağılık yaratık!" diyen sesini ve isterik çığlıklarla karşılık verildiğini duydum. Aceleyle Herakles Salonu'na girdim. Adrian ayaktaydı, etrafını bir kalabalık sarmıştı. Şaşkınlıkla bana dönen

gözler, dünya sahnesinde bir erkeğin bu türden kadınsı esrimeleri bastırması gerektiğini hatırlattı. Adrian'ı kucaklamak için dünyaları verirdim, ama cesaret edemedim. Biraz aşırı yorgunluktan, biraz da isteyerek, boylu boyunca yere attım kendimi. Yalnızlığın kibar evladına açabilir miydim gerçeği? Onun ayak bastığı aziz ve kutsal toprağı öpmek için yapmıştım bunu.

Her şey büyük bir karmaşa içindeydi. Seçilmişler liderinin bir ajanı, şefi tarafından öyle işlenmiş, kendi yobaz inancıyla öyle galeyana gelmişti ki, yok olan insanlığın savunucusu olan Kral Vekili'nin hayatına kastetme girişiminde bulunabilmişti. Onun, Kont'u hançerlemeye kalkan eli yakalanmıştı. Bu durum, şatoya vardığımda duyduğum bağrışmalara ve Herakles Salonu'nda gördüğüm şaşkın insanların toplanmasına neden olmuştu. Boş inanç ve çılgın öfke göçmenlerin arasına sinsice sokulmuş olsa da, soylu başkanlarına sadakatle bağlı kalan birkaç insan hâlâ vardı. Bu iğrenç girişim, korku yüzünden güven ve sevgileri sarsılmış olanlardan pek çoğunun uykudaki duygularını yeniden alevlendirdi. Güvenilir bir alay yürek Adrian'ın etrafında toplaştı. Pis alçak yakalanıp bağlandığı halde komplosuyla gururlanıyor, çılgınca şehitlik tacını talep ediyordu. Kurban etmeye niyetlendiği adam araya girmese, onu parça parça ederlerdi. Adrian ileri atılıp ona siper oldu, öfkeden deliye dönen arkadaşlarına sakin olmalarını emretti amirane bir sesle. Ben içeriye işte tam o anda girmiştim.

Disiplin ve huzur sonunda şatoya yeniden geldi. Bunun üzerine Adrian, taraftarlarının huzursuz akıllarını sakinleştirmek için ev ev, grup grup dolaşmaya başladı, onları yine eskisi gibi itaatli olmaya çağırdı. Ne var ki, ani ölüm korkusu, bir dünya felaketinden kurtulup da hayatta kalanlar arasında hâlâ yaygındı. Suikast girişiminin sebep olduğu dehşet geçip gitti. Gözler Paris'e çev-

rildi. İnsanlar bir dayanağı o kadar severler ki, sivri ucu zehirli bir mızrağa bile yaslanabilirler. İşte, kurtların en yırtıcısı sahte peygamber de böyleydi; cehennem azabı tehdidini kamçı gibi sallayarak safdil bir sürüye çoban rolünü oynuyordu.

Öyle bir tereddüt ânıydı ki, insanlığın en yılmaz dostunun bile kararlılığı sarsılmıştı. Adrian vazgeçmeye, mücadeleyi yarıda bırakmaya ve kandırılmış güruhu, öfkelerinin zavallı esiri olarak ve daha da kötüsü, o öfkeyi alevlendiren tirana bırakıp yanında birkaç arkadaşıyla birlikte gitmeye karar verdi. Fakat kısa bir kararsızlık ânından sonra cesaretini ve azmini topladı, ona hayat veren benzersiz iyilik ruhuyla dolup taşarak kendini biricik amacına verdi yeniden. Tam o sırada, aşağılık düşmanı, hayra alamet çok önemli bir işaret olarak, kendi elleriyle kurduğu saltanatı yine kendi elleriyle yıkarak kendi kendisinin başını yedi.

Onun insanların aklı üzerinde kurduğu büyük hâkimiyet, gücünü, telkin ettiği öğretiden alıyordu. Öğretiye göre, ona inananlar ve peşinden gidenler kurtarılmak üzere seçilmiş olanlardı, insanlığın geriye kalanı ise ölmek üzere damgalanmıştı. Şimdi, Tufan zamanı, Kadir-i Mutlak, ona, insanı yarattığı için pişman olduğunu, bir zamanlar suyla yaptığını şimdi vebanın oklarıyla yapacağını, *ipse dixit*[1] peygamber aracılığıyla bildirdiği emirlerine itaat edenlerin dışındaki herkesi yok etmek üzere olduğunu söylüyordu. Bu adamın böylesi bir düzenbazlığı devam ettirmek için neye ümit bağladığını söylemek imkânsız. Ölüm saçan doğanın onun iddialarının sahteliğini ortaya çıkarabileceğinin bütünüyle farkında olması, bunun bir kumar olduğuna, gelecek çağlarda ya gök-

1. (Lat.) Kendinden menkul.

lerden vahiy almış bir elçi olarak saygıyla anılacağına ya da şimdi can çekişmekte olan kuşaklar tarafından sahte bir peygamber olarak tanınacağına inanıyor olması olasıdır. Ne olursa olsun, dramı son perdesine kadar oynamaya kararlıydı. Yaz başlarında, öldürücü hastalık Adrian'ın taraftarları arasında kol gezmeye başladığında, sahte peygamber zafer kazanmış bir edayla kendi cemaatinin dünya çapındaki felaketin dışında olduğunu duyurdu. Ona inandılar. O zamana kadar Paris'ten çıkmayan müritleri şimdi Versailles'a gelmiş, orada toplanan korkaklar çetesinin arasına karışarak onların övgüye değer liderlerini kötülemeye, kendilerinin üstün ve hastalıktan muaf olduklarını iddia etmeye başlamışlardı.

Sonunda veba, yavaş fakat emin adımlarla sessiz sedasız sürdürdü ilerleyişini, seçilmişler cemaatinin arasına sızdı, rastgele ölüm saçtı onların arasında ve böylece yanılsamayı bozmuş oldu. Liderleri bu durumu gizlemeye çabalıyordu; yaptığı kötülüklerin içyüzünü bilen, aşağılık planlarını gerçekleştirmesine yardım eden birkaç müridi vardı. Hastalananlar derhal ve sessiz sedasız götürülüyor, bir iple işleri görülüyor, sonra gece yarısı kazılan bir mezarda üstleri sonsuza kadar örtülüyordu. Onların yokluğu konusunda diğerlerine mantıklı gerekçeler gösteriliyordu. Sonunda, annelik içgüdüsü baskın çıkan, verilen uyutucuları alt edip uyanık kalmayı başaran bir kadın, biricik evladının hakkından geldiklerini gördü, çevirdikleri kanlı entrikaların şahidi oldu. Gördüğü dehşetten aklını kaçıran kadın, aldatılmış yoldaşlarının arasına atılıp insanlık dışı cinayetin hikâyesini anlatan vahşi çığlıklarla gecenin duymaz kulağını dolduracaktı ki, öfkeden gözü dönen sahte peygamber kadının göğsüne bir hançer sapladı. Ölümcül yaralar alan kadın, güzeller güzeli ve genç kadın, Juliet (evet, oydu), kendisine hayat veren kanı giysilerinden damlarken, kucağında boğulmuş yavrusuyla,

liderlerinin ahlaksızlığını kandırılmış insanlar kalabalığına duyurdu. Sahte peygamber, kadını dinleyenlerin dehşetten donakalan bakışlarını, onların korkudan öfkeye dönüşen yüz ifadelerini gördü. Ortadan kaybolanların yakınları onların öldüklerinden artık emin olmuşlardı. Kurbanların, yakınları tarafından bağıra çağıra söylenen adları yankılanmaya başladı. Alçak herif içinde bulunduğu tehlikeyi gördü, günahkâr kariyerinde onu buraya kadar taşıyan o amacına ulaşma kararlılığıyla, başına geleceklerin en kötüsünden kaçınmaya karar verdi, en öndekilerden birinin üstüne atıldı, onun kuşağındaki tabancayı kaptı, gürültülü alaycı kahkahası, kendisini öldürdüğü silahın patlayan sesine karıştı.

Onun acınası kalıntısını olduğu yerde bırakıp zavallı Juliet'in ve yavrusunun cesedini tabuta yerleştirdiler, yüreklerinde büyük bir üzüntüyle uzun bir cenaze alayı halinde Versailles'a yürümeye başladılar. Yolda, Adrian'ın şefkatli koruyuculuğunu terk edip yobazlara katılmak üzere kaçan gruplarla karşılaştılar. Dehşetin öyküsü anlatılınca, kaçanların hepsi geri döndü, böylece, en sonunda, insanlıktan geriye kalanlar, sağduyularını yeniden kazandıklarına işaret eden acıklı sembolün arkasında eksiksiz olarak Adrian'ın karşısına çıkıp emirlerine sonsuza kadar itaat edeceklerine ve davasında ona bağlı kalacaklarına ant içtiler.

VII

Bu olaylar o kadar uzun zaman aldı ki, uzun soluklu yolculuğumuza yeniden başlamadan önce haziran ayı, günlerinin yarıdan çoğunu geride bıraktı. Versailles'a dön-

düğümün ertesi günü, Villeneuve-la-Guyard'da bıraktığım gruptan altı adam, grubun geriye kalanının İsviçre'ye doğru yola çıkmış olduğu haberini de yanında getirerek çıkıp geldi. Biz de aynı yoldan gidiyorduk.

Aslında kendi içinde kısa olan bir zaman dilimine geriye dönüp sonradan baktığımızda, o zaman diliminin, biz içindeyken bitmez tükenmezmişçesine uzayıp gidiyormuş gibi görünmesi çok tuhaf gelir. Temmuz sonunda Dijon'a girdik. Temmuz sonunda; geçip giderken uğursuz olaylarla ve kahreden üzüntülerle dolup taşan o saatler, o günler ve o haftalar unutulmuş zamanlar okyanusuna karışıp gitmişti bile. Temmuz sonunda; insan hayatı güneşin doğuşu ve batışıyla ölçülüyorsa eğer, o zamandan beri bir aydan azıcık daha fazla bir zaman geçmişti. Fakat heyhat! O zaman diliminde ateşli gençler ak saçlı olmuş, genç annelerin pırıl pırıl yanakları derin ve düzelmez çizgilerle yol yol kaplanmış, yeniyetme gençlerin esnek kolları bacakları sanki yılların yüküyle dermansız kalmış, yaşlılar gibi elleri ayakları tutmaz olmuştu. Geceler geçiyordu; uğursuz karanlığında güneşin daha doğmadan yaşlandığı geceler. Kavurucu günler geçiyordu, o günlerin uğursuz sıcaklarını serinletmek için gelen ılık ikindilerin, uzakdoğu diyarlarında oyalandıktan sonra ayaklarını sürüye sürüye geldiği ve etkisiz kaldığı kavurucu günler; güneş saatinde gölgelerin bir saat bile uzamadığı, oysa acılarla dolu insan hayatının acı çekeni zamanından önce mezara götürdüğü günler.

Versailles'dan ayrıldığımızda bin beş yüz kişiydik. Yola haziranın on sekizinde çıktık. İnsan toplumunda var olan en aziz yakınlıkları ya da her çeşit sevgi bağını barındıran uzun bir kafile halinde ilerliyorduk. Babalar ve kocalar yakınlarını bir muhafız titizliğiyle etraflarına topluyor; eşler ve anneler çevrelerindeki mert adamlara destek olmaya bakıyor, sonra da sevecen bir endişeyle

etraflarındaki çocuklara döndürüyorlardı bakışlarını. Üzgün, ama ümitsiz değildiler. Herkes birilerinin kurtulacağını düşünüyordu; herkes, insan tabiatına özgü o aynı değişmez iyimserlikle, kurtulacak olanın kendi sevgili ailesi olduğunu düşünüyordu.

Fransa'nın içinden geçerken, ülkenin insansız olduğunu gördük. Büyük kasabalarda, hayaletler gibi dolaşıp duran bir ya da iki insan oluyordu. Böyle olunca sayımızda küçük bir artış oluyor, buna karşılık ölümler yüzünden öyle bir azalma görülüyordu ki, sonunda, hayatta kalanların kalabalık olmayan listesiyle yoklama yapmak epeyce kolaylaştı. Hiçbir hastayı, ölüm onun cesedini mezarın koruyuculuğuna teslim etmemize izin verinceye kadar terk etmiyorduk, onun için yolculuğumuz uzuyordu. Saflarımızda her gün korkunç gedikler açılıyordu, onlarcası, yüzlercesi birden ölüyordu. Ölüm merhamet nedir bilmiyordu, onun için güneşi, onun doğuşunu bir daha hiç göremeyebiliriz hissiyle karşılıyorduk.

İlkbahar boyunca rahat vermeyen, sinirlerimizi bozan korkular ve bizi dehşete salan sanrılar, korkak yoldaşlarımızı bu hüzünlü yolculuk boyunca da ziyaret etmeyi sürdürdü. Her gece, kendi taze sanrılarını da beraberinde getiriyordu; kurumuş her ağaçtan bir hayalet yaratılıyor, dallı budaklı, kabarık her çalıdan korkunç şekiller üretiliyordu. Derken, bu alışılmış olağanüstü şeyler yavaş yavaş bizi etkilemez oldu ve ondan sonra olağanüstü başka şeyler olmaya başladı. Gün geldi, güneşin, doğması gereken zamandan bir saat daha geç doğduğu, ardından da giderek soluklaştığı iddia edilmeye başladı. Gölgelerin olağandışı görünümler aldığı keşfedildi. Eskiden olduğu gibi, insan hayatı normal seyrinde sessiz sakin akıp giderken, insanlar bu ölçüsüz yanılsamaların doğurduğu anlamları asla çıkaramazdı. Aslına bakarsanız, duyularımız, başkalarının algılarıyla destek-

lenmediğinde o derece güvenilmezdir ki, çoğunluğun büyük bir hevesle itibar ettiği mucizevi olgulara inanmamayı ancak azami derecede çaba harcayarak başarabiliyordum. Deliler ordusunun ortasında sağlıklı düşünebilen tek insan olarak ben, kendi aklıma, ışık saçan devasa gökcisminin hiçbir değişikliğe uğramadığını, korku ve dehşet veren sayısız şeklin gecenin gölgelerini koyulaştırmadığını, ağaçların arasında uğuldayan ya da boş bir binanın etrafında ıslık çalan rüzgârın ağlayan, inleyen seslerle, vahşi çığlıklarla yüklü olmadığını iddia etmeye cesaret edemiyordum. Kimi zaman gerçeklikler doğaüstü boyutlar kazanıyordu; o zaman, algıladığımız şeyin, gerçek olduğunu bildiğimiz şeyle, korktuğumuz her şeyin hayalî suretinin karışımı bir olgu olduğunu sandığımızda, damarlarımızdaki kanın donmaması mümkün olmuyordu.

Bir keresinde, akşamüstü hava kararırken beyazlar içinde bir karaltı gördük, bir insandan fazlası olduğu anlaşılan, savrula savrula yürüyen bir karaltı; bir bakmışsınız ellerini kaldırıp sallıyor, bir bakmışsınız şaşırtıcı derecede yükseğe zıplıyor, sonra birbiri ardına birkaç kez dönüyor, daha sonra kendi boyu kadar yükseğe zıplıyor, ardından vahşi el kol hareketleri yapıyor ve dimdik doğruluyordu. Doğaüstü şeyleri görmeye ve onlara inanmaya hazır olan bizimkiler biraz uzakta durup beklemeye başladılar. Hava karardıkça, yalnız hayalet, zor inananlar için bile korkunç bir şeye dönüşmeye başladı; sıçrayışları bir hayaletin ciddiyetine uyum sağlamasa da, insan gücünün ötesindeydi. Kâh olduğu yerde havaya sıçrıyor, kâh yüksek bir çitin üzerinden atlayıp sonra bir anda yine yolda karşımıza çıkıyordu. Ben çıkıp geldiğimde, bu hayalet gösterisinin yarattığı korku seyircilerden kiminin oradan kaçmasıyla, kalanların ise iyice birbirine sokulup büzüşmesiyle kendini belli etmeye başlamıştı. Bizim cin

sonunda bizi fark etti; yaklaştı, biz saygıyla geri çekilirken, o, yerlere kadar eğilip reverans yaparak bizi selamladı. Manzara bizim zavallılar için bile karşı konulmaz biçimde gülünçtü, onun kibarlığını bir kahkaha tufanıyla karşıladılar, sonra son bir çaba göstererek yeniden sıçradı, ardından kendini yere bıraktı ve gecenin alacakaranlığında hemen hemen görünmez oldu. Bu durum çevresindekileri yeniden korkulu bir sessizliğe saldı, sonunda, içlerinden en cesaretliler ilerlediler, ölen zavallıyı kaldırınca bu çılgın sahnenin anlamı çözülmüş oldu. Bir opera dansçısıydı; Villeneuve-la-Guyard'ı terk eden bir oyuncu topluluğunun üyesiydi. Hastalanınca yoldaşları tarafından terk edilmişti. Bilinci bulanan ve kendini sahnede sanmaya başlayan adamcağızın ölmekte olan algıları, zarafetine ve kıvraklığına bağışlanabilecek son alkışları sevinçle kabul etti.

Başka bir sefer de, bizimkilerin Kara Hortlak adını verdikleri bir görüngü bize birkaç gün boyunca musallat oldu. Onu sadece akşamları görüyorduk. Kömür karası oynak atıyla, matem elbisesiyle ve kara tüylerden başlığıyla heybetli ve korkutucu bir görünümü vardı. Onu bir anlığına gören birisi, benzinin kül gibi olduğunu söylüyordu. Bunu söyleyen adam diğerlerinden çok arkada kalmış ve bir dönemeçte aniden Kara Hortlak'ın kendisine yaklaştığını görmüş. At ve sürücüsü, korkuyla saklanan adamın yanından yavaşça geçmişler. Yüzüne düşen ay ışığı, atlının çehresinin sanki bu dünyaya ait olmayan renk tonunu gösteriyormuş. Kimi zaman, gecenin bir yarısı, biz hastalara bakarken, şehrin içinden dörtnala geçen at sesi duyardık; kaçınılmaz ölümün habercisi olarak gelen Kara Hortlak'ın dörtnala geçişini yani. Kara Hortlak halkın gözünde dev gibi büyürdü. Etrafını buzdan bir halenin çevrelediği anlatılırdı; geldiği duyulunca tüm hayvanlar irkilir, can çekişenler artık son saatlerinin gel-

diğini anlarlardı. Onun Ölüm'ün ta kendisi olduğunu, boyun eğmiş dünyayı ele geçirmek, yasalarına isyan eden biricik insanlar olan, zaten sayıca azalmış bizleri hep birden susturmak için kendini gizlemeden uluorta geldiğini anlatırlardı. Bir gün öğle üzeri, yolda, önümüzde yatan kara bir yığıntı gördük. Yaklaşınca, onun atından düşmüş Kara Hortlak olduğunu anladık. Yerde acıyla kıvranıyordu. Uzun saatler yaşamadı. Son sözleri, gizemli davranışlarının sırrını açığa vurdu. Vebanın etkileri yüzünden, bulunduğu bölgede tek başına kalan saygın bir Fransız soylusuymuş. Mahkûm olduğu yalnızlıktan nefret etmiş, aylardır kasabadan kasabaya, eyaletten eyalete dolaşarak kendine bir can yoldaşı arayıp durmuş, ama bizim grupla karşılaşınca, vebaya yakalanma korkusu insanlarla ilişki kurma sevdasına galip gelmiş. Aramıza karışmaya cesaret edememiş, yine de, bizi, büyük ve bereketli Fransa'da kendisi dışında yaşayan biricik insanoğullarını gözünün önünden ayırmayı da göze alamamış. Onun için, sözünü ettiğim hortlak kılığında bize eşlik etmiş, ta ki veba onu alıp da Ölü insanlığınkinden bile daha büyük bir topluluğa götürünceye kadar.

Böylesi boş korkular bizi oyalayıp da zihnimizi daha somut kötülüklerden başka tarafa çekebilse aslında iyi olurdu. Ne var ki o kötülükler, her düşüncemize karışacak, yaşantımızın her ânına girecek kadar korkunç ve çoktu. İnsanları, bir zamanlar canlı anamız olan engin toprağa bir toprak parçası olarak birbiri ardına vermek için, günlerce farklı zaman aralıklarıyla hep beraber durmak zorunda kalıyorduk. Böylece en sıcak mevsimde yolculuğumuza devam ettik. 1 Ağustos'tan önce de Dijon'un kapılarından giremedik, girdiğimizde ise, ey okur, yalnızca seksen kişi kalmıştık.

Bu ânı sabırsızlıkla beklemiştik, ne de olsa, kederli yolculuğumuzun en kötü kısmını geride bıraktığımız,

artık İsviçre'ye çok yakın olduğumuz bir yerdeydik. Ama böylesi eksiklerle tamamladığımız bir başarıya nasıl sevinebilirdik ki? Bu zavallı varlıklar, bu bitkin ve tükenmiş kederli kafile, bir zamanlar bütün yeryüzüne bir sel gibi yayılan ve yeryüzüne sahip olan insan ırkından geriye kalan tek şey miydi yoksa? O sel, Ağrı Dağı'ndaki ilk kaynağından temiz ve özgür doğmuş[1], cılız bir dereciklen, kuşaklar boyu kesintisiz akan büyük, devamlı bir ırmağa dönüşmüştü. Yine aynı ırmak, fakat kollara ayrılmış olarak büyüdü, yutan okyanusun şimdi ulaştığımız karanlık kıyılarına doğru hiç durmadan aktı. İnsan başlangıçtaki boşluktan aydınlığa çıktığında, doğanın oyuncağıydı sadece, fakat düşünce, gücü ve bilgiyi doğurdu; güç ve bilgiyle donanan insan ise yüceldi, erk kazandı. Artık yeryüzünün yalnızca bahçıvanı ya da onun sürülerinin çobanı değildi. "Heybetli ve etkileyici bir duruşu vardı; bir soyağacı ve şanlı ataları vardı; resim salonları, anıtsal yazıtları, kayıtları ve belgeleri vardı."[2]

Şimdi bunların hepsi geride kalmıştı, çünkü ölüm denizi geri çekilirken onların hepsini içine çekmişti. İlk önce, binlerce yıldan beri var olan ve sonsuza kadar var olacakmış gibi görünen olgularla vedalaştık; devlet kurumuyla, itaatle, trafikle, ev yaşantısıyla, kısacası hatırlanabilen zamanlardan beri yüreklerimizi ve yeteneklerimizi biçimlendiren olgularla. Sonra vatanseverlik ateşiyle, güzel sanatlarla, şanla, ünle, ülke adıyla vedalaştık. Eski konumumuza yeniden kavuşma ümidinin yok olup gittiğini gördük; geçmişin yıkıntıları arasından kendi hayatlarımızı kurtarmak için beslediğimiz zayıf ümit dışında tüm ümitlerimizin solduğunu gördük. Hayatlarımızı kurtar-

1. Eski Ahit, "Yaratılış", 8:4.

2. Edmund Burke, *Reclections on the Revolution in France* (Fransa'daki Devrim Üzerine Düşünceler), 1790.

mak için İngiltere'yi terk ettik; artık İngiltere olmayan İngiltere'yi. Öyle ya, bu boş ada, evlatları yoksa eğer, hangi isim üzerinde hak iddia edebilirdi ki? Bizi kurtarabilecek her kurala ve düzenlemeye sıkı sıkı tutunduk, zira küçük bir topluluk kurtulabilirse eğer, onun, uzak bir zamanda, yok olup giden insan toplumunu yeniden diriltebileceğine inanıyorduk.

Fakat oyun bitti! Hepimiz öleceğiz; ne bir sağ kalacak arkamızda ne de engin yeryüzünü devralacak bir vâris. Hepimiz öleceğiz! İnsan yok olacak; muhteşem bir işçiliğin ürünü olan bedeni; duyu organları düzeneği; ilahi vücudunun muhteşem orantısı; onun, bütün bunların üstünde hüküm süren aklı yok olacak. Peki, dünya gezegenler arasındaki yerini korumaya devam edecek mi? Güneşin etrafındaki yolculuğunu yine eskisi gibi o aynı kusursuz düzende mi sürdürecek? Mevsimler değişecek mi? Ağaçlar yine yapraklarla süslenecek mi? Ve çiçekler o ıssızlıkta güzel kokularını saçmaya devam edecek mi? Dağlar hiç kıpırdamadan yerinde mi duracak? Ve akarsular, engin uçuruma doğru eğim aşağı akışını sürdürecek mi? Denizler yine kabarıp alçalacak mı? Ve rüzgârlar tüm doğayı serinletecek mi? İnsan, bütün bunların efendisi, hâkimi, algılayıcısı ve kaydedicisi insan hiç olmamış gibi yok olup gidince, hayvanlar otlamaya, kuşlar uçmaya ve balıklar yüzmeye devam edecekler mi? Ah, bu ne komedi! Kuşkusuz ölüm son değil, insan yok olmuyor, bizim algılarımıza konu olmayan başka biçimlere taşınıyor sadece. Ölüm kocaman bir kapı, hayata götüren anayol; ölmek için acele edelim; bu canlı ölümde var olmayalım artık, yaşamak için ölelim!

Yolculuğumuzun önemli bir aşaması gibi gördüğümüz ve üzerine odaklandığımız Dijon'a varmayı tarifi imkânsız bir hasretle beklemiştik. Fakat şiddetli bir ağrıdan daha çok acı veren bir uyuşuklukla şehre girdik. Ne

kadar çok çabalarsak çabalayalım bir tek insanı bile kurtaramayacağımıza yavaş yavaş, fakat kesin olarak inanmaya başladık. Onun için, ellerimizi, uzun süredir sımsıkı kavradığımız dümenden çektik ve içinde ilerlediğimiz dayanıksız teknenin üzerindeki bir el, onu, sanki büyük dalgaların kara cehennemine doğru, pruva kısmı batmış halde hızla götürüyormuş gibi gelmeye başladı. Taşkın kederin, sel gibi akan gözyaşlarının, boş yere dövünüp durmaların ve aşırı şefkatin, az sayıda kalan değer biçilemez insana karşı tutkulu fakat sonuçsuz bağlılığın arkasından bezginlik ve umursamazlık geldi.

Bu korkunç yolculuk sırasında, sağ kalanlar arasında en çok bağlı olduğumuz ailemiz dışında herkesi kaybettik. Bu sayfaları yalnızca kayıpların listesini vererek doldurmak hoş olmaz, ama özellikle çok sevdiğimiz birkaç kişiyi son olarak anmaktan kendimi alamayacağım. Londra'da 20 Kasım'da at üstünde yaptığımız gezinti sırasında Adrian'ın büsbütün terk edilmişlikten kurtardığı küçük kız Auxerre'de öldü. Zavallı çocuk bize çok bağlanmıştı. Onun ani ölümü kederimize keder kattı. Sabah onu sapasağlam görmüştük, ama akşam biz yatmaya gitmeden önce, Lucy onun öldüğünü bildirmek için kaldığımız yere geldi. Zavallı Lucy ise biz Dijon'a gelinceye kadar ancak yaşadı. Lucy kendisini bütünüyle hastalara bakmaya ve kimsesizlerle ilgilenmeye adamıştı. Gösterdiği aşırı çaba onda sürekli bir yüksek ateşe neden oldu, sonunda, ateş, onu çok geçmeden acılarından kurtaran korkunç hastalıkla son buldu. Lucy başından beri iyi nitelikleriyle, her görevi istekle ve sevinçle yerine getirmesiyle, felaketleri yumuşak bir uysallıkla kabullenişiyle kendini bize sevdirmişti. Onu toprağa verdiğimizde, sadece ona değil, aynı zamanda, onda çok belirgin olan kadınsı erdemlere de son kez veda ediyormuşuz gibi geldi. Eğitimsiz ve iddiasız olduğu halde sabrıyla, hoşgörüsüyle ve yumuşaklığıyla ta-

nınırdı Lucy. Bütün bu nitelikler, onun İngilizlere has tüm diğer nitelikleriyle birlikte, bizim için bir daha asla geri gelmeyecekti. Onun sınıfında kadınlar arasında en çok hayranlık uyandıran bu tip niteliklerin hepsi ıssız Fransa'nın toprağına verilmişti. Bu, onu sonsuza kadar kaybettiğimiz ülkemizle ikinci bir vedalaşmaydı sanki.

Windsor Kontesi, Dijon'da bulunduğumuz sırada öldü. Bir sabah benimle görüşmek istediğini bildirdiler. Onun bu isteği, bana, son birkaç gündür onu hiç görmediğimi hatırlattı. Arkada kaldığım ve can çekişen talihsiz yoldaşlarımızdan birinin son dakikalarında başında beklediğim böylesi durumlar sıkça olurdu. O zaman grubun geriye kalanı beni arkada bırakıp yola devam ederdi. Fakat gönderdiği habercinin davranışları bir şeylerin yolunda olmadığı konusunda beni işkillendirdi. Hayal gücümün tuhaf bir oyunu, bana, bu yaşlı hanımefendiden çok Clara ya da Evelyn'in hastalandığını düşündürdü. Tetikte olan korkularımız hep dehşetle beslenmek istiyor, aklımıza en kötüsünü getiriyordu. Yaşlıların gençlerden önce ölmeleri ancak eski günlere özgü, çok doğal bir olay gibi geliyordu.

Idris'imin saygıdeğer annesini bir kanepede boylu boyunca serilmiş, yatar halde buldum; uzun bedeni bir deri bir kemikti, kaşık kadar kalan yüzünde burnu sipsivri görünüyordu, iyice çukura kaçmış büyük kara gözleri öyle bir ışıltıyla parlıyordu ki, günbatımında bir fırtına bulutunu kuşatan ışık ancak öyle parlayabilirdi. Her yeri buruşup kurumuştu, bu ışık dışında; sesi de korkunç derecede değişmişti, benimle kesik kesik konuşuyordu. "Bu yaşlı kadını ölümünden önce bir kez daha ziyaret etmen için çağırmam korkarım ki bencilliğimden. Ama yine de, öldüğümü birdenbire duyman, belki de, beni ilk kez bu durumda görmenden daha büyük bir sarsıntı olurdu."

Onun buruş buruş elini tuttum, "Gerçekten de çok mu hastasınız?" diye sordum.

"Yüzümde ölümü görmüyor musun?" diye yanıtladı. "Tuhaf şey; bunu bekliyor olmam gerekirdi, ama itiraf ediyorum ki, ölüm yine de beni hazırlıksız yakaladı. Yüzüstü bırakıp gittiğim insanların arasında geçirdiğim şu son aylara kadar, hayata dört elle sarıldığım ya da onu sevdiğim hiç olmamıştı. Üstelik öyle birdenbire koparılmak da zor. Ama yine de, vebanın kurbanı olmadığım için hoşnutum. Dünya gençliğimdeki gibi bile olsa, büyük ihtimalle şu saate kadar ölmüş olurdum."

Güçlükle konuşuyordu. Ölümün zorunlu oluşuna üzüldüğünü, hatta itiraf ettiğinden daha çok üzüldüğünü anladım. Oysa zamanından önce öldüğünü söyleyecek durumu yoktu; düşkün bedeni, hayatın onu zaten doğal biçimde terk ettiğini gösteriyordu. İlkin yalnızdık, sonra Clara girdi içeriye. Kontes gülümseyerek ona döndü, bu sevimli çocuğun elini tuttu. Clara'nın pembe avucu ve kar beyazı parmakları, yaşlı dostunun kasları gevşemiş ve sarımsı eliyle tezat oluşturuyordu. Clara onu öpmek için eğildi, gençliğin dolgun dudaklarını onun pörsük ağzına dokundurdu. "Verney," dedi Kontes, "bu sevgili kızı sana emanet etmeme gerek yok, sen kendi iyiliğin için onu zaten koruyacaksın. Dünya daha önce olduğu gibi olsa, bu kadar hassas, iyi ve güzel bir insanın, iyi ve mükemmel olanı mahvetmek için pusuda bekleyen tehlikelerden kaçınabilmesini sağlayacak binlerce bilge uyarıda bulunurdum. Ama şimdi bunların hepsi boş.

Benim iyi yürekli hemşirem, seni dayının özenli ellerine teslim ediyorum, sana da kendimden kalan en değerli parçayı emanet ediyorum. Tatlım, benim için ne idiysen Adrian için de o ol, onun kederini hayat dolu esprilerinle dağıt; onun ıstırabını aklı başında ve mest eden konuşmalarınla dindir ve ölürken ona da bana baktığın gibi bak."

Clara gözyaşlarına boğuldu. "Zavallı kız," dedi Kon-

tes, "benim için ağlama. Sana değerli birçok dost kaldı."

"Ama onların ölümünden de söz ediyorsun," dedi Clara. "Bu gerçekten de zalimlik! Onlar giderse ben nasıl yaşarım? Sevgili Kral Vekilimin benden önce öleceği belli olursa eğer, ben ona bakamam, o zaman ben de ölürüm."

Saygıdeğer hanımefendi bu sahneden sonra ancak yirmi dört saat yaşadı. O, bizi, tümüyle maziye karışan eski hayat biçimine bağlayan biricik bağdı. Ona bakıp da, bize, şimdi, Themistokles ve Aristeides'in[1] tartışmaları ya da bir zamanlar yurdumuzda yapılan Güller Savaşı kadar uzak ve yabancı gelen olguları ve kişileri, bir zamanlar alışık olduğumuz halleriyle akla getirmemek imkânsızdı. İngiltere tacı onun başını süslemişti; ona bakınca, babamın hatırası ve onun başına gelen felaketler, son kralın boşu boşuna verdiği mücadele, dünyanın en güzel çağında yaşamış olan Raymond, Evadne ve Perdita'nın hayalleri canlı canlı gözümüzün önüne geliyordu. Onu aldırışsız mezara istemeye istemeye verdik. Mezardan döndüğümde, Ianus geçmişe bakan yüzünü örtmüştü; gelecek kuşaklara bakan yüzü ise o yetisini zaten çoktan kaybetmişti.

Dijon'da bir hafta kaldıktan sonra Cenevre'ye doğru yola koyulduk. O süre içerisinde otuz kişi daha terk etti hayatın zaten boş olan saflarını. İkinci gün öğle üzeri Jura Dağları'nın eteğine vardık. Günün sıcağı geçinceye kadar orada mola verdik. Elli insanoğlu, yiyecek kaynayan bu dünyada sağ kalan yalnızca elli insanoğlu, birbirimizin yüzünde, korkunç vebayı, mahveden kederi, umutsuzluğu ya da daha da kötüsü, geleceğe ve içinde bulunduğumuz kötü günlere karşı umursamazlığı okumak için orada toplandık. Kudretli dağ duvarının eteğinde, tepe

1. MÖ V. yüzyılda Atina'da yaşamış iki rahip siyasi lider.

tacı geniş bir ceviz ağacının altında toplandık; gürül gürül akan dereden yayılan su serpintisi yeşil çimenleri serinletip ferahlatıyor, işgüzar çekirgeler kekiklerin arasında cır cır ötüyorlardı. Biz acınası kurbanlar, bir grup halinde toplaştık. Bir anne dermansız kollarında cam gibi donuk gözleri sonsuza kadar kapanmak üzere olan birçok bebekten biri olan bebeğini sallıyordu. İşte, gençliğin ve bilincin ışıltısıyla yakın zamana kadar pırıl pırıl parlayan, şimdi ise bitik ve bakımsız, kendini koyuvermiş güzel kadın, çömelmiş, sevgili yavrusunu kararsız hareketlerle yelpazeleyerek serinletmeye çalışıyordu. Çocuk ise tüm gücünü kullanarak minnettar bir gülümsemeyle karşılık verirken, hastalığın çarpıttığı yüz çizgilerini yerli yerine oturtmaya çabalıyordu. Şurada ise sert görünüşlü, kötü havalara alışık olduğu yüzünden belli, görmüş geçirmiş bir adam, yemeğini hazırlayıp oturmuş, ama başı önünde, işlevsiz bıçağı elinden kaymış, kolları büsbütün yana düşmüş halde düşünüp duruyor, karısını, çocuklarını ve şimdi hiçbiri sağ olmayan diğer yakınlarını geçiriyordu aklından. Şurada ise, bolluk ve rahatlığın huzur veren güneşinde kırk yıl keyif çatmış bir adam, son umudu olan sevgili kızının elinden tutmuş oturuyordu. Baba, gençliğe henüz adım atmış kızına endişeli gözlerle bakıyor, kız ise onu rahatlatmaya, moralini düzeltmeye çalışıyordu. Şurada ise, sonuna kadar sadık bir hizmetkâr, kendisi can çekişirken sapasağlam ayakta duran bir başkasına bakıyordu. Hizmet edilen ise çevresindeki çeşit çeşit acıyı korkudan soluğu kesilerek izliyordu.

Sırtını bir ağaca dayayan Adrian elinde bir kitapla ayakta duruyor, fakat sayfalardan kayan gözleri beni arıyordu. Gözleri sevgiyle ve halden anlayarak bakıyordu. Bakışları, aklının cansız baskıda olmadığını açığa vuruyordu, ne de olsa anlam bakımından daha yüklü, daha sürükleyici canlı sayfalar önünde açık duruyordu. Dere kena-

rında, çağıldayarak akan suların yeşil çimenleri hafifçe öptüğü sakin bir köşede, Clara ve Evelyn herkesten ayrı oynuyor, bir bakmışsınız büyük ağaç dallarıyla suyu dövüyor, bir bakmışsınız derenin üzerinde neşeyle uçuşan yaz sineklerini seyrediyorlardu. Evelyn kâh bir kelebeği kovalıyor, kâh kuzeni içini çiçek topluyordu. Evelyn'in neşeyle gülen melek yüzü ve zeki bakışları, göğsünde kaygısız bir kalbin attığını anlatıyordu. Clara kendini Evelyn'in eğlencesine kaptırmaya çalışsa da, bunu sık sık unutuyor, dönüp dönüp bana ve Adrian'a bakıyordu. Clara şimdi on dört yaşındaydı, boyu bir kadının boyuna ulaşmıştı gerçi, ama çocuksu görünümünü hâlâ koruyordu. Benim öksüzüme çok sevecen bir anne rolü oynuyordu. Evelyn'le nasıl oynadığını ya da bizim ihtiyaçlarımızla sessizce ve uysallıkla nasıl ilgilendiğini görünce, onun yalnızca hayran olunası uysallığını ve sabrını düşünürdünüz; fakat sevgi dolu gözlerinde ve onları örten ince gözkapaklarında, mermer gibi beyaz çehresinin duruluğunda, dudaklarının sevecen ifadesinde aynı anda hem hayranlık hem de sevgi uyandıran bir kavrayış ve güzellik vardı.

Güneş umursamaz batıya yönelip de akşam gölgeleri uzamaya başlayınca, dağa tırmanmak üzere hazırlanmaya başladık. Hastalarla ilgilenmek zorunda oluşumuz yolculuğumuzu yavaşlatıyordu. Dönemeçli yol dik olmasına dikti, ama önümüze sınırlı bir alan seriyor, birbiri ardına gizlenen tepeleri, biz yeni yükseltileri tırmandıkça, önümüze sırayla birer birer çıkarıyordu. İnsanı halsiz düşüren bir ısıyla dolup taşan eğik güneş ışınlarından nadiren korunabiliyorduk. Ufak zorlukların devasa boyutlara ulaştığı zamanlar vardır; Yahudi şairin anlamlı bir şekilde ifade ettiği gibi: "Çekirge ağırlaşıp yük olur".[1]

1. Eski Ahit, "Vaiz", 12:5.

Talihsiz topluluğumuzun durumu da o akşam aynı böyleydi. Genellikle morali en önce düzelen, yorgunluğa ve güçlüklere ilk meydan okuyan Adrian'ın kolu kanadı kırılmış gibiydi, başı önüne düşmüştü, dizginleri gevşek tutuyordu, hangi yoldan gideceğini atının seçimine bırakmıştı, arada bir, o da ancak yokuşun dikliği daha dikkatli oturmasını gerektirdiğinde doğruluyordu. Beni büyük bir korku aldı. Yoksa cansız hareketleri onun da hastalandığına mı işaret ediyordu? Ölümlülerin bu eşsiz örneğine baktığım zaman, düşüncelerinin benim düşüncelerimi cevapladığını daha ne kadar zaman hissedebileceğim acaba? Bu beden, içindeki sevecen ruha daha ne kadar zaman itaat edecek? Kalan bu biricik arkadaşımın gözlerinde ışık ve hayat acaba daha ne kadar zaman barınacak? Böyle yavaş yavaş ilerlerken, tırmandığımız her tepenin ardından önümüze tırmanılacak yeni bir tepe çıkıyordu; her dönemecin ardından birbirinin aynı yeni bir dönemeç çıkıyordu hiç bitmemecesine. Kimi zaman aramızdaki bir hastanın baskısı atlı alayının tamamıyla durmasına neden oluyordu; su içme isteğiyle, ısrarla açıklanan bir dinlenme arzusuyla duruyorduk. Acı çekenin çığlığı, matemlinin bastırılmış hıçkırığı duyulurdu. Jura yolculuğunun kederli katılımcıları böyleydi işte.

Adrian en önde gidiyordu. Şimdiye kadar tırmandıklarımızdan en zoru olduğu anlaşılan patikadan ilerlemeye çalışırken atın gevşeyen kolanı yüzünden durakladığımızda, Adrian'ı gördüm. Tepeye varmıştı. Kara silueti göğün altında açık seçik görülüyordu. Sanki beklenmedik ve olağanüstü bir şey görmüştü. Durup başını uzatmıştı, bir ara ellerini ileriye doğru uzattı, yeni bir görüntüyü, birisini selamlıyor gibiydi. Meraklandım, yanına gitmek için hızlandım. Yokuştan çıkmak için dakikalarca canla başla mücadele ettikten sonra, sonunda, onu kendinden geçiren manzara kendini bana da gösterdi.

Doğa ya da doğanın gözdesi bu güzel yeryüzü, eşsiz güzelliklerini göz alıcı ve ani bir sergide gösteriyordu. Aşağıda, çok çok aşağıda, dev kürenin bağrındaki derin uçurumdaymış kadar aşağılarda, durgun ve masmavi Cenevre Gölü uzanıyordu. Üzüm bağlarıyla kaplı tepeler gölü çevreliyor, arkasında ise koni biçimindeki kara dağlar ya da düzensiz kyklopvari bir dağ sırası ileri bir savunma hattı görevi görüyordu. Fakat ötede, havadaki ruhlar görkemli meskenlerini göstermeye karar vermişler de ansızın örtüsünü çekmişler gibi erişilmez bir yükseklikte, lekesiz gökyüzüyle öpüşen, batan güneşin giydirdiği parlak ışıktan giysilerin içinde muhteşem Alp sıradağları, ulaşılmaz esirin yoldaşıymışçasına yükseklere yerleşmişti. Ve dünya harikaları sanki hiç yok olmayacakmış gibi, onların devasa kütleleri, çentikli yalçın kayalıkları ve pembemsi rengi ayrıca aşağıdaki gölde görünüyor, gururlu doruklarını durgun suları mesken tutan su perilerinin sarayları olan telaşsız dalgaların altına daldırıyordu. Köyler ve kasabalar; karanlık vadisi ve suya doğru uzanan dağlık burunlarıyla, köklerini aşağıdaki su dolu enginliğe doğru uzatan Jura'nın eteklerine serpilmiş durumdaydı. Olağanüstü manzara beni kendimden geçirmiş, insanın ölümünü, sağları ve yanımdaki sevgili arkadaşımı unutmuştum. Dönüp bakınca, Adrian'ın gözyaşlarının sel gibi aktığını gördüm. Zayıf ellerini birbirine bastırmıştı, hayat dolu çehresi hayranlıkla ışıldıyordu. Sonunda "Neden?!" diye haykırdı. "Ey yürek, sen bana neden keder fısıldıyorsun? Bu manzaranın güzelliğiyle kendinden geç ve hayalî bir cennetin verebileceği zevkten daha fazlasını al."

Yokuşu tırmanan tüm grup yavaş yavaş bize katıldı, hepsi de şimdiye kadar hiçbir şeye böylesi bir hayranlık duymadığını belirten beğeni çığlıkları atıyordu. Birisi, "Tanrı Cennet'i önümüze seriyor; ölmeden önce bizi kut-

suyor!" diye haykırdı, sonra bir başkası, derken bir başkası daha, hepsi, kırık dökük ünlemlerle ve abartılı ifadelerle, bu doğa harikasının insanı sarhoş eden etkilerini açıklamaya koyuldu. Bir süre öylece kaldık, kaderin ağır gelen yükünü sırtımızdan indirmiş olarak, karanlığına dalmak üzere olduğumuz ölümü unutarak ve bu dünyevi şölenin ilahi ihtişamını şimdi ve daha sonra bizden başka hiç kimsenin gözlerinin algılamayacağını hiç aklımıza getirmeden. Mutluluk benzeri, coşku dolu bir aşka gelme hali, aniden yayılan güneş ışığı gibi, kara hayatımızı aydınlattı. Tüm ümitlerin altını üstüne getiren ve her ümidi yerle bir eden pulluk demirinin ve tırmığın hemen altından bile aşka getiren duyguları kapabilmek, üzüntüden bitmiş tükenmiş insanlık için ne değerli bir özelliktir!

O akşam başka bir olayla daha damgalandı. Cenevre yolu üstündeki Ferney'den geçerken, ağaçların arasına saklanmış ve dumanı tütmeyen boş kulübelerle çevrelenmiş kasaba kilisesinden alışılmadık bir müzik yayılıyordu. Güçlü bir orgun gür sesi etrafa yavaşça dağılıyor, çevredeki kayaların, ormanların ve dalgaların çarpıcı güzelliğine karışıp onlarla kaynaşarak suskun havayı uyandırıyordu.

Ölümsüzlerin dili olan ve bize onların varlığının kanıtı olarak ifşa edilen müzik, "gözyaşı çeşmesinin gümüş anahtarı", aşkın çocuğu, derdin ve kederin tesellisi, kahramanlığın ve parlak düşüncenin esin kaynağı, ey müzik, içinde bulunduğumuz bu sefalet ve felaket ortamında biz seni unutmuştuk! Akşamları bizi neşelendiren ne bir boru sesi ne insanın söylediği bir ezgi ne de tellerin birbirine bağlı titreyişini duyuyorduk. Şimdi sen gelip bizi buldun, varlığın başka biçimlerini gözlerimizin önüne sermek istercesine; doğanın güzelliğiyle kendimizden geçmişken ve doğaüstü varlıkların mekânını gördüğümüzü sanırken, o varlıkların melodik söyleşilerini duyduğumuzu sanabiliriz pekâlâ. Korkulu bir saygı ve hay-

ranlık içinde kalakaldık; kutsal bir mabedi gecenin bir yarısı ziyaret eden, yüzü sapsarı bir mürit tapındığı putun canlandığını ve gülümsediğini gördüğünde nasıl bir duruma düşerse, biz de tıpkı öyle bir durumdaydık. Hepimiz ses çıkarmadan ayakta duruyorduk. Kimileri diz çökmüştü. Ama birkaç dakika sonra tanıdık ezgi bizi yeniden insani mucizelere ve duyarlılığa döndürdü. Ezgi, Haydn'ın "Yeni Yaratılmış Dünya"sıydı.[1] İnsanlık yaşlanmış ve beli bükülmüş de olsa, dünya hâlâ yaratıldığı günkü gibi tazeydi, böylesi bir övgünün düzülmesine pekâlâ layık olabilirdi. Adrian ve ben kiliseye girdik. Kilise altarından hâlâ yayılan tütsünün dumanı bir zamanların kalabalık katedrallerindeki büyük cemaatleri hatırlatıyor olsa da, kilisenin nefi boştu. Kilise balkonuna gittik. Kör bir ihtiyar org pedallarının başında oturuyordu. Tüm ruhu kulak kesilmişti. Oturuş biçimi dikkatli bir dinleyici olduğunu gösterirken, çehresine yayılan ışıltı ne kadar büyük bir keyif aldığına işaret ediyordu. Sönük gözleri aldığı keyfi yansıtamıyordu gerçi, ama hafifçe açık ağzı, yüzündeki her çizgisi ve saygın siması aldığı zevki anlatıyordu. Yirmi yaşlarında genç bir kız oturuyordu klavyenin başında. Koyu kestane saçları omuzlarına dökülmüştü, beyaz yüzü güzelliğiyle ışıl ışıldı. Fakat yere eğik gözlerinden sel gibi yaşlar süzülüyordu, hıçkırıklarını bastırmak ve titremesini geçirmek için kendi kendine uyguladığı baskı yüzünden solgun yanakları kızarmıştı. Kız zayıftı, bitkindi ve ne çare, hastalık omuzlarını düşürmüş, belini bükmüştü.

Onlara bakıyorduk. Bu ilginç manzarayı izlerken, ne işittiğimizi bütünüyle unutmuştuk, ta ki son tuşa basılıncaya ve ses tufanı giderek hafifleyen biçimde yankıla-

1. Haydn'ın 1798 tarihli *Die Schöpfung* (Yaratılış) oratoryosundaki giriş aryasına alaycı bir dokundurma.

narak yok olup gidinceye kadar. Boru ve tuş düzeneğiyle hiçbir şekilde ilişkilendiremediğimiz için inorganik olarak adlandırabileceğimiz kudretli ezginin tınlayan sesi dindi. Yaşlı yoldaşına yardımcı olmak için dönen kız sonunda bizi fark etti.

Adam, kızın babasıydı. Kız çocukluğundan beri babasının karanlıktaki adımlarına rehberlik ediyordu. Birkaç yıl önce göç etmiş Saksonyalı Almanlardı. Çevredeki köylülerle iyi ilişkiler kurmuşlardı. Vebanın ortaya çıktığı sıralarda genç bir Alman öğrenci onlara katılmıştı. Onların basit hikâyesi kolayca tahmin edilebilirdi. Bir soylu olan öğrenci yoksul müzisyenin güzel kızını sevmiş, arkadaşlarının zulmünden kaçan bu insanların peşinden gelmişti; fakat çok geçmeden kudretli eşitlikçi, çimenlerle birlikte boylu çiçekleri de biçmek için, elinde kör olmayan tırpanıyla çıkıp gelmişti. Genç, ilk kurbanlardan biriydi. Genç kız sırf babasının hatırına devam ettirdi hayatını. Babasının körlüğü, onun, önce tesadüfen, sonra da bilerek sürdürdüğü bir çılgınlığa izin verdi; civarda yalnızdılar, onlardan başka sağ kalan yoktu, ama adam ne bu değişimden haberdar oldu ne de çocuğunun müziğini kendisi dışında yalnızca suskun dağların, hissiz gölün ve hiçbir şeyin farkında olmayan ağaçların dinlediğini fark etti.

Bizim vardığımız gün kızda hastalığın belirtileri görülmüştü. Yaşlı, görmeyen babasını bu boş dünyada tek başına bırakıp gideceği düşüncesi onun kanını donduruyordu. Yine de gerçeği açıklama cesaretini bulamıyordu. Harcadığı aşırı çabanın nedeni de büyük umutsuzluğunun ta kendisiydi. Akşam duası zamanı babasını kiliseye götürüyor, titreyerek ve babası için ağlaya ağlaya da olsa, yakında kendi mezarı olacak o güzel yeryüzünün yaratılışını kutlamak için yazılan ilahiyi, bir tek zamanlama hatası veya nota yanlışı yapmadan çalıyordu.

Biz onun için, gökten düşmüş ziyaretçiler gibiydik. Onun en üst düzeye varmış cesareti, güçlükle sürdürdüğü metaneti, bizi görüp de biraz rahatlayınca uçup gitti. Bir çığlık koparıp bize koştu, Adrian'ın dizlerine sarıldı. "Babamı kurtarın!" diyor, başka bir şey demiyordu. Hıçkırarak ve kontrolsüz çığlıklarla, uzun zamandır içinde sakladığı kederine yol verdi.

Zavallı kız! Şimdi o, son nefesini verirken sevgilisinin de istirahat ettiğini söylediği büyük ceviz ağacının altında babasıyla birlikte yan yana yatıyor. Kızının içinde bulunduğu büyük tehlikeyi sonunda anlayan ve kızının sevgili yüzündeki değişimleri göremeyen baba, onun elini sıkı sıkı tuttu; kızının eli soğuyup kaskatı kesilinceye kadar da bırakmadı. Adam ondan sonra, iyiliksever ölüm şonsuz istirahat için onu da alıncaya kadar ne konuştu ne de kıpırdadı. Onlar artık toprağın altında dinleniyorlar, ağaç da onların anıtı oldu. Yalçın Jura Dağları'nın ve uzaklarda sonsuz Alplerin çevrelediği o kutsal nokta net olarak aklımda. Sık sık ziyaret ettikleri kilisenin kulesi, kiliseyi saklayan ağaçların arasından hâlâ sivriliyor. Kızın eli şimdi soğumuş da olsa, bana öyle geliyor ki, sevdikleri o ilahi müziğin sesi etrafta dolaşıyor, nazik hayaletlerini teselli ediyor.

VIII

Çok uzun süredir çabalarımızın nihai hedefi ve amacı olan İsviçre'ye sonunda vardık. İsviçre'nin dağ kütlelerine ve karla kaplı yalçın kayalıklarına ümitle ve sevinçli bir beklentiyle neden baktığımızı, yaz ortasında bile soğukla yüklenmiş olarak kuzey buzulundan gelen dondu-

rucu *bise*'e[1] göğsümüzü neden yenilenmiş bir ruhla verdiğimizi bilmiyorum. Ama rahatlama beklentimizi başka türlü nasıl besleyebilirdik ki? Vatanımız İngiltere ve bereketli Fransa'nın enginlikleri gibi, dağlarla kuşatılmış bu topraklar da insansızdı. Orada yaşayanları ne soğuk dağ zirveleri ne karlarla beslenen akarsular ne buz gibi soğuklarla yüklü *bise* ne de vebanın terbiyecisi gök gürültüsü koruyabilmişti. Öyleyse biz neden istisna olmayı bekliyorduk ki?

Gerçekte kurtaracak kim vardı? Pusuda bekleyecek ve fatihle savaşacak hangi bölüğü getirmiştik yanımızda? Yaklaşan saldırıya boyun eğecek kadar uysallaşmış zavallı kalıntılardık yalnızca. Ölüm korkusunun yarı ölü hale getirdiği bir topluluk; umutsuz, dirençsiz, umursamaz denilebilecek bir ekip, oradan oraya savrulan hayat sandalının yönetimini tümüyle bırakmış, kendilerini azgın rüzgârların yıkıcı gücüne teslim etmiş bir ekiptik o kadar. Tüm ürün ambara götürüldükten sonra büyük bir buğday tarlasında biçilmeden kalan, kış rüzgârları tarafından çabucak devrilen birkaç sıra buğday başağı gibiydik. Sonbaharın ilk soğuk nefesini hisseder hissetmez ılıman iklimlere göç eden sürünün arkasında kalan ve kasım ayının ilk ayazıyla birlikte yere serilen birkaç kırlangıç gibiydik. Sürüden ayrılan ve sürünün geri kalanı ağıldayken, sulusepken yağışın dövdüğü tepe yamaçlarında başıboş dolaşan, gün ağarmadan can veren bir koyun gibiydik. Bir bulut gibiydik; çoban kuzey rüzgârı, göğün geçirimsiz dokusuna yayılan diğer bulutları önüne katıp da onları "Antipod öğlenlerinde su içmeye"[2] götürdüğünde yoldaşsız kalan ve açık gökyüzünde dağılıp eriyen bulut gibiydik. İşte aynen böyleydik!

1. İsviçre platosunda ve düzlüğün Fransa'daki uzantısında kuzey ve kuzeydoğudan esen soğuk rüzgâr.

2. Thomas Lovell Beddoes, *The Bride's Tragedy* (Gelinin Trajedisi), I.

Güzel Cenevre Gölü'nün hoş kıyılarını bırakıp Alplerin derin vadilerine girdik. Gölün kaynağı gürül gürül Arve Nehri'ni izleyerek kayalıkların arasındaki Servox Vadisi'nin içinden, muhteşem şelalelerin yanından geçtik, aşılmaz dağların gölgesinde ilerledik; geniş tepeli, kalın dallı ceviz ağaçlarının artık görünmediği ve dimdik gövdeleri binlerce fırtınaya meydan okumuş ve müzikli dalları rüzgârda sallanan karaçamların onların yerine geçtiği alanlarda ilerledik, ta ki yemyeşil çimenlikler, çiçekli koyaklar ve fundalarla kaplı tepelerin yerini, göğü delip geçen, ayak basılmamış, "hayat katmak ve güzelleştirmek gerekli olan ne varsa onların hepsiyle giydirilmeyi bekleyen, dünyanın kemikleri"[1] olan çıplak kayalıklar alıncaya kadar gittik de gittik. Burada sığınak arıyor olmamız ne ilginçtir! Hiç kuşku yok ki, yeryüzü, çocuklarını şefkatli bir anne gibi beslemeye eğilimli olduğu ülkelerde bizim için mahvedici olabiliyorsa eğer, şimdi onun fakruzaruret içinde olduğu ve taşlaşmış damarlarına kadar ürperiyor göründüğü bu yerde ondan medet ummamamız gerekirdi. Tahminlerimizde yanılmamıştık. Chamounix'in devasa ve hep hareket halindeki buzullarını, sarkıt buzul çatlaklarını, deniz gibi büyük donmuş su birikintilerini, fırtınaların dövdüğü yapraksız çam ormanlarını, düpedüz gürültülü çığların yolu olan dağ kıstaklarını ve gök gürültülü sağanakların meskeni tepe doruklarını boşuna arayıp bulmuştuk. Veba burada bile saltanat sürüyordu. Gündüz ve gecenin ikiz kardeşler gibi aynı boyda olduğu, saatler üzerindeki egemenliklerini eşit olarak bölüştükleri zaman bile, İnsan ırkının son kalıntıları, buz mağaralarında, binlerce

1. Mary Wollstonecraft, *Letters Written During a Short Residence in Sweden, Norway and Denmark* (İsveç, Norveç ve Danimarka'da Geçirilen Kısa Süre İçinde Yazılan Mektuplar), 1796, 5. Mektup.

kış mevsiminin eriyen karlarından doğan suların başında, birbiri ardına gözlerini sonsuza kadar ışığa kapatıyorlardı.

Yine de, dramı sonlandıracağımız yer olarak böyle bir sahneyi aramakta pek de haksız sayılmazdık. Sonuna kadar adil doğa bizi yoksulluğun göbeğinde teselli ediyordu. Dış öğelerin olağanüstü ihtişamı mutsuz yüreklerimizi avutuyordu. Onlar kederli yalnızlığımızla uyum içindeydi. İnişli çıkışlı yolunda insanoğlunun pek çok acı çekmesi gerekmiştir, nice talihsiz de birçokları arasında kendini tek kurtulan olarak bulmuştur. Bizim ıstırabımız, heybetli şeklini ve renklerini, ona eşlik eden ve onunla bir olan muazzam yıkımdan alıyordu. Güzel yeryüzünde, işte bu şekilde, romantik kayaların gölgelediği, yosun tutmuş patikaların süslediği nice karanlık vadi, gürül gürül akan bir akarsu barındırır, ne var ki, buranın haricinde, hepsinin bir eksiği vardır, onların etkileyici bir artalanı yoktur; bizi bulunduğumuz kasvetli dünyevi mekândan kaldırıp Doğa'nın saraylarına çıkaran, dorukları karlı ya da tepeleri çıplak Alpleri eksiktir onların.

Olaylar ile yer arasındaki bu ağırbaşlı ahenk, duygularımızı biçimlendiriyor ve sanki oynayacağımız son perde için bize uygun kostümleri sağlıyordu. Görkemli bir hüzün ve trajik bir ihtişam, biçare insanın ölümüne eşlik ediyordu. Eski zaman hükümdarlarının cenaze alayları, bizim olağanüstü geçit törenlerimiz tarafından geride bırakılıyordu. Arveiron Nehri'nin kaynağına yakın bir yerde, dört kişi haricindeki son insan için cenaze töreni düzenledik. Adrian ve ben, Clara ve Evelyn'i mışıl mışıl uyurken bırakıp ölüyü bu ıssız yere taşıdık ve onu, en küçük bir sesle yarılıp kopan ve oyuğun içindeki her şeyi yok eden buzulun aşağısındaki mağaralara yerleştirdik; donmuş bedeni, ne bir yırtıcı kuş ne de bir hayvan rahatsız edebilirdi. Onun için ölüyü yavaş adımlarla ve sessiz-

lik içinde buzdan bir cenaze altlığının üstüne bıraktık ve yine sessizce ayrılıp nehir kaynağının yanı başındaki kayalık bir düzlüğün üstünde durduk. Çok sessiz olsak da, havanın varlığımızla titreşmesi, erimek nedir bilmez bu bölgenin dinginliğini bozmaya yetti. Tavana yapışık büyük buz kütleleri düşüp de içine gömdüğümüz insan bedenini örtmeden önce mağaradan kaçmayı zar zor başardık. Mehtaplı güzel bir gece seçmiştik, fakat oraya gidişimiz uzun zaman aldı, onun için de hilal biz görevimizi tamamlayıncaya kadar batıdaki yükseltilerin arkasında battı. Karlı dağlar ve mavi buzullar kendi ışıltılarıyla parlıyordu. Montanvert'in bir yanını oluşturan engebeli, derin ve dik dağ geçidi karşımızda, buzul ise yanımızdaydı. Arveiron Nehri, içine doğru uzanan sivri kayalıklara çarpıp üstlerinden hızla aşarak ayaklarımızın dibinde köpüre köpüre bembeyaz akıyor, etrafa püskürttüğü suların çıkardığı fışırtıyla ve kesintisiz uğuldayarak gecenin sessizliğini bozuyordu. Sarı yıldırımlar Mont Blanc'ın geniş tepesinde oynaşıyor, karlara bürünmüş kayanın sessizliğini bozmadan onu aydınlatıyordu. Her yer çıplaktı, yabani ve yüceydi, çamların ahenkle uğuldayarak söylediği şarkı vahşi ihtişama tatlı bir çekicilik katıyordu. Bir bakmışsınız kopan ve düşen buzul kayaları havanın sessizliğini bölüyor, bir bakmışsınız yuvarlanan bir çığın gümbürtüsü kulaklarımızın dibinde patlıyordu. Yeryüzü şekillerinin böyle devasa büyüklükte olmadığı ülkelerde, doğa, yaşamsal enerjisini ağaçları yapraklarla donatarak, yeşillikleri büyüterek, kıvrıla kıvrıla akan suları tatlı bir çağıltıyla akıtarak ortaya çıkarır; dev boyutlarla donandığı burada ise, doğa, sellerle, gök gürültülü sağanaklarla, dev su kütlelerini akıtmakla meşguldür, kendini böyle gösterir. Yoldaşımızın cenaze töreni için seçtiğimiz mezarlık, ölü ayini ilahisi ve hazır bulunan sonsuz cenaze alayı böyleydi işte!

Ebedî gömüte yerleştirdiğimiz şey, şimdi cenaze törenini yaptığımız bir insanın bedeni değildi yalnızca. Bu son kurbanla birlikte Veba yeryüzünden yok oldu. Hayatı yok etmek için Ölüm'ün asla silaha ihtiyacı yoktur, onun için biz, zayıf ve iyice azalmış bizler, onun tıka basa dolu ok kılıfındaki her okun hedefiydik hâlâ. Ama silahlarının arasından salgın yoktu artık. Veba yedi yıl boyunca yeryüzüne bütünüyle egemendi. Bizim büyük yeryuvarlağında ayak basmadığı köşe bırakmamıştı. Tüm türdeşlerimizi bir pelerin gibi sarıp sarmalayan havaya karışmıştı; vatanımız Avrupa sakinlerinin, lüks düşkünü Asyalıların, kara Afrikalıların ve özgür Amerikalıların hakkından gelmiş, onları yok etmişti. Acımasız tiranlığı burada, kayalık Chamounix Vadisi'nde son bulmuştu.

Hâlâ tekrarlayan, bu illetin meyveleri olan acı ve felaket manzaraları bir daha hayatlarımızın bir parçası olmadı, veba sözcüğü bir daha kulaklarımızda çınlamadı, vebanın insan çehresinde cisimlenen sureti bir daha gözümüze görünmedi. O andan sonra vebayı bir daha hiç görmedim. Veba, tacından tahtından feragat etti, bizi çevreleyen buzul kayalıkların ortasında kendisini imparatorluk asasından yoksun bıraktı. Yalnızlık ve sessizliği, krallığının ortak mirasçıları olarak bırakıp gitti.

Şu anki duygularım geçmişle o kadar iç içe ki, bizi ziyaret eden bu değişimi daha o çorak yerdeyken anlayıp anlayamadığımızı söyleyemiyorum. Bana anlamıştık gibi geliyor; üzerimizden sanki bir bulutun geçip gittiğini, havada ağırlık yapan bir şeyin alınıp götürüldüğünü, o andan itibaren daha rahat nefes aldığımızı ve başlarımızı eskisine yakın bir özgürlükle havaya kaldırdığımızı hissetmiştik. Ama daha ümitlenemiyorduk. Soyumuzun tükenmiş olduğunu, fakat bizi vebanın mahvetmeyeceğini hissediyorduk. Yaklaşmakta olan zaman, büyülü bir teknenin eğim aşağı gittiği kudretli bir ırmak gibiydi;

teknenin ölümlü dümencisi, ortada apaçık duran tehlikenin korkulması gereken tek tehlike olmadığını, asıl tehlikenin çok yakın olduğunu biliyor, karanlık ve bulanık suların içinden, nehrin üzerine sarkan kayalıkların altından geçerek dehşete kapılmış halde ilerlerken, uzakta, daha da acayip ve daha vahşi şekiller görüyor, karşı konulamaz biçimde hızla oraya doğru itiliyordu. Halimiz ne olacaktı? Ah, geleceği söyleyecek Delphoi'li kâhin ya da Delphoi'li Pythia nerede?[1] Ah, zalim Sfenks'in bilmecesini çözebilecek Oidipus nerede? O Oidipus ben olacaktım, ama bir sözcük aldatmacasını çözen olmayacaktım da, kahredici acılarım ve kedere bulanmış hayatım, kaderin sırlarını ortaya çıkarmak ve insanlık tarihinin neden sonlandığını açıklayacak bilmecenin esrarını çözmek için bir araç olacaktı.

Doğanın hayat damarlarının üzerine şu cansız dağlardan dikilmiş ve onun hayat enerjisini boğan bu sessiz mezarın yanında dururken, buna benzeyen karanlık fanteziler bizi rahat bırakmıyor, bize zevkten pek de yoksun olmayan duygular veriyordu. "İşte böyle kaldık," dedi Adrian, "Bir zamanlar kocaman bir ormanın dalgalandığı yerde, şimdi soğuk vurmuş iki ağaç gibi kaldık. Yas tutmak, gidenlerin hasretini çekmek ve ölmek için. Ama şimdi bile yerine getirmek için tüm gücümüzü kullanmamız gereken sorumluluklarımız var. Verebildiğimiz her yere sevinç vermek ve sevginin gücüyle keder fırtınasını gökkuşağının renkleriyle aydınlatmak. Bu son aşamada şikâyet etmeyeceğim, yeter ki sahip olduklarımızı koruyalım. İçimden bir ses, zalim düşmanımızdan artık korkmamamız gerektiğini söylüyor, ben de memnuniyetle bu sesin kehanetine sımsıkı tutunacağım. Gerçi tuhaf,

1. Pythia, Delphoi'deki Apollon Tapınağı'nın kâhini olan rahibedir.

ama senin küçük oğlunun boy attığını fark etmek ve Clara'nın genç yüreğinin geliştiğini görmek hoş olacak. Issız bir dünyanın ortasında biz onların her şeyiyiz. Hayatta kalırsak eğer, bu yeni hayat biçiminde onların mutlu olmasını sağlamak görevimiz olmalı. Şimdilik bu kolay, çünkü onların çocuksu düşünceleri geleceğe kaymaz, onların içinde, anlayış ve ilgi beklemenin acıtıcı özlemi ve insan doğasının yatkın olduğu her çeşit sevgi henüz uyanmamıştır. Doğa vazgeçilemez ve kutsal etkilerini gösterdiğinde ise ne olacağını bilemeyiz. Fakat o zaman gelmeden çok daha önce hepimiz soğumuş olabiliriz, tıpkı oradaki buzdan mezarda yatan adam gibi. Bizim yalnızca şimdiyi düşünmemiz ve sevimli yeğeninin deneyimsiz düş gücünü hoş imgelerle doldurmaya çalışmamız gerekir. Bizi şimdi çevreleyen manzara engin ve heybetli de olsa, bu amacı gerçekleştirmeye uygun değil. Doğa, burada, bizim şansımız gibi olağanüstü, fakat aşırı örseleyici, çıplak ve sert, onun genç düş gücünü tatmin edemez. Biz en iyisi İtalya'nın güneşli ovalarına inelim. Kış, bu ıssızlığı daha da kasvetli yapmak için yakında burada olacak, ama biz rüzgârlara açık dorukları geçip Clara'yı güzel ve bereketli manzaralara götüreceğiz, oralarda yolu çiçeklerle süslenmiş olacak, güzel havalar ona sevinç ve ümit verecek."

Bu niyetimizi gerçekleştirmek için ertesi gün Chamounix'ten ayrıldık. Adımlarımızı hızlandırmak için hiç nedenimiz yoktu. Kendi kararlarımızdan başka bizi bağlayan hiçbir şey yoktu, onun için aklımıza gelen her şeyi yapıp oyalanıyorduk. Saatlerin hiç canımız sıkılmadan çabucak geçip gittiğini görünce, kendimizi iyi zaman geçirmiş sayıyorduk. Güzel Servox Vadisi'nin tadını çıkara çıkara ilerliyorduk; Arve Boğazı'nı aşan köprüde, boğazın çamlarla kaplı derinliklerini ve etrafına duvar ören karlı dağ manzarasını seyrederek saatler geçir-

dik. Yaklaşan kıştan korktuğumuz için, harekete geçinceye kadar romantik İsviçre'de dolanıp durduk. Ekimin ilk günlerinde hâlâ La Maurienne Vadisi'ndeydik. Oradan Cenis'e gidiliyordu. Bu dağlar diyarından nasıl gönülsüz ayrıldığımı anlatamam. Kim bilir, belki de Alpleri geçmişteki ve gelecekteki yaşantımızın arasında sınır olarak gördüğümüz, o yüzden de eskiden sevdiğimiz şeylere tutunmak istediğimiz içindir. Belki de iki eylem biçiminden birini seçmek için bize acele ettiren pek az neden vardı ve biz yapacağımız şeyleri, yapılmış olanın hatıralarına yeğliyorduk. Bu yıl için tehlikenin geçtiğini düşünüyorduk ve birkaç ay daha birbirimizden ayrılmayacağımıza inanıyorduk. Bu düşüncede, heyecandan nefesimizi kesen, ıstırap veren bir zevk vardı; gözlerimizi yaşla dolduruyordu, kalplerimiz yerlerinden sökülecekmiş gibi oluyordu. Her birimiz ve hepimiz "suya düşen kar tanesi"nden[1] daha kırılgandık, ama birkaç kişilik kısa ömürlü yaşantımıza renk ve anlam katmaya çalışıyor, zevk almadığımız tek bir ânın bile olmamasına gayret ediyorduk. İşte böyle, baş döndüren uçurumun kenarında sendelerken mutluyduk. Evet, düşecek gibi duran kayaların altında, çağlayanların yanı başında, dağ keçilerinin otladığı ve ürkek sincapların erzak yığdığı, "Güneşli yeşil kayranları kuşatan / Dağlar kadar eski ormanların"[2] yakınında mutluyduk; tabiatın güzelliklerini övüp ululuyor, harika doğanın tadını çıkarıyorduk; boş bir dünyada mutluyduk.

Ah, sevinçli günler; gözlerin gözlerle konuştuğu, sallanan çam dallarının ezgisinden ya da akan derenin tatlı şırıltısından daha hoş olan insan sesinin sesime yanıt ver-

1. Robert Burns'ün, "Tam O'shanter" adlı şiirine gönderme.
2. Samuel Taylor, Coleridge, "Kubla Khan" (Kubilay Han).

diği o sevinçli günler! Ah, sonsuz mutlulukla dopdolu günler, insanın sevdikleriyle birlikte geçirdiği, benim gibi yapayalnız birisi için tarif edilemeyecek kadar değerli günler, geçin, önümden geçin de bana ne olduğumu unutturun. Bakın, akan gözyaşlarımın bu duygusuz kâğıdı nasıl lekelediğine bakın. Sizi yalnızca hatırlamakla bile, yüz hatlarımın ıstırap veren şiddetli ağrılarla nasıl çarpıldığına bakın. Şimdi yalnızım, gözyaşlarım boşanıyor, dudaklarım titriyor, çığlıklarım havayı dolduruyor ve beni kimse görmüyor, işitmiyor, fark etmiyor! Öyleyse, ah, sevinç dolu günler, bırakın da sizin uzun saatlerinizde durup oyalanayım!

Soğuklar artmaya başlayınca, Alpleri geçip İtalya'ya indik. Gün doğarken kahvaltıya oturuyor, neşeli esprilerle ya da bilgiye dayalı tartışmalarla kederimizi unutuyorduk. Bütün gün boyunca aheste aheste ilerliyorduk, yolculuğumuzun hedefini unutmuyorduk gerçi, ama yolculuğu ne zaman tamamlayacağımızı da umursamıyorduk. Akşam yıldızı parlamaya başlayıp da turuncu günbatımı, uzak batıda, sonsuza kadar bıraktığımız sevgili toprakların yerini belli ettiğinde, sohbetlerle ve birbirini kovalayan düşüncelerle zaman su gibi akıp gidiyordu. Ah, keşke sonsuza kadar bu şekilde kalsaydık, ah, keşke sonsuza kadar böyle yaşayıp gitseydik! O dört yürek için, kendileri dışında başka hayat kaynağı olmayışının ne önemi vardı ki? Hepimiz, böyle hep bir arada kalmanın, her birimizin yabancı kalabalıklar arasında ayrı ayrı yaşayarak ömrünün sonuna kadar yalnızlık çekmesinden daha iyi olduğunu düşünüyorduk. Bu şekilde birbirimizi avutmaya çalışıyorduk; gerçek felsefe bize böyle düşünmeyi öğretmişti.

Adrian ve benim için Clara'ya hizmet etmek, onu dünyanın küçük kraliçesi, kendimizi de onun sadık hizmetkârları olarak adlandırmak büyük bir zevkti. Bir şehre

denk geldiğimizde yaptığımız ilk şey, şehrin en seçkin konutunu onun için arayıp bulmak, konutun eski sakinlerinden yürek parçalayıcı bir andacın kalıp kalmadığını kontrol etmek, onun için yiyecek arayıp bulmak, ihtiyaçlarının karşılanması için ona titiz bir sevecenlikle yardımcı olmaktı. Clara bu oyuna çocuksu bir neşeyle katılıyordu. Onun en önemli işi Evelyn'e bakmaktı, ama gösterişli kıyafetler giyip taşları ışıltılı takılarla süslenerek önemli bir prenses gibi davranmak onun eğlencesiydi. Derin ve saf dinî duyguları, büyük kederinin keskin acısını bu şekilde köreltmesini ona yasaklamıyordu. Onun gençliğe özgü neşesi ve canlılığı, bu tuhaf kıyafet balosu oyununa tüm kalbiyle ve tüm ruhuyla girmesini olanaklı kılıyordu.

Önümüzdeki kışı Milano'da geçirmeye karar verdik. Büyük ve zengin bir kent olduğundan, kalacak yer konusunda bize bol seçenek sunuyordu. Alplerden aşağı inmiştik. Alplerin uçsuz bucaksız ormanlarını ve azametli yalçın kayalıklarını çok geride bırakmış, gülümseyen İtalya'ya girmiştik. Çimenlerle buğdayın karışık büyüdüğü ovalarda, budanmamış üzüm asmaları gür dallarını karaağaçların etrafına doluyordu. Aşırı olgun üzümler yere düşmüştü. Düşmemiş olanlar da kırmızı ve sarı yaprakların arasında mor mor ya da yeşil yeşil parlıyordu. Savurgan rüzgârlar biçilmemiş buğday başaklarının tanelerini savurup içlerini boşaltmıştı. Düşen ağaç yaprakları, otlarla kaplanan dereler, kararmış durumdaki meyveleriyle alacalanmış zeytin ağaçları, tek hasatçısı sincaplar olan kestane ağaçları; tüm bu bolluk ya da aslında ne çare, tüm bu yüzüstü bırakılmışlık, bu harikalar diyarını olağanüstü renk tonlarına boyuyor, onu şahane aranjmanlarla süslüyordu. Özgürlüklerini yeni keşfeden hayvanların göz kamaştırıcı saraylarda cirit attıkları ve bizim artık unutulmuş görünüşümüzden pek de korkmadıkları bu ılıman iklimin sessizlik içindeki şehirlerinde, resimlerle, sanat şaheserleriyle ya

da heykel galerileriyle süslü kiliseleri geziyorduk. Bir bakmışsınız boz bir öküz kocaman gözlerini bize dikip yavaşça yanımızdan geçiyor; bir bakmışsınız tıpır tıpır adımlarıyla insanı ürküten aptal bir koyun sürüsü, eskiden bir güzele tahsis edilmiş yatak odasından çıkıp birbirine sokularak yanımızdan geçiyor, mermer merdivenlerden aşağı koşturup sokağa çıkıyor, sonra yine açık bir kapıdan içeri dalıp kutsal bir mabedi ya da kraliyet meclis salonunu işgal ediyordu, hiç engellenmeden, hiç azarlanmadan. Bu türden ya da büyük değişimin sergilendiği daha da kötü manzaralar bizi şaşırtmaz olmuştu; bir sarayın, her yanına ölülerin saçıldığı, iğrenç kokularla yüklü düpedüz bir mezara dönüştüğünü görünce ya da veba ve korkunun garip oyunlar oynadığını, zengin ve bolluk içinde yaşayan bir hanımı nemli ve soğuk tarlalara ya da basit bir kulübeye sürdüğünü, kaba saba bir köylüyü ya da yamuk yumuk bedeniyle insan suretinden çıkmış sefil bir dilenciyi Hint halılarının, ipekli yatakların arasına attığını görmek bizi artık şaşırtmıyordu.

Milano'ya varınca, kral naibinin sarayına yerleştik. Kendimiz için kurallar koyduk, günü bölümlere ayırdık, her saat için ayrı uğraşlar belirledik. Sabahları ata binip yakın çevrede kırlarda geziniyor ya da resimler ve eski eserler bulmak için saraylarda dolaşıyorduk. Akşamları ise okumak veya sohbet etmek için toplanıyorduk. Okuma cesaretini gösterebildiğimiz sadece birkaç kitap vardı; bir daha asla yaşayamayacağımız yakınlıkları ve duyguları çağrıştırarak yalnızlığımızın üstüne örttüğümüz renkli örtüyü insafsızca bozmayacak birkaç kitap. Felsefi incelemeler ve tüm gerçekliklerden kopuk, kendi yanlışlarının içinde kaybolan kurmaca kitaplar; Atlantis ve Ütopya[1]

1. Thomas More'un *Ütopya*, Francis Bacon'ın *Yeni Atlantis* adlı kitapları kastediliyor.

hakkında okumakla aynı şeymiş gibi gelen, çok eski zamanların şairlerini ya da sadece doğayı ele alan ve bir tek beynin ürünü olan çalışmaları okuyorduk. En çok da, saatlerin nasıl geçtiğini bize hissettirmeyen çeşit çeşit ve hep yeni konuşmalarla geçiriyorduk zamanımızı.

Önümüzde uzanan ölüm yolunda böyle durakladığımızda, zaman alışılmış seyrini sürdürüyordu. Yeryüzü, asla yanılmayan zorunluluğun görünmez atları tarafından çekilen göksel arabasına kurulmuş, hâlâ dönüyordu ve sonsuza kadar dönecekti. Ve şimdi, gökyüzündeki bu çiy damlacığı, dağlarıyla hantal, dalgalarıyla tatlı tatlı parıldayan bu küre, su grubu Balık burcunun ve duygusuz Koç burcunun kısa süren tiranlığından, Boğa burcunun ve İkizlerin ışıltılı etki alanına girmişti. Burada ilkbahar havasıyla ferahlayan Güzelliğin Ruhu soğuk uykusundan fırladı, savrulan kanatlarla ve hafif adımlarla, menekşelerin arasında oynaşarak, ağaçların taze yapraklarının arasında saklanarak ve parlak akarsulardan aşağı güneşli enginliklere doğru uçarcasına sekerek yeryüzünün çevresine yeşilliklerden bir kuşak taktı. "Bak, kış geçti, yağmurların ardı kesildi, çiçekler açtı, şarkı mevsimi geldi, kumrular ötüşmeye başladı beldemizde. İncir ağacı ilk meyvesini verdi. Yeşeren asmalar mis gibi kokular saçmakta."[2] Antik Çağ'ın kraliyet şairi zamanında böyleydi; şimdi de böyle.

Her şeye karşın biz zavallılar bu hoş mevsimin gelişini sevinçle nasıl karşılayabilirdik ki? Ölümün bundan önce olduğu gibi bizi gölge misali izlemediğini sanıyorduk, ama yine de yalnız kalan bizler birbirimizin yüzünü meraklı gözlerlerle inceliyorduk. Sezgilerimize bütünüyle güvenmeye cesaret edemiyor, diğer üçünden çok

2. Eski Ahit, "Ezgiler Ezgisi", 2:11-13.

yaşayacak talihsizin kim olduğunu tahmin etmeye çalışıyorduk. Yazı Como Gölü'nde geçirecektik, onun için ilkbahar kıvamını bulup da kar tepelerden çekilince, yeniden yola düştük. Doğudaki sarp dağların eteklerinde, Como'dan on mil uzakta, göl kıyısında, Pliniana olarak adlandırılan bir villa vardı. Genç Plinius'un, azalmasını ve çoğalmasını mektuplarında betimlediği bir kaynağın başında inşa edildiği için almıştı bu adı. Ev 2090 yılına kadar, bir İngiliz soylusu satın alıp da onu her türlü konforla donatıncaya kadar, yıkıntı halindeydi. Mermer kaplı, duvarları halılar ve kilimlerle süslü iki büyük salonu her iki taraftan bir avluya açılıyordu. Avlunun diğer iki yüzünden biri koyu karanlık göle bakıyordu, öteki taraf ise ünlü kaynağın gümbürdeyerek ve şırıldayarak fışkırdığı bir dağla kuşatılmıştı. Yukarıda, kayanın tepesini mersin ağaççıkları ve hoş kokulu bitki kümeleri taçlandırırken ve yıldızları hedefleyen dev serviler başlarını mavi gökyüzüne doğru uzatırlarken, tepelerin iç tarafları kestane ağaçlarının gür yeşillikleriyle süslüydü. Burayı yazın kalacağımız yer olarak belirlemiştik. Şirin, hafif bir kayığımız vardı, kâh dalgaların en ortasında gidiyorduk, kâh gölün üzerine sarkan sivri kayalıklar boyunca kıyıda ilerliyorduk. Kıyılar, sık dikilmiş herdem yeşil ağaçlarla kaplıydı. Küçüklü büyüklü koyların yarısaydam karanlık sularına yansıyan ağaçlar, parıldayan yapraklarını sulara daldırıyordu. Burada portakal ağaçları çiçek içindeydi, burada kuşlar ezgili ilahilerini döktürüyorlardı. İlkbaharda soğuk yılanlar kovuklarından çıkmış, kayalıkların güneşli sekilerinde keyif yapıyorlardı.

Bu cennet köşede mutlu değil miydik? Bana öyle geliyor ki, sarp, yolu, izi hemen hemen hiç olmayan dağların, ıssız dünyanın uzak diyarlarını bizim gözümüzden sakladığı ve hayal gücümüzü azıcık zorlayınca şehirlerin hâlâ insan sesiyle uğuldadığını, köylülerin saban sürdü-

günü, biz özgür vatandaşların ise soyu tükenen insanoğlundan kopan çaresiz bir parça değil, sadece gönüllü sürgünler olduğumuzu hayal edebileceğimiz bu yerde bir iyilik perisi kulağımıza fısıldayıp da bize her şeyi unuttursa, ancak o zaman mutlu olurduk.

İçimizde hiç kimse bu güzel manzaradan Clara kadar zevk almıyordu. Milano'dan ayrılmadan önce, Clara'nın huy ve davranışlarında bir değişim olmuştu. Neşesini kaybetmiş, oyun ve eğlenceyi bir kenara bırakmış, giysilerinde neredeyse bir rahibe sadeliğine bürünmüştü. Bizden kaçınıyor, Evelyn'i alıp uzak bir odaya ya da sessiz bir köşeye çekiliyordu. Evelyn'in oyunlarına eskisi gibi keyifle katılmıyor, gözlerinde yaşlarla ve hüzünlü, sevecen bir gülümsemeyle oturup onu izliyor, ama yine de ağzını açıp da tek kelime şikâyet etmiyordu. Bize ürkek ürkek yaklaşıyor, onu okşamamızdan kaçınıyor, ancak ciddi bir tartışma ya da yüce bir konu bir an için onu kendine getiriyordu. Güzelliği, yaz rüzgârına karşı açan, taçyapraklarını birbiri ardına gösteren, aşırı güzelliği duyulara neredeyse acı veren bir gülün güzelliği gibi çoğalıyordu. Yüzü hafif ve değişen bir renkle boyanıyor, sanki görünmeyen olağanüstü tatlı bir ahenk onun hareketlerine uyum kazandırıyordu. Ona iki misli şefkat ve ilgi göstermeye başladık. Gösterdiğimiz ilgiyi minnettar gülümsemelerle karşılıyordu. Gülümsemesi, nisan ayında, parlayan bir dalganın üstünden güneş ışınları aceleyle nasıl gelip geçerse öyle çabucak siliniyordu yüzünden.

Onunla ortak tek ilgi alanımız Evelyn'di. Bu küçük çocuk bizim için kelimelerle anlatılmaz bir avunç ve sevinç kaynağıydı. Onun neşeli yaradılışı, yaşadığımız büyük felaketin farkında olmayan masumiyeti; düşünceleri ve duyguları aşırı yıpranmış, bilinmezliğin dayanılmaz ıstırabıyla sinirleri gerilmiş olan bizlere merhem gibi ge-

liyordu. Ona sevgi göstermek, onu okşamak ve eğlendirmek hepimizin ortak göreviydi. Ona karşı hemen hemen genç bir annenin hissettiklerini hisseden Clara, Evelyn'e gösterdiğimiz şefkat ve ilgiyi minnettarlıkla kabul ediyordu. Yitirdiğim ama benim için hep en değerli kalacak Idris'imin, yüreğimin tek sevdiği Idris'imin aydınlık yüzünün ve yumuşak bakışlarının Evelyn'in tatlı çehresinde canlandığını gören benim için, ah, benim için, Evelyn, bana acı verecek kadar değerliydi. Onu yüreğime bastırdığımda, sanki, uzun gençlik ve mutluluk yılları boyunca oraya yaslanan Idris'in gerçek ve canlı bir parçasını kucaklıyormuşum gibi geliyordu.

Yakın çevrede yiyecek aramak için her gün kayığımızla açılmak Adrian ve benim için âdettendi. Bu gezilerde Clara ve onun küçük yetiştirmesi bize nadiren eşlik ediyordu, fakat dönüşümüz bir neşe saatiydi. Evelyn getirdiklerimizi çocuksu bir sabırsızlıkla karıştırıyordu. Güzel yoldaşımız için de her zaman yeni bulunmuş güzel bir hediyemiz olurdu. Bu gezintilerde hoş manzaralar ya da şenlikli yerler keşfeder, sonra akşamları hep birlikte oralara yollanırdık. Kayık gezintilerimiz olağanüstüydü, tadına doyum olmazdı, uygun bir rüzgârla ya da çapraz ilerleyerek yarardık sakin dalgaları; düşünmekten konuşamaz olursak eğer, o zaman ben anıları canlandıran klarnetimi alır, tasalı düşüncelerimizin yönünü değiştirirdim. Böyle zamanlarda Clara genellikle eskisi gibi konuşkan ve esprili olurdu; dünyada bizim dört yüreğimizden başka atan yürek olmasa da, bu dört yürek mutlu olurdu.

Yüklü kayığımızla Como kasabasından döndüğümüz bir gün, iskelede her zamanki gibi Clara ve Evelyn tarafından karşılanmayınca ve sahili boş görünce biraz şaşırmıştık. En kötüyü beklemeye eğilimli olmayan ben, bunu sadece sıradan bir durum olarak açıkladım. Ama Adrian'a

öyle gelmedi. Aniden korku ve endişeyle titremeye başladı, telaşla bir an önce kıyıya yanaşmamı istedi. Yanaşınca kayıktan öyle bir atlayışı vardı ki, az kalsın suya düşecekti. Dik kıyıyı düşe kalka tırmandı, göl ile dağ arasındaki biricik düz alan olan dar bahçe şeridini aceleyle geçti. Ben de hemen peşinden gittim. Bahçe ve iç avluda kimse yoktu, her odasına baktığımız ev de boştu. Adrian yüksek sesle Clara'ya seslenmeye başladı. Bahçenin sonundaki çardağın kapısı yavaşça açılıp da Clara göründüğünde, Adrian yakındaki dağ yoluna atılmak üzereydi. Clara yanımıza gelmiyor, çardağın bir kolonuna yaslanmış, öylece duruyordu. Yüzü bembeyazdı, duruşu büsbütün umutsuzluk içinde olduğunu gösteriyordu. Adrian bir sevinç çığlığı atarak Clara'ya koştu, onu mutlulukla kucakladı. Clara hiçbir şey söylemeden Adrian'dan kurtuldu, tekrar çardağa girdi. Onun titreyen dudakları ve ümitsiz yüreği, başımıza gelen felaketi dile getirmesine izin vermiyordu. Zavallı minik Evelyn'in, Clara'yla oynarken birden ateşi yükselmişti. Çardaktaki küçük bir kanepede kıpırdamadan ve kendini bilmeden yatıyordu.

Öldürücü tifüsün yaptığı yıkımla yavaş yavaş can veren zavallı çocuğun başında iki hafta boyunca aralıksız bekledik. Onun ufak bedeni ve minyatür yüz hatları, aklı tüm dünyayı kucaklayan geleceğin insanını barındırıyordu. Tutkular ve sevgilerle dolup taşan insan doğası şimdi hızlı atışları kendi sonuna doğru süratle koşmakta olan bu yürekte kendine bir yuva bulacaktı. Gevşek ve dermanı kesilmiş küçük ellerin mükemmel düzeneği, gün gelecek güçlenip kas tutacak, güzellik ya da güç harikası işler başaracaktı. Narin pembe ayakları dünyanın kayranlarını ve gölgeliklerini insanın kararlı adımlarıyla arşınlayacaktı. Bu düşüncelerin şimdi hiç yararı yoktu, çünkü şimdi bilinçsiz ve gücü kesilmiş halde yatıyordu. Artık karşı konulmaz son darbeyi bekliyordu.

Başucunda bekliyorduk, ona nöbet gelince ne konuşuyorduk ne de birbirimizin yüzüne bakabiliyorduk, yalnızca düzensiz nefesini, çöküк yanaklarına renk veren ölümcül kızartıyı ve gözkapaklarında ağırlık yapan ölümü izliyorduk. Uzun süreli ıstırabımızın kelimelerle anlatılamayacağını söylemek basmakalıp bir lakırdı olurdu, ama yine de, bünyemizin derindeki köklerini ve gizli temellerini deprem misali sarsan, alışık olduğumuz, bizi doğa ana gibi destekleyen o hislere güvenmeyi bıraktıran ve bizi, son sarsıntının yol açacağı bir yıkıntıya çok geçmeden gömülecek olan aldatıcı bir hayale ya da boş bir ümide tutunmaya sevk eden ıstıraplı keskinliğiyle bizi yere deviren o duyguları kelimeler nasıl anlatabilir ki? Şirin yavrunun illetindeki değişimleri izlediğimiz bu dönemin iki hafta olduğunu söyledim; öyleydi herhalde. Akşam olunca, bir günün daha geçmiş olmasına şaşırıyorduk, oysa geçen her saat bize bitmez tükenmezmiş gibi geliyordu. Günler ve geceler, kaç gün kaç gece geçtiği hesaplanmadan birbirini izliyordu. Neredeyse hiç uyumuyorduk, hatta odasından bile hiç çıkmıyorduk denilebilir. Ancak bir üzüntü nöbetine tutulduğumuzda, hıçkırıklarımızı ve gözyaşlarımızı birbirimizden saklamak için kısa süreliğine çıkıyorduk. Clara'yı bu acıklı sahneden uzaklaştırmak için boşu boşuna çabalıyorduk. Evelyn'e bakarak saatlerce oturuyordu, kâh onun yastığını düzeltiyor, kâh o yutmaya güç bulunca bir şeyler içmesine yardımcı oluyordu. Sonunda ölüm ânı geldi; damarlarındaki kanı akmaz oldu, gözleri açıldı, sonra yeniden kapandı. Kırılgan konut, hiç sarsılmadan, hiç ah etmeden, içinde oturan ruhtan yoksun kaldı.

Ölü bir bedenin karşısında materyalistlerin inançlarının pekiştiğini işitmişimdir. Ben ise hep aksini hissettim. O benim evladım mıydı? Hareketsiz yatan, çürümekte olan cansız varlık benim evladım mıydı? Evladım

benim okşayışlarımla kendinden geçerdi; onun sevgili sesi, onun, başka türlü ulaşılmaz olan düşüncelerini anlamlandırıyordu; onun gülümsemesi ruhunun bir ışınıydı ve aynı ruh onun gözlerindeki tahtında oturuyordu. Başımı çeviriyorum onun kuklasından. Ey yeryüzü, al, alacağını al! Onun dış görünüşünü, senin sağladığın o giysiyi isteyerek ve sonsuza kadar sana gönderiyorum. Fakat sen, tatlı çocuğum, sen sevimli ve sevgili çocuk, ya senin ruhun daha uygun bir konut aradı ya da benim kalbime saklandın, o kalp yaşadıkça orada yaşamak üzere.

Onu bir servi ağacının altına gömdük. Bunun için dimdik dağı kazdık. Sonra da Clara şöyle dedi: "Benim yaşamamı istiyorsanız, beni buradan alın. Bu yüce güzellik sahnesinde, bu ağaçlarda, bu tepelerde ve dalgalarda, bana sürekli olarak, hantal bedenini bırak ve bizim bir parçamız ol, diye fısıldayan bir şey var. Yalvarırım beni alıp götürün buradan."

Böylece 15 Ağustos'ta[1], oturduğumuz villaya ve bu güzellik yuvasının sarıp sarmalayan gölgeliklerine, durgun koyuna ve gürültülü şelalesine veda ettik; Evelyn'in küçük mezarına elveda dedik! Sonra, yüreğimizde büyük bir sıkıntıyla, Roma'ya doğru kutsal yolculuğumuza çıktık.

IX

Ama durun biraz! Yoksa çok mu yaklaştım sona? Evet! Her şey bitti. Yeni kazılmış mezarlara doğru bir ya da iki adım daha, sonra yorucu yol tamamlanmış olacak.

1. Percy Shelley'nin cesedinin Byron ve Trelawny tarafından sahilde yakıldığı tarih.

Görevimi tamamlayabilecek miyim acaba? İçine bu büyük sonu sığdırabilen sözcükleri çiziktirebilecek miyim acaba kâğıdıma? Ayağa kalk, Kara Hüzün, ayağa kalk da Kimmervari[1] yalnızlığını terk et! Gün ışığını yutabilen kara dumanları yanında getir Cehennem'den; küfü, çürümeyi ve hastalık taşıyan buğuları getir yanında, getir ki mağaralara ve dünyanın nefes alan boşluklarına girsinler, girsinler de dünyanın taş damarlarını çürümüşlükle doldursunlar, öyle ki yalnızca otlar büyüyemez olmakla kalmasın, ağaçlar da çürüsün, nehirlerde safra aksın; üstelik ölümsüz dağlar ayrışıp dağılmaya başlasın, muazzam okyanuslar bozuşup kokuşsun, yerküreyi kucaklayan atmosfer tüm üretici, besleyici ve doyurucu gücünü kaybetsin. Bunu yap, ey üzgün çehreli güç, ben yazarken, gözler daha bu sayfaları görürken bunu yap.

Peki, bu sayfaları kim okuyacak? Dikkat edin, yeniden doğmuş dünyanın evlatları, yüreği insan yüreği de olsa henüz ehlileşmemiş, çehresi insan çehresi de olsa zamanın o çehreyi henüz kırıştırmadığı iyi varlık; dikkat et de neşeyle akan kanın durmasın, altın sarısı saç lülelerin kırlaşmasın, tatlı gamzeli gülümsemelerinin yerini derin kırışıklıklar almasın! Pasparlak gün bu satırları bozmasın, sararıp soldurmasın, yok etmesin de varsın gün yüzü görmesinler. Öyle bir servi ormanı bulun ki, inildeyen dalları uygun ahengi yakalasın; dünyanın derinliklerinde, ışığın girmeyeceği, kırmızı ve titrek bir ışığın ince bir tek çatlaktan girmek için mücadele edip senin sayfalarını ölümün en korkunç renklerine boyayacağı, korunaklı bir mağara bulun.

Kafamda eziyetli bir karmaşa var, yaşanmış olayları açık seçik betimlemeyi reddeden. Kimi zaman arkadaşı-

1. Milattan önce VIII. yüzyıldan itibaren Karadeniz'in kuzeyinde yaşamış halk. Homeros'a göre dünyanın sonunda, karanlıklar içinde yaşarlar.

mın tatlı gülümsemesinin aydınlığı gözümün önüne geliyor, o zaman onun yaydığı ışık tüm sonsuzluğu kucaklayıp dolduruyormuş gibi oluyor. Sonra yine, nefes aldırmayan sancılar geliyor.

Como'dan ayrıldıktan sonra, Adrian'ın ısrarlı arzusu üzerine Roma yolu üzerindeki Venedik'e gittik. Dalgalarla çevrelenmiş bu ada şehrinin İngilizler için özel bir çekiciliği vardır. Adrian şehri daha önce hiç görmemişti. Kayıkla Po ve Brenta'dan aşağı indik. Dayanılamayacak kadar sıcak olduğundan, gündüzleri kıyıdaki saraylarda dinleniyorduk. Gezgin ayın kayığımızın önünde yarılan dalgaları aydınlattığı, gece rüzgârının yelkenlerimizi şişirdiği, çağıldayan akıntı, rüzgârda sallanan ağaçlar ve şişen yelkenlerin uğultusu birbirine karışıp da ahenkli bir ezgiye döndüğü zaman ada sahillerinin karanlıkta silikleştiği ve yalnızlığımızın daha az belli olduğu geceleri geziyorduk. Uzun süredir aşırı üzüntü çeken Clara, ürkekliğini ve soğuk çekingenliğini büyük ölçüde attı, gösterdiğimiz sevgi ve ilgiyi minnettar bir sevecenlikle kabul etmeye başladı. Adrian, şanlı ölüler ulusundan, güzel yeryüzünden ve insanın kaderinden şiirsel bir coşkuyla söz ederken, Clara onun yanına sokuluyor, onun konuşmalarını sessiz bir keyifle yutarcasına dinliyordu. Yalnızlığımız konusunu, konuşmalarımızdan ve olabildiğince düşüncelerimizden çıkarmıştık. Bunu yaparken gösterdiğimiz başarı bir kent sakinine, gürültülü kalabalıklar arasında yaşayan birisine inanılmaz gelir. Zindana tıkılmış bir insan için, parmaklıklı küçük bir yarıktan giren ışık ilkin nasıl ki onu loşluğa daha duyarlı hale getirirse ve gözbebeği ışık demetine doyup da ışığın azlığına uyum sağlayınca, zindandaki insan hücresinde öğle güneşinin olduğunu anlarsa, bizim durumumuz da öyleydi işte. Issız yeryüzündeki tek üçlü olan bizler birbirimizin gözünde çoğalıyorduk, ta ki bir bütün oluncaya kadar.

Kökleri rüzgâr tarafından gevşetilen ağaçlar gibiydik; kış rüzgârı uğuldamaya başlayınca birbirine daha bir şevkle yaslanıp tutunarak birbirini destekleyen ağaçlar gibi.

Giderek genişleyen Po Irmağı'nda akıntı yönünde böyle ilerliyorduk; ağustosböcekleri ötmeye başlayınca uyuyarak ve yıldızlarla birlikte uyanarak. Kıyıları birbirine daha yakın olan Brenta Nehri'ne girdik. Venedik Lagünü sahiline 6 Eylül'de, gün doğarken ulaştık. Parlak küre, kubbelerin ve kulelerin arkasından usulca yükseliyor, delici ışınlarını ayna gibi suların üstüne döküyordu. Gondol enkazları ve zarar görmemiş birkaç gondol daha Fusina sahiline dağılmış haldeydi. Denizin dul kalmış, terk edilmiş ve düşmüş, küçük adacıklarında sahipsiz oturan, uzak Yunanistan dağlarına bakan kızına gitmek için sağlam kalan gondollardan birine bindik. Lagün'de kolaylıkla çektik kürekleri, sonra Büyük Kanal'a girdik. Yükselen dalga Venedik'teki kırılmış ana kapılardan ve işgal ettiği salonlardan ağır ağır çekiliyor, kararmış mermerlerde deniz yosunları ve deniz canavarları bırakıyordu, deniz tuzu o duvarları süsleyen eşsiz sanat eserlerini mahvediyordu, bu arada kırık pencerelerden uçarak çıkıyorlardı martılar. İnsan gücünün yarattığı, insanı dehşete düşüren bu anıtlar yıkıntısının ortasında, doğa, egemenliğini vurguluyor ve bu tezatta daha büyük bir güzellikle ışıldıyordu. Pırıl pırıl sular neredeyse hiç kıpırdamazken, küçük dalgalar güneş için çok kenarlı aynalar gibi işlev görüyordu. Lido Adası'nın arkasında görünen, bir tek kayığın bile lekelemediği, göz alabildiğine uzanan engin mavilik öyle sakin, öyle güzel görünüyordu ki, sanki bizi, yıkıntıların kapladığı toprağı terk etmeye, keder ve korkudan kaçıp onun durgun enginliklerinde sığınak aramaya davet ediyordu.

Bu talihsiz şehrin yıkıntılarını San Marco Kulesi'nden gördük, hemen altımızdaydı şehir. Yüreğimiz acıya-

rak başımızı denize çevirdik; gerçi o da bir mezardı, ama ne bir anıt yükseliyordu üstünde ne de bir yıkıntı seriyordu gözümüzün önüne. Akşam çabucak bastırdı. Güneş, başı dumanlı Apennin Dağları'nın sisli doruklarının arkasında dingin bir görkemle batıyor, karşı sahildeki dağları altın sarısı ve gül rengi tonlara boyuyordu. "İşte, şu topraklar, batan güneşin güzellikleriyle renklenen şu topraklar Yunanistan," dedi Adrian. Bu sözler Clara'nın yüreğindeki hassas teli titretti. Onu Yunanistan'a, anne babasının mezarlarına bir kez daha götürmeye söz verdiğimizi büyük bir heyecanla hatırlattı. Neden Roma'ya gidiyoruz? Orada ne yapacağız ki? Burada bulunan çok sayıdaki tekneden birine binip doğru Arnavutluk'a çeviririz rotamızı.

Ben denizin tehlikeli olduğunu, gördüğümüz dağların Atina'dan çok uzakta bulunduğunu, Atina'ya gitmek için, ekilip biçilmeyen, neredeyse geçilmesi imkânsız engebeli alanlardan geçmemiz gerektiğini söyleyerek karşı çıktım. Clara'nın önerisinden hoşlanan Adrian bu itirazların önünü kesti. Mevsim uygundu. Esmekte olan yıldızkarayel bizi körfezden doğruca karşıya geçirecek, biz de terk edilmiş bir limanda böylesi bir deniz yolculuğuna uygun hafif bir Yunan kayığı bulup Mora Yarımadası kıyılarını izleyerek aşağı inecek, Korinthos Kıstağı'ndan geçerek çok fazla kara yolculuğu yapmaksızın ve çok yorulmadan kendimizi Atina'da bulacaktık. Bu bana çılgınlık gibi geldi, fakat morun binbir tonuyla ışıldayan deniz çok parlak ve güvenli görünüyordu. Sevgili yoldaşlarım o kadar istekli ve o kadar kararlıydılar ki, Adrian, "Gerçi sen istemiyorsun, ama yine de razı ol da beni mutlu et," deyince, daha fazla karşı çıkamadım. Aynı gece, girişeceğimiz işe uygun bir tekne seçip yelkenleri bağladık, halat donanımını düzene soktuk. Denize gün doğarken açılmaya karar verip şehrin binlerce sarayından birinde uyuduk.

Rüzgâr çalkalamayıp yalnızca okşarken
Sakin yüzünü lacivert denizin,
Dingin ve berrak gülümsemesi diplerin
Kendine çeker benim huzursuz aklımı.

Lido'yu geçip de açık denize doğru Lagün'de ilerlerken, Moschus'un şiirinin çevirisinden alıntı yapan Adrian böyle dedi. Ben de devamını getirecektim:

Ama gümbürtüsü yankılanırken
Denizin kurşuni derinliklerinin
Ve köpük köpük kabardığında deniz
Ve ileri atıldığında dev dalgalar...[1]

Ama arkadaşlarım o dizelerin uğursuzluk getireceğini söylediler. İşte böyle, sığ suları keyifle terk ettik. Açık denize çıkınca, uygun esintiyi yakalamak için yelkenleri açtık. Güneş, yeryüzünü, gökyüzünü ve denizi ışık seline boğarken, gülen sabah havası yelkenleri dolduruyordu. Sakin dalgalar teknemize yol açmak için ikiye yarılırken, küçük teknenin kararmış bordasını neşeyle öpüyor, ona hoş geldin dercesine şırıldıyordu. Kara uzaklaşıyor, bulutsuz göğün ikiz kız kardeşi gibi masmavi, ziyadesiyle dalgasız enginlik teknemizin kayarcasına ilerlemesine olanak tanıyordu. Hava ve su, sakin ve dingin olduğundan, bizim zihinlerimiz de huzur içinde dinleniyordu. Berrak derinliklerle kıyaslanınca, matemli kara bize mezar gibi görünüyordu; yüksek kayalıkları ve heybetli dağları mezarın üstüne dikilen anıtlardan başka bir şey değildi, ağaçları cenaze arabasını çeken atların başını süsleyen tüylerdi, dereleri ve nehirleri merhum için dö-

1. Percy Bysshe Shelley'nin Antik Çağ Yunan şairi Moschus'tan yaptığı çeviriden.

külen gözyaşlarıyla doluydu.[1] Issız şehirlere elveda; buğdayla otların artık birlikte büyüdüğü yabanlaşmış tarlalara elveda; tükenen türümüzün sürekli çoğalan ölülerine elveda. Ey deniz, kendimizi sana emanet ediyoruz; suların kapladığı dünyada su üstünde kalarak kurtulan, Tufan öncesi atalarımız gibi, biz de kendimizi senin sonsuz sularına bırakarak kurtulalım.

Adrian dümenin başındaydı. Ben halatlarla ilgileniyordum, esinti şişen yelkenlere tam da kıç tarafından vurup onları dolduruyordu, biz de tasasız derinliklerin üstünde hızla ilerliyorduk. Rüzgâr öğleyin kesildi. Miskin nefesi bizi ancak hareket halinde tutuyordu. Güzel hava denizcileri gibi tembel, ağırkanlı bizler, kıyıyı takip ederek izleyeceğimiz yolculuktan, Atina'ya varışımızdan söz ediyorduk neşeyle, yaklaşan saati hiç umursamadan. Kylad Adaları'ndan birini yuvamız yapacaktık ve orada mersin ağaçlarının arasında, sağaltıcı deniz esintileriyle püfür püfür, sürekli baharın ortasında uzun yıllar birlikte ve mutlu yaşayacaktık. Sanki dünyada ölüm mü vardı?

Güneş en yüksek noktasını aştıktan sonra göğün bulutsuz tabanına doğru salına salına, ağır ağır çökmeye başladı. Teknede yatıyordum, yüzüm gökyüzüne bakıyordu, göğün maviliğinde beyaz damarlı, ebrulu şeritler görmüşüm gibi geldi, öyle hafif, öyle belli belirsizdiler ki, kimi zaman gerçekten gördüğümü sanıyordum, kimi zaman da, yok, yok, yalnızca bana öyle geldi, diyordum. Bakıp dururken aniden içime bir korku girdi; ayağa fırladım, teknenin baş tarafına koştum. Orada dururken saçlarım alnımda hafifçe havalandı. Doğuda, hızla bize doğru ilerleyen bir sıra kara dalga göründü. Ters yönden vuran rüzgâr yelkenleri dalgalandırmaya başladığında ve tekne-

1. Percy Bysshe Shelley'nin "Time" (Zaman) adlı şiirinden uyarlama yapılmış.

miz aniden silkindiğinde, Adrian'a seslenmeyi zar zor başarmıştım. Fırtına bulutları yukarıda yıldırım hızıyla toplandı, güneş batarken kıpkırmızı kesildi, kapkara deniz köpüklerle doldu, teknemiz dümen suyunda hızla yükselip alçalmaya başladı.

İşte, rüzgârların dövdüğü, gözü dönmüş, gümbürdeyen dalgalarla kuşatılan dayanıksız teknemizde bize bir de şimdi bakın. Kapkara doğu tarafında, birbirine ters yönde ilerleyen iki dev bulut karşılaştı; şimşek çaktı, gök gümbürtüyle gürledi. Sonra güneydeki bulutlar cevap verdi, kuru ağaç dalları gibi çatallı ateşler dolaştı kapkara gökyüzünde, dolaştı da bize korkunç bulut yığınlarını gösterdi, yükselip alçalan dalgaların bir gösterip bir sakladığı bulutları. Ulu Tanrım! Üstelik biz yalnızdık, biz üçümüz, denizin ve yeryüzünün biricik sakinleri, biz yapayalnızdık; biz üçümüz can verecektik! Büyük evren, evrenin sayısız dünyası ve sınırsız yeryüzünün terk ettiğimiz enginlikleri, etrafımızı saran uçsuz bucaksız deniz, benim gözümde, onların hepsi ve onların içerdiği her şey, küçülüp bir tek noktaya, bizim, şanlı insanlığın tamamıyla yüklü, oradan oraya savrulan teknemize indirgemişti.

Adrian'ın sevgiyle ışıldayan yüzü umutsuzlukla çarpıldı, dişlerinin arasından, "Ne olursa olsun onlar yine de kurtulacaklar!" diye mırıldandı. İnsani bir acıya kapılan Clara, beti benzi atmış halde, titreyerek onun yanına sokuldu. Adrian ona yüreklendiren bir gülümsemeyle baktı, "Şirin kız, korkuyor musun?" diye sordu. "Korkma, yakında kıyıda olacağız!" dedi.

Karanlık, Clara'nın yüzündeki değişimleri görmemi engelliyordu, fakat sesi sakin ve yumuşaktı. "Neden korkayım ki?" diye yanıtladı. "Kader ya da kadere hükmeden izin vermezse eğer, bize ne deniz zarar verebilir ne de fırtına. Üstelik birinizden daha çok yaşayacağım diye

yakıcı bir korku duymuyorum; bir tek ölüm bizi birbirimize sıkıca bağlayacak."

Bu arada, teknenin cıvadrasına çekilen flok yelkeni dışındaki tüm yelkenleri sardık. Tehlikeye atılmadan rotamızı değiştirebileceğimiz ilk fırsatta rüzgârı arkamıza alıp yönümüzü İtalya kıyılarına çevirdik. Karanlık gece her şeyi birbirine katıyordu, karanlığı yutan ve ortalığı gündüze çeviren, içinde bulunduğumuz tehlikeyi gösterdikten sonra bizi zifiri karanlığa tekrar döndüren şimşekler çakmadıkça, öldürücü dalgaların beyaz tepelerini bile göremiyorduk. Hepimiz susuyorduk, yalnızca Adrian arada bir cesaret verici bir şeyler söylüyordu. Bizim küçük deniz kabuğu dümene olağanüstü itaat ediyor, denizin evlatlarından biriymiş de öfkeli annesi tehlikeye atılmış bu yavrusunu koruma altına almış gibi, dalgaların üstünde uçarak ilerliyordu.

Ben pruvada oturmuş, ilerleyişimizi izliyordum, derken suların iki misli öfkeyle gürlediğini işittim. Hiç kuşku yok ki kıyıya yaklaşmıştık. Gökkubbeyi aydınlatan güçlü bir şimşek, bir an için, ilerideki düz kumsalı, hatta kumları ve suyun yükseldiği seviyeye kadar büyüyen, çamurlara bulanmış kavruk sazlıkları gözümüzün önüne serince, "İşte orada!" diye bağırdım. Sonra yine her yer kararadı. Öyle rahatladık ki, öylesi bir rahatlığı ancak, bir volkanın fırlattığı kocaman kayalardan birinin tam başına düşecekken ayaklarının dibine düşüp parçalandığını gören biri hissedebilir. Ne yapacağımızı bilmiyorduk. Dev dalgalar her yerdeydi, etrafımızı kuşatmışlardı, gürlüyor, çarpıyor, o iğrenç su serpintisini yüzümüze sıçratıyorlardı. Büyük güçlüklerle ve tehlikelerle sonunda rotamızı değiştirmeyi başardık ve kıyıdan uzaklaştık. Yoldaşlarımı, küçük teknemizin kazaya uğrayacağı konusunda hazırlıklı olmaları konusunda uyarıyordum, kendilerini, su yüzünde kalmalarını sağlayacak bir küre-

ğe ya da bir direğe bağlamalarını söylüyordum. Ben çok iyi bir yüzücüydüm; bir avcının, bir av köpeği sürüsünün çığlık çığlığa havladığını duyduğunda hissettiklerini bana yalnızca denizin görüntüsü bile hissettirmeye yeterdi. Beni alt etmeye çalışan dalgaların bedenimi sarıp sarmalamasına bayılırdım; dalgalar bana öfkeyle çarparken kendi kendimin efendisi ben istediğim yöne giderdim. Adrian da yüzme biliyordu, ama onun zayıf bedeni, yüzerken böylesi zevkler hissetmesini ya da büyük bir ustalık kazanmasını engelliyordu. Fakat en güçlü yüzücü bile denizin baskın gelen, öfke dolu şiddetine karşı hangi gücü uygulayabilirdi ki? Yoldaşlarımı hazırlama konusundaki çabalarımın hemen hemen hepsi boşa gitti, çünkü gümbürdeyen dev dalgalar birbirimizi duymayı engelliyor, teknemizin üstünde sürekli olarak çatlayan dalgalar, beni, tekneye dolan suları dışarı atmak için tüm gücümü harcamaya zorluyordu. O sırada, ancak çakan şimşeklerle dağılan, ışıksız, zifiri bir karanlıkla kuşatılmış durumdaydık; ara sıra denize kıpkırmızı yıldırımların düştüğünü görüyorduk, zaman zaman da bulutların büyük çağlayanlar halinde aşağı indiğini, onları karşılamak için yükselen denizi katıp karıştırdığını görüyorduk; şiddetli fırtına hafif bulutları kovalıyor, göğün ve denizin birbirine girdiği karman çormanlığın içinde kaybolup gidiyordu bulutlar. Teknemizin küpeşteleri kopmuş, biricik yelkenimiz lime lime olmuş, sel gibi akan rüzgâra kapılmıştı. Yelken direğini kesip attık, teknenin yükünü azaltmak için ne varsa her şeyi fırlattık. Clara suyu boşaltmama yardım etme girişiminde bulundu. O, başını kaldırıp da çakan şimşeğe bakınca, ben, o kısacık anda, teslimiyetin tüm korkuları alt ettiğini gördüm. En kötü zamanlarda, bize, zayıf irademizi güçlendiren ve en acımasız işkencelere bile, mutlu günlerimizde tasavvur bile edemeyeceğimiz bir ruh dinginliğiyle dayanmamızı sağ-

layan bir güç gelir. Bu, gerçekten de yüreğimin deli gibi atmasını bastıran, şiddetli bir fırtınadan daha korkunç bir dinginlikti; bir kumarbazın son zar atılmak üzereyken, intihar etmekte olan birinin zehirli fincanı dudaklarına değdirdiğinde, bir katilin öldürücü vuruşu yapmak üzereyken hissettiği bir dinginlik.

Saatler; sakalsız bir gencin yüzüne ihtiyarlığı kazıyabilecek, bir çocuğun ipeksi saçlarını ağartabilecek saatler; zıvanadan çıkmış gürültü patırtı sürüp giderken, rüzgârın yaptığı her hamlenin şiddet bakımından bir önceki hamleyi geride bıraktığı ve hafif teknemizin kırılan dalganın üstünde asılı kaldığı, sonra dalgaların arasındaki çukurluğa hızla düştüğü, üzerine kapanacakmış gibi görünen, sudan uçurumların arasında titreyerek fırıl fırıl döndüğü saatler böyle geçti. Şiddetli fırtına bir an için durdu, deniz göreceli olarak sessizliğe gömüldü. Rüzgârsız bir molaydı bu; tecrübeli bir atlayıcı olan rüzgârın yeniden sıçramadan önce gücünü topladığı bir mola. Sonra korkunç bir gümbürtüyle denizin üstüne atıldı, derken dalgalar teknenin kıç tarafına vurmaya başladı. Adrian dümenin kopup gittiğini söyledi haykırarak. "Mahvolduk, kurtarın, kendinizi kurtarın!" diye bağırdı Clara. Çakan bir şimşek zavallı kızın teknenin dibinde yarı yarıya suya gömüldüğünü gösterdi. Tam batarken, Adrian onu yakalayıp suyun içinde tutmaya başladı. Artık bir dümeni olmayan tekne ileride toplanan dev dalgaların arasına daldı. Minik teknemize çarpan dalgalar onu suyla doldurdu. Bir çığlık işittim, ben de mahvolduğumuzu haykırdım, sonra suda buldum kendimi. Etraf karanlıktı. Fırtınanın ışığı çakınca, alabora olan teknemizin iskeletini yanı başımda gördüm. Ona tutundum, her şimşek çaktığında yoldaşlarımı görmeye çabalarken, tekneye ellerimle ve tırnaklarımla sıkı sıkıya yapışmış durumdaydım. Bir ara, uzakta olmayan bir yerde Adrian'ı gördüğü-

mü sandım, bir küreğe tutunmuştu. Sıkı sıkıya yapıştığım tekneyi bırakıp insanüstü bir çabayla suları yara yara onu aramaya koyuldum. Bu ümit boşa çıkınca, içgüdüsel olarak yaşama sevdası ve sanki benimle savaşacak düşman bir güç varmışçasına bir mücadele ruhu beni canlandırdı. Dev dalgalara karşı koyuyor, karşımda keskin pençelerini göğsüme saplamaya çalışan bir aslan varmış gibi onlarla savaşıyordum. Bir dalga tarafından mağlup edilip de öbür dalganın üstüne çıkınca, dudaklarımın alaylı bir gülümsemeyle kıvrılmasına yol açan acı bir gurur duyuyordum.

Fırtına bizi sürükleyip sahile iyice yaklaştırdıktan sonra kıyıdan çok uzaklaşmamıştık. Şimşek her çaktığında yakındaki sahili görsem de çok yavaş ilerliyordum, çünkü geri çekilen her dalga beni yeniden denizin derinliklerine götürüyordu. Bir an için ayağımın kuma dokunduğunu hissediyordum, sonra yeniden derin sularda buluyordum kendimi. Kollarım hareket etme becerisini yitirmeye başlamıştı, boğucu suların etkisi altında nefes almak güçleşmişti. Aklımdan binlerce çılgın düşünce geçiyordu; şimdi hatırlayabildiğim kadarıyla, en baskın duygu, dermanı kalmayan bedenimi dev dalgaların artık dövmediği, su sesinin kulağımda çınlamadığı sakin toprağa başımı koyup yatma isteğiydi. Kurtulmak için değil, yalnızca böylesi bir dinginlik ânına kavuşmak için son bir çaba gösterdim. Kademeli biçimde sığlaşan kıyı aniden ayağımı basacağım bir yer sağladı, ben de ayaklarımı yere bastım, sonra çatlayan dalgalar beni yeniden geriye attı. Tutunmayı başardığım sivri bir kaya bana bir anlık soluklanma şansı verdi. Sonra dalgaların geri çekilmesinden yararlanıp ileriye doğru koştum. Kuru kumlara kavuşunca, kumun üstüne serpilmiş durumdaki çamurlu sazların üstüne düşüp kaldım.

Uzun zaman öylece yatıp kalmış olmalıyım, çünkü

acıtıcı bir hisle açtığım gözlerimi sabah ışığı karşıladı. Bu arada büyük bir değişim olmuştu. Kurşuni şafak, ileriye doğru koşturup duran ve arkalarında yer yer kocaman mavi boşluklar bırakan bulutları alacalandırıyordu. Doğu tarafında, Adriyatik Denizi dalgalarının üstünde, giderek büyüyen bir ışık seli doğdu; griyi pembemsi bir renk tonuna dönüştüren, ardından göğü ve suları şeffaf altın rengine boyayan bir ışık seli.

Baygınlığın ardından üstüme bir çeşit sersemlik çökmüştü, algılarım açıktı, fakat hafızam silinmişti. O kutlu dinginlik uzun sürmedi; bir yılan canımı acıtıp beni hayata döndürmek için yanıma pusu kurmuştu; geriye dönük hatırladığım ilk şey beni yerimden zıplatacaktı, fakat kollarım ve bacaklarım bana itaat etmiyordu, dizlerim titriyordu, kaslarım tüm gücünü kaybetmişti. Kıyıya benim gibi yarı ölü yarı diri fırlatılmış yoldaşlarımdan birini bulabileceğimi umuyordum hâlâ. Bedenimin yine eskisi gibi hayvani işlevlerini yerine getirebilmesi için uğraşıp her yolu denedim. Saçlarımı sıkıp deniz suyunu akıttım, çok geçmeden tatlı sıcaklığıyla güneş ziyaretime geldi. Bedensel güçlerimin yerine gelmesiyle birlikte, beynim de bundan böyle içinde oturacağı mutsuzluk evrenini bir dereceye kadar algılamaya başladı. Su kenarına gidip o sevgili adları seslenmeye başladım. Deniz zayıf sesimi içine çekip yuttu, bana acımasız bir uğultuyla karşılık verdi. Yakındaki bir ağaca çıktım. Seçebildiğim tek şey, bir çam ormanıyla çevrelenmiş düz kumsal ve önünü ufkun kuşattığı denizdi. Sahili boşu boşuna tarayıp durdum. Denize attığımız, etrafına halatların dolandığı yelken direği ve yelken bezinden kalan birkaç parça, geçirdiğimiz deniz kazasından karanın kabul ettiği biricik kalıntılardı. Kimi zaman sakinleşip ellerimi ovuşturuyordum. Yeryüzünü ve gökyüzünü; evrensel düzeneği ve onu kötü yöneten Yüce Gücü suçluyordum. Kendimi

yeniden kumların üstüne attım. İnsan çığlığını taklit eden rüzgâr, beni yakıcı ve aldatıcı bir umutla ayağa zıplattı. Yakınımda küçücük bir kayık ya da kano olsa, hiç kuşku yok ki denizin vahşi enginliklerini araştırıp yitirdiğim insanların sevgili kalıntılarını bulur, onlara sarılıp mezarlarına ortak olurdum.

Gün böyle geçip gitti; her an, sonsuzluğu barındırıyordu içinde, ama yine de saatler birbiri ardına geçip gidiyordu, ben de zamanın uçup gitmesine şaşırıp kalıyordum. Şimdi bile gerçeğin ayırdına tam olarak varamamıştım; kaybettiklerime henüz inanamıyordum, acı ilacı daha sonuna kadar içmemiştim; kendi ırkımdan kimsenin kalmadığını, bir başıma kaldığımı, SON İNSAN olduğumu henüz kalbimin her atışında, her sinir hücremde, her düşüncemde hissedemiyordum.

Gündüz hava kapanmıştı, günbatımında ise çisil çisil yağmur başladı. Sonsuz gökler bile ağlıyor, diye düşündüm; öyle olunca, ölümlü bir insanın ağlamaktan bitap düşmesinde utanılacak ne var?.. İnsanoğullarının ağlamaktan eriyip yok olduklarını ve sürekli akan sulara dönüştüklerini anlatan söylenceler hatırlıyorum. Ah, keşke öyle olsa! O zaman benim yazgım da bir bakıma Adrian'ın ve Clara'nın suyla gelen ölümüne benzer bir şey olurdu. Ah, keskin acı muhteşemdir; çevresindeki her biçimden ve her değişimden üstünde acının tarihinin izinin sürüleceği bir ağ örer etrafına. Kendini canlı doğanın bütünüyle birleştirir. Her nesnede gelişir, ondan beslenir; ışık misali her şeyi doldurur ve ışık gibi, her şeye kendi rengini verir.

Aramayı sürdürürken, dalgaların beni kıyıya attığı noktadan epeyce uzaklaşıp İtalya sahiline belli aralıklarla dizili gözetleme kulelerinden birine ulaştım. Bir sığınak bulduğum için, doğanın kasvetli yavanlığına o kadar uzun süre baktıktan sonra, insan elinden çıkmış bir yapı-

ta rastladığım için mutluydum. O yüzden içeri girdim, kaba döner merdivenlerden yukarı çıkıp bekçi odasına gittim. Kader öyle nazikti ki, içinde oturanlara ait yürek parçalayıcı hiçbir iz bırakmamıştı; demir iki masa ayaklığının üstüne yatırılmış birkaç tahtanın üstüne yayılmış kuru mısır yaprakları bana sunulmuş bir yataktı. Ayrıca, içinde yarı yarıya bozulup dağılmış birkaç çöreğin bulunduğu açık bir sandık beni acıktırdı; belki daha önce de açtım da açlığımın farkında değildim. Yuttuğum deniz suyunun sonucunda hissettiğim şiddetli ve kavurucu susuzluk ve aşırı yorgunluk bana eziyet ediyordu. Nazik doğa bu ihtiyaçları karşılayabilmem için gerekli malzemeleri tatlı hislerle birlikte armağan etmişti, öyle ki, ben –ben bile!– bu terk edilmiş mekânda bırakılmış acınası öğünü yiyip de yarı dolu bir şişedeki ekşi şaraptan biraz içince canlanmış ve sakinleşmiştim. Sonra, bir gemi kazası kurbanının hor göremeyeceği yatağa uzandım. İğrenç kokan deniz yosunlarının ardından kuru yaprakların toprağımsı kokusu bana ıtırlı bir koku gibi geldi. Yalnızlığımı unuttum. Ne geçmişi düşünüyordum ne de geleceği, duyularım dinlenmek üzere kapanmıştı. Uykuya daldım ve karadaki yaşantının o sevgili sahnelerini gördüm rüyamda; harmancıları, sürüsünü ağıla sürmek için köpeğinin yardımına ihtiyaç duyunca bir çobanın onu ıslık çalarak çağırışını; çocukluğumun dağlı yaşantısına özgü, şimdi çoktan unuttuğum tüm o sevgili görüntüleri ve sesleri.

Eziyetli bir ıstırapla uyandım; enginlere sığmayıp taşan deniz güya sabit kıtayı ve kökleri derinlerdeki dağları sevdiğim akarsularla birlikte alıp götürmüş, ormanları ve sürüleri sürüklemiş, insanlıktan geriye kalanların geçirdiği son tekne kazasına eşlik eden o aynı gümbürtüyle coşup kabarmaya devam ediyormuş. İyice uyanıp kendime gelince, etrafımı bekçi odasının duvarları sardı. Tıpır

tıpır yağan yağmur odanın biricik penceresine vuruyordu. İnsanın, her şeyi unutturan uykudan uyanıp günaydın olarak kendi talihsiz yüreğinin sessiz feryatlarını duyması, aldatıcı düş diyarından felaketin değiştirilemez olduğu bilgisine yeniden geri dönmesi ne korkunç şeydir! Benim için de durum aynı böyleydi; şimdi ve daima! Kimi acıların keskinliği zamanla körlenebilirdi. Benim büyük kederimin acısı bile, gün içinde hayal gücünün verdiği bir esinle ya da duyuların verdiği bir zevkle bazen keskinliğini yitiriyordu. Ama yine de ilk olarak gün ışığına asla bakmam, önce çatlayacak gibi olan kalbime parmaklarımı sıkıca bastırırım ve ruhumu, hiçbir ümit kırıntısı barındırmayan büyük bir mutsuzluk seli basar. Ölü bir dünyada ilk kez uyandım. Bir başıma uyandım. Denizin yaktığı, yağmur sesinin arasından bile duyulan hüzünlü ağıt beni garibanlığım üzerine düşünmeye çağırıyordu. Ses, bir serzeniş gibi, alay edip küçümseme gibi, insanın ruhundaki vicdan azabı gibi geliyordu. Soluğum kesildi, boğazımdaki damarlar ve kaslar şişti, tıkandım. Kulaklarımı ellerimle kapadım, başımı yatağımdaki yaprakların arasına gömdüm, bu berbat iniltiyi duymamak için yerin dibine saklanmak istiyordum.

Fakat başka bir görevim vardı; kahrolası sahile yeniden gittim, dört bir yanı boşuna arayıp taradım, seslenip durdum, yine yanıtsız kaldı haykırışlarım; bundan böyle, havayı, insan düşüncesini hecelemeye zorlayabilecek biricik insan sesini çıkaran haykırışlarım yanıtsız kaldı.

Nasıl da acınası, kimsesiz, tesellisiz bir varlıktım! Görünümüm ve üstüm başım çaresizliğimi anlatıyordu. Saçlarım keçeleşmişti, darmadağındı, kollarım bacaklarım tuzlu çamura bulanmıştı. Denizdeyken beni engelleyen giysilerimi çıkarıp atmıştım, üstümde kalan incecik yazlıklar da yağmurdan sırılsıklam olmuştu. Ayaklarım çıplaktı, oraya buraya koşturup dururken bodur

sazlar ve kırık deniz kabukları ayaklarımı kanatmıştı; kâh kumların içine sokulan, bir an için aldatıcı bir görünüm kazanan uzak bir kayalığa bakıyordum gözümü ayırmadan, kâh çakmak çakmak gözlerle, katil denizi kelimelerle anlatılmaz zalimliği için suçluyordum.

Bir ara kendimi ıssız adanın hükümdarı Robinson Crusoe'yla kıyasladım. İkimiz de kıyıya yalnız başına atılmıştık; o, boş bir adanın kıyısına, ben ise boş dünyanın sahillerine. Ben dünya nimetleri konusunda zengindim. Bu çorak manzaraya sırtımı dönüp de yeryüzünün milyonlarca şehrinden birine gitsem, o şehirlerin zenginliklerini emrime amade bulurdum; giysiler, yiyecekler, kitaplar ve eski zaman prenseslerinin bile küçümseyemeyecekleri konut seçenekleri beni bekliyordu. Her çeşit iklim benim onu seçmemi bekliyordu, oysa Robinson Crusoe her türlü ihtiyacını karşılamak için çalışıp çabalamak zorundaydı. O, tropikal bir adanın sakiniydi, sıcaklardan ve fırtınalardan korunmak için sığınacak pek bir yeri yoktu. Meseleye böyle bakınca, sahip olduğum konforlu zevkleri, düşünecek bol zamanı, zengin düşünsel kaynakları, Crusoe'nun tehlikelerle dolu, çalışıp didinmek zorunda olduğu hayata kim tercih etmezdi ki? Ama o yine de, benden çok çok daha mutluydu. Ne de olsa ümit edebiliyordu, üstelik boşa çıkmamıştı ümidi. Yolu gözlenen tekne, onu, hemşerilerinin ve yakınlarının yanına götürmek üzere sonunda geldi. Yalnızken başından geçenler ocak başında anlatılan hikâyelere dönüştü. Oysa benim başıma gelen talihsizliği anlatabileceğim hiç kimse yoktu, hiçbir umudum da yoktu. O, yaşadığı ıssız adayı çevreleyen okyanusun ötesinde binlerce insanın yaşadığını, üzerinde ışıldayan güneşin aynı zamanda o insanları da aydınlattığını biliyordu, oysa ben, tepeye çıkıp yerleşmiş güneşin altında da, ziyarete gelen ayın altında da insan çehresine sahip biricik varlıktım; düşün-

ceyi yalnızca ben dökebilirdim sözlere; ben uyuduğumda gündüz de gece de hiç kimse tarafından fark edilmiyordu. O, türdeşlerinden kaçmış, insana ait bir ayak izi görünce korkudan eli ayağı kesilmişti. Ben ise aynı şeyi görsem, diz çöküp şükrederdim. Vahşi ve acımasız bir Karayipli, merhametsiz bir yamyam ya da daha da kötüsü, uygarlığın ahlaksızlıklarında uzmanlaşmış görgüsüz, kaba ve vicdansız birisi benim için aziz bir yoldaş, değeri çok iyi bilinen bir hazine olurdu; öyle ya, onun da doğası benimkine benzeyecek; o da benimkiyle aynı kalıptan çıkmış bir bedene sahip olacak; onun da damarlarında insan kanı akıyor olacak; insani duygular bizi sonsuza kadar birbirimize bağlamak zorunda olacak. Bir daha asla insan yüzü görmeyeyim, bu olur şey midir?! Asla! Asla! Yıllarca, yıllar boyu! Uyanacağım ve hiç kimseyle konuşmayacağım, bitmez tükenmez saatleri bir boşlukla çevrelenmiş olarak, ruhum dünyadan kopuk, yalnız bir nokta olarak mı geçireceğim? Günler sürgit hep böyle birbirini mi izleyecek? Hayır! Hayır! Dünyayı bir Tanrı yönetiyor; ilahi adalet onun altın asasını engerek yılanının zehirli bir dişine dönüştürmedi. Uzağa! Kaçıp gideyim bu okyanus mezardan, kendi ıssızlığıyla kuşatılmış, erişime kapalı bu çorak bucaktan ayrılayım. Şehirlerin döşenmiş sokaklarında bir kez daha yürüyeyim; bir insan ikametgâhının eşiğinden adım atınca, bu düşüncenin korkunç bir hayal olduğunu, insanı delirten fakat unutulup giden bir rüya olduğunu kesinlikle göreceğim.

Bomboş dünyanın üzerinde güneş ikinci kez batmadan önce Ravenna'ya girdim (sahile atıldığım noktaya en yakın şehir). Orada birçok canlı gördüm; öküzler, atlar ve köpekler, fakat onların arasında bir tek insan bile yoktu. Bir kulübeye girdim, boştu. Bir sarayın mermer merdivenlerinden çıktım; yarasalar ve baykuşlar goblen duvar halılarına yuva yapmışlardı. Uyuyan şehri uyandırmamak

için yavaşça yürüyordum. Ciyak ciyak havlayan bir köpeği kutsal dinginliği bozduğu için azarladım. Her şeyin göründüğü gibi olduğuna inanamıyordum; dünya ölü değildi de aslında ben delirmiştim; görme, işitme ve dokunma duyularından yoksun bırakılmıştım; insanlar haricinde her şeyi görebilmeme izin veren bir büyüyle bağlanmış gibiydim; herkes işini gücünü yapıyordu. Her evin içinde oturanlar vardı, ama ben onları göremiyordum. Böyle bir kandırmacaya kapılabilseydim eğer, çok daha iyi hissederdim kendimi. Fakat beynim, kendi mantığına sıkı sıkıya bağlı beynim, bu türden varsayımları kabul etmiyordu. Anlamamazlığa gelip kendi kendime maskaralıklar yapmaya çalışsam da, insan evladı ben, uzun yıllar pek çokları arasından biri olan ben, şimdi kendi türümden hayatta kalan biricik fert olduğumu biliyordum.

Güneş batıdaki tepelerin arkasında battı. Önceki akşamdan beri hiçbir şey yememiştim, ama yemek düşüncesi beni tiksindiriyordu. Halsiz ve dermansız olduğum halde, güneş son ışığını yollayıncaya kadar boş sokaklarda hiç durmadan yürüdüm. Bastıran gece benim dışımdaki her canlı varlığı kendi eşinin koynuna gönderdi. Kendime zorluk çıkararak ruhsal acılarımın keskinliğini köreltmeye çalışıyordum. Etrafımdaki binlerce yatak arasından rahat bir yatak seçmeye kalkışmadım, kaldırımın üstüne yattım, soğuk bir mermer basamak bana yastık oldu. Ancak gece yarısı olunca, yorgun gözkapaklarım, göz kırpan yıldızlara ve onların kaldırımın üstüne düşen yansımasına karşı kapandı. Kimsesizliğimin ikinci gecesini böyle geçirdim.

X

Sabah, yüksek evlerin en yukarıdaki pencereleri doğan güneşin ilk ışıklarını kabul etmeye başlarken uyandım. Pencere önlerine ve kapı eşiklerine tüneyen kuşlar cıvıldaşıyordu. Uyanınca, ilk önce, Adrian ve Clara'nın ölmüş olduğunu düşündüm. Bir daha onların günaydın deyişiyle selamlanmayacaktım, bütün bir günü onlarla birlikte geçirmeyecektim. Onları bir daha hiç görmeyecektim. Deniz onları benden çalmış, sevgi dolu yüreklerini göğüslerinden çıkarıp almış, benim için ışıktan, hayattan ya da ümit etmekten daha değerli olan şeyi çürümeye terk etmişti.

Adrian bana arkadaşlığını bahşetme alçakgönüllülüğünü gösterdiğinde, cahil bir çobandım ben. Hayatımın en güzel yılları onunla birlikte geçmişti. Dünyada sahip olduğum her şeyi, dünya nimetlerini, mutluluğu, bilgiyi ya da erdemi ona borçluydum. Kişiliğiyle, aklıyla ve nadir rastlanan nitelikleriyle hayatıma değer kazandırmıştı. O olmasa, bu asla gerçekleşmezdi. İyiliğin saf ve katışıksız olarak insanın bir niteliği olabileceğini bana herkesten çok o öğretmişti. Onun insanoğlunun son günlerini nasıl yönettiği, insanları nasıl teselli ettiği, meleklerin toplanıp da izlemesine, gözlemesine layık bir manzaraydı.

Güzel Clara'mı da kaybetmiştim. İnsan türünün son kızı Clara, şairlerin, ressamların ve heykeltıraşların sanatlarında ifade etmeye çalıştıkları kadın ve genç kız erdemlerinin hepsini kendinde topluyordu. Ama yine de, söz konusu o olduğunda, gencecik yaşında büyük ıstıraptan kurtulduğu için dövünüp üzülebilir miydim? Temiz ruhluydu, tüm amaçları kutsaldı. Fakat kalbi sevginin tahtıydı, güzel yüzünün ifade ettiği duyarlılık pek çok acıyı açığa vuruyordu; acılarını daima saklamış ol-

ması, onların daha az yoğun ve daha az hüzünlü olarak açığa vurulmasını sağlamıyordu.

Bu iki harikulade varlık geçen yılki yalnızlıkta bana yoldaş olmak için kalmıştı hayatta. Benimle birlikteyken onların ne kadar değerli olduklarını hissetmiştim. Diğer tüm duyguların, üzüntü ya da tutkunun yavaş yavaş onlara karşı şefkatli, bağımlı bir sevgiye dönüştüğünü fark ediyordum. Gençliğimin tatlı yoldaşı, çocuklarımın annesi, taparcasına sevdiğim Idris'imi unutmamıştım, fakat ruhunun bir parçasının en azından erkek kardeşinde canlı olduğunu görüyordum. Üstelik Evelyn'in ölümüyle Idris'i bana en çok hatırlatan şeyi kaybettikten sonra, onun anısını bir tapınakta saklar gibi Adrian'ın bedenine yerleştirdim ve bu iki sevgili görüntüyü birbirine katıp iç içe geçirmeye çalıştım. Kendi ırkımdan kalan bu son insanlara karşı sevgimi en iyi nitelendirebilecek ifadeleri bulup çıkarabilmek için kalbimin derinliklerini boşu boşuna yoklayıp duruyorum. Üzüntü ve keder, yalnız ve emniyetsiz konumumuzda gelip beni bulduğunda, Adrian'ın duru sesi ve sıcak bakışları sıkıntımı dağıtır ya da Clara'nın bulutsuz yüzünde ve derin, mavi gözlerinde ifadesini bulan uysal memnuniyet ve yumuşak başlı tevekkül, farkına varmadan beni ferahlatırdı. Onlar benim için her şeydi; karanlıkta kalmış ruhumun güneşleriydi onlar; yorgunken dinlenme, uykusuz ıstıraplarımda uykuydu. Beni onlara bağlayan duyguyu, kötü, en kötüsünden tutarsız sözcüklerle, boş, zayıf ifadelerle açıklıyorum. Aynı darbe hepimizi birden devirsin, diye bir sarmaşık gibi onlara sıkı sıkı dolanmaya hazırdım. Onların bir parçası olmaya hazırdım; öyle ki, "Düşünce olsaydı eğer, çökkün bedenimin özdeği,"[1] bulundukları

1. Shakespeare, *Soneler*, "44. Sone", 1. dize.

yeni ve iletişim kurulamaz mekânda onlara şimdi bile eşlik edebilirdim.

Onları bir daha asla görmeyeceğim. Onlarla söyleşmekten yoksun kaldım, onları görmekten yoksun kaldım. Yıldırım çarpmış bir ağacım ben; kabuğu soyulan canlı dokular bir daha asla kabuk bağlamayacak; rüzgârlar tarafından örselenen, tir tir titreyen canlı dokular bir an olsun rahat yüzü görmeyecek. Dünyada yalnız başımayım; ama bu ifade, Adrian ve Clara'nın ölmüş olduğunu söyleyen ifadeyle kıyaslanınca, pek de büyük bir mutsuzlukla yüklü sayılmaz.

Düşünce ve duygu akıntısı, akıntının çevresinde bulunan, onun yolunu ve dalga yansımasını belirleyen kıyılar ve yeryüzü şekilleri değişkenlik gösterse de, hep aynı akar. Nitekim kaybetme acısı bir dereceye kadar azalırken, mutlak, çaresiz yalnızlık duygusu zamanla arttı. Ravenna'da üç gün boyunca dolandım durdum. Kâh çamurlu deniz mağaralarında uyuyan sevgili varlıkları düşündüm yalnızca, kâh önümde uzanan korkunç boşluğa baktım, ileriye doğru bir adım atmaya korkarak, saatlerin geçtiğini belli eden her değişimde acıyla kıvranarak.

Üç gün boyunca bir ileri bir geri dolaşıp durdum bu hüzünlü şehirde. Tüm zamanımı evden eve giderek, bir insanın varlığını gösteren belli belirsiz bir işaret yakalayabilmek amacıyla kulak kabartıp etrafı dinleyerek geçiriyordum. Kimi zaman bir çanı çalıyordum; kemerli odalarda çınlıyor ve ardından sessizliği bastırıyordu. Kendimi ümitsiz diye nitelendiriyordum, ama aslında hâlâ ümit ediyordum. Geçen saatlerle birlikte artan hayal kırıklığı, bana sapladığı soğuk, keskin hançerinin çelik ucunu yüreğimdeki cılk yaraya batırmaya hâlâ devam ediyordu. Yiyeceğini ancak dayanılmaz açlık hissettiğinde kapan bir hayvan gibi besleniyordum tıpkı. Bu süre içinde giysilerimi değiştirmedim, sığınacak bir çatı altı aramadım.

Yüksek ateş, gergin, rahatsız bir ruh hali, kesintisiz fakat bulanık bir düşünce akışı, uykusuz geceler, endişe ve sıkıntı nöbetleriyle dolu gündüzler bu süre zarfında beni esir aldı.

Taşkın heyecanlarım arttıkça, dolaşma isteğine kapılıyordum. Herhangi bir hedefim ya da amacım olmaksızın Ravenna'dan ayrıldığımda, yaşadığım felaketten sonra güneşin beşinci kez battığını hatırlıyorum. Herhalde çok hastaydım. Az ya da çok deliliğe kapılsaydım, o gece muhakkak ki son gecem olacaktı; çünkü Montone Nehri'nin kıyısında yokuş yukarı yürürken, berrak dalgaların acılarımı sonsuza kadar dindireceğini kendi kendime itiraf ederek akıntıya özlemle bakıyor, düşüncelerin, her yanımı delip geçen zehirli oklarından kaçıp kurtulmak üzere o dalgalara sığınmak için neden bu kadar geç kaldığımı kendime açıklayamıyordum. Gecenin büyük bir bölümünde yürüdüm ve aşırı yorgunluk sonunda türdeşlerimin terk edilmiş konutlarını kullanmaya karşı duyduğum isteksizliği alt etti. Henüz doğan, küçülme evresindeki ay bir kulübeyi gösterdi. Girişi bakımlı, bahçesi düzenli kulübe bana memleketim İngiltere'yi hatırlattı. Kapının mandalını kaldırdım, içeri girdim. İlk girdiğim yer mutfaktı. Ay ışığının rehberliğinde, ışık yakmak için gerekli malzemeleri buldum. Mutfaktan bir yatak odasına giriliyordu. Yatağa kar beyazı çarşaflar serilmişti. Ocağın üstüne yığılmış odunlar ve yemek için yapılmışa benzeyen bir düzenleme, az kalsın beni kandırıp uzun zamandır aradığım şeyi –yaşayan bir insan, yalnızlığıma bir yoldaş, umutsuzluğuma bir teselli– burada bulduğuma, o aziz emelimin gerçekleştiğine inandıracaktı beni. Kendimi hayal kırıklığına karşı da hazırlamıştım. Oda boştu. Evin geriye kalanını da kontrol etmenin yalnızca bir tedbir olduğunu mırıldanıyordum kendi kendime. Beklentiye girmediğimi sanıyordum, ama yine de elimi

her kapı kilidine uzattıkça kalbim küt küt atıyordu, her odayı aynı şekilde boş bulunca da kolum kanadım kırılıyordu. Hepsi de mezar odası gibi karanlık ve sessizdi. Bunun üzerine, hangi görünmez ev sahibinin ben yiyeyim ve dinleneyim diye hazırlık yaptığını merak ederek ilk girdiğim odaya geri döndüm. Masanın yanına bir sandalye çekip yemek üzere olduğum yiyeceklerin ne olduğunu incelemeye koyuldum. Gerçekte bu bir ölüm yemeğiydi! Ekmek mavi bir renk almış, küflenmişti; peynir bir toz yığınına dönüşmüştü. Diğer tabakları incelemeye cesaret edemedim. Bir karınca alayı çift sıra halinde masa örtüsünün bir ucundan ötekine ilerliyordu. Her kullanım eşyası tozla, örümcek ağıyla ve sayısız ölü sinekle kaplıydı. Her şey tek tek ve bir bütün olarak beklentilerimin temelsizliğini gösteriyordu. Gözlerime yaşlar hücum etti. Şüphesiz bütün bunlar yok edicinin gücünü sergileyen aşırı derecede merhametsiz bir gösteriydi. Ben ne yapmıştım da her duyarlı sinirim böyle teşrih ediliyordu? Yine de şimdi her zamankinden daha çok yakınmanın ne gereği var? Bu boş kulübe, aslında yeni olan üzücü hiçbir şey göstermiyordu; evet, dünya boştu, insanlık ölüydü, ama ben bunu zaten çok iyi biliyordum, öyleyse kabul edilmiş ve çoktan eskimiş gerçeklikle kavga etmenin ne gereği var? Dediğim gibi, ümitsizliğin tam göbeğinde ümit etmiştim, öyle ki, acı gerçeği gösteren her yeni kanıtın ruhumda bıraktığı izlenim, beraberinde yeni bir sancı getiriyor; ne yer değiştirmenin ne de geçen zamanın mutsuzluğumu azaltacağını; günlerce, aylarca, yıllarca, ömrüm oldukça, şimdi olduğu gibi yaşayıp gideceğimi söyleyerek bana henüz almadığım dersi veriyordu. Ömrüm boyunca ifadesinin karşılık geldiği zaman konusunda herhangi bir tahminde bulunmaya pek de cesaretim yoktu. İlk gençlik çağında olmadığım doğruydu, ama yıllar vadisinin çok da aşağılarına inmemiştim

daha. İnsanlar benim bulunduğum yaşı hayatın altın çağı olarak nitelendirirlerdi. Otuz yedi yaşıma daha yeni girmiştim; kollarım, bacaklarım, Cumberland tepelerinde çobanlık yaptığım zamanlarda olduğu gibi kaslı, eklemlerim ise o zamanki gibi esnekti. İşte, hayatımın yalnız günlerine bu avantajlarla başlayacaktım. O gece uykuya dalarken böyle şeyler düşünüyordum.

Bir çatı altında yatmak ve daha rahat bir uyku çekmek bana iyi geldi. Tekne kazasından beri güne hiç bu kadar toparlanmış olarak ve zinde başlamamıştım. Önceki gece yaptığım araştırmalarda, kulübedeki diğer yiyeceklerin yanında bir miktar kuru üzüm bulmuştum. Sabah onları yiyince kendime geldim, gecelediğim yerden çok da uzakta olmadığını kestirdiğim başka bir kasabaya doğru yola çıktım. Tahmin edebildiğim kadarıyla, orası Forli'ydi. Şehrin geniş ve çimenli caddelerine zevkle girdim. Her şey birlik olup olağanüstü bir kimsesizliğin resmini çizse de, ben türdeşlerimin yaşamış oldukları bu yerlerde bulunmaktan çok hoşlanıyordum. Sokakları birbiri ardına geçmekten, yüksek binalara bakmaktan, eskiden o binalarda bana benzeyen insanların oturduğunu tekrarlamaktan zevk alıyordum; ben eskiden şimdiki sefil adam değildim. Forli'nin geniş meydanı, meydanın etrafındaki sıra kemerler, onların zarif ve hoş görünümü beni keyiflendirdi. Dünya bir gün yeniden insanlarla dolarsa, o zaman, yok olup giden bizler arkamızda bıraktıklarımızla, dünyanın yeni sakinlerine, gücümüzü küçümsenemeyecek bir sergiyle gösterecektik; böyle düşünmek beni mutlu ediyordu.

Saraylardan birine girdim, muhteşem bir salonun kapısını açtım. İrkildim; yenilenmiş bir şaşkınlıkla yeniden baktım. Karşımda nasıl da yabani, üstü başı darmadağın, yarı çıplak bir vahşi duruyordu? Şaşkınlığım çok sürmedi.

Baktığım yabaninin ben olduğumu anladım. Salonun sonundaki büyük bir aynada görüyordum kendimi. Yüce gönüllü Idris'in sevgilisinin orada görünen zavallı varlığı tanımamasında şaşılacak bir şey yoktu. Paçavraya dönmüş giysilerim, hiddetli denizden yarı ölü yarı diri halde sürünerek karaya çıktığımdan beri üstümdeydi. Uzun ve karmakarışık saçlarım yaramaz bir çocuğun lüleleri gibi alnıma düşüyordu. Şimdi çökük olan vahşi bakışlı siyah gözlerim parlıyordu o lülelerin altında. Günlerdir tıraş olmamak yüzünden sakalımın altında pek görünmeyen yanaklarım, derime işleyen sarılık (mutsuzluk ve bakımsızlığın sonucu) yüzünden renksizleşip solmuştu.

Yine de, neden böyle kalmayayım ki, diye düşündüm. Dünya ölüydü, bu iğrenç giysiler de züppe, siyah bir takımdan daha uygun bir yas kıyafetiydi. Bana öyle geliyor ki, insanın onsuz yaşayamayacağını düşündüğüm ümit olmasa, gerçekten de o halde kalırdım. Ne var ki ümit, nerede olacağını bilmesem de, eninde sonunda mutlaka bulacağıma saflıkla inandığım insanın beni bu halde görünce korkacağını ve benden tiksineceğini fısıldıyordu. Hayalî bir mahluk uğruna beni özene bezene giyinmek zorunda bırakan boş beklentiyi okurum küçümseyecek mi acaba? Yoksa hastalıklı bir hayal gücünün garabetlerini hoş mu görecek? Ben kendimi kolayca hoş görebilirim, çünkü soluk da olsa ümit benim için öyle değerliydi ve sevinç öyle nadir bir duyguydu ki, ümidimi besleyen ya da yas tutan yüreğime sevinç vaat eden her fikre canıgönülden tutunuyordum.

Böylesi bir umudun ve sevincin peşinde, Forli'nin her sokağını, her çıkmazını, her köşe bucağını adım adım dolaştım. Bu İtalyan kasabaları, İngiliz ve Fransız kasabalarına göre daha büyük bir terk edilmişlik görüntüsü sunuyordu. Veba burada daha erken görünmüş, alacağı yolu

almış ve işini bizde olduğundan çok daha çabuk bitirmişti. Muhtemelen geçen yaz, Calabria sahili ile Kuzey Alpleri arasındaki yolda bir tek sağ insana rastlanmamıştı. Arayışım düpedüz boşunaydı, ama yine de ümidimi kaybetmiyordum. Mantıklı düşünüyormuşum gibi geliyordu bana; insansız kalmış topraklarda ben nasıl hayatta kaldıysam, İtalya'nın herhangi bir yerinde de birinin benim gibi sağ kalmış olması ihtimali asla küçümsenemezdi. Onun için boş kasabada dolanıp durdum, nasıl hareket edeceğimi planladım. Yoluma Roma'ya doğru devam edecektim. Geçtiğim kasabalarda sıkı bir araştırma yapıp arkamda hiçbir insan bırakmadığıma emin olduktan sonra, her kasabanın görünür bir yerine, "Verney, hayatta kalan son İngiliz, Roma'ya yerleşmeye karar verdi," ifadesini beyaz boyayla ve üç dilde yazacaktım.

Bu tasarıyı gerçekleştirmek üzere, bir boyacı dükkânına girip gerekli boya malzemesini aldım. Tuhaftır ki, bu kadar önemsiz bir uğraş beni teselli edip rahatlattı, hatta canlandırdı. Fakat keder insanı çocuklaştırır, umutsuzluk hayalci yapar. Bu basit yazıya düpedüz bir dilek ekledim: "Arkadaş, gel! Seni bekliyorum! *Deh, vieni! Ti aspetto!*"

Ertesi sabah, yanıma ümide benzer bir şey alıp Forli'den ayrıldım, Roma'ya doğru yola çıktım. Şimdiye dek, geçmişi düşünmenin kahrediciliği ve gelecek beklentilerinin iç karartıcı niteliği uyanıkken canımı acıtmış ve beşik gibi beni uyutmuştu. Pek çok kez teslim oldum ıstırabın zorba yönetimine; pek çok kez düşündüm acılarıma bir çırpıda son vermeyi; kendi ellerimin getireceği ölüm, uygulanabilirliği açısından üstelik de beni yüreklendiren bir çareydi. Öbür dünyada neden korkabilirdim ki? Orada bir Cehennem varsa, ben de oraya gönderilerek cezalandırılacak olursam eğer, Cehennem azabı çekmeye dayanıklı çıkacaktım zaten; yaşadığım içler acısı

trajediye hızla ve kesin olarak son verecek hareket kolay olacaktı. Fakat bu düşünceler, şimdi, yeni beklentilerin karşısında sararıp soldu. Yoluma devam ettim, ama geçen her saati, her dakikayı tarifsiz acılarla dopdolu hissetmiyordum artık.

Düzlükte, Apennin Dağları'nın eteklerinde, dağ vadilerinden, rüzgârlı dağ zirvelerinden geçerek ilerlerken, yolum beni, bir zamanlar kahramanların ayaklarının çiğnediği, binlerce insanın ziyaret ettiği ve hayranlık duyduğu bir ülkeden geçiriyordu. Onların hepsi, geri çekilen bir dalga misali, beni bomboş ve çıplak bir kumsal gibi orta yerde bırakıp gitmişlerdi. Fakat neden şikâyet etmeli? Ümit etmiyor muydum? Beni canlandıran ruh hali gerçekten çekip gittikten sonra bile kendi kendimi böyle avutuyordum, böylelikle, geçirdiğim deniz kazasını izleyen, tüm korkuları tüketen ve her sevinci yokluğun içine fırlatıp atan o karmakarışık ve dayanılmaz çaresizliğe yeniden düşmemek için, söz geçirebildiğim, geriye pek de bir şey kalmayan metanetimin tümünü çağırmak zorunda kalıyordum.

Her sabah güneşle birlikte kalkıp kimsesiz barınağımı terk ediyordum. Ayaklarım bu ıssız ülkeyi arşınlarken düşüncelerim tüm evreni dolaşıyordu, hayal âlemindeyken saatlerin nasıl geçtiğini anlayamadığım zamanlar en az mutsuz olduğum zamanlardı. Her akşam, çok yorgun olmama karşın herhangi bir eve girmekten, bir evin içinde gecelemekten nefret ediyordum. Kapının mandalını kaldırmaya cesaret edemiyordum, içindeki bomboş terk edilmişlikle yüz yüze gelmemek için, seçtiğim kulübenin kapısında saatlerce oturuyordum. Geceleri sonbahar sisi bastırdığı halde, çoğu geceyi bir çobanpüskülü ağaççığının altında geçiriyor, çok defa kocayemiş meyveleri ve kestane atıştırıp Çingeneler gibi yerde bir ateş yakıyordum, çünkü vahşi doğal manzara umutsuz yalnızlığı-

mı bana tüm şiddetiyle hissettirmiyordu. Günleri sayıyordum. Yanımda taşıdığım soyulmuş söğüt sopasına, hatırladığım kadarıyla, deniz kazasından beri geçen her gün bir çentik atıyor, acıklı sayıya her gece yeni bir işaret ekliyordum.

Spoleto'ya götüren bir tepeye tırmanmıştım güçlükle. Kestane ağaçlarıyla kaplı Apennin Dağları'yla çevrelenmiş bir düzlük uzanıyordu etrafta. Bir yanda, üzerinden bir sukemeri geçen derin, karanlık bir vadi vardı. Kemerin, aşağıdaki dereye oturtulmuş yüksek ayakları, doğayı süslemek ve ehlileştirmek için insanların bir zamanlar burada emek harcayıp üzerinde düşünmeyi gerekli gördüklerini gösteriyordu. Acımasız, iyilikbilmez doğa, insanın ebedî anıtlarını, kolay büyüyen, kolay üreyen basit vahşi çiçeklerle ve asalak bitkilerle örterek insandan arta kalanları vahşi bir zevkle alay ederek bozuyordu. Bir kaya parçasına oturup etrafı seyre daldım. Güneş, batı tarafını altın rengine boyamıştı, doğuda ise o ışınımı yakalayan bulutlar geçici bir güzellikle ışıl ışıldı. Beni tek sakini olarak barındıran bir dünyanın üstünde batıyordu güneş. Söğüt sopasını çıkarıp çentikleri saydım. Yirmi beş çentik atılmıştı; demek ki yirmi beş gün olmuştu bir insan sesi kulağımı okşamayalı ve gözüm bir insan yüzü görmeyeli. Uzun, bıktırıcı yirmi beş gün; karanlık ve yapayalnız gecelerin birbirini izlediği yirmi beş gün şimdiden eski yıllara karışmış, bir daha asla geri döndürülemeyecek geçmişin bir parçası olmuştu. Hayatımın gerçek, yadsınamaz bir parçası; uzun mu uzun yirmi beş gün.

Neden bir ay değildi? Günlerden, haftalardan, aylardan konuşmak niye? Geleceği gözümün önünde canlandırmayı gerçekten de istiyorsam eğer, yılları kavramam, hayalimde yılları canlandırmam gerekiyordu. Bu karayazılı dönemin üzerinden üç, beş, on, yirmi, elli yıl geçebi-

lirdi – her biri on iki ay içeren, her bir ayın bir takvimde geçip giden yirmi beş günden sayıca daha büyük olduğu. Böyle olabilir miydi? Bu olacak mıydı? Eskiden ölümü korkudan titreyerek beklerdik. Yeri belirsiz olduğu için mi sadece? Oysa benim nasıl geçeceği artık sır olmayan yalnız geleceğim çok daha korkunç ve çok daha belirsizdi. Söğüt sopasını kırdım, fırlatıp attım. Huzursuz düşüncelerim, gezegenler tarafından yönetilenlerin dışında başka birimler yaratırken, hayatımı gıdım gıdım hesaplayan bir ölçüye ihtiyacım yoktu. Geriye dönüp de yalnız kaldığımdan beri geçen döneme bakınca, o ıstırap nöbetleri dönemini, aslında onu parçalara ayıran günler ve saatler olarak adlandırmayı hor görüyordum.

Yüzümü ellerimin arasına sakladım. Yatmaya giden yavru kuşların cıvıltısı ve onların ağaçlar arasında çıkardığı hışırtı kıpırtısız gece havasının sessizliğini bozuyordu. Ara ara cırcırböcekleri ötüyordu, arada bir de baykuşlar kuğuruyordu. Düşüncelerim ölümle ilgiliydi, oysa sesler bana hayattan söz ediyordu. Başımı kaldırıp baktım; bir yarasa döndü başımın üzerinde; güneş çentikli dağ sırasının arkasında batmıştı, solgun, hilal biçimindeki ay görünüyordu, turuncu günbatımının ortasında gümüş beyazıydı, ona eşlik eden parlak bir yıldızla birlikte alacakaranlığı uzatıyordu. Aşağıdaki koyakta, kimse tarafından güdülmeyen bir sığır sürüsü su içmek için kendi suvatına doğru gidiyordu. Hafif bir esinti otları hışırdatıyordu. Ay ışığının zarif yığınlara dönüştürdüğü zeytin ağaçlarının deniz yeşili rengi, kestane ağaçlarının koyu yeşil yapraklarıyla tezat oluşturuyordu. Evet, yeryüzüydü burası; hiçbir değişiklik yoktu, hiçbir yıkım yoktu, yeşil enginliklerinde açılan hiçbir gedik yoktu, insan yeryüzünün bir süsü ya da sakini değildi gerçi, ama o dönüp durmaya devam ediyor, gece ile gündüz sırayla birbirini izliyordu. Neden bu hayvanlar-

dan biri gibi kendimi ve katlanmak zorunda kaldığım ıstırabın vahşi çalkantısını artık unutmuyordum? Ama, ah, ne de olsa onların durumuyla benimki arasında korkunç bir uçurum var! Onların yoldaşları mı yok? Her birinin bir eşi mi yok? Yoksa üstüne titredikleri yavruları mı yok? Bize açıklanmıyor da olsa, doğanın onlar için yarattığı yoldaşlarıyla birlikte yaşadıkları için, hiç kuşku yok ki, onlara bile daha sıcak ve değerli gelen yuvaları mı yok? Sadece ben yalnızım; bu küçük tepenin üstünde durup düzlüğe ve dağ kovuklarına –göğe ve göğün ışıl ışıl toplumuna bakan– yerden, havadan gelen her sesi ve uğuldayan dalgaları dinleyen ben. Yalnızca ben kafamdaki sayısız düşünceyi hiçbir yoldaşıma açıklayamıyorum; yalnızca ben zonklayan başımı sevgili bir göğse dayayamıyorum; yalnızca ben içemiyorum göz göze gelmenin o sarhoş eden, tanrıların şahane nektarından bile daha üstün olan çiyinden. Öyleyse nasıl şikâyet etmeyeyim? İnsanoğlunu, benim kardeşlerimi yeryüzünden biçip deviren o makineye nasıl lanet etmeyeyim? Ben yaşayıp acı çekerken, yaşama ve zevk alma küstahlığını gösteren, doğanın diğer evlatlarına nasıl beddua etmeyeyim?

Ah, hayır! Kan ağlayan yüreğimi kontrol altına alıp sizin sevinçlerinize anlayış göstereceğim; mutlu olacağım, çünkü siz mutlusunuz. Günahsızlar, doğanın seçkin gözdeleri, yaşamaya devam edin; ben de sizden pek farklı değilim. Ben de sinirlerden, nabızdan, beyinden, eklemler ve etten oluşuyorum, ben de aynı yasalara göre düzenlenmişim. Ama bende bütün bunların ötesinde bir şey var, sizler mutluyken o şey beni mutsuzluğa sürüklediği için ben onu bir üstünlük değil, bir kusur olarak niteliyorum. Tam o sırada yakındaki bir fundalıktan iki keçi çıktı. Dişi olanın yanında küçük bir yavru vardı. Tepedeki çayırlarda otlamaya başladılar. Onlara yaklaştım,

beni fark etmediler. Bir avuç dolusu taze ot toplayıp uzattım. Anne ürkek ürkek geri çekilirken, yavru annenin yanına iyice sokuldu. Erkek öne doğru çıkıp gözlerini bana dikti. Ben yaklaştım, onları cezbetmek için tuttuğum otlar hâlâ elimdeydi, ama o, başını eğip boynuzlarıyla üstüme atıldı. Tam bir aptal gibi davranmıştım, bunu biliyordum, ama yine de öfkeme yenildim. Kocaman bir kaya parçası kaptım, cüretkâr rakibimi ezecek kadar büyük bir kaya parçası. Taşı havaya kaldırdım, nişan aldım... Sonra yüreğim elvermedi. Taşı hedeften uzağa fırlattım. Çalıların arasında patırtıyla yuvarlanarak ağaçlıklı vadiye düştü. Korkudan ödleri patlayan küçük ziyaretçilerim hızla kaçıp ağaçlığın içine sığındılar. Ben ise acı içinde, yüreğim kan ağlayarak tepeden aşağı koşmaya başladım. Fiziksel güç harcayarak, çok mutsuz olan benden kaçmaya çabalıyordum.

Hayır, hayır, ben, yaşayan her şeyin düşmanı ben, bu yabanıl doğa manzaralarının ortasında kalmayacaktım. Şehirlere gidecektim... Dünyanın başkenti, insan başarılarının tacı Roma'ya. Tarihî yolların, kutsal yıkıntıların, insan çabasının ortaya çıkardığı muhteşem yapıtların kalıntıları arasında her şeyin insanı unutturduğunu düşünmeyeceğim; oysa burada insanın koyduğu sınırların dışına taşan seller, insanın uyguladığı ve onu dize getirdiği yöntemlerden kurtulan bitki örtüsü, çürümeye ve yabani otlara terk edilmiş yerleşimi, her şey, insanın hatıralarını ezip geçiyor, onun yaptıklarını yıkıp bozuyor, tepeden tepeye, vadiden vadiye haykırarak insan gücünün yok olduğunu, insan türünün sonsuza kadar silinip gittiğini ilan ediyor.

Tiber Nehri'ni selamladım, öyle ya, Tiber bir bakıma insanlığın vazgeçilmez mülküydü. Vahşi Campagna'yı selamladım, ne de olsa her bir karışına insan ayağı basmıştı; yakın zamana ait olmayan yabaniliği, yüzüstü bıra-

kılmışlığı ise ancak insanın kudretini daha bir açık seçik haykırıyordu, öyle ya, insan onurlu bir isim vermemiş olsa ve onu kutsal olarak nitelendirmese, değersiz, çorak bir toprak parçası olmaktan öteye gidemezdi. Ölümsüz Roma'ya Halk Kapısı'ndan girdim, önüme açılan, zamanların saygınlığını kazanmış mekânın karşısında huşu içinde selam durdum. Büyük meydan, yanı başındaki kiliseler, uzayıp giden Corso, yakındaki Trinità dei Monti yükseltisi periler diyarı gibi çıktı karşıma; öyle sessiz, öyle huzurlu, öyle büyüleyiciydiler. Akşamdı; şehirde varlığını hâlâ sürdüren hayvanlar ahalisi yatmaya çekilmişti. Pek çok çeşmenin şırıltısı dışında hiçbir ses yoktu. Çeşmelerin tatlı, tekdüze çağıltısı ruhuma bir ezgi gibi geliyordu. Roma'da olduğumu bilmek beni rahatlatıyordu. Bu harikulade şehir, insanların hayal gücü üzerinde kurduğu baskıyla olduğu kadar kahramanları ve bilgeleriyle de ünlüydü. O gece dinlenmeye gittim; içimde sürekli yanan ateş sönmüştü, duyularım huzurluydu.

Ertesi gün, unutmak için her zaman yaptığım dolanıp durmalara hevesle giriştim. Çatısı altında gecelediğim Colonna Sarayı'nın bahçesindeki pek çok terasa tırmandım. Bahçeyi geçip de tepeye çıkınca, kendimi Monte Cavallo'da buldum; çeşme güneşin altında ışıldıyordu; dikilitaş, lacivert, bulutsuz göğü deliyordu. Onun her iki yanında, adlarının heykel kaidelerine kazınmış olmasından, Phidias ve Praksiteles'in eserleri olduğu anlaşılan, yanlarındaki şaha kalkmış atları kudretli bir güçle ehlileştiren Kastor ve Polydeukes'u gösteren heykeller tüm görkemiyle duruyordu. Bu heykelleri gerçekten de o ünlü sanatçılar yonttuysa eğer, o zaman, heykellerin devasa boyutlarını kim bilir kaç kuşak gördü! Şimdi ise, betimledikleri ve yücelttikleri insanoğullarının sonuncusu tarafından seyrediliyorlar. Bu taştan yarı tanrıların gördüğü sayısız insanı düşününce, kendi gözümde küçüldükçe

küçüldüm, fakat sonradan düşününce kendimi yeniden değerli hissettim. Bu heykellerde, düşüncenin acılığını alan, onu yalnızca şiirsel bir yaratıcılıkla donatan şiirin görüntüsü ölümsüzleştirilmişti.

Roma'dayım, diye tekrarlıyordum kendi kendime. Dünya harikasını gördüm ve onunla, yok olan insan türünün milyonlarca kuşağından daha fazla yaşayan, insan hayal gücünün görkemli ve ölümsüz mutlak hâkimiyle adeta teklifsizce sohbet ettim. Gençliğimde görmeye can attığım şeye şimdi bile ilgi göstererek ağrıyan yüreğimin acılarını dindirmeye çalıştım. Roma'nın her köşesi eski zaman kalıntılarıyla dopdoludur. En kötü sokakların şurasında burasında tepesi kırık sütunlar, Korint ya da İon üslubunda, kopmuş sütun başları ve ışıldayan granit ya da somaki mermer parçaları görülür. En yoksul evlerin bile çoğunun duvarlarında, bir zamanlar Caesar'ın sarayının bir parçası olan yivli bir sütun ya da devasa boyutta masif bir taş bulunur. Ölü zamanların sesi, sessiz titreşimler halinde yayılır bu dilsiz şeylerden, insanoğlu onlara canlılık kazandırmış ve onları yüceltmiştir.

Eskiden Forum olan açık alanda varlığını sürdüren Jüpiter Stator Tapınağı'nın muazzam sütunlarını kucakladım, alev alev yanan yüzümü onun soğuk devamlılığına bastırdım; beynimin huzursuz hücrelerine geçmiş zamanların renkli tablolarını çağırarak şu anki büyük mutsuzluğumu ve büsbütün yalnız olduğum hissini unutmaya çalışıyordum. Camillus'u, Gracchus kardeşleri, Cato'yu ve imparatorluğun üstüne çöken karanlık gece boyunca eşsiz bir ışıltıyla bir meteor gibi parıldayan, Tacitus'un kahramanlarını canlandırdığım zaman, bunu başarabildiğim için havalara uçuyordum; Horatius ve Vergilius'un dizeleri ya da Cicero'nun coşkulu söylevleri beynimin açık kapılarından içeri üşüştüğünde, çoktandır unutulmuş bir hayranlık duygusuyla kendimden geçtiğimi hisse-

diyordum. Onların görmüş olduğu manzarayı görmek beni mutlu ediyordu; eşlerinin, annelerinin ve adsız kalabalıkların insan türünün o eşsiz örneklerini ululayıp alkışlarken ya da onlar için ağlarken tanık oldukları o manzarayı. Sonunda, işte o zaman, teselli buldum. Tarihe mal olmuş Roma'ya gelmeyi boşu boşuna çok istememiştim. Roma'da, çok sayıdaki ölümcül yaram için bir ilaç bulmuştum.

Bu muazzam sütunların dibine oturdum. Çıplak yıkıntısının üstüne doğa tarafından yemyeşil, ışıl ışıl bir örtü serilmiş Colosseum, güneş ışığının altında sağ tarafımda duruyordu. Sol tarafta, uzakta olmayan bir yerdeydi Capitolino Kulesi. Zafer takları, pek çok tapınağın yıkık duvarları ayağımın dibine serpilmiş durumdaydı. Etrafta halk kalabalıklarını ve Romalı soylu şahsiyetleri görmeye çalışıyor, bunun için kendimi zorluyordum. Çağların dioraması[1], zorlamalarıma boyun eğen düş gücümün önünden geçip giderken, bir yandan da çağdaş Romalılar onların sahnedeki yerini almaya başladı; dizlerinin üstünde ibadet edenleri kutsayan beyaz cüppeli papa; kukuletalı cüppesiyle keşiş; yüzünü *mezzerra*'sıyla[2] saklayan kara gözlü kız; öküz ve manda sürüsünü Campo Vaccino'ya götüren yanık tenli, bağırtkan köylü. Fırçalarımızı gökkuşağının ve olağanüstü doğanın renk tonlarına batırıp İtalyanları biraz da hak etmedikleri olağanüstü renklerle donatarak yarattığımız o büyü, Antik Çağ'ın ağırbaşlı görkeminin yerine geçti. *The Italian*[3] kitabındaki kara keşişi ve havada süzülen hayaletleri ve

1. Kısmen yarısaydam bir görüntünün, ışığın azaltılması ya da çoğaltılmasıyla değişebilen üçboyutlu izlenmesi. İlk kez 1823 yılında Londra'da uygulanmıştır.

2. Aslı *mèsero*: İtalya'nın Liguria bölgesindeki kadınların kullandıkları büyük, süslü, geleneksel başörtüsü.

3. "İtalyan"; Ann Radcliffe, 1797.

onlar anlatılırken çocuk yüreğimin nasıl heyecanlandığını hatırladım. Taç giymek için Capitolino'ya tırmanan Corinna[1] geldi aklıma, sonra kitabın kahramanından yazarına kaydı düşüncelerim, Roma'nın büyüleyici ruhunun, bana –onun harikalarının dünya üstünde kalan tek seyircisine– gelinceye kadar yaratıcı insanların akılları üzerinde nasıl sarsılmaz bir hâkimiyet kurduğunu düşünmeye koyuldum.

Dalıp gitmiştim bunları düşünürken, fakat insan ruhu hayal âleminde kesintisiz olarak dolaşmaktan yorulur, benim ruhum da bu yerin üstünde döne döne yükselerek çıktığı o irtifadan birdenbire bin kulaç aşağıya, şimdiki zamanın uçurumuna; kendinin farkında olmanın, katlanıp büyüyen kederlerin uçurumuna yuvarlandı. Kendime geldim; Romalıların oluşturduğu kalabalıkların neredeyse sesini duyabilen, insan yığınlarının arasında sıkıştığını hisseden ben, uyanıkken gördüğüm o rüyalardan silkinip kendi göğü altında uyuyan Roma'nın ıssız yıkıntılarını fark ettim. Yerde sakin sakin uzayan gölgeleri gördüm, kimse tarafından güdülmeyen koyunlar Palatium Tepesi'nde otluyordu, bir camız Capitolino'ya giden Kutsal Yol'dan aşağı ağır ağır ilerliyordu. Forum'da yalnızdım; Roma'da yalnızdım; tüm dünyada yalnızdım. Sağ bir insan, insanı canından bezdiren yalnızlığıma yoldaş olacak bir insan, zamanların kutsadığı bu kentin tüm şanına ve unutulmayan kudretine değmez miydi? Büyüyen bir keder, karanlık Kimmer mağaralarında beslenip büyüyen bir hüzün, ruhumu matem giysileri gibi sarıp sarmaladı. Ben, bulunduğum baş döndürücü yükseklikten bakıp etrafımdaki boşluğu izlerken, insanlığın sonu –piramit misali bir tek noktay-

1. Anne-Louise-Germaine Necker Staël-Holstein'ın, 1807 tarihli *Corinne ou L'Italie* (Corinne ya da İtalya) adlı romanının kahramanı.

la sonlanan kudretli toplum yapısının en uç noktası– gözümün önünden gelip geçen nesillerle çok daha güçlü bir tezat oluşturmaya başladı.

Böyle boşu boşuna dövünüp durduktan sonra, kendi durumumun önemsiz ayrıntıları üzerine düşünüp taşınmaya başladım. Şimdiye kadar en büyük arzumu gerçekleştirememiş, yalnızlığımı paylaşacak bir yoldaş bulmayı başaramamıştım. Yine de umutsuzluğa düşmedim. Yazıp bıraktığım notların çoğunun küçük kasabalarda ve köylerde kaldığı doğruydu, ama kendini ıssız bir yerde yalnız başına bulan bir insan bu hatırlatma notlarını görmese de, benim yaptığım gibi kalkıp Roma'ya gelebilirdi. Beklentim ne kadar zayıfsa, o kadar sıkı sarılıyordum bu umuda, bu cılız ümidi düşünerek yapıyordum yaptıklarımı.

Onun için, bir süreliğine Roma'ya bağlanmam gereklilik haline gelmişti. Yaşadığım felaketin gözünün içine bakmak gereklilik haline gelmişti; okullu bir çocuk gibi boyun eğmeden söz dinlermiş gibi yapmamalıydım, hayata hem katlanıp hem de beni yaşatan yasalara karşı isyan edemezdim.

Ama yine de durumu nasıl kabullenebilirdim? Sevgisiz, ilgisiz ve hiç kimseyle iletişim kurmadan sabah güneşini nasıl karşılayabilir ve onun gecenin gölgelerine karıştığı alışılmış, hep tekrarlanan o yolculuğunu nasıl izleyebilirdim ki? Yaşamayı neden sürdürüyordum? Zamanın insanı usandıran yükünü neden fırlatıp atmıyordum, göğsümde çırpınıp duran mahpusu neden salıvermiyordum? Beni alıkoyan şey ödleklik değildi, çünkü asıl cesaret dayanmaktı. Ölümün huzurlu bir tınısı vardı kendisine eşlik eden ve bu tını beni kandırıp kolaylıkla çekebilirdi kendi alanına. Ama bu olmayacaktı. Bu konu üzerinde düşünüp karara vardığım andan itibaren, kadere boyun eğmeye, zorunluluğun hizmetkârı olmaya, görünmeyen Tanrı'nın görünen yasalarına hizmet etmeye

adadım kendimi. İnanıyordum ki, boyun eğişim; mantıklı düşüncenin, saf duygunun ve kendi tabiatımın üstün ve soylu olduğunu hissettiğim yüce duygunun bir sonucuydu. Bu boş dünyada, mevsimlerde ve mevsimlerin değişmesinde yalnızca kör bir elin gücünü görebilseydim eğer, o zaman, başımı toprağın üstüne koyar, gözlerimi seve seve dünyanın tüm güzelliklerine kapatırdım. Fakat veba beni kurban seçip üstüme çullandığında, kader bana hayatı bağışlamış, saçlarımdan çekip beni yutmaya hazır dalgaların arasından kurtarmıştı. Bu türden mucizelerle beni kendisi için satın almıştı; onun otoritesini kabul ediyor, buyruklarına boyun eğiyordum. İyice düşünüp taşındıktan sonra bu karara vardıysam eğer, hayatın anlamını gözden asla kaçırmamak, yeteneklerimi sürekli geliştirmek, hayatımın akışını bitip tükenmeyen şikâyetlerle zehretmemek daha da zorunlu hale geliyordu. Ama yine de yanımda, yüreğimin yüreğine saplanan çengelli mızrağı çıkaracak bir el olmadıktan sonra, yakınmaktan nasıl vazgeçmeli? Elimi uzattım, ama benim hissettiklerimi hissedip karşılık veren bir ele dokunmadı. Yedi kat yalnızlık duvarıyla sarılmış, kuşatılmıştım, başımın üzerindeki tavan da aynı duvardandı. Kendimi tümüyle verebilirsem eğer, yalnızca meşguliyet uyutabilirdi benim uyumak nedir bilmeyen keder hissimi. Roma'ya en azından birkaç aylığına yerleşmeye karar verince, kalmak için gerekli düzenlemeleri yaptım, evimi seçtim. Colonna Sarayı amacıma çok uygundu. Sarayın görkemi, içinde barındırdığı resim hazinesi, muhteşem salonlarının huzur veren, hatta insanı neşelendiren bir niteliği vardı.

Roma'nın ambarlarını tahılla dolu halde buldum. En çok da mısır vardı. Pişirirken daha az maharet gerektiren mısırı temel besin olarak seçtim. Gençliğimde çektiğim sıkıntıların ve kanun kural bilmez yaşantımın işe

yaradığını gördüm. Bir insan on altı yaşındayken sahip olduğu alışkanlıkları unutamaz. Ondan sonra bolluk ve rahatlık içinde yaşadığım, en azından uygarlığın sağladığı tüm konforla çevrelenmiş olarak yaşadığım doğruydu, fakat ondan önce, "Roma'nın kurt tarafından büyütülen kurucusu gibi kaba bir vahşiydim". Şimdi ise, haydutluk ve çobanlık alışkanlıkları tam da Roma'da, kurucusuna olduğu gibi halihazırdaki biricik sakinine de avantaj sağlıyordu. Sabahları, Campagna'da at üstünde gezinip avlanarak geçiriyordum. Çeşitli galerilerde uzun saatler geçiriyordum. Her heykele uzun uzun bakıyor, güzel ve masum Meryem Ana heykellerinin ya da güzel peri heykellerinin önünde dalıp gidiyordum. Gittiğimde ilahi güzellikteki mermer bedenlerle kuşatıldığım Vatikan'ı sık sık ziyaret ediyordum. Her taş tanrıça kutsal bir neşeyle ve sonsuz aşka ulaşmanın hoşnutluğuyla doluydu. Bana, beni anlamayan bir kayıtsızlıkla bakıyorlar, ben de yüce ilgisizliklerinden dolayı onları genellikle vahşi bir dille kınıyordum, çünkü onlar da insan biçimindeydiler, her uzuvlarında ve her çizgilerinde insan biçimindeki tanrısallık[1] apaçık ortadaydı. Mükemmel şekilde biçimlendirilmiş olmaları, onların renkli ve hareketli olduğu izlenimi uyandırıyordu. Kısmen acı bir alayla, kısmen de hayale kapılarak onların soğuk bedenlerine sarılır, Cupido ile Psykhe'nin dudaklarının arasına girip kavrayışsız mermeri öperdim sık sık.

Okumaya çalışıyordum. Roma'nın kütüphanelerine gidiyordum. Bir kitap seçip Tiber kıyısında kuytu, gölgeli bir köşe buluyordum ya da Borghese Bahçeleri'ndeki güzel tapınağın karşı tarafında ya da eski Cestius Piramidi'nin altında kendimi kendimden saklamaya çalışıyor,

1. William Blake'in *Masumiyet Şarkıları* adlı şiir kitabında yer alan "Tanrısal İmge" adlı şiire gönderme.

önümdeki sayfalarda hangi konu varsa ona gömülüyordum. Aynı toprağa hem itüzümü hem de mersin diktiğinizde nasıl ki ağaççıkların ikisi de gübreyi, suyu ve havayı kendisine gerektiği kadar alıp onları kendi özelliklerini geliştirmek için kullanırsa, benim kederim de öyleydi; başkası için aydınlık düşünceleri besleyen kudret helvası yerine geçecek bir ortamda benim kederim beslenip büyüyor, varlığını sürdürecek gücü buluyordu. Ah, güya nelerle uğraştığımı hikâye ederek bu kâğıda çiziktirirken, günlerimin nasıl geçtiğini ana hatlarıyla açıklarken ellerim titriyor, nefes nefese kalıyorum ve beynim, bu çıplak gerçekliklerin tümüne işleyen tarifsiz kederimin üstündeki örtüyü çekip onu betimleyebilecek ifadeleri, deyimleri ya da fikirleri sağlamayı reddediyor. Ey, yorgun ve çarpan kalbim, seni kesip açsam, her kasında var olan, dindirilmesi imkânsız ıstırapları, büyük üzüntüleri, isteksizliği ve umutsuzluğu gösterebilir miyim? Tüm hezeyanlarımı, işkence eden doğaya savurduğum küfürleri, ışıktan yoksun, yemeden içmeden, her şeyden yoksun kalarak yüreğimde hiç sönmeyen cehennemle baş başa geçirdiğim günleri kâğıda dökebilir miyim?

Bu arada birbiri ardına uğraşılarla tanışıyordum ki, içlerinden biri, geçmişe dönüp nice yıkıntının arasında, çiçekli nice orman açıklığında dolaşıp duran, hatta ortaya çıktığım dağ kovuklarına bile uğrayan hüzünlü düşüncelerimi disiplin altına almaya çok uygun çıktı.

Roma evlerinde başıboş dolaşıp durduğum bir gezintide, bir yazarın çalışma odasında yazı malzemeleri bulmuştum. Bir elyazmasının parçaları dağılmıştı ortalığa. İtalyan dili üzerine bilimsel bir araştırmaydı. Sayfaların birinde, gelecek kuşaklara yazılmış, tamamlanmamış bir ithaf vardı. Yazar bu ahenkli dilin inceliklerini o kuşaklar uğruna seçip sınıflamış, çalışmasını sonsuza kadar onların yararlanması için bırakmıştı.

Ben de bir kitap yazacağım, diye haykırdım. Ama kim okuyacaktı? Kime adayacaktım? Budalaca bir galeyana gelip (Umutsuzluk kadar kaprisli ve çocuksu bir şey var mıdır?) şunu yazdım:

ŞANLI ÖLÜLERE
İTHAF:
HAYALETLER, KALKIN VE KENDİ YOK
OLUŞUNUZU OKUYUN!
SON İNSANIN HİKÂYESİNİ ÖĞRENİN.

Yine de, dünya yeniden insanlarla şenelmeyecek mi acaba? Dünyanın benim bilmediğim ve benim ulaşamayacağım bir köşesindeki âşık bir çiftin sağ kalan çocukları, veba öncesi kuşaklardan kalan bu olağanüstü eserleri dolaşıp böyle olağanüstü işler başarmış, sonsuz hayal gücüne ve tanrısal bir güce sahip varlıkların yurtlarından ayrılıp bilinmeyen bir ülkeye neden gittiğini öğrenmeye çabalayacaklar mı?

Bu çok eski kentte, "dünyanın biricik anıtı"nda'[1] yazacağım ve tüm bunların bir kaydını bırakacağım. Verney'in, yani Son İnsan'ın var olduğuna dair bir anıt bırakacağım. İlkin yalnızca vebadan, ölümden ve sonunda da dünyanın bomboş kalışından söz etmeyi düşünüyordum, fakat ilk gençlik yıllarımı sevgiyle anarken uzun uzun oyalandım, yoldaşlarımın erdemlerini kutsal bir bağlılık duygusuyla yazdım. Görevimi yerine getirip yazarken yoldaşlarım yanımdaydı. Şu an işimi tamamlamış durumdayım; gözlerimi kâğıttan kaldırdım ve onları tekrar kaybettim. Tekrar yapayalnız olduğumu hissettim.

Bir yıl geçmişti bu işle uğraşmaya başlamamın üs-

1. Edmund Spenser, *The Ruines of Rome* (Roma'nın Harabeleri), 1591, 24. Sone.

tünden. Mevsimler alışılmış biçimde değişiyor, bu ebedî kenti olağanüstü güzellikte çeşit çeşit giysilerle süslüyordu. Bir yıl geçti; artık ne şimdiki durumumu düşünüyorum ne de geleceğimi. Yalnızlık en yakın arkadaşım, keder ayrılmaz yoldaşım artık. Fırtınaya cesaretle karşı koymaya çalışıyorum; kendime yürekli olmayı öğretmeye çalışıyorum. Kendime bilgelik aşılamaya çalışıyorum. Ama olmayacak. Saçlarım neredeyse tamamen ağardı, herhangi bir şeyi ifade etmeye alışık olmayan sesim kendi kulağıma tuhaf geliyor. İnsani gücümle ve insani niteliklerimle kendime korkunç bir hilkat garibesi gibi görünüyorum. İnsanoğlunun şu âna kadar hiç bilmediği bir keder, insan dilinde nasıl ifade edilebilir ki? Benden başka hiç kimsenin anlayamayacağı acıyı anlaşılır biçimde nasıl ifade edebilirim ki? Roma'ya kimse gelmedi. Ve kimse gelmeyecek. Bu kadar zamandır beslediğim boş ümide acı acı gülümsüyorum. Bunca zamandır beslediğim o boş ümidi, o derece boş, o derece asılsız ve yine aynı şekilde safça bel bağladığım başka bir hayalle değiştirdiğimi düşününce, daha acı gülümsüyorum.

Kış yeniden geldi. Roma bahçeleri yapraklarını kaybetti. İçe işleyen soğuk bir hava esmeye başladı Campagna'nın üzerinde; vahşi sakinlerini ıssız şehrin pek çok evini mesken tutmaya süren don, çeşmelerin şırıltısını durdurdu. Trevi Çeşmesi'nin ebedî müziği de sustu. Yıldızların yardımıyla yaptığım kaba bir hesapla yeni yılın ilk gününü belirlemeye çalıştım. Çok eski zamanlarda Roma Başpiskoposu görkemli bir törenle Ianus Tapınağı'na gider ve tapınak kapısına bir çivi çakarak yeni yılın başlangıcını işaretlermiş. Ben de o gün San Pietro Bazilikası'na tırmanıp en tepedeki taşına 2100 tarihini kazıdım, yani insanlığın son yılını!

Tek yoldaşım bir köpekti; yüzücü köpek ile çoban köpeği kırması olan, kaba tüylü bir arkadaş. Onu Cam-

pagna'da koyunları güderken buldum. Sahibi ölmüş, fakat o, sahibinin dönmesini bekleyerek görevini yapmaya devam etmişti. Bir koyun sürüden ayrılsa, onu yeniden dönmeye zorluyor, sürünün arasına karışmaya çalışan yabancıları canla başla uzaklaştırıyordu. Campagna'da at sürerken onun otlağına denk gelmiştim. Bir insandan öğrendiği, unutmamış da olsa şimdi boşu boşuna tekrarladığı dersleri izledim bir süre. Beni görünce deli gibi sevindi. Dizlerime atıldı, etrafımda döne döne hoplayıp zıplamaya başladı, kuyruğunu sallıyor, sevinçten kesik kesik havlıyordu. Benimle gelmek için sürüsünü bıraktı, o günden sonra bana bekçilik yapmayı ve eşlik etmeyi hiç bırakmadı. Onu ne zaman okşasam ya da konuşsam, taşkın bir minnettarlık gösterisinde bulunuyordu. San Pietro Bazilikası'nın muhteşem sahınına ve yan koridoruna girdiğimizde, yalnızca benim ayak seslerimle onun tıpır tıpır adımlarının sesi duyuluyordu. Sayısız merdiveni onunla birlikte çıktık. Ben de sonuncu yılı kaba rakamlarla zirveye kazıyıp hedefimi gerçekleştirdim. Ardından, Roma'yla vedalaşmak için, gözümün önüne serilen manzarayı seyretmeye koyuldum. Roma'dan ayrılmaya karar vereli çok olmuştu. Şimdi, bu muhteşem sığınağı terk ettikten sonra ne yapacağıma ilişkin planım bile hazırdı.

Yapayalnız insan, içgüdüsel olarak, oradan oraya dolaşan bir gezgin olur. Ben de öyle olacaktım. İyiye gitme ümidi, her zaman, yer değiştirme isteğini doğurur. Yer değiştirme benim hayat yükümü bile hafifletecekti. Bütün bu zaman süresince bir aptal gibi Roma'da kalmıştım; ölümün tedarikçisi olmakla ünlü sıtmasıyla meşhur Roma'da. Fakat yine de, tüm dünyayı dolaşabilsem, kocaman dünyanın bir köşeciğinde sağ kalmış birisini bulmam hâlâ mümkündü. Bana öyle geliyordu ki, böyle birisi, sığınacak yer olarak büyük olasılıkla deniz kıyısını seçerdi. İç kesim-

lerde yalnız kalmış olsa bile, son ümitlerinin de yok olduğu yerde kalmaya devam edemez, o da benim gibi bir yalnızlık yoldaşı bulmak için yolculuğa çıkar, su engeli onu durduruncaya kadar yoluna devam ederdi.

Acılarımın sebebi olan o suyun yolunu tutacaktım, şimdi belki de, sebep olduğu acılarımın tesellisi olur diye. Elveda İtalya! Dünyanın süsü, eşsiz Roma, bir kimsesize aylarca sığınak olmuş Roma, elveda! Uygar hayata, yerleşik düzene ve tekdüze geçen günler silsilesine elveda! Bundan böyle tehlike benim olacak; onu arkadaşım olarak selamlayacağım; ölüm sürekli önümü kesecek ve ben onu bir hayırseveri karşılar gibi karşılayacağım; güçlükler, kötü havalar ve tehlikeli fırtınalar benim can dostlarım olacak. Ey fırtınanın ruhları, alın beni! Ey yıkıcı güçler! İyicil bir güç bana başka bir son hazırlayıp da ben bunca acı çektikten sonra, yüreğimin benimki gibi bir yüreğin yanında attığını hissedip ödülümü alamayacaksam eğer, kollarınızı açın ve beni sonsuza kadar bırakmayın.

Bulunduğu kara parçası boyunca kıvrıla kıvrıla ilerleyen Tiber Nehri, doğanın kendi eliyle açtığı bu yol, ayağımın dibindeydi. Kıyılarına bağlanmış nice sandal vardı. Yanıma birkaç kitap, biraz da yiyecek alıp köpeğimle birlikte onlardan birine atlayacağım ve akıntı yönünde denize ulaşacağım. Sonra, karadan uzaklaşmadan kıyıyı takip edeceğim. Akdeniz'in güzel sahillerini, denize uzanan güneşli dağ burunlarını izleyerek Napoli'nin yanından geçeceğim, Kalabriyen bölgesi boyunca ilerledikten sonra, ikiz tehlikeler Skylla ve Kharybdis'e[1] meydan okuyacağım. Sonra denizin üstünde korkusuzca –kaybedecek neyim var ki?– ilerleyerek Malta'ya ve Kiklad Adaları'na

1. Yunan mitolojisinde Skylla, mağarasından çıkıp denizcileri yiyen dişi bir canavardır. Karşı kıyıda yine onun kadar tehlikeli bir girdap olan Kharybdis vardır. (Homeros, *Odysseia*, 12. Kitap)

yöneleceğim. Konstantinopolis'ten uzak duracağım. Onun meşhur kuleleri ve koyları, benim şimdi sürdürdüğüm hayatın dışında başka bir hayat biçimine ait. Küçük Asya ve Suriye kıyılarını izleyerek yedi ağızlı Nil'i geçip yeniden kuzeye doğru dümen tutacağım, unutulmuş Kartaca ve ıssız Libya gözden kaybolup da "Herakles Sütunları"na[1] varıncaya kadar. Sonra, belki bu uzun yolculuğu daha tamamlayamadan rutubetli bir mağara ya da sessiz bir deniz dibi, neresi olduğu fark etmez, son ikametgâhım olacak ya da belki de, dalgalanıp kabaran Akdeniz'de tek başıma ilerlerken bir hastalığın oku beni kalbimden vuracak; ya da belki de, vardığım bir yerde aradığımı bulup bir yoldaşa kavuşacağım; ya da bu da olmazsa eğer, bitmez tükenmez zamanın içinde, gençliğini sevdikleriyle birlikte mezara gömmüş, eli ayağı tutmaz olmuş ve ak saçlı, yalnız bir gezgin olarak yelken açmaya ve dümen koluna sarılmaya devam edeceğim; göğün rüzgârlarına boyun eğip birbiri ardına burunları dolaşacağım, bir koydan ötekine demirleyeceğim, yeşil memleketim Avrupa'yı hep biraz daha arkada bırakarak çorak okyanusun dalgalarını yarmaya devam edeceğim, Afrika'nın sarımsı kahverengi kıyılarından aşağı doğru inip Ümit Burnu'nun azgın dalgalarından sağ salim çıktıktan sonra, yıpranmış teknemi belki de uzaklardaki Hint Okyanusu'nda baharat kokulu ağaçlıkların gölgelediği hoş kokulu bir adanın küçük bir körfezine demirleyeceğim.

Bunlar çılgın hayaller. Ama yine de, bir hafta önce, San Pietro Bazilikası'nın tepesinde dururken gelip beni buldular, hayal gücümü yönetmeye başladılar. Bineceğim tekneyi seçtim. İçine az miktarda eşya ve yiyecek koydum. Sadece birkaç kitap seçtim, en önemlileri Sha-

1. Antik Çağ'da Cebelitarık Boğazı'na verilen ad.

kespeare ve Homeros'un kitapları. Nasılsa dünyanın bütün kütüphaneleri önüme serilmiş durumda. Stoklarımı her limanda yenileyebilirim. Daha iyi bir değişim olacağına dair hiç beklentiye girmiyorum, ama tekdüze yaşayıp gitmek benim için dayanılmaz. Kılavuzlarım ne ümit ne de sevinç; huzursuz bir umutsuzluk ve çılgınca bir değişiklik isteği beni sürükleyen. Tehlikeyle boğuşmaya, korkudan heyecanlanmaya can atıyorum, önemsiz ve gönüllü de olsa görevlerimin olmasını, her gün yerine getireceğim sorumluluklarımın olmasını deli gibi istiyorum. Doğa elementlerinin girebileceği her kılığa tanık olacağım; gökkuşağında iyiye, bulutlarda kötüye alametler göreceğim; her şeyden yüreğimin değer verdiği bir ders çıkaracağım ya da onlardan bir şeyler öğreneceğim. İşte böyle, güneş tepedeyken, ay büyürken ya da küçülürken, ölülerin ruhları melekler ve her şeyi gören En Yüce, minnacık barkayı ıssız yeryüzünün sahillerinde görecek; içinde Verney... SON İNSAN.